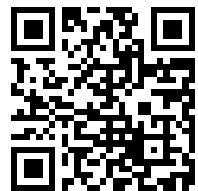

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

HD WIDENER

Hw LEL5 0

ROM 6340.60.30

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

SUVENIRE
CONTIMPURANE

DE

G. ȘION

Membru Academiei Române.

BUCURESCI
TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE
(LABORATORII ROMÂNI)
42. STRADA COLTEI. 42.
1888.

Memoriet

NEUITATULUI MEŪ FIIŪ

D E M I R

unŭ proprietariŭ bine inspiratŭ, d-lŭ Stefan Borănescu, a făcutŭ unŭ stabilimentŭ balnearŭ, unde cei oboșiți de căldurile caniculare ale câmpiei sŭ pŭtă găsi locŭ de ospĕtare și de petrecere plăcută, la recŭrea și la aerulŭ profumatŭ al munților. In adevĕrŭ nici credŭ cā se putea alege. in regiunea acĕsta, o localitate mai bine situată, cu o climă mai dulce și mai igienicā. Aice in adevĕrŭ este uniculŭ stabilimentŭ balnearŭ, unde fără sĕ fie isvŭre minerale și băi sistematice. ci numai cu ajutorulŭ naturii, anemicii potŭ cāpĕta sāngele care le lipsesce, bĕtrānii puterile cari 'i-aŭ părăsitŭ, copiii desvoltarea mușchilorŭ și a corpului, iar cei sānātoși buna dispozițiune a sufletului necājitŭ și amāritŭ in luptele continue ale vieții. In adevĕrŭ, după cāt cunoscŭ localitățile frumoșe ale munțilorŭ noștri, nu sciŭ sĕ fie alt-undeva, unŭ locŭ mai cu fericire impodobitŭ de natură. In adevĕrŭ nu sciŭ de ce sĕ te

bucurii și ce să admiri mai întâiu : recorea și aerul profumat al brașilor ? forma capricioasă a munților ? frumusețea vegetațiunii și a pădurilor ? murmurul asurzitor al cascadelelor ? veselia ce pare că domnesce până și în petrele de pe malurile piraelor ?

Acólo, fără a se resimți de arșița sórelui, — ale căruia rađe parú a-și perde puterea, — fără a suferi nicí de recorile crepusculare, care în alte părți sunt supărăcióse, — găsindú locuințe confortabile pentru tóte necesitățile viețuirii, — călcândú în tóte ȓilele cărări noué și locurí carí de carí mai frumoșe pentru preumblare, — avéndú pentru pofta gurei lapte, zérú, fructe diverse, bėutură și mánecare bună, iar pentru pofta inimii cánțelele unei bune bande de lăutarí, — călătorulú în adevėrú nu are de doritú de cât dóră sorginții de ape minerele cari lipsescú ; iar când stagiunea ilú silesce a pleca, se simte cuprinsú de o adevėrată jale vedėndú că se desparte de o localitate care í-a încántatú sufletulú, saú í-a întrematú sănătatea sdruncinatú.

Ce bine arú fi daca asemenea stabilimente balneare s'arú mai immulți pe la noi, pentru ca să nu fimú nevoiți a ne duce verele în țeri străine. unde nicí munții nu sunt mai frumoși, nicí aerulú mai bunú, nicí distraționile mai oneste, nicí apele mai dătátore de vieță ! Dar ca să se încurageze asemenea întreprinderi, guvernulú ar trebui, înainte de tóte, să se ocupe de îmbunătățirea drumurilor : și de aceea să preferé a numi prefectii moldoveni, fiindú-că (nu sciú cum se face. dar este constatatú că) ei aú predilecțiunii speciale pentru facerea șoselelorú. În adevėrú Buzoenii comemoréză cu adevėrată venerațiune epoca prefecturelorú unorú moldoveni, cari singurí s'aú ocupatú cu mare interesú de șoselele dintre Buzeu și Bisca. șosele cari însă, după retragerea saú transferarea prefectilorú. ce le-aú făcutú, aú ajunsú nepracticabile, fiindú-că urmașii lorú s'aú ocupatú mai multú cu politica de cât cu administrațiunea.

Dar nu numai greutatea comunicațiunilorú contribue la nereușita aședămintelorú balneare la noi. O causá mai mare este

variabilitatea gusturilor atâtu de caprițioase la Români, carî se vede că sunt dispuși ca fluturii :

«Astăzi icl. mâine colea,
Premenescû vieța mea!»

Cu toate acestea stagiunea anului 1883 a fostu mai extra-ordinară. Stabilimentulû era coprinsû : toate apartamentele ocupate. Societatea mai tota era româna. De și veniți unî de la răsăritû și alți de la apusû, între ôspeți îndată s'a încinsû o familiaritate intimă : bătrâni, tineri, dame, fete, copii, adunați mereu în grupe, se jucau, danțau, se preumblaû, tota ȃiulica, pe toate cărările, pe toți munții, pe toate văile, când pe josû, când călări, cu risete, cu hohote, cu cântece interminabile.

Bătrâni, în genere amatori de liniște, se vedeaû mai adesea retrași când sub pavilione, când sub arbori umbroși, ocupați saû cu lectura saû cu admirațiunea munților saû cu inhalațiunea aerului profumatû alû brașilorû din apropiere. Eû singurû nu mă puteamû bucura de asemenea mulțămire : îndată ce mă aședamû unde-va, mă vedemû assediatû, mai alesû de tineri și de copii, ca să le spunû *luoruri frumôce*, — așa calificaû ei anecdotele, istoriôrele și aventurile ce le povestiamû, luate saû din cărțile ce cetisem saû din suvenirile vieții mele. Ast felû pre când cântecele bandeî luî Năstase (fiul vestitulû rēposatû lăutariû, cunoscutû în Bucurescî sub numele de *O hî-A/bî*) îi provoca la danțuri, narațiunile mele îi deprindea să asculte pe bătrâni, cu gurele căscate.

Într'una din țile stândû într'unû pavilionû de pe malulû gârlei, în care mișunaû o mulțime de copii, mai mari și mai mici, la vederea unû grupû de țigani carî se coboraû de la munte și se îndrumaû spre vale, unû copilû curiosû mă ntrébă : ce felû de ômenî sunt aceștia ? creștinî saû păgânî ? ômenî saû fiare ?

Când mă gătiamû a rēspunde, o mulțime din cei mai măricei s'aû adunați ca să asculte ce am se spunû, fiindû deprinși a pune atențiune la narațiunile mele.

«Aceștia sunt vechii robi, dragii mei, carî pôte aû purtatû

în brațe pe părinții voștri : sunt oameni ca toți oamenii, creștini ca și Români, veniți cine știe de unde pe pământul Daciei noastre, multe vécuri supuși la jugul sclaviei, iar acuma liberi ca toți liberi.

— Ne-ai promis odată, că ne vei spune istoria emancipării lor. Ară fi tocmai bine timpul să ne o spuși, țise fiul meu. Să asculte și copilandrii aceștia, cărora le plac istoriile tale.

— Ei, hai să vă fac plăcerea. Dar numai să aveți răbdare de ascultat, căci istoria e cam lungă.

— Avem, avem răbdare ! strigară cu toții.

— Așa dar gătiți-vă urechile și ascultați. »

Cum se rē-pândi vorba că am să spun o istorie lungă, mai toți părinții și mumele copiilor se grămădiră pe foișor ca să mă asculte.

Îmi aduc aminte cu fericire de plăcerea și atențiunea cu care am fost ascultat.

Fiiul meu mă rugă cu mare stăruință să scriu istoria- a césta, așa eum am narat'o. Eă. cuprins de nevoi și de oste-nelele bătrânețelor, l'am fost însărcinat pe el ca s'o scrie. N'a avuta însă timp s'o facă acesta ! Peste ună an, l'umne-geu l'a chemat între ingerii săi !

Iată pentru ce am scris această istorie mică, petrecută alături cu istoria mare și veridică din timpul meu.

I

Până înainte de Unire (1857), locuiam în Iași, când ca funcționar, când ca cetățen privat.

În una din podgoriile ⁽¹⁾ ce inconjoră vechia capitală a Moldovei, numită Valea-Adâncă, situată despre apus de Galata, avem o vișoră moștenită de la părinți. Acolo mi-a fost lăgănul tinerețelor. Acolo mă ducem, în zile de ferii sau de sărbători, să mă retrag de sgomotul Capitalei și, în revelațiile plăcute ale singurătății, să spiculesc primele inspirații ale Musei, pe care răposatul și regretatul meu amic C. Negruți le numia *păcatele tinerețelor*.

Dar ori cât voiam să mă sustrag de la lume și să mă ascund sub arborii cei mai stufoși, totuși, de cum începeau a se cocolosi și până ce se culegeau strugurii, mă vizitau pe neașteptate numeroșii mei amici studenți, din clasele gimnaziale, cărora le concedasem privilegiul de a se bucura de fructele proprietății mele ca de ale lor proprii. Adeseori mă vedeam silit să trimit ca să aducă chiar câte două trei miei, pentru ca să improvizez prânzuri pe erbă verde, unde degetele ne serviau drept furculițe și dinții drept cuțițe; iar

¹⁾ Moldovenii numesc așa locurile cultivate cu vii, care în Muntenia se chiamă *déluri*: *délul mare*, *délul Drăgășanilor* sau al *Tergoviștei*, și cele-lalte. Împrejurul Iașilor sunt mai multe podgorii: a *Socoli*, a *Galatei*, a *Nebunii*, a *Răpedei*, și altele.

daca niseai lăutarî s'întâmpla a se rătăci pe acolo, *hora* saū *brîulă*. făceau s'î se bătătorască érba de sub copaci, și vaea s'î resuue de țipete de veselie.

V'ê mai aduceți aminte, o vechii mei amicî? saū c'ă anii, strecurati pe sub perii voștri albiți, ca și ai mei, v'au ștersu din memorie acele minute deliciose ale tinereții, trecute ca sclîpirile steleloru cădătoare?

II

Personajulu. celū mai importantū de la via mea, carele cumula funcțiunile de intendentū, de majordomū și de feciorū, mai propriū vorbindū vieriulū meū Ion Buruénă, rămăsese v'êduvū. Nevasta luî Gafița, care mulți ani imi servise ca bucătărăsă la via, și era artistă în facerea borșulu și a fripturilorū, murise (Dumnezeū s'o erte) și lăsase pe bărbatu-s'eu tocmai c'ând avea mai mare nevoie de ea, cu doui copii în vatră. Multe lacrimi a v'ersatū bietulū Ion, mai unū anū de dila; dar dup'ê ac'astă trecere de timpū, mai târziū p'ôte de c'at alți, a c'ăutatū s'î se console; c'ăci, de! așa e făcută lumea ac'asta mare și largă.

Deci dup'ê ce a iscoditū t'ôte v'êduvele de pe Valea-Ad'âncă și de la Galata, ca doră își va găsi o p'arechiă potrivită cu care s'î se însoțiască; dup'ê ce cercările luî în acele p'ărți au rămasu multū timpū nefructuose, în cele din urmă elū 'și-a îndreptatū cercetările spre capitală; și într'o bună dimineță aduc'ându-mi cireșe și zarz'are de la via, imi spune totū odată, sc'arpin'ându-se la urechiă, c'ă a hot'ăritū s'ă se însore. c'ăci — d'icea elū — îi vine forțe greū fără femeie: n'are cine vedea cum se cade de copii. ca s'î hr'ănescă și s'î spele: c'ăci soră-sa, care lū ajutasese până atuncea. voesce s'ă se m'ărite.

— Bine arū fi, Ione, — îi d'iseiū — numai de ai găsi o femeie potrivită cu tine. Ochit'ai vre una?

— Apoi... cam așa... am g'ăsitū una și amū avutū vorbă s'o iaū pe cercare: s'î trăimū o lună împreună; de ne-om împăca, ne-om cununa; de nu, cale bună!

— Înțeleptă tocmelă, Ióne! sê scii că de va eși trêba bine, eũ voiũ fi nașulũ têũ. Dar cine e? De unde e?

— O cunosci și D-ta, căci in curtea D-tale am cunoscut'o.

În momentul acela venindu-mi spălătorésa cu albiturele, Ion, arătându-mi-o, ȓice : «Iaca! Asta este, cocóne... daca mē ertați sē vē spunũ...»

— Hei? Ce spune Ion, Mario?

— Ce? ȓi-a spusũ și d-tale? Eĩ, batã-lũ sãnãtatea! Daca-ĩ așa, te rogũ sē-mĩ spuĩ și d-ta daca așĩ face bine sē-mĩ legũ capulũ cu dēnsulũ. Nu-ĩ vorbã, dorescũ sē am și eũ casa mea, daca se póte, căci mi s'a uritũ cu vēduvia.

— Aĩ dreptate, Mario, și cât despre omũ, credũ că nu-ĩ gãsi altulũ mãi bunũ : ilũ cunoscũ de optũ anĩ; e harnicũ, cinstitũ, nu bețivũ, deșteptũ. Dar este ceva la mijlocu : nu scii tu că corbulũ cu porumbița nu se potũ împãrechia? Tu, din pēcate, esci țigancã, róbã. Ce-arũ ȓice stãpaniĩ tēi?

— Credũ că n'are cine sē ȓicã nimica. Eũ, daca staũ in curtea boerescã, staũ fiind-cã am odaeã și tainulũ meũ; dar alt-felũ nu mãi sunt supusã la robie. Am carte de ertare de la rēposatulũ boerũ, D-ȓeũ sē-lũ ierte!

— Multũ imĩ pare bine de ceea-ce spuĩ, Mario. Daca e așa, sē scii că eũ sunt nunul tēũ. Dar pentru ca sē nu se facã vre-o gãlãgie, saũ sē se ȓicã că eũ m'am apucatũ sē in sorũ pe unũ romãnũ cu o țigancã, ceea-ce fórte rarũ se întēmplã la noi, sē mi aducĩ sē vēdũ și eũ cartea care ȓicĩ că o aĩ.

— Numãi de cât, căci locuința mea e la douĩ pași.»

Nu trecurã ȓece minute, și Maria, întorcēndu-se, imĩ puse dinainte unũ plicũ cam afumatũ de vechime, in care gãsiũ o hãrtie strinsã in patru cu cuprinsulũ urmãtorũ :

«Facũ cunoscutũ că pe țigancã Maria, fiica lui Dumitru Cra-cãũ, coboritorũ din robii moșteniți de la pãrințiĩ mei, vē-ȓuvã prin mórtea barbatului ei, fiind-cã din copilãrie cre-scēndũ in curtea mea a slujitũ cu credința și vrednicie, cu ȓragere de inimã și cu neadormire, așa in cât a atrasũ tot-ȓdeauna mulțãmirea mea și a soțieĩ mele, prin acēstã carte, ȓe-ĩ daũ la mãnã, o ertũ de robie și o lasũ sē se ducã oriĩ

«când și ori unde va vrea, iar cât va voi să stea în curtea mea, se va bucura, nesupărată, de camera în care locuesce și de tainul ce capătă ca toți cei-l-alți robi ce locuesc în curte. Acesta să fie spre pildă de îndemnare și pentru fiul ei Dincă, care de se va purta bine ca muma sa, va căpeta și el ertare la vreme.—1849, lunie în 8 zile.»

«Dimitrie Canta Logofetă.»

Lectura acestui frumos document făcând-o cu voce tare, provocă mai întâi suspine și apoi lacrimi în ochii Mariei.

«Hârtia este bună, Mario, și nu cred că va putea cine-va să o tăgăduască. Ca unul care am cunoscut pe reșosatul, voi putea mărturisi că este în adevăr scrisă de el. Dară spunem: Cucóna scie de asta?

— Dă, nu scii dacă scie. Când 'mă-a dat'o boerul, 'mă-a dășu să mă slujesc de ea numai când o fi ca să esă din curte. Număi băetul meu, după ce a învățat carte, a cetit'o. Cucóniței nu 'i-am spusă, fiind-că și dumniaei a fostă bună pentru mine și ași ședeă tótă vieța în curtea d-sale, dacă nu 'mă-ară veni să mă ducă după omul acesta. Dar ori cât de fericită ași fi în casa lui, nu cred că mi s'ară usca lacrimile de pe obrază până nu voi vedea pe copilașul meu lângă mine... și cine scie când se va întorce de la Parisul acela, arde-l'ară focul!

— Eă cred că dacă, înainte de a pleca la Paris, te-ai fi rugat să-ți dea ertare, pôte...

— Așa! ferescă Dumneșeu! Cucóna, după cât am vădit, s'a deprinsă cu el așa, în cât cred că nu l'ar sloboși pentru toți sfinții din ceră. Băetul meu a avută două noroce pe lumea acăsta: mai întâi pe mine, că l'am născută, și apoi pe cocóna, care de mică l'a luată în dragoste: de mică l'a îmbrăcată cu strae potă să dăcă boerescă... Când ai sci d-ta de câte ori 'mă-a dată ghiontură când nu-lă vedea destul de curat, destul de peptănat și destul de îmbrăcat...! Apoi de

la vârsta de șese ani, l'a pusŭ sŭ invețe carte, mai de hai de cât unŭ cuconășŭ, cu dascălŭ care venia acasă de-lŭ învăța... Acuma, ce sŭ dŭcŭ ? e bine băetŭlŭ, bine de totŭ ; mai bine nu-ŭ potŭ dori. Dar orŭ cât de bine e, nu sciŭ cum și de ce, când mŭ gândescŭ cŭ pŭrtŭ numele de robŭ, mi se sfășie inima, și mŭ blestemŭ pe mine insămi cŭ n'am sciutŭ cum sŭ facŭ ca sŭ-i fi scosŭ luŭ ertare în locŭ de a mŭ scŭte mie. Acuma, de ! Cocŭna ilŭ iubesce, și cât o trŭi ea o sŭ-i fie bine, și rogŭ pe D-đeŭ sŭra și diminŭța ca sŭ-i lungŭscŭ viŭta ; dar, Dŭmne feresce, mŭre, pŭte înainte de a apuca sŭ-i dea carte. Cine scie atuncŭ pe ce mŭnŭ de stŭpŭnŭ o s'ajungŭ bietulŭ băetŭ ? Cŭnd mŭ gândescŭ la asta, mŭ cutremurŭ !

— Lasŭ grija asta de-o parte, Mario. S'avemŭ credința în Dumneđeŭ. Cu ajutorulŭ luŭ multe minuni se facŭ. Trebuie sŭ sciŭ cŭ boierii cei tineri lucrŭzŭ din tŭte puterile ca sŭ se prefacŭ lucrurile în țera acŭsta ; și m'așŭ prindŭ ca sŭ mŭ daŭ eŭ ție robŭ, daca pŭnŭ în douŭ treŭ ani vorŭ mai fi robŭ pe lume. Da, da, în curŭnd țigŭnimea tŭtŭ va juca hora ertării, de brŭu cu toți Romŭniŭ.

— Sŭ vŭ ajute Dumneđeŭ !

III

Maria avea pe atuncea treŭ-đeci și cincŭ de ani trecuți. Cu tŭte acestea purta încă trŭsurile saŭ urmele unei adevŭrate frumuseți țigŭnescŭ. Talia ei naltŭ și sveltŭ, extremitățile mŭnelorŭ și ale piciŭrelorŭ fine și delicate, regularitatea trŭsurilorŭ feței care ŭ da aerulŭ de o statuŭ indianŭ, pelița ei finŭ în care pŭrea cŭ luptŭ albŭta și rumenŭla ca sŭ gonŭscŭ vinŭțela înăscutŭ în rasa ei primitivŭ, ochii ei mari albaștri azurii, umbriți de niște gene lungŭ și sprincene negre și dese, ușorŭ arcuite, cŭtrŭ vŭrfŭ resfrŭnte spre tŭmple iar spre mijloculŭ frunții împreunŭndu-se mereŭ ca cum voiaŭ sŭ arate grijele și întristŭrile sufletului, . . . iatŭ pe scurtŭ tipulŭ, saŭ idealulŭ cŭruia Ion Burnŭnŭ închina bŭrbŭția luŭ romŭnescŭ, cu tŭte cŭ numŭra cincŭ șese ani mai pușinŭ de cât ea, cu

tote că pe fața ei sbireciturile, acum pronunțate, arătau o stare de decadență. El însă nu căuta să ȳ numere ani, nici dinții din gură, pe cari în adevăr ȳ-ar fi putut învidia ori ce regină, ci căuta să se convingă dacă ea are celelalte calități cari le așteptă un muncitor de la tovarășa vieții -ale. Întru adevăr n'a trecut o lună, și el a fost în stare să aprecieze comora care o căpătase, și pe care a găsit-o mai prețioasă de cum o visa. Casa lui numai de cât a schimbat fața ei cea posomorită: curățenia domnia în toate ungherile; copiii, păsările, vitele lui Ion Buruena se uita la Maria ca la providența lor, fiind-că nici odată până la ea n'a vădit îngrijire și dragoste mai multă. Atăta armonie se desfășurase în noul menaj, în cât și unul și altul mă rugău ca să mă grăbesc a-ȳ cununa; căci ei credeau că cununia va pecetlui mai bine dragostea lor și legătura între ei se va face atât de tare, în cât să nu se mai despartă. Ea vestise pe fiul său la Paris, și el primind știrea cu entuziasm. ȳ-a trimis cincideci galbeni ca să întâmpine cheltueala nunții. Eu însă n'am lăsat-o să cheltuească nimica; și fiind-că ajunsese la timpul când culesul viei se terminase, într-o veselă dimineță de Octombrie ȳ cununai și le stropi nunta cu câte-va vedre dintr-o bute care a fertu cu vrana astupată, pentru ca să le fie viața mai veselă și fericirea mai durabilă.

Noua mea vierită acuma era și pentru mine o sorginte de mulțămire. Camera rezervată pentru locuința mea, sub îngrijirea acestei femei experimentate și inteligente, nu numai că era mai curată, dar prin așezarea și arangierea lucrurilor, mi se părea mai confortabilă, mai veselă, mai plăcută. Prânzul său dejunul ce câte o dată trebuia să ia acolo, preparate de densa, mi se păreau din di în di mai plăcute și mai suculente. Copiii vierului, până atunci murdari și scârboși, acuma curați, peptenați și bineșori îmbrăcați, tot odată bine disciplinați, imi făceau plăcere. În lungile serii de toamnă, când necesitățile mă rețineau la viața sa timpul de afară mă ținea în casă, orele mele se strecurau cu mulțămire: Maria cu limbuța ei naivă, imi risipia uritul. Ea avea întru ade-

vărū unŭ talentŭ particularŭ pentru narațiune : poveștile populare, anecdotele câte le scia atătŭ din copilărie de la rude și părinți cât și din curtea boerescă de la atăta lume cu care stăpânii sēi se afla în relațiune, le spunea cu atăta gustŭ și spiritŭ, în cât simțiam cea mai mare plăcere s'o ascultŭ. Ea scia scandalurile din tôte familiile, amorurile tuturorŭ dŭducelorŭ, cucónelorŭ și cuconițelorŭ. Ea evita tot-deauna de a-mă vorbi despre sine, dar încetulŭ cu încetulŭ reușiiŭ a o îndupleca sē-mi spuie viēta sa, vĕdĕndŭ că mĕ interesa așa de multŭ ca s'o aflū. Narațiunea acēsta în fine mĕ-a făcut'o : ea a duratŭ mai multe dĭle, fiind-că a voitŭ, spre ă mĕ satisface, sē-mĕ-o spuie în tôte amăruntele ; apoĭ trebuia adesea sē se intrerumpă, căci unele părți nu voia sē fie auđite de Ion Buruēnă, *pro pudorem*.

Mĕ voiŭ încerca, pre cât memoria mĕ ajută, să schițezŭ aicea biografia interesantă a acesteĭ femeĭ, care daca sŏr'a n'ar fi voitŭ sē o nască robă ci arŭ fi pus'o pe o trĕptă socială mai rădicată, ar fi trecutŭ prin lumea acēsta ca atătea altele, care nicĭ prin frumusețe nicĭ prin aventuri n'au lăsatŭ suvenire neperitŏre. Biografia acesteĭ țigance însă va rĕmănea memorabilă prin aceea că din pântecele ei a eșitŭ robulŭ care a acceleratŭ emanciparea robieiĭ.

IV

Maĭ înainte de a ajunge la bordeiulŭ umilitŭ care a legănatŭ copilăria Marieĭ și sŏrta miserabilă a părinților ei, este necesariŭ a face silhueta stăpânilor ei, despre cari am vorbitŭ mai susŭ.

Este sciutŭ că familiile cele mai mari boĭerescĭ, mari după rolurile ce au jucatŭ în țeră, și după averile ce au avutŭ, au venitŭ în decursulŭ secolelorŭ din Bizanțŭ sau din Italia. În România, cu capitalurile ce au adusŭ, cu educațiunea și inteligența cu care au fostŭ dotați, și-au dobânditŭ proprietăți imense, s'au încescritŭ cu familiile române, și unĭ s'au iden-

tificatŭ cu țera așa cã aŭ ajunsŭ a o representa ca boierŭ pãmêntenŭ, ba și ca domnitorŭ a o guverna.

Din acele vechŭ familii se trãgea marele logofêtŭ Dumitrachi Cantacuzin, stãpãnulŭ rãbeŭ despre care voim a vorbi. Elŭ se numia însã, și era cunoscutŭ mai multŭ și mai bine, cu calificativulŭ de Pãscanu; cãci trebuie sã se scie cã Cantacuzinescii ajungândŭ fãrte numeroși, spre a se distinge între ei, mai alesŭ cãnd purtaŭ același nume din botezŭ, unii își luaŭ calitative dupã moșiile lorŭ, iar alții își prescurtaŭ numele de familie; ast-felŭ unii își diceaŭ *Deleni*, dupã moșia Deleniŭ, alții *Pașcani*, dupã moșia cu acestŭ nume, alții *Canta*, *Rîfovenu*, s. c. l.

Boerulŭ despre care e vorba se distingea prin sentimentele lui frumãse, prin spiritulŭ lui dreptŭ și blãndŭ, prin caracterulŭ sãu onestŭ, prin patriotismulŭ sãu neinteresatŭ. Poporulŭ de josŭ ilŭ numia *omulŭ lui Dumneșeu*, iar casa lui, *casa lui Avraam*. Celŭ întâiu epitetŭ și l'a dobãnditŭ prin generositatea cu care ajuta pe sãraci și contribuia la orŭ ce facere de bine; iar casa lui s'a poreclitŭ ast-felŭ pentru cã nicãiri ca în ea nu se pãstrasera mai intacte și mai nealterate obiceiurile patriarcale, virtuțile religiãse și îmbelșugarea fãrã fanfaronadã. Elŭ vorbia cu milã, și considera ca bolnavŭ la minte, pe ambițioșii cari se ruinaŭ vãnãtorind funcțiunii și posturŭ înalte; și departe de a merge pe povãrnișnlu unei asemenea slãbiciunii se mulțãmia cu strãlucirea numelui sãu de familie, iar cu frumãsa avere, ce moștenise de la pãrinți și cu aceea ce-ŭ venise ca zestre, se mulțãmia sã trãescã modestŭ dar boieresc, fãcândŭ bine orŭ cãnd i se presenta ocaziune și lucrând, nu pentru ca sã-și înmulțescã moșiile și palaturile, ci pentru ca sã-și creascã veniturile prin muncã și mijloce oneste și prin dezvoltarea sorgințilorŭ locale ale proprietãțilorŭ sale.

Casa lui din Iași, situatã în ulița mare formãndŭ colțul strãdei care în cele din urmã timpurŭ a luatŭ numele de strada Pogorŭ, avea aspectulŭ unuŭ adevãratŭ palatŭ, și în adevãrŭ era una din cele mai pompãse case din vechia capitalã a Moldovei. Acestŭ casã în care se vedea, pre cãnd trãia, un

personală de domesticitate care p $\acute{o$ te se urca la cinc $\acute{i}$ -zeci de suflete, ast $\acute{a}$ zi, proprietate a unui israelit $\acute{u}$ (cu perciuni modernisa $\acute{i}$), este mi se pare un $\acute{u}$ fel $\acute{u}$ de *hotel $\acute{u}$ garni*, cu alte cuvinte o cas $\acute{a}$ de specul $\acute{a}$.

Coc $\acute{o$ na Profiri $\acute{a}$, cons $\acute{o$ rta sa, era de o vi $\acute{t}$ ă nu mai pu $\acute{t}$ in $\acute{u}$ nobil $\acute{a}$, coborit $\acute{o$ re și ea din vechile famili $\acute{i}$ cunoscute în istoria țerei. Ac $\acute{e}$ st $\acute{a}$ dam $\acute{a}$, de și mai înaintat $\acute{a}$ în etate de c $\acute{a}$ t bărbatul $\acute{u}$ s $\acute{e}$ u, de și nu prea frum $\acute{o}$ s $\acute{a}$, totuși avea calit $\acute{a}$ ți morale care o pute $\acute{a}$ u pune în r $\acute{e}$ ndul $\acute{u}$ matr $\acute{o$ nelor $\acute{u}$ celor $\acute{u}$ mai venerabile: istruc $\acute{i}$ une, înțeleg $\acute{i}$ une, bun $\acute{e}$ tate de inim $\acute{a}$, nobleț $\acute{a}$ de suflet $\acute{u}$, modesti $\acute{a}$, nimica nu- $\acute{i}$ lipsia pentru ca lumea s $\acute{e}$ - $\acute{i}$ dea epitetul $\acute{u}$ meritat $\acute{u}$ de dam $\acute{a}$ mare, sa $\acute{u}$ cum se dicea pe atuncea *coc $\acute{o$ n $\acute{u}$ marc*. Pe lâng $\acute{a}$ aceste calit $\acute{a}$ ți sufletesc $\acute{i}$, ea mai adusesese soțului ei, ca dot $\acute{a}$, dou $\acute{e}$ moși $\acute{i}$ mari pe valea Jijiei și vre-o dou $\acute{e}$ sute salașe (famili $\acute{i}$) de țigan $\acute{i}$, din care se trăgea actuala mea vierit $\acute{a}$. Pentru aceste înalte merite, el $\acute{u}$, chiar de nu era răpit $\acute{u}$ de farmecul $\acute{u}$ fizicului ei, totuși o trata cu o delicateț $\acute{a}$ și o consideraț $\acute{i}$ une extrem $\acute{a}$; aș $\acute{a}$ c $\acute{a}$ părechia ac $\acute{e}$ sta era ar $\acute{a}$ tat $\acute{a}$ ca model $\acute{u}$ de conjugalitate fericit $\acute{a}$. La preumbl $\acute{a}$ ri, la visite, la biseric $\acute{a}$, la balur $\acute{i}$, în c $\acute{a}$ l $\acute{e}$ tori $\acute{i}$, în t $\acute{o$ te părț $\acute{i}$ le, pretutinden $\acute{i}$ și or $\acute{i}$ unde, coconul $\acute{u}$ Dumitrachi și coc $\acute{o$ na Profiri $\acute{a}$ erau nedespărț $\acute{i}$ ți și tot-deauna împreun $\acute{a}$. Afar $\acute{a}$ de ac $\acute{e}$ sta, în casa lor $\acute{u}$ domnia cea mai perfect $\acute{a}$ armonie: nici o contradicere, nici o controvers $\acute{a}$, nici o diverginț $\acute{a}$ de opiniuni, nu venia s $\acute{e}$ le turbure liniscea; la tot $\acute{u}$ ce spunea boerul $\acute{u}$, se supunea coc $\acute{o$ na; la tot $\acute{u}$ ce doria coc $\acute{o$ na, se supunea boerul $\acute{u}$. Singura condescendenț $\acute{a}$, ce uu-și putea face unul $\acute{u}$ altuia, — și la care ar fi dorit $\acute{u}$ am $\acute{e}$ ndo $\acute{i}$ s $\acute{e}$ coroboreze — era progenitura de descendenț $\acute{i}$; se vede c $\acute{a}$ sa $\acute{u}$ unul sa $\acute{u}$ altul din soți, erau ursiți s $\acute{e}$ fie sterpi; și ac $\acute{e}$ sta îi făcea f $\acute{o$ rte nefericiți.

V

Boerul $\acute{u}$ nostru, — care din cauza sentimentelor $\acute{u}$ sale pure patriotice nu prea era bine nici cu curtea domn $\acute{e}$ s $\acute{c}$ ă nici cu cabinetul $\acute{u}$ politice $\acute{i}$ rusești care cârmu $\acute{i}$ a pe atuncea țera, — se feri $\acute{a}$ de a face politic $\acute{a}$ cu toți ceilalți boeri din țer $\acute{a}$. El $\acute{u}$

se ocupa în tăcere de administrarea moșiilor sale, pe cari le căuta în regiă. Mai la toate proprietățile lui se vedeau crescându erghelii de cai, cirești de vite cornute și oi de cele mai bune rase, iar agricultura prosperându prin experiențe și îmbunătățiri diverse. În paralelă cu activitatea lui, Cucóna Profirița, cu o energiă rară, se ocupa cu cultura grădinelor, a stupilor, a lăptăriilor, a fabricațiilor de velințe, covore și diverse țesături și broderii, pe cari le esecuta cu ajutorul brațelor numeroșelor sale sclave. Dar mai alesu despre sórta sclaviloru, Cocóna se ocupa cu predilecțiune, după bunătatea de inimă care i-o dedese D-zeu.

Dar sê vorhimu ceva mai multu despre acêsta.

Generațiunile de astăzi nu-și pot face idee despre sórta acestor disgrațiate creature, numite Țigani, cari până cu unu pătrarū de secolū în urmă se aflau sub jugulū sclaviei. Acêstă seminiă de omeni, originară după totă probabilitatea din Indiī, tirită în sclaviă de alte popore cuceritoare -- precum Turci sau Țătarī -- și vëndută în asemenea condițiune prin țerile nóstre, era așa dîcendū apanagiulū claselorū domnitoare : mai toți boerii țerii aveau robī ; orī ce țiganū trebuia să fie robū alī vre unu boerū ; iar dacă cumva se iveau țigani fără stăpāni, emigrați din altă țeră, aceia se declaraū robī ai Domniei și erau supuși, dacă nu la o sclavie similară cu a celor-l-alti, dar la prestațiunī și imposite atātū de oneróse, în cātū nu puteau duce o vieță mai facilă sau mai fericită.

Boerulū dispunea de robulū sēu cu putere nemărginită : putea sē-lū supunā la orī-ce muncă, și la orī-ce pedépsă ; sē-lū batā, sē-lū închidā, sē-lū punā în córne sau în lanțuri, sē-lū tortureze, sē-lū mutileze chiar ; sē-i ia orī-ce va avea, chiar soția și copilulū ; sē-lū vinđă, sē-lū schimbe, sē-lū dāruescă, sē-lū trimită chiar la ocnă ; dar numai dreptū sē-lū spānzure sau sē-lū impusce nu avea. Era datoriu însă sē îngrijescă de essistența lui : trebuia sē-i dea locuință, haine, māncare, căci fără de acestea i-ar fi expusū vieța la pericolū, lucru de care trebuia sē se îngrijescă, căci orī cum perderea unu robū era simțitoare, fiind-că elū representa o avere reală.

Puterea boerului adesea se calcula după numărul țiganilor ce avea : cu cât avea robii mai mulți, cu atâta se considera mai bogat și mai puternic ; cu cât avea brațe mai multe cu atâta avea lanuri mai mari de bucate, pluguri mai multe, gospodărie mai bogată și curte mai imbișugată. Din țigani se recrutați argași, văcari, herghelegii, bivolari, porcari, salahori, prășitori sau săcerători, — apoi bucătari, pitari sau franzelari, sofragiți, vizitiți, surugiți, grădinari, croitori, cismari, ferari, lăutari. Din țigance, apoi, cocónele își formați servitoare, cusătorese, spălătorese, găinărese, bucătărese, și altele. Lăutariți, prin excepțiune și pentru considerațiunea talentului lor musical, se bucurați in genere de ore-care scutiți : plătiați o dare anuală către stăpăni și trăiați câștigându-și pânea, tocmiți se cânte la cărciume. la nunți, la hore, și la diverse veselii. Totuși, când veniați boerii la moșie, lăutariți erau datoriți se fie nelipsiți la curte ; căci daca boerii erau chefliți, trebuia se veselăscă casa cu cântecele lor ; cocóna, daca era tinăreă, trebuia s'o deștepte dimineața unu cântecă de inimă albastră, executată numați pe o strună după placul boerului ; la unele case erau câte două tarafuri de lăutariți, unulă cânta in permanență la masă, iar altulă, când se căra bucatele de la kuhne, le acompănia până la masa boerăscă anunțându-le cu cântece combinate după felulă bucatelor, mai multă sau mai puțină acre sau dulci, piperate sau sărate. Fericite timpuri ! V'ați trecută și v'ați uitată ca cântecele cele bătărănesci ale lui Barbu Lăutarul !

VI

Intr'una din veriți, boerulă nostru venindă la moșia unde era aședată familia tatălui vieritei mele, a adunată totă numerósa sa țigănime, bărbaiți și femeți, de la pruncă până la moșneagă, ca se o confrunteze cu catagrafia cea veche, se constate numărulă morțiloră și ală celoră adăogiți prin nasceriți.

După ce a făcută inspecțiunea minuțiósă a numerósei sale turme, convingându-se că immulțirea sa nu merge destulă de răpede, a găsită cu cale ca se ia mčsură plausibile pentru acésta.

De aceea imediată a și decretată ca toți băieții de la 16 ani și fetele de la 13 în sus să se căsătorească cât mai curând: fără a-î întreba despre consimțământul lor mutual, s'a și dresat o listă prin care s'a determinat care pe cine să iea, și în Duminică viitoare preotul de la biserică, după cidula boerescă, (cum era legea pe atunci) a celebrat răpede peste 50 de nunți țigănesci. Nu tocmai vesele erau asemenea nunți; unii din părinții tinerilor aveau alte dorințe; dar nu era ertat nimic: rușinea arăta nemulțumire la ordinul boeresc, care trebuia numai de cât să se execute; căci biciul și falanga (1) aducea la supunere pe recalcitranți.

Nu trebuie să credem, cu toate acestea, că vre-un sentiment de rea voință sau de cupiditate îndemna pe boierii noștri la asemenea fapte pe care le considerăm ca violente. Ei amândouă, și boierul și cucóna, aveau convicțiunea că făceau o faptă umană prin acesta. Cucóna, bună oră, credea că cea mai frumoasă și mai bine-cuvântată de Dumnezeu misiune a unei femei era aceea de a face copii; așa dar credea că cu cât va contribui a se naște mai mulți copii pe lume, cu atât face o faptă bună. De aceea ea avea în mare stimă pe robii care făceau copii mulți: pe acelea care făceau șese copii le gratifica cu ajutoare anuale; iar pe acele ce treceau peste numărul de șese, le da carte de ertare din robie. Apoi când i se raporta că o țigancă a născut, punea de botiza copilul cu cheltuiala ei și trimitea noul născut pânză ca să-î facă pelincă, iară mamei câte o haină sau o vișea.

Boierul, pe de altă parte, în sentimentele lui de umanitate, nu se gândia de cât la binele negrei sale turme. El avea convicțiunea că emanciparea acestei rase de oameni, înainte de a o prepara spre a o face să știe cum să useze de libertate, n'ar fi de cât o

(1) Falanga era un supliciu care se administra adeseori asupra țiganilor mai cu seamă. După ce se lega mîna pacientului, i se lega picioarele de un par, ale căruia extremități se ridicau în sus de douăzeci de oameni; apoi cel însărcinat cu execuțiunea bătea cu nuele talpele nefericitului, dîndu atâtea lovituri câte d creta stăpînului. Bătaia acesta se prelungea uneori pînă cîdea carnea de pe tălpi, și pînă ce leșina bătutul!

faptă pripită fără nici un rezultat umanŭ. De aceea, pre când tinerimea entusiastă cerea ca emanciparea sŭ se facă cât mai curŕnd pentru ca sŭ dispară rușinea ce o purta Româniŭ cu mântinerea sclaviei în secolulŭ alŭ 19-lea, elŭ, ca un progresistŭ moderatŭ, propaga, printre rudele și amiciŭ sŕi, ideia de a da țiganilorŭ o educațiune preparatorie : a-ŭ pune adicŭ sŭ învețe forțatŭ câte o meserie manuală, care ar fi folositore atâtŭ lor ca sŭ trăescă, cât și populațiunilorŭ rurale cŕora țiganiŭ atunci le arŭ fi folositorŭ.

Asemenea ideŭ ajunseseră a prinde rădăcină în țeră. Tatălŭ meŭ, cu tŕtă strimtorarea de mijlŕce în care se afla pentru ca sŭ pŕtă intâmpina necesitășile a douŭspredece copii ce-ŭ dedese urșita, totuși întreșinea tot-deauna câte patru cincŭ băeșŭ din țigă-nimea ce o avea la Iașŭ pe lângă diferișŭ meșterŭ, pentru ca sŭ învețe câte o meserie ŕre-care. Grație acesteŭ inițiative, luată de bŕtraniŭ noștri iucă din timpulŭ sclaviei, s'au perpetuatŭ în unele familŭ de țiganŭ unele meserŭ, fără de care unanimitatea lorŭ pŕte ar fi și astășŭ vagabonșŭ, fără căpătăiŭ, făcŕtorŭ de rele și pernicioșŭ societășŭ.

Ast-felŭ boerulŭ nostru mai în fie-care cincŭ anŭ recruta câte o serie de băeșŭ, din aceŭ carŭ atingeau etatea de 10—12 anŭ, pe earŭ ŭ trimitea la Iașŭ la învățatură, și cu încetulŭ ajunsese a face mai la tŕte moșile sale cismarŭ, croitorŭ, lăcătușŭ, curelarŭ, plapomarŭ, cu carŭ se înlesnia nu numai curtea boerească dar și locuitorŭ.

VII

Odată, — anume în care anŭ nu ținea minte Maria — boerŭ noștri, venind la o moșie pe care de multŭ nu o visitase, a adunatŭ țigă-nimea pentru ca sŭ facă recrutațiunea de copii, dupŕ datină la fie-care cincŭ anŭ, se alese decŭ o duzină și jumŕtate de băeșŭ pentru meserŭ și o duzină de fete pentru serviciulŭ interiorŭ alŭ curșŭ din Iașŭ. ŭ spălară. ŭ tunseră, ŭ peptănară, ŭ îmbrăcară, sub ordinele unei jupănese din casă, și dupŕ vre-o treŭ șile ŭ pornŭ încărcășŭ în treŭ care

sub conducerea a două feciori boeresci, însărcinați să-î escorteze până la Iași.

Nu-și pote cine-va inchipui vaietele și bocetele sfâșiitoare ale părinților, care au avut voie a-î petrece până la hotarul moșiei, de cât doră dacă au asistat la vre-un recensiment militar pe timpul domniei lui Cuza. Ori cât s'ar fi silit cine-va să-î convingă că această măsură era pentru binele lor, era la neputință ca să consoleze mai ales pe mame cari sunt atât de duiose pentru copiii lor.

Ajunși la Iași, băieții fură primiți de către vătaful de curte carele, după ordinul boierului, pe unii îi aședă pe la diferiți maistri pentru că se făcă din ei ferari, tâmplari, curelari, pantofari și altele; iar pe câți-va îi opri pentru trebuințele curții, ca ajutoare la grajdii, la cuhniă, la grădină, la bufet și la altele. Fetele fură primite de jupinésa Anghelina cămărășița, personagi foarte importantă în casa marelui Logofet, cu care iarăși trebuie să facem cunoscință.

Jupănésa Anghelina era o viclenă servitoare, care crescuse de mică în casa Pășcănescă; ea purtase pe boer în brațe, și pentru aceea se bucura de întreaga încredere chiar a coconei. Ea atuncea era ca de cincî-deci de ani, văduvă, nu prea trumósă, ciupită de vërsat și chioră de ochiul drept pe care-lu perdue într'o bătaie ce avusese cu reposatul ei soț. Singurul defectu său vițiu ce i-ar fi putut cine-va imputa ar fi fost, pote, beția: căci în adevăr îi plăcea să bea, însă numai vin, și numai de cel mai vechiu, de Cotnari sau de Odobesci. Acesta însă o făcea cu atăta tact, în cât boer ar fi putut jura că ea nu abuză de pimnița lor: serile, după ce se culcău toți, venia în apartamentul ei un cobzar din țigani pășcănesci, care indulcea cheful jupănesei, întâiu fiind că și el era chior de ochiul stâng, și apoi fiind-că cânta foarte frumos cantece de inimă albastră; cantece care o făcea să ofteze mult și să deșerte cu plăcere o ploscă care se aducea plină din pimniță în toate serile. Singura Maria, pe care vre-un an de zile o culca jupinésa în camera ei, vedea bacchanalesle ei, dar de frică se făcea că dorme, ghemuită într'un colț după sobă, și asculta, fără a se mișca, cantecele frumoase ale cob-

zarului, cari-î rămăsese așa de bine întipărite în gusa ei, în cât mai târziu făcea admirațiunea tuturor.

Ast-fel, jupinésa Anghelina trecea ca modelu de virtute în ochii boerilor : căci ziua ea nu da celu mai micu indice despre adorațiunea deului Bacchu. Ea se purta cu o corectitudine admirabilă. Provisiunile din pimnițe și din cămară, ce-î erau incredințate, le conserva și le distribuia după cea mai bună rânduială, fără cea mai mică risipă. Carătenia în toate părțile se esecuta cum nu se putea mai bine, sub vigilența unicului ochiū care-lū avea. Dulcețele, conservele, sosurile, șuncile, vutcele, halvarele, baclavalele, se făceau toate la timp și de cea mai bună calitate.

Dar pre cât cocóna Profirița era blândă și bună, pre atata jupinésa Anghelina era cumplită. De aceea ea se considera ca vérga lui Dumneđeū pentru turnia ce î era incredința spre administrare. Bietele țigăncușe ce erau sub ordinele ei, tremurau când o vedeau ; pentru cea mai mică greșelă ea le desmerda cu sfința Ana ; așa numia ea un șirég de mătăniî înșirat pe o strună de vióră grosă, care î servia și ca ocupațiune de petrecere și ca instrumentu de corecțiune. În așa rolū, erau teribile mătăniile jupinéssei Anghelinei : când le repeđia peste corpul vre-unei culpabile, lăsaū urme cari se cunosceau și peste o lună, causându dureri simțitoare, urmate de plânsete și vățete care cu greu se puteau între rupe sau stămpéra.

Dar orî cât de repeđite și de răpeđite erau esercițiile sfintei Anei. din nefericire nu putea ajunge la auđul bunilor stăpăni ai bietelor róbe, care-și purtau lanțurile sub teribila jupănesă ; căci acesta așa de bine sciuse a căpéta confiența lor și a organiza incunjurul lor, în cât nu puteau să afe nimica de toate acestea ; ci din contra credeaū că jupinésa Anghelina le trata ca o muma blândă și generósă. Când cocóna Profirița auđia că vre-o fată a peritū, îi spunea că a scos'o din minți vre-unū craiū de mahalale ; când auđia că vre-una s'a spânzuratū sau s'a aruncatū în puțū, îi spunea că a mâncatū mătrăgună și a inebunitū. Și nu e nici de o mirare daca credea biata cocónă Profira, care avea o inimă atât de duiósă și unū sufletū atât de creștinescū : nu vedemū ore în toate zilele petrecendu-se grozăviile cele mai mari și făcendu-se

abusurile cele mai revoltătoare din partea funcționarilor celor mic, pre când superiorii lor îi credă ângerii lui Dumnezeu ?

Sosirea caravanei de fete umplu de bucurie pe jupinésa Anghelina, fiind-că poșidicul pus sub ordinele ei se cam împuținase din diferite împrejurări, și din cauza acesta nu se puteau esecuta cu destulă punctualitate lucrările multiple ale curții. Decî îndată ce le primi, mai întâiu lepusé se se spele și se se primenésca, și apoi se le inițieze în ocupațiunile diverse ale serviciului ; iar într'o cameră mare în care era unu patu lungu și latu așternutu cu rogojine, a destinatu culcușurile lor, aședându-se noaptea una lângă alta ca sardelele.

Intre aceste fete a fostu și Maria, viitorca mea vieriță. Părinții seî, când s'a despărțitu de ea, au arătatú mai puțină durere de cât alții, fiind că din tinerețele lor au fostu în serviciulu intimu al curții, tatálu ca potcovaru, iar muma ca spălătoreasă ; și ast-felú cunosceau caracterulu generosú al stăpânilorú, în cât prevedeauú bine iar nu réu pentru fata lor. Maria împlinise atuncî doué-spre-dece primă-veri și intrase în a trei-spre-dececa ; dar după prematura sa desvoltare, jupinésa Anghelina îi da cincî-spre-dece ani, și, îndată ce a vėdu'to, a chibzuitú că ar fi cu deosebire bună și capabilă pentru serviciulu buduarulu cocónei. De aceea a și deosebit'o de cele-l-alte fete, punénd'o se dórmă chiar în camera sa, și începéndu a o iniția în amėnuntele serviciulu, așa ca se fie perfectú instruită până la întorcerea cocónei de la țéră. Alegerea acesta a făcut'o mai alesú în considerațiunea fisiculu fetei, ca una ce scia că stăpână sa ținea fórté mult se aibă o cameristă cât se póte mai frumósă. Maria în adevėrú, mai multú de cât tóte cele lalte fete, răspundea la condițiunile cerute ; căcî pe lângă o figură cu trășurî de o frumusețe perfectă, avea și o deșteptăciune admirabilă : esecuta cu punctualitate orî ce i se ordona, nu aștepta ca să i se repete nicî odată datoriile ei, era laboriósă și neobosită, curată și veselă, așa că jupinésa Anghelina era desperată că nu găsesce motive ca măcar o dată s'o pună sub desmierdările sfinteî Anei ; și ca se-și potolésca pofta ce avea pentru exercițiulu acesta, poftă fórté legitimă mai ales când era

escitată de libațiunii copioase, își revărsa avânturile pe spinările celor-alte fete, vinovate sau nevinovate.

VIII

Pe timpul acela mai toate damele casnice, --- sau gospodine bune, cum se dicea în Moldova, -- aveau în casele lor ateliere de lucrări de mână, servite în genere de fețele de țigani, dintre cari adesea se distingeau foarte îndemnatice uvriere. În acele ateliere se fabricau nu numai scórțe și covore de totă frumusețea, dar se esecuta și broderii de tot felul ; căci pe atunci era moda ca totă rufăria în genere, precum cearșafuri, perdele, cămeși, pantalonii, fuste, șervete, prosope, fețe de perine sau de mese, să fie pe marginii garnisite cu cusăturii mai mult sau mai puțin fine. Asemenea lucrării negăsindu-se gata ca acum la prăvălii, cocónele le făceau în casă, cu mâinile lor proprii sau cu ale róbelorú lor ; de aceea prepararea trusoului unei domnișore cerea adesea muncă de două și trei ani. Apoi moda cerend ca mai totă rufăria să fie eșită din industria casnică, cocónele și fetele se întreceau care de care se țesă prosope, șervete, fețe de mese și altele, cât se poate mai fine, iar acele ce se serveau cu pânzeturi de fabrici străine se considera au ca leneșe și ignorante.

Cocóna Profirița avea o manie pentru desvoltarea și perfecționarea industriei casnice. Trei patru camere din casa sa erau ocupate cu stative (resboie) de țesutú, și cu gherghefuri de toate dimensiunile, la cari se aplica au 15—20 fete sub conducerea unei meștere jupinase sau cocóne de mâna a treia sau a patra. Ea nu făcea unú comerț din produsele atelierelorú sale : singura ei plăcere era ca să scie că ca la dènsa nu se mai lucrăză în altă casă ; iar de lucrurile frumoșe care le făcea se bucurau mai mult nepótele și strănepótele ei, cari preferau să-și întrebuințeze timpul cu clavirulú și cu franțuzésca de câtú cu resboiulú și cu gherghefulú. Decí când se afla în lassii petrecerea ei de predilecțiune era atelieresale : de dimineță până séra sta împrejurulú fetelorú și al femeilorú ce lucrau, observandú progresulú

celorū începătore, conducendū pe cele mai deștepte, indemnându, sfătuiindū, muștrândū pe cele stângace, lăudândū pe cele iscusite, mai multū ca o mamă de câtū ca stăpână : iar când, în zile de lucru, îi venia dame la vizită, ea le primia în mijlocul stative-lorū, și se mândria a le arăta ce pôte produce stăruința și voința : își făcea iluziuni, buna femeie, că exemplulū ei va produce o emulațiune în clasa cocónelorū mari, convinsă că acesta e adevă-rata misiune a femeii : să lucreze să muncască să producă, iar nu mereū să consume și să risipască.

În două anī, fata potcovarului Cracău, făcuse așa de mari pro-grese în lucrările atelierului în cât ajunsese favorita cocónei Profiriței : acesta nu numai că o arăta cu mândr'e cătră tóte cocónele ce o visitaū, dar o imbuiba cu daruri și cu generosități și o tracta cu o adevărată afecțiune maternă. Maria ajunsese camerista ei predilectă și confidenta cea mai intimă ; ei îi incre-dința garderoba, sculele, și totū ce avea mai scumpū, fiind-că după mai multe încercări s'a fostū asiguratū că era fată onestă și că merita încrederea ei. Și cum s'ar fi pututū ca cocóna Pro-firița să nu aprecieze atât de multe calități cari distingeaū pe fata potcovarului ? Maria avea talentele mai multorū artiște : cu o dexteritate surprinđătore, ea imita orī ce lucru vedea cu ochii ; fără să o fi învățatū nimenī, spēla, călca și cârpie dantelele ca o dantelieră ; ajusta și cosia haīnele, ca o cusătorésă ; făcea gătelele de capū după modeluri, ca o modistă ; făcea zuluții și coifura cocónei ca o artistă consomată (lucru fórte prețiosū pe atuncea, când friseri nu erau în țeră, și când zuluții erau la modă). Afară de aceste, Maria avea darulū musicalū fórte pro-nunțatū : avea nu numai voce admirabilă, dar chiar pasiune ; de o lovīa jalea după părinți, cânta de jale de făcea pe toți să plângă ; de avea momente de mulțămire, cânta arii de hori ve-sele, de rideaū toți căți o ascultaū ; apoi cu memoria ei prodi-giósă, învăța ușorū orī ce arie, orī ce versuri auđia. Când fetele din ateliere se lăsa la certe și la gâlceve de nu le putea nime să le facă a tăcea, Maria intona câte unū cântecū care le făcea pe tóte să casce gura și să-și uite necazurile. Accentele cântecelorū ei adeseori ajungeaū și până la auđulū cocónei Profiriței ; acesta

insē, cu tōtă serioșitatea și gravitatea e, se simțta răpită, și, de parte de a o muștra, îi arăta mulțămire și o lăuda. Nu numai atăta, dar după acēsta a început sē se laude către tōte rudele și cunoscīțele cā are o cāntărețā minunată. Mai târziu a început a o aduce în salonū serile când avea lume, și o punea sē cânte. Și cânta Maria, așa de frumosū, în cāt părea cā nu mai încape vocea ei în salonū; iar când intona arii de jale, multe din audītore, cari pōte aveau unū dorū la inimă, își aduceau bastele la ochi ca sē-și ștergă lacrimile ce nu le puteau împedica de a curge. Mai tare de cāt toți insē se entusiasmau duoi tineri, nepoți ai cocōnei Profiriței, cari păreau cā vor s'o sōrbă cu limba, dupe cum se dice. Aceștia contribuiau a face seratele de sintrofie mai dese, pentru ca sē pōtă asculta cāntările Mariei, cari din ce în ce păreau a plăcea mai multū, tot odată ca sē pōtă admira frumuseșile țigancei, cari din ce în ce se arătau mai incântătoare și mai amețitoare.

Aici este locul și timpul sē mai vorbescū despre unū curiosū tabietū ce avea cocōna Profirița; și sē nu se pară nicī curiosū nicī exageratū ceea-ce voiu spune, fiindū cā era adevăratū. Boerii și cocōnele nōstre vechi aveau nisce dăline și deprinderi, cari astăzi s'ar părea ridicole, dar pe atuncī erau fōrte comune. Astăzi, de exemplu, scimū sē facemū ca în sofrageriā, sau în camera de culcare, sē nu ne supere muscele: sau punemū ochiurī de sirmă la ferestre, sau tragemū transparentele. Pe atuncea nu-și bătea nimenī capulū cu asemenea procedimente: ci se aducea patru cincī fete sau băeți de țiganī cu apărătorī, și muscele erau puse în neputință de a ne supera. Intre asemenea obiceiurī cari astăzi prin orientū, și prin Russia, au mai rămasū, era și frecatulū piciōrelorū: boeri, cocōne, chiar vlădicī și mitropoliți, nu puteau adormi până nu le desmierda cineva epiderma de la piciōre, cu ușore frecăturī.

Nu se va părea, prin urmare, ca ceva escentricū daca voiu spune cā și boerii Pășcănesci aveau tabietulū acesta. După mai multe încercări, cocōna Profirița găsi cā și în servițulū acesta Maria escela: și în adevărū curățenia ei, mânele ei grășulie și moi, adresa și delicateța cu care sciea ea sē atingă vinișorele și

fibrelle piciorilor, produceau coconei nise senzațiuni de plăcere care o aduceau într'o adevărată stare de beatitudine ; iar dupe ce în delirul mulțămirei cocona adormia, frumoasa fată se strecura ușurel pe vîrfurile degetelor și se ducea în dormitoriul ei.

IX

Boerul Pășcanu, care și el avea acestu tabietu, aușindu laudele esaltate care le prodiga soșia sa Mariei pentru arta massagiului, a avut curiositate să vedă și el dacă lucrul e adevăratu. De aceea nu știu cum se făcu, că Maria se deprinsese ca, dupe ce adormia pe cocona, trecea în apartamentul boerului. Acesta, dupe câteva ședințe, se convinse că fata esercita massagiul în adevăr cu mare meștesugă ; cu diferența aceea că, în locu să adormă ca cocona, se lăsa în visările cele mai fermecătoare : ochii lui, în locu să se închidă, se fixau asupra sinului și a formelor frumoșe ale corpului fetei ; gura lui, în locu să-i ordone a înceta cu gâdilitura, o îndemna inereu să-i spu la povestă ; buzele lui, în locu să caute a se potoli cu un pahar de apă la sete, năzuiau până la bujorii ce străluciau pe obraji Mariei. Era, ce e dreptul, și diabolică tentațiune fata acesta : acum nu mai era copilă, căci trecuse patru cincă ani de cându se făcuse curțencă ; și era frumoasă, ca ruptă din sora ; și boerul Pășcanu, de și era acuma om de 40 de ani trecuți, de și era mândru ca un adevăratu aristocrat, de și pentru nobila sa consortă care împlinise cincă-șeci de tîmne, avea o perfectă stimă și considerațiune, totuși nu putea să stea nesimțitoriu lângă o creatură așa de perfectă, care dupe legi era proprietatea sa, și de care era în dreptu să se bucure în oră ce modu, în oră ce timpu, în oră ce casă. Bieta Maria, pe lângă sentimentul datoriei care sciea că-i impunea condițiunea sa de sclavă, simți cu încetul născându-se în inima ei și un altu sentimentu, care la începutu nu și-lu putea esplica, dar pe care în cele din urmă l'a pututu numi amoriu, fiind-că acesta era primul bărbat care se apropiase de ea și care îi spunea c'o iubesc. Așa e natura umană !

X

Acumŭ de vre-o duoŭ anŭ romanŭlŭ se resfira în modulŭ celŭ mai naturalŭ. Boerulŭ, în orele sale de distracŭiune, sorbŭa din cupa plăcereŭ fără nici o grijă saŭ turburare ; iar sclava sa, în esaltaŭiunea eŭ juvenilă, -nu cugeta de cât cum sŭ-lŭ mulŭămescă mai bine și sŭ-ŭ arate dragostea sa, mai respectuoasă și mai vie.

Cocóna Profiriŭa nu sciea, nu simŭia nimica. Dar în cele din urmă observândŭ că talia cameristeŭ sale din ce în ce lua porŭiuni de îngrășare, pre când figura eŭ, strălucitoare de fericire, o arăta în tóte ȓilele mai frumoasă, înŭelese că ea își perduse inocenŭa. Nu voi însŭ sŭ o întrebe pe ea deadreptulŭ. În casurŭ de așa uatură, care deseorŭ se întâmpla în casa eŭ unde totdeauna mișunaŭ câte 10—15 fete și câte totŭ atăȓia băeŭi, ea avea de regulă că pe amanŭi îndată îi cununa și-ŭ trimitea la țeră. Decŭ voindŭ sŭ sciă pe complicele Marieŭ, chieamă pe jupinésa cămărășiȓa.

«Bine, Anghelino, Maria s'a făcutŭ de măritatŭ, și tu nu-mŭ spuŭ ?

— Mŭ ertaŭi, coconiȓă, dar nu i-am băgatŭ de sémă.

— Dar cu cine trăesce ea ?

— Nu sciŭ ; n'am simŭitŭ nici n'am vŭȓutŭ pe nimenŭ ro-tindu se împrejurulŭ ei. O vŭdŭ prea mândră și nu credŭ sŭ se fi datŭ în dragoste cu ceŭ de prin curte.

— Nu creȓŭ,.. ce va sŭ ȓică asta ? dór n'o fi venitŭ duhulŭ sfintŭ și pe la ea. Pune-te numai de cât sŭ-mŭ afli.

— Ea nu se duce pe nicăirŭ. Din curte nu ese. Din camera eŭ, nu vine de câtŭ la D-vóstră, ȓioa când vŭ péptănă, și serile când vŭ frécă pe picioare. Eŭ credŭ că D-vóstră mai bine aȓŭ putea-o iscodi.

— Nu-mŭ vine mie sŭ staŭ de vorbă cu țigancele : nu mŭ cunoscŭ ? Asta e tréba ta.

— Daca voiȓŭ, eŭ v'așŭ spune, dar....

— Dar, ce ? Spune, daca sciŭ ceva.

— Daca 'mŭ cereȓŭ cu atăta stăruinȓă, vŭ mărturisescŭ că

sciū ceva. Eū mai demultū am simțitū pe Maria in stare de ingreunare, și am făcut'o sē mi se spoveduēscă; și de! mī-a spusū unū nume care nu-mī vine... și nu sciū de trebuī sē vi lū spunū ;... mē temū sē nu vē turburațī.

— Dupe vorbele astea, înțelegū ceva. Maria se vede că visi-tēză etaculū hoerului... nu-ī așa ?

— Cam așa spune ea... Acuma dumnīavōstră putețī chibzui ce e de făcutū.

— Bine... dar ascultă : se remăe lucrulū sciutū numai de noi. Așa pōte sē fiă : o credū, fiind-că e și frumōsă, hat'o dumneleū ! ce e dreptulū : a pututū sē cadă in ispită bietulū Dumitrachi. Dar nu mē supērū : toțī bărbațī cadū in pēcate de aceste ; dar mai alesū boeriī, căroro noi cocōnele, ca nisce prōsie, le aducemū pe sub nasū fete așa de frumōse.

— Ațī face bine ca pe tōte astea mai frumușele sē le dațī dracului, afară din casă.

— Ba nu, Anghelino ! nu ! Astea nu strică casa. E pericolū atuncea când bărbatulū se încurcă pe afară : cu nemțōicele saū ungurōicele cari le storcū pungele ; cu cocōne de ale nōstre, care-ī silescū sē se despartă, ca sē le ȳea pe ele. Dar nisce biete rōbe... eh ! plăcerī trecētōre, ca nisce stele sclipitōre !

XI

Peste patru cincī țile, pre când hoerulū Pășcanu se afla in valurile unū procesū la Divanulū domnescū, cocōna Profirița, pretextândū că are afacerī urgente la moșie, a plecatū la țēră cu butca cu patru cai, cu Michai vizitiulū eī celū bătrānū, luāndū și pe Maria, care totū deauna o insoția de când o făcuse came-ristă. Calea n'a fostū lungă, căcī moșia sa, pe valea Jijiei, nu era mai departe de doē poste.

Adoați diminēță, fiindū Duminecă, cocōna, dupe ce-și făcū toaleta, plecā la biserică, dicēndū Mariei ca sē se îmbrace și ea cu rochia cea mai bună, ca in țī de serbătōre. Dupē ce ascultă sânta leturgie și se închină pe la icōne, când luă anaforă, depu-nēndū unū irmilicū de argintū pe disculū de lângă iconostasū,

disse șoptindă preotului ca să fie gata a cununa o păreche de țiganî după eșirea din biserică.

După ce se întorse acasă, însoțită de familia unui boer-nașu vecinū care venise să-î facă o vizită respectuoasă ; după ce se luă dulcēta și cafēua ca de obiceiū, Cocóna chemă pe Vătafulū care îngrijia moșia și-î spuse ca să-și ūea femeea și să mērgă elū însuși să cunune pe Maria. Apoi chemând'o și pe acēsta, după ce-î essamină toaleta, îi recomandă să mai pună nisce flori la capū : se desbrăcā de scurteica sa de samurū ; disse țigancei s'o îmbrace ; își scōse mănūșile din mână, ordonându-î ca să le pună ea ; apoi îi declară că este miresă, și să se ducă îndată la biserică ca să se cunune. Ūmirea bieteî fete nu ținū de cât unū minutū : ar fi voitū, pōte, să vorbēscā saū să întrebe : de ce ? cum ? cu cine ? dar limba i se prinse de rușine în prezența musafirilorū cari asistaū la o asemenea comedie, și plecā, innecându-și lacrimelē, urmată de vătafū, care ca un călăū o ducea de 'ndēreptū. Coborāndū scările, cu fruntea aprinsă de rușine și cu mintea frēmāntată de gânduri, ea în acēstă situațiune vedea începutul torturelorū care, ca sclavă, trebuia să le îndure pentru pēcatulū în care căduse, de a se da în dragoste cu soțulū stăpānei sale. În capulū de josū al scării, Maria simți că piciorēle n'o mai ținū : se lăsă jos ; cerū să-î ūea apă. După ce dete cursū lacrimelorū sale, simți puterile revenindu-î : atunci se sculă plină de resignațiune ca o martiră, și întorcēndu-se către Vătafū : «Să mergemū ! disse ea. Dar care 'mī este mirele ?»

— Eată-lū ! respunse Vătatulū, arătāndu-î pe Michaiū Vizi-tiulū, care venia despre grajdū către dēnsa.

— Moșū Mihaiū ?... mulțumescū lui Dumnezeu ! disse ea făcēndu-și cruce și alergāndū spre elū cu unū felū de bucurie prefăcută.

Până în momentulū acela, Maria se temea creșēndū că va fi măritată cu vre-unū țiganū de acolo și va fi relegată a trăi departe de omulū pe care-lū iubia. Când vēdū însă că era

destinată să fie soția vizitiului, care locuia la Iași, se consolă puțin și primi cu resignațiune partea ce i se făcea.

Michaiu Vizitiul era în etate peste șese-șeci ani. Elu mai fusese de două ori însurat; de vre-o zece ani era văduv—căci ambele lui soții muriseră—și nu-i mai fulgera prin minte ca să se mai însore. Cucóna Profirița, înainte de a intra în biserică, trecându pe lângă grajd. îl chemase și-i spusese că a hotărât să-l însore. Elu voi să cârtescă, să se roge ca să scape de asemenea rușine; dar Cucóna nici nu-l îngădui să-și isprăvescă țeremiadele, și-i spuse cu tonu decisiv că trebuie să facă ceea ce-i poruncesce, și că lucrul va fi pentru binele lui. De aceea, ca unul care văduse multe căsătorii făcute așa din caprițiul boerilor, nu mai ripostă, ci resignat în sórta sa, își făcuse toaleta de mire: se îmbrăcase cu hainele cele mai bune; își pusese chiar flori la pălărie, și cu surisul pe buze, merse înaintea miresei care venia.

«Eac'asa, Mario! Nici tu, nici eu, eri când veniam, nu gândiam c'o să ne luăm. Nu-i așa? Ce mai nevestică o să am! or să crape flăcăii de ciudă!

În dreptul porții, un tarafu de lăutarî intona cântecul de nuntă, care, ca o trâmbiță de chemare, adună într'unu momentu totă țigănia și mai totu satul.

Cununia se făcu în biserică. Apoi nunta întorcându-se în Curte, se făcu o horă mare, înveselită cu câte-va vedre de vin, scóse din pivnița boierescă. Iar a doua zi Cucóaa Profirița înturnându-se la Iași, aduse pe Maria cu titlu de femea lui Michaiu Vizitiul, spuindu-i pe drum că, de ore-ce s'a măritat, nu va mai putea fi cameristă, ci va fi însărcinată cu priveghierea spălătoriei și cu călcatul broderiilor și al dantelor.

XII

S'a cam supăratu Coconul Dumitraki Pașcanu pe procedura Cucónei Profiriței; dar ca unul care se scia cu musca pe căciulă, nu cuteză să dică nimica; mai ales că Cucóna se conformase cu o regulă de mai înainte stabilită cu nobi-

lulū ei soțū, adecă de a mărita imediat pe fetele care ar veni în pozițiune interesantă, pentru ca sē nu se facă vorbă în tērgū cā în casa lorū se nascū copii bastarđi, siā chiar țiganī.

Maria, dupē ordinulū Cucōnei, se mutā în camera de lângă grajdū, destinată vizitiului. Bētrānulū ei bărbatū, pe care ea n'a voitū sē-lū suferē ca s'o atingă cātuși de puținū, fără a face nicī o pretențiune, nicī o reclamațiune, s'a retrasū în fundulū grajdului, unde și-a improvizatū unū patū alături cu ieslele. Elū nu vedea pe Maria de cāt atuncea cānd ea ilū chiea ca sē-ī aducă apă, lemne, și alte lucruri de care avea nevoie, saū la ora māncării pe care o luaū la aceiași masă împreună. În apropierea ernei, bētrānulū Michaiū, lovitū de unū junghiū cāpētātū din rēcēlă, într'o diminēță fu găsitū mortū în culcușulū seū. Dar pre cānd mōrtea lūi imputina numărulū sclavilorū marelū logofētū Pașcanu, Maria corobora la ecuilibrarea lūi prin nascerea unū altū sclavū, voīnțē și frumosū, care, dupē ce s'a botezatū, s'a înregistratū în codica robilorū cu numele de Dincă al lūi Michaiū.

Pre cānd Maria trecea prin fazele aceste, funcțiunile ei de onōre furā ocupate de alte fete, care mai multū saū mai puținū se deprinseserā a face serviciulū în etaculū Cucōnei ; iar pentru piciorēle boierului și ale Cucōnei se găsirā alte brațe de fete frumoșe, care s'aū esercitatū spre a le satisface plăcerea dupā pofta inimei. Coconulū Dumitraki mai cā uitase pe frumoșa sa favorită ; iar Cucōna Profirița, de și acum o cam degradase, făcēnd'o din cameristă spēlătorēsă, totuși nu uitase serviciile ce-ī făcuse, și adese-orī īī trimitea tainū din resturile de la masa boierēsă și chiar bacșișuri generōse.

Maria, care sciea din tradițiune cā miseria, privațiunea și suferințele numaī pentru țiganī le-a făcutū Dumneđēū, comparāndu-se pe sine cu alții, recunoscea cā nu se afla pe cea din urmă trēptă a ticāloșiei. Cu tōte greșelile ce simția ea cā făcuse, totuși vedea cā se bucurā de mila stāpānilorū ei pentru care nu sciea cum sē mulțāmescă lūi Dumneđēū. Adese-orī simția cā i se strānge inima de o durere, pe care n'o putea bine înțelege. Ea iubīa încă, și iubia cu o speranță ne-

bună, pe primul și unicul bărbat pe al cărui umăr rezemase fruntea sa visătoare. Ea vedea bine că împrejurările îi ordona să renunțe pentru tot-d'auna la un om care nu era nici de clasă, nici de rasă ei; dar uitându-se în oglindă și vedându frumusețea ei necomparabilă, nu putea a nu-și înălța iluziunile și a nu crede încă că Dumnezeu a făcut-o pentru o sora mai bună.

Dar când simțirile inimei o frământau mai tare, ea alerga la singurul mijloc care i-l dăruise natura spre a-și găsi o mângâiere. Cânta, și cânta Maria cu așa foc, în cât nu putea să fie om care să o audă și să nu lăcrimeze. În mijlocul ocupațiilor sale de spălătoră și călătoră, mai ales când era singură, vocea puternică și melodiasă a Mariei părea că spargea zidurile și bolțile Curții boeresci, de se auzea până în cabinetele boerilor; și era atât de dulce, atât de plăcută cântarea Mariei, în cât nimenea nu cuteza să o cheme la tăcere; ba chiar Cucóna Profirița ascultându-o, cădea în extas.

Intr-o zi, marele Logofetă vizitându-și acarele, după ce a eșit din grajd, a intrat și în camera Mariei, însoțit de Vătaful de Curte. Ea își alăpta copilul. Era mai frumoasă de cât tot-d'auna. Se uită lung la ea fără să-și vorbească nimica. Apoi eși, aruncându-i o pungă cu bani. După o oră Vătaful veni la ea și-i dete cartea de ertare, pe care i-o ceti. Maria plânse și se rugă de Vătaf să nu spuie nimăruie despre această: căci ea nu va părăsi Curtea de cât atunci când voru gori-o. Vătaful, care era un om foarte bun și bătrân, care se vede că avea cunoștință de aventura cea mare a Mariei, despre care credea că nu trebuia să fie divulgată, îi promise a păstra secretul.

Cucóna Profirița, după ce s'a încredințat că boerul n'a avut o slăbiciune serioasă pentru Maria, că era totu atât de indiferent pentru ea cât și pentru celelalte robe care-l frecau pe picioare, veni la alte sentimente pentru ea: o înălță iarăși la rang, făcând-o vătășiță peste fetele care lucrau la gherghesuri și la scórțe, fiind-că, după mai multe cercări nu

putuse găsi altă femeie mai meșteră pentru asemenea ocupațiune. Întâmplându-se apoi ca camerista ce-și formase după Maria să se facă de măritată și să o trimită la casa ei, mai dete Mariei și această sarcină suplimentară, fiind-că la nici una din fetele ce mai avea în casă nu găsise abilitatea în facerea zuluilor, lucru foarte importantu pentru ea.

XIII

Slăbiciunea Cucónei Profiriței pentru rîba sa merse mai departe. Avîndu ocașiune de a vedea pe copilul ei tot-d'auna când se ducea în atelierul de lucru, simți mai întai un felu de milă pentru el : îi dedea mai tot-d'auna câte-ceva bunu de mîncare, preveghia îmbrăcăminte și curățenia lui ; apoi în tóte zilele recomanda inteligentei sale mume cele mai bune principii de crescere, principii pe care ea le observa cu rigóre ; așa că Dincă nu sciea ce e furtișagul, minciuna, sau alte apucături rele, comune în educațiunea și deprinderile vieții țigănesci. Afară de acestea, Cucóna sciu să essalteze chiar în inima ei seutimentele nobile de muma : așa că Maria nu mai cugeta la nici o plăcere, la nici o fericire, la nici o afecțiune alta de cât la copilășul ei.

Cu cât crescea Dincă mai rîpede, cu atîta se făcea mai durduliu, mai frumos și mai drăgălașu ; cu atîtu și simpatiile Cucónei Profiriței cresceau pentru el. Când se făcu de ęce ani, Dincă sciea și carte. Paracliserul de la biserică Sântului Nicolae celu sêracu, plătitu de Cucóna, venia și-i da lecțiunii : hăiatul cu minte și aplicativu, în curîndu ajunse să citescă binișoru pe orî-ce carte, pe orî-ce scrisore, ba chiar scriea destul de bine, după vêrsta lui.

În paralelu cu cartea, Dincă învêta și slugăria. De la etatea de 12 ani îmbrăcîndu livreaa, era aplicatâ, după ordinea Cucónei, la diferite serviciuri domestice. Adesea chiar se mândria Cucóna Profirița când se ducea la biserică, la visite sau la pleumblare : nici o altă Cucónă în Iași nu avea unu groom mai frunuselu, mai gingașu, mai deșteptu și mai dră-

gălaș. Când ajunse la etatea de șese-spre-șapte ani, Dincă se făcuse un sfragiș consomat, capabil să concure chiar cu sfragișii Nemții sau Leși, cari erau prin Iași, și să dirigeze serviciul chiar la o masă domnescă. De aceea și Cucóna Profirița îl culmina cu favorile : hațne bune, lésă, bacșișuri, de tóte avea cu indestulare. Iar când Dincă eșia singur la preumblare, și mai ales când se ducea și cu birja la Copoș, mulți îl luau de un sfaconaș elegant ; ba încă cucónele cele de mână a doua și a treia se făceau munte și punte ca să-și afle numele și să-și facă cunoscința, și cine știe câte cuceriri nobile nu a făcut robul fericit al casei Pășcănești !

XIV.

Minutele ca orele, zilele ca săptămânele, lunele ca anii. trecu, trecu, trecu și se strecoră, tărând după ele primăveri și erno, scuturând mereu frunzele arborilor și ale plantelor, resfirând pe nesimțite viața muritorului care se crede rege al Creațiunii. Omul cât de bun, cât de rău, cât de avut, cât de sărac, cât de uman, cât de cumplit, nu póte scăpa de cósă neindurată a Morții. De aceea și Logofétul Dumiraki Pașcanu, care era bunătatea personificată, unul din cei mai frunțași boeri ai țerei, unul din cei mai onestii patrioți, de și trăia cu biserica mai bine decât un hagiș¹⁾, de și era un generos împărțitor de pomene la săraci, și prin urmare ar fi avut dreptul a spera de la Dumnezeu îndurării chiar viața lungă a lui Matusalem, — cu tóte acestea într'o dimineță după o scurtă zăcere, fără permisiunea medicilor cari afirmau că nu va muri nici peste 40 de ani, a reposat ca un bun creștin, înainte de a ajunge nici măcar la șese-șapte de ani de viață !

Plănsu-l'a Cucóna Profirița, Dumnezeu se-lu erte ! plănsu-l'a toții servitorii și sclavi, pentru cari fusese atât de bun ; plănsu-l'a calicii și cerșitorii, pentru cari fusese atât de ge-

¹⁾ Hagiș se numesce în orientu celu ce se duce pentru devoțiune ca să se închine la locurile sante : la Ierusalim, Sinai, Athos, Meca și altele.

neros; dar biata Maria l'a plânsu mai multu decât toți, vëndu mai alesu că, cu stingerea omului căruia-i inchinase comorile inimei sale, vedea că se stinge și speranța ei pentru liberarea fiului ei, fără de care se simția legată ca cu un lanțu de vechia ei sclaviă.

XV.

Sé lăsămă acuma pe Maria, pentru ca să urmărimă viața fiului ei, care, după cum văjurămă, se făcuse servitorul predilect al Cocónei Profiriței.

După ce a indeplinită cu atențiune toate grijele sufletului repositatului ei soțu, făcendu cu prodigalitate parastasele, colivele și pomenele cerute de rânduela popilor; după ce i-a pusă și o lepede frumósă pe mormentu, cu o inscripțiune daurită; după ce și-a implinitu anulă de doliu, Cocóna Profirița, de și se afla în dreptu ca să lepede hainele de doliu, totuși, îngrijită ca nu cum-va să dea cuventu lumii să dică că prea curându s'a consolatu, s'a decisu să facă acésta afară din țeră. De aceea mai întâiu ea și-a datu moșiile în arendă, ca să scape de tracasseriile exploatațiunii, pentru care nu prea au aptitudine femeile. Atuncea vëndu că are unu venitū mai mare decât se aștepta, își făcu planulū ca să se așede pentru căl-va anī la Paris. Acésta era unu visū pe care-lū avea din tinerețe, și pe care venerabilulū său soțu nu voise să i-lū satisfacă; fiind-că repositulū, nesciindu nici o limbă străină — decât dóră grecésca, care nu-i putea servi în occidentū — nu voia să călătorésca pe la Viena sau Paris, de témă să nu riđă nemții sau francesii de elū.

Curiósă și vanitósă cum era, Cocóna Profirița voi să facă călétoria acésta ca cocónă mare. Decī alegendu pe celū mai voinicu din surugiī sēi, unu țiganū tēnerū și deșteptū, și acesta alegendu șese postalioni din douē-deci și patru cari-i avea în grajdurile boeresci, cu carita cea mai nouă și mai bună, și cu Dincă pe capră, într'o bună dimineța din luna lui Iulie 1851, Cocóna noastră eși din lași și apucă calea spre frontiera

Michăilenilor, iar de acolo înainte prin Bucovina, Galiția și Germania, în direcțiunea Parisului. Călătorind numai câte patru ore pe zi, oprindu-se la otelurile său burgadele pe unde trebuia să odihnescă bine caii său să petrecă noptea, fără a-și sminti orele pentru dejun său pentru prânz, fără a se priva său a se incomoda de ceva, după patru-șeci și cinci de zile, originalul ecuiagiū alū Cocónei moldovence făcū intrarea sa triumfală în Paris. Pocnetele repetate și țipetele originale ale lui Ion Surugiu, stîrniră toți cănii din suburbii; iar cînd aū intratū în stradele principale, o escortă numerosă de ștregarī se făcuse împrejurulū trăsuriī, imitandū rulatele surugiului și urandū buna sosire a Cocónei, care saluta în drepta și în stînga, luandū acēta ca o manifestațiune de onore ce i se făcea.

A doua zi mai multe diare parisiene, în rubrica faptelorū diverse, amuseră pe lectorī cu narațiunea intrării Cocónei moldovence la Paris; iar peste douē, trei zile, alte diare, la pagina a 4-a, anunțară vîndarea originalului ei ecuiagiū. Unū gentleman englesū, care vîduse ecuiagiulū, se presentă ca amatorii sē-lū cumpere. Tocmēla nu fuse lungă, căci Cocóna nu ceruse multū, și apoi englesul era fōrte avutū; dar Cocóna voia sē vîndă și pe țiganū, ca sē nu facă cheltuēlă cu înapoierea lui în țeră; și pentru acesta, cerea unū prețū ecivalentū cu alū unui calū. Englesul hesita de a cumpēra omū, fiindū-că era antisclavagistū: voia sē dea prețulū ce i se cerea, dar nu voia sē iea pe robū; Cocóna însă ținea una și bună că nu vinde caii fără surugiū. În fine englesul primi: dar după ce ținu pe surugiū vre-o lună ca sē dea lecțiunī de ecuitațiune unui vizitiū alū sēū, ilū trāmise cu cheltuēla sa prin Marsilia la Galați, cu o lungă carte de ertare și cu câte-va lire sterlinge bacșișū.

XVI.

O parentesă. Amēnuntele ce urmēză le am culese și notate chiar din scrisorile ce adresa Dincă mumei sale din Paris. În tōte sēptămānele ea venia de la viiă, se ducea la curtea Pășcanului, și cînd găsia o scrisore de la fiulū ei, alerga rāpede

la mine ca să i-o cetesc. Simțiam și eu o plăcere intru a-césta. Stilul epistolar al lui Dincă, la începutul simplu și prostălan, dintr'o lună într'alta căpeta o înflorire progresivă, amésurat cu cunoscințele ce le culegea ; și fără a afecta vre-o pretențiune de cultură, se făcea din ce în ce mai plăcut. Scrisorile lui, de le-ași fi putut păstra, sunt convins că așa fi publicat o foarte interesantă colecțiune ; dar mi-a fost peste putință, căci duiosa lui mumă, după ce i-le citiam, le lua îndată, le săruta, le băga în sin și nóptea le punea sub căpetaiul ei, inchipuindu-și că adorme lângă sufletul copilului ei iubit.

După ședere de câte-va zile în otel, Cocóna Profirița s'a mutat într'unu apartament somptuos în *Rue de la Pair*. Acolo Dincă, care acuma făcea serviciul de lucheș, avu o cameră comodă și bine luminată, alături cu camera de măn-care. Din primele zile, Cocóna i-a ordonat să se abuce să invețe franțuzesce, pentru care să-și caute un profesor. Elu aflându că în cartierul latin sunt mai mulți studenți români, se duse și găsi pe unul care se prinse a-i da lecțiuni cu o bună plată din punga Cocónei. Se mai ajuta la acésta și de colegiatea subretelor, care mai ținea Cocóna pentru grija apartamentului și a buduarului ei.

Ocupațiunea lui nu era prea copiosă : făcea mică comisiun de câte odată, insoția pe Cucónă la preumblare sau la visite, îi căra bucate de la restaurantul unde era abonată ; iar cea mai mare parte de timp ce-i rămânea disponibilă o întrebuinta spre a face studii și excursiuni instructive. Dascălul său de limba francesă, pe lângă lecțiunile de gramatică ce i le da, îl pune totu odată în curent și cu tóte focularele de lumină cari erau în Paris : îl purta în tóte părțile, arătându-i museele, monumentele, grădinele, palaturile, bibliotecile, pinacotecele, scótele, teatrele, și făcându ca să profite nu numai ochii dar și inteligența lui din vederea acelor minuni cari le admiră și astă-đi lumea.

În timpul când stăpâna sa dejuna sau prânđia, elu adesea îi povestea cele ce vedea și impresiunile care le simția. Cu-

côna, cu nespūsă mulțămire atuncea, făcea din elū pe ciceronele ei, și-lū lua pentru ca s'o pörte și pe dinșa ; și de câte orī remănea mulțămită de cele ce-ī arēta, îi dăruia câte 10 până la 15 franci ; in cât Dincă avea totū-d'auna o punguliță umflată, in stare sē-ī satisfacă plăcerile și mulțămirile.

XVII

Orī cât de bune erau bucatele restaurantului de la *Frères-Provenceaux*, unde era abonată Cucôna Profirița, totuși pe ea nu o mulțămiaū, ba încă credea că-ī atacă stomachulū. Decī se decise a găti acasă. Dincă cumpērī maī intăiū bacteria necesară pentru bucătărie, apoi aduse unū bucătariū recomandatū de una din damele ce cunoscuse in Paris. Făcea bietulū bucătariū ce putea și ce sciea, dar gustulū Cucônei nu-lū putea nemeri. Alerga Dincă pe la biurourile de informațiunī : găsia bucătari nemți, leși, ruși, englesi ; îi aducea, îi punea la cercare ; dar nu trecea săptămāna și trebuia sē-ī congedieze, neputēndū nemeri gustulū Cucônei.

Intr'una din zile, Dincă intālui la unū biuroū o bucătărăsă care de și era cam tinără—intre opt-spre-ședece și douē-șeci de ani, — dar fiind că era fôrte frumôsă, părea că arū avea destule garanții de capacitate culinară. Elū o duse la Cucôna Profirița, și acēsta o primi cu condițiune de a o pune la cercare, sē vadă ce scie și ce pôte. Dar fiind-că era maī multū de cât sigurū cū trebă n'o sē facă Clementina, se decise ca sē pună și elū māna la trebă. Cu spiritulū seū de observațiune, Dincă fără sē fi fostū vre-odată aplicatū la serviciulū bucătăriei, s'a pusū sē-și aducă aminte de cele ce vēduse făcēndu-se la culinia din Iași, și s'a încercatū a face când sarmale, când ostropelū, când iahnie, când musaca, când capama, cari mergeaū la inima Cocônei maī cu plăcere de cât totū ce gustase până atuncī in Paris.

Clementina era bucurôsă de concursulū care vedea că i se da in bucătărie : căci nu numai că era scutită de a lucra, dar încă avea ocașiunea a-și păstra tot-d'auna mānele in mā-

nuși, și a nu le scóte de cât când cerea .Dincă ca să i le să-rute. Dar într'o ȃi fiindŭ chematã ca să primescã o hainã ce voia să-ı dãruescã Cucóna, ca primã de încuragiare pentru bunele bucate ce mãncase, Clementina n'a mai pututŭ suferi mistificarea și a spusŭ Cucónei cã bucatele acele lãudate nu erau făcute de ea ci de Dincã.

Acéstã descoperire plăcutã suggerã Cocónei Profiriței o idee. Sunã și Dincã intrã.

«Bravo Dincã ! Imı aducı bucate atãlŭ de bune și nu-mı spaı cine le face ? Dar cum de-aı învățatŭ bucătãria ? Ie cunoscı cã escı fiulŭ mãtei : ıȃı prinde mãna la tóte ; de asta te iubescı eŭ pe tine.

— Spre a vė dovedi devotamentulŭ meŭ...

--- Bravo ! Aflã darã cã pentru acésta m'am hotãrãt să facŭ ceva bunŭ pentru tine. Amŭ să te daŭ să înveȃı bucătãria. Dar să nu-mı spuı cã póte nu-ȃi place. Voința mea este nestrãmutã. Mergı de alege celŭ întâiŭ și mai bunŭ restaurantŭ din Paris : vorbesce cu patronulŭ, orı-care arŭ fi, și postesce-lŭ pãnã la mine ca să mē invoescŭ cu dinsulŭ, gata fiind să facŭ orı-ce sacrificiŭ pentru ca să fi celŭ întâiŭ *maitre d'hotel* in Iași, când ne voinŭ întórce. Mergı, și pãnã in trei ȃile să-mı viı cu dascãlulŭ la care trebuie să înveȃı.»

Ar fi voitŭ să cãrtescã ceva bietulŭ Dincã la aseminea propunere neașteptã pentru sórta sa ; cãci elŭ, deprinsŭ acuma a frecuenta mai cu plăcere museele, șcólele și bulevardele, se simȃia prea puțin dispusŭ a se condamna la atmosfera unei bucătãrii și a se invãrti tótã ȃiua cu pestelca dinainte împrejurulŭ tingirilorŭ cu bucate. Cu tóte aceste, nu cutezã să ȃicã nimicŭ, pe cât timpŭ sciea cã el era sclavŭ și cã stãpãna sa, orı cât de providențialã se arãta pentru elŭ, era de natura ei fórtē incãpãținatã și nu suferia cea mai micã contraȃdicere. Elŭ cerŭ de ocamdatã avisulŭ Clementinei. Acésta, departe de a desaproba pe Cucóna, cu autoritatea adoraȃiunii ce elŭ ıi manifesta in tóte ȃilele, ıi spuse cã arŭ trebui să bine cuvinteze ocasiunea cã i se deschide o adevãratã carierã ; cã dacã ar ajunge a invēȃta sciinȃa culinarã, ea va pu-

tea asculta propunerile lui matrimoniale, căci atunci ar urma în Moldova, unde ar deschide un restaurant, care condus după gustul și maniera franceză, le-ar aduce folose bune și solide.

Planurile acestea le făcea biata fată fără a ști că acest om, căruia acum se indupleca a-i consacra inima, se trăgea dintr-o seminție degradată prin legile barbare ale țerei în care s'a născut; ea ignora cu totul că Dincă era țigan și rob al Cucónei la care servia; ea își inchipuia că bogata moldovencă avea afecțiunii pentru el ca pentru un copil sărac, ai căruia părinți vor fi avut legături vechi cu casa sa. Remânea acum ca Dincă să se găsească locul unde se între la învățatură. Clementina îl conduse la un restaurant în Rue de la Paix, unde funcționase odinioară vre-o trei luni, când a căpătat puținele ei cunoștințe bucătărești. Acel restaurant era sub direcțiunea unui fost bucătar al detronatului rege Louis Phillipe, numit Felix Durijot (1). Dincă fu prezentat acestui restaurator, și după ce se propuse ca elev, îl duse la Cucóna Profirița, cu care se învoi cu o bună remunerațiune și cu condițiune ca elevul să aibă voie a-i prepara și ei două trei feluri de bucate pe zi.

XVIII

Resignat pentru noua sa sortă, Dincă se puse cu toată asiduitatea să învețe mai curând știința culinară, care francezii se laudă că au înălțat-o până la rangul de artă. Cu spiritul său de observațiune naturală, în trei patru luni, el în adevăr ajunge a se familiarisa cu toate secretele acestei științe. Spre a-și ajunge scopul, pe lângă practica de toate zilele, el avea recurs chiar la studiul științific al meseriei.

(1) Jurnalele franceze din 1884, între «Faits divers» au anunțat morțea acestui bucătar în etate de 75 ani, cu însemnarea că a lăsat o avere însemnată, și a obligat pe mostenitorii ca pe mormintul său să se pue în toate zilele câte o rețetă de bucate din acele inventate de el, spre a se folosi publicul de cunoștințele lui și după morțe.

Cunoscândŭ acuma bine limba francesă, cu ajutorulŭ dicționarului viŭ care avea în Clementina, și procurându-și totŭ felulŭ de tractate culinare, le studia cu multă atențiune în o-rele de carŭ putea dispune ; și mai în tôte ȃilele făcea câte o nuoă experiență. metodă prin care reușise a produce lucruri ce treceau de invențiunii proprii ale sale. Decŭ, cândŭ se simți în stare de a declara stăpânei sale că nu mai are ce învăța, și cândŭ voi se-și ŭea adio de la D. Durijot, căpătă de acolo unŭ certificatŭ plinŭ de laude și de recomandațiunii.

Cocóna Profirița reușindŭ a-și îmmulți cunoscințele, și vĕdĕndŭ necesitatea de a avea salóne de recepțiune mai mari și mai multe, își închiriă unŭ hotelŭ în suburbiul S-Germain, unde este légănulŭ aristocrației vechi francese. Luŭ Dincă, fixându-ŭ o léfă galantomĕscă, îi dete sarcina de a dirige totulŭ ; și pentru că grija lui principală era de a organiza prânzurile, îi dete epitetulŭ de majordomŭ, promițându-ŭ că după ce se va întorce în țeră, îl va numi Stolnicŭ. Clementina remase în funcțiunea de a doua bucătăreasă, subordinață lui Dincă.

În noua sa locuință, unde, de la pörtă, era lumea primită de unŭ portariŭ în uniformă și cu unŭ buzduganŭ de doi stinjenŭ de lungŭ, Cocóna noastră, care se intitulasă *Princessa Cantacuzĕne, née comtesse de Mirosłava*, avea o domesticitate mai numeroasă de câtŭ îi trebuia ; lachel, valeți, subrete, cameriste, spĕlătorese, cusătorese, mișunaŭ în tôte părțile. Echipagiulŭ închiriatŭ o dată cu otelulŭ, se compunea din patru cai minunați, și din douĕ trăsuri, o calĕscă și o caretă, pe care pusese inițialele și armele familiei răposatului Cucoului Dumitraki.

Salónele otelului, mobilate cu celŭ mai mare luxŭ, serele se iluminaŭ cu sute de luminŭ, --- căci îndată ce insera, ele erau loculŭ de întâlnire a unei societăți strălucite de duci și ducese, principŭ și principese, conți și contese, baroni, marchisi secretari de legațiunii, ambasadorŭ, generali, miniștri, artiști de tôte nĕmurile, din tôte țerile, felŭ de felŭ de caractere, și felŭ de felŭ de categorii.

Ca să dăm o idee mai clară despre viața care o ducea principesa moldovencească, vom cita între însemnatele persoane cu care ea se pusese în relațiune și pe o comitesă spaniolă, care mai pe urmă a jucat un mare rol în Franța: era Comitesa Montijo, care avea o față blândă de o frumusețe uimitoare. Magnetul acestei frumusețe atrăsese și pe d. N. Bonaparte, care pe atunci era Principe Președinte al Republicei franceze, iar mai târziu făcându-se împărat, urcă pe tron, alături cu el, și pe frumoasa Eugenia, fiica Comitesei acesteia.

Ceea ce atrăgea mai cu seamă atâta lume ilustră în casa Cucónei Profiriței era prânziurile ei. Ea avea, într-adevăr, un fel de pasiune nebună pentru asemenea onori; și când vedea că atâtea persoane celebre lăudaș masa sa, simțea o fericire și o mândrie care i se părea că o urcă pe treptele cele mai de sus a măririi umane. De aceea ea nu cruța nici o cheltuială și Dincă avea deplină putere să comandeze ca să-i aducă venatură și pescărie din toate punctele cardinale ale globului, pentru ca să-și arate știința și arta. Unii din oșpeții din aceia cărora francesii le dădă *des gourmets*: așa de încântați se arătau de producțiunile domnului Dincă, în cât, în mijlocul mesei se sculaș (cu permisiunea societății) și alergau la bucatărie pentru ca să complimenteze pe măiestrul maitre d'hotel; atunci comensii făceau mare haz, iar Cucóna Profirița, de bucurie și de mulțumire, simțea că-i crește inima ca o jimblă de la laș.

XIX

Asemenea viață însă în Paris trebuia să facă mare spărtură în finanțele Cucónei. În două trei ani, ea observă că se află în fața unui însemnat deficit, care o silea să se vândă vre o moșie, să se oprească din cheitueli. Cea din urmă măsură o găsi mai înțeleptă; căci își aduse aminte de promisiunea ce dedese reposatului ei soț, ca averea ei să o unescă

cu a lui și se o dedice Spitalului diu Tătărăși care-lu făcuse spre a le rămănea numele nemuritoru. Decī s'a decisū a se întorče în țără. De astă dată însă n'a scrisū sē ī vină trăsura cu poștalioni ; ci, după ce și-a desfăcutū din lucrurile ce le avea de prisosū și a împachetatū pe acelea ce a voitū sē iea cu sine, a plecatū cu calea ferată, care pe atunci ajunsese până la hotarele Galitiei. De acolo veni cu deligența până în capitala Bucovinei. Aci o aștepta trăsurile trimise de acasă, care o aduseră la vechia sa reședința din vechia capitală a Moldovei. ca pe o adevărată cucónă mare.

Pe lângă majordomū, cucóna Profirița aduse și pe Clementina, în calitate de cameristă : făcū acēsta mai întâiū pentru considerațiunea lui Dincă, înțelegēndū că se iubia foarte multū, apoi voi tot odată sē arate la lași luxulū, ne mai pomenitū până atunci, de a avea o cameristă parisiană, pre când mai tōte cucónele asemenea servitōre le recrutaū în genere în seminția róbă a lui Faraonū.

Vierița mea, care aștepta întorčerea fiului ei ca evreii pe Messia, era la scară când a sosit Cucóna. Dincă, cum o vedū sūri de pe capră și se aruncă în brațele-ī deschise, cu tōtă efusiunea amorului filial ce-ī păstra, fără a cugeta nici la respectul ce era datoriu stăpānei sale, nici la efectulū ce acēstă efusiune putea produce asupra amantei sale. Pre când muma săruta bocindu-se pe fiul ei și-lū ținea de gât cu duioșie, Clementina neînțelegēnd ce va sē dīcă acēstă scenă, urcând scările alături cu stăpānă-sa, o întrebă : cine este femeea acēsta ?

— E ! o țigancă... mama lui.

— Cum ! mama lui...? țigancă ?

— Negreșit ; Dincă este unul din sclaviī mei. Cum de nu sciī acēsta ?

Clementina ca lovită de trăsnetū, scăpă saculū de voiagiū ce ținea în mână, și cădū leșinată, dreptū ușa salonului de susū. De acolo fu ridicată de fetele și servitōrele casei, și transportată în Camera ce-ī era destinată, alături cu buduarulū Cucónci.

Totă casa se grăbi a veni împrejurulŭ ei spre a-î da ajutoarele posibile ca sē o deștepte : o descheiară la rochie, îi frecară tâmplele, mâĭnele și picioarele ; îi deteră sē aspire spiriturŭ și oțeturŭ tari. In fine după câte-va minute, Clementina deschise ochii și se ridică. Buimăcită încă de amețelă, se uită împrejurulŭ ei la figurele necunoscute ce avea sub ochi, întrebândŭ, in limba ei, unde se află? unde se găsesce ?

— Lângă amiculŭ tēu, îi respunsē cu vocea tremurândŭ Dincă, carele până in momentulŭ acela îi ținuse capulŭ pe mânele sale.

— Tu ! amiculŭ meŭ ! tu !... eŭ, amica ta !.. nu ! nici o dată ! nici odată !.. Fugŭ, sclavule, din ochii mei ! Blestemată sē fie ora când te-amŭ cunoscutŭ !>

Apoi cădŭ iarăși cu capul pe perină, suspinândŭ și plângēnd cu hohote de desperare.

XX

Credŭ că e inutilŭ pe a descrie sfișierile lui Dincă, și ale mumei sale când elŭ i-a spusŭ legăturile ce-lŭ uniaŭ și cauza ce produsese leșinulŭ și lamentațiunile Clementinei. Ori și cine-și pōte inchipui scenele ce vinŭ in asemenea situațiuni.

Cucōna Profirița, care la începutŭ nu înțelegea motivele leșinului cameristei sale, auđindŭ că și-a mai venitŭ in fire, s'a dusŭ s'o vedă. Biata fată îi spuse amorulŭ ce avusese pentru Dincă, planurile ce făcuse cu dĭnsulŭ ca sē ducă o viață mai bună in Moldova, și in fine horrorile ce a resimțitŭ aflând că elŭ este țiganŭ, și mai alesŭ sclavŭ. A doua di, ea ilŭ chĭemă și i făcŭ aspre muștrări pentru ce n'a spusŭ Clementinei adevērulŭ : pentru ce a mistificat'o, făcēnd'o încă sē-și părăsēcă patria, in speranța unei căsătorii care elŭ trebuia sē scie că n'ar fi putut'o contracta.

— Mē ertați, Cuconiță ! am socotitŭ de prisosŭ de a-î vorbi despre robiea mea, pe cât sciamŭ că Măria Vōstră nici odată nu m'ați tratatŭ așa din copilăria mea, și mai alesŭ...

— Mai alesŭ.... ce ?

-- Că sunt fiul unei mume libere.

-- Fiul unei mume libere ? de unde ai luat-o acésta ? Cine ți-a spus-o ?

-- Maica mea, care astă-đi este măritată după un român moldovenă.

Cucóna Profirița sări în sus ca lovită de o isbitură electrică. Alergă la clopoțelul de pe masă, sună : o fată de Țigană intră.

«Chiamă-mă pe Vătafulă de curte, și pe muma lui Dincă, dacă este aicea !»

Apoi începă a se preumbla prin salonă frângându-și degetele, turburată, schimbată la față, apucată de crispațiunii nervose.

Peste câte-va minute, ea țiise lui Dincă, arătându-i ușa : «eși !» În același timp intră Vătafulă de curte, un om vechi al casei, și Maria.

«Ce flécuri s'aũ petrecutũ, Vătașe, pe aicea în lipsa mea ? Mi' se spune că asta (arătându-i pe Maria) s'a măritatũ după un moldoveanũ, și mai știũ eu... Cum se pôte sã nu sciũ eu nimica despre asemenea fapte ?

-- Cuconița, sã mã ertăți... de ! pôte amũ greșitũ de nu v'amũ scrisũ. Dar nu s'a făcutũ nici o necuviință. Maria are carte de ertare. Reposatulũ Cuconu Dumitraki, D-đeu sã-lũ erte ! mã a datũ cartea cu inșai mânia sa și mã-a poruncitũ s'o daũ Mariei, fără sã spunũ nimẽnuĩ nimica. Așa amũ și făcutũ, căci porunca și cartea boeruluĩ le-amũ socotitũ ca sfinte. Apoi nu m'amũ indoitũ cã și D-vóstrã vã era cunoscutã.

-- Unde este cartea ? s'o vedũ și eu ; căci nu știũ nimica.

-- La mine este, cuconița, sã trãiți ! țiise Maria. Fat'o ! și dacă Mãria vóstrã nu veți voi s'o cunósceți, puteți s'o rupeti; eu sunt gata a veni inapoĩ la robie.

Cucóna Profirița luã cartea, o ceti de susũ până josũ cu un profundũ sentimentũ de venerațiune : o indoi la locũ, stergẽdu-și cu batista o lacrimã care-i căđũ din ochi, apoi o întinse Mariei, ȓicẽndu-i :

«Bine ! Cartea e sfintã, precum sfintã este pentru mine și

po nenirea reposatului. Mă bucură că te-ai măritat : numai să-ți dea Dumnezeu traiu bun, după cum și tu ești bună !

— Să vă dea Dumnezeu sănătate, și an' indelungați, după inima bună care o aveți ! disse Maria, plângându și ea.

— Ascultă acuma : înainte de a te duce la casa și la libertatea ta, să-ți spună câte-va vorbe, care credă că amă dreptă să ți le spună ca vechia ta stăpână. Tu îți aduci aminte cu ce bunătate te-amă crescută și te-amă tratată, atâtă pe tine cât și pe copilul tău. Veđi că pe Dincă al tău l'amă făcută omă. L'amă învățată o meserie bună, pentru care chiar de astă-đi îi facă, pe câtă voi trăi eu, câte de ce galbenă pe lună lăfă. Elă nu va fi tratată mai rău de cât până acuma. Va avea camera sa, și ajutările sale la bucătărie ; prin urmare nu va simți nimica din greutățile robiei cu care nămulă și sórta aă condamnată seminția vóstră. Povățuesce-lă și sfățuesce-lă, ca mumă bună și cu minte, să se pórte bine cu mine : să-mă fie credinciosă și să mă mulțumescă, dacă doresce să capete libertatea care ai căpătat-o tu ; să nu se ăea după gărgăunii care vedă că ă-aă băgată in capă franțuzóica asta, care s'a ținută de mine și pe care amă adus-o mai multă ca să nu-ă facă lui supărare. Înțelegă tu ce-ă spună ?

— Înțelegă, Cuconiță. Voiă face după cum porunciți. și D-deă să vă dea sănătate !

— Acum dute la casa ta ; și când veă putea, vino să te, mai vedă.

Maria sărută mână Cucónei Profiriței și eși urmată de Vătafulă de Curte.

XXI.

Indată după acéstă scenă, Maria, înainte de a plecá la viiă veni și-mă spuse cele petrecute la casa vechăi sale stăpâne ; totă odată mă preveni că fiilul seă are să vie să mă vedă, rugându-mă să-lă primescă cu bună-voință.

A treă saă a patra đă — bine nu țină minte — mi se presentă Dincă. Era ună băctă frumosă, inaltă, bine făcută, o-

cheșu, cu trăsuri fine, cu mustăți mici negre, cu bărbuța încă neatinsă de briciu, cu costumu curat și bine croit, cu maniere nobile și respectuoase. Elu voi să-mi sărute mâna; refuzaiu a-i o da, și cu mare greutate îl înduplecai să seșdă.

Tênêrulă, care acuma avea 23 de ani, se află încă sub farmeculă suveniriloră sale din Paris. Elu nu cunoscea Parisul numai ca simplul turistu, dar își da sêmă de progresulă ce făcea civilizațiunea omenirei în acestu mare foculariu de inteligență și de cultură : căci era în curentulă diaristicei și a mișcării intelectuale. Avusese cunoștință cu mai mulți din români ce studiau la Paris, și adesea se introducea în școle, unde ascultă cursurile de istoriă, de filosofă, de economie politică, și altele. Veteranulă dintre elevi Vârnav, fundatoriulă bibliotecei și Capelei române din Paris, — pre care mai târziu Bucurescenii îl cunoscură sub numele de Popa-Vârnav, — fusese, mai alesu, omulă pe care-lă aprețuia cu deosebire, pentru ideile lui sinceru liberale și patriotice, și pentru sufletulă lui devotatu la oră-ce faptă bună și frumoasă. De aceea imi și vorbea despre elu cu mare entuziasm. Imi spunea că acesta îl îndemnă să nu se mai întorcă în țeră, la robia boerescă, ci să rămână acolo, ca să se bucure de viața libertății, și să-și cultive mintea și spiritalu; și că, ca mijlocu de esistență, îi oferă unu postu modestu de custode la Bibliotecă și la Capelă.

«Găsescă că bine te consilia. De rămânăi acolo, Cocóna nu te-ară fi putulă reclama, și rămâneai liber. De ce n'ai ascultată pe Vârnav ?

— Ași fi făcut'o, căci simțu și sciū ce este dulceta libertății. Dar mai întâiu nu m'amă îndurată să lasă pe Cocóna asta, care a fostu atâtu de bună pentru mine, — care din copilăriă mi s'a arătată ca o providență, dându-mi și principii de educațiune și mijloculă de a-mi face o profesiune; căci, vă mărturisescă, acuma meseria de bucătariu imi place. În cele din urmă, dorulă de a vedea pe mama mea...

— Bravo ! bravo, băete ! asemenea sentimente te onorează. Câtă despre libertatea, care acuma pôte să fie dorulă inimei tale, să nu contenesci de a spera că vei avea-o. Spiritulă se-

colului are să o aducă. Apoi acuma, și la noi, ca și la Paris, este o generațiune întregă care lucrează pentru dobândirea, nu numai a libertății țiganilor, dar și a tuturor libertăților de care se bucură popoarele civilizate.

— Scii; dar cu alăta mă simțu mai nenorocitū, căci, în condițiunea mea de robū, nu potū lua parte activă în pleiada domniei-văstre de regenerare. Rogū pe Dumnezeuî însă să vă ajute ca să isbuiți!

Apoi uitându-se la orologiulū său :

«Mă ertați... e ora... datoria meseriei mă chiamă. Dați-mi voiă, domnului meu, să mă viū; căci voiū avea nevoie să vă cerū și sfaturī, de care amū mare trebuință.»

XXII.

Pe timpulū acela Moldova eră frământată de frigurile progresului. Domnia țerei, dată, după convențiunea de la Baltaliman, pe șapte ani, bunului patriotū Grigori Ghica, se bucură de o linisce aparentă. Ori-câtū de blândū era guvernulū acestū domnū, totuși era unū regimū oligarhicū care nu mulțămia tōtă lumea : abuzurile, escesele de putere, neorânduețele, nedreptățile, nu se putēu ușorū infrēna; căci cei mari căutaū totū-d'auna să trăiască în sarcina celorū mici, voindū să-ī aibă totū-d'auna sub piciore. Câte-va familī privilegiate, îngâmfate de prejudețele aristocratice, tindēu să se ție tot-d'auna în capulū bucatelorū : să ocupe tōte posturile și funcțiunile înseminate ale statului, nu în puterea capacității saū a instrucțiunii, ci în puterea nascerei. Sub domnia despotică de 14 ani a lui Mihaī Sturza primulū domnū regulamentariū, care în cele mai mici acte se conducea după dictatura Consulatulū protectoralū alū Rusiei, asemenea ideī prinseseră rădăcinī adâncī în țeră. Era o lume întregă, majoritatea boerimeī, care credea că acesta este regimulū potrivitū pentru țera acēsta barbară : că boerulū trebuia să domrēscă preste totū, -- că țeranulū singurū trebuie să fie supusū tot-d'auna la impositē, la beili-curī și la clacă, -- că țiganulū trebuia să trăiască sub biciulū

boerului, — că, fără a fi boer de viță mare, se nu pôtă fi nimeni ministru, judecător de Curte, prefect, sau director de minister, — că numai funcțiunile de totu subalterne se se pôtă da la boerii mici sau la ómenii cari se ridică din straturile inferioare. Cătú despre ideea de naționalitate, acésta eră o utopie de minți stricate, condamnată ca și alienațiunea. De aceea pe acei ce cutează a predică, sau măcar a enunța prin alegorii, asemenea idei, guvernul îi esilă nejudecați pe la mănăstirile cele mai depărtate și mai sêlbatice, spre a le citi moliftele sântului Vasile.

Dar în mijlocul acestei societăți ruginite, se formase o nouă generațiune care representa óre-cum reversul medaliei. Acésta se compunea mai întâi de prima serie de tineri eșiți din școlele naționale, cari de și nu avéu póte cunoscințe solide și studii sistematice, dar prin lectura cărților în limbele moderne, cari începuseră a se răspândi în țeră, căpétaseră cunoscințe enciclopedice destule spre a înțelege spiritul secolului. Acéstă junime se mai adăpa de idei liberale și progresiste din câte-va cursuri libere ce cu mare greú se permisese lui Ionú Ghica, M. Cogălnicénu, N. Docan și alții, ca sê fină în sala Academiei. Mai venia apoi junimea claselor privilegiate, cari își făcuse studiile în Francia și în Germania, și cari ambiționă sê lucreze spre a spêla țera de rugina barbariei și a introduce reformele civilizațiunei occidentale. Spirite distinse, secundate și de pozițiunea lor socială, începură, cu pene măfestrite, a scrie și a predică, chiar sub fórfecele censurei de statú, idei regenerátore. Poesia înălța sufletele și inimele la aspirațiuni frumóse; satira biciuía prejudețele absurde și abuserile; istoria deșteptă sentimentele naționale; comedia rușină partea ridicolă a societății; sciința rădică vélul de pe mintea întunecată de ignoranță; literatura formă gustul lecturii, precursoriú alú luminei și alú regenerării naționale.

Spre asemenea directiune luptă, cugetă, lucră în înțelegere tacită și simultanee, generațiunea născută și rădicată între anii 1820 și 1840. Lupta ei a fostú lungă și grea până

sē ajungă a ponderă generațiunea ruginită a trecutului; măi lungă și măi grea, până sē ajungă a preponderă în țēră. In-cetulū cu incetulū, ea ajunse a atrage între proseliții seī pe bunul Grigori Vodă Ghica. Acestū domnū, puținū dispusū a considera consulatulū rusescū ca oracolū, începū a împărtăși ideile tinerimeī și chiar a le îmbrățișa; începū a da funcțiunile după merite, iar nu după rangurī saū legăturī de familie. Elū, pentru prima oră, puse la posturī inalte tinerī carī nu avēn rangurī, și încă din aceia carī treceau de revoluționari. Elū eră pentru realizarea tuturorū dorințelorū și aspirațiunilorū partideī progresiste, dar nu avea curagiulū a le decreta, fiindū-că era numitū domnū pe unū timpū determinatū de șēpte anī, și nu se credea destulū de tare spre a infruntă complicațiunile esteriore ce s'ar fi provocatū prin ceva avēnturī pripite. Elū doriă din sufletū sē facă improprietărirea țērănilorū și emanciparea țiganilorū, dar nu cutezā sē-și rădice foculū pe capū cu rezistența numeroselorū sale rude și a numeroșei boerimī care ținea la prerogativele și privilegiurile trecutului. De aceea, suspinândū tot-d'auna, țicea că asemenea reforme numaī unū domnū străinū putea sē le facū.

Sperămū că lectorulū va ertă acēstā digresiune, căci în cu-rândū va vedea că ea eră necesariă pentru conclusiunea su-biectului.

XXIII.

Nu târđiū junele bucătariū măi veni pe la mine. Tristū și melancolicū, elū imī comunică situațiunea aventurēi sale a-morōse. Elū se află turmentatū până la disperare vēdēndū re-soluțiunea amanteī sale de a-lū respinge de la inima eī pen-tru tot-d'auna. Clementina era gravū bolnavă : avea atacurī de nervi în tōte țilele, și doctoriī ceī măi bunī se îngrijiau de o bōlă de inimă. Acēsta făcea totū odată lui Dincă o si-tuațiune de cele măi teribile : ca omū cu inimă, elū acuma simția o amară mustrare de cugetū pentru marea greșelă ce fă-cuse, de a nu spune amanteī sale adevērulū asupra originēi sale.

Elu venea să implore consiliul meu. Nu aflaiu altă părere, de cât să cerce ca să capete o carte de ertare de la stăpâna sa : atuncea, francesa vădându-se în față cu un om care nu mai pörta lanțul sclaviei, negreșit și-ară schimba ideia cumplită care o sfășia. Așa dar ilu indemnamu ca să se ducă pe la rudele intime ale stăpânei sale, să le röge ca să apuce pe Cucóna Profirița să-lu erte.

Acuma nu numai acele rude, dar totă societatea înaltă din Iași cunosea aventura acésta. Cucóna Profirița nu perduse mania de a da prânđuri și de a vedea multă lume la masă ; și când avea un bucătaru atât de mafestru, avea și mijlocul a-și satisface acésta plăcere; căci pentru masa bună totu deauna se găsescu doritoru multu. Apoi, când ascultă laudele commeseniloru, Cucóna Profirița nu se putea opri de a spune cu ce sacrificiuri de cheltueli a pututu formă unu asemenea bucătaru, capabilu de a servi chiar pe împărați cu mulțănire. Ea spunea cum ilu chiamă : la finele mesei il chemă și-lu arată la lumea sa, și suridea cu plăcere când audia mai alesu pe dame dicendü : «et quel joli garcon!» Insuși Domnitorulu, care eră nepotu Cucónei Profiriței, și care era unu bun măncau, venia nepoftitu la mesele succulente ale mătușei sale, și atât se simția de mulțămitu în câtu după masă cerea să vină bucătarulu, pe care, după ce-lu vedea, ilu bătea pe umeri și-lu gratifică tot-d'auna cu galbeni și irmilici de aurü (1).

Peste trei patru zile ténërulü veni să-mi dea relațiuni despre demersurile ce făcuse. Mai multe din rudele cele mai intime, vere, nepöte, cumnați, cumnate, după rugămintea ce eu le adresase, se duseră să solicite cu cea mai mare căldură liberarea lui. Töte silințele insă rămaseră deșerte : Cucóna era neinduplecată. La cei ce o rugau, răspundea că ea nu vede necesitatea de a-i da carte de ertare; căci ea nu lu tratéză ca robu, — că-lu consideră ca copilü de sufletü, — că a făcutü sacrificii neinteresate pentru dinsulu, — că ea are afecțiuni

(1) Până la baterca monelei nöstre naționale, se mai vedeu monete turcesci de aurü și de argintü; Irmiliciu, care în Muntenia se numeau *i-cosari*, avëu valöre de 6 lei : unu erau de argintü alții de aurü.

de mumă pentru el, — că s'a deprinsă a-lu avea pe lângă ea și a-lu vedea în toate zilele, — în fine că se teme că, dacă l'arū libera, elū se va duce cu francesă cine scie unde; și că acésta nu-ī convine.

Cu toate acestea lônêrulū era desolatū. Scia că amanta luī suferere; și elū, elū, care o iubea atâtū de multū, nicī se putea apropiā de dēnsa! Ea ī trimisese rēspunsū că, pre câtū va fi sclōvū, nu va suferi s'o vėđū, și că, de va cutezā sē-ī violeze voința, ea va muri.

«Atuncea, ī dīseiū eū, nu aī de câtū o singurā cale. Vodă, după cum mi-aī spusū, te cunōsce. Alėrgā la elū. Cađī la picīorele luī: rōgā-lū. După câtū scii, elū este bunū și milosū: se va îndura de sōrta ta. Sunt sigurū că elū va stāruī cu maī multū succesū pe lângā mătușā-sa. Voiū vorbi și eū cu dīnsulū, póte.

— Vē mulțumescū de inspirațiune. In adevērū alta nu mi-a rēmasū. Mē ducū... Vē ascultū...

— Dumneđeū sē-ī ajute!»

XXIV.

Incā din timpulū emigrațiunei patriotice din 1848, in timpulū petrecerei de aproape unū anū in Bucovina, invētasemū a juca cărți. Intre planurile nōstre de a reforma țera prin cărți. (tipārite bine înțelesū) de o cam datā jucamū cărți: cu rēposatulū Negri, cu Cuza — care maī pe urmă s'a făcutū domnū —, cu frații Alexandri și alții de aī nōstrii, ne adunamū adesea serile in casa patriarcalā a bētrānului Eudoxiū Hurmuzaki și făcēmū partite de vistū saū preferentā; dar maī alesū când, de frica hōlerei, ne grāmădisemū maī toți la moșia Cernāuca, in casa imbelșugată a neuitatului bētrānū Hurmuzaki, acolo nu numai serile, dar și điuā, ne essercitamū cu aceste jocuri spre a ne petrece de uritū.

La inceputū jucamū numai pentru ca sē ne perdem timpulū maī cu plăcere. Dar uniī din noi gāsindū că joculū fără interesū este stupidū, aducēndū de esemplu chiar pe copii carī,

când se jocă cu nucele, jocă pentru ca să câștige nuci, am început a juca pe bani: mai întâi două fise de o para, apoi cu o para fisa, apoi cu două, apoi cu patru și chiar cu dece. Când perdeam cincei șese sfanți (diceam: «he! mi-am făcut gustul... nu e nimica... cu atâta nu mă ruinez. »); iar când câștigam ceva, simțeam o plăcere nespusă și mă îndeam să joc cât de des, și cât de scump. Mi-aduc aminte că într-o zi, la Cernăuți, Cuza, trecându pe la gazda mea, imi bate în ferăstră, mă chiamă și mă invită să merg să fac partidă de preferență cu o cucónă ce venise din Basarabia. Imi făcu toaleta și mă dusei cu dînsul. Era Cucóna Smărăndița Balșu, pe care o vădusem de câte-va ori în lași la frate-său, marele Logofetă Costaki Sturza: se ducea spre Paris, și se oprise pentru câte-va zile în Cernăuți. Ne primi cu o plăcere nespusă și, cu grăbire mare, duse să pue masa de cărți, invitându-ne a lua scaune. Ori-cât de pasionată părea Cucóna Smărăndița pentru preferență, care dicea că o jocă de 40 de ani, cu toate acestea, saii că nu avea noroc în ziua aceea, saii că voia înadinsu să se lase a fi bătută, dar făcea erori foarte dese și foarte mari. Eu aveam o venă nespusă: nu făcăm un joc fără să punu platcă pe Cucóna Smărăndița. Partenerul nostru ridea cu un chesf nespus. Cucóna când făcea greșela, făcea mină de supărare: eu, ca s'o consolez, îi sărutam mîna. Când din asemenea greșelă se vedea Cuza în câștig, atunci el îi săruta mîna. Apoi blestemându-și mereu césul când a plecat din Basarabia, biata Cucónă sfârșia prin a ride și a se lăuda că o să-și ia revanșa. Făcusem un talon, și paguba Cucónei fiind vederată, Cuza propunea ca să incetăm. Cucóna însă a stărut să totu continue, până ce am jucat trei talone. Și atunci adunându-se cifrele s'a vădit datore cu aprépe 2,000 de fise, din care 1500 erau ale mele... Când ne-am pus la joc, nu fusese cea mai mică vorbă despre valoarea fiselor: credeam că va fi saii de gēba, saii cel mult un crăitar (fiind-că ne aflam în Austria) fisa. De aceea când m'am sculat de la masa de joc, m'am grăbit a eși în balcon ca să mai ia puțin

aerŭ (fiind prea mare cãldurã) și sã-mi facŭ o țigarã. Peste puținŭ pãrtenerulŭ meŭ mã strigã, dicẽndŭ : «vino, frate, de-ți ia cãștigurile.» Era o movilițã de galbeni pe masã. Trage Cuza a patra parte, iar restulŭ mi-ı impinge mie. Eramŭ uimitŭ : nu putẽmŭ sã-mi esplicŭ, și hesitamŭ de a pune mãna pe banı. Cocõna Smãrãndița atunci imi dize : «Alecua a fãcutŭ socotela : veđi dacã o fi greșitŭ, punga mea este pe masã». Cuza incepu a ride, cãci a înțelesŭ cauza uimirei mele, ia galbenii și mi-ı virã în buzunarulŭ pantalonilorŭ. Amŭ sãrutatŭ mãna Cucõnei și amŭ eșitŭ, promițẽndŭ ca sã mergemŭ și a doua di.

Eșindŭ, Cuza imi dice : «Nu-ı așa c'a fostŭ bunã diua de astã-đi? Douã-deci și șapte de galbeni sã capete în trei ceasuri unŭ emigratŭ sãracŭ, e unŭ adevãratŭ norocŭ.

— Dar bine, mã rogŭ, spunemı cum amŭ jucatŭ? Cum s'a calculatŭ fisa?

— Cãte 10 creițari.

— Cum se põte? Dar eŭ n'așı fi primitŭ sã jocŭ nici cu unŭ creițarŭ.

— Atuncea n'ar fi jucatŭ ea, dragulŭ meŭ. Cucõna este bogatã și nu jocã mãi estinŭ.

— Cu tõte acestea te rogŭ gãsesce pe mãine altŭ pãrtenerŭ. Pe mine nu mãi mã prindeți.

A doua di m'amŭ scusatŭ cãtre Cucõna Smãrãndița prin o scrisõre în care i-amŭ spusŭ cã amŭ o migrenã cumplitã, arãtãndu-mi pãrerea de rãu cã nu potŭ s'o mãi bagŭ plateã.

Dar ori-cãtŭ mã silfamŭ sã mã moderezŭ și sã evitŭ chiar tentațiunile jocului, în cele din urmã amŭ rãmasŭ cu pasiunea acãsta, puternicŭ întãritã în mine; așa cã dupã ce m'amŭ întorsŭ din emigrațiune, în locŭ sã alergŭ la umbra arborilorŭ singurateci spre a mã intãlni cu șõptele Zefirilorŭ și ale Muselorŭ, în locŭ sã mã închidŭ ca mãi înainte între cei patru pereți ai camerei mele cu capulŭ între cãrți, mã fãcusemŭ unŭ adevãratŭ omŭ desfrãnatŭ. Indatã ce însera, alergamŭ la partide, și jucamŭ pãnã dupã mieđulŭ nopței cu o adevãratã beție, de care nu m'amŭ pututŭ desbãra de cãtŭ forte tãrđiŭ.

Erau pe atunci în Iași câte e-va case în care se făceau alternativă întâlniri de petreceri serile. Se adunau bătrâni și tineri, dame și fete. Se începea cu muzică ; se învățau câte-va polci, mazurci și valsuri; apoi se organiza hartoforia. Trei feluri de jocuri erau în uz : jocuri de noroc, precum stosu, janskenet, macao, — jocuri speculative, precum vistu, preferență, pichetu, — și jocuri distractive ușore, precum ghordum, calul alb, ramțu și altele. Cele d'antăi erau potu dice jocuri infernale : se vedeu câte 2, 4, până la 10 mi galbeni pe masă; se puneau câte o mie și două mi pe o carte, și se întâmpla că un parteneru se perdă patru și cincă mi de galbeni într'o seră. Eroii cunoscuți pe atunci în jocurile acestea, erau : Ionică Grecenu (disu și Badașcu), Vasilică Ghica, Nicu Pavli, N. Negruți, Leonida Mavrodin. Mai toți aceștia avau câte 40-50 mi de galbeni, cari rulându mereu de la unul la altul, în cele din urmă s'au risipit că posderia pe care o spulberă vântul ; și mai toți au ajuns să perdă totu, ajungându la miseria cea mai extremă. La jocurile distractive, luau parte damele, fetele și tinerii cari le făcui curte, sau cari nu sciau cum să-și petrecă timpul, pe atunci neessistându cluburi sau cafenele de lume bună ca acuma.

Eu eram unu din partenerii jocurilor dice speculative, la cari se dedeu omeni cumpetați ce pretindui că, fără să se ruineze, petrecu în modu onestu și onorabilu; însă în realitate nu făcui de câtu a-și perde timpul, ba adese ori perdui și parale, lăcomind fără succesu a face jocuri în cari sperau să câștige. Cunoscutu între preferențiarii cei mai iscusiti, eram căutat și așteptat mai totu d'auna de cați-va amici, cari pretindui că amu elegantă și nobleță la jocu, așa că le plăceam chiar când le luam parale.

În sera zilei când mi-a venit Dincă, m'am decis să sacrificu partida, pentru ca să încercu a face ceva în cauza lui. Îmi făcui o toaletă mai îngrijită și mă dusei la veduva unu Colonelu adiutantu domuescu, cu care mă aflam în intimitate încă de când trăia cu densusu, căci și acesta fusese unu din partenerii cari mă iubiă. Veduva la care m'am

dusă era o foarte frumoasă femeie, și distinsă mai cu seamă prin spiritul și graciile ei fermecătoare. Ea atrăsese atențiunea lui Vodă Ghica, care n'au avut (paremi-se vede) mare dificultate de a o posede : era în adevăr și greu pentru femeia cea mai virtuosă de a rezista unui om ca acesta; căci după ce că era unul din cei mai frumoși bărbați pe atunci, apoi era și Domn al Moldovei, și mai ales cunoscut pentru frumusețea sufletului și sentimentelor sale nobile. Adăntantului, care și el iubea pe Domnitorul cu devotament, se retrăsese din casă cu resignațiune, de și avea doi băieți, și dețese locul lui Vodă îndată ce simți că inima femeii bătea în struna domnescă; mai ales că divorțul se făcea cu mai mare înlesnire pe atunci de câtă acum. Întru adevăr Vodă atât de mult se răpise de graciile acestei femei, în cât se decisese a se și căsători cu ea, pentru ca să legitimizeze tot-odată nașterea unui băiat ce făcuse cu dânsa.

De și servitorea îi spusese că cucâna este bolnavă. îi trimisei cartă mea. Mă poști înăuntru și mă primi în camera de culcare spuindu-mi că e foarte bolnavă, că doctorii i-au spus că are schiros (cancer) la sină, și că trebuie să meargă la Paris să se opereze. Îi spusesei istoria lui Dincă și o rugai să intervie la Vodă, dacă se poate. Ea mi-a promis, dar eată că se anunță visita lui Vodă. Voi să plec, ea mă opri. Vodă cum intră, merse de-i sărută mâna întrebând-o cum se mai simte : apoi întorcându-se la mine, îmi mulțumi că vii să țină tovărășie *acestu* *ingeru nenorocitu*, după cum o numea el. După trecere de câte-va minute, ea mă invită ca să povestesc istoria mea relativă la Dincă. Vodă o ascultă cu mult interes și mă bine cuvântă de zelul ce arătam ca să vii în ajutorul bietului rob. Dar eată că bolnavei îi veni un acces de dureri teribile. Vodă o apucă de o mână, chemându-mă ca s'o țină eu de cea-laltă. Țipa femeia scârșind din dinți în cripațiuni teribile, în câtă mi se părea că-mi strânge mâna cu un clește. Vodă atât era de pătruns, în câtă îmi dete și cea-alaltă mână ca să o țină spre a da avânt durerilor sale, gemându, frângându-și mânele și tăvă-

lindu se pe canapea ca un copil. După o jumătate oră, trecu accesul. Bolnava rămase ca leșinată, în mare slăbiciune, cu ochii întorși spre nobilul ei consorte, făcându-mi semn că se mă ocupă de el. Atuncea intră și medicul. Eu mă strecurai pe ușă și plecai, pătrunsă până la lacrimi de scena de durere la care asistasem.

XXV.

A doua zi, seara, pe când se gătia Cucóna Profirița să se coboare la masă, se anunță venirea lui Vodă. Vre-o dece persoane cari fusese invitate la prânz îi eșiră înainte în capul scării. Domnitorul salută pe mătușa sa și-i spuse că vine să mănânce la ea. Cocóna de gazdă, fericită de asemenea surprisă, îl aședă la masă în față cu ea, între două cocóne frumoase, o verișoră și o nepotă. Acestea găsiră momente favorabile ca să-și spună, pe întrerupte și ferite de audul Cocónei Profiriței, scena ce avusese cu mătușa lor pentru liberarea robului bucătariu, ca unele ce dorău ca romanțul lui cu Clementina să se închee cu bine. Vodă le spuse că cunoște istoria, și le recomandă tăcere și răbdare, asigurându-le că pentru acesta a și venit.

În adevăr, după ce s'au sculat de la masă și societatea s'a răspândit prin saloane și prin grădină ca să-și ia cafeua, Vodă, rămânându singur cu Cocóna Profirița într'o cameră, unde-și sorbia ciubucul și cafeua, după alte convorbiri banale, cugetându câte mult cum să începă vorba într'o cestiune așa de delicată, în fine îi duse :

«Sciî, mătușică, că dacă am venit astăzi să mănânc la d-ta, m'am decis totu-odată să-ți cer, ca pe timpul de urgie turcescă, o plată pentru ostenela dinților.

— Bucuros, Mărite nepote! numai să mă asigurați că în adevăr vi s'au ostenit dinții.

— Ba șagă de o parte : am o rugămintă la d-ta.

Un nepot care domnesc are dreptul să ordone.

-- Cu toate acestea elă te rógă sė faci ună schimbă : pentru una elă îți ofere o sută.

— Mare generositate, care nu știu dacă o merită; dar despre ce e vorba? Nu cum-va ești plătită de frumoșele verișore ca sė-mă repeși scena ce mi-au făcut'o ele eră?

— Ce perspicacitate răpede! Dar dacă ai ghicit'o, poți speră că nu mă vei refusa?

— Nu suguiți...? Seriosă...?

— Pentru ună robă, îți dau o sută.

— Nu se poate.

— Două sute!

— Măria ta ai bucătară destulă de bună.

— Ți-lă lasă totă d-tale; numai fă-lă liberă.

— Nu se poate.

— Dragă mătușică, dă-mă voce sė-ți spună că în această o-punere vėdă o rėutate, la care ași putea rėspunde ca ună Domnă.

— Ce felă?

— Potă sė facă pe bucătarulă d-tale, în momentulă acesta, Setrariă saă Slugeră, și atuncea elă nu va mai fi robă.

— Frumosă și comică, dăă, ară fi! Cu toate acestea nu credă că-ți vei mănji domnia ridicândă la boerie pe țigană.

— Dar și țiganulă e omă, dragă mătușică. Și apoi când un robă a suptă din laptele civilizațiunii....

— Adu-ți aminte, Măria ta, că ești domnă și trebuie sė fii dreptă. Acelă lapte ale civilizațiunii, de care vorbesci, știă că i l'am dată eă. Nu mă pune în pozițiune se mă cătescă de ce am făcută.

— Oră câtă dreptate sė aibă, cu toate acestea n'ai cuvintă sė ții în robie pe ună omă, pe care toată societatea d'imprejurulă d-tale ilă reclamă și-lă găsește demnă de libertate.

— Măria ta, dă-mă voce sė-ți mărturisescă aici, între patru ochi, secretulă care mă face atătă de îndărătnică în ochiș lumei. Nu țină nici la robia lui Dincă, nici la robia nimėruș Seiă că robia este ună lucru uriciosă, și când voiă închide

ochii, toți robii mei voru fi ertați. Asta se o scii Măria ta : sunt gata se o juru acuma și pe sfânta cruce.

— Apoi mă iartă... nu te înțelegu...

— Iti voi spune, ca se mă înțelegi. In nascerea acestu băiatu, căruia nici-odată nu 'i-amu datu epitetulu de robu sau de țiganu, eu amu avutu și amu prepusuri că s'a amestecatū sângele nobilū alū reposatulu bărbatulu meu. Amu fostu ndignată pôte in sufletulu meu, atuncea când amu simțitu lucrulū. Dar scii câtū amu veneratū eu pe soțulu meu : trebuia se-i ertū unū micū păcatū. Nu 'i-amu imputatū luī nīmica, nici amu spusū cui-va ceva. Dar când s'a născutū acelū copilū in care amu vėdutu imaginea acelu omū pe care 'l-amu iubitū ; m'amu simțitu coprinsă de nisce sentimente neînțelese, de unū amorū nebunū pentru copilulū acesta, pe care sterpulu meu pantece nu 'l-a pututu concepe. De aceea l-amu crescutū cu o dragoste secretă și cu decisiunea ca se-lū facū omū, iar după morte se-lū facū și moscenitoriū peste o parte din avere. Eū, acestea, luī nu i le-amu pututu și nici nu i le potū spune : nu potū, și nu-mi vine a afișa in lume o slăbiciune care la multī pôte se parā ridicolă. Acuma mă vėdū intr'o situațiune penibilă : nu mă potū despărți de elū ; amu contractatū așa afecțiune pentru elū, că n'ași putea trăi o ȓi fără se-l vėdū. Din nefericire pôte, a eșitū băiatulu acesta mai bunū de câtū mă așteptamū : bunū, blândū, ascultătorū, cu minte, deșteptū, frumosū... (de! uita-te la elū.. par-că veđi pe Dumitrachi, Dumneđeu se-lū ierte!) Acuma ce se mă facū ? se-lū iertū ? dar elū a doua ȓi se duce cu francheza luī la dracu, și eū nu-lū mai vėdū ; și nevėdendu-lū, ce mă facū eū ? Se morū ? Apoi, mi se pare, că amu dreptulū se previu consecuențele cari potū se mă omóre.

— Curiosū ! Curiosū de totū ! ȓise Vodă.

XXVI.

Ȑspeții Coconei Profiriței vėdendū pe Vodă vorbindū atātu de multū cu dēnsa, se strecurarū cu incetulū fără a-și lua

adio, fiind-că noptea era acum înaintată, nevoindă ore-cum să le turbure conversațiunea.

Domnitoriul ascultându confidențele mătușei sale, care până la ună gradă ilă induiosă, rămase multă timp pe cugete : apoi sărutându-i mâna, după cum fusese obiceiul din copilărie, — și ea, la rândul ei, sărutându pe a lui, ca pe a unui domn, — îi dăse nopte bună și eși.

Dincă aflându că Vodă rămăsese singur cu stăpâna sa și știind că convorbirea loră era despre sôrta lui, aștepta pe o treptă de josă a scării, în frământătură de cugetări cari făceau să-i bată și tâmplele și inima. Când vedă pe Domnitoriul coborându-se, se sculă mașinalicesce, și, când se apropiă, îi sărută mâna.

«N'amă făcută nimica cu stăpână-ta, îi dăse elă cu voce blândă și intristată. Iar tu nu-ți perde speranța. Mai aibi răbdare câte-va zile...»

Vodă plecă, iar elă. sfîșiată de durere, începă a plânge. În acelă momentă se auđi ună sunetă de clopoțelă. O copilă dintre servitôre se vedă răpede scoborându scara. Acésta, îndată ce vedă pe Dincă, dăse :

«Alegamă să te caută. . bine că te gădescă... Cuconița te chiamă, să te ducă îndată la domnia-ei».

Dincă urcă scările, și în mai puțină de două minute era în camera Cocónei Profiriței.

«Până când ai să mă necăjescă, domnișorule ? Pentru asta te-amă crescută, te-amă alintată, te-amă învățată, te-amă îndopată cu de tôte ? Mi se cuvină mie supărările cari necontenită le suferă de la tine de cândă amă venită în țeră ? Meritamă eă să fiă tratată cu atâta nerecunoscînță de ună robă, pentru care amă avută inimă mai multă de câtă de mamă ? Te-amă chemată ca să-ți spună cea din urmă a mea hotărâre pentru tine. Inghite-ți lacrimile ce vedă că le verși, și ascultă-mă. Câtă voiă trăi eă, nu vei avea ertarea care-ți sbârnae prin capă. Nu vei avea-o fiindă-că, precum tu după legă escă robulă meă, și eă după inima mea, sunt rôba slăbiciunii mele : voiă să te amă lângă mine, să te știă sub co-

peremântulū casei mele, sē te vĕdŭ in tōte ȓilele, in tōte o-rele; asta-ī plācereā mea. Inȓelesu-m'ai? Nimeni nu te va smulge de lāngā mine, afarā de veī avea infamia sē fugi ca unū miserabilū țiganū. Atuncea voiū ȓice cā 'ȓi-ai arĕtatŭ a-rama. Eși !»

Dincă, care in cursulū acestui discursū plāngea cu hohote, voi sē ȓicā incā ceva. Lacrimele insē ilū inecaŭ; totuși, bol-borosindŭ, se auȓi cuvĕntulū : Cle....men.... Cucōna Profiriȓa, plinā de furiā, sē repeȓi asupra lui, și, trāgĕndu-ī o palmā :

«Na, o Clementinā, țiganū fārā obrazŭ !» Apoi deschidĕndŭ ușa, ilū imbrānci afarā.

Dincă, vĕȓĕndu-se pālmuitŭ și tratatŭ de țiganū, lucru ce pentru prima orā i s'a intāmplatŭ in viĕta lui, veni la despe-rarea cea mai estremā. Elū acuma iși vedea tōte ilusiunile sdrobite, tōte speranȓele perdute. Unŭ momentŭ subitŭ de ne-bunie ilū cuprinse. Alergā indatā in camera sa, puse māna pe unŭ pistolŭ frumosŭ cu douē țevi ce-lŭ cumpĕrase de la Paris; apoi eșindŭ, urcā cu pași rāpeȓi scara, intrā in ca-mera Clementinei, care-și făcuse bagagele, gata pe a doua ȓi sē plece.

Douē detunături succesive resunarā in casa Cocōnei Profi-riȓei. Cānd alergarā sē vaȓā ce este, aflarā douē cadavre : u-nulŭ alŭ Clementinei, strāpunsŭ de glonțŭ sub țitā in inimā ; cel-alaltŭ, alŭ lui Dincă, cu creșterii săriți in tavanŭ !

XXVII.

Acestea se petreceau in sĕra de 27 Noembre 1855.

Vodā, dupā plecarea sa de la Cocōna Profiriȓa, se grābise a se cobori la Curtea domnĕscā, unde-lŭ aștepta consiliulŭ de miniștri. Mai totŭ-d'auna avea elŭ obiceiŭ a convoca consi-liulŭ in orele de sĕrā.

Era in urma evacuării țereī de ocupaȓiunea russĕscā. Rĕs-boiulŭ orientālŭ era concentratŭ in Crimea, și Principatele nōstre, ocupate de oștiri turcescī și austriace, se guvernaŭ iarăș de Domnitoriī carī părăsiserā țerile sub Muscali. Cri-

gore Ghica de astă dată se emancipă de influențele protectoratului moscovit : urmă o politică cu totul națională, iar către marile puteri europene pledă abolirea protectoratului, Unirea Principatelor și numirea unui Domn străin de viță regală, luat din familiile domnitoare în Europa occidentală. El numise un minister din elementele progresiste ale țerei, din bărbați cunoscuți prin virtuțile lor civice, prin patriotismul și liberalismul lor. Erau : Costache Negri, cel cu inima de aur, la Lucrările publice ; P. Maurogheni, cel experimentat și cu minte, la Finanțe ; Dimitrie Ralet, stoicul, la Culte ; Anastasie Panu, cel cu sufletul mare, la Justiție ; Milicescu, vechiul Colonel, la Resbel ; Costache Ghica, fiul cel mai mare al Domnitorului, la Esterne ; Ștefan Catargiu, bătrânul, la interne. Acest din urmă, singur, era luat din elementul ruginit al aristocrației, numai în considerațiunea capacității și integrității sale cunoscute.

Eată cum îmi povesti răposatul Anastasie Panu, a doua zi, cele petrecute la palat în sera aceea :

« Venind Vodă și punându-se în capul mesei, ne invită să ședem. Până a nu veni la ordinea zilei, se resolvă câte-va recomandațiuni de numiri de prefecți și alți funcționari mai inferiori. După acestea, eu, luând cuvântul, dusei că sub președința domnăscă s'ar cădea să ne ocupăm de cestiunile cele mari, a căroră deslegare le astéptă opiniunea publică cu nerăbdare. Ralet dăcea că ar fi timpul favorabil să se ia averile monastirilor acaparate de greci și să se dea pe egumenii greci peste hotar. Negri stăruia ca mai întâi să se desființeze censura, și după ce organele de publicitate vor demonstra mai clar drepturile poporului și aspirațiunile țerei pentru diverse îmbunătățiri, apoi guvernul să se facă esecutorul cererilor sale legitime. În fine, după ce mai toți miniștrii, uniți altă-fel în principii, cereau fie-care prioritatea tractării subiectelor de care se interesa mai mult, Domnitorul ne spune că părerea sa este a se tracta mai întâi cestiunea emancipării țiganilor, care i se pare mai ușoră, fiindcă oricum am rezolva-o, nu e de natură a pro-

voca complicațiunii esteriore. Eă, cu Raletă, opinamă că pentru acésta se se emită ună simplu decretă care se declare că sclavagiul se desființeză fără nici o desdăunare. Catargiu a începută a striga că acésta ară fi o spoliațiune. Eă susțineamă că țigani, prin indelunga loră robie, și-au plătită prețulă; și apoi adăogamă că ară fi crimă a taxa valórea sufletelor omenesci, fixândă ună preță ore-care. Cuvintele mele aă provocată o discuțiune forțe violentă, când un adiutantă domnescă veni și anunță că a venită Aga de orașă. Vodă dăse se între, și îlă întrebă de are ceva noă a-ă spune.

— O curiosă tragediă, Măria Ta! dăse Aga. Bucătariulă Cucónei Profrița Pașcanu, nu sciă pentru ce, dar se dăce că pentru o intrigă amorósă, a ucisă pe o francesă, cameristă a Cucónei, apoi s'a sinucisă și elă.

— Și a murită? întrebă Vodă.

— Amănduoă.

Vodă se sculă în susă, palidă, și începă a se invărti răpede prin casă frecându-ă tamplele și bătându-se pe frunte.

Ministrulă de interne începe a ordonă Prefectulă poliției ca se mērgă numai de câtă se constate causele ce a provocată asemenea crime.

— Ce se constate? dăse Vodă. Noi suntemă răspundători înaintea lui Dumneđeă pentru asemenea crime... noi, cari tolerămă încă nisce legi cari ele înseă sunt nisce crime... Ce cercetare se măi începe? Causa o cunoscă eă... Nu e o oră de când am vorbită eă cu acelă nenorocită tēnără. Nu sciă ce lă va fi silită a-ă da mórtea... dar sciă că, dacă avēmă măi multă tăriă de inimă, cu ună cuvēntă l'aă fi declarată liberă, și acuma, în locă de două cadavre, ară fi vēdută lumea două suflete fericite. Pēcatulă este ală meă... Oh! Dumneđeule! cum îlă voiă plăti ore? Vē conjură, domniloră miniștri, se nu părăsiă Palatulă înainte de a resolvi cestiunea emancipării țiganiloră; căci consideră ca crimă de a măi suferi sclavia acésta barbară.

Vodă ne părăsi și trecă în apartamentulă seă de culcare, plină de emoțiuni și de supărare.

După mai multe discussiuni, convenirăm să facem emanciparea cu despăgubire, acordându câte dece galbeni de fie-care suflet. Se presenta însă o mare dificultate : de unde vom găsi bani ? Finanțele țerei sunt sleite : țera este storsă și scursă de atâtea ocupațiuni. Capitaluri și capitaliști nu avem. Fiscul creditu nu are, pentru ca să facă apelu la unu împrumutu naționalu. Ministrulu Maurogheni însă ne-a arătatu singurul mijlocu practic. Legea s'a și făcutu pe basa ca posesoriloru de țiganu să li se dea bonuri fiscale, plătibile din impositale ce se voru arunca asupra emancipaților.

XXIX.

Renunțu de a descrie consternațiunea tuturoru locuitoriloru din casa Cucónei Profiriței. Voiu spune totuși, pe scurtu, că acéstă nobilă damă, care purtă unu adevăratu interesu de inimă pentru Dincă, care însă altu felu înțelegea ideile de libertate, de dreptate și fericire, s'a simțitu sguđuită până la inimă. Ea a luat unu adevăratu doliu : și-a inchisă casa pentru totu-d'auna; pranzurī n'a mai datu; visite n'a mai făcutu, nici n'a mai primitu. Văđendū că puterile fizice din ți in ți îi slăbescū, s'a grăbitu a-și face testamentulu. Auđindū de legea emancipării țiganiloru, a trāmisū Domnitorulu o declarațiune prin care făcea cunoscutu că nu primesce nici o despăgubire pentru robī seī, cu condițiune că dece ani se fie scutiți de ori-ce dare personală. Completāndū testamentulu răposatulu seū soțu, inaugurā fundatiunea Spitalulu din Tătārași, dedicāndu-i totā averea și punēdu-lu sub tutela Epitropiei Sāntulu Spiridon. Apoi nu intārđiā a se stinge ca o candelă, rugāndu-se Creatorulu a-i primi sufletulu intru împărăția sa și a o țerta de răul ce a făcut lu Dincă.

XXX.

Mama lu Dincă, ne putēndū multu timpū a suferi durerea de perderea fiñulu seū, fu lovită de phtisă. Tote ingrijirile mele

de a-î prelungi viața fură deșerte. Ea până într'unu anū muri, lăsându soțuluî seî economiile ce-î păstrase ubitulū ei fiîū in dîlele luî de prosperitate și o bunicică sumă de banî ce-î do-nase vechea sa stăpână.

XXXI.

Emanciparea țiganilorū fu primită cu bucurie nespūsă și a-clamată de tôte elementele progressiste din Moldova. Mai in-tăiū junimea din tôte părțile s'a grăbitū a trimite declarațiunī că nu primesce despăgubirea acordată de lege (1). După acestū esemplu, urmară asemenea declarațiunī din partea mai multorū boeri, chiar din cei mai mari și mai bătrâni, precum : Ghi-culescī, Rosetescī, Cantulescī, Sturzescī, și alții, cari, in fața acestei legi atătū de populare, se grăbiaū a se arăta generoși și a proba că nu sunt rebeli spirituluî de civilizațiune alū se-coluluî.

După emanciparea țiganilorū, veni și emanciparea cugetării: se suprimă censura. Cu aceste două mari acte, Moldoveniî prin faptū aū rumpțū protectoratulū russescū : căcī după Regu-lamentū, și chiar după Convențiunea de la Balta Liman, guver-nele Principatelorū nu puteaū face cea mai mica lege fără au-torisarea celorū două puteri protectore, și mai alesū a cabine-tuluî de la Petersburg.

Inceputulū făcutu de Moldoveniî părū a încuraja și pe frațiî Munteni. La Bucurescī domnindū unū guvernū eșitu mai multū din oficina cabinetuluî russescū, Domnitorulū nu cuteză a luă nici o măsură care arū fi avutu reminiscențe cu revoluțiunea de la 1848. De astă dată însă s'a vėđutu tărătū de Moldo-veni. Consiliulū de miniștri, in ziua de 14 Decembre 1855, a propusū și elū emanciparea țiganilorū din România pe aceleași

(1) Eū insumi, care moștenisemū de la părinți 46 sulete, și pe care le emancipasemū de faptū, lăsându-le de demultū se trăiască in libertate, amū renunțatū la despăgubire.

base (1). O populațiune de peste două sute mii suflete a înălțat rușele sale către Dumnezeu, mulțămindu-și că pot să trăiească sub rașele libertății; și totă lumea civilisată a aplaudat mișcarea progresului națiunii române, care până într'un pătrăș de secol după aceea, a cucerit toate libertățile, Independența, Regatul și numele său în hora popoarelor cu drepturi la viața națională

1884.

(1) Acel consiliu era compus de Manolaki Bălănu, Iónu Cămpinenu (bătrânul), Nicolaki Bălănu, Iancu Oteteșanu, Alexandru Plajino, Iónu A. Filipescu și G. B. Știrbei, fiul Domnitorului.

IN ARCHIVELE KISINEULUI

IN ARHIVELE KIȘINEULUI.

În toamna trecută (1887) întorcându-mă de la Odessa, m'am oprit la Kișinău, vechiul oraș moldovenesc, acum reședință a guvernatorului Bassarabiei. Aveam recomandățiuni pentru ca să pot răsbate în arhivele guberniale, pentru ca să urmăresc documentele menționate într'unu studiu din Memoriile Societății Archeologice rusesce, -- studiu ce atrăsese atențiunea Academiei noastre în sesiunea anului trecut. Ajuns în acest oraș, mă pusei să caut, și nu fără greutate aflaî pe d. Alexei Nacu, autorul studiului menționat. Acest domn, care păstrează puțin mândria de a se numi român, ceea ce a ajuns cam rar în Bassarabia, m'a invitat să-l caut la sediul Upravleniei (1), unde ocupă funcțiunea de Secretar. Acolo m'a prezentat la Vice-Guvernorul rus, care nu scie nici o limbă străină, căruia i-a arătat dorința mea de a face ceva urmărire în archiva numită «a Senatorilor». Acesta, de parte de a arăta vre-o dificultate, recomandă d-lui Nacu ca să-mi satisfacă dorința. M'am coborît deci la Archivă, unde mi s'a pus sub ochi «Opisul», sau registrul general al dosarelor acei archive, scris (bine înțeles) în limba rusescă. Fiind că eu nu cunosc această limbă, d. Nacu mi-a tradus titlurile mai multor dosare care i s'au fost părut mai demne de atențiune, notându numerele și titlurile ce purtau; apoi a recomandat Archibariului a mi le pune la dispozițiune, spunându-mi că au voie să trag și copii de pe actele ce mi-ar fi necesarii. Nică nu-mi inchipuiam să găsesc atâta delicatesă în biurocrația rusescă. Archivarul mi spuse că, pentru

(1) Guvernământul provincial.

decopiere din limba francesă sau russă, p $\acute{o}$ te pune la dispozițiunea mea pe o fiic $\acute{a}$ a sa care a facut $\acute{u}$ clasele gimnasiale, care vorbesce și rom $\acute{a}$ nesce, mum $\acute{a}$ -sa fiind $\acute{u}$ rom $\acute{a}$ nc $\acute{a}$; iar c $\acute{a}$ t pentru decopier $\acute{i}$ din limba rom $\acute{a}$ n $\acute{a}$, m $\acute{a}$ -a spus $\acute{u}$ c $\acute{a}$ nu-m $\acute{i}$ va putea recomanda pe nimen $\acute{i}$, fiind $\acute{u}$ -c $\acute{a}$ nici chiar pop $\acute{i}$ nu sci $\acute{u}$ serie rom $\acute{a}$ nesce, ca un $\acute{i}$ car $\acute{i}$ in Seminari $\acute{i}$ nu inva $\acute{t}$ ă de c $\acute{a}$ t numai lectura c $\acute{a}$ rților bisericesc $\acute{i}$, cu litere vech $\acute{i}$ cirilice. Dup $\acute{a}$ ac $\acute{e}$ sta, urmai $\acute{u}$ pe Archivar $\acute{u}$ c $\acute{a}$ tre localul $\acute{u}$ depositelor $\acute{u}$ Archive $\acute{i}$. Intreb $\acute{a}$ nd $\acute{u}$ de ce se numesce «Archiva senatorilor $\acute{u}$ », mi s'a r $\acute{e}$ spons $\acute{u}$ c $\acute{a}$ titlul $\acute{u}$ acesta il p $\acute{o}$ rt $\acute{a}$, fiind $\acute{u}$ -c $\acute{a}$ ea s'a compus $\acute{u}$ pe timpul $\acute{u}$ c $\acute{a}$ nd Senator $\acute{i}$ de a $\acute{i}$ imperiul $\acute{u}$ guverna $\acute{u}$ Principatele cu titlul $\acute{u}$ de Președ $\acute{i}$ n $\acute{i}$. Ac $\acute{e}$ st $\acute{a}$ archiv $\acute{a}$ s'a transportat $\acute{u}$ in Kișin $\acute{e}$ u dup $\acute{a}$ inche $\acute{i}$ erea p $\acute{a}$ ci $\acute{i}$ la 1812, c $\acute{a}$ nd s'a luat $\acute{u}$ și Bassarabia. Salele unde se p $\acute{a}$ str $\acute{e}$ z $\acute{a}$ ac $\acute{e}$ st $\acute{a}$ Archiv $\acute{a}$ sunt intunec $\acute{o}$ se din cauza ingr $\acute{a}$ m $\acute{a}$ dir $\acute{i}$ stelagiurilor $\acute{u}$. Dup $\acute{a}$ aerul $\acute{u}$ ce respiram $\acute{u}$, mi se p $\acute{a}$ rea c $\acute{a}$ m $\acute{e}$ afl $\acute{u}$ in nisca $\acute{i}$ catacombe morm $\acute{e}$ ntale; in adev $\acute{e}$ r $\acute{u}$ mi se p $\acute{a}$ rea c $\acute{a}$ vedeam $\acute{u}$ acolo morm $\acute{e}$ ntul $\acute{u}$ triste $\acute{i}$ istor $\acute{i}$ a Rom $\acute{a}$ nie $\acute{i}$ in an $\acute{i}$ de durere de la 1806 p $\acute{a}$ n $\acute{a}$ la 1812.

Timpul $\acute{u}$ fiind $\acute{u}$ inaintat $\acute{u}$ și peste jum $\acute{e}$ tate or $\acute{a}$ trebuind $\acute{u}$ a se inche $\acute{i}$ de cancelaria, l $\acute{a}$ sai $\acute{u}$ pe Archivar $\acute{u}$ s $\acute{e}$ caute și s $\acute{e}$ al $\acute{e}$ g $\acute{a}$ dosarele ce insemnasem $\acute{u}$ și plecai $\acute{u}$ cu promisiune ca a doua $\acute{z}$ i, la 10 ore, s $\acute{e}$ le pot $\acute{u}$ avea sub och $\acute{i}$ in cancelaria sa.

Nu cerusem $\acute{u}$ mai mult $\acute{u}$ de c $\acute{a}$ t vre-o dou $\acute{e}$ - $\acute{z}$ eci de dosare fiind $\acute{u}$ -c $\acute{a}$ in cele dou $\acute{e}$ $\acute{z}$ ile, c $\acute{a}$ t imprejur $\acute{a}$ riile im $\acute{i}$ permite $\acute{a}$ s $\acute{e}$ sta $\acute{u}$ in Kișin $\acute{e}$ u, calculasem $\acute{u}$ c $\acute{a}$ abia pe acestea le voi $\acute{u}$ putea frunz $\acute{a}$ ri.

Cu mintea pr $\acute{o}$ sp $\acute{e}$ t $\acute{u}$ impresionat $\acute{a}$ de citirea Memoriilor $\acute{u}$ Comitetul $\acute{u}$ Langeron, adunate de Al. Odobescu și publicate sub auspiciile Academie $\acute{i}$ (supl. I, vol. III, Fasc. I), mi se p $\acute{a}$ rea acuma c $\acute{a}$ am $\acute{u}$ sub och $\acute{i}$ istoria desolatelor $\acute{u}$ n $\acute{o}$ stre ț $\acute{e}$ ri de la 1806 p $\acute{a}$ n $\acute{a}$ la 1812. $\acute{D}$ ic $\acute{u}$ «desolate» fiind $\acute{u}$ -c $\acute{a}$, daca vre-un $\acute{u}$ cronicar $\acute{u}$ contimpuran $\acute{u}$ s'ar fi pus $\acute{u}$ s $\acute{e}$ noteze suferințele ce a $\acute{u}$ indurat $\acute{u}$ populațiunile am $\acute{a}$ ritelor $\acute{u}$ n $\acute{o}$ stre ț $\acute{e}$ ri in acea epoc $\acute{a}$, ar fi f $\acute{a}$ cut $\acute{u}$ un $\acute{u}$ adev $\acute{e}$ rat $\acute{u}$ martirologi $\acute{u}$. Mi se desf $\acute{a}$ șura $\acute{u}$ inain-

tea vederilorū tablourī carī de carī mai triste și mai sfășii-
tore : Teritoriulū păstratū de strămoșii noștri prin lupte de
secolī, invadatū fără de veste, fără nici o considerațiune de
dreptulū gințilorū, de o numeroșă armată russescă, care ocu-
pase cetățile despre Nistru și pășia înainte, dicendū că voesce
sē trecă spre Boemia ; — domnulū Calimach de la Iași și Șuțu
de la Bucurescī, căutândū asilū in cetățile și in taberele tur-
cescī ; — alți domni venindū in furgónele russescī spre a le
ocupa locurile ; — Divanurile, transformate in nisce biurouri
essecutive automate, lucrândū sub ordinile generalilorū ruși,
carī din când in când se premeniaū in dictaturele lorū ; —
Boierii țerii, nedumeriți in ale politiceī, fără consciință națio-
nală, fără aspirațiunii certe, orbecândū când spre Muscali când
spre Turci, mișcați de singurulū dorū ca sē se mănțină in pri-
vilegiurile lorū și sē apuce funcțiunii aducătore de venituri și
folóse bune ; — cetățile despre Nistru apucate prin surprin-
dere iar cele despre Dunăre asediate și mereū hărțuite ; —
locuitorii din orașe totū d'auna amenințați de sabie și de focū,
și tot-d'a-una cu carele de bagage gata spre a emigra ; — lo-
cutorii din sate siliți a da fie-care ospitalitate la câte 5---6
soldați, și a-ī nutri fără nici o plată ori cât ar fi voitū sē stea
in miserabilele lorū locuințe, storși până la cea din urmă pa-
sere sau vită, până la cea din urmă bucată de mămăligă sau
picătură de vinū ; — satele din raialele cetățilorū, frumoșe, bo-
gate și prospere sub auspiciile garnisónelorū turcescī, atunci
călcate, prădate, arse și distruse, sub motivū că locuitorii lorū
sunt spioni turcescī ; — țeranii mereū recuisiționați, mereū
esecutați pentru transporturi, puși la fumū și pârliți la focū
de implinitorii dărilorū, ajunși la miseria cea mai estremă, pă-
răsindu-și in cele din urmă căminele spre a emigra in alte
țeri ; — eată puține tablouri, carī totuși potū da o idee despre
starea de ticăloșie a nefericitelorū țeri române.

Dar sē luămū lucrurile cu puținū mai nainte de venirea
acestei ocupațiuni.

După tractatulū de pace incheiatū la Iași intre Turci și Ruși

la anul 1802, stipulându-se ca domniile țărilor române să se dea pe câte șapte ani (și a nu se putea schimba Domni fără vină vădită), în Moldova se numise Alexandru Vodă Moruzi iar în Muntenia Constantin Ipsilante. Amândouă acești Domni păreau predestinați să inaugureze o eră de pace și de prosperitate putându-se mai resufla de bătăliile incursiunilor cetelor rebele ale Cărbaliilor și Pasvanliilor. Locuitorii, scutindu-se pe timp de două ani de oricare imposite după un hățșerif al Sultanului (ca recunoștință pentru suferințele ce înduraseră și buna credință cu care se purtaseră către Turci în războiele anterioare), satele începuseră a se întemeia și îmbilșugarea a pătrunde până și în bordeie. Numiții Domni însă nu apucaseră să împlinescă patru ani de domnie și de o dată se simțiră amenințați nu numai a fi destituiți, dar și omorâți, bănuiri că ar vânduți Muscalilor. În realitate bănuelile Turcilor nu prea erau neîntemeiate; căci defecțiunea lor s'a dat pe față în dată ce vedură că aceștia s'a decis să ocupe Principatele. Porta atunci i-a înlocuit, numind în Moldova pe Scarlat Calimach iar în Muntenia pe Alexandru Șuțu. Aceștia însă, după abia zece zile de domnie, se vedură nevoiți a-și părăsi tronurile, fiindcă Rușii înaintău cu pași răpedi spre a ocupa Principatele. De aceea atât Domni maziliți, cât și cei destinați a-și înlocui, până se vadă ce se va alege cu războiul, se învârtău de colo până colo prin taberele beligerante, unii în cele rusești, iar cei-alții în cele turcești, jucându mai mult roluri de spioni în serviciul unora sau altora.

Turcii, cari se ținea în defensivă în cetățile de pe malurile Dunării, auzind de înaintarea Rușilor, au cugetat să ocupe capitala României. Deci vre-o zece mii, sub comanda lui Aidin Pașa de la Giurgi și a lui Chiose-Chehaia de la Ruscuc, cuprinsă împrejurimile Bucureștilor. Aici, după plecarea lui Ipsilante și a celor mai mulți boieri greci ce se țineu de curtea lui, boierii pământenți, după recomandățiunea chiar a lui Ipsilante, constituiseră un guvern provizoriu. Cu toate acestea venirea Turcilor și auzirea despre înaintarea Musca-

liloră răspândise o adevărată panică, fiindă-că se credea că războiul se va face chiar pe stradele capitalei. De aceea mai toți boierii și neguțitorii mai cu dare de mână, stău cu bagagele încărcate în care, spre a se putea trage la muni saă trece frontiera. În interiorul orașului. Cu tôte aceste liniștea era neturburată. Autoritățile constituite, ajutate de puțină putere armată înființată de Ipsilante în puținele ȧlle ale domniei sale, compusă din vre-o trei sute de Harvați, aventurarii aduși din provinciile creștine de peste Dunăre, ținea buna ordine pe cât se putea. Turcii voiră să desarmeze această mică armată, vedënd'o compusă din ômenî ce le inspira bănuiele. Harvații însé simțindă de această, se închiseră în Monastirea Radu Vodă, deciși a se ținea în defensivă până la venirea Rușilor, după cum le ordonase Ipsilante, pe care ei totă de Domnă legitimă îl considerău. Aflândă că Ruși aă ajunsă la Urzicenî, o delegațiune de boieri, în frunte cu Banulă Costaki Filipescu, a fostă trimisă înaintea loră. Acolo s'aă prezentată înaintea Generalului Miloradovicî, care comanda corpulă de avant-gardă al Rușilor, rugându-se ca să grăbescă a veni la Bucuresci, unde sunt așteptați ca liberatori. Miloradovicî trimite înainte pe Vodă Ipsilante cu câte-va sotniî de Cazaci ca avant-gardă. Turcii când aă zărită cei întâi Cazaci ivindu-se despre Olănită (1), aă dată alarma de retragere. Harvații, eșindă din Monastirea în care se baricadasă, se năpustiră asupra invalidiloră și bolnaviloră din post-garda turcescă, și măcelăriră vre-o mie de ômenî ; apoi tăindu-le capetele, aă făcută cu ele, după datina din țera loră, piramide la intrările palatului domnescă, preparată pentru primirea Generalului ; în fie-care capă înfipse câte o luminare aprinsă, care, după cum credeaă ei, pe întunereculă de seră când avea să între Generalulă în orașă, trebuia să-î facă mare plăcere. Generalulă însé, departe de a se fi mulțămită de asemenea ovațiune, s'a supărată foarte multă, s'a înfiorată, și a refuzată de a intra pe pörta palatului. Banulă Filipescu, care însoția pe Miloradovicî în trăsură și, ca

(1) O cărciumă coprită cu olane, ce era la jumătatea poștei dintre Bucuresci și Șindrilita.

eunoscătoru de limba francesă, îi ținuse tovărășie și plăcută și utilă, profita de ocaziune pentru ca să-l atragă în gasdă la dânsul. Acesta îi convenea pentru multe calcule : întâiu pentru ca să pôtă. scăpa de ponosul ce apăsa pe capul sêi (după indicațiunile consulului rusesc) că era partisanu al Turcilor ; și apoi pentru ca să se insinue în favorile acestui mare personagiū, ce venia ca dictatoru în țeră. Miloradovicī, care până atunci nu avusese timpul a cugeta la denunțări și intrigī, primi invitațiunea și se coboră în somptuoasă casă a Filipescului. Acolo îi eși înainte și-lu primi una din fiicele Banului, care (după cum țice cronica) nu era prea frumoasă, dar prin educațiunea ce căpătase, prin spiritū și prin grații, era cea mai distinsă personă din Bucuresci. Miloradovicī nu numai că a gustatū mulțămiriile ospitalității ceī mai cordiale, dar în curândū s'a fermecatū de grațiile tinerei fete. Elū îi făcū curte cu assiduitate, promițendu-ī chiar a o lua în căsătorie, fiind-că elū nu era insuratū. Nu se scie daca fata a cerutū consiliulū și permisiunea tatălui ei de a primi propunerile lui Miloradovicī ; dar este de cređutū că Filipescu, pentru interesul ce avea de a captiva pe Miloradovicī în favoerea sa, a primitū situațiunea. În curândū orașulū întregū a sciutū că fata lui Filipescu este amanta lui Miloradovicī, iar pe Filipescu l'a vędutū investitū cu demnitatea de președinte de Divanū și cu puteri nemărginite în administrațiunea țerei.

Miloradovicī, care se vede că nu era nici prea frumosū nici prea june, spre a indulci pe Dulcineea sa, lăsă ocupațiunile răsboiului în grija altora și în planulū al douilea, spre a se ocupa mai multū de distrațiunile sale galante.

Casa lui Filipescu se făcū lęgănulū veseliei și al desfătării : prândurile somptuoșe, balurile, se succedaū fără intrerupere ; iar ilustrulū și fericitulū curtezanū se distingea între toți cavalerii și ofițerii prin adresa sa pentru danțuri și prin salturile sale extravagante. Preocupațiunea sa pentru petreceri a mersū până acolo că, pre când armata de sub comanda sa se decima de irupțiunile Turcilorū din Giurgiū, elū cerca de la Petersburg maistri de danțū, cari să invețe pe cocone a danța

Cadrilul englezesc, Mazurca și Căzăcesca, fiindu-că până atunci nu era în usă de cât danțurile naționale : Hora, Chindia, Brăul, Bătuta, ș. c. l. Trebuea dar să se aducă maistri de danț pentru ca să organizeze balurile după moda rusescă, rezervându-și Generalissimul sarcina de a da lecțiuni amantei sale. Dacă scieam rusesce, ași fi avut plăcerea a da lectorilor mai multe detaluri despre dossarul maistrilor de danț.

Pe timpul acela se vede că capitalele țerilor române, și mai ales Bucurescii, posseda tipuri de frumusețe mari și fermecătoare. Generalii și nenumărata mulțime de ofițeri ruși, adoratori ca totu-d'a-una ai sexului frumos, de și nu scieau pe atunci limba francesă, dar avură talentul a scote toate frumusețele de prin ginecee și a le aduce la baluri; și în cele din urmă toți își găsiră amante și țitori. Insuși bătrânul Cutuzov, la etatea de 75 ani, după spusa contimpuranului său, Comitelui Langeron, a căduț în veltorea amețitoare a valurilor Afroditei (1).

Impăratul, informându-se de miseriile ce se petreceau în lagărele armatei sale, a trimis pe Mareșalul Prozorovski pentru ca să îndrepteze lucrurile. Acesta, ca bun administrator, a despărțit administrațiunea militară de cea civilă : pe militari i-a lăsat sub comanda lor respective, iar peste cărmuirea civilă a ambelor țeri a numit un președinte, pe generalul-maior Cușnicov, ales dintre Senatorii Imperiului.

Acastă numire pare că a dat oarecare speranțe de îndreptare pentru afacerile țerei, fiindu-că primul dosar ce am deschis l'am văduț cuprindend adrese de felicitare și demonstrațiuni de supunere și fidelitate din partea clerului și boțerilor din ambele țeri. Cușnicov a numit președinte al Divanului Moldovei pe bătrânul Iordaki Balșu care nu târdu

(1) La un bal dat în onoarea lui, vedend o persoană tână și frumoasă, a întrebat pe C. Varlam, care era vice-președinte al Divanului și Vistier, cine este și dacă poate face cunoștința ei. Varlam i-a prezentat-o ca nepoată a sa. A doua zi soțul tinerei femei, un anume Guliani, a dus-o însuși și a lăsat-o în iatacul lui Cutuzov.

murindă fu înlocuită de Iordaki Roseti Rosnovanu. În Muntenia, după stăruințele lui Miloradović, s'a numit Banul Filipescu, carele, la rândul său, a compus Divanul din rudele, amicii și creaturile sale ; iar toate funcțiunile, (cară după datina de pe atunci se da pe câte un an), au fost date la cei ce oferău mai bun preț, la omeniă cei mai rapaci, 'mai avidi și mai imorali, cară au adus țera la sapă de lemn. Langeron, despre ale căruia Memoriă amă vorbită, în vederea lucrurilor și a societăței de atunci, dice : «Nici o descrițiune nu pôte să se apropie de adevăr, voindu a spune ce sunt impiegații Valachiei. Escesul imoralității lor, și mai bine dișă al scelerateței lor, este și întristător și revoltător pentru umanitate. Numirile de ordine, de justiție, de probitate, de onore, sunt adese-oră uitate. În Valachia se cumpără toate funcțiunile, adică se plătesc dreptul de a comite cu impunitate toate crimele. Oră-ce funcțiune îmbogătesc răpede pe celă ce o capătă, și peste un an trebuie s'o părăsescă și s'o cedeze altuia, — căci și acesta este un abuz al acestui guvernă monstruo-ă, că oră-ce impiegată nu stă mai multă de un an într'o funcțiune ore care ; atunci elă vine la București spre a trăi într'un luxă nu numai desfrănată dar și de răă gustă, risipescă răpede fructul răpiriloră sale, și după două ani de inacțiune, cumpără iarăși o funcțiune și se îmbogătesc din nou spre a reveni în capitală ca să se tolănescă în același luxă... Jafurile, furturile, cruđimile impiegaților valachi, nu sunt nici secrete nici colorate de vre-ună pretextă ore-care : influența baniloră în procese, acapărarea grăneloră, nu sunt de cât mici mijloce totă-d'una întrebuințate, dar forțe secundare. Sunt altele mai productive cară nu sunt scăpate din vedere. Țera este împărțită în districte, și fie-ce districtă e guvernată de un administratoră numită, ca în Russia, Ispravnică. Aceste funcțiuniă au o taxă mai mare sau mai mică, după ceea ce potă să raporteze boțeriloră cară le cumpără de la membrii Divanului. Ispravnicii sunt despoți în iurisdicțiunea loră. Ei iau fără rușine sau interesă, de la oră-care țerană, scule, vite, bani, oră-ce

«ar avea. Fie-care familie e datore a plăti la Divană o capi-
 •taţiune ôre-care : Ispravniculă o dubleză, o împătresce, o în-
 •decesce, fără să fie autorisată prin vre-o lege sau ordină, şi
 •imparte suma acăsta cu membrii Divanului. Dacă ţeranulă
 •cutéză a se opune la aceste essacţiuni, sau a se plânge, este
 •intemniţată, despoiată, bătută şi torturată cu casne alese,
 •in care adese-orî more, sau prin o rafinare de cruşime a
 •sbiriloră loră, vede torturându înaintea-i pe soţia şi pe copiii
 •săi... Postulă unu Ispravnică aduce până la 8000 galbeni
 •venită pe ană.

«Capulă poliţiei din Bucuresci se numesce Agă. Elă este
 •câte o-dată protectorulă hoşiloră, găsditorulă furturiloră, şi
 •aceste oneste funcţiuni îi aducă câte 15—20 mi galbeni
 •pe ană.

«Spatarulă întreţine o miliţie de Arnăuţi spre a urmări şi a
 •prinde pe tâlharii ce bată drumurile şi pădurile : Arnăuţii
 •insă sunt cei cari fură şi ucidă, şi impartă adese-orî veni-
 •turile loră cu Spatarulă. In anii bunii, folósele sale se socotescă
 •la 15 mi galbeni.

«In fine Divanulă, compusă dintr'ună mare Vistieră — te-
 •saurariă — care este primulă membru, şi de trei sau patru con-
 •silieră, primesce făişă o retribuţiune de la fie-care împiegată,
 •şi ast-felă işi face ună venită de la 30 la 40 mi de galbeni.
 •Se înţelege că acăstă funcţiune este lórtce căutată...»

Va fi exagerată póte Comitele Langeron aceste lucruri şi
 fapte, fiindă-că in adevără elă vedea fórtce rău societatea bu-
 curescănă. Elă in toţi hoierii vedea trădătorii şi ómenii vinduţi
 Turciloră. Dar până la o desminşire seriósă a acuşaţiuniloră
 lui, multe trebuie să le şi credemă, fiindă fórtce probabile
 mai alesă pe timpulă acela, când moravurile erau lăsate in
 voia instincteloră, neînfrénate nici de legi nici de educaţiune.
 Acăsta amă constatată prin ună documentă olografă şi auten-
 tică ce amă vedută intr'unulă din dossarele ce amă avută sub
 ochi. Către capétulă anului 1808. o cétă de boşeri rădică o
 doleanşă teribilă denunşându, in 22 de punturi, o serie de abu-

surî ne mai pomenite, comise de Banul Filipescu cu coteria sa, cât a administrat ţera, cerându ca să se tragă la răspundere aceşti oameni cari au abusat de puterea ce li s'a fost dată pe mână. Subscria de Banul Manolaki Kreţulescu, Banul Cost. Ghica, Vornicul Grig. Ghica (care la 1822 a ajuns domn), Vornicul Constantin Bălăcenu, Vistierul Const. Varlamu, Logofetulu C. Samurcaş, Logofetulu Ioan Comănenu şi Vornicul Manolaki, acea doleanţă trebuie să fi făcut efectul său ; căci după aceea Banul Filipescu a fost, nu numai înălăturat de la putere, dar chiar essilat împreună cu familia sa la Ecaterinoslav. în Russia, 180 verste dincolo de Odessa. Essilul său însă se vede că n'a fost essecutat cu urgie căzăcească, fiindcă a fost tolerat să-şi facă preparativele mai multe zile, iar averile lui mişcătoare să şi le ia cu sine încercându le în 40 care mari. După doleanţa mai sus citată, se vede că abuzurile au fost enorme : provisionarea armatei cu grâne, vite, transporturi, fânuri, cherestele, lemne, recuiziţionate în ţară cu modul cel mai brutal, a dat prilej de un trafic scandalos între generalii ruşi şi funcţionarii guvernului inaugurat de Filipescu, aleşi toţi în genere dintre oamenii fără valoare, fără cunoştinţe, fără patriotism, fără onoare, fără merite. De la cei mai săraci se recuiziţiona tot ce se găsea, iar cei mai cu dare de mână cumpărau scutirea prin mită. Baniî cari veniau de la împărăţie, în loc să ajungă la ţeranî spre plata furniturilor ce dedeseră, se duceau de umplea pungile lui Filipescu şi acoliţilor săi ; ţeranul când era chemat să-şi primască plata, dacă primia o rublă, adevărată că a primit dege, mulţumit că a putut pune mâna pe una. Greutăţile indurate de populaţiune au fost atât de apăsătoare, essecţiunile atât de strivitoare, în cât la finele anului 1809 s'a constatat că în cursul de două ani precedenţi populaţiunea s'a imputinat cu dege mi de familii ! Cine scie căî au murit de fome şi de epidemii ! Cine scie căî şi-au luat lumea în cap şi s'au espatriat pentru ca să impopuleze puştiurile de peste Nistru sau văile Serbiei şi Bulgariei !

În dosarele ce le-amă avută înainte-mă, n'amă vădută lucră-rile relative la condamnăiunea lui Filipescu : probabilă că aceste se vor fi aflăncă în alte dosare pe cari nu le amă nimeritū săă că nu le amă pututū citi fiindă scrise rusesce. Nu e însă măi puțină adevărată că, cu tătă protecțiunea oculă ce o că-păta Banulă Filipescu prin influențele lui Miloradovică, o anchetă mare s'a deschisă, și greutatea acusațiuniloră apăsa asupra colegiloră și afidațiloră săi. Generalulă Cușnicov, numitū ca Președinte al guvernulă ambeloră țeri după recomandațiunea lui Prozorovski, pôte că ar fi datū essemplu de severitate, dacă boieră acusați n'ar fi alergatū la mijloculă corupțiunii. De aceea ancheta a tărăgăitū multū, și stăruințe aă fostū se vede fôrte puternice pentru ca să se facă lucrurile mușama, ca să nu ajungă de rușine atăți boieră mariă ai țerei, supuindu-se la responderă saă pedepse pentru nevrednicele lor fapte. Chiar Divanulă, primenitū în urma lui Filipescu, intervine către Cușnicov (1) arătândū că cei puși sub anchetă propunū a da de bună voia loră 120 miă taleri, numai să înceteze urmărirea ce este asupra loră, de și se sciū inocenți. Divanulă opinăză a se primi oferta acăsta, sub motivă că ar fi și de mare înlesnire pentru Visterie, care atuncea se afla sleită de resurse. Comissarulă rusescū multū timpū hesită : calcula pôte că era prea mică suma pentru nisce boieră așa de mari, ca să se plătescă cu atăta de mișeliă așa de mari. Acăsta s'a și vederatū, eăci peste cât-va timpū primindū o suplică subscrisă de cei inculpați, (Paharnicul Scarlatū Mihălescu, Mihalaki Filipescu, Costaki Grădiștenu, Costaki Ștefănescu, Grigori Grădișteuu, Ion Cocorășcu, Velcea Pitarulă, Constantinū Brăiloiu, Pană Costescu, și alți două ale căroră semnături sunt nediscifrabile), prin care propunū a răspunde 150 miă de taleri, Comissarulă rusescū pare că a concesū, fiindū-că de desubtulă semnăturiloră din petițiune se vede declarațiunea

(1) Dosarulă 1536, pag. 418 și 487 din 1810.

luî Constantin Varlam (1), care era Vistieru și Vice-președinte al Divanului, că garantésă elu pentru răspunderea baniloru.

În Moldova mai aceleași essacțiunî. mai aceleași miserii.

Într'unu dossarü amü găsitü o scrisore adresată Ministruluî afacerilorü străine din Petersburgü de către Consululu russescü din Francfortü numitü Betman, din 23 Iulie 1808, care probabilü a fostü trimisü în missiune la Iași. Acesta pare a denunța prósta purtare a Comissaruluî General-maiorü Cușnicov ; pe acesta îl acusa că a datü țera pe mâna a două boierî prea puținü onești și prea puținü populari în țeră. Despre Iordaki Balșü, dice că «ne songe qu'à grossir ses finances et à faire seatir aux autres le poids de son autorité. Son systeme fixe est guidé par des impulsions fortuites ; il se determine tantot pour, tantot contre une chose ; il prive de leurs emplois tous ceux qui ne se montrent assez dociles à ses voeux.» Iar despre Rosnovanu, că : *este unü omü țărü nicü o influențü morală, fără patriotismü, fără energie*, «objet du mepris et de la haine de ses compatriotes, et n'est accessible qu'à l'interet. Mr de Balsche parait ne s'être choisi ce collègue que pour mieux humilier les Boyards, qui connaissant sa nulité s'indignent de se voir maitrisés par lui. Pour se mieux assurer de la faveur du Général et empêcher leurs compatriotes de faire parvenir leurs plaintes jusqu'à lui, Messieurs de Balsche et Rosnovano ont eu la précaution de placer auprès du Général un certain Matei Crupenski, jeune homme sans talent, sans connaissances, sans autre merite que celui de dénigrer avec art les Boyards les plus respectables.» Între vexațiunile comise de acești boierî, se aduce ca esemplu unü traficü meșteșugitü cu aprecierea monetelorü russesci. La intrarea trupelorü russesci în Moldova, cursulu rublelorü se fixase la 105 parale. D. Balșü și demnulü

(1) Acestü C. Varlam, grecü de origine, după ce a servitü mai multü timpü în armata russescă încä sub Ecaterina, în timpulü răsboiulu din 1790 a rămasü în Bucuresci, unde s'a și însuratü. În epoca de care ne ocupămü, elü se bucura de o mare considerațiune în față cu Rușii, căci era privitü ca Rusü.

sëu colegü găsescü ocaziune së se îmbogățescă : reușescü a face ca acéstă monetă së nu iasă peste hotarele Moldovei. In curëndü apoI rublele disparü, și pe când tötă lumea se perde in conjecture pentru răritulü numerariulü, Balșü și Rosnovanul adună in secretü pe tôte cele ce sunt in circulațiune. ApoI se plângü chiar ei de disparițiunea numerariulü, arată necesitatea de a urca prețulü rublelorü și determică pe Generalü a le fixa la 120 parale una. Sume enorme, prin acésta, s'au vërsatü in lăđile lor private, dar blăstemulü publiculü apasă asupra lorü... «telles sont les deux personnes actuellement placées au timon des affaires de la Moldavie, et que M-r Couschnicov préfere à tant d'autres Boyards d'une probité reconnue...»

Destrăbălarea administrațiunii, era naturalü ca së aducă după sine, ca tot-d'auna, și ca orü-unde, și destrăbălarea moravurilor. Sentimentele cele frumöse, de virtute saü de morală, nu încălđiaü inimele societății. Par ecă și sentimentele pietății religioșe dispăruseră. In adevëru nici biserica nu mai inspira respectü. In Muntenia, clerulü pare că se afla intr'o decadentă lamentabilă. Mitropolitulü din Bucureșci, care presida câte o dată Divanulü, venia adese-orü intr'o stare de beție grețoșă. Spre a-și satisface poftelile cele desfrëdate, elü preoțü pe orü ce țëranü ignorantü pentru o plată de trei saü patru galbeni. Ințr'unü anü elü a preoțitü (după afirmațiunea lui Langeron) peste patru miI de țëranü proști, cari alergău ca së-și pue potcapnülü pentru ca, sub elü, së scape de dări și de recuizițiuni. In Moldova, unde Mitropolitulü Veniaminü se retrăsese la o monastire, iar mitropolia era cärmuită de unü Erarhü adusü de Ruși, clerulü nu mai avea nici unü prestigiu, nici o influență morală. Boierii bëtrăni, mai alesü cei de starea întëia, consideraü instrucțiunea ca lucru de prisosü pentru fiiI lorü (1). Puținü din bëtrăni cugeta ca së indrumeze pe fiiI lorü

(1) Tatälü meü imi spunea că intr'o Duminecă, pe la 1814, ducëndu-se, după obiceiü, la Mitropolitulü ca së-l sărute mâna, a vëđutü pe bëtrănulü lordaki Rosnovanu, care l-a prezentatü pe unulü din fiiI sëi, de curëndü întorsü de la Paris, unde a fostü șëđutü șëse ani. Mitropolitulü l'a in-

spre ocupațiunile serioase ; pînă atuncea îi învățase grecesce, spre a fi bine văduțit de Domniul greci ; acuma, îi puneau să învețe russesce spre a se înțelege cu Rușii. Cât despre cultura inimei, nici o preocupatiune : tinerimea se lua după essemplele ce vedeau la bătrâni sași după instinctele naturale. A ajunge la funcțiunii, a face avere cu orî-ce mijloc, a-și satisface poftele și vanitatea : ăta idealul care se urmăria pe atuncea !

O asemenea stare psihologică nu putea de cât să stimuleze instintele cele rele. Ceî ce nu puteau ajunge la funcțiunii, neposedendă sentimente de datorii morale nici aplecări spre muncă onestă, alergau la mijlocele cele violente : la înșelăciune, la răpire, în fine chiar la crime. Făcătorii de rele, organizați în bande, au început a rădica capetele în mai multe părți, oprindă călătorii pe drumurile mari, călcândă case, prădândă și omorândă pe ceî ce li se opuneau (1). Asemenea bande cutierau mai cu sēmă Moldova ; căci Muntenia fiindă ocupată de corpori de ostiri mai compacte și aflându-se îndestulă prădată și de Turci, și de Ruși și de hoierii, hoșii nu mai găsiaș prade. Generalulă Cușnicov, Președintele guvernului ambeloră Principate, cerea cu stăruință, și chiar cu amenințări, Divanulă ca să ȳea măsuri pentru prinderea hoșiloră, fiind-că și convoiurile militare se vedeau adese orî amenințate. Nu era însă ușoră a essecuta ună asemenea ordină. Bandele erau organizate de capi temerari și inteligenți ; ele aveau ramificațiunii chiar prin orașe, și încă printre clasele de susă ale societății. Apoi impunitatea loră era asigurată și de împrejurări diferite :

trebată ce-a învățată pe acolo ? dar pe cînd junele nu scia cum s'o încurce, tatălă s'ău îl scose din perplexitate răspundendă în loculă lui : A învățată a vorbi franțuzesce. — Numai a vorbi — Ce trebuie mai multă ? Rosnovanu n'are nevoie d'a învăța carte : avemă logofeți cari s'ă citească și s'ă scrie ce ne trebuie. — S'ă v'ă trăsescă ! dise suspinândă Mitropolitulă. — Peste o lună, iarăși într'o altă Duminecă, a venită Rosnovanu cu fiulă s'ău, denunțându-lă că s'a păgănită, că nu va s'ă scie nici de biserică, nici de posturi, nici de sfinți, și rugându-se ca s'ă-I citească molitvele Sănilulă Vasile ! *O tempora !*

(1) Dos. No. 1306 din 1809 și No. 1627 din 1810.

intâiu că guvernele locale erau slabe și nu dispuneaū de o poliție bine organizată sau de o putere armată care să urmărească asemenea bandiți; puținele forțe de cari dispuneaū abia ajungeaū că să essecute împlinirea dărilorū și recuiziționarea proviziunilorū pentru armata russescă; — al douilea, pentru că hoii n'aveaū dificultate de a găsi adăpōste și gasde; țeranii, săraci și săraciți de essacțiunile celorū de susū, le oferiaū ospitalitate bucuroși, fiindū-că le făcea și lorū parte din pradile ce dobēndiaū. Din câte-va dosare ce mi aū venitū sub ochi, amū pututū vedea că capiū de bandiți cari s'aū făcutū mai îngrozitori erau: unū Ilie Catargiu, fiiū de boierū vechiū din Moldova, — unū Constantin Cantacuzino, fiulū Serdarulū Ilie Canta (1), cunoscutū mai bine sub numele de feciorulū Romāncei, — unū Stefan Bujor, originarū de pe lângă Nistru din sudulū Bassarabiei, ajunsū legendarū prin cātecele populare, — unū Bānucu, care pare a fi originariū din Transilvania, — unū Copuzu, originariū din Albania, și alții. Boierii cari imbrățișaseră meseria de tâlharī, pe la moșiile lorū aveaū lucrurile organizate anume pentru întreprinderi criminale. Oamenii lorū atrăgeaū pe negușitorii trecători spvindu-le că la curte sunt primiți și bine ospetați ori-cari călători; acolo, daca se vedea că aū banī, erau omorāți și mistuiți prin pumnițe și prin tușișurile de prin grādinī. Femei și fete violate sub ochii soșilorū și ai părințilorū, legați mai intāi și apoi uciși, și alte de asemenea crime infiorătoare, se făceaū cu celū mai mare sânge rece, fără a cauza autorilorū lorū nici măcar insomnie. Lūcru mai curiosū: că în asemenea crime se amestecaū și muierile. Mama lui Cantacuzino, prenumită *Romānca* (după moșia *Romāni*), cocōnă mare, care de la moșia ei se ducea la Roman, la visite, însoțită tot-d'a-una de unū tarafū de lăutarī și de douī-spre-dece Arnăuți călārī, lua parte activă la crimele fiuluiū seū.

În cele din urmă, cu ajutorulū Cazacilorū, organizāndu-se

(1) Despre acesta, Comitele Langeron dice că ceea ce l'a făcutū ca să se aventureze la asemenea fapte a fost desperarea în care l'a adus soția sa dāndu-se în relațiuni de desfrēnare cu generalii ruși.

*

putere serioasă, se prinseseră cea mai mare parte din hoști. Președintele Cușnicov voia ca prin essecuțiunii sumarie să scape țera de făcători de rele, și cerea informațiuni despre serviciile gelaților, sau carnificilor. Divanul Moldovei răspundea (1) că «asemenea serviciu nu esista, nici a esistatū vre-o dată în țără, fiindū-că nimeni nu sufere să aibă asemenea *epanghelma* (profesiune) și că pedepsa cu mörte, când este trebuință, se esecută de către tâlharii ce sunt în temniță.»

Tâlharii, pentru însemnătatea numelui ce purtau capii lor și a crimelor ce făptuiseră, n'a fostu essecutați în modū sumariū, ci aū fostu judecați după legile țerei. Amū vedūtu sentințele lorū, figurându în dosare separate ; mī-a părutū rău că nu le-amū pututū citi în totă întinderea lorū, timpulū neertându-mē ca să stau mai multū în Kișineū ; imī facū datorია însă a ruga pe cei ce ar voi să-și dea ostencă ca să mērgă pe urmele mele, ca să tragă chiar copii de pe ele, fiindū-că din copriusul lorū s'ar putea căpēta materiale însemnate pentru istoria acei epoci (2). Departamentulū trebilor criminale în majoritate a osânditū pe toți tâlharii la mörte. A fostū însă, se vede, și o minoritate cu opiniū mai elemente pentru Catargiu și Canta. Părerea minorității nu s'a trecutū în textulū sentinței, ci într'unū raportū separatū, adressatū Președintelū Cușnicov, în care parū a voi să justifice indulgența lorū pe mai multe considerante și mai alesū pe sburdălnicia tineretelorū celorū doui fii de boierī. Comissarulū russescū însă a confirmatū opiniunea majorității. La 28 Iunie 1810 s'a decapitatū Canta, iar la 20 Septembrie Ilie Catargiu, pe dealulū Copoulū. Topuzu (3), Bujorū și cei-lăți tovarăși ai lorū, aū fostū spânțurați : singurū *Bănuțulū*, în ajunulū essecuțiunii a muritū în temniță. Essecuțiunile s'aū urmatū în asistența comandantulū russescū, Pod-Polcovniculū Tihanofski, a Polițmaistrulū Cava-

(1) La 1809, Maiū 20.

(2) Dos. No. 1231 din 1809 și 2072 din 1710.

(3) Dos. No. 2742 din 1811.

leru Dicescu, a Agăi de orașu (1), a Hatmanului țerei (2), a Vornicului de Aprodi (3) și a Armașului celui mare. Modul esecutiunilor s'a făcutu conformu cu prescripțiunile sentinței Divanului, care spune că Boierilor, după vechiul obicei, s'li s'ae capetele (4), iar proștilor s'li se curme viața prin strângu. O-dată cu sentința dată pentru Canta, s'a condamnatu și Serdăreșa Ilinca, muma lui, la încarcerare perpetuă (5) în Monastirea Agapia. Averile lor s'a decisu s' se vindă ca s' se potă despăgubi cei ce au fostu jefuiți, iar ce va rămânea s' se dea la moștenitorii legitimi ai familiei.

Amu mai frunzăritu unu dosar cu corespondențe relative la jefuirile făcute de incursiunile bandelor lui Pasvantoglu, înainte de venirea Rușilor. Unu comerciantu din Craiova numitu Atanasievici, -- probabilu Sârbu sau Bulgar, favorisatu de Guvernulu rusescu, -- cerea nisce despăgubiri enorme de la Episcopulu de Argeșu Ioil, de la Banulu Radu Golescu și de la Vorniculu Stefan Văcărescu. N'amă pututu însă înțelege soluțiunea ce se va fi datu în cauza acêsta : amu v'edutu numaî plângerile acestora că nu sunt culpabili (6).

Aceste sunt notițele ce m'ă-amă pututu însemna în cele două zile cât împrejurările m'ă-au permisu ca s' sta în Kișineu. Le-amu spicuitu numaî din lectura testurilor române și franceze ce le-amu găsitu în dossare. De testulu actelor scrise în

(1) Iordaki Balșu.

(2) Scarlat Ghica.

(3) Alecu Mavroordatū.

(4) Tatălū meū, care a v'edutu cu ochii aceste esecutiuni, la care a asistatū mai totă populațiunea Ieșenă, imi spunea că călălelū care a fostu pusū ca s' tale capulū lui Canta a trebuit s' l'lovescă de trei ori până s' l' defacă de corpū, ceea ce a produsū mare înfiorare spectatorilorū.

(5) Incarcerarea s'a esecutatū la 18 Maiū 1810. După plecarea Rușilor și venirea lui Vodă Calimach, se vede că a fostu grațiată și s'a bucuratū de moșia sa Romăni, care pe urmă ajungendū prin succesiune la o fiică a sa, acêsta a donat'o Spitalului Sântului Spiridon.

(6) No. 1536, dia an. 1810.

russesce nu m'amă putut folosi, fiindă-că nu cunoscă acastă limbă. Archiva acêsta, incede de la anulă 1808, fiindă că nu-măi atuncea Cabinetulă russescă a găsită cu cale a organisa ună guvernă sub auspiciile sale în Principate. In cei întâi două ani, 1806 și 1807, țerile s'aă guvernată in modă anormală prin Caimacamii Domniloră greci pe cari avea de gândă Russia sê-i pue pe tronuri, saă măi bine đisă prin comandantii armateloră sale. Dossarele acestea, (care pôte ar fi trebuită sê rămână acolo unde s'aă formată, pentru cuvântulă că cancelariile in care ele s'aă lucrată aă fostă remunerate cu spesele țerei), se urcă, pare-mi-se, la numărulă de trei miă (1). Nu sciă daca guvernulă russescă, saă învățatoră ruși, le măi pôte servi la ceva acastă archivă; căci, daca este de domeniulă istoriei, apoi nu istoriei russesci ci istoriei României îi pôte face ceva servicii. In acastă arhivă nu se potă găsi urme despre faptele militare ale armatei russesci, pe când noi amă putea urmări multe detaluri asupra ómeniloră și fapteloră administrațiunii in cursulă aceloră șese ani; lucruri ce ne-ar fi de însemnată utilitate, fiindă-că noi, neavândă dossare și archive formate pe atuncea, o mulțime de fapte rămână nesciute pentru posteritate și pentru generațiunea de astă-đi. Ar merita decă, ca guvernulă nostru sê intervie pe cale diplomatică a revendica acea archivă, — saă, daca nu va putea reuși la acêsta, sê facă sacrificiulă a trimite o misiune care sê o studieze și sê scôtă copii de pe actele de valóre istorică; și acêsta s'ó facă cât măi curândă, pre cât încă măi trăescă bėtrâni cari sciă sê citescă și sê decopieze scriptele cu litere cirilice, cu cari sunt scrise dossarele menționate.

1887 Noembre.

(1) Amă avută sub ochi unulă cu No. 2742.

FRATII CUCIUC

FRAȚII CUCIUC

I.

O VECHIE ISTORIE.

Încă din secolul trecut, până aproape de al nostru, comerțul de cherestele în Moldova se făcea prin Turci. Aceștia nu așteptau ca lemnăria de brad să se coboare la Dunăre pentru ca de acolo să o ducă mai departe, ci se urcau până în crierii munților pentru această întreprindere. Prin satele cele mai înfundate se vedeau Turcii mișunându-și și târguindu-se, aici cu proprietarii pentru ca să cumpere brazi, aici cu țerani pentru ca să facă catarturi, grinzi și scânduri, aici cu plutașii pentru ca să le ducă până la gurile Dunării, și mai departe. Unii din Turci atât de mult petreceau prin Moldova, că în unele localități erau cunoscuți și de copii: vorbeau românește foarte bine și se insinuau atât de bine printre creștini, în câtă adesea se încumetriau cu ei, botezându și cununându pe băieți și fetele clenților lor. Aceste relații de intimitate adeseori serviau spre bine: căci dacă se întâmpla vre-o turburare care aducea invasiunea turcilor, neguțitorii turci se făceau protectorii clienților lor, și în multe ocazii și casuri îi scăpați de asupriri și nevoi.

În partea de sus a Moldovei, până a nu se răpi Bucovina de către Austria, era pe Valea Câmpulungului de mai mulți ani cunoscut un neguțator numit Ali Efendi, care se credea că este reprezentant al unei bogate tovarășii de capitaliști, fiind că avea bani mulți și făcea un comerț foarte însemnat. Acest Turc era un om foarte bun: punga lui era totu-d'anna deschisă pentru ca să ajute pe cei nevoieși, pen-

tru ca să facă ori-ce bine; de aceea elū se bucura de o mare considerațiune între toți locuitorii de pe acolo. Afară de bunătățile ce le făcea, Ali mai avea și darulū înțelepciunii: totă lumea alerga și se consulta cu dēnsulū: toate certele și gâlcelele elū le împăca ca unū dreptū judecatorū; toți ascultau și se supuneau sfaturilorū lui, pe cari le considerau ca eșite din gura unū sfântū.

De douē ori pe anū, Ali Efendi se ducea la Stambul pentru afacerile lui; și totū-d'auna când se întorcea, aducea unū carū încărcatū cu lucruri mărunte: ceree, mărgelē, săpunuri, testemele, fesuri, papuci, mirōse, și altele, pentru ca să dăruiască la copiii și nevestele numeroșilorū lui clienți, cari când îl vedeau că se apropie de casa lorū, nu sciau cum să-l primescă și să-lū ospēteze mai cu căldură.

De mai bine de douē-șeci de ani, Ali petrecea la Câmpulungū, veneratū și iubitū de toți cei ce-l cunoseau, atât de locuitorii din partea Moldovei câtū și de cei din Ardeal, până pe la cetatea Bistriței. Elū vorbea atât de bine românește, în câtū daca cealmaa de pe capū, pistolele de la brău și șalvarii cei largi, nu-lū arătau turcū, lumea l'arū fi luatū drept moldovenū neaoșū; l'arū fi luatū chiar dreptū creștinū, fiindū-că de și nu ținea posturile și nu se închina la sfinți, se purta însă foarte crescinesce, și vorbea totū-d'auna cu sentințe religiose cari mai curândū părēu a fi luate din Evanghelie de câtū din Coran; pe lângă acestea, despre Christosū vorbea cu mare respectū, dīcendū că a fostū unū mare proorocū și că Mahometū a fostū uceniculū sēu.

Intorcēndu-se odată de la Stambulū, Ali se opri la Tulcea și de acolo se pogorā la Babadagh, pentru ca să vadă pe unū vechiū capi-țoldășū alū sēu, (camaradū) Iusuf-Halil, cu care se cunosea din copilărie și cu care mulți ani a fostū trăitū ca cu unū frate în Asia mică. Cu douē-șeci de ani în urmă, când se despărșise de acestū amicū spre a veni și a se așeza în Moldova, fiindū-că nu putea lua pe sine nici una din cele douē cadāne ce le avea, pe una o vindū în tērgulū Robilorū după cum era datina pe atunci, iar pe a doua, care era mai

favorită, o dăruit amicului său Iusuf-Halil, ca suvenir de neuitare. Când ajunsese la casa acestuia în Babadagh, Ali se vede întâmpinatul de o femeie care-î spune că Iusuf de dece zile a murit, și în care recunoște pe vechea lui cadână, numită Ghiusel, acum bătrână și sbârceită. Acesta îi spune plângându-și că a rămas în mare miserie, cu patru copii de gât, fără nici o protecțiune, fără nici o avere; căci băiatul cel mai mare, de și avea acuma opt-spre-dece ani, totuși cu meseria lui puțin productivă nu putea să o susție și pe ea și pe cele trei fete mai mici ce le avea. Atuncea ea îi spuse confidențială că copilul cel mare nu este al lui Iusuf, fiind că ea fusese însărcinată când Ali a dăruit o amicului său. Drept probă de convingere, ea îi recomanda să observe la băetu o alunică mare pe țita stîngă, întocmai ca a lui Ali.

Ali plânse despre pierderea bunului său amic, dar confidențele Ghiuzelei îi causeră nisce emoțiuni neînțelese, pe care abia le putu stăpâni. După câte-va minute de cugetare, el o întrebă: «Spus-ai lui Iusuf acesta? Credu-tu-te-ai el? Ce ți-a spus?»

— Eram datore să-î spun. [Nu putea să nu mă credă, dacă tu i-ai spus că nu cunoscusem alt bărbat de cât pe tine. Băetu nu știe nimica, fiind că Iusuf așa a ordonat]

— Unde sunt copiii?

— Băetu este dus în țirg. Fetele le vei vedea. Mă duc să le aduc.

Câte trele fetele, una de 14, a doua de 13 și a treia de doi-spre-dece ani, fură aduse înainte lui Ali, care le sărută și le bine-cuvîntă. Nu tîrziu veni și Osman, căruia Ali îi spuse că maica sa, cu fetele, trebuie să se tragă la Sambul pe lângă rudele lui, iar că el are să-l însoțescă la Moldova, unde de va fi cuminte, va ajunge bine.

A doua zi casa lui Iusuf fu vindută. Cadana cu fetele ei se urcară spre Tulcea; de acolo se coborâră la Ismail, iar peste două zile, urcându-se pe o corabie ce pleca, se duse la Sambul, recomandată rudelor lui Ali.

Ali plecă spre Câmpulungă cu t n rului Osman, care părea plină de fericire că  i-a g sit  un  al  doilea părinte.

Osman avea o figur  cu tr suri regulate de acelea cari numai in Orient se pot  int lni : obrazul ovală, peli a alb , spr ncenele negre aproape imbinate, ochii mari negri  i sc nteio i, nasul prelung   i frumos determinat , must ile lui pu in  mai g roase de c t u spr ncenele abia co-peri u cea mai frumo s  gur  ce se p te inchipui. Inalt  de talie  i bine f cut , s'arŭ fi putut  dice că e creatura cea mai perfect , dacă n'ar  fi avut  o nenorocit  infirmitate : avea s rmanul  un  picior  mai scurt  de c t u cel -alalt , c nd umbla mergea  chiop t nd ,  i de aceea il  supranumir , după obiceiul ce  u Turci , *Cuciuc*, care insemn z  *schiop*; acest  epitet , devenită prenume, il  purt  nu numai el c t u tr i, dar  i dup  m rte familia lui. Din c nd in c nd, il  vom  numi  i noi  sa.

Cuciuc, pe l ng  calit țile fizice arătate mai sus , avea  i calități intelectuale : era f rte de tept , dulce  i simpatică ; avea o memorie extraordinar , cu ajutorul  căreia in f rte scurt  timp  a inv tat  a vorbi rom ne ce perfect , a cunosce numele  i familiile tuturor  clien ilor  patronului se , precum  i numirile localit ților  pe unde avea afaceri  i relațiuni comerciale.

Ali, care apropia etatea de șese-deci de an , incepuse a sim i acuma necesitate de un  ajutori  :  i in cur nd  ved u cu plăcere că Cuciuc era cel  mai bună ce putea găsi. De aceea il  recomanda in t te p r ile nu numai ca omul  se  de incredere dar chiar ca lii  de suflet  ; apoi nu cruța nici o cheltu l  spre a-l  imbr ca tot-d' una cu hainele cele mai frumoșe, de a-l  c p tui cu armele cele mai luxo e  i de a-l  face să c l r sc  pe cai de Missir de cei mai buni,  i pe  ele imbr cate cu postav  stacoji , cusute cu fir  de argint  sa  de aur .

Dotat  cu asemenea calități, Cuciuc ajunsese la o reputațiune periculo s . T te fetele  i nevestele tinere de prin prejuri c nt u care de care să-l  atragă in undi ele lor . Printre cele

mai frumoase elu făcea neîndurate cuceriri, și în urma lui, în toate părțile, lăsa lacrimi și suspine de doru. Câte odată se vedeu chiar scene scandalose : câte trei patru neveste, dintre favoritele lui amante, se certa și se lua la bătaie cu așa inversunare, în câtu bărbații lor le considera ca nebune, le lega și le ducă la biserică la popa ca să le citească molitvele sântului Vasile. Cu bărbații amantelor lui însă, Cuciu era așa de bine împrietenit, în câtu ei jura că elu este cel mai de trebă bățu, cel mai cum se cade negușitoru.

Dar aceste mici păcate n'arū fi fostu nimica și arū fi trecutū nebăgate în sēmă, dacă Cuciu nu s'arū fi întinsu mai departe cu cuceririle lui sentimentale. Într'o sērbătore ducēndu-se împreună cu Ali Efendi ca să privească la horă, și punēndu-se a vorbi cu preotulū satulū care venise acolo cu familia, a fostu vēdutu de preotēsa, care îndată s'a simțitu săgetată la inimă de dragostea lui, pe când elu se uita mai cu dragu la fata preotesei, care era lângă dēnsa; și-apoi când draculū își bagă cōda în casa popii, posnele se facu cu mare ușurință. O habă fără dinți a doua și veni la Cuciu și-lu pofti la preotū, cu cuvēntū că are sē-ī spue ceva. Cuciu se duce. Preotēsa îi spune că preotulū e dusu la satulū vecinū, dar că ea scie pentru ce l'a chematū. Pe când însă aștepta ca sē-ī spue cauza, tēnerulū Cuciu fu luatū cu assaltū de brațele preotesii cei frumoșe, care nici nu calcula imensitatea păcatulū ce comitea cu unū nebotezatū, păgānū fără de lege. Junele turcū însă, departe de a cugeta la păcatulū ce a făcutū cu o ghiaură, de care, chiar creștinū de era, nu trebuia să se atingă, dar clocia în mintea lui unū cugetū și mai nelegiuitū : cum sē facă ca sē possedeze pe fata preotesii, care, fiindū-că nu avea de câtu cincī-spre deuce anī și era multū mai bălaie de câtu mumă-sa, credea elu că trebuie să fie multū mai drăgăstōsă și mai bună de iubitū. Deci chibzuindu-se amānduoi cum sē facă, ea, pentru ca sē pōtă aduce pe Cuciu mai desū prin casă, iar elu, pentru ca sē se pōtă apropia de fată, aū venitū la ideea ca Turculū sē se arate către Popa că voesce să se hoteze, și prin urmare că dorește a învăța carte romā-

nescă și a se catechisi. Găsindă această nemerită idee, se felicitară unul pe altul plin de fericire, iar preotésa, după ce-lă ospetă cu ce avea mai bun de mâncare și de băutură, după ce-lă mai gratifică cu câte-va îmbrățișeri căldurose, îi permise a-și încinge brăul (pe care-lă scosese spre a se face mai comod) și a-și pune în seleafă pistolele și iataganul, după care îi dăse un dușos *drumă bună*, cu promisiune ca a doua zi să vie spre a se presenta la Popă.

Stratagema reuși. Sub motivul de catechisire, junele turc se ducea mai în toate zilele în casa Popei. Când era Popa acasă, elă lua lecțiunile de religiunea creștină; când era numai preotésa, lua lecțiunile de dragoste. Iar vechile lui amante, vădând că elă nu le mai vizitează, au începută a trage bănueli grele asupra vizitelor de la Popa, și chiar a murmura de necaz. Nu sciau însă anume pe cine să-și descarce veninul; și făcătă felurite conjecture. — Să fie ore cu muma? Se poate: ea are aproape trei-deci și doi de ani; apoi e ținută bine ca ori ce preotésă, și traiulă bună o arată totă tineră, rumenă și frumoasă. Dar ori-cum, la draculă! e preotésă, femeie de omă sfințită; cum s'ară spurca cu ună nelegiuită? — Să fie cu fata? Se poate: ea este de măritată, nu mai e copilă; apoi e și frumoasă. Dar ore părinții cum ară închide ochii la asemenea posnă? elă nu este creștină pentru ca să potă, la adecă, să o Yea în căsătorie. — Din cauza unoră zăpăcele ca acestea, rivalile nu cutează să vorbescă tare, mai alesă că era vorba despre casa Popei; și Popa pe atuncea avea mare putere: pe clevetitorii, pe bârfitorii, mai alesă pe cei ce se atingeu de cele sfinte, îi punea la greă canonă: la mătăni lungi și multe, la postă și chiar la jugă, în față cu pridvorulă bisericeii, în sărbătorile cele mai mari.

Ilenuța, fata Popei, era o blondă de o frumusețe ideală. Nu avea mai multă de cincispre-dece ani, dar era așa de naltă, voinică și desvoltată, în câtă ară fi putută ori-cine să-și dea optăspre-dece și chiar două-deci de ani. Cu totă inocența ei, ea la începută avea o ușoră indoelă despre slăbiciunea mă-sei pentru Osman. Dar când i s'a spusă că elă are de gândă

să se creștinească, că învață de la Părintele carte, și că se pregătește pentru botez, i s'a rădicat de pe inimă orî-ce bănuelă; i se părea că în acest tîneru vede unî ângeru care se gîtește să sbore către împărăția cerurilor, ca păzitoru alî tronuluî luî Dumneșeu. De aceea din cînd în cînd se uita la elu cu o inimă încîntată și plină de adorațiune. Osman fixînd'o adese-orî cu ochiî. părea că i se înfige în inimă; de aceea elu, cînd pleca de la casa Popeî, găsia pe unî rîslogu de lîngă portița o floriceică pe care ea o purtase la tîmplă, și luînd'o, pleca cu ea, și o totu miroșia pînă se usca. Osman, oferîndu adese-orî preoteseî mîrunțișuri și cosmeticuri de Țarigrad, acîsta împărtășia și pe llenuța, care le savura cu o plăcere nespuse știîndu că erau de la elu.

Atîtu este de adevăratu că draculu cînd se bagă în casa Popeî face posnele cele maî bîcâne, în cîtu llenuța perșîndu-șî mintea după Osman, a găsitu mijloculu să-lu aducă noștea în camera ei pe ferestră, pentru ca să-î potă spune că-lu iubesc, că-lu adoră și că nu potă trăi de cîtu pentru elu. E de prisosu a maî spune că Osman, din partea sa, nu s'a arătat maî puțin simșitoru, și în curîndu s'a încredinșat că fata Popeî e cea maî plăcută bucatîcă ce a gustatu în viața luî.

Intr'o ți, Osman vine la Popa, forșe turburatû și supăratû. Intrebatû de cauza acesteî supărî, elu spune că Ali-Efendi a primitu tescherea de la Stambul, chiar de la Vizirul, ca pînă în treî luni să se tragă în cetățile turcescî despre Nistru sau Dunăre, fiindu-că împărăția este ameninșată de rîșboiû din partea Nemșiloru, și că nu voesc ca supușii turcî să cadă sub robia lorû. Acîșta scire a făcutu mare turburare în casa Popeî. Preotêsa a eșitu din cameră cu ochiî lăcrimașî; fiică-sa, cînd i-a spus maică-sa de ce plînge, a leșinatû; iar Popa nu scia ce să facă ca să le împace. Osman, vîdîndu șcenele acestea, a tulit'o; iar desolatele, provocate de Popă ca să se esplice, spuseră că le-a venitû rîu gîndîndu-se că o să vie rîșboiulu cu focu și cu sabie în țeră, asserșione care părea admissibilă.

După miezul nopții, Osman a venit la ferestra Ilenuții : a intrat în cuibul plăcut și profumat al ei, și până în ziua, pentru ca să o console, s'a jurat pe crucea lui Christos și pe pantalonii lui Mahomet că, fie orî ce-o fi, elu va trăi numai pentru ea, și că, chiar de va fi război, după ce se va încheia pacea, elu va veni iarăși la dragostele ei. Elu a doua zi veni iarăși la Popa, pentru ca să-l încredințeze și pe elu că planul de a se creștina nu-lu va schimba ; că de o camdată are să meargă cu Ali Efendi la Acherman, pentru ca să-și închee socotelele și să-și pôtă lua partea lui de câștig din comerț; dar că după acesta, îndată ce se va face pace, are să se întorcă pentru ca să-și împlinescă hotărârea și făgăduința dată către biserica lui Christos.

Orî cât s'a silitu Ilenuța să-și ascundă întristarea, orî câtu a încredințat pe maică-sa că leșinul ei a fostu provocat de lacrimile ei, totuși preotésa cea șirétă a bănuit că inima fetei bate a dragoste pentru Osman. Un raționamentu forte naturalu făcea în mintea ei : dacă ea, preotésă și măritată, a fostu răpită de frumusețea lui Osman, de ce n'ar avea și fiică-sa asemenea înclinare ? aș dora nu era ea acuma destul de fată mare, pentru ca să simță de dragoste de bărbat ? aș dora ea însași, cându avea totu etatea de cincî-spre-dece-ani, n'a simțit dragoste pentru Sfinția sa ?

Dar orî cât se cerca să scuse simțirile probabile ale fetei, totuși nu i-ar fi tolerat ca amorul ei să trecă peste marginele platonismului ; fiindu-că pe Osman ea îl considera ca proprietate a ei, și n'ar fi voit pentru tôte comorile din lume să-lu schimbe sau să-lu impartă cu alta, atâta mai puțin cu fiică-sa. Ea a comunicat Ilenuții bănuielele ei, și a cercat să o facă a i se mărturisi ; Ilenuța însă a negat, și n'a voit să-și spue nimica, fiindu-că promisese lui Osman să păstreze secretul dragostelor sale.

Preotésă, scormolită mereu în inima ei de viermele gelosiei, dacă vedu că cu binișorul și cu vorbe dulci nu pôte descose inima fetei, se hotari ca s'o ție câtu mai tare de aproape. Bănuielele ei din zi în zi se păreau mai justificate, fiindu-că pe

fața Ilenuții observa adesea semne de acele carî se manifestă la femeî în urma insomniilor prelungite, sau în urma emoțiilor ce producă plăcerile sensuale precipitate și excesive.

Ea se decise să se pue seriosă pe pândă. Pentru ca să pótă descoperi adevărulă mai bine, într'o țî trimise pe fală în sată după o afacere. În lipsa ei, chemă pe ună vecină cu ună sfredelă, și-lă puse să dea o gaură mică prin pãrete chiar în dreptulă poliței, unde nu se putea observa. Iar sãra culcându-se a spusă Popei că, dacă peste nópte ilă va trage de barbă, elă să se scóle și să vie încetișoră după ea, pentru ca să pue mâna pe ună mișelă care bănuiesce că vine la fiică-sa. Popa se învoi : el se culcà și adormi, iar preotésa se puse cu urechea la gaură. Decî cândă la miezulă nopții amantulă veni preotésa nu numai că auđi semnalulă, dar ilă și vëđă în zare intrândă în camera fetei ; atuncî trase pe Popă de barbă cu atâta necază, în câtă acesta era cât pe ce să țipe. Cu tóte aceste Popa tăcu și, condusă de preotésă, eșiră amânduoî afară, fără să facă cât de puțină sgomotă, fiindă-că ușele fusese ăssate deschise și balamalele bine unse, ca să nu scãrție. O dată eșiți afară, preotésa puse pe Popă să stea la feréstră, spuindu-i să pue mâna pe elă în casă de a voi să fugă pe acolo ; iar ea s'a dusă la ușă, strigândă ca să deschidă numai de câtă. Osman atuncea se îmbracă răpede ca fulgerulă, și deschidëndă feréstra, spune fetei ca să deschidă ușa ; dar când vëđă la feréstră pe Popă și că acuma nu era de glumit, scóse ună pistolă și strigă la Popă să se dea în lături. Popa care nu avea poftă să se certe cu pistólele, își făcú cruce și fugi, mai alesă că cu Osmană, care-i făcuse atâtea îndatoriri și căruia îi era datoră și însemnate sume de banî, nu voia nicî de cumă să se strice. După aceea deschidëndu-se ușa, și preotésa găsindă în camera fetei iataganulă lui Osman, care nu avusese timpă să-lă Iea, o inhăță numai de câtă de códă, o scóse afară și începú să țipe cât o lua gura, bătënd'o și cãlcând'o în picioare. Acestă petrecëndu-se în revãrsatulă zoriloră, și ómenii din sată începëndă a se deștepta, au alergată să vadă ce este ; dar unde lumea credă că s'a făcută o cãlcare

de hoți, au vădit pe preotésa bătându-și fata ca o turbată, și pe Popă Incremenit și făcându-și cruce sub strașina de la colțul casei. Femeile mai întei au alergat de au scos pe fată din mâinele ei, iar ea, cădându la pământ, începe a se boci și a se plânge că ticăloasă de fiică-sa a făcut'o de rușine, dându-se în precurvie cu păgânul de Osman. Atunci a resună un hohot înfricoșat din gurile a câtor-va ȧecimi de neveste, vechi amante, iar acum rivale ale fetei Popei.

* * *

În aceeași ȧi, în deséră, Osman, călare pe armăsarul lui cel frumos, ducându un alt cal cu șéoa pe el în po-hodă, traversa în fuga mare satul Cămpulung; iar când se apropie de casa Popei, Ilenuța, care de vre o două ore sta cu ochii la feréstră, se răpede în fuga mare la portița, o deschide, și când Osman se apropie de pórta Popei, ea se aruncă pe calul destinat pentru dēnsa; iar când mumă-sa a eșit ca să vadă unde se duce, ea se întorse și-i ȧise «Rēmăi sănătósă, mamă, că eū mē ducū cu Osman!»

Peste două ore, el a ajuns la satul numit Cornul-Luncei. Acolo Osman trase întins la un hangiu, vechi client al seū, care curēndu înhămă două cai la o căruț; și puind pe Ilenuța în ea, în două ore și jumătate ajunse la Monastirea Vărateculu. La cornul-Luncei, el lăssase costumul turcesc și se îmbrăcase în haine neguțitoresci. La Văratec, el trase la o rudă a hangiuului din Cornul-Luncei, maica Fevronia, căreia s'a recomandat ca neguțitor grec, cu rugămintă ca să găsduească pe Ilenuța (fără să-i spue de unde și cine este) vre-o lună, două, până se va întorce. El puse în mâna călugăritei vre-o ȧece rubiele drept plată de găsduire, dete și Ilenuței vre-o cinc-ȧeci de rubiele însoțite de o sută de îm-brăcișeri, și apoi se întorse de unde a venit.

Ali Efendi care de două-trei ȧile își făcuse preparativele de plecare, și care nu pleca numai fiindu-că Osman mereu se codia sub diferite pretexte, de astă-dată nu mai prelungi, ci a doua

și încălecându amândouă pe caii lor cei buni, pe șelele cărora au pus și desagiile lor încărcate de rubiele și mahmudiele, au apucat drumul cel mare care, prin Iași și Țuțora, trebuia să-i scotă spre câmpiile Buceagului ce se întind până la Acherman și până la Marea Neagră, locuite de Tătari.

Ali Efendi cunoștea drumurile, fiindu-că el de mai multe ori colindase locurile acestea; și călătoria pe câmpiile acele nemărginite i se părea plină de plăcere fermecătoare, fiindu-că își aducea aminte de zilele din tinerețe, când cu ostașii venia în garnisonă la Hotin. Nu totu acele simțininte însă avea Cuciuc. Elu, de ce mai multu înainte în câmpie, de ce mai multu se simția cuprinsu de melancolie și de cugete negre. Apoi ceea ce-i frământa inima mai tare, era dorulu llenușii. Ochii minții lui n'o vedeau de câtu pe ea. Simțimintele lui, nu după multu timp, unu lăutariu de pe atunci le-a descrisu prin cânteculu urmatoru :

«Daca se culca
Dorul ilu salta
Și mereu ofta.
Dacă adormia
Visulu ilu trudia :
Pe ea o zăria !
In ori-care stea
Susu pe ceru vedea
Ea, și numai ea !
Iar când se scula,
Pe când se spăla,
In apă căta
Și 'n apă vedea,

Of, of, totu pe ea !
Cuciuc turc era,
Dar inima sa
Se încreștina ;
Căci in gândulu se
Alu ei Dumnedu
Il dicea mereu :
«Fugi de la păgân,
Dute la Român,
De nu ați, dar mân !
Vino 'n alu meu sinu,
Fă-mi-te creștinu
Să scapi de suspin».

Cuciuc, aiuritu și frământatu de gânduri, de zece ori pe di întreba pe Ali dacă mai e multu până la Acherman, spundu-i că i s'a uritu cu drumulu. — «E, he! răspunde Ali, trebuie să te cam deprinđi cu uritul, fiindu-că și dacă vomu ajunge, la Acherman n'o să ședemu tocmai pe môle. De se va face răsboiu, Alah scie ce vieță vom duce.

— Și cam pe când avem să ne întorcemu ?

— La asta nici să te gândesci, dragulu meu. Răsboiulu cu

ghiaurii ține une ori două, trei și patru ani. Numai Alah scie de vom scăpa măcar cu zile; căci dacă vom intra în luptă, poate și viața se ne pierdem.

— Ce fel? avem ne să batem și noi?

— Dar cum crezi tu că vom sta eu mânele în sină când frații noștri vor fi în foc?

— N'ar fi ore mai bine, Efendi, să ne întorcem de unde am venit? În munții Moldovei am putea să ne adăpostim foarte bine printre nenumărații prieteni ce-i avem, până va trece focul războiului.

— Acesta nu se poate. A călca porunca Pașahului, ar fi a călca porunca lui Alah. Eu, cu bătrânețele mele, mă prind a ucide zece ghiauri. Tu, cu tinerețele tale, trebuie să uciți douăzeci.

— Dar dacă mă va ucide cel d'întâiu asupra căruia m'aș arunca?

— Atuncea vom crede că așa a voit Alah, și sufletul nostru va merge fericit la Eden.

— Dar la Eden ce este?

— Prea frumos: tutun foarte bun, riuri de cafea, munți de pilaf și nenumărate Huri.

— Ce va să zică Huri?

— Fecioare foarte tinere, frumoase, și multe. Are să-ți treacă dorul de fata Popei.

— Nu se poate, Efendi. Nu cred că poate fi vre o Hurie pe lume care să se apropie de frumusețea Ilenutei. Rău ai făcut că mi-ai adus aminte, Efendi; căci iată simț că mi se sfășie inima de dorul ei, și-mi svâcnesc templele.

— Copil nebun!... dar să descălecăm, căci e ora popasului.

* * *

Descălecară lângă un puț ce era în marginea drumului. Cuciuc luă șelele și desagiile de pe cai; priponi vitele pe o pajște cu ierbă deasă și plină de flori. După acesta, cu un cersaf mare ce luaseră cu denșii, formându un mic cort, se

puseră de mâncară din merindele ce aveau. În timpul măn-cării, Cuciuc ruga pe Ali ca să-și dea drumul să se întorcă căci simțea că nu poate trăi departe de Ilenuța și fără de ea; se ruga să-și dea măcar o miie de rubiele dreptă plata oste-nelilor ce a făcută în cinci ani câtă l'a servit, jurându-se că, dacă se va întorce, va reveni la dînsul să lă servescă ca ună robă. Ali clătina din capă în modă negativă, și-și spuse să tacă din gură, căci are să dormă. În adevără peste două trei minute, Ali sforăia, cufundată în somnulă celă mai greă.

Ce fericită ară fi fostă și bietulă Osman, dacă ar fi putută dormi! Dar somnulă fugia de elă, împreună cu gândurile cară ilă răpiaă și-lă tiraă până la chilia maicei Fevroniei. Acolo vedea pe Ilenuța, strălucitoare de frumuseță ca sorele din ceriă, dar tristă ca o flóre nestropită de rouă, care nu scie până cândă va trăi și până cândă își va putea conserva mirosulă! După ce stete cât-va timpă cu capulă între pumnă, se sculă în picioare, mai aruncă o privire asupra cailoră ca să vadă de nu s'aă deslegată din priponă, se mai uită la armele ce le purta la brăă și, dacă vedă că tóte sunt în regulă, mai essamină și hangiarulă scoțendu lă din tēcă, și cu mână pe elă, ca cum se temea de ataculă vre-unui inamică, se culcă alătură cu Ali, și inchise ochiă silindu-se să dormă.

Somnulă în adevără se coboră peste genele lui, dar veni insoțită de ună visă inspăimântătoră: vedea, — așa i se părea, — pe Ilenuța lungită la pământă, două ómeni cară o țineă de capă și de picioare, iar pe maica ei venindă cu ună vătrariă înroșită la focă pentru ca să-și ardă cărnurile. Atunci elă se sculă dreptă în picioare cu hangiarulă rădicată, se uită imprejură, și când vedă că a fostă prada unui visă, a rin-jită cu amărăciune, și iar s'a trântită lângă Ali, cu mână pe hangiară. Somnulă iarăși ilă cuprinse, de astă dată insoțită de ună visă de altă natură. Părea că din pieptulă seă eșise și inima și sufletulă, și, falfăindă d'asupra capuluiă seă, părău că voiaă să sbóre către ceriă.

Atuncea s'aă arătată două ângeră: unulă negru și altulă albă. Celă negru i-a apucată inima, iar celă albă sufletulă. Atunci

auzului seî părea că ascultă următóarele vorbe, care cei douî ángerî îi adresaú :

Ángerulú Negru. De nu veî grábi a merge la ea, eú îií voiú strivi acéstá bucatá de carne, care se numesce *inimá*.

Ángerul Albú. Ea este sigurá de iubirea ta; te va áştepta până veî putea merge la ea. Nu e nevoie sê te grábesci.

Ángerulú Negru. Eú viú de la dênsa. Ea plánge, geme şi te chiamá. Miî de pericole o ameninţá.

Ángerul Albú. Datoria ta este de a urma pe stápanulú têú. Sufletulú têú va fi cumplitú pedepsitu de nu-lú veî asculta.

Ángerulú Negru. De veî merge dupê elú, veî peri şi corbíí vor mânca cárnurile tale; iar ea va cádea lá zácere, saú cu altulú se va mângáea. Omulú pe pámêntú trebuie sê se bucure de averea ce o are la indemáná. Dessagiî cu banî sunt în mâna ta. N'aî de câtú a'î lua şi a te întórcé la ea. Viéţa cea maî fericitá te áşteptá.

Ángerulú Albú. De-lú veî asculta pe elú, sufletulú têú se va perde. Nerecunoscínţa, este pentru sufletele negreşi ínjosite. Consiliulú ce ţi se dá, este funestú : fugi de elú; saú de nu, nu maî răspundú de sufletulú têú; ilú voiú arunca în prada infernului.

Ángerulú Negru. Minciunî şi basme sunt tóte aceste. Infernú nu essistá de câtú în minţele slabe şi ráţácite. Nu essistá de câtú Raiú, şi Raiulú este viéţa în plăceri şi în banî. Dessagiî!... eatá-î colo! acolo, în ei, este fericirea şi Raiulú. Ca sê-î capeţî, nu aî de cât o loviturá sê daí.

Ángerulú Albú. O loviturá în bine-fácêtorulú têú, va fi o mustrare de cugetú eterná. Feresce-te.

Ángerulú Negru. Mustrare de cugetú veî avea când o veî perde pe ea, cáci alta ca dênsa nu veî maî afla, frumósá, drágástósá şi credinciósó. Iatá eú mé ducú cu inima ta la dênsa. De nu veî veni dupê mine, veî peri şi tu şi ea.

Ángerulú Albú. Datoria mi-amú fácutú. De nu mé veî asculta, ţine! íea sufletulú têú şi mergi cu dênsul în infernú.»

Dupê aceste vorbe, Ángerulú cel albú a dispárutú, iar celú negru îi sfâşia inima cu ghiarele ce le avea la mâinî, în cât

simția dureri înfricoșate. Corpul său căzu în nise convulsivului : întorse mâinele rugându-se Angerului negru să-î redea inima ; o luă, o puse iarăși în sinul său. Atuncea, fără a sci de e deșteptul său de visază încă, scose hangerul din teca și cu pumnul său puternic îl înfige răpediță chiar în inima lui Ali, care dormia pe partea dreaptă. După lovitură, pare că se deșteptă, se scolă în picioare și, rădicându hangerul în sus, îl privește cu înfiorare plină de sânge. Ali, lovit de moarte, îndreptându-și în acel minut vederile asupra lui, cu un gemet durerosu șise : «Tu, Osman! tu, fiul meu!... Uciga-torul de părinți fie nemul de nemul tău!»

Cu acestu blăstem pe buze, Ali a expirat. Nu scim de ce sentimentul se va fi simțit pētrunsu Osman atuncea ; nu scim daca în minutul acela s'a căit de ce-a făcutu ; dar înaintându asupra puțului și asvêrlind în el arma sa însân-gerată, după o puternică sguduitură ce a simțit în totă ființa sa, șiise : «Alah a voit ! Așa a fost scris ! Alah fie bine-cuvântat !»

* * *

După patru zile de călătorie, Cuciuc se întorcea la Iași, trăgându la un neguțitoru armenu, în mahalaua Tătărașilor, unde mai găduise când a trecut cu patronul său spre a merge la Acherman. Elu a spusu gasdei sale că în apropiere de Bender au fostu loviți de o cetă de hoți, cu care s'a bătut cătu le-au ajutat puterile ; că stăpănul său, după ce a ucis pe trei din hoți, a căduț sub loviturile celoru-alalți ; că elu, după ce a mai ucis patru hoți, pe cei-lalți i-a risipit ; iar după aceea, fiindu-că nu cunoșcea nici locurile, nici omenii pe la Bender sau Acherman, s'a hotărât să se întorcă.

Cuciuc se învoi cu Armenu ca să-î dea găduire și mâncare, lui și vitelor lui, o lună de zile, până să-și facă rost în trebile ce pretindea că are. În camera ce i-a dat'o Armenu, elu și-a pus dessagi ce avea pe amēnduoi caii. Séra, după ce a închis ușa și a vedutu că s'au culcatu toți ai

casei, elă a deschisă dessagiă ca să vadă ce coprindă. În două din ei, elă a găsită haïnele și primenelele lui Ali, iar în ceălălăi două, ună catastichă de socotele saă daraveri comerciale și două-spre-șce săculețe cu bană sunătoră. A numărată săculețele de două trei ori, cumpănindă pe fie-care în mână ca să vadă câtă e de greă; le-a deschisă pe tôte ca să se încredințeze ce coprindă; a văđută că unele eraă cu rubiele, unele cu irmilici de aură, unele cu mahmudiele, două cu galbenă olandeză, dar tôte, tôte, cu aură de celă măi curată! După acăsta a pusă pungele iarășă în dessagiă, pe cară i-a încuiată bine ca măi înainte, și s'a culcată pe ei ca pe o perină de pufă, adormindă și șoptindă de măi multe ori: «Tôte aceste pentru llența!»

* * *

Cuciuc, după planurile ce-șă făcă peste năpte în minea sa cea ageră, a doua și se duse la Curtea Domnăscă, care atuncea era unde este acuma Monastirea numită Frumăsa.

Acăsta era pe la anulă 1710. Pe tronulă Moldovei era Neculai Vodă Maurocordată, primulă Domnă Fanariotă, care fusese mare dragomană ală Impărației Otomane, moștenindă în acăstă funcțiune pe tatălă seă Alexandru Maurocordat.

Cuciuc măi întâiă se prezentă la Portar bașa care avea funcțiunea de a primi și a introduce la Domnitoriă pe Turci cară cereă audiențe, saă aveaă afaceri la domnie. Acestuia îi dărnă o frumăsa pungă de tutună cusută cu firă și cu mărgăritare, care o găsisese în dessagiă lui Ali; cu acestă dar elă se alipi de dănsulă și, prin elă, căpătă audiență la Vodă.

După ce făcă temenelele (1) obișnuite, elă sărută pōla Domnitorulă, care s'a văđută surprinsă de a vedea pe ună turcă umilindu-se așa de multă înaintea lui.

— Ce escă? Musulmană? ilă întrebă Domnitorulă.

— Până astă-đă credinciosă ală lui Mahometă, de care voiă să mă lepădă.

(1) Salutațiunile ce consistă în ingenuncheri și sărutări de mână.

— Pentru ce ?

— Pentru că toți ai noștri au primită poruncă ca să se tragă în Bugeac, în prevederea unui război cu Muscalii; pentru că eu nu voi să mă bat; pentru că eu voi să rămân în Moldova ca moldovan; pentru că sunt legat cu inima de o femeie fără de care nu pot să trăiesc; pentru că inima și mintea mă trag spre legea creștină; și pentru această dorință vii să mă pun sub scutul Măriei Tale.

— Cum te cheamă ?

— Cuciuc Osman.

— Voesci dară să te botezi ?

— Așa, Măria Ta, și cât mai curând.

— Dar știi că, pentru ca să faci acesta, trebuie să te pregătești ?

— Este jumătate de an de când un preot din Câmpulung, unde am stat pentru negoț, m'a luminat, pentru ca să primesc sânta voastră lege. Vă rog acum să primiți tributul ce un supus dătoresce Domnului său.

Atuncea el, scoțându din brâu o pungă de mătasă, o întinse Domnitorului. Acesta, surprins și mulțumit mai ales de surnetul auriu al pungei, întrebă : «Ce este aicea ?

— Cinci sute de rubiele.

— Bine ! Dorința ți se va împlini. Veți primi îndată cidula noastră către Mitropolitul, și chiar fiul meu te va boteza.

— Să trăiesc, Măria ta !

— Ce mai vrei de la noi ? cere. Nu voi să mă întrec în dărnicie.

— Fiindcă cu negoțul în țera acesta am făcut puțină avere, și, dacă mă voi creștina, voi fi în stare să-mi cumpăr și o moșie, m'aș ruga Măriei Tale, să mă cinstesc cu caftanul unei boieri care să-mi dea drepturi și privilegii în țera acesta.

— Bine, Cuciuc ! Te voi face și boier : de boier ca tine are nevoie domnia noastră.

— Să trăiesc Măria ta !

Până într'o oră, marele Muhurdariu (1) dete lui Cuciuc cidula domnască, cu care el se duse întinsu la Mitropolie. Ce putere au banii!

Mitropoliul, după ce citi cidula domnască, începù să-l cerceteze dacă este convinsu de preceptele religiei creștine. Osman depuse mai întâiu pe masa Mitropolitului o pungă cu o sută de rubiele, apoi îi spuse că el este catehizitu de unu preotu din Câmpulungu. Mitropolitul, după ce vedu că în punguță era auru frumosu, i se arată bine-voitoru și-l întrebă când voesce să fie creștinatu. Cuciuc răspunse că acesta voesce s'o facă cât mai curându, dar se roga ca să se aducă chiar preotulu care l'a catechizatu pentru ca să-l boteze, fiindu-că așa l'a fostu făgăduitu.

Mitropolitul chemă pe Archidiaconulu seü și-i spuse ca să facă o poruncă cătră preotulu Vasile din Câmpulungu, să vie în graba cea mai mare la Iași. Cuciuc, pentru acesta, reuși a face ca să se ducă, pe cheltuiala sa, unu Poslušnicu de la Mitropolie, ordonatü ca să nu spue nimica lui Popa Vasile despre botezulu ce are a celebra.

După trei zile Popa Vasile veni, și primu ordinu prin Archidiaconulu Mitropoliei ca a doua-zi, Duminecă, să se afle în biserica sântului Nicolae celü mare, care era biserică Domnască, pentru ca să boteze pe cine-va. Pe la ameză-zi o cadă mare cu apă fu pusă în mijloculu bisericei, iar Popa Vasile, împreună cu alți duoi preoți ai bisericei așteptău îmbrăcați în altariu. Atunci se auđi Meterhaneaoa (2) cântându, și o trăsura cu alaiu domnescü oprindu-se la intrarea bisericei. Intră fiulu Domnitorulu, unu copilü de cincü șese ani, și după densusü Osman neofitulü, care trăgendu-se răpede într'unu colțu se desbracă lăsându-se într'o cămașă albă și lungă. De astă-dată Cuciuc nu era îmbrăcatü în hañele lui turcești : își răsese barba și se îmbrăcase în costumü boerescü, din care causă Popa Vasile nu-lü putü cunoșce. După citirea rugăciunilorü și cântărilorü tradiționale, Osmanü se băgă în cadă : preoții, cu mâinele pe

(1) Păstrătorulu sigiliulu Domnescü, sau secretarulü Curții.

(2) Musica care cântă la paradele domnesci.

capulū seū, îlū cufundară de trei orī în apa sfințită, din care apoi eși afară, creștinū ca toți creștinii, și cu numele de Constantin, după numele Beizadelei. Indată ce se termină ceremonia, Beizadeaua plecă, iar Cuciuc după ce se îmbracă, fu condusū sē sărute icónele și sē se inchine la ele, după cum îi șoptia că trebuie sē facă unū dascălū de la biserică care-ī servia ca călăuză. Popa Vasile, eșindū din altariū desbrăcatū de odăjdii, se puse sēmaī privescă pe noulū creștinatū : observēdu-lū maī bine la față, vėdēndū maī alesū că mergea șoldiū ca vechiulū seū cunoscutū Osman, l'a recunoscutū, și de odată se aruncă asupra lui răcnindū : «Hoțute, tu ești ! Ce mī-ai făcutū fata ? Spune-mī, că te strângū de gătū, chiar aici în biserică.

— Tacă-ți gura, Popo ! Nu veți că te-amū făcutū sē mē botezi, pentru ca sē te facū socru ?»

N'avū timpū bietulū Popă sē maī spue ceva, căci se vėdū intreruptū de intrarea subită a lui Portar-bașa care'ī spuse că este așteptatū la Curte. Cuciuc, când eși, se vėdū invitatū a încăleca pe unū calū de paradă, îmbrăcatū cu o harșa cusută cu firū și cu armele domnesci ; după care, însoțitū de vre-o două-țeci de Slujitorī călări, unii înainte iar alții după elū, apucă drumulū spre pórta care da în curtea Palatului domnescū. Atuncea Popa Vasile, care eșise la ușa bisericeī, făcēndu-și cruce, dișse : «Marī suntū minunile tale, Dómne !»

La Curte, Cuciuc se urcă pe scara cea mare, care de astă dată o găsi așternută cu postavū roșu în onórea sa. Trecēndū pe lângă Meterhaneaoa care cânta josū pe scară și printre o dróte de Ediclii (1) carī nu încetaū de a-ī ura sănătate și berecheti, arunca în drépta și în stânga rubiele și irmilici de aurū. Vodă cu Dómna, și cu nașulū seū, îlū așteptaū în sala domnescă, unde, ca în tóte țilele de sėrbătóre, se aflaū maī mulți visitori și căți-va boierī de Divanū. Cuciuc, după ce sărutā mâna lui Vodă, a Dómnei și a Beizadelei, ținu unū micū discursū mulțămindū lui Vodă pentru protecțiunea ce-ī dă jurāndu-se a fi supusū și credinciosū până la jertfirea vieței, atătū

(1) Servitorii Palatului domnescū.

lui câtă și urmașilor săi. Dómnului, îi oferi ună tasă de aură în care se vedea strălucindă o mână bună de pietre scumpe : diamante, rubinuri, smaragduri și mărgăritare, găsite într'o dessagă a lui Ali ; iar nașului său îi spuse că la scară îl așteptă ună cală de Anadolă, albă ca laptele, iute ca șoimulă, voinică ca leulă și blândă ca mielulă.

«Să-lă vedemă !» strigă Beizadeaoa, bătendă în palme și a-lergandă spre ușă în fuga mare.

Atuncea, după ună semnă ală lui Vodă, Postelniculă celă mare îlă îmbracă cu caftană și-lă felicită dăcendă : «Să trăescă, Serdară Cuciuc !»

Dómna, încântată de vederea frumóselor scule ce primise, adresandă-lă și ea cuvântulă, îi dăse : «Acuma ai face bine să te însoră.

— Voiă urma porunca Măriei Vóstre, dăse elă.

— Poți să-ți alegă o fată din haremulă nostru : avemă vre-o două-șeci fete de boeri din Tarigradă. Poți să-ți alegă pe cea mai frumósă.

— Alegerea mea este făcută ; sunt logodită cu una care nu sémnă cu alte frumúșei de pe pământă.

— Creștină ?

— Da, creștină, și fată de preotă ; cea mai frumósă flóre de pe valea Câmpulungulă.

— Bravo ! să viă cu ea, să te cununămă.

— Să trăiți, Măria Vóstră ! dăse elă fără a promite.

* * *

Eșindă de acolo cu paradă domnescă, după obiceiulă celoră ce se onoră cu caftane, fu condusă la gasda sa, unde Meterhaneaoa îi cântă vre o două ore. Atuncea vedendă pe Popa Vasile, care luându-se după paradă venise până la pórtă gasdei lui Cuciuc fără a cuteza să între, elă îlă chemă înăuntru. După acésta, în urma ună prânđă bună și veselă, stropită cu vină vechiă, dete drumulă paradei și Meterhanelei, aruncandă-lă bacșurile obișnuite, dăse să-lă pue caiă la noua trăsura ce-și

făcuse, și, cu Popa Vasile alături, merse la Mitropolie. Acolo îndată ce se anunță, ușele i se deschiseră. Cerându bine-cuvântarea Mitropolitului, acesta i-o dete cu amândouă mânele, și-lu întrebă daca are să stea în Iași sau la țeră.

«De o cam dată trebuî să mă insorū, Prea sântite, țise elū; și iată că viū să vē cerū bine-cuvântarea ca să iaū pe fata acestuî preotū, care m'a pregătitū și m'a luminatū în credințele legeî creștine.

— Acésta nu se pôte. Fetele de preoți trebuie să se mărite cu tineri meniți a se face preoți. Nu sciî acésta, preote? Cum de viî la mine cu asemenea cererî? Nu vē e rușine?

— Sē ertați, Inaltū-Preasântite! unū păcatū mare s'a întâmplatū în casa mea. Fata mea acuma nu se pôte mărita de câtū cu dumnialuî.

— Ce felū? de ce?

— Nu sciū: să spunū? să nu spunū?... Dar trebuie să spunū.

— Spune odată.

— Apoi pe Ilenuța mea a spurcat'o boerulū acesta încă pân' a nu se boteza.

— Daca e așa, să te duci să-î cununî; și să spuî proteseî tale să-și păzescă mai bine fetele, daca mai are. Acuma s'o puî numai de câtū la canonū: jumătate de anū să nu te atingî de ea, să mănânce numai pâne și apă, și câte trei sute de mătâniî pe țî să facă la pragulū bisericeî! Haide, plécă!

— Porunca Prea Sântiei Vostre se va împlini, țise preotulū ingenuchindū și sărutându-î mâna.

A doua țî de dimineță, fără a perde timpulū, Cuciuc, cu Popa Vasile alături, într'unū rădvanū nou și frumosū, după cum era moda pe atuncea, cu patru cai ca smeiî, cumpărați anume pentru mirésă, și cu unū sipetū mare legatū cu ferū, în care, pe lângă desagiî cu bani mai băgase o mulțime de targele pentru nunta Ilenuțiî, după o călătorie plină de nerăbdare, pe aprópe de apusulū sóreluî, intrândū în Monastirea Vărateculuî, traseră la chilia Maiceî Fevroniei. Ilenuța vēdendū mai întâiî pe tatălū seî, a fugitū iute pe o scară de

'n dosu ca s'e se ascunđa in podu : numaı dupa ce auđi și recunosc'u vocea amantuluı eı care o chema strigand'o din tote puterile, s'ari din podu dreptu in brațele luı deschise.

Vom lassa pe lectori s'e-s'i inchipuesc'a expansiunile loru de bucurie și de fericire, și ne vom grabi a spune ca nu maı departe de catu in aceeași seră Popa Vasile le citi cununia n biserică Monastirei, dupa porunca ce luase de la Mitropolitulu; și ne-am grabitu de a spune acesta, fiindu-ca și tēnera perechiă se grabia ca c'o oră maı nainte s'e intrē in viața iniștită și legiuită a căsnicieı.

* * *

A rēsunațu valea Cămpulunguluı de mirare și de mulțămire când a auđitu despre întorcerea luı Osman cu fata Popei, despre creștinarea luı și despre căsătoria luı cu Ilenuța. Numaı mama Preotēsa turba de necazū; și când a vēđutu pe Popa apropiindu-se de casă a inceputu s'e-lu ocārască, s'e-lu facă prostu. dobitocu și bunu de legatu la ıesle. Când insă a auđitu că șese luni are s'e dōrmă cu rogojina, că are s'e mănānce numai pāne și apă, ba încă s'e facă și mētāniı la biserică, dupa canonulu rānduitu de Mitropolitulu care trebuia s'e se essecute,— atunca abia i s'a maı muıatū limbulița ; iar dupē implinirea canonuluı s'a dusu împreună cu părintele Vasile s'e viziteze pe fiică-sa, pentru ca s'e se impace cu ea.

Cuciuc, așeđatū totu in casa inchiariată pe maı mulți ani de vechiulu seū patronu, nu maı putu continua comerțulu de che-
restele in care avea destulă experiență. Acestu comerțu, ca și altele care le essercitaū Turciı, incetase cu totulū din cauza evenimentelorū maı cari se precipitaū. Vodă Maurocordat nu implinise încă anulū de domnie, și se vēđu inlocuitu de Dumitrașcu Cantemirū, protegiatū de Ghereı Hanul Crimeei. Atunca Rușiı declarand resbelu Turciei, și Vodă Cantemirū făcend alianța cu Petru cel mare, toți negustoriı turci căți au maı rēmas in țeră au fostu măcelăriți. Acesta a contribuitu multu la inăbușirea omoruluı și disparițiunii luı Ali, fiindu-ca

nicî unul din foștii lui clienți musulmani nu mai trăia. Prin urmare minciuna inventată de Cuciuc despre lupta cu hoții n'a avut cîine s'o desmință sau să cêră a se verifica.

Cuciuc nu tîrziu a cumpărat o moșie mare și frumousă în apropiere de Valea Homorului, de la fiul unui boeriu mare care se muncia să-și risipescă moștenirea. Acolo găsind o bună aședare și un sat destul de populat, s'a stabilit cu familia, care în curîndu s'a făcută numerosă, fiind-că llenuța pe cît era de frumousă și de drăguță, pe atîta era și bună de sēmăntă : pe tot anul făcea cîte un copil, iar la trei ani îi făcea gemeni, toți frumoși, toți durdulii și voinici.

Viața lui Cuciuc se strecura într'un mod, cum nu se pôte dori mai bine. Neînvidiat de nimeni, el vedea întreprinderile lui prosperînd și averea lui sporînd. De tîta lumea onorat și iubit, la tîta lumea făcînd bine și îndatoriri, tîta lumea părea că se bucură cînd cumpăra cîte o nouă moșie, sciînd că sporirea averei lui sporia dărniciile cître cei săraci și ajutorul cître cei neputincioși. Cu tîte aceste, cu cît înainta în vîrstă cu atîta se vedea o melancolie pronunțată pe fața sa ; și nimeni nu scia dacă s'era cîndu se culca sau dimineța cîndu se scula, nu-și aducea aminte de scena din câmpia Benderului și de ultimele cuvinte ale lui Ali ! Orî cît se silia el să-și înădușe suvenirile în dragostele conjugale sau în cele paterne, orî cît se nevoia să-și ocupe mintea cu faceri de bine și cu grijă de tot felul, în creeri lui totuși simția că ricăe un verne nevêdută de cît de consciința lui, care nu-i lăssa inima în liniște și în pace.

De și nu avea mintea luminată prin niscaî învățături seriouse pentru ca să îndrepteze creșterea copiilor seî, totuși o avea destul de deștêptă din natură pentru ca să vadă că, numai prin o creștere îngrijită și solidă, copiii seî putea să-și facă cariera în vieță. De aceea pentru singurul băiatu ce avea (câci fete avea vre-o nouă) n'a cruțat nicî o cheltuélă pentru ca să-î dea o bună învățatură. Băiatului seî îi pusese numele de Nicolae, în memoria lui Vodă Maurocordat, care se arătase atît de bun pentru el. P'ână la etatea de cincî-spre-

dece ani, i-a dat învățătura în casă prin dascăli greci, după cum era moda timpului de atunci. Ultimul dascăl grec care avusese, întemplantându-se să mără și negăsindu un altul, luă hotărîrea să-și ducă băéutul la Liovă (Lemberg), unde începuse deja boierii din țera de sus să trimită copiii la învățatură. Acolo Nicolae făcu studii serioase în limba latină și polonă, pe cari le vorbîa și le scriea în perfecțiune. La etatea de 22 ani, junele Nicolae terminându-și studiile, se întorse la casa părintescă.

Atuncea auzîndu că a venit la scaunul Domniei nașul seú Constantin Maurocordatú, fiul lui Nicolae Maurocodatú, s'a decisu ca să mără la Iași spre a i se închina și a-i presenta pe fiulú seú. Dar pentru ca să nu mără cu mâna gola la celú care-lú hotezase, se decisu să-și ducă doui cerbi pe cari-și crescuse în grajdii doui ani și-și învășase a trage la trăsura inhămași. Pentru ca să nu-și ostenescă pe drum, puse de făcu câte o cușcă pentru fie-care cerbú, și ast-felú îi duse fórte bine la Iași. Acolo le polei córnelé și, inhămându-i la o trăsura de luxú, díse ca să-și aducă la Curte, unde elú s'a dusú înainte cu fiulú seú. Assemine lucru ne mai pomenitú și ne mai vedútu, a fostú pentru Ieșeni unú adevératú spectacolú; ast-felú că, până să ajungă ecuipagiulú la Curtea Domnescă, jumétate orașul mergea pe lângă elú.

Constantin Vodă primi cu plăcere pe finul seú, fiind-că încă ținea minte impressiunile de mulțămire ce-și făcuse cu calulú celú bálánú,— și simți și mai mare plăcere vedéndú că are unú finú ajun-ú, nu numai cavalerú frumosú și elegantú, dar chiar bine crescutú și instruitú în limbele classice, elena și latina. Auzîndú unú huetú neobișnuitú despre partea curții, își aruncă ochii pe feréstră și vedéndú atât de multă lume, întrebă ce să fie?

«Lume cíudată, Măria ta!... insoțese nisce vite pe care le-am adusú ca peșcheșú pentru nașulú meú.

— Ce felú de vite?

— Nisce cerbi prinși din munșii meí de micí și imblândiți, ca să fie de petrecere coconilor Măriei tale.

Minunată lucru ! Nicî n'am mai vădită așa ceva .. cerbî înhămați... cu córnela poleite !... Mulțămescă... fôrte multî iți mulțămescă. Aî vre-o trebă în Iași ? Aî vre-o nevoie ? Aî s'e-mî ceî ceva ? Spune.

-- Nimica, Măria Ta. Laudă lui Dumneșeu tôte 'mî mergû bine : nu potû s'e mulțămescă indestulû celû de susû. Am avutû numai dorința de a vedea pe acelû ce m'a creștinatû, și a-î ura ca s'e trăescă mulți anî.

— Ce nume pórtă fiulû D-tale ?

— Numele tatălû Măriei Tale.

— S'e trăescă ! Ce ași putea face pentru el ?

— Ce va bine-voi Măria Vostră ; l'amû adusû ca s'e-lû inchinû prea puternicieî Vóstre, ca s'e faceți din elû ce veți pofti.

— Dup'e invěțăturile care le are, și-ar face sórta mai bună la Stambulû. S'e-lû trimitû la Kapu-Kehaiaoa nóstră, ca să-î pregătescă calea inaintării. Scie turcesce ?

— Scie numai a vorbi, cât l'am invěțatû eû din practică.

— Acolo va invěța carte.

— S'e trăiți Măria Vostră ! Dóră s'e-î dați ragazû de vre-o lună ca s'e se gătescă.

— Am s'e viû și eû în țera de susû. Voiû s'e vedû celatea Sucevei, Monastirile cele vechi : Putna, Sucevița, Dragomirna și cele-l'alte. Pe aprópe e moșia D-tale ?

— Fôrte aprópe.

— Voiû veni s'e vedû casa și familia finulû meû.

-- Voiû așterne sufletul și inima mea în calea Măriei Vóstre. S'e veniți cu berechetû !

— S'e ne vedemû cu bine ! Acolo vom regula plecarea lui Nicolae. »

* * *

Imprejurările și trebile Domniei n'au datû răgazû lui Vodă ca s'e vie în călătoria ce proiectase de cât tóamna, târđiû, pe când se scutura frunđa de pe arbori. Atuncea luândû cu sine pe Vistierul și pe Postelniculû celû mare, vre-o dou'e-deci de tră-

surî înărceate cu Ediclii (1) și bagage; precum și vre-o două-sute de Slujitorî călări, a vizitatî Botoșaniî, Herța, Cernăuțiî, Rădăuțiî, Suceva și Monastirile. În toate părțile, pe unde umbla, lua note, asculta plângerî, și însemna cu de-amăruntulî neajunsurile, lipsurile, defectuositățile instituțiunilor ce erau în vigore, ca să aibă materialulî necesariî pentru reforma cea mare care o proiecta în mintea sa; și în adevărî după câți-va ani, în domniile lui successive în ambele principate, elî a introdusî multe și mari reforme cari l'au însemnatî între cei mai capabili organizatori, și pentru care istoria i-au consacratî pagine de mare laudă.

Serdarul Cuciuc a eșitî înainte Domnitorulî la Suceva pentru ca să-I aducă aminte de promisiunea ce i-a datî de a-I onora casa, invitându-lî tot o-dată de a lua parte la o vênătore ce a organizatî în munții de pe moșia sa; căci — după cum dicea elî — cerbiî și căpriorile sunt doritore ca să facă cunoscință cu fața lui Vodă. Maurocordatî primi cu plăcere. La marginea moșiei mai multe sute de munteni, cu femei și fete, eșiră întru întimpinarea Domnului cu pâne și sare, cu faguri de mîere și cu tave încărcate de fragi (2) și alte fructe de munte; urându-I bună venire și sănătate.

În pragul casei, soția lui Cuciuc, jupânésa Ilenuța fata Popei (care de și avea aprópe patru decî de ani era încă forțe frumósă), a primitî pe Domnitoriî cu buchete de flori, înconjuratî de cei de ce copii ce i avea, unulî mai frumosî și mai drăgálașî de cât altulî; așa că Domnitorulî nu scia în cotro să și indrepteze privirile fermecate de mulțămire: la mamă saî la copii?

Casei lui de la țeră, Cuciuc îi detese numele de Conacî, după tradițiunile ce le avea din orașele turcesci ce le vêduse, unde locuințele persónelor mai însemnate se numescî *conace*.

(1) Așa se numău ómenî ce făceau serviciul privatî al Domnului, precum Ibrictarulî, Peschirgiul, Ciubucciul, Cafegiul, Cupariul și alții.

(2) În munții Bucovinei fragi se producî până în érnă. La Crasna, în 1848, am culesî eu iusumî fragi în Decembre, căutând-i pe sub zăpadă.

Ar fi putut însă să se numescă chiar *seraiū*, fiindă-că putea să găduescă chiar unū împăratū: o construisese cu meșterī anume aduși din Stambul și fără a cruța cheltuelei; mai ales că pétra, varul, lemnăria și brațele avându-le pe moșia sa proprie, avea totă inlesnirea ca s'o facă cât mai mare, mai solidă și mai frumoasă. În cele patru-șeci de camere ce cuprindea, s'a găsit destulū locū spre a se găsdui Vodă cu totă curtea sa, afară de cei 300 de Slujitorī carī s'aū găsduit pe la casele din satū. În imensa sală de mîncare a casei, Domnitorul, cu totă curtea lui, cu ministrii, cu ispravnicii ținuturilor vecine, cu Episcopul de la Rădăuți, cu mai mulți boierī vecinī veniți cu jupănesele lor, și în mijlocul familiei de gasdă, prânzi și cină cu mulțămirea și veselia cea mai mare, în desfătarea ce o adăgea armonia unei bande de muzicanți aduși intradinsū de la cetatea Bistriței de peste munți din Ardealū. În curte cânta o altă bandă de lăntari; împrejurul acestora dăntăiaū cu veselie flēcăi și fete, nu numai ziua, dar și noptea la lumina masalalelor și a focurilor mereū ațitate cu ramure verzi de brazi carī scântează la cea mai mică apropiere a cărbunilor; iar în sala de susū hora se învârtia de boierī și de jupănese cu fetele lor, toți încuragiați de popularitatea lui Vodă, care și însuși țupăia în horă cu mare entuziasm și plăcere.

Trei zile și trei nopți a durat veselia și cheful în curțile Serdarului Cuciuc. Vodă Maurocordat spunea că aceste aū fost zilele cele mai plăcute ce a gustatū în viața sa. În intervalul acesta s'a organizat vînătorea domnăscă, care trebuia să ție trei zile, pentru ca să bată toți munții cunoscuți că conținū fiare mari. Patru sute de Plăeși cu sinețe ghintuite, adunați din satele vecine și peste o miie de *hăitași*, sau *bătăiași*, dispuși ca cei cu armele să țină piscurile, iar cei-l'alți să mâie vînatul din vale spre delū, aū fostū împărțiți în cete de câte cinci-șeci, fie-care ceta sub comanda unui Aprodū, și toți sub comanda supremă a lui Cuciuc. Vodă trebuia să mîrgă însoțit de tinărul Cuciuc, și înconjurat de câți-va arnăuți carī erau în cortegiul seū. Timpul era frumosū: pe văi erba

se arăta încă verde și înflorită ; numai florile care erau mai nalte erau cam opărite de brumă ; pe culmile munților însă ușore straturii de ninsore albău vèrfurile stâncelor și muschiul ce le invelia.

Curiósă sensațiune a adusă lui Vodă prima pornire a bătăii : când la semnalul dată de buciune, după înșirarea ómenilor, au început a se repercuta răcnetele și țipetele bătăiașilor din vale, fiorii a simțitú furnicându-ı tot corpul de la talpe până în creștetú. Elú, care nu avusese ocasiunea sê asiste la așa ceva, simția că i se sburlia pèrul sub calpacul de samurú care 'lú purta ; iar când auđia câte o pușcă trosnindú în linia în care se afla aședat, simția în tèraple și în peptú o svècnitură care 'lú făcea sê se îngălbinescă la față : așa că la semnul ce-ı făcea tènèrul Cuciuc ca sê dea în caprióra care venia spre el, Vodă, în locú sê puie arma la ochi, 'ı-o întindea lui spre a o descărca ; iar când cerbul saú căprióra cădeaú pe aprópe de el, se arăta fòrte simțitor de milă la omorirea lor. Cu tóte aceste, de și n'a dat nici odată cu pușca, lingușitorii l'au fost făcut sê credă că el a ucisú unú cerbú, o capră și un porcú, incredințându-l că de glónțele lui au cădút. La locurii și restimpurii anumite, se făcea repausele : atuncea bucătarii îndată improvisaú prânđurile chiar din vènaturile dobândite, frigându-le saú gătindu-le la focurile ce erau' prea ușor de a se aprinde ; iar Domnul și toți óspeții, mâncaú cu o plăcere nespúsă ședènd pe stânci, saú pe râmuri moi de bradú. Serile, neputèndu-se, din cauza depărtării, întòrce acasă, trebuia ca vènătorii sê se culce în munți. Pentru Vodă se improvisase o colibă din râmnrí de brad, iar pentru cei-l'alți se asternea râmuri, pe care se culcaú coperiți de bolta instelată a ceriului, și adormiaú încăldiți de jeratecul focurilor mereú alimentate cu lemne.

Peste o sută de cerbi, douè sute de caprióre, opt-đeci de mistreți și cincí-đeci de urși, afară de unú numèrú mai mare de lupi și vulpi, au fostú trofeele primelor douè ȕile ale vènătorii démnesci. Vodă, mulțumitú de acestú rezultatú, voia ca a treia ȕi sê se întòrcă la satú. Cuciuc însă l'a

rugatū ca sē maī asiste măcar la o bătaie, pe unul din munții unde se credea că s'a refugiat tot vênatul speriatū în bățiile precedente. Se făcū, decī, a treia și ultima vênătoare. Se maī omoriră câte-va șecimī de fiare marī, cu ale căroră ecatombe trebuia sē se închiee petrecerea domnescă. O întēplare năprasnică însă veni ca sē întristeze tōtă veselīa acesteī petrecerī.

Când se deteră semnalele de retragere, Cuciuc tatăl, lăsând pe fiul sēu pe lângă Domnitoriū, plecā cu vre-o sută de pași înainte, mergēnd maī rāpede pentru ca sē cerceteze despre o potecă pe care sē pōtă apuca spre a eși maī curēnd la luminișū. Cățī-va plăeși il precedaū, pre când strigătele unor bățiași maī întārđiași încă resunaū, făcēnd sē salte fiarele care se pitulaū în desīșurī saū în culcușurile lor. Iată că un ursū fōrte mare, eșīnd din dosul unū jnēpānū (1) se intālni peptū în peptū cu Cuciuc. Acesta, avēnd pușca descărcată—fiindū-că nu se maī aștepta a da peste acemine surprīderī—când vēdū că ursul se aruncā asupra sa, scōse un pi-tolū ce avea la brăū și i lū slobođi drept în cap. Glonțul însă, sfārtēcând numāi o ureche a animalului, nu-ī făcuse de cât o rană ușorā, dar destul de forte pentru ca ursul, care de două șile suferia de o altă rană ce suferise de la un plăieșū, sē se arunce asupra agresorului sēu, sē-l apuce în brațe, și sē-l strāngă ast-feliū în cât sē nu pōtă scōte cuțitul ce avea la brăū. Cuciuc, strigānd și cerēnd ajutorū, se lupta acuma în desperare; apucānd și el pe ursū brățīșū, cu vānjōsele și puternicele sale māinī, il țītea în stare de a nu se putea servi nicī cu ghiarele spre a-l sfāșīea, nicī cu gura spre a l omori. Lupta se mărgīnia intr'o luptă drēptă ca între două flecăi carī, când n'aū ce face, se iēu la trāntă: se vedea când ursul de asupra lui Cuciucū, când acesta de-asupra lui. Domnul, cu toți arnăuții seși și cu o mulțime de Plăeși se apropiase; dar nicī strīgarea poruncitōre a lui Vodă, nicī compātīmīrea generală a spectatorilor, nu folosīaū: nimenī nu cuteza sē se apropie;

(1) Specie de bradū piticū care se găsește numāi pe vērfulurile munților.

iar ursul, fără a ținea sémă de strigătele ómenilor și de pocnetele puscelor cari se slobođiaũ imprejurul seũ, urma lupta cu inverșunare și cu intențiune ca sã sfășie pe adversarul seũ. Nicolae, băetul lui Cuciuc, nu mai putũ suferi spectacolul acesta: se decise a scãpa pe tatãl seũ cu orĩ-ce prețũ. Așa dar făcẽndu-șĩ cruce, ingenunchiãndũ și puindu-șĩ pușca la ochĩ, întinse cocoșul, trase de piedecã și, când arma pocni, se vędurã douẽ cadavre cãđẽnd imbrãțișate! același glonțũ trecẽnd prin inima ursului, trecuse și prin inima tatãlui seũ!

Fatalitatea a făcutũ ca blãstemul lui Ali sã se execute prin mãna fiului ucigașului seũ!

* * *

Constantin Vodã Maurocordatũ fõrte pãtrunsũ de tragica mõrte a finului seũ, se grãbi a se cobori din munți cu toți curtenii seĩ și, dupẽ ce adressã cãldurõse cuvinte de mângãiere mult întristateĩ familii, în sinul cãreia petrecuse atãt de multãmít, a plecãt spre reședința sa, lãsãnd pe Postelnicul cel mare spre a-l reprezenta la imnormẽntarea Serdarului Cuciuc, și imbrãcãnd pe tẽnẽrul Nicolae cu castanũ de Serdariũ spre a-l consola de perderea tatãlui seũ.

Jupãnẽsa Ileana cãtrã primã-vara viitoare a fostũ poftitã de Dõmna lui Maurocordat cu familia sa ca s'o vadã. Ea a plecat cu douẽ rãdvane, luãnd cu sine patru din fetele ei cele mãi mari și pe fiul seũ ca conducãtorii, lãsãnd acasã pe cele mãi mici sub ingrijirea mamei sale. La Iași ea a fost poftitã sã gãsduescã la Cur'ea domnescã, unde Dõmna îi făcũ tõte onoriile și-ĩ arẽtã multã afecțiune; dupẽ o ședere de douẽ sãptẽmãnĩ, ea se întõrse acasã lãsãnd în haremul Dõmnei pe fetele ei, cari erau de o frumuseșã idealã. În tõmna viitoare, când s'a implinit anul de doliũ, ea se întõrse ca sã-șĩ iea fetele. Atuncea însẽ ea le gãsi logodite de Dõmna cu tineri fiĩ de boieri de starea întâiũ și le mãritã pe tõte într'o đĩ în biserica unde cu 26 anĩ în urmã se botezase soșul ei. Totũ atuncea se logodi și fiul seũ cu o fatã grecã din haremul Dõmnei,

căreia i se făcù mare și frumósă nuntă domnέscă, cununându-se chiar de Dómna cu unul din Beizadele, și dându-ı drept dotă Portăria de Sucéva, postù ce ecuivala cu Prefectura.

Dupě domnia din 1733--35, Constantin Vodă Maurocordat mai revenind la tronul Moldovei in 1742 1748 și 1769, a fostù protector familiei Cuciuc, botezându-ı și cunundu-ı copiii, băeșii saù fete, și reversând asupra tuturor a binefacerile sale generóse.

Aice voiù lăsa romanșierilor sarcina de a urmări istoria acestei familii, mărginindu ne de o camdată a spune pe scurtù că toșii urmașii de sexù bărbătescù aù fostù împinșii de fatalitate la paricidù, uciděnd fiiı pe tatăl lorù, pěně la a șeptea generațiune ce a apucat'o acellù ce scrie acestù episodù.

II.

Intre anii 1840—2 eramù copistù in cancelaria Logofeției Dreptății, care in timpii modernii s'a numitù *Ministerul Justiției*. Acolo cunosciui, printre alții colegi, pe unulù care se numia Dumitraki Cuciuc. El era cu trei patru ani, póte, mai in vėrstă de cât mine și funcționa mai de mult; de aceea el ajunsese copistù activù, adică cu lėfă, pre când eù eram numai *practicantù*, primindù numai cincii decii lei pe lună din lėla ministrului; căci, trebue s'o spunù, pe atuncii ministrii erau mai muchelefi, mai mândri; pretindeau că servescù pentru patrie și pentru onóre iar nu pentru lėfă; de aceea lėfa lor o distribuiau pe la funcționarii lor inferiori lipsiți de mijlóce dupe o listă dressată de Directorulù Logofeției.

Cuciuc, camaradulù meù, imi arėta multă dragoste și afecțiune. Avém și eù óre-care simpatii pentru eù, și-mi plăcea spiritulù lui celù agerù, in care prevedémù o capacitate remarcabilă. Elù făcuse clasele gimnasiale la Academia Michăilénă, și asculta, ca externù, cursurile de dreptù ce le făcea rėposatulù Iuriconsultù Bojinca și Neculai Docan, care venise doctorù in dreptù de la Paris; și adese orii ascultamù cu plăcere

cum relata el lecțiunile ce le asculta și cum definiă diferitele cestiuni de dreptăți cari veniau la ordinea zilei în judecățile Tribunalelor și ale Divanurilor apelative, cari se resumați în chrisóve Domnesci ce se lucrau în Logofeție. Avea însă un *tic* curios amicul meu Cuciuc: adese ori se întrerupea din narațiunile ce începea, părea că e distractă, se uita în tavan sau pe ferestră, mișca buzele ca cum ar vorbi în sine, sau se primbla prin casă bálăbănindu-și mânele într'un mod bizar, care nici serios nici comic nu se putea califica. Acesta i se întâmpla une-ori și chiar când scria: de o-dată asvêrlia condeiului cu un aer spasmodic, se rădica în picioare, umbla cu pași răpezi și largi fără de nici un scop, gesticula, bodegănia sau mormăia fără a putea cine-va înțelege ce spunea, și apoi frecându și mânele și scuturându-și capul cu pletele lui lungi (căci atunci erau de modă) se așeza iarăși pe scaun la scris.

«Are gârgăuni în cap, dicea unii din colegii lui.

— L'a apucată pandaliile, dicea un altul.

— E apucată de lele, sărmanul!

— Hai să-ți citim moliftele sântului Augustin! dicea altul.

În realitate însă fondul caracterului lui Cuciuc era minunat: el nu se supăra de glumele și sarcasmele noastre; din contra părea că-și place să ne vedă râzându de el, suridea și chiar îmbrățișa pe cel ce spunea glume mai mușcătore. Eu singur îl crușam: departe de a-și adresa vre-o ironie, mă uitam la el cu un aer de milă; pare că presințiam că în sufletul său se petrecu ceva strani sentimente. În fața superiorilor, Cuciuc era foarte bine vădit și apreciat. Întru adevăr el era un funcționar model; nici o dată n'a dat un motiv cuiva ca să-l lăse să observe vre-o abatere de la cuviință sau datorii. Între copisti, el era de frunte: scriea frumos, ıute, corect și fără omisiuni sau greșeli: adese ori arăta și probe de talent în stilistică; Stolonacealnicul de atunci (care astăzi se traduce prin termenul de *șef de masă*) îl pune să lucreze la concepte, fiind-că le brodia mai bine de cât el, și-și recunosea superioritatea.

Eū atuncea incepusemū a rima. In intreprinderea acēsta mē aflamū in stadiulū unuī pruncū care incepe a vorbi, saū al unuī copilū care se încercā a scrie : nu sciamū daca ceea ce faci este bine ; nu eram sigurū pe puterile mele. Adesse orī trāgeamū pe Cuciuc la o parte, și-ī arētamū producerile schiopātāndeī inele Muse. Ceream părerea luī, fiindū-cā elū avea ore-care autoritate inaintea mea : mi se părea și eram convinsū că avea și cunoscințe, și spiritū, maī multū de cât mine. Cuciuc, cu tōte că-mī mărturisia necompetința in materie de versurī, imī da avisulū seū cu franchețā : imī spunea, de es-semplu, că cutare versū se părea slabū, cutare fără cadențā, — cutare prostū rimatū, — cutare frasă încālcitā, saū obscurā, saū de prisosū,—cutare expresiune fericitā saū lipsitā de ideī,— și tōte observațiunile luī mi se păreaū drepte, bune, rațiōnale, capabile de a mē corige.

Pentru consultațiunī de asemine naturā venindū și acasā la mine, Cuciuc făcuse cunoscința și cu tatālū meū ; părea fōrte induiosātū când vedea blāndețea, fericirea, dragostea și amorulū care-mī arēta tatālū meū. De aceea, când eram singurū, imī dīcea : «Ce fericiū trebuī sē fiī tu, că escī așa de iubitū de tatālū tēū ! Cum de nu mī-a datū și mie Dumneșeū unū tatā așa de bunū !»

Dupē acēstā exclamațiune, am ghicitū că amiculū muū avea o lespede grea pe inimā din cauza tatālū sēū. Cu tōte aceste nu cutezamū sē-ī cerū a mi se mărturisi. Apoi, sciindū că tatālū seū ședea la țērā in districtulū Dorohoiulū, pe când el sta in Iași, imī inchipuiamū că, chiar de va fi suferindū ceva neplācerī, acēsta trebue sē se intāmplē prea rarū. Altā datā, dupē mōrtea mameī mele (care s'a intāmplatū la anulū 1842), venindū ca sē mē console in sfāșierile cūplite ale doliulū meū, mē întreba despre multe amērunte familiare și maī cu sēmā despre afecțiunile tatālū meū pentru soția sa. Nu putea el sē asculte de cât adevērulū : îi spuneam că nu mi s'a intēmplatū sē audū între părințiī meī nicī o datā vre-o cērtā, vre o neînțelegere, cu atāta maī puținū scene de violențā, ci tot-d'auna dragoste liniștitā și armonie, carī singurā îi făceaū

să porțe fără greutate simțită sarcina celor 13 copii ce eram în casă. Intr'o ȝi întrebându-mă din ce cauză s'a stinsă maică mea, și spuindu-ȝi că acesta ȝ-a venit din facere, nu s'a putut opri de a se rădica drept în sus și a ȝice frângându-șȝi pumnii: «Sărmăna maică mea!

— Cum? din ce cauză a murit maică ta?

— Oh! nu știu de trebuȝ să-ȝi spun, scumpul meu amic! e grozav de dueros!

— Bine, frăȝiore, dacă acesta ȝȝi face rău, lasă, nu măȝ spune. Eȝ nu sunt așa de curios. Pote că altă dată ȝmȝ vei spune..., când vei fi măȝ liniștit, măȝ puțin emoȝionat. Liniștesce-te.

— Dar nici o dată, nici o dată — măcar de-așȝi trai o mie de ani, — nici o dată n'așȝi putea fi măȝ puțin emoȝionat; fiindă-că până voi intra în morment nu voi putea uita scena ce am văȝut la mórtea mameȝ mele!

— Dar cum? ce a fost? a avut vre o bólă cumplită? durerósă?

— Cumplită și durerósă atât pentru ea, cât și pentru mine și pentru fratele meu, cari asistamȝ la scena oribilă a morȝii sale.

— Dar ce Dumneȝeu? Fost'aȝ asasinată pote?

— Aȝ spus cuvântul, dragă Iorgule. Assasinată subt ochȝi noștriȝ, și veȝȝi tu? înȝelegȝ că asemenea scene nu să uită.

— Dar cine a fost ucigașȝ? hoșȝȝ?

— Ah, ce cumplită întrebare! și ce cumplit răspunsȝ trebuie să ascultȝ!

— Dar cine?... cine?

La această întrebare l'am văȝut îngălbănind, sculându-se în picioare cu așa mină în cât părea că e unȝ 'uriazșȝ, și cu ochȝ holbașȝ și speriașȝ, cu pėrul de pe cap sbărlit în sus ca spinarea unȝ viezure (1), ȝisse: «Dar cine? cine altulȝ putea să fie de cât tatălȝ meu?»

Cu aceste vorbe, și cu unȝ plănsȝ infundatȝ, a eșit din

(1) În Moldova: *Bursuc*.

camera mea, lăsându-mă sub nisce impresiunii de durere, care nici astă-zi, după jumătate de secol, nu le pot uita !

După această destăinuire, care nu putea de cât secretă să rămână între mine și simpaticul meu amic, și care nu putea de cât milă și compătimire să-mi inspire, — după acesta, ȳic, de câte ori îl întâlneam la cancelarie, în locu de a-l da bună dimineța sau a-l da mâna, îl sărutam, creșându că cu acesta voi consola amăritul se suflet. Dar după tôte încercările ce am făcut după acesta, n'am mai putut aduce surisul pe buzele sale !

Intr'o Sâmbătă eșind de la cancelarie, Cuciuc imi spune că nu va putea veni seara la mine, după cum imi promisese, fiind că teribilul se tată se afla în Iași. A doua zi dimineța îl ved întrând în camera mea, pre când mă aflam aplecatu pe masă și scriind.

— A, ha ! ȳisei, a plecatu teribilul te tată, se vede.

— A plecatu, dar uită-te ce suvenire mi-a lăsatu.

În adevăr avea ochiul dreptu umflatu cât pumnul, iar obrazul stângu brădatu de vinețele.

«Dar ce este asta, pentru Dumneșeu ?

— Când se gătea să plece, îi spuseseu că trebuie să-mi dea ceva parale, căci rămăsesem că n'aveam cu ce-mi scote cămășile de la spălătoriță ; frate meu asemenea îi cerea ceva haine și încălțăminte, și mijloce ca să-și cumpere cărți pentru școlă. El însu în locu de parale, sau măcar vre-o vorbă dulce, a tăbărit mai intiu pe frate-meu : l'a lovit cu pumnul în cât a căduțu josu, apoi a începutu a-l călca în picioare. Apoi când m'am dusu să-lu rog să înceteze cu asemenea săbătăci, s'a întorsu cu tôte furiele asupra mea, și... iată-mă ! După asemenea maltratări cu cari ne-a gratificat, încă sub ochii slugilor, s'a suitu în trăsură și a plecatu.

«Sermani copii ! ȳiseiu eu.»

A doua zi fiind o serbătoare, și având prin urmare două zile de ferie, propuseu nefericitulu meu coleg să mă înșoțescă la via. Deci luând o birjă, și apoi trecând și pe la frateseu—care zăcea zdrobitu de maltratările tatalu se — merserăm

împreună la Valea-Adâncă, undemă era viia, și acolo, cu ajutorul compreselor cu apă rece, aplicate pe umflături, amândouă frații adoua și simțiră durerile lor mai potolite.

După trecere de vre o două luni fiind timpul vacanțelor de vară, când frații Cuciuc trebuia să se ducă în districtul Dorohoiului iar eu în districtul Vasluiului, colegul meu veni să 'mă dică adio.

«De ce nu vii să petreci vacanța la mine? îi dăseu eu. După cum imi spu că este tatăl tău, poți iarăși veți avea scene desplăcute.

— Nicăi asta nu pot s'o facă, din nenorocire. A trimis trăsura, cu ordină ca să mergem amândouă, și nu cutez să-i calcă ordinul; atunci furiile lui m'ar urmări pînă la marginele țerei. Avem ore-care mângăere acolo de la consorta actuală a tatei. Ea este o femeie cu inimă bună; și cu toate că are și ea două copii făcuți în căsătorie cu tatăl meu, totuși ne arată și noi adevărate sentimente materne. Ce nenorociți, scii, compățimesc între dînșii.

— Cum? Și ea este nenorocită?

— Nu mai puțin de cât noi. Sufere, sărmana, suplicurile lui Tantal: injurături, pămuiți, pumnue, mai în toate zilele, de față cu slugile, de față cu oră cine. Ca să-ți faci idee cât de nenorocită este și ea, este destul să-ți spun că de patru-spre-zece ani îndură viața acăsta! Maltratările iaă zăpăcit, mi se pare, chiar mintea; ea nu mai are voință a sa proprie; când îl vede tremurā, căci îi scie de frică ca o sclavă care trăese sub biciul unui stăpân tiran.

— Dar mare, esci, Dómne! Cum a putut să se producă în lume asemenea ómenii cu natură de tigri?

— Suntem o familie blăstămată, amicul meu! blăstămată, înțelegi tu vorba ecăsta?

— Înțelegă, dar nu pot să credă. Tu esci amărită, și veți toate în negru.

— Înțelege-vei însă când îți voi spune că de două sute de ani, de când cunoscem că există familia noastră, nicăi un

Cuciuc n'a murit de mórte bună? Înțelege-vei când vei afla că în familia noastră numărăm șapte generațiuni de pariciđi?

— A!... tací, pentru Dumneđeú, că mă infioresz!

— Infiorătoriú este ceea ce-ți spun, dar din nenorocire adevăratú. Și mă simțú cu atâta mai nenorocitú că parecă simțú în tóte ąilele o fatalitate planându asupra casei noastre.

Cu acéstă ocasiune, amiculu meu Dumitraki imi spuse istoria lugubră a străbunulu seú Osman, care am narat'o în capitolul de mai sus.

III

Dupě vacanțe, Cuciuc nu se mai întorse. Postul seú de copistú rămăind vacantú, mi s'a incredințat mie. N'am putut se-í scriú pentru ca se-í arătú regretele mele, fiind-că pe atuncea nu era servițiu postal organizat pentru corespondența privată; și omul daca nu găsia o ocasiune, saú dacă nu trimitea înadins pe cineva cu o scrisóre, n'avea mijlocu de comunicațiune.

În vara anulu viitoriú, tatál meu hotărându-se a face un pelerinagiú pe la Monastirí, puse patru cai la o Brașovencă (1) mare ce avea, grămădi în ea cincí din copiii seí cei mai mari — între cari eram și eú — și, de la Iași, ne îndrumarăm spre Monastirea Neamțuluí. Pe atuncea se făcea mare cas de minunele unei icóne a Maícei Domnuluí, la care alergău toți cei ce suferiaú de bóle, de necazurí și de sărăcie. Pentru đioa de Înălțare, când este hramul Monastirei, venise multă lume, mai din tóte părțile din țeră, în cât n'am fi avutú locú de găsduire, de n'am fi luat cu assalt chilia unuí călugerú cu care tatál meu đicea că ne rudimú. Ne dusserămú, ca tótă lumea curiosă, se vedemú asilul alienaților. Când colo, ce-mi vędură ochii! Amicul meu Dumitraki, îmbrăcat în cos-

(1) Un fel de trășură coperită dar fără arcuri, ca acele ce se đicú în Bucuresci de *Herasca*.

tumul ordinar al internilor, cu picióarele și cu capul góle. ducea un ciuběrũ (hãrdãũ) purtat pe umeri împreunã cu un alt internũ, ca și dẽnsul. Era atãt de schimbatũ, în cãt nu l'ași fi putut recunósce, daca nu se uita el la mine și nu mẽ striga pe nume !

Dupẽ ce puse ciuběrul unde trebuia, veni la mine și mẽ apucã de gãtũ, plãngẽnd.

«Dar ce este asta, Dumitraki dragã ? Ce va sã dĩa ? Esci nebun ?

— Sunt tot acela ce mẽ sciĩ, scumpe Iorgule ! dar, cum veđi, sunt victima urgiei tatãlui meũ.

— Cum ? ce feliũ?... nu înțelegũ.

— Eatã ce este. Dupẽ obiceiul pãmẽntului, pãrintii sciĩ cã aũ dreptul sã-și pedepsescã copiii cu închisórea în monastire. Tatãl meũ a voitũ sã mẽ pedepsescã, și eatã-mẽ aice !

— Cum ? fãrã judecatã ? fãrã nici o înculpãre?... Dupẽ un simplu capriciũ ?

— A dat o denunțãre la Mitropolie cã eũ așa fi voit a atenta la vieța lui, și a cãpẽtat ordin ca sã mẽ ție aice încarceratũ pe timpũ de un anũ.

— Dar cum a putut face acẽsta ? Fãcut'aĩ tu ceva, pentru ca sã atrãgi asupra-ți o asemine oribilã bãnuelã ?

— A fostũ un adevãratũ evenimentũ al fatalitãții. Anul trecut, cãnd, dupẽ cum sciĩ, am venit împreunã cu frate-meũ la țerã ca sã petrecemũ vacanțele, am plecat într'o ñi, împreunã cu frate-meũ la vãnãtore. Dupẽ ce am umblat pe sub pólele pãdurei dupẽ turturele, de care am ucisũ cãte-va, în spre amẽdã ne întorceam spre casã. Drumul fiindu-ne prin fundul livedei, ne-am luat dupẽ nisce cãrduri de grauri cari sãriaũ dintr'un copaciũ în altul, tupilindu-ne și silindu-ne ca sã ne apropiem de ei. În urmãrirea acẽsta observãnd cã graurii se lãsase pe un loc semãnat cu linte, care despãrția livedea de vie, cãnd mi s'a pãrut cã m'am apropiat îndestulũ, am trasũ. Cãduse vre-o patru. Cãnd m'am rãpeđit ca sã-i ieũ, de odatã mẽ pomenescũ cu tatãlũ meũ cã ese din marginea viei, plinũ de sãnge pe obrazũ. Atuncea aruncãndu-se asupra mea, imi

Țea pușca din mână strigându : « A ! hoțule, tu tragî asupra tatălui tîu ? Așteptă, tâlharule, că țî-oiŭ arăta eŭ ție. » Frate-meŭ voesce sê intervie ; dar îȚ Țea și luȚ pușca din mână, și aceea fiindŭ încărcată, o îndreptăză asupra nôstră ordonându-ne ca sê mergem înainte spre casă. L'am ascultatŭ : am mersŭ bo-cindu-ne, plângendŭ și jurându-ne că nu ne-a trecutŭ prin gândŭ assemine crimă ; și că, dacă în adevărŭ, l'a atinsŭ vre-un haliciŭ când am trasŭ în graurŭ, acêsta n'a pututŭ sê fie de cât unŭ jocŭ alŭ întâmplărei. Elŭ însê, îndată ce ne-a dusŭ acasă, ne-a închisŭ într'unŭ hambarŭ, ne-a legatŭ cu mânele îndêrptŭ pironiȚi de nisce stâlpŭ, și ne-a bătutŭ într'unŭ modŭ teribilŭ ; noȚile ne ținea închisŭ acolo, tot legatŭ, așa că nu puteam nicŭ macar sê ne culcăm, iar țilele ne punea la torture până ne vedea că leșinăm. A treia ți surprindendŭ pe soȚia sa că ne adusesse vinŭ de beutŭ și apă ca sê ne aplice pe vênătăȚi, a luat'o și pe ea la bătae așa de cumplitŭ în cât ne rugamŭ s'o Țerte și sê grăbescă a veni spre a ne omorŭ. Dupê treȚ țile de torture, în fine vêdurămŭ că a trimisŭ pe unŭ țiganŭ bêtrânŭ sê ne deslege și sê ne aducă o sarcină de paie pentru ce sê ne așternemŭ.

Țiganulŭ, care compătimŭ de suferințele nôstre, ne aduse apoi câte ceva de mâncare și ne îngrijŭ o sêptămână cât am statŭ încarceratŭ, cu unŭ devotamentŭ pentru care-Ț vom păstra recunoscintă cât vom trăi. Peste o sêptămână, pe mine mê puse, legatŭ ca pe unŭ criminalŭ, într'o căruță și mê trimise la Isprăvnicie cu adresă ca sê mê încarcereze la monastirea Neamțului pe unŭ anŭ de țile ; pe frate-meŭ, acusându-lŭ că mŭ-a fost complice, spre a lŭ pedepsi, l'a îmbrăcatŭ în haine de argatŭ și, fără a-lŭ mai trimite la scôlă la Iașŭ, l'a destinatŭ sê munciască cu argaȚiȚi la plugŭ și la tôte lucruriie câmpului, sê trăiască și sê mănânce cu argaȚiȚi și sê nu aibă voie a veni pe susŭ prin casă ; iar soȚiei sale și copiilorŭ ei, le-a datŭ aspre ordine ca sê nu ne mai cunoscă ca fiȚ ai sêȚi, nicŭ sê vorbiască cu noi. Mai sunt vre-o treȚ luni până sê-mŭ încheiŭ termenulŭ pedepsei : ce va mai fi dupê acêsta, nu sciŭ. Plânge-mê, amiculŭ meŭ, căci nu sciŭ desperarea unde mê va putea duce. ȚȚ-am

mai spusă, mi se pare, că mă tragă dintr'o familie blestemată.

— Nu perde speranța, amiculă meu. După viscole și vejelii vină Țilele cele senine și plăcute.

— Țile senine?... pentru mine?... nu scii, Țeu !

* * *

IV.

Trecuseră aprópe trei ani și nu mai auȚisemă nimica despre familia Cuciuc. Dar într'o bună dimineȚă, când mă gătiamă să esă din casă, mă pomenescă cu amănduoi fraȚii străngându-mă în braȚe și îmbrăȚișându-mă.

«O Dómne, cum mă bucură că vă vedă sănătoși și veselii ! Dar ce vă faceȚi voi ? Venit'au Țilele senine, cari vă îndoiati de a le revedea ?

— A dată DumneȚeu !... da !... Tatăl nostru, după ce și-a potolită pofta de a ne tortura, în fine și-a luată séma ca să ne ierte și să-și facă vântă spre calea infernului.

— Tacă, draga amice, scii că nu-mă place să audă pe un fiu vorbind ast-feliu pentru tatăl seă.

— A ! uitasem că escă poetă. Spre a mă îndrepta, ca să-Ți placă, voiă Țice dar că el s'a dus să se desfăteze în Câmpii Elisei. Fie-Ți țărna ușoră !

-- Și ce sunteȚi hotărăȚi să faceȚi voi acuma ?

— Pe frate-meă Alexandru l'am băgat în armată ca iuncără. Măine ai să-l veȚi în uniformă. Frate-meă cel mică va urma frecuentănd școla de la Dorohoiă, unde avem casă. SoȚia tatălui nostru s'a însărcinat cu administrarea moșiei, din venitul căreia are a ne da noă, celor mari, câte trei sute de galbeni pe ană.

— Dar tu, ce ai de gând să faci ?

— Scii că m'am cam ocupat cu dreptul. Căt am fostă închis în casa de nebuni, căpălând un exemplar din Codica Ci-

vilă, atât de mult am cetit'o, în cât am învățat'o pe de rost : pot să dau concursu cu Bojinca iurisconsultul. Așa dar sunt preparat ca să mă facu șorece de tribunale : judecător sau cilenū, dacă nu cumva și Președinte.

— O!... dar ca s'ajungī la asemenea trepte trebuie să ai protectori : pe cine ai ?

— Am punga mea, dragul meu. Am risipit vre-o două sute de galbeni pe la Logofeție, scii pîntre cei mari, și mâine saū poimâne, am să capetū decretulū de judecător. Dar tu, ce faci ? Te-am căutat pe la Sf. Nicolae, și am găsit pe alții ședend în casa vóstră.

— Da, am închiriat'o.

— Am întrebat pe la Logofeție, și am aflat că nu mai esci funcționarū al Statulū, adevērū e ?

— Prea adevērū, amice. M'au dat afară din causă că am tipărit în Gazeta Transilvaniei o biată poesie, care n'a plăcut Consululū rusescū.

— Se vede că respira prea mult patriotism și puția prea tare a naționalism ; nu-i așa ?

— În direcțiunea acésta voiū lucra cât voiū trăi, căci sperū că se va emancipa odată țera nóstră de epitropia sub care lăngeșesce.

— Asemine speranță trebuie s'avem toți, noi cei tineri. Dar până una alta, cu ce mijlóce trăesci ? ce faci ?

— Acuma mă aflu, potū dice, mai bine. Am o ocupațiune privată : sunt secretar la Cancelaria Vămilor, care scii că le ținū nisce Jidanī ; am léfă de trei-sute lei pe lună, locuință și alte avantagie.

— Mă bucurū... adio ! la revedere !

— La revedere, ii disseiū. Înșă cu o condițiune : să nu-mi mai vorbesci despre tatăl tēu. Acésta imi face rēu.

— Ți-o promisū, dacă-mi pretinđi, spre a păstra intactă plăcuta ta amiciție. Noi ședemū în ulița Tergulū de sus, la No.... avem un apartament cu trei camere în etajul de susū. Când vei voi să ne veđi, să scii unde să ne cauți. »

Cu tóte manifestațiunile aceste de amiciție, de astădată nisce

sentimente extraordinare simții că se nască în mine; unde mai înainte eramă afectatū de trista sōrtă care o îndura, acumă pare că mă supăra fericirea de care vedeam că se bucură. De aceea, figura cea inteligentă a vechiului meu amicū, în locū de a mă fi tot simpatică ca mai înainte, mi se părea sinistră și repulsivă de astă-dată. Pare că citiam pe fruntea lui misterul unei crime. De aceea evitam pre cât puteam cordialitatea lui; refusam partidele de plăcere la carī adeseorī mă invita; nu mă prea duceam prin locurile care scieam că el le frecuentăză și mă feriam pre cât puteam de a veni în contactū cu el.

Cu tōtă decisiunea acēsta ce o luasem în interiorul meu, împrejurări sociale aduceau lucrul acolo că tot trebuia din când în când să-mă dau cōtele cu el.

* * *

Permită-mi-se să facă aici o digressiune spre a vorbi despre nisce persōne carī au ore-care legătură cu episodul acesta.

Era pe atuncea în Iași un individū Iordaki Harnavū, fostū capū de masă la Ministerul Justiției, sub care odiniōră servisem atât eū cât și D. Cuciuc, când fusesem funcționarī acolo. Acestū Harnavū părăsise cariera funcțiunilor și îmbrățișase pe aceea de avocatū, carieră care abia pe atuncea începuse a se forma în țēră. În acēstă meserie lucrurile mergeau bine pentru el: căștiga mult, ținea masă bună, iar casa lui era fōrte frecventată de lume cum se cade. Ceea-ce atrăgea lumea în casa lui, mai alesū pe tinerī, era femeea lui, nu prea frumōsă, dar plăcută și fōrte spirituală. Între alții carī frecuentaū casa lui Harnavū am fostū și eū, atrasū nu numai de graciele și spiritul cocōnei, dar și de prânzurile ei suculente, la care fōrte desū eram invitatū, și de societatea plăcută ce adeseorī întâlneam acolo. Până la ore-care gradū acolo se făcea câte odată și politică antiguvernamentală: căți-va liberalī sinceri se adunau și-și comunicaū părerile și credințele, făcând uneorī

și planuri de propagande liberale și naționale. Mai târziu am aflat că Harnavă, despre tot ce se vorbea la el, raporta la Consulatul rusesesc, unde se ținea condiții și registre pentru asemenea relațiuni.

Profesiunea lui Harnavă era foarte lucrativă. Toți împricinaii cu documente și dreptăți îndoișoare alergau la serviciile lui. El câștiga adeseori procese foarte mari, învingând avocații învățați și cu diplome. El producea adesea înaintea tribunalelor acte și documente care surprindeau pe clienții săi proprii, fiind-că nu se pricepeau de unde le-a scos și de unde le-a găsit. Cu șapte opt ani în urmă s'a dovedit că el era un fimos escroc, care făuria acte și documente spre a proba aserțiunii de fapte care nu erau adevărate. El în adevăr organizase o adevărată fabrică de falsificațiuni: găsisese vre o două trei scriitori, care aveau talentul de a imita scripturile cele mai vechi și mai dificile, și după ce el făcea concepte, de polițe, de contracte, de testamente, de sineturi, de chirove vechi, îi puneau de le copia imitând cu exactitate scriptura și caracterele persoanelor care trebuia să figureze în cauze. Cu acest mod a ruinat o mulțime de oameni făcându-i să pierdă procese pentru averi colosale. În timpul lui Grigori Vodă Ghica, între anii 1852—3, s'a descoperit banda de escroci, al căror cap era Harnavă, și în care erau compromise și unele persoane marcante din societate. Se vorbea că au fost implicate și chiar persoane din familia domnescă, lucru ce atât de mult afectase pe bunul și dreptul Vodă Ghica, în cât a avut chiar câte-va zile de alienațiune. Harnavă a fost dat judecării, a fost condamnat, și averea lui s'a vândut pentru despăgubirea victimelor escrocheriilor sale. Femea lui atunci s'a sinucis luând arsenic; iar el, mai târziu, după ce și-a făcut pedepsa, a murit în miseria cea mai mare, sub streșina unui gard.

Ca să reieș firul narațiunii mele, mă voi întorci la relațiunile mele cu Harnavă, pre când nu era nici bănuț, și pre când casa lui era bine vădită.

În ziua de sânta Ecaterina (a anului 1846, dacă nu mă

inșel) ducându-mă să felicită pe Dómna Harnavă de onomastica ei, ea, care tot deauna când mă vedea imi făcea ochi dulci, m'a poftit la masă, la prânz. Ducându-mă la ora regulamentară, găsiu lucrurile intocmite pentru o serioasă veselie. Un tarafă de bun lăutar intona cântece de acele cari fac să salte și inimele celor hētrâni, cu cât mai ales a celor tineri, cari atuncea se mai vedeau electrisați de graciile altor trei patru dame tinere, invitate și ele pentru prânz. Între cei de ce sau două-spre-dece invitați, erau și frații Cuciuc. Încă înainte de a ne pune la masă, fiind-că lăutarii ne cântau după pofta inimei ce scieau a citi pe fetele noastre, învêtirăm vre o două hore vesele, ba mi se pare și câte-va valsuri. Prânzul a fost de cele mai succulente; și cu atât mai bine savuram mâncările, cu cât aveam înainte vinuri generose, vechi și profumate, gata a ne essalta imaginațiunile până la delir. Nu țin minte bine, de cât mi se pare că am rădicat și un toast în versuri, improvizate pentru ochii galeși ai cocónei de gasdă. Țin însă minte bine că, după mâncare dănțuirăm până după miezul nopții, iar unii din noi veniseră la așa grad de veselie în cât abia îi țineau picioarele. În cele din urmă ne deciserăm să ne ducem spre casele noastre.

Cu tóte că de cu séră timpul fusese foarte frumos, peste nopte însă s'a schimbat fără de veste. Când am eșit, ploua, de părea că tórna cu găléta. Harnavă mă împrumută cu o umbrelă, sub care luai pe Cuciuc cel mai mare ca să-l conducă până la el acasă. Frate-seu Alecu, având mantaoa sa de ofiteriu, era destul de bine adăpostit. Gasda lui Cuciuc fiindu-mi în drum, lăsați pe amênduoi frații în dreptul porții lor, pe deasupra căreia era un fel de strêșină ca un cozoroc (1), și mă dussei spre locuința mea, căit de nebunia ce făcusem, fiindu-că pentru prima oră cu mare rușine mă simțiam beat.

Iată ce am aflat apoi că au făcut frații Cuciuc.

După ce i-am lăssat eu, ei au tras clopotul ca să vie

(1) Partea de la șapcă sau caschetă, care vine denaintea ochilor.

țiganul lor se le deschidă. Bietul ȝiganu, ametit de somn se vede, n'a putut merge destul de rāpede la portiță; dar in fine a venit. Atuncea Dumitraki, trāsnit cum era de beție, dupē cāte-va injurāturi māniose, îi trage douē palme. ȝiganul, dupē ce intrarā stāpāniū luī, pe cānd se urca dupē ei pe scarā, plāngēnd incede a le observa cā el n'a bēut ca dēnșii pentru ca sē mcrite bātaie. Ofițerul, dupē ce a intratū in casā, il chiamā și apucāndu-l de capū incede a-l bate nebunesce. In mijlocul gemetelor și vaietelor luī, bietul ȝiganu pomeni despre omorul tatāluū lor; dupē acestā imbrāncitū, fu datū afarā din camera stāpānuluū seū și se duse in cāmāruța sa ca sē-șī maī plāngā sōrta.

Adoua ȝi aducēndu-șī aminte de maniera brutalā cu care se purtaserā cātre robul lor, amēnduoī frāți il chemarā, îi cerurā iertare și-lū imbunarā dāndu-ī parale și haine. Dar orī cāt s'a arātat ȝiganul de impācatū, vorbele ce resuflase in timpul cānd il bātea ofițerul, vorbe care le aușise și Dumitraki, le intrase ca nisce cuțite in inimā; și amēnduoī intr'un gānd și-au ȝisū: «Noī, pe cāt va trāi ȝiganul acesta, nu putem fi siguri pe viețā.» Decī, intr'una din ȝile, Dumitraki ȝise frateluū seū: «Ce creȝi cā trebuie sē facem cu Ion ȝiganul?»

— Sē-l perdemū, ȝise Alexandru. Alta nu e de fācutū. El cunōsce crima nōstrā, și nicī sciū cānd și cum pōte sē o dea pe fațā o datā.

— Totū intr'unū gāndū suntem. Sē lāsāmū inșē sē maī trecā vre-o lunā pentru ca sē-ī trecā orī-ce prepusū de ostilitate din partea nōstrā, și apoi vom vedea.»

Dupē trecere de o lunā, Alexandru ȝise frateluū seū: «A trecut luna. Cum creȝi cā trebuie sē facemū: te-aī gāndit?»

— Da; aștēptā sē vedī.

Trase clopotulū. Ion intrā.

Ioane dragā, avemū sē-șī spunemū o vorbā de taīnā, care numaī tu trebuie s'o sciū, fiindū-cā trebuie sē ne ajuți ca sē facemū o trebā bunā.

— Spune, coconașule. Aiți totă credința și nădejdea în mine.

— Iată ce este. Pe costa Gălății, din sus de rohatcă (1) am descoperit o comoră. Locul unde am văditul pălpăind flacăra l'am însemnat. Trebuie să mergem ca s'o desgropăm. Pe altul nu putem lua de tovarășu la treba acesta de cât pe tine. Dacă vom găsi-o, va fi ferice și de noi și de tine.

— Da ore bani or fi?

— Bani, Ioane, bani, și încă aur; căci numai unde este aur, flacăra se arată verde-roșie... galbeni, galbeni, și galbeni mulți trebuie să fie! Pote că abia vom putea rădica ce vom găsi. Trebuie să luăm și o pereche de desșagi ca să punem galbenii.

— Și când să mergem?

— Să așteptăm o noapte intunecată, pentru ca să ne strecurăm nevăduți printre rohatce, ca să mergem acolo.

— Bine, coconașule, să mergem când veți socoti. Eu voi lua un hârleț (1) și o lopată, și să ne îngrijim de desșagi, ca să fie gata.

— Da, Ioane! eacă o liră: dute și ȳea ce trebuie. Dar mai întâi să te duci tu singur, ȳiva, ca să veți pe unde am putea trece bine printre rohatce.

* * *

Nu mai departe de cât a doua ȳi devotatul bătrân, care părea că doria să-și grăbiască mórtea, vine și spune stăpânilor se că s'a dus de a căutat și a găsit o potecă prin care să trecă șanțul orașului între bariera Galatei și aceea de pe Podul Lungu. Decă fiindu-că ploua și cerul era coperit cu nori, frații Cuciuc se îmbrăcară ca de ploie, se încălțară cu botforți: Mihalaki puse seléful cu pistolele tatălui-său la brâu, Alexandru se încinse cu sabia bine ascuțită, Ion se

(1) Așa se numea pe atunci bariera.

(2) Casma sau lopată de feru cu care se sapă pământul.

înarmă cu casmaua și cu lopata luându-le de a umărul, și pe la nouă ore se strecurară nebăgați în sēmă, pe de la vale de strada Beilicului, pe Podul-Lungă. De la ună locă, lăsară strada acēsta și apucară pe o ulicioră la drēpta. Apoi din acea ulicioră trecură un mică șanțu care înconjura ună locă numitū grădina doctorului Perețu. După ce traversară acea grădină care era pustie, ajunseră în șanțul celū mare alū orașului de sub delul Gălăței. Pe cărarea descoperită de bătrānul țiganū, trecură dincolo, și, dāndū în drumū, apucară spre nordū până trecură de barieră o bună bucată de locū; apoi se opriră, apucară la stānga pe cōstă, și, după ce au făcutū vre-o sută de pași, Dumitraki, care mergea înainte, oprindu-se și, arătāndū cu bastonulū unū moșoroiu vechiū de cărtiță, țisse : «Aici e ! sapă, bade Ioane !»

Ion înfipse casmaoa în loculū indicatū, risipi cāte-va brazde de pământū, dar de o dată se simți lovitū pe din derēptū în capū cu sabia lui Alexandru ; până a nu avea timpū să țipe, cădū josū ; apoi mai simți unū glonțū că-ī pētrunde umărulū stāngū, și apoi unū altū glonțū intrāndū-ī în cōsta drēptă ; apoi nu mai auți, fiindū-că stăpāniī seī dispăruseră, de cāt lătrăturile unor cāni carī se apropiaū de dēnsulū, și nu vedea de cāt douē stele printre noriī ce se risipiaū și carī sclipiaū ca o speranță de rēsbunare pentru inima lui.

Rare ori, rēmāne o crimă nedescoperită. Mai tot-d'a-una degetulū lui Dumneđeū vine de arată pe cei ce au comis'o. Ast-felū degetulū lui Dumneđeū atuncea deșteptā din somnū pe nisce ciobani carī dormiaū într'o colibă, între oile lor, cu o sută de pași mai din susū de loculū crimei. Eșindū afară un bāețanū mai tēnērū și, auțindū cāniī lătrāndū în direcțiunea barierii, dete alarma că se apropie lupii. Cei doui ciobani din colibă își luară armele și apucară spre loculū unde lătraū cāniī. Acolo vēdură cadavrulū unū omū care gemea încă. Alergară de spuseră căptanulū de barieră ; acesta, fără a perde timpū, merse la fața loculū și, după ce vēdū cadavrulū, alergā în marginea satulū Galata, la unū țiganū căruțașū pe care ilū cunoscea ; ilū puse să inhame calulū, puse în căruță

un braț de paie, și mai curând de cât într'o oră muribundul țiganu fu dus în curtea Agiei și așezat binișor pe un pat într'o cameră de jos.

În mai puțin de un pătrar de oră, agerul comisar Urzică fu lângă victimă. Imediat trimise un călăreț la Aga de oraș, care era P. Mavrogeni, și un altul la Președintele Divanului Criminal, pentru ca să le anunțe crima. El, din puținele vorbe ale muribundului, aflând cine sunt criminalii, încălecă uuma de cât, se duse la Dejurstva militară, și de acolo luă pe un ofițer cu patru soldați pentru ca să potă aresta pe militar. Mergând la locuința fraților Cuciuc și găsind portia incuiată, puse de o săltă până o scose din ține și se urcă fără șgonot pe scara ce ducea la apartamentul lor.

Amândouă frații, fie care în camera sa, se găsiră dormind atât de liniștiți în cât au trebuit să-și misce pentru ca să-și deștepte. Îi arestară fără a i lăsa să se întâlnească unul cu altul. Găsiră hainele lor ude de ploia de peste noapte, botforții plini de noroiu, sabia lui Alexandru cu sânge pe ea, și pe hainele lui Dumitraki câte-va stropitură de sânge. Pe Alexandru îl porniră între puscă, iar pe frate-seu îl însoți Coconu Dumitraki Urzică, ținându-l cu mâna de o sfără cu care i legase mânele îndereptu.

Se făcuse ziua. Pe când sorele arunca primele sale rațe pe crucile și clopotnițele bisericelor, în curtea Agiei intra Aga de oraș, un membru delegat al Curții Criminale pentru ca să facă instrucțiunea, medicul respectiv, și Urzică cu cei doi frați criminali. După cererea instrucțiunii, se constată mai întâi starea pacientului, pe care medicul a declarat o alarmantă, apoi se confruntă victima cu fratele cel mai mic. Țiganul, cum îl vedu, disse : «Iată cel ce m'a lovit cu sabia ! M'au ucis, de frică că, prin mine nu cumva să se descopere că ei au ucis pe tatăl lor... Ucigă-i acuma Dumneșeu și pe ei !...» Cu aceste vorbe în gură, Ion a expirat ; iar tinerul Cuciuc, lovit pôte de remușcare, a început a plânge cumplit și a cere iertare aruncându-se în genunchi lângă patul pe

care zăcea victima sa. Introducându-se după acesta și fratele cel mai mare, la auzirea mărturisirilor lui Alexandru, a creșut de prisos și a mai nega.

Din depozițiile detaliate asupra ambelor crime, vedându-se că la prima crimă a participat și soția tatălui lor, s'a trimis Comisarul Urzică de a aresta-o aducând-o și pe ea de la Dorohoi. Acesta, aflându că băieții au mărturisit totul, și-a pierdut mintea. Cu toate acestea în locul de a o închide într-o casă de alienați, ea fu închisă în temniță.

* * *

Intr'una din zile mă dușei la Curtea Criminală și cerui voie să văd pe frații Cuciuc. Sentința de moarte se pronunțase pentru dâșii, dar nu se determinase ziua când urma să se execute. Armașul al doilea, sau supraveghetorul temniței, dându-mi permisiunea ce cerusem, frații Cuciuc fură scoși și aduși în fața mea într'un coridor, în care era un grilagiu ce mă despărțea de dâșii. Cel mai mare, cum m'a vădută, s'a arătat foarte vesel :

«Dâșne, știi? pară avem o presimțire c'oiu să te vedă înainte de a face cunoștință cu Buzatul (1). Îți mulțumesc din suflet, Iorgule dragă.

— Cu mare frângere de inimă însă am venit ca să te vedă. Nu mă a-teptamă nici o dată să aflu cele ce s'a petrecut.

— He, știu bine. Poetii cred că toți oamenii trebuie să fie ca ângeri. Dar veți că nu e așa. Ți-am spus, mi se pare, că mă trag dintr'o familie blăstemată. Ți-am povestit o dată istoria străbunului meu Osman. Nu veți tu că blăstemul lui Ali s'a perpetuat asupra generațiunii lui Osman?

— Nu credeam însă, nici o dată ca voi, tineri instruiți

(1) Calăul, care spânzura la Moldova, se numea Gavril Buzatul, un țigan condamnat la moarte pentru crime și grațiat pentru ca să facă meseria de carnefică.

inteligenți, civilizați, să vă coboriți până la assassinate ordinare.

— Dar nu vrei tu să crezi că Fatalitatea nu-și alege brațele cu care lovesce în victimele ce voesce a face? Am știut foarte bine ce oribil lucru este paricidul: dar putem ore să mă rețiu de a-lu comite? Era imposibil, dragă Iorgule. Tatălul meu, care ajunsese o fiară turbată, trebuia să fie ucis de cine-va: daca nu de mine, de frate-meu; dacă nu de frate-meu, de soția sa. Eram trei nenorociți cari vecinic și cumplit suferăm; și mai curându sa mai târziu natura însăși ne împingea spre a ne coalisa și a complota spre a-lu face să dispară, convinși că facem un bine pentru familie și pentru lume. Dar ce să mai vorbesc! ce a fost fatalul s'a făcut: o să ne luăm pedepsa după dreptate. Măcar de s'ar fi putut stinge familia Cuciuc o dată cu noi! Dar mai rămâne, din nenorocire un frate mai mic, de 12 ani; cine scie ce s'ortă i se rezervă și lui!

— Dar spuneți-mi: este adevărat ce se vorbește prin lume că tu, Dumitraki, ai fost în relații amorose cu femeea tatălui tău?

— Ne-a mai spus cine-va despre acesta; dar este un neadevăr și o curată infamie, inventată de cei ce le place să bârlescă. Și daca cum-va îți va veni ideea să scrii trista noastră istorie, te conjur să spui că de asemenea infamie n'a fost capabilă biata femeie. Ea a avut pentru noi numai sentimente de comiseratione, și altă legătură n'a fost între noi de că: compătimirea mutuală dintre cei ce sufăr și complicitatea la crima ce am comis. Ferice de ea că, acuma nu mai simte nimica!

— Și cu ce mod ai curmat dăilele tatălui vostru?

— Vrei să scii? îți voi spune totu, fiindu-că n'am negat nici înainte judecătorilor noștri. Mai întâi am încercat mijlocul asfixiei. Intr'o s'era de iernă, elu se întorsese de la Dorohoiu răcit, și ceruse să-l facă mereu foc în sobă, ceea ce s'a și făcut. A mâncat, a b'ut bine și s'a culcat. Atuncea țiganul Ion chiamandu-ne, ne spune că ar fi bine să punem capacele la sobă până nu se potolesce jeratecul; ca

unulă care era coalisatŭ cu noi ca sŭ-lŭ perdemŭ, elŭ a cu getatŭ la asfixie. Am aprobatŭ pŕererea, capacele s'aŭ pusŭ.

Asfixia era pe aprŕpe de a-ŝi produce efectulŭ atuncea, dacŕ unŭ jocŭ al intŕmplŕrii nu-i venia in ajutorŭ. Patulŭ fiindŭ in dreptulŭ unei fereste, el, in agonia asfixiei, se vede cŕ a datŭ cu pumnulŭ in geamŭ; geamulŭ spŕrgŕndu-se ŝi aerulŭ pŕtrundŕndŭ dreptŭ capulŭ seŭ, el ŝi-a venitŭ in fire; a inŝelesŭ ceva ŝi, dupŕ ce a statŭ cu capulŭ mai multŭ la ferestŕ spre a se rŕcori, a deschisŭ uŝa, a intratŭ in camera unde se culcase soŝia sa ŝi a tŕbŕritŭ pe ea, ca unŭ sŕlbaticŭ, ca s'o omŕre. Auŝindŭ sbierŕtele ei, am eŝitŭ din camera ce ocu-pamŭ in rŕndŭ cu camerele argaŝilorŭ, unde ne condamnase se ŝedemŭ, ŝi amŭ alergatŭ sŕ vedemŭ ce putemŭ face. Fŕrŕ a intra inŕntru, ne puserŕmŭ sŕ ascultŕmŭ la uŝa tindei. Atuncea incetase de a o hate, dar striga: «A, ticŕlŕsŕ! te-aŭ unitŭ cu tŕlhariiŭ cei de josŭ, cŕ sŕ mŕ omŕi? Lasŕ cŕ te invŕŝŭ eŭ!

— Dar nu Cocŕna, ci eŭ sunt vinovatulŭ, pŕcatele mele ŝ dice bietulŭ Ion ŝiganulŭ. Eŭ am socotitŭ cŕ facŭ bine; ca sŕ facŭ caldŭ in casŕ, am pusŭ capacele; mi se pŕruse foculŭ potolitŭ.

— A, tu? Aŝteptŕ... ŝi dicŕndŭ aceste vorbe, luŕ drugulŭ de la uŝa tindei ŝi dŕndu-i cŕte-va loviturŭ, il culcŕ la pŕmŕntŭ; apoi cŕlcŕndŭ peste elŭ, reintrŕ in camera sa ŝi se puse a-ŝi turua apŕ pe capŭ. Noi, carŭ purtamŭ sarcina de argaŝi, pŕnŕ a nu se face ŝiuŕ, am injugatŭ boii la sŕnii ŝi am plecatŭ la pŕdure, ca sŕ tŕiem ŝi sŕ aducemŭ lemne. Sŕra cŕnd ne-am intorsŭ, am simŝitŭ cŕ lucrurile se potolise in casŕ. Ťiganulŭ Ion, care avea capulŭ spartŭ, iŝi venise in fire. Tatŕlŭ meŭ inuŝi am aflatŭ cŕ s'a dusŭ sŕ-lŭ vadŕ ŝi a ŝisŭ sŕ-i pue pro-sŕpe muiate in apŕ rece. Numaŭ nenorocita de femeie a tateŭ zŕcea, strivitŕ de bŕtŕi, ŝi numaŭ peste douŕ sŕptŕmŕni se putŭ scula spre a se ocupa de afacerile caseŭ. Dupŕ tŕtŕ liniŝtirea ce se restabilise in casŕ, noi persistam in camplotul ce fŕcusem spre a ne scŕpa de el, ŝi orŭ-cŕnd gŕsiam timpŭ spre a ne intruni ne consultamŭ cum sŕ executamŭ lucrulŭ.

Nu târziu ni se presentă ocasiunea. Tata căduse bolnav de friguri, și după vre-o două accesese ce avusese, observasem că, după ce-l lăsa scuturăturile, cădea într'un fel de ferbințelă care-lu slăbesce tare și-l face să vorbască într'aiurea. Când fu în al treilea accesu, pare că instinctiv ne lovi și pe noi un felu de accesu de nebunie : de odată tăbărirăm pe el, atât soția sa, cât și noi două, ba încă și țiganul Ion. Nu mai ținū minte ce făcurăm, dar credū că-l omorirăm prin sufocațiune ; mi se pare că și țiganul, care era foarte pornit asupra lui, l'a apucat de testicule și i le-a strivit spre a-i accelera mórtea. A doua ți tata a fost ingropatū, ca mortū de mórte naturală. »

* * *

În prima săptămână din postul mare, se face mare iarmarocū la Iași pe lunca unde este monastirea numită Frumosa. În ziua de sântul Teodorū a anuluī 1847, un convoiū lugubru eșia din curtea Criminaluluī. Înainte venia Armașul cel mare, După densusul urmaū maī întâiū 12 soldați cari băteau tobele, apoi ca o sută de soldați cu puscele la umērū formând două garduri mișcătore, iar între aceștia ambiī frați Cuciucū, unul lângă altul, mergend în urma unuī preotū cu crucea în mână și urmatū de Gavril Buzatul îmbrăcat în uniformă de postavū roșu și ținend peste umeri două stréngurī. Era tină, fiindū-că nóptea precedentă ploase ; acésta însă nu impedicase pe publicul curiosū de a eși din tóte părțile spre a vedea și a acompania cortegiul până la locul execuțiunii. Frații Cuciuc, îmbrăcați în haine negre, purtând pe capū nisce caschete de plissă négră, cu pantalonii sumeși ca să nu-ī umple de noroiū, ținendū-se de brațū unul pe altul, mergeau veselī ca la o paradă, salutând în drepta și în stânga pe cei ce cunoseau. Urmaiū și eū cortegiul, urcat într'o birjă alăturī cu amicul meū Lascar Roseti. Când cortegiul a ajunsū la iarmarocū, el s'a despărțit în două : frații și-aū ȝisū adio îmbrățișandū-se, apoi a apucat : unul spre o spânzurătore altul spre alta. Am-

bele spânzurătorii erau aşezate pe două movilițe, cari se veddă și astăzi. După cererea lor, cel mai mic a suferit mai întâi supliciu. Din trăsură am privit pe Dumitraki urcându-se pe un scaun, iar pe Gavril Buzatul punându-și strângul de gât și apoi dându-și un pumn după cap în momentul când i se lua scaunul de sub picioare. Când am văzut că corpul se lăsa în jos, și am auzit mai multe țipete de la femeile ce priviau, un fel de amețelă am simțit că mă cuprinde și apoi n'am mai putut vedea nimica, fiindu-că leșinasem.

Amicul meu Roseti atunci strigă la birjari să plece, ne mai putând asista la a doua execuție. Când treceam pe Podul Lung, mă deșteptai în vîrsătură, cu capul sprijinit de mânele amicului meu.

Soția lui Cuciuc, condamnată la aceeași pedepsă, de și tot în stare de alienație, a fost dusă și executată conform cu sentința la Dorohoi, acolo unde s'a comisă crima. Băietul ei, am auzit că după execuția mamei sale, ar fi căzut într'o stare de prostrație, din care n'a putut eși de cât peste 3—4 ani

* * *

În cursul de patru decimii de ani, mereu îmi făceam întrebarea : «Oare se scriu sau nu istoria fraților Cuciuc ?

În cele din urmă mi-am zis : «Și de ce nu ?»

1888 Ianuarie.

PE BARAGAN

PE BARAGAN

I.

Pe podișul din dreapta Ialomiței, unde se încep câmpiile întinse ale Bărăganelor, am moșiora mea dotală, lipsită de sat și de locuitori. Pe totă suprafața plană a acestei moși (căreia i s'a dat numele de Elisa, de către socrul meu Meltiade Mărculescu, în dragostea fiicei sale, care mai târziu a devenit soția mea), nu se află de cât două perle sêlbateci, cari singuri înfruntă vijeliile iernelor și căldurile cele mai mari ale verelor.

Pământul acestei proprietăți, de și de calitate excelentă, imi aducea un venit neînsemnat, din cauză că era prea rău cultivat, pot să spun chiar părăginit, căutat abia de cei mai păcătoși dintre plugarii satelor vecine, sau păscut de ciobani ce nu se puteau învoi în alte părți. Eram, prin urmare, abia clasificată printre proprietarii cei mici, pe când am intrat în posesiunea ei, pe la anul 1858.

Greutatea crescândă a familiei mă îndboldia să fac ca acest patrimoniu să ajungă a-mi aduce un venit mai bunicele, mai ales că comptam pe ferilitatea solului. Trebuia dar să mă apucă de agricultură, cu pasiunea poetică, ce aveam pentru natură și puterea sa productivă, și cu experiența ce o aveam

in cultura pământului, dobândită din copilărie in casa părintescă. Câte dificultăți însă n'am avut de întâmpinat până să-mi organizez o mică fermă în mijlocul câmpiei inculte, care 'mi a căzut la sorți! Cât capitală, câtă muncă, câtă luptă, până să ajung la acesta! Trebuia să aduc pe roțe, din depărtare, și lemn, și nisip, și cărămidă, și cel din urmă cui, cu care să-mi fac casă, împrejuriri, grajduri, magazii, și atâtea îndemănări cerute unui așezământ agricol. Trebuia să crez că totul, ca Dumnezeu când a făcut lumea: puțuri, grădină, arbori roditori, fenețe artificiale și chiar o pădure, pe care o vedeam necesară în viitor.

Acastă întreprindere nu era pentru curagiurile comune. Dar eu, care citisem multe despre viața colonilor din America și Australia, care aveam convingerea, că înaintea stăruinței nimic nu e cu neputință, îmi urmăream idealul, voind mai cu seamă a proba, prin fapte și exemple, că, prin munca asiduă și prin inteligență, pământul Ialomiței, mai bine cultivat, poate deveni sorginte de producțiuni mult mai mănoase și de o înăvuiere mai sigură. Am reușit până la oarecare grad, mi se pare; căci pe când mai înainte era o idee acreditată că prin regiunea acesta grâul nu prosperă, că numai secara abia se face, și că pământul tot atâta produce, măcar ori-cum l'ar cultiva, ori-cum l'ar lucra cine-va, acum, după exemplele date de mine, pământul Ialomiței pare a fi patria celui mai frumos grâu, cultivându-se însă prin duble și profunde arături, ceea ce nu se cunosea cu 20 ani în urmă. În adevăr am avut fericirea a vedea prosperitatea locului ajunsă la așa sbor, în cât paupertatea pot să ădică a dispărut, rămânând dora între țeranii leneși săi degradați de vițiu beție; agricultura mică a luat așa extensiune, că arendașii săi proprietari, ne mai putând face agricultură mare ca mai înainte, sunt nevoiți a-și închiria locurile la țeranii, săi a le cultiva prin argați recrutați de pe la munte săi de peste frontieră.

Stăruințele mele n'au ajuns a aduce avuția lui Cresus în casa mea, dar au ajuns a împătri valoarea mică a mele pro-

prietăți și a mă ajuta de a pluti pe valurile grele ale vieții materiale.

De la un timp, abandonând agricultura pe sema cultivatorilor miei, inchiriându-le pământurile în bani, m'am mărginită a privi ferma mea ca un simplu leagăn de delectare. Unde, când mă simt obosită de viața sgomotoasă a capitalei, merg de respir aerul de linisce și de sănătate în mijlocul frumoasei păduri de salcâmi ce mi-am făcut, a arborilor fructiferi ce am sădit eu însu-mi cu mâna mea, și a câte-va vaci, a căror desmierdare îmi face mare plăcere. Locașul meu servă iarna adesea de adăpost bine-făcător călătorilor, cari sunt surprinși de vijeliile de acelea cari omorâ, iar vara ca casă de pietate, unde muncitorul sărac capătă gratis mămăligă, brânză sau lapte la nevoie, iar cel lovit de friguri sau alte bôle ușore, câte un medicament reparativ, cum prafuri de chinină, picături de inimă, unt de sunătoare și altele. Asculte cel de sus urările câte se fac la pragul casei mele de cei lipsiți și nevoiași, cari esse dicându: Dumnezeu să vă ajute și să vă ferescă de dureri și de neajunsuri!

Ajutor și tovarăș la viața din Bărăgan aveam pe un văr al meu Nicolae Schina. E cunoscută Românilor familia aceasta; căci de și originară din Constantinopole, totuși mulți din membrii săi astăzi se bucură de cetățenia română și figurează între numele notabile ale țerei. Bunul meu, adică tatăl mamei mele, (George Schina, compromis în mișcarea renascerei elene, cunoscută sub numele de Eteria grecă, fu decapitat la Constantinopole în anul 1816. După aceea, numeroasa sa familie se răspândi în toate părțile lumii: din fiicele sale, una, Eufrosina, a venit cu haremul lui Vodă Șutu la Moldova, unde a devenit soția tatălui meu; alta s'a măritat în Constantinopole și din ea se trage familia Pitzipio; iar din fiii săi unul numit Constantin s'a făcut supus britanic și a murit ca medic la Malta; altul Michail, om foarte cunoscut în istoria Renascerei elene, ales chiar Ministru și consul general în București, a murit la Atena; alți doi, Alexandru și Eustațiu, incetățeniți Români, au fost părinții actualilor frați

și veri Schina, cari se distingă în armată și magistratura română; altul, Cupariul Iancu Schina, s'a așezat și a trăit în Basarabia. Din acesta, se trăgea vărul meu despre care voi să vorbesc, fiindcă viața lui a fost atât de intimă legată de a mea.

II.

Nicolae, sau Nicolaki, după cum îl numiam în familie, era puțin mai în vârstă de cât mine, născut la 1821. El fusese atras de unchiul Michail la Atena pentru ca să-și facă cariera în armata de acolo. Nu l-a plăcut însă Grecia cu munții și pleșuvi, ci a preferat să se întorcă în România, a căreia limbă o iubea mai mult. Era om bun la inimă, onest, afabil cu toată lumea, afectuos către rude și amici, gata a alerga pentru faceri de bine și a se sacrifica pentru orice idee nobilă, modest, filosof, în fine omul lui Dumnezeu. Toți din familie și toți cei ce-l cunoscă îl iubeau pentru distinsele calități sufletești ce-l caracteriza. El fusese în mai multe rânduri impiecat la vamă, la regia tutunurilor, în cari s'a distins prin zel și onestitate, precum și probăză numeroasele atestate ce au rămas pe urma lui. În cele din urmă, desgustat de tracaserile funcționarismului, el se puse la dispozițiunea mea și se oferă a dirige menajul casei mele din Bărăgan. Ce achizițiune pentru mine, care schimbasem mereu la Logofeți și îngrijitori, cari de cari mai pretențioși, mai păcătoși și mai de rea credință! Acum avem un adevărat amic al intereselor mele, un frate neinteresat și devotat până la viață! Câți alții nu-i oferiau salarii indouite și întreite de ce avea la mine, și el tot d'a-una răspundea: nu, nu mă depărtez de casa vărului!

Și pentru un om deprins cu societatea și cu viața din orașe nu e tocmai plăcut să trăiești și iarna și vara în Bărăgan. Trebuie ca cineva să aibă sau mari interese, sau mare amor pentru viața câmpenească, sau devotamentul unei conștiințe

ferme pentru ca să se împace cu singurătatea și cu uritul, mai ales în lunile de iernă, când nopțile sunt atât de lungi și vijeliile atât de înfiorătoare.

Când veniam la reședința mea solitară, eram întâmpinată de îmbrățișări fraterne, tot-d'a-una atât de căldurose ca în cei mai tineri ani ai vieții noastre; eram informat despre mersul afacerilor moșiei cu punctualitatea cea mai severă și cu minuțiozitatea cea mai largă. Găsim arborii din grădina curății și îngrijiți de însăși mâna sa, vitele blânde venind la desmierdările sale, servitorii supuși și ascultători ca la părințele lor, păsările furnicând cu sutele la vederea lui, și toate ustensilele casei în bună regulă, bine păstrate și bine întreținute. Il întrebam adesea cum se împacă cu uritul; el îmi răspundea că supărarea acesta nu o simte, pe cât timp are cărți ca să citească și afaceri cu cari să se ocupe. «Singura îngrijire, dicea el, care îmi trece câte o dată prin minte, este ca să nu vie niscaî hoți să mă calce, de și știu că asemenea răi vin numai acolo unde sunt parale. Nu mă tem însă de cât să nu fiu surprins; alt-fel, în loc de bani le-aș da glonțe ca să-î împacă.» În adevăr, vărul meu era bună pușcaș: nu trecea săptămână fără ca un erete sau două să nu cadă sub loviturile puștii sale; apoi eu aici țineam toate armele mele și peste 30 focuri erau la dispozițiunea lui, tot-d'a-una gata pentru eventualitate agresivă.

În vara anului acestuia, mai mult de cât tot-d'a-una el îmi povestea anecdote despre brigandagiurile din Grecia. Pe timpul cât fusese în serviciul armatei grecești, permutat cu garnisona în mai toate punctele însemnate ale Elladei, avusese ocaziunea a se familiarisa cu crimele barbare ale Clefților tradiționali, căci adese-orî făcuse expedițiunii în urmărirea făcătorilor de rele care mișunau odinioară în patria lui Homer, și despre a căror faimă atâtea pene ilustre s'au ocupat. Brigandagiurile de pe la noi, despre cari unele-orî citia în gazete, lui i se păreau nimicuri, comparativ cu cele ce se petreceau în Grecia: cu toate acestea, părea preocupat și spunea adese-orî că se teme a nu fi surprins.

Fatalitatea, vai! a demonstrat că presimțirile lui nu erau chimerice.

Ialomîța, în adevăr, anulă acesta mai mult ca tot-d'a-una, era bantuită de făcători de rele. Nu trecea săptămână să nu se audă despre furturi de vite, spargerii și alte borfășii comise prin satele vecine. Administrațiunea însăși era pusă în mișcare pentru urmărirea făcătorilor de rele; dar neputincioasă de a nemeri mijlocele eficace, ea avea recursul la măsurile ridicole care numai ineptia le putea concepe. Intr'una din zilele lui Septembre, moșia mea a fost vizitată de unul din acele puteri care se văd în operele bufelor. Vre-o câte-va sute de oameni, conduși de un ofițer de Dorobanți și de două primari comunalii, au făcut o adevărată hăituială de vânătoare, care n'a putut da alte rezultate de cât mi-au zdrobit porunburile, mi-au jefuit fructele din grădină, mi-au scotocit toate ungherele parcului de pădure de lângă casă, mi-au persecutat chiar curcanii, în iluziune că erau niscaivi hoși deguizați! Cu asemenea chip credeam onorabila administrațiune a pune mâna pe răii periculoși societății, neștiind măcară comptul de înțelepciunea proverbului popular că «mâța cu clopoței nu prinde șoricel.»

Simultaneu, districtul Ilfovului nu era mai puțin bantuit de făcători de rele. Mai cu seamă o bandă de trei briganzi scăpați din Ocne, răspândia terore prin faptele lor cutezătoare. La 3-spre 4 Octombrie (1882) au călcat casa unui mare proprietar, numit Hagi Velciu, situată în marginea unei păduri de pe moșia sa numită Dona. Venind mai întâiu pe la amiază-și cu pretextul de a se băga argași, dar cu scopul de a observa localitatea, și vedându-se primiți cu răcelă de către proprietar, carele le cerea răvașe de drumul său garanții, de o cam dată s'au retras fără a dice nimic, vedându mai ales că pe timpul acela erau prea mulți oameni în curte. Dar în de seară, pe la 6 ore, pe când sora scăpeta către apus, au revenit cu toate preparațiunile spre a-și realiza planul. Din fericire, bietul Hagi Velciu a putut să se strecore pe o ușă de din dos și să se arunce într'o gropă de bucate, scăpându

ast-felū de ochiī lor. EI, dupē acēsta, rēspāndindū terórea prin țipete și impușcături repetate spre a înspăimēnta pe servitorī — cari în adevērū s'aū și făcutū nevēduțī — aū pusū mână pe o soră a lui și pe o servitoare a sa, pe care le-aū torturatū spre a putea descoperi baniī ce așteptaū sē găsescă. Cu tóte acestea n'aū pututū descoperi de cât ce eraū în casă, abia vre-o douē miī de lei. Turbăciunea lor atuncīa nu mai avū marginī; și-aū vērsatū necazulū pe totū ce le-a venitū sub mână : mobile, lampe, farfuriī, sticlăriī, ferestre, uși, lăđi, tóte aū fost sparte și sdrobite într'unū modū adevēratū selbaticū. Numai dupē ce aū nimicitū tóte și s'aū imbuibatū cu mncări și hēuturi, cari le-aū gāsītū în casă, și-aū luatū drumulū spre cartierele lor misteriose.

III.

În pădurea unei moșii vecine numită Vispēscă, era bordeiulū unui pădurarū, cu care ei aveaū înțelegere de mai nainte spre a se adăposti și a găsi cele trebuinciose pentru mncare și repaosū. Dupē călcarea de la Hagi Velciu, care sē vede că tot ī-a fost făcutū sē le palpitate pepturile, peste trei đile, și anume în 8 Octombre, pădurarulū care īi găsduia 'ī-a indemnātū sē trecă în Ialomița la moșia mea, unde dupē cunoscințele ce avea (căci de loculū lui acelū pădurarū era din comuna Vlăīculescii, vecinā alăturată cu moșia mea, și prin urmare cunoscea óme-niī și casa mea) spera sē găsescă bani multī. Venindū de-a-dreptulū peste holdē, în apropiere de fruntariile mele, deteră peste doi țeranī cari culegeaū porumbū. Ingrijitī ca nu cum-va aceștia sē bănuescă ceva și sē dea alarma, aū apucatū pe țeranī și ī-aū legatū burdufū, ast-felū ca sē nu se pótă mișca din locū ; apoi inaintāndū fără obstacolū saū sfělă, pe la 5 ore și jumătate, aū intratū cu pași de lupū în curtea casei mele. Mai întâiū aū nāvālītū în camera servitorilorū, pe cari ī-aū gāsītū grāmādă, stāndū la mncare. Acolo aū întrebatū :

unde este boerul? căci hoții sperau ca pe mine să pună mâna, cu iluziune ca la mine să găsească tesaurile lui Cresus. Apoi îngrozindu pe argați că vor fi uciși de vor face sgomotul, s'au aruncat ca fulgerul în camera de sus, arătată de argați. Acolo găsiră pe vărul meu rezemat într'un colț pe pat, și pe o servitoare, pe care o aveam de mai mulți ani purtând sarcina menajului casei. Vărul meu, cum a vădit aceste figuri sinistre, s'a ridicat de a pus mâna pe un revolver ce era în cuiu d'asupra capului se în perete; se vede că atât își pierduse mintea nefericitul, în cât uitase că era surprins, și că era prea târziu spre a se putea apăra. Unul din hoți însă, totu atât de răpede ca dânsul, l'a apucat de pumn și l'a smuls arma înainte de a se putea servi cu ea. Căpitanul lor, Enaki Marcu, a ținut atunci: dă-ți, mă! Atuncea unul dintr'ênșii, după ordinul acesta, l'a tras un glonț în piept, cauzându-și mórtea la moment, fiindu-că-și pătrunsesse inima și costa. După acesta Căpitanul însuși începù perchisițiunea lucrurilor din casă, iar ce l'alți doi, unul din fața casei și altul din dos, sloboziau mereu la focuri de pușci și pistole, cu scopu de a terifica pe trecători și pe orî-carî ar fi cercat să vie în ajutorul casei. Tote lățile și dulapurile, tote rufele și hainele, au fost scotocite cu de-amănuntul. Biata servitoare a fostu bătută și stălcită cu paturile pușcelor și cu pumni, ca să scotă banii ce sciau ei din auzite că are. Servitorea în adevăr a arătat și a dat totu ce a avut ea, și tote ce a știut că putea fi în casă; și n'au fostu mai multu de câtu vre-o mie de lei noui ai casei, adică ai mei și ai vărului meu, și vre-o mie două sute ai bieței servitoare, tote economiele ce-și adunase de vre-o zece ani de când servia în casa mea.

IV.

Primiul scirea prin telegramă la comuna Dimăchenii din districtul Dorohoiu, moșia bunului meu amic Ion Docan, unde mă dusesem să petrec câteva zile, atras și delectat

de atnabila societate a familiei sale. Mă repeziiu imediatu la Bucuresci, și de aci la locul catastrofei, unde 'mă găsiu casa turburată de tragicul evenimentu, iar pe regretatul neș vēr încă neingropatū, fiindū-că au trebuitū sē-lū țină cincī țile până la venirea Procurorului și a unui Medicū, pentru ca sē-ī acă autopsia lezală.

Dupē ce au comisū acēstă crimă, hoșii s'au retrasū spre locul de repaosū, la bordeiulū din pădurea Vispēsa, impreună cu pădurarulū care-ī adusese la mine. Ei nu sciau însă că încă dupē călcare, de la Hagi Velciū se organizase potera pentru prinderea lorū. Intr'adeverū, unū Procurorū și unū Judecător de instrucțiune de la parchetulū de Ilfovū, veniseră cu douē țile mai înainte la loculū unde se comisese călcarea. Aceștia avuseseră inteligența de a descoperi și afla vizuina făcătorilorū de rele : cerură sē le vie 20 de călărași inarmați de la subprefectura plășei Colintina, care are stațiune militară la Panteleimon ; dar dupē erōrea telegrafului se trimiseră nu mai 10 călărași, și aceștia rēu armați, cu puscele stricate și fără cartuse. De și s'a judecatū că n'ar fi indestulători, totuși nu se putea întârșia ; căci dacă inopta, hoșii ar fi părăsitū pōte bordeiulū. Așa dar se assediā ascunșetōrea brigandilorū, pe care avuseseră prevederea a o inconjura cu mai multe rēndurī de odgōne și funii, legate de la unū arbore la altulū, cu scopū de a incurca pe assediatorī. Cu tōte acestea, se dete assaltulū : hoșii eșirā la apērare. Dupē o mică luptă însă, in care unū caporalū a fostū lovitū de unū glonșū in piciorū, se puse mână pe Enaki Marcu, iar ceī-l'alți scāparā in desišulū pădurei.

Potera aduse in triumfū pe Căpitanulū hoșilorū și pe pădurarulū care ospētase pe musafirī seī cu plăcinte și cu fripturī suculente. Ceī l'alți hoși, grație energiei și inteligenței parchetului de Ilfov, au fostū mereū urmăriți, și in cele din urmă prinși și trādați justiției.

Iar eū in țiuva de 13 Octobre inmormēntaiū pe nefericitulū meū vērū la comuna Stoenesci-Elisa, plānsū și regretatū

de toți acei ce 'l-au cunoscut; fiind-că bun și drept era, și merita lacrimile vărsate pe mormântul său !

Administrațiunea n'a întârziat de a pune mâna pe assassin. Toți au fost prinși, dați în judecata Curții cu jurați și condamnați la muncă silnică pe viață. Eu am rămas înse neconsolat de pierderea iubitului meu văr, care m'a făcut ca să-mi dau moșia în arendă, să desfac vitele și instrumentele agricole, și să mă duc foarte rar pe la casa unde, în singurătatea Bărăganului, odinioară mă delectam cu atâta plăcere

1882 Decembre.

DIN ANUL 1848

DIN ANUL 1848

CÂTEVA CUVINTE

În anul 1860 am întreprins publicarea unei Reviste literare, apărând în fascicule, de două ori pe lună, sub titlul de *Revista Carpaților*. Ca unica publicație literară pe atunci în capitala României, întreprinderea mea a avut ore care succes. Portul și astăzi recunoștință celor 800 de abonați care s-au grăbit să mă susțină, precum și junelor talente care au colaborat la opera mea. Revista aceasta, după doi ani de viață, s-a vădit nevoită să înceteze: mai mult de jumătate din abonații ce avea au părăsit-o spre a trece la *Revista Română*, fondată de o societate de mai mulți tineri care promiteau o fundație mai solidă și mai interesantă și cu o existență mai bine asigurată, fiindcă mulți din colaboratorii dispuneau, pe lângă mari talente, și de averi personale respectabile, cu care ar fi putut să susțină chiar fără abonați. Acei tineri însă s-au simțit prea curând obosiți, și *Revista Română* n'a putut să trăiască nici cât a mea, părăsită și de colaboratori și de contribuitori.

De astă-dată, decisă a-mi publica *Suvenirile*, atât nouă cât și vechi, sper că voi face plăcere lectorilor generațiunii actuale reeditându, îndreptate și adaose, pe acele publicate în *Revista Carpaților*, ca să indestulez totu o-dată și pe mulți din cititorii vechi ce mi-au manifestat dorința de a le mai ceti o-dată după 28 de ani. Rogu însă pe lectori ca, înaintea acestora, să citească pe acele cu titlurile: **«din copilărie și Tinerețe.»**

I.

Totă lumea scie că la 1848 a fost și în Moldova o mișcare politică, ca în totă Europa.

Acea mișcare unii au calificat-o de intrigă rusească, alții de revoluțiune, alții de copilărie, alții de mișcare națională. Dar adevărul zace încă învălit de mistere, ca toate evenimentele politice din lume.

Puține s'au scris până acuma asupra evenimentului acela, și mulți poțe nu știu detaliurile sale. Dar merită ore să ne mai aducem aminte de dălele acelea? Eu cred că da, fiindu-că ele au făcut o pagină durerosă în istoria românilor; fiindu-că au lăsat suvenirii încă vii în toate clasele și în totă țera.

Pân'a nu veni la fapte, să aruncăm o căutătură de ochi răpede asupra stărei Moldovei pe la începutul anului 1848. Nu s'a scris de ajuns. Nu s'a caracterizat indestul domnia de cincispredece ani a fostului Domn Michai Sturza. Ar trebui în adevăr un studiu adânc și un talent eminent pentru un scriitor, ca să urmărească și să scrie această lungă istorie, acel trist martirologiu de suferințe, de decepțiuni și de deceptitudine, a unei țeri întregi.

Căpătând tronul, nu prin alegerea țerei, ci prin Convențiunea de la St. Petersburg, Michai Sturza era instrumentul docil al politicei muscălești. Dotat de natură cu o iubire de

argintu nesăţiosă şi o capacitate speculativă, elu domnia cu o tactică imperturbabilă. Spre a avea unu sprijinū sigurū pe lângă treptele Porţei Otomane, el luă de soţie pe fiica bētrānului Vogoride, omū vērsatū în diplomaţia orientală, cu mare şi sigură influenţă pe lângă Turcī. Spre a fi bine vēdūtū şi de Puterea Protectōre, elū se îngrija de a cultiva tot-d'a-una pârghia solidă a usului moscovitū : corupţiunea.

Ast-felū susţinutū din afară, în lăuntru îşi bătea jocū de aşedēmintele ce-ī fuseseră incredinţate. Prin simulacrul de constituţiune ce sē dădese Moldovei sub titlul de Regulamentul Organicū, cum erau în realitate lucrurile ? Reprezenţaţiunea naţională ajunsese o adevērată păpuşerie : adunarea se compunea dupē voia Domnului, din sateliţii sei ; alegerile se făceau prin corupţiune, ameninţări, exiluri, arestări, promiteri de favoruri. Administraţiunea, unū mijlocū de apēsare şi de stōrcere a bunurilor private şi publice. Justiţia, o formalitate de sprijinire şi de răpire, unū traficū du cupiditate şi de licenţă. Finanţele, o sorginte de întreţinutū sbirii şi hoţia organizată spre a mări comorile domnitorului. Poliţia, unū instrumentū de spionagiū şi de tiranie. Boeria, unū altū instrumentū de demoralizare a tuturorū treptelorū societăţei. Servilismulū, intriga, spionagiulū, trădarea, laşitatea, infamia, erau titluri de a se recomanda cine-va către guvernū spre a-şi face cariera. Demnitatea, capacitatea, integritatea, talentulū, erau facultăţi ce atrăgeau persecuţiunea din partea guvernului. Dacă cine-va se tânguia pentru vre-o judecată nedreptă, era datū în judecată. Dacă reclama în contra mituirei, era lipsitū de drepturile politice. Dacă cuteza a se arēta contrariū voinţelor guvernului, era arestatū şi exilatū. Ast-felū Domnulū acesta, căutāndū sē-şi mărească comorile, prin care se susţinea politicesce, uidea orī-ce instinctū nobilū, orī-ce inimă patriotică, orī-ce spiriū liberalū, orī-ce virtute civică.

II.

Dar p $\acute{o}$ te s $\acute{e}$ vie o posteritate, care s $\acute{e}$ întrebe : cum s'a $\acute{u}$ putut $\acute{u}$ comite asemenea lucrur $\acute{i}$ în secolul $\acute{u}$ XIX ? Cum putea Domnul $\acute{u}$ acesta s $\acute{e}$ se p $\acute{o}$ rte ast fel $\acute{u}$ sub protec $\acute{i}$ unea cu ochi de Argus a reprezentan $\acute{t}$ ilor $\acute{u}$ Russei $\acute{i}$, car $\acute{i}$ dup $\acute{e}$ tratatul $\acute{u}$ de la Andrianopole erau permanen $\acute{t}$ i în aceste Principate ? În adev $\acute{e}$ r $\acute{u}$, posteritatea ar $\acute{d}$ ice c $\acute{a}$ aceste lucrur $\acute{i}$ sunt scrise din patim $\acute{a}$ sa $\acute{u}$ din exagerare tiner $\acute{e}$ sc $\acute{a}$. Dar acea posteritate cat $\acute{a}$ s $\acute{e}$ scie c $\acute{a}$ interesul $\acute{u}$ Russei $\acute{i}$ era de a sugruma or $\acute{i}$ -ce spirit $\acute{u}$ de liberalism $\acute{u}$ în $\acute{t}$ erile acestea. Ea se temea ca ideile sa $\acute{u}$ tendin $\acute{t$ ele liberale sa $\acute{u}$ constitu $\acute{i}$ onale s $\acute{e}$ nu fie ca model $\acute{u}$ în vecin $\acute{a}$ tatea staturilor $\acute{u}$ sale, pe care voia s $\acute{e}$ le $\acute{t}$ ie pururea sub jugul $\acute{u}$ ei de fer $\acute{u}$. Pe lâng $\acute{a}$ ac $\acute{e}$ sta, cat $\acute{a}$ s $\acute{e}$ scie c $\acute{a}$ or $\acute{i}$ -ce agent $\acute{i}$, or $\acute{i}$ ce comissari $\acute{i}$, or $\acute{i}$ -ce consuli $\acute{i}$ trime $\acute{t}$ ea Russia, p $\acute{a}$ n $\acute{a}$ în cele din urm $\acute{a}$ ajungea $\acute{u}$ a fi fascina $\acute{i}$ (fermeca $\acute{i}$) de Mich $\acute{a}$ i Vod $\acute{a}$ Sturza, în c $\acute{a}$ t închidea $\acute{u}$ ochii $\acute{i}$ la or $\acute{i}$ -ce descoperiri $\acute{i}$ $\acute{s}$ i înc $\acute{a}$ coperia $\acute{u}$ or $\acute{i}$ -ce nelegiur $\acute{i}$.

$\acute{T}$ era, în ast-fel $\acute{u}$ de pozi $\acute{i}$ une, nu avea nici un $\acute{u}$ recurs $\acute{u}$.

De se g $\acute{a}$ sia $\acute{u}$ $\acute{o}$ meni $\acute{i}$ cu curagi $\acute{u}$ ca s $\acute{e}$ protesteze, nu avea $\acute{u}$ unde. De se adresa $\acute{u}$ la puterea protect $\acute{o}$ re, nu c $\acute{a}$ p $\acute{e}$ ta $\acute{u}$ nici o îndestulare. De se adresa $\acute{u}$ la puterea suzeran $\acute{a}$, suplicele venia $\acute{u}$ îndat $\acute{a}$ în m $\acute{a}$ na Domnului $\acute{i}$, $\acute{s}$ i era va $\acute{i}$ de cei ce le subscri $\acute{a}$ $\acute{u}$. C $\acute{a}$ c $\acute{i}$, precum s'a $\acute{d}$ is $\acute{u}$, la Constantinopole Domnul $\acute{u}$ avea agent $\acute{u}$ pe socrul $\acute{u}$ se $\acute{u}$, carele scia a se pune în intimitate cu $\acute{o}$ meni $\acute{i}$ influen $\acute{t}$ i de acolo. De se adresa cine-va la reprezentan $\acute{t}$ ii $\acute{i}$ celor l'alte puteri europene, ei r $\acute{e}$ sponde $\acute{a}$ $\acute{u}$ c $\acute{a}$ nu a $\acute{u}$ nici o compe $\acute{i}$ n $\acute{t}$ $\acute{a}$ alta de c $\acute{a}$ t a protege pe supu $\acute{s}$ ii $\acute{i}$ lor.

Ast-fel $\acute{u}$, Moldova reprezenta dou $\acute{e}$ tabere mari distincte : una guvernamental $\acute{a}$, compus $\acute{a}$ din sateli $\acute{t}$ ii $\acute{i}$ Domnului $\acute{i}$; alta $\acute{d}$ iss $\acute{a}$ na $\acute{i}$ onal $\acute{a}$, compus $\acute{a}$ din diverse elemente. În ac $\acute{e}$ st $\acute{a}$ de pe urm $\acute{a}$ partid $\acute{a}$, intra $\acute{u}$ $\acute{o}$ meni $\acute{i}$ de t $\acute{o}$ te clasele $\acute{s}$ i de diferite nuan $\acute{t}$ e :

funcționarii paraponisiți de pierderea posturilor, aspiranții de posturi, liberalii convinși, patrioții sinceri său de calcul, nemulțămii pentru diverse cauze, ambițioși; în fine ómenii de felurite culorí.

III.

Pe când în Franța clocotia vulcanul revoluțiunei, tóte popórele și naționalitățile apēsate pândiaú momentul isbucniréi sale. De la acelu foculariu de viéță, tóte popórele așteptaú sē aprinđă lăclia libertăței și a drepturilor lor usurpate, spre a putea intra într'o viéță nouă și mai bună.

Românii pe atunci erau încă prea puțin cunoscuți Europei civilizate. Ei nu dăduseră încă vre-unú semnú de viéță politică, spre a atrage atențiunea ómenilor însemnați ai secolului. Pressa europeană fórté rarú se ocupa de chestiunea lorú. Diplomația încă nu cunosea nici drepturile lorú politice, nici istoria lorú, nici importanța geografică a țerei lorú, nici suferințele ce induraú, nici aspirațiunile de renaștere națională carí le nutria spiritele.

Dar sórta acestuí poporú bravú și demnú de viéță nu putea sē rămăe pentru de-apururea staționară. Europa în curéndú saú mai târđiú trebuia sē-lú cunóscă și sē se ocupe de dēnsulú. Studenții Români din Paris și de prin alte părți se puseseră în relațiuni cu publicisții și cu bărbații politici, carí începură a le da cele mai frumoșe speranțe.

În zilele cele furtunóse ale Franței, Românii din Paris, atât studenți cât și alți bărbați maturi de vērștă din ambele Principate, începură a se intruni și a se ocupa de sórta patriei lor. Ei se deciseră în cele din urmă ca o dată cu scularrea celor l'alte naționalități, sē facă a se manifesta și în țerile lorú o revoluțiune de renaștere. Unirea Principatelorú, emanciparea lor de protecțiunea russescă, o constituțiune liberală, erau bazele programei politice care rumegaú.

Cu assemenea proiecte, îndată după revoluțiunea din Fe-

bruariu, toți Români din Paris pleacă ca să reîntre în patria lor și să se apuce de lucru. Lăsându a vorbi mai departe despre participarea acestei junimi în evenimentele cari s'au preurmat, se ne întorcem puțin la Iași spre a vedea ce se petrecea acolo.

Încă înainte de izbucnirea revoluțiunei în Paris, a fost venit, în Principate un personagi însemnat cu titlul de comisar impărătesc extra-ordinar al Curței Protectore. Acesta era faimosul general Duhamel.

Acest diplomat venise cu o misiune misterioasă. Când veni în Iași, el fu dat în quartiră la casa splendidă a Logofetului Costaki Sturza (bătrânul); și mulți se miră de acesta cu drept cuvânt. Acest boer era din partidul paraponisiților, fiindcă i se luase portofoliul ministerial pe care-l avusese în mai multe rânduri și care credea că i se cuvine ca apagi.

Unii diceau că guvernul inadinsu 'i-a dat pe acest mare om în quartiră, pentru ca să-și astupe gura, dându-i prin acesta o garanție că în curând va recăpeta ministeriul pierdut. Unii credea că comisarul rusesc însuși ceruse această quartiră. Dar era timpul ipoteselor, și nimeni nici astăzi nu scie adevărul, de cât dora Vodă Sturza și Duhamel.

Se răspandise vorba că marele diplomat Russesc avea misiunea a face pe Vodă să intre în calea legalității și că i-ar fi făcut aspre muștrări pentru abuzurile guvernului său. De aceea mai mulți din nemulțumiți se hazardară a se duce la el și a-i arăta pësurile țerei. Diplomatul avea dicționarul omnilor din țară; sciea împrejurările și caracterul fiecărui din cei ce veniau să i se înfățișeze. De aceea pe unii îi primia cu cordialitate, pe alții cu aroganță; unora le da consilie părintesci; altora amenințări rusesci; unora le promitea decorațiuni și cariere, altora perspectiva pedepselor și essilul chiar până în Siberia.

După câte-va zile de petrecere în Iași, Comissariul rusesc

plécă la Bucurescî, lăsând în urmă-î desolațiunea și desperarea.

Era pozițiunea cea mai durerósă, în adevăr. Oamenii inteliginți nu vedeau nici o perspectivă de mântuire, nici un chip de viudecare atâtor rele de care țera suferia. A resturna guvernul prin o rescólă, nimeni nu cugeta; întâiu că era un pas prea hazardos; al duoilea că vecinătatea Puterei Protectóre era prea aprópe și tot-déuna amenințátore.

IV.

În mijlocul acestor ferberî și fremântăturî, iată vine ca o bombă scirea despre revoluțiunea din Paris.

Proclamarea Republicei, fuga regelui Louis-Philippe, manifestul lui Lamartine, resculara tuturor naționalităților, electrisară inimele Moldovenilor. Toți ómenii bine cugetători vedoră o rađă de speranță pentru schimbarea lucrurilor. În lipsă de foî românesci, care nu puteau fi tolerate sub regimul absolutu al lui Michai Sturza, gazetele franceze, cari veniau în plicuri prin posta aussriacă, se traduceau și, prin miî de copii respândite, se făcea propaganda ideilor și faptelor revoluționare din Franța.

Domnul, vedorădu această mișcare mare în spirite, prevedorădu vre-unu feliu de resculare, și neavend se vede destulă siguranță în credința oștirea pământesci, se puse îndată a-și organiza o gardă pretoriană: înrolă vre-o două sute și mai bine de Arnăuți și aventurari străini, însemnându-le și lefe bune prin care cređu a-și asigura credința lor. Pe acești mercenari spera el, sau se-î pue înainte la foc în casu de revoluțiune, sau, în casu de a fi învinsu, se se pótă strecura, însoțit de densii, peste hotar.

Locuitorii de tóte clasele din capitală se inspăimantară de desvoltarea unei asemenea măsuri. Cuventulu era prea natural. Acesta semăna întocmai cu adunătura volintirilor lui Penedeca, locotenentulu din Iași al lui Ipsilante de la 1821.

În toate Țările și în toate casele nu se vorbea de cât de esecese acestor vagabonți. Lumea se accepta din Ți în Ți la vre-un incendiu, urmat de deprađare generală. Supuși străini, prin consuli lor, cerură garanția vieții și averilor lor. Consulii intrară în corespondință formală cu guvernul pentru acesta. Dar Domnul ajunsese la cinismul cel mai impudent; se mărgini a răspunde Consulilor cu banalități, și bandele de volintiri se mântuiră.

V.

În ast-fel de stare erau lucrurile în Iași pe la începutul unei lui Martie.

Acuma îmi voi permite să vorbesc ceva despre mine. Pe cetitorii speru că-lu va interesa, căci din viața unui individ une-or se poate judeca caracterul unei epoci.

În primă-vara anului 1848, după împrejurările vieții mele private (despre care voi vorbi în altu capitolu mai departe) mă aflam la țera. Mă făcusem arendaș alu tatălu meu, care ajunsese prea bătrănu pentru ca să mai pótă a se ocupa cu agricultura. Luasem de la el în arendă moșia sa Hârșova din districtul Vasluiulu, moșie moștenită de la strămoși, locu în care-mi legănasem copilăria și primii ani ai tinerețelor mele. Acolo este un locu istoricu nu numai pentru mine dar și pentru țera intrégă. Aice în apropiere se făcuse faimósa bătălie de la Racova, pe timpul lui Ștefan-cel-Mare. Crescut de micu pe valea Racovei, mergeam cu bucurie să mai vedu movilele acele, asupra cărora tradițiunea a lăsatu atât de frumoșe anecdote. Chiar pe moșia tatălu meu, este o movilă care se numesce movila lui Șion. Documentele și tradițiunile familiei spunu că aci un Demir Gherei fiu al Hanulu Tătărescu fiindu în serviciulu marelui Domnu, desvoltase cea mai mare vitejie asupra Turcilor; aci Demir inmormentă victimele sale; aci elu îmbrățișă legea creștină; aci Ștefan ilu boteză cu numele de

Sion și-l cunună cu o nepotă a sa ; aci Ștefan îi dăruie c'ntinsă moșie.

Dar strămoșii mari și tari, s'aũ perdutũ intru intunereculũ timpului și al uitărei ! Generațiunii numeroase aũ urmatũ și s'aũ strecurat. Timpulũ de durere și de decadență a venitũ peste poporulũ Român. Geniul miseriei planeză peste omenii și locurile cu suvenire memorabile !

VI.

Nu potũ arăta senzațiunile ce m'aũ cuprinsũ când, după o absență de optũ ani, mẽ intorceam la Hirsova. Până a nu a-junge la aședarea părintescă, trebuia să trecũ pe lângă clopotnița de lemnũ a unui Schitũ, fundatũ de unũ strămoșũ alũ meu și inchinat Mitropoliei. Acolo cu optũ ani in urmă depusesemũ, rece și abandonatũ de viețã, corpulũ aceleia ce mẽ adusese pe lume ! Un simțimentũ de pietate mẽ făcũ să mẽ oprescũ la pörtã, să mergũ spre bisericã făcendu-mĩ cruce, și apoi să cadũ in genuchi pe pãtra rece ce coperia mormentulũ maicei mele. Leșinaiũ plângendũ. Preotulũ bisericei veni, cu una din fiicele sale, ca să mẽ stropescã cu apã pentru ca să mẽ deștepte. După ce intraiũ in bisericã și mẽ inchinaiũ, după ce mẽ mai rugaiũ pentru sufletulũ maicei mele, apucaiiũ calea spre casã.

Aședarea părintescã era situatã pe un locũ de cele mai pitoresci : pe peptulũ ridicatũ alũ unui deal. De aici spre sudũ se vede intindẽdu-se o vale lungã ca de jumãtate postã, prin care șerpuiescũ trei riulețe vii. Despre apusũ și despre rãsãritũ, douẽ sãtulețe pe douẽ vãi, iar dincolo de sate, alte douẽ dealuri, coperite cu crãnguri și cu semãnãturi, care se perdũ nu departe in valea prelungã ce se intinde spre miédã-đi.

Când intraiũ in curtea casei părintesci, o sudore rece de pe frunte se uni cu lacrimile mele. Acestũ locașũ, pre care eramũ deprinsũ a-lũ vedea plinũ de viețã și de mișcare, acuma

va! respira un aer de desert, trist și dureros! Nu mai vedeam pe maica mea ținându-mă în scară cu brațele deschise ca mai înainte! Nu mai vedeam pe cei doisprezece frați și surori împrejurul meu! Nu mai vedeam acea mulțime de servitori cu care am fost crescut în copilăria mea!

Mă primi un bătrân bucătar, sclav al părinților mei, cu lacrimi de bucurie. Intrați prin camere, și nouă dureri mă sfășiară, vădându-le deserte și delabrate.

Peste câte-va momente fui distras din durerile mele cu venirea unui mare număr de locuitori din sat. Un aer de fericire strălucia pe fețele acelor oameni. Toți mă cunoșeau din pruncie și mă adora: bătrânii mă purtaseră în brațe; tinerii crescuseră cu mine, luând parte la toate jocurile copilăriei mele; casele tuturor îmi erau cunoscute; inima mea tuturora le era știută; fie-care purta câte o speranță sigură în bunătatea și în protecțiunea mea.

VII.

În câte-va zile îmi regulai economia casei. Chemai pe una din multele mele surori care se trăsese la mănăstire, ca să vie să-mă țină companie. Îmi înființai șese pluguri, cu boii și cu toate cele necesare. Îmi regulai camera și biblioteca de studiu. Îmi închipui, în fine, toate comoditățile vieții cam-penesci.

Speram să pociu în curând restabili vechea ordine a casei părintești, se readună împrejurul meu pe surorile de la Mănăstire, și să reda viața familiei și casei părintești care acum o vedeam struncinată.

Deprins cu iluziunile și cu sublimul, îmi făceam proiectele cele mai poetice și mai frumoase. Uitându-mă la brasa resturnată de ferul plugului, mă simțeam mai fericit de cât toți muritorii de pe pământ. Acea brasă la anul viitor proiectam să o exploatez cu un mod mai rațional. Cu

chipul acesta, aveamŭ speranță sŭ scotŭ din pământŭ îndecitŭ folosŭ de cât alți, în curëndŭ sŭ potŭ cumpŕa moșia de la tatălŭ meŭ, sŭ mai cumpŕŭ o altă moșie mai mare în vecinătate, sŭ facŭ fericite pe surorile mele, sŭ fundezŭ școlŭ și institute de faceri de bine și, peste jumătate secolŭ, sŭ mŭ vŕdŭ într'o Românie mare și fericită, în mijloculŭ unei familii demne de sufletulŭ meŭ și a unei posterități demne de viață.

O, dulce poezie! Nu voiŭ uita nicŭ odată acele puține țile, pe care Dumnezeu n'a voitŭ sŭ mi le mai lungescă. Nu voiŭ uita roibulŭ meŭ de călărie, cu care goniamŭ iepuri de pe câmpii. Nu voiŭ uita visurile poetice ce mŭ rŕsfățau, aflându-mŭ între plugari și între pluguri, ședëndŭ pe iarba verde dintre colnice, ascultând cântările paserilor de primă-vară, și admirândŭ natura cea plină de viață.

Cu durere inimŭ voiŭ aduce aminte de miculŭ albumŭ în care puseseam atâtea bucățŭ din inima mea, atâtea jucării ale spiritului meŭ, albumŭ care în curëndŭ a trebuitŭ sŭ-lŭ perdŭ împreună cu totă averea mea!

VIII.

Într'o dimineță aflându-mŭ pe câmpŭ cu semănători, vŕdŭ că sosese omul ce făcea pe curierul meŭ, de-mŭ aducea în totă săptămâna corespondența și gazetele de la Iași. Imŭ dă pachetul; rumpŭ sigiliul, și între gazete, găsescŭ o scrisore cu următore cuprindere:

«Amice,

«Mŭ grăbescŭ a te însciința ca aici lucrurile iaŭ o față serioasă și gravă. Este o mare mișcare. De la patriotismul Românilor sperămŭ a vedea ceva. De prin toate districtele aŭ sositŭ mai mulți omeni cugetători la binele țerei, ca sŭ

«se consulte de ceea-ce s'ar cădea să facă în împrejurările
 «actuale. Sciî că Europa tótă este în foc. Până și în Viena
 «este revoluțiune mare... Țarulū Muscălescū, a datū unū ma-
 «nifestū, prin care promite a privi ca neutru la tóte mișcările
 «popórelor. Prin urmare, nu ne putem teme de invasiune...
 «Nu-ți potū scrie maî multe. Scólă și vino la Iași. Perderea
 «de timpū este o crimă în împrejurări grave. Te asceptū. Lu-
 «crurile sunt serióse... Adio!»

Acéstă scrisóre era de la o damă, care juca óre-care rolū
 politicū pe atunce. Dotată cu multū spiritū naturalū, acéstă
 damă, de și din clasa a doua a boíerilor, avea intimităȝi și în
 societatea înaltă. Casa ei 'era ca un fel de club unde se adunau
 nemulȝamiȝii în contra guvernului, și elocuenȝa ei era adese
 orî răpitóre.

La primirea acesteî scrisorî, mi se sui përlū în vërfulū
 capulū, și mă cuprinse un tremurū.

— Aflat'aî tu ce este pe la Iași? întrebaiū pe curierulū meū.

— Nu sciū de-a fi bine sau rëu. Sciū că s'aū adunatū o
 mulȝime din tóte părȝile și se vorbesce de zaveră.

— Dar cine este în capū?

— Asta n'am înȝelesū. Sciū atâta că este mare ferbere. În
 drumulū meū, cât am venitū, am întâlnitū o mulȝime de boíeri
 Vasluienî și Bërlădenî înarmaȝi cu puscă și cu pistóle, ca cum
 s'ar duce la bătălie. Căți-va m'aū întreatū de unde sunt, și
 apoi mî-aū spusū sę-ȝi arătū că numai de cât sę mergî și
 D-ta la Iași.

— Cumpëratu-mî-aî prafū de pușcă?

— Nu se găsesce nicî unū dramū. Poliȝia l'a adunatū de
 prin tóte părȝile și l'a datū la Arnăuȝi, care slobodū tótă nop-
 tea la pistóle prin cărciume, ca prin pădure.

Omulū acesta era unū bëtrânū săténū, carele mă purtase în
 braȝe în copilărie. Pentru acésta îi purtamū o afecțiune par-
 ticulară, care mî o plătia cu unū devotamentū nemărginitū.

— Ce maî stai, Costane? dute acasă și spune vizitiului sę
 'mî gătëscă trăsura și caii pe desëră.

— Eū, cuconașule, (ast-feliū erau deprinșî ómenii a mă trata

ași ȃice sē m'ascultȃ pe mine și sē nu te ducȃ. Dreptȃ sē-ȃi spunȃ, mie nu-mȃ mirōse a bine lucrurile de la Iași. Cine scie ce pōte sē ȃi se intȃmple ?

— Intȃmple-se orȃ-ce ; trebue sē mē ducȃ. E vorba de binele țerei.

— Sē ajute D-ȃeȃ ! Dar celu puținȃ sē te rogȃ și eȃ de ce-va.

— Spune. Costane.

— Sē mē ieȃ și pe mine. Cine scie ? Pōte ȃi se va intȃmpla ceva, și ȃi-oȃ putea fi de ajutorȃ.

— Bine, dar tu abia abia aȃ sositȃ de pe cale ; și apoȃ ai femee, copii...

— Nicȃ ostenelȃ, nicȃ femee, nicȃ copii nu mē impiedecȃ la acēsta. De ȃi-o fi D-tale bine, o fi și de casa mea bine.

— Bine, Costane. Vomȃ merge dar impreunȃ.

Bietulȃ omȃ plecȃ, cu fața plinȃ de bucurie ; iar eȃ rēmȃseiȃ lȃcrimȃndȃ, și cu inima strȃnsȃ de o mie de cugetȃrȃi.

IX.

Dupē ce mȃ puseȃ lucrurile la cale pentru o absențȃ de cȃte-va țile, plecaiȃ sēra pe lunȃ. Era o nōpte de cele mȃ splendide. Stelele se intrecēȃ cu luna in revērsarea scȃnteilor lorȃ luminȃtōre. Cea mȃ micȃ umbrȃ de norȃ nu venia a pȃta seninulȃ cerului.

Echipagiulȃ meȃ era compusȃ din o cȃruțȃ micȃ de țērȃ și din douȃ cai micȃ, carȃ sburaȃ uneorȃ cu aripele fantasiei.

Din cȃnd in cȃnd mē distrȃgeamȃ fumȃndȃ cȃte o țigarȃ, sau dȃndȃ focȃ unuȃ micȃ pistolȃ de buzunariȃ, singura armȃ ce luasemȃ cu mine. Din cȃnd in cȃnd, rȃpitȃ de cugetȃrȃi la vederea natureȃi desfȃtȃtōre, cȃdeamȃ in estasurȃi deliciose. Din cȃnd in cȃnd compuneamȃ fragmente de versurȃi, pe care, dupē ce le recitamȃ cu buze tremurȃtōre, le perdeamȃ in-datȃ din memorie, pȃnȃ ce le impropșetȃmȃ cu altele. Din

când în când Costană mă întrerupea cu convorbirea sa naivă și interesantă.

Despre Țiuă, mă oprii pe vârful unui delu pentru ca să resufle caii. Mă abătui puțin din drum pe o pajiște. Viziunile scose căpețelele din capul cailor, îi lăsa să rumege ceva din ierba ce începea a crește; apoi se culcă și adormi înaintea cailor. Costan, vedându că nu prea aveam poftă de vorbă, se culcă și el jos alături cu căruța.

Grierii câmpului, strigătele unor rațe selbetece de pe un iaz ce era în vale, sbierătele unor oi din depărtare, lătrăturile unor câini de stână, strănutările cailor mei ce păcea, aceste singure turbura adâncă tăcere a naturei adormite. Dar ori cu câtă poezie se resfăta sufletul meu la vederea aurorei ce părea a se lupta cu noaptea spre a-i sparge întunerecul și a-i lua locul, somnul puse degetele sale pe pleoapele mele. Atunci un vis dulce încep a mă legăna. Vedeam România mare și unită, de la Tissa până la Nistru și până la Mare; pământul ei coperit cu flori; locuitorii sei fericiți, dezvoltându științele, industria, artele, comerțul, agricultura. Lăcrimam de entusiasm. Un suspin simțiam că mă ineca; și când voi să izbucnescă, deschisei ochii și vedu... o tristă realitate! sorele răspândind milioanele sale de rațe peste aceeași țară ticăloasă, peste aceeași miserie!

Pe la ameață-ți intrai în Iași. Căpitanul de barieră mă întrebă de arme. Mă coborai din trăsura, și el mă căută cu luare aminte prin paiele pe care ședeam până la scânduri. După acesta, incredinându-se că nu sunt om periculos, îmi pofti cale bună.

— Ce e cauza de atâta strășnicie? îl întrebai eu.

— Porunca stăpânirei, domnule.

— Se vede că stăpânirea are nevoie de arme. Iată un tun, dă-i-l ca să se apere.

Detelui pistolașul meu, pe care bietul căpitan îl luă ridicându.

După acesta, intrai în oraș. Ajungându pe la curtea ad-

ministrativă, căîi-va amici îmi făcură semnū sē mē oprescū ca sē-mī vorbēscă.

Mē opriiū, și diseiū vizitiului sē mērgă cu trăsura la viea de la Valea Adâncă. Iar Costanū pretinse a nu se despărți de mine.

X.

Amicii, după ce mē felicitară de bună venire și mē îmbră-țișară, îmi spuseră cum staū lucrurile.

În sēra de 28 Martie, în ajunulū venirei mele, se făcuse o mare întrunire în sala spațiosă a otelului de Petersburg. Adunarea a fostū compusă din o mulțime de cetățeni, boierī și sīi de boierī de tōte clasele și de tōte vērstele, neguțitorī și comerțanți, atât pămēntenī cât și străini. Ministrulū din lăuntru, Logofētulū Stefan Catargiu, veni în numele Domnului sē întrebe care e scopulū convocărei sale. Presidentulū întruniriī (ce era unū boierū bētrânū notabilū) îi spuse că țera era nemulțămītă și doresce ore-care reforme și îmbunătățiri. Atunci ministrulū dișe că sē-ī dea în scrisū acele dorințe, căci și Măria Sa, ca părinte bunū, e în plăcere a le lua în băgare de sēmă ; dar că, sub nicī unū cuvēntū, nu va mai îngădui convocarea de doua oră a unei asemeni adunări, care turbură liniscea publică. Ministrulū fu apostrofatū pentru înrolarea bandelorū de arnăuți, de care s'au spăimântatū orașulū. La acēsta rēspunse că, dacă adunarea pretinde, elū va stărui la Măria Sa ca sē desființeze acele bande. Atunce adunarea proclamă unū comitetū carele sē moduleze dorințele ei, care apoī, subscrise de publicū, sē se supue Domnului. Adunarea apoī se risipi. Comitetulū peste nōpte a făcut lucrarea cōrută, și acuma tōtă lumea merge de le subscie.

Aceste relațiunī mi le daseră amici ce întâlneșemū pe strade, plinī de ilusiunī și de speranțe.

«Și ce coprindū dorințele acele ? întrebaiū eū.

— Haide și le veți vedea ; căci și noi mergem să le subscriem.

— Unde ?

— In casele Logofătului Costaki Sturza. Sunt 35 de articole.

— Cine au fost în comitetul care le-a scris ?

— Au fost vre-o cinci-spre-zece inși ; frații Roseti, Rola, Alexandri, V. Ghica, A. Cuza, Muruzestii și mai nu știu cine.

-- Dar Cogălniceanu și Panu ?

— Nu. Ei sunt la țară.

XI.

Ne duserăm la casele Logofătului C. Sturza.

Curtea era plină de echipagiuri ca la o nuntă. Pe scări se suia și se cobora o mulțime de oameni de toate condițiile, întocmai cum se întâmplă la o solemnitate funebră.

Salónele erau asemenea pline de lume. Bătrânul Sturza, cum mă vedeu, mă apucă și mă sărută cu un aer părintesc dîcîndu-mi cu ochi lăcrămători că acuma întrevește un viitor de reală fericire pentru patrie.

Intr'o cameră laterală era mai multe mese, ocupate de mai mulți inși, cari decopiau dorințele naționale ; în lipsă de timp, această lucrare se reproducea prin copii manuscrise spre a se răspîndi în public.

Mă pusei și eu să scot o copie. Eram la o masă unde mai scriau încă vre-o trei inși, din trei județe deosebite. Pe când scriam, convorbiam tot-o-dată. Îi întrebai cum le veni în cuget să vie de prin districte într'o dî așa anume fixată.

Imi răspuseră că dîia de 28 Martie le-a fost notificată de la Iași, după care s'au grăbit a veni.

Persónele ce-mi numiră ca inițiatóre acestei manifestări, nu

'mî însuflară mare încredere. Erau ómenî a căroră sinceritate nu prea inspira confiență.

«Dar cum se face, întrebaiū eū, că această adunare se face în casa unde a fostū Diuhamelū în gazdă, și încă în casa unui boîerū, al căruia fiū este Postelnicū?»

Acéstă întrebare puse la gândurî pe interlocutoriî meî.

«Dreptū sē-ți spunū, ȓice unulū, și mie imî pare curiosū acēsta. Apoi chiar în hârtia acēsta sunt lucrurî care nu-mî prea miróse a bine. Ce va sē ȓică : «Sfânta păȓire a Regulamentului?» și apoi : cum se potrivește asta cu garda naȓională, cu desfiinȓarea censureî și cu libertatea presseî? Mē mirū cum de s'a subscrisū hârtia acēsta de publicū înainte de a se fi consultatū ?

— Dar în fine ce o sē facă cu hârtia acēsta ?

— O sē fie trimisă la Domnū cu o deputaȓiune care sē-
ceară a încuviinȓa dorinȓele aceste.

— Și dacă nu va voi ?

— Atuncea sē-lū silimū.

— Ce felū ?

— Negreșitū... cu pușca în mână și la palatū.

— Dar oștirea ?

— Nu va cuteza, nici va avea cine-î ordona.

— Dar Arnăuȓiî ?

— Li s'a promisū banî, ca sē facă causă comună.»

Intre aceste auȓimū vorbe declamatoriî în sala cea mare, și vedemū mulȓimea ducēndu-se sē asculte.

Logofētulū C. Sturza ruga pe mulȓime cu lacrimî ca sē-î deșerte casa, ȓicēndū că póte Vodă sē trimită oștirea sē o risipîască ; și nu voesce ca casa sa sē ajungă teatrulū unei dragonade.

Păstrătoriî actului cu dorinȓele naȓionale anunȓară că actulū s'a încredinȓatū d-lui Al. Mavrocordat, unde va putea sē mērgă orî-cine spre a subscrie, și că acolo va veni și deputaȓiunea de la Domnū cu rezultatulū.

Mulȓimea atuncea deșertă casele Logofētului C. Sturza și se risipl.

Eă, coborându-mă, găsiă pe Costană ală meu în scară ; îl luaiă cu mine și, citindă dorințele naționale, mă îndreptaiă către casa unchiului meu Antochi, căci era ora prânđului și-mă era fôme.

XII.

Casa lui A. Mavrocordat era situată la o extremitate a capitalei, aprôpe la bariera Copoului. Era o casă mică, cu ună singură etagiă și cu fața la uliță.

Persônele, ce-să luase misiunea de a merge la Domnă ca deputaiă ai partidului națională, erau : C. Rola, unulă din frații Moruzi și Visilică Ghica. Aceștia, după ce făcură o anticameră cam lungă, fură primiți de Domnă.

După ce ascultă citirea documentului cu dorințele naționale, Vodă răspunse că mai tôte puncturile arătate le primesce, afară de trei, și anume : desființarea Adunărei, garda națională și desființarea censurei. Acestea nu le putea încuviința pentru considerațiune că treceă peste competența sa.

În locă de a eși cu asemenea răspunsă de la Domnă, în locă de a aduce publicului acestă rezultată, unulă din deputaiă, neautorisată de nimeni, declară Domnului că Națiunea voesce oră totulă oră nimică ; și că, dacă Măria Sa se opune, Națiunea va cuceră drepturile sale cu puterea.

Inspăimântată de ună asemenea limbagiă, Domnulă se sui în trăsură cu Dómna și cu ună copilă mică ce avea, și, escortată de garda palatului, plecă la casarmă. Iar deputaiă plecară către casa lui Mavrocordat ca să aducă relațiune despre rezultatulă însărcinării lor.

Pe la 7 ore plecaiă și eă către loculă de întâlnire.

Eram pe aprôpe să ajungă, și eată că vedă pe Costan al meu, viindă de la vale cu pași iuși și găfăindă :

«Laudă Domnului că te găsescă ! Nu eă glumă. Viă de la casarmă : scii că am ună nepotă. Mă dusesemă să-lă vedă.

Era cam beată, și numai pe feréstră am pututŭ vorbi cu el. Soldații de erī încă stau închși în casarmă. Astă-đi pe la amează-đi le-au datŭ vinŭ și rachiŭ de au bęutŭ câtŭ au pututŭ. Mai dinéorī a venitŭ Vodă: I-a scosŭ pe toți afară și I-a întrebată dacă póte să fie sigurŭ pe credința lorŭ. Jurară toți. Apoi a poruncitŭ ca să mérgă să risipiască și să omóre chiar pe răsculați.

— Bine, đicŭ, vom vedea.

— Ce să mai veđi, coconașule? Haideți la vie, să ne suimŭ în căruță și să ne ducemŭ acasă.

— Nu se póte, Costane. Ce vor suferi toți, cată să suferŭ și eŭ. Nu se póte să se omóre ómenī așa fără de judecată. Nu veđi tu? aici e tótă flórea țerei.

— Flórea țerei! Dar Românulŭ celŭ îndrăcitŭ dá cu cósă prin florī ca și prin pălămidă. Să veđi... acuși vinŭ soldații; și cum sunt ei, amețiți de rachiŭ, or să dea de focŭ.

Cu ast-felŭ de convorbire, mă apropiaŭ de casa lui Mavrocordat. Mica curte din fața casei, și ulița, erau pline de poporŭ. Ręsbătuiŭ prin mulțime și intraiŭ în casă.

Deputațiunea trimisă la Domnŭ spunea scena ce avusese. Cei ce erau de față să consultaŭ ce să facă. Uniī erau de părere ca să mérgă o altă deputațiune ca să arēte că să mulțumescŭ cu cele 32 de puncturi. Uniī făcură imputări lui V. Ghica despre limbagiulŭ semețŭ ce l'a ținutŭ Domnului.

Ce era de făcutŭ?

Maī multe ideī se deteră. În cele de pe urmă predomină părerea de a merge cu toți a doua-đi la Mitropolie, a pune în frunte pe Mitropolitulŭ, și trăgându-se clopoțele, a merge la palatŭ și a cere dorințele naționale.

Acéstă socotință se găsi cu cale a o face cunoscută mulțimei ce inunda casa, curtea și ulița, spre a se risipi.

Vasilică Ghica eși în pragulŭ scării, și cu totulŭ din contra de cum se vorbise în casă, ținŭ o harangă în limbagiulŭ următorŭ:

«Fraților! tiranulŭ, care șede pe scaunulŭ Domniei, nu vrea

«să asculte de glasul poporului. Dorințele naționale, rostite cu atâta duh de pace, iscălite de Mitropolitul și de totă flórea țérei, el le respinge și încă ne amenință. Dar voi sciiți, fraților, că glasul norodului este glasul lui Dumneđeú. Prin urmare, ceia ce voesce țera și D-đeú o încuviințéază. Nu e dară de făcutú, de cât să ne dăm mâna cu toții și să sfărămămú idra cu șépte capete care ne chinuesce de patru-spre-đece ani. Noi cu toții am hotărítú și am găsitú cu cale ca mâine de diminéță să mergemú cu micú cu mare, cu ténérú, cu bétránú, cu orí-ce arme vom avea prin casele nóstre, la Mitropolie ; să luámú pe Mitropolitulú inaintea nóstră cu icónele și cu prapurele, și să mergemú la palatú. Soldații nu vor cuteza să dea cu armele lorú în icóna Maicei Domnului, în capulú bisericeii, în flórea boțerimeii, și în fruntea norodului. Așa dar mergeți fie-care pe a-casă și vă pregătiți în liniște. La arme fraților, la arme!»

XII.

Inchipuiască-și orí-cine înțelepciunea unui asemenea cuvântú și impressiunea ce a pututú să producă.

Dar ce caracterú înfățișa mulțimea aceea de publicú ce se vedea în acéstă adunătură de ómenii? Era óre unú publicú raționabilú, înțelegétorú de lucruri politice, simțitorú la cauza națională? Nicí de cum. Aci nu erau de cât servitorii de prin casele boțerescii, câte-va calfe de pe la băcănií, câți-va cărciumari de prin mahalale, câți-va scriitorășii de prin cancelarií, și în cea mai mare parte Evreii, toți aduși saú veniți de curiositate. Nu se putea aștepta nicí unú sprijinú realú, nicí o probă de devotamentú patrioticú, nicí unú semnú de curagiú pentru o caúsă politică.

Provincialii, ce veniseră ca și mine, nu erau póte nicí o sută cu toții.

Cu ce scopuri dară și către cine se făcea acea provocare la arme, acel scandal ce compromitea și cauza și țera?

După cât mă-aduc aminte, la scenele acestea din casa lui Mavrocordat lipsia cea mai mare parte din persoanele ce au fost luate parte la redacțiunea celor 35 de puncturi. Frații Roseti, Rola, Alexandri și alții nu erau aici.

Sunt încă prepusuri sau bănuiele, care până astăzi rămân în stare de enigmă. Conduita problematică a unor oameni, stă încă învălătată de mistere și de ipoteze.

Se știe că Rusia a voit să revoluționeze țera spre a justifica o invasiune în Principate, pentru ca să se poată apropia de frontierele Austriei, care era amenințată în existența sa politică de popoarele revoltate.

S'a spus și se spune încă că instrumentele Rusiei în planul acesta ar fi fost Muruzescii și Cantacuzinescii, cunoscuți pentru relațiunile lor intime cu curtea protectoare și pentru simpatiele lor de răscolire tradițională; mai ales că Cantacuzinescii erau chiar rude intime cu consulul Rusiei D. Ghiers.

Este știut însă că capișii mișcării din Moldova erau D. D. Rola, Alexandri, V. Ghica, frații Roseti, Cuzescii și alții cari aveau influență și credit în țară. Dar acești oameni fost-au oare atât de mărginiți în judecata lor, în cât să nu înțeleagă planul ocult al Rusiei, și să se facă complici inconștii ai conspiratorilor?

Cată să afirmăm această ipotesă. Imprejurări ulterioare au demonstrat că acești oameni au fost de bună credință în mișcarea aceea, dominați de amorul către patrie și de iluziunile frumoase ce respira chiar în aerul anului 1848.

Dar să mă întorc la istoria mea.

XIV.

După discursul lui Vasilică Ghica, publicul începuse să se răspândească, ducându-se fie-care pe la casele sale. Insuși tribunul demagog se făcuse nevădit.

Îndată după acesta se răspândește știrea că oștirea a plecat de la casarmă în marșuri iute și vine asupra casei lui Mavrocordat, sub comanda lui Beizadea Grigorie, sprijinită de toată artileria, care atunci se compunea dintr'un tun mititelu, care se trăgea de un singur cal.

Cu toată teroarea ce insufla o asemenea știre, vre douăzeci de tineri se determinară să stea pe loc. Unii mai curajoși se arătară atunci cu ideea, că, de va cuteza oștirea să violeze domiciliul, să o respingă cu armele. D. Mavrocordat posedea în adevăr un arsenal de arme de lux; avea câte vre-o 40 de focuri, puști și pistole, cu care nise brațe iuți și sigure ar fi putut dobori vre-o sută de oameni. Majoritatea însă găsi mai prudent să se evite o măsură atât de temerară; putea să prorumpă o turburare peste noapte, și vagabonții să dea foc orașului și să se pue pe prădăciuni.

Așa dară se deteră la o parte armele de foc, și tinerii, punându-se a fuma țigări, așteptau desnodământul comediei.

În numărul acestora mă aflam și eu, vorbind despre literatură cu amicului meu Petrake Casimir.

Actul original al dorințelor naționale, în care erau subscriși vre-o cincisute inși, D. Mavrocordat avu îngrijire să-l trimită la o persoană sigură.

«Oare ce o să facă oștirea, dacă va veni aici?» zise unul. Cum o vedea că lumea s'a risipit, o să se întorcă la casarmă.

— Dar dacă va intra în casă?

— Dacă va intra, o să ne găsim fumându țigări; și ne-

greșit cu ómenii inofensivi n'o să aibă ce să facă. Prin urmare are să se ducă cum a venit.

— Ba mi se pare c'or să ne sune spetele, ȕicea unŭ altulŭ.

— A...șaa ! asta nu se póte. Nu se póte să vie ast-felŭ la excesurŭ ; și apoi chiar așa să fie, ȕiua de mâine ne va răs-buna.»

Incepură toŭi a se legăna cu ilusiunile. Preȕiceau cum o să mérgă la Mitropolie, cum de acolo era să se facă fraternisarea cu soldaŭii, cum or să aresteze pe Domnŭ. cum or să proclame guvernulŭ provisoriuŭ, și altele de aceste.

«Dar pe cine să punemŭ în guvernulŭ provisoriuŭ ? ȕise unulŭ.

— Eată o idee, ȕise unŭ altulŭ, la care nu ne-am gânditŭ. În astă nópte numaŭ de cât să hotărímŭ lucrulŭ acesta.»

În mijloculŭ acestor întrevorbiri unŭ șgomotŭ mare se aude.

Miliȕia ! miliȕia ! strigaŭ căȕi-va ómeni cari mai rămăseseră prin curte.

Alergândŭ la feréstră, vedem în realitate mai întâiu baionetele și apoi pe soldaȕi.

Aceștia, oprindu-se în dreptulŭ porȕei, aședară mai întâiu tunulŭ, îndreptându-lŭ asupra casei. Se vedea în mâna unŭ soldatŭ chiar fitilulŭ aprinsŭ, gata ca să-ŭ dea focŭ.

O teróre ne còprinse pe toŭi ; căci orŭ cât de micŭ era tunulŭ, totuși era în stare să spargă gémurile și chiar să nimicéscă pe cine-va, lucru ce nu putea să fie tocmai plăcutŭ.

Două șiruri de soldaȕi coprindŭ și înconjóră casa..... o bandă ca de cincŭ-ȕeci de soldaȕi se desparte, și se suie pe scară.

Ușele salonului se deschidŭ cu vuetŭ și o mulȕime de baionete întinse întră în lăuntru.

Șirulŭ de soldaȕi se desface, și se arată, în mijlocŭ, unŭ Arnăutŭ ca unŭ uriașŭ, ȕindŭ o pală între dinȕi, iar în mâinŭ, cu degetulŭ pe cocoșŭ, o carabină, tromblonŭ largŭ cât unŭ cracterŭ.

După Arnăutū se vede Beizadea Grigorie, ce era adiutantū și Colonelū, cu sabia scōsă.

«Domnilor, ise el, in numele legei vė provocū ca sė depuneți armele.

— Cine are, sė le depue ; dar noi, cāti suntem aici, nu avem nici o sėbiuță.

— Ce felū ? D-vōstră sunteți in revoluțiune. Voiți sė oboriți pe Măria Sa Vodă din tronū ; și credeți cā nu va fi cine sė-l apere ?

— Noi am voitū sė facemū o revoluțiune pacifică. Am supusū dorințele națiōnale cu pace. Dacă Măria sa nu le acordă, lumea și D-đeu va judeca. Iar noi, precum vedeți, suntem cu țigările in mână.

— Înțelegū dară, Domnilorū, cā este o neînțelegere. Poftiți dară de mē intovărășiți de vale la palatū. Acolo veți vedea și pe Măria Sa ; dupē acēsta vom deșerta cāte-va butilce de șampanie.

— Fōrte mulțumimū de șampanie. Dacă e cāt pentru asta, sč o bemū aici și sė ne lași in pace.

— Nu se pōte. Măria Sa mī-a poruncitū cā pe cāti voiū gāsi aici sė-ı ducū de vale la casarmă, unde-ı așteptă.

— In fața puterei, n'avem ce face. Dar de vom fi maltratați, vom trata de infamī și lași pe cei ce ne ducū.

— Eū vė garantezū cā nu veți suferi nimicū.»

Ne scularămū cu toți, și dupē ce eșirămū, ne vėđurămū in-conjurați de soldați și urmați de Beizadea Grigorie, precedatū, ca și mai inainte, de Arnăutulū cu tromblonulū. Acesta era faimosulū Ingė Robert, de origine din Avganistan.

XV.

D. A. Mavrcordat, dupē cāt imī aducū aminte, rēmase acasă. Acēsta nu ne puse in mirare, sciindū cā el era nepotulū lui Vodă ; și apoi chiar acēstă de pe urmă considerațiune nu ne făcea nici o dată a ne indoi de lealitatea și sinceritatea sa in favōrea causei patriotice care ne agita.

Coborîrămă scările, ajunserămă în curte ; dar abia ne aflamă la pörtă, și de o-dată auđimă comandăndă : foc ! Toți soldații ce ne inconjuraă intinseră baionetele asupra pepturiloră năstre. O teróre de mórte ne coprinsé inimele... așteptamă sě vedemă cocóșele rădicându-se. Incă o dată auđimă : focă ! dar o altă voce, măi puternică, strigă : în susă ! Atuncea soldații, ridicând puscele în susă, le slobodă în aeră.

Mulți aă cređută și credă încă că primulă ordină de a da focă, a fost dată de Beizadea Grigori. Dar adevărulă numai însuși pôte sě-l scie. Sě fi avută óre în adevără ordină de a věrsa sânge inocentă ? Sě fi avută cruda plăcere a vedea ómenī murindă ? Sě fi avută óre ideea ca sě ne sperie numai ? Ar fi fost o crudă glumă, dacă soldații, precum eraă beți, ar fi dată focă la cel întâiă comandamentă !

Se întemplă că ună soldată ce era tocmai în aripa din din urmă, căđă lovită (de bună sémă) de ună glonte al unuī soldatū. Rănitulă, espirăndă, țipă cu turbare. Soldații ce eraă în frunte cređură că cei din urmă aă venită în riscă cu poporulă. Atunci se auđi ună altă comandamentă : «Dați de totă, nu-ı lăsați cu ăile !»

Ne pomenirămă de o dată atacați și loviți cu paturile pusceloră, trântiți la pământă și stălciți de loviturile furióse ale soldațiloră, turbați de rachiă și de mânie.

Cea întâiă lovitură ce căpetaiă fu ună strată de pușcă dreptă ntre umere. Căđă în brânci, rěsturnăndă pe ună soldată ce era înaintea mea. Peste mine căđă soldatulă ce mă lovise. Věđend ameșitura soldațiloră, imi reprinseiă puterile, puseiă mâna pe o pușcă și începuiă a rěsturna și eă căți-va dintr'ânșiī. Impeđicându-mě, iarăși căđuiă, și peste mine căđură iarăși alți soldați, rěsturnați de camarađiī mei.

De o-dafă șimțiă că ună brață tare mă apucă de o mână și ună altulă de altă mână, tărându-mě până atară din rândurile soldațiloră. Era Costan al meă, carele, împreună cu nepotulă seă, soldatulă, imi cănta scăparea.

Ameșită încă de cele ce mi se întemplase, turbată încă de

mănie, nu vedeam înaintea ochilor nimica ; voi am să mă viru iarăși în mulțime, ca să mă apucă la luptă.

Costan însă mă ținea cu brațul său cel vinos, și în fine mă târi către o uliță laterală.

XVI.

Eram sângerat la nas, la o sprincenă și la amândouă mânele. Peptul mi se bătea cumplit, în cât răsufflarea mi se impiedica.

Cu toate acestea. ajutat de credinciosul meu bătrân, ajunsei la unchiul meu, unde cădui leșinat de durere și de sfășierile sufletului.

Nu trecu însă o oră, și iată un sub comisar de poliție, amic al unchiului meu, care vine și ne spune că au să ne calce îndată casa, ca să mă caute pe mine și pe alții.

Trebuia să părăsesc casa unchiului meu. Eșii îndată pe poartă, împreună cu omul meu, carele se ținea ca și umbra de mine. Dar unde să mă duc? Cercu să intru pe la alte rude și amici; în deșert! toate porțile erau închise!

Pe oricare uliță apucam, trebuia să întâlnesc patrule de soldați și să mă întorc cu fuga ca să nu fiu apucat.

În fine rătăcind ast-fel pe ulițe, trecu prin curtea unei biserici. Din norocire iată un peristil și de-asupra o clopotniță.

«Iată otelul nostru, Costane!»

Fără a perde timp, ne suirăm în clopotniță. Omul meu se desbracă de haina sa cea grosă, ce purta pe de-asupra, și mi-o așternu în loc de saltea. Mă culcai; și, o minune! adormii, ca în lăgănul cel mai desfătător, fără a mă gândi nici la strigoii, nici la vârcolaci, nici la Vodă, nici la dracul.

XVII.

A doua zi de dimineață mă deșteptai de pașii unui om ce se suia în locașul meu provisoriu.

Era un cântăreț de biserică ce venia să toce și să tragă clopotul. Bietul om de odată se speria; dar pe urmă mă întrebă cu uimire: cum se poate să mă găsească aici?

— Așa a venit vremea, dragă băete, îi dusei. Dar scii tu cine sunt eu?

— Te cunosc prea bine. Cine nu te cunoște pe D-ta? Câte versuri de ale D-tale n'am învățat eu de rost!

— Dacă-i așa, dragă, nu mă mai întreba și cată-ți de trebă. Iată îți dau locul, că eu mă duc.

— Da bine, cum? așa, plin de sânge? ce-ai pățit?

— Se vede că au eșit vocolacii și m'au supt. Dar tu, dacă ești băiat bun, dute și-mi adă niște apă ca să mă spăl.

— Dar se tocă întâiu și să tragă clopotul.

— Lasă treba asta pe socotela noastră. Tu du-te la apă.

Costan se puse a toca; și, deș, scia toca de minune.

Pe când trăgea clopotul, veni și băiatul cu apa și cu un ștergar curat.

Mă spălai și mă coborii.

«Ei, coconașule, ce facem noi acuma?»

— Scii eu ce să facem, Costane?

— Nu-ți spuneam eu că ceea ce vedeam nu-i a binc laca, vești? Prinsă, stălcit, batjocorit, dormit prin clopotnițe... Ca când ai fi un fugar din ocnă.

— Astea nu sunt nimica, Costane, pe lângă cele ce-or fi suferit cei-l-alți; și eu la dînșii măi mult mă gândesc.

— Ei, așa! sërmanii boierii, și ce măi omeni de trebă! Dar D-deș e bun; aistă lucru nu poate să rămă nepe-depsit.

— Dar veđi tu, Costane? până la D-đeu s'ar cădea ca ómenii sê dea din mâinii. Acestú lucru dacă sê întêmpla in altă parte de lume, tótă țera s'ar fi sculatú in picioare.

— Țera! Ce-ı tot daı cu țera! Dar de unde scie țera că o mână de ómenı s'au adunatu in lași ca sê-ı facă binele? Eaca, de pildă, D ta te-aı sculatú și aı venitú, ș'aı pătimitú, și la noı la satú nu se scie nimica. Ar fi pututu sci orașulú, care e destulú de mare; dar ce-or sê facă niște jidanı nemernici și fricoși? Eú mă mirú de boierı: dacă avea sê facă unú lucră ca aista, de ce n'au datú de scire satelorú; că, crede-mê, ar fi venitú cincı-sute de miı de ómenı; și atunci...»

Eram uimitú de inteligența omuluı meú, și điceamú: eată că țeraniı se pricepú la revoluțiunii maı bine cât noı aștia, ómenı luminaı și civilisaı.

XVII.

Pe când convorbirea cu Costan imı întreținea mintea, eú mă apropiamú de casa Logofétuluı C. Sturza. Intraıú pe pórtă de din dosú, și vêđendú pe bêtránulú in balconú, mă apropiafu și-l întrebaıu de potú sê mă suiú ca sê-ı vorbescú ceva.

Imı făcú semnú cu mâna ca sé mă suiú.

Costanú rêmase la scară.

Bêtránulú (D-đeu sê-l erte!) imı arătă mare afecțiune. Mê întrebă ce am de gândú sê facú.

ı spuseıú cum am dormitú. Rise și lăcrămă.

«Ce đicea lumea, mă întrebă el, de mine, erı când v'am đisú sê-mı deșertaı casa?»

— Eraú felú de felú de ideı.

— Veđı. dregulú meú, eú simțisemú de ce vi se pregătesce. Vasilică Ghica a stricatú tótă tréba. Noı, dacă ne mulțumiamú cu cele 32 punturı, am fi făcut fórte bine, și nu se întêmpla batjocura asta.

— Dar bine, cine-l autorizase pe D-luı ca sê spue luı Vodă că țera cere totulú, saú nimica?»

— D-*de*uș se-l judece ! Dar scii că aseră mî-au călcatu și mie casa ?

— Ce felu ? de ce ?

— Aseră, după ce s'a întorsu oștirea de la Mavrocordat, v*ed*u că se opresce în dreptul porței mele. Vre-o cățî-va soldațî se despartu și intră în curtea mea. Se suie pe scări. Esu în capulu scării și întrebū : ce caută ?

Audū glasulū lui Beizadea Grigori că-mî r*es*punde :

«Nu-*i* nimica, avemū s*e* căutămū pe cine-va.» A intratū cu soldațîi seî prin t*o*te odăile și apoi, negăsindū pe cine căuta, a eșit și s'a dusū.

— Negreșitū, d*ise*iū, se vor fi călcatū maî multe case.

— T*o*te casele suspecte, și s'aū făcutū o mulțim*e* de arestări Dar apropo de ac*e*sta : eștî în lista celor 17.

— Care 17 ?

— În lista de proscritie ; între ceî pentru carî a datū Vodă poruncă ca s*e*-*i* prindă cu t*o*te mijl*o*cele.

— Adev*er*ū ?

— Am v*ed*utū eū lista : mî-a adus'o unū omū al guvernulū.

— Dar bine ; eū ce am făcut ?

— Ce maî întrebî ? eșcî revoluționarū.

— Eū ?

— Negreșitū, tu și toțî aceî ce facū versurî.

— Imî făcuiū cruce.

— Ce maî staî pe g*and*urî ? du-te, fă-te nev*ed*utū, dacă nu vrei s*e* infundî vre-o m*an*ăstire. Te rogū eșî pe p*o*rtă de din dosū ; s*e* nu vadă cine-va că aî eșitū de la mine.

Eșiiū, și g*as*iiū pe credinciosulū meū în scară.

«S'a trecutū de giumā, Costane, pentru mine. N'am s*e* m*e* maî potū înt*o*rc*e* la moșie. Orî și unde în ț*er*ă, oî s*e* fiū prinsū și trimisū la Ocnă. Trebuie s*e* p*ar*ăsescū ț*er*a.

Bietulū omū începū a m*e* v*ai*ta.

XVIII.

Apucaii tot pe ulițe laterale, cu hotărîre ca să esū la casele fraților Roseti, cu cari eram în intimitate.

Când ajungū în ulița Goliei, ce face rēspântii cu ulița Polietiei, vēdū o adunătură mare de jidovi și soldați. Mē feriiu de a mē apropia. Dupē ce adunătura aceea de omeni trecū la vale, intraii rāpede în casa Roseșilor.

Amū găsitū pe venerabila lorū mumă în scară. Cum mē vēdū, mē apucā de gātū și începū a plānge cu suspine spasmotice, dicēnd grecesce: Ta garsonia-mu, ta caimena, ta garsoniamu.

Nu puteamū înțelege ce vra să dicā și ce s'a întēplatū.

Intristata mumă mē introduse în camera lui Rāducanu (1); și cādū pe o sofa fără putere de a mai vorbi.

De o datā se deschise ușa iatacului și sē arātā Panu.

Acesta dupā ce mē'mbrāșișā, imi spuse cā în zorī de ziua a venitū o bandă de soldați, a spartū porțile ce erau închise, și aū ridicatū din asternutū pe Rāducanu, pe Miticā și pe Lascar, scoțindu-i pe pōrtā numai în cămeși și cu capetele gōle, rādicāndū tōte armele precioase ce le aveau, și comițēnd și alte prādăciuni în casā.

Panu, cu tōte cā venise abia atunce sēra din provincie, cu tōte cā nu credea la posibilitatea de a figura între proscriși; totuși găsi mai prudent a se da de o parte. Elū se dosi în buduarulū mumei, unde soldații nu cutezarā a resbate.

Cu tōtā durerea ce sfāșiea inima acestei bētrāne femeī, nu puteamū indestulū admira curagiulū sufletului seū. Ea nu plāngea, nu blasfema, nu vocifera; ci se exalta în contra apēsătorilorū și chiema resbunarea cerēsă. Ea privia martiriulū fiilorū seī ca un prognostic pentru binele patriei în viitorū.

Șēquiū tōtā ziua în casa acēsta, convorbindū cu amiculū

(1) Fiulū ei celū mai mare

meu asupra întemplerii de ȕi. Din oră în oră și din momentu în momentu, ne veniau sciri care de care mai fiorose.

Peste noapte se calcasera tote otelurile și cele mai multe case. Se facusera o multime de arestari, se confiscasera armele ori de pe unde se gasira. În essecutarea unor asemenea ordine, pe la locurile cele mai suspecte se ducea mai cu semă curajosulu Ingé, Arnăutulul lui Beizadea Grigori. Acesta calca și casa bētrānului Grigori Cuza, căruia îi luā o multime de arme; dar nu cutezā a-lu aresta, căci bētrānulu ilu ameninā cu un pistolu ce-lu ținea gata de focu.

Cu tinerii prinși la casa lui Mavrocordat, cu alții ce culesera de prin oteluri și de prin alte case, se umpluse casarma și inchisorile de la Crimnalū. Cea mai mare parte din acești nenorociți furā bātuți și schingiuiți în inchisorile unde-i pusesera. Iar trei-spre-dece inși, furā legați cotu la cotu cu frānghii, puși în căruțe jidovesci, și espediați cu escortā de soldați spre Galați, unde trebuia sē fie dați peste Dunāre în sēma autorităților turcesci.

Aceștia erau: Manolaki Epureanu, Alecu Cuza, Alecu Romalo, Ion Cuza, trei frați Roseti, Zaharia Moldovanu, N. Cartargiu, D. Filipescu și Alecu Muruzi (pictorulū).

Scirile aceste nu puteau de cât sē mē infioreze. Ce aveam de făcut? Dacă mē duceam la moșie, urma sē mē asteptu a fi prinsu, batjocoritū, aruncatū în inchisore, și D-deu mai scie ce.

Amiculū mēu mē consultā cā voiū face mai bine sē stau încă în Iași, unde pinter amici mai ușorū m'ași putea ținea ascunsū.

Aveamū un frate în colegiū. Trimitū pe omulū mēu de lū cātu și mi-l aduse.

Îi dicu sē lase scōla, sē mērgā la vie, sē se suie în căruța și se mērgā la țērā, sē-mi grijiascā de semănaturī, dupē instructiunile ce-i am datū; și până în cincī ȕile sē mē insciințeze dacă m'a cātuatū cine-va pe la moșie.

Costan se despārți, plāngēnd, de mine și se duse cu frate-mēu.

XIX.

În casa unde mă aflam, de și eram primit cu cea mai mare afecțiune, nu voi să sta de cât până în seră. Ca unul ce mă scieam în numărul proscrisilor, mă temeam a nu fi descoperit; și nu-mi era atâta de sôrta mea, cât de supărarea ce aș fi cauzat casei ospitaliere în care mă aflam.

Amicul Panu încă se hotărî a eși de acolo îndată ce va inopta, și a se retrage unde-va la moșia vre-unei rude. Îmi juai adio de la Dómna Roseti, și mă dusei la Iordaki Voinescu, Consulul Grecesc, cu care mă aflam în intimitate. Ne găsindu-l acasă, îi lăsai un bilet în următoarea cuprindere :

«Dacă va veni de unde-va vre-o scrisore pe numele meu, te rog să nu se peară. Eu voi trimite să întrebe de ea.»

Dar unde să mă adăpostesc? Mă dusei la câți-va amici, cari cu mare părere de rău îmi refuseră ospitalitatea. Terorismul era în culme. Spionajul era organizat într'un chip infernal: ómenii se temeau chiar de pãreții caselor lor; servitorii mai din toate casele erau plătiți de poliție ca să spioneze și să trădea.

Umblându ast-fel rătăcind din casă în casă, într'o uliță strâmtă cât pe ce eram să dau peste o patulă. Căta să evit întâlnirea ei. Dar cum să fac? Dacă o rupeam de fugă, putea să mă goniască și să mă ajungă. Din norocire, vedu la o casă pe lângă care treceam nisce perdele roșii, semn distinctiv al caselor de prostituție.

Intru.

Era o Poloneză, ténără și frumósă, dar topită de escesele pécătóse sale profesiunii.

O întrebai de pot dormi acolo. Mă primi cu bucurie.

Îi pusei condițiunea că nu voi să se mai deschidă ușa ni-méruí altuia. Ea primi.

O D-șeule ! ce pozițiune cumplită ! cu inima plină de suferințe morale, cu imaginațiunea aprinsă de atâtea cugetări înalte și generoase, în nisce momente atât de solemne, să ajungă la casa unei prostituate, ca să ceră ospitalitatea, și pôte chiar mântuirea mea !

XX.

Căta a mă supune sorței. Căta a mă mulțumi și de această favoare a întâmplărei.

Cele sacre nu se spurcă, ȃiceamă în sinemă.

Inima mea, sufletulă meă, sunt departe de a se assimila cu degradarea prostituatei. Dar... o D-șeule ! niște fioră mă cuprinsă ; o cugetare amară trecu prin inima mea.

— Olimpio, spune-mă, te rogă. vine poliția pe la tine ?

— Poliția ? nu te înțelegă. Ce trebă are poliția cu mine ?

— Nică te cunoscă tu cu nimenă din poliția ?

— Nu sciă ce vrei să ȃică D-ta.

— Voiă să ȃică, Olimpio, că eă n'aș voi să fiă sciută de poliție ; și veă tu ? dacă sciă ce vra să ȃică pėcatu, apoi îți spună în credință că n'ar fi mă mare pėcată, de căt...

— Destul... înțelegă ce vrei să ȃică... Ah, Domnule ! dar D-ta nu sciă în ce casă te-a adusă D-șeă. Dacă am ajunsă la meseria asta iufamă, în care mă veă, crede, Domnule, că am o inimă nobilă, și că am avută părinți multă mă nobili de căt îți poți inchipui. Eă am înțelesă indată pozițiunea D-tale, și iată 'ți jură pe crucea asta, singura suvenire ce am de la tatălă meă, că nu vei găsi inimă mă compătimitoare și mă devotată pentru persóna D-tale.

— Dar tu nică mă sciă cine suntă, Olimpio !

— Nu e trebuință să-ți sciă numele. Sciă că trebuie să fiă ună omă persecutată de guvernă, unulă din numărulă aceloră tineră nobili și bravi, din cară s'aă făcută atâte victime de ieră încóce.

Olimpio, tu escă o fată fină, precum vedă eă.

— Protesteză contra acestui cuvânt. Nu sunt fină, nici prefăcută ; sunt sinceră, cu inima curată și deschisă. Dar veți D-ta, când e vorba de victime patriotice, se revoltă inima în mine, căci în vinele mele circulă sângele unei familii care a suferit martiriul pentru patriotism.

Un asemenea limbaj, nise asemenea sentimente și expresiuni, eșite din gura unei prostituate, mă uimără. Tote prepusurile mi se risipără. Totă încrederea imi pusei în această ființă necunoscută până atunci.

— Olimpio, îi adăogai, nu crede că, eșind din casa ta, te voi lăsa mai bogată de cât ești.

— Asta nici mî-a trecut prin minte. Dar ascultă-mă : esci forte poetic și animat ; te rog linisteste-te. Spunem : vrei să mănânci ceva ? vrei un ceai ?

— Nimic de cât sinceritatea sufletului tău.

-- Ești bine, de asta fii sigur, și poți dormi ca în casa surorii D-tale.

Olimpia mă întrebă nuna de sunt provincial sau iașan. Despre numele meu nu mă întrebă ; asta mă încredință și mai mult despre lealitatea și delicateța inimei sale.

Mă rugă să priimesc așternutul ei ; și ea se culcă pe o canapea, într'un colț al camerei, despărțit de un paravan.

XXI.

Făcându-mi cruce, imi recitai rugăciunea de culcare ce mi-o recomandase maică-mea încă din pruncie. După acesta mă culcai, și adormii mai iute de cât imi puteam închipui, ca un om ce făcuse o cale lungă și ostenitoare.

O zornăitură de arme, și un tropot de picioare mi se păru că auđu. Ușa se deschise, și vėđui pe Ingė intrănd cu sabia în gură și cu tromblonul întins, urinat de vre o cincă Arnăuți, mai fioroși de cât el. Imi făcu semn cu capul ; și ca când înțelegeam ce-mi spune, mă sculai, luai haina pe

mine și plecaiū cu elū. Picioarele imī tremuraū, și nu puteamū merge. Sbirii ce mă duceau mă loviaū cu mănerele iataganelorū lorū, ca să umblu mai iute. Fuseiū dusū la casarma de cavalerie și dat pe mâna unei sentinele. Apoi fuiū introdusū într'o sală spațioasă, și abia luminată ce două lumânări de seū. Sala era plină de omeni.

Uitându-mă la acei omeni, mă incredințaiū că nu erau soldați. Toți erau culcați în neorânduială, și în pozițiunile cele mai capricioase. Aușindū pe unulū că geme, mă duseiū la elū și-l întrebaiū ce are. El ridică capulū și gemū ȃicendū: «Lasă-mă, lasă-mă!» Cunoscuiū vocea: era a amicului meu P. Casimir. Ilū strigaiū pe nume, și elū atunce repetă pe alū meu.

— Ce, și tu esci aice, nenorocitul? mă întrebă elū.

— Vai! dar.

— De când?

— Nu mă mai întreba. Spune-mi: ce ai?

— Ce sē am? întrebă pe cei-l-alți toți. Ii veđi? Apropiete de ei și veđi: trăesce vre-unulū? Veđi, frate-meū aice e?

— Dar ce este? ce ai?

— Of! am fostū torturați, stălcii... Oh!... D-ȃeule! nu te uiți tu pe pământū?

Căntaiū sē-lū rădicū, și începū a țipa de dureri. După aceșta luaiū una din lumânări, și începuiū a mă uita de aprōpe la figurele celor-l-alți camarađi de arești.

Eraū nenorociții tineri ce fuseseră prinși la casa lui Mavrocordat (1). Unii dormiaū, unii gemeaū.

Mai toți sāngerai și cu fețele desfigurate. Găsiū pe fratele lui Petraki; și, cunoscēndu-l, il întrebaiū cum ii este. Imi rēspunse că-l dōre tare peptulū, și mă rugă sē-l lasū în pace. Visitaiū pe toți cei-l-alți, și mă incredințaiū că nici unulū nu e mortū; dar toți în suferințe cumplite de torturile ce le aplicaseră.

Casimir imi ȃise sē mă culcū, căci le dedese ordinū ca sē

(1) Intre aceștia mai erau și alți, prinși peste nopte în deosebite locuri și case.

dormă, sub amenințare de a fi iarăși torturați. Mi se stășiea inima, vădendū atâte victime, și inchipuindu-mi suferințele lor. Mă culcaiū pe unū patū soldățescū pe care era așternutū o rogojină.

Dar de odată vădūiū că ușa se deschide și intră vre-o două-decī de soldați.

Unulū din ei strigă se ne sculămū toți in picioare.

Strigarea sa cea furiósă făcuse sē răsune păreții.

Ne supuserămū ordinulū mai toți, afară de câți-va inși, cari nu avură putere a se rădica.

— Cine este noulū venitū între voi ? întrebă unū caporalū ce semēna a gide.

— Eū sunt, țiseiū, inaintandū spre elū.

— Imi pare bine că facem cunoscință, țise elū cu unū aerū sarcasticū. Dar pân'a nu răsări zorile, cată sē te tratămū cu unū felū de bucate revoluționare, de care și camaradii D-tale aū gustatū.

Dupē acēsta, luandū o frânghie de la unulū din soldați, imi legă pumnii mânălor și, trecēnd frânghia peste grinda tavanulū, mă rădică in susū, cât nu mai ajungeamū cu picioarele de podele.

Apoi veniră doui soldați cu câte unū brațū de nuele, din care luară fie-care câte două. Iar caporalulū, dându-se de o parte, comandă : una, două, trei !

Atuncī țipaiū ca unū tigrū, rānitū de mōrte....

XXII.

De o dată simțiiū că mă apucă cine-va de mână, întrebându-mē ce am.

Era Olimpia, care se deșteptase de țipētulū meū din visū.

Cu tōte aceste nu credeamū incă in realitate. Eramū incă atātū de agitatū, inima mea se bătea atāt de tare, in cât se confunda cu bătăile regulate ale ceasornicului ce era pe masă.

Dormi ? ce ai ? mă mai întrebă ospetătōrea mea.

— Apă ! apă ! țiseiū.

Bėuiū apă, și mi se alinā ceva bătaea de inimă.

După acēsta spuseiū Olimpiēi visulū teribilū ce mē muncise, durerile ce sbuciumāu inima mea și neastāmpėrulū in care mē aflamū. Stătuiū de vorbă cu ea până ce rașele diminețēi imī anunțară venirea țilei.

XXIII.

— Olimpio, fiind sigurū că tu nu-mī refuzī ospitalitatea nicī astăzi....

— Nicī māine, nicī poimāine, nicī rėspoimāine.

— Voiū dară sē-ți spunū că eū nu voiū sē-ți cadū greū. Cheltuiala menagiului voiū să mē privescă pe mine.

— Asta nu se pōte. O poloneză se insultă cu ast-felū de propunerī. Laudă lui Dumnezeū, din miserabila și infama mea meserie amū atātea economī in cāt sē trăiescū independentă in ast-felū de imprejurări, și sē potū da ospitalitate cui-va cāte-va țile.

Din asemenea limbagiū și maniere, înțelegēiū că am a face cu unū sufletū nobilū.

După acestea, Olimpia incepū a se îngriji de persōna mea cu unū interesū adevėrat fraternū.

Ea se ocupā până și de toaleta mea ; imī procurā până și primenele ; in cea d'antāiū țī puse a-mī spāla vestmintele de vară ce purtamū, și carī erau pline de sānge și de praf. Iar cāt pentru māncare, preparā ea singură bucatele, ca sē fie mai gustōse și mai curate.

Arătāndu-i nerābdarea ce avēmū de a sci ce se mai petrece, ea se oferī a-mī duce o scrisōre cātre unchiulū meū. Imī aduse rėspuns că l'a găsitū și că, luāndu-i adresa, a promis că va veni la nōpte ca să mē vadă.

Unchiulū meū venī. Imī spuse cum i se cālcă casa in nōp-tea din 29 Martie. Cea intāiū persōnă de care intrebāră, fusēm eū. Negāsindu-mē pe mine, luară pe unū fiu alū seū ;

ilă duseră la închisórea Curței criminale, îi administrară 25 de lovituri, și apoi a doua ȝi il liberară pe garanție.

Unchiulă meu se numia Antohi, și avea atuncea vârsta ca de 60 ani. Era ună omă cu minte, cu învățatură și studios; dar cu tóte meritele și vârsta sa, elă nu ocupa de cât ună postă modestă de șefă de secție în Visterie. Fiiulă seă Costaki, despre care vorbiă, era în statulă biuroulă seă. Elă fusese acusat de poliție că în ȝiua de 29 Martie a mersă împreună cu mine la casa lui Mavrocordat; pentru acésta suferi tratamentulă barbară de bătae, și totă odată depártarea din serviciu.

— Ce ȝică, moșule, D-ta la aceste tóte ?

— ȝică, fétulă meu, că ȝilele aceste sémănă cu ȝilele cele măi nefaste ale istoriei nóstre. Numaí în timpulă Domniloră fanarioȝi se persecutaă, se băteaă, și se sugrumaă ómeniă în chipulă acesta. Ba, ce ȝică ? și atuncea încă, boȝeriă și fii de boȝeri, chiară în crime de cădeaă, totuși erau judecați în Divană. Pe boȝeri, pentru crime de stată, Domnulă îi bătea singură cu buzduganul în pieptă, dar nu-í da pe mâna sbiriloră ca sê-și bată jocă de ei prin temniȝe ca de hoȝi ceă măi infami. Cu tóte aceste, fétulă meu, oră-ce eccesă are rezultatele sale. Astă stare de lucruri nu póte sê prelungescă. Chiară Rusia o sê descuviinȝeze purtarea Domnului. Și măi la urmă, cumă o sê domnescă elă ? Tótă țera este în contra sa. După cruȝimele aceste, tótă buirocraȝia s'a debandată. Astăȝi peste șese-ȝeci de funcȝionari și-aă dată demisiunile. Eă mâine plecă la țară, la moșióra mea. Ce măi amă de așteptată, cândă imă vėdă familia tratată în asemenea chipă ?

Bietulă bėtrănă plángea, și eă cu lacrimi ilă priviamă.

— Dar eă óre ce sê fac, moșule ?

— De tine e prea ușoră. N'ăi nică femeie, nică copii; n'ăi de câtă a trece peste hotar.

— Dar interesele moșiórei mele ? dar tatălă meu, bėtrănă și fără sprijin ? dar fraȝi ? dar surorile ?

— Eă bine, ce vreí ? ce poȝi face ? cum te-í arăta, or să te prindă ; și precumă te are Vodă la stomacă, de sigură că după schingiură te va trimite și în vre o monăstire în fundulă

munților. Sciū de sigurū că s'aū datū ordine la tōte isprăvnicile ca unde vē vor găsi, sē vē prindă și sē vē aducă legați la Iași. Eū așa te consult : fă tōte chipurile, și te strecoră peste hotar ; și bunū e Dumneḑeū ! in curāndū or se se prefacă lucrurile.

Unchiulū meū, după acēsta, imī dete o mică sumă de banī ; mē imbrățișă, mē mângăiă, mē 'ncuragiă și mē lăsă cu crimele in ochī.

Dar acea imbrățișare a fost, vai ! cea de pe urmă ce amū primitū de la acēstă rudă iubită !

XXIV.

— Cine ești tu, Olimpio ? și care este istoria ta ?

— Este unū sacrificiū pentru mine ca sē respundū la ceea ce mē intrebī. Istoria. mea este durerōsă ca și aceea a patriei mele. De multe ori m'am juratū ca sē o uitū, sē nu-mī mai aducū aminte de ea, și sē n'o mai spunū nimēruī. Dar unū ōspete ca d-ta nimica nu potū refusa. Ascultă.

Și Olimpia, după ce se asigură de uși și ferestre, ca sē fie închise, după ce luă ore-care dispozițiunī in trebile miculū seū menagiū, incepū sē-mī spue istoria sa. Iat'o cum am fostū scris'o atunci, in cele trei ḑile câtū am ḑeḑutū in casa ei. () reproducū intocmai cum o aflu in manuscrisele mele.

O L I M P I A.

Sunt născută in Lituania. Tatălū meū, comitele August Hlofski, era unū avutū proprietarū, posesorū a cinci moșil intinse in provincia aceea, pe care numēra peste trei mil de servi. Mumă-mea era romāncă din Bassarabia, și doica ce mē crescuse asemenea; de aceea am crescutū de mică vorbindū romānesce, totū așa de bine ca și leșesce.

In timpulū rēshoiului independinței de la 1830, eū eram de duḑi ani. Aveam unū frate și trei surori mai mari,

Tatăl meu, prevădând evenimentele, înainte de a izbucni revoluțiunea, trimise totă familia la moșia unui văr al său, aproape de Cracovia; oprî însă cu sine pe fratele meu ce avea atunci abia 14 ani. După acesta el luă parte în războiul independenței ca colonel de regiment, avînd pe fratele meu ca adiutant al său. Campania se făcu cu toate sacrificiile și nenorocirile care sunt cunoscute de istorie. Resultatul fu, precum știți, pînă, căderea și înghițirea Poloniei! Tatăl meu scăpîndu cu viața, și cu cîteva rane, se strecură împreună cu fratele meu peste frontieră; și, după ce umblă vre-o trei ani proscris în lume, veni la moșia unchiului meu unde se găsea familia sa. Averele sale din Lituania confiscîndu-se ca a tuturor celor care luaseră parte în război, el se apucă de speculațiunile agricole pe moșia destul de întinsă a vărului său.

Fratele meu, trimis pentru studii la Viena, se amestecă în societățile secrete revoluționare. La 1837 fu arestat, judecat și osîndit pe șese ani la Spilberg, la muncile publice.

În deșert se încercă bietul tatăl meu ca să-l scape.

Dreptatea împărăției era nemilostivă pentru criminalii politici. După împlinirea termenului pedepsei, el fu liberat pe garanția tatălui meu și veni acasă.

Surorile mele cele mai mari se măritară, înzestrate cu liberalitatea unchiului meu; două se căsătoriră cu bărbații lor în provincia Posen, și a treia în Galiția de jos.

Unchiul meu avea doi fii. Cel mai mare, Enric, absolvînd cursul dreptului, venise acasă cu hotărîre ca să se ocupe de agricultură. Cel mai mic, Eduard, era în Institutul Teresian la Viena. Enric răpi sufletul meu. Eu încă intrai în inima sa. Era un amor platonice și romantic, de care, când îmi aduc aminte, îmi vine să leșin. Părinții noștri simțiră, și ne bine-cuvîntară. Dar pe când inima lui Enric se desfăta cu amorul meu, sufletul său se ocupa cu amorul patriei. De aceea căsătoria noastră se tot amîna neîncetat.

Enric, împreună cu tatăl meu și cu fratele meu, făcînd excursiuni neîncetate prin Posen, prin Galiția și chiar prin Lituania. Oamenii necunoscuți veniau adesea pe la moșia noastră, și aveau înțelegeri și întâlniri misterioase cu acești trei oameni. Unchiul meu, de bună seamă, știa și era inițiat în planurile lor, de aceea căuta totdeauna să risipiască bănuelile și temerile ce-l arăta maică-mea.

În toamna anului 1845 auzim de revoluțiunea din Posen. Știrea ne-a venit chiar de la generalul Mieroslavski, carele era în capul revoluțiunii, și era de demult în intimitate cu tatăl meu și cu fratele meu.

După cît am înțeles, planul era ca revoluțiunea să începă din toate părțile, și Polonia să se ridice de odată în picioare, ca un singur om.

Enric, carele adesea îmi încredința secretele sale, își făcea cele mai frumoase iluzii și avea cele mai sigure speranțe în reușire.

În conspirațiunea acésta erau toți nobilii și proprietarii Poloni. Între bazele constituțiunei ce-și proponeau a proclama, cel d'întăiu punct era emanciparea și împrăștierea țeranilor, ca astă-fel s'î potă rădica și atrage sub stindardul libertăței.

Guvernul austriac, simțind de tóte acestea, organiză o contra revoluțiune: găsi mijloc a sugruma pe revoluționarii chiar prin mâinele de care ei voiau a se servi. El mai întâiu popularisă printre țeranii ideea că împăratul voesce s'î facă proprietarii și liberi, și că aceștia se opun. Apoi puse la cale a-i rescula contra nobililor într'o și într'o dată fixă. Acésta măsură se organiză cu atăta măestrie, în cât nici unul din nobilii nu avea cea mai mică idee să bănuială despre un ast-fel de plan.

Abia intrasem în anul 1846. Era o iernă mare și gerosă, precum sunt în genere iernele Galiției.

Făceam partide de vânătoare cu ogarii, la care luam și eu parte cu frate-meu și cu Enric. Ne preambulăm la fie-care două zile până la Cracovia, unde aveam o mulțime de amici. Luam parte la balurile splendide ale nobleței și la picnicurile ce se făceau, și adese-ori pe după miezul nopței ne întorceam la moșie, care nu era mai departe de cât o oră de Cracovia. Dar aceste plăceri, aceste petreceri, aveau un îndoit carmen pentru mine, fiind-că pretutindenii lua parte și prea iubitul meu Enric, de care eram mai nebună.

Ah! D-șeule, mult îl iubiam! Creșu că nici o-dată o femeie în lume nu pòte să iubească cu inima de Poloneză.

(Olimpia aici își puse mâinele la ochi și capul pe genuchi, isbucind în plânsete sfâșiióte. După ce-și revêrsă durerile prin lacrimi, se liniști și urmă istoria sa).

Într'o Duminică sêra, pe la capêtul lunii Ianuarie, vine un servitor în casă și ne spune că, viind din sat, a vêdutu mai toți locuitorii din sat adunați în piața din dreptul cărciumei, și înarmați cu topore, cu furci și còse. Unchiul meu, ta'al meu, frate-meu și Enric, se sculară îndată și alergară la locul arătat.

Unchiul meu îi întrebă pentru ce s'au adunatu și ce au gându să facă? El răspundă că sunt poștiți de satul vecin ca să mergă s'î răsbune pe proprietari, carele s'ar fi purtând tiranicesce cu locuitorii.

— Oamenii bunii, dișe Enric, gândiți-vé bine la cele ce voiți să faceți. Ce pasu este acesta? Nu vé temeți de guvern?

— Ce guvern? răspuse unul din țeranii. Împăratul voesce binele nostru, și proprietarii sunt împilătorii noștri. A venit timpul să ne curățim de ei; altă mintuire nu e. Voi vé purtați bine cu noi, și de aceea rămâne a ne înțelege cu binele. Păđiți-vé dar de trébă, și lăsați-ne în pace.

Țeranii plecară vociferând și eșiră din sat. Enric i-a urmatu până în

marginea satului, cercându în deșertu ca să-î abată de la pornirea lor desperată. El se întorse acasă și găsi pe tatălū seū și pe al meū în îngrijirile cele mai seriose.

— Ce să fie asta? ȕicea tatălū meū. Noi de atâtia ani ne sbuciumăm pentru ca să consolidăm o naționalitate. Noi proiectam o revoluțiune, și acesta se face fără de noi, și chiar în contra noastră! D-ȕeū ore orbesce pe poporulū nostru? Pus'a D-ȕeū sigiliulū pe cartă ce a împărțitū Polonia?

— Aici, ȕise Enric, e vederatū că este o mână infernală. Guvernulū de lună sēmă va să ne ucidă prin noi înșine. O, patrie! O D-ȕeule! ast-fel de sōrtă merită ilustra naționalitate Polonă?

Dar pe când se urma consiliambululū patrioticū în salonulū nostru, de o-dată intră unū vênătorū al lui Enric, ȕicendū :

— Blestemū! focū și peire! sculați, nu e glumă.

— Ce e? ce e? întrebărămū cu toți.

— Vre-o sută de ômeni armați, ce vinū dintr'unū satū vecinū, ne calcă.

Ne duserămū la ferestră, și la lumina lunei, vȕurămū în adevērū că curtea se umpluse de ômeni.

Unchiulū meū și tatălū meū alergară întru întȕmpinarea lor. Dupē dēnsilū alergaiū și eū cu maica mea. Iar Enric, frate-meū și cu vênătorulū lor, își luară puscele și veniră dușē noi.

Ne aflam toți în mijloculū curții. Unchiulū meū perora într'o parte tatălū meū într'alta, voindū a le esplica intențiunile revoluțiunei pentru binele lor.

ȕȕeraniilū murmurau. Toți erau ômeni necunoscuți; nici uulū nu era din satul nostru.

Venirea lui Enric și a fratelui meū cu puscele în mână, revoltară pe sȕlbaticilū țȕerani. De o dată îi impresurară și într'o clipă îi desarmară. Apoi vȕquiū o amestecătură unită cu sbierăte și cu țipete. Neputendū vedea ce să petrece, voiū a-mi face locū printre țȕerani.... Dar... o D-ȕeule. vȕquiū douē cadavre, pe care încă țȕeraniilū furioși le calcaū în piciorē! Eraū... vai! corpurile lui Enric și al fratelui meū... Leșinaiū...

Nu sciū cât timpū voiū fi șȕcutū leșinată, dar sciū că... oh! mă înfiorerzū a spune!... când am deschisū ochiil, am vȕdutū salonulū iluminatū cu tōte candelabrele și policandrele... Doui sȕlbaticilū țȕerani mă ducaū de mână... Maica mea, unchiulū meū, Enric, frate-meū, tatălū meū, o grozăvie!... erau lungiți pe parchetū, morți, și din membrele lor încă gâl-găia sângele...!

Am începutū a țȕipa, a mă boci, și a cere ca să mă omōre și pe mine cât mai curēndū. — Ba nu, nu, drăguță, tu nu se țōte să mori; e pȕcatū; ești frumșică; poți servi de plăcere pe lumea asta... Acuma să ne

cânți ca să jucăm. Clavirul ăsta de sigur că e al tău... cântă-ne ce scîi mai frumos.

— Nu! asta nu se pôte, ȕisei. Creștini sunteți voi? să mă puneți voi să cântu între cadavrele părinților mei?... călăi cruți ce sunteți!.. Uci-deți-mă și nu mă mai chinuiți.

— Să ne cânti, drăguță! saă de nu, noi nu te omorăm; dar te vom desbrăca și de cămașă și te vom târi în danțulu nostru.

Ideea acēsta infernală mă înfioră. Căutamă vre-o armă, vre-unu cuțitu, ca să mă omorū, și nu putēm găsi. Dar de o dată o inspirațiune subită imi veni.

Imi restrânsei tot curagiulū, și mă pusei la piano. Cântaiu Marselieza Poloneză... Cruții dăntuiău imprejurulū cadavrelorū... După acēstă le propusei să le daă de bēutu. Veniră după mine într'o cămară unde era depositulū de vinuri și spirturi; luară tot. Eū încă le cântamū, și ei jucaū. După acēsta le mai propusei de bēutu. Ūi dusei în pimiță. Umlură câte-va ciubere; le duseră susū... bēură... cântară... dăntuiră... dar în fine beția atât îi amețise. În cāt începură unulū câte unulū a adormi saă a cădea din picioare. Incredințandu-mă că nici unulū nu mai e deșteptū, mă coborăiū rāpede în pivnița de sub casă, unde eraū vre-o cincī buți de rachiu; tragū cepulū de la una și-i daă focū cu lumînarea. Esū îndată afară; închiđu ușele, atât pe cele de din dosū cāt și pe cele de din față. și apoi plecū pe pōrtă... Abia eram în marginea satului... și de o-dată simțū o exploziune înfricoșată... Mă uitū îndērēptū. Casa unchiului meū era asvārlitā în nori, și foculū mistuia temeliele sale!

Unū risū teribilū veni pe buzele mele; și cu capulū golū, cu niște botine subțiri în picioare, într'o roche de mătase, apucaiū calea spre Cracovia, fără a cugeta că puteamū să morū de gerū, saă să fiū sfășiată de lupi.

D-ȕeu însă voi să prelungescă miserabila mea existență. Făcusemū în adevērū mai jumătate calea; dar cānd puterile mă abandonaseră, cānd gerulū amortise membrele mele, mă opriiū, mă pusei josū... simțiiū o sudore rece că-mi coprinde totū corpulū... și apoi unū somnū dulce lăsāndu-se pe genele mele. Era somnulū morții pe care îi doriai!

Din întēmplare trecū o trāsură cu niște jidovi. Gāsindu-mă ast-fel, mai gōlă și fără de simțire, mă luară îndată și mă duseră rāpede la Cracovia. Acolo imi deteră tōtū îngrijirile putinciōse, în cāt mă aduseră la viață; mă făcură să trāescū, pe cānd mai bucurōsă aș fi doritū mōrtea!

Pentru căutarea mea, jidovii aduseră unū medicū carele mă cunoscea. Cu tōte că mă aflam într'o miserabilă cărciumă, mediculū mă îndatoră să șeđū în așternutū mai multe ȕile, pānă mă vēđū pe deplinū vindecată. Acestuia îi spuseiū nenorocirea familiei nōstre, și el pe urmă imi spuse că în tōtă Galiția saă repetatū scenele acēstea. Ūi rugaiū să se ducă la

câte-va cunoștințe de ale mele, ca să le spuie să vie a mă vedea. Imi aduse răspunsul că nici unul nu se află în oraș.

Ce aveam de făcut dupe toate acestea? În totu timpul convalescenței, acesta mă preocupa.

Aducându-mi aminte de fericirea care m'a fost legănată din copilărie, până la catastrofa înfiorătoare care venise de o dată să sfărâme totul, imi venia să înnebunesc. De o mie de ori imi veni ideea de sinucidere; și cugetam cum să o pun în lucrare. Dar când imi adusei iarăși aminte că în noaptea aceea cumplită, eu nu am putut muri, calculai că Dumnezeu voește să prelungească miserabila mea existență; și prin urmare nu voiui a mă opune decretului creatorului lumii.

Cu mare mirare văd că la urechile mele spânzură încă cerceii mei de briliant ce mi-i dedese unchiul meu de anul nou. Asemenea la mâna stângă un inel de rubin, pe care îl purtam alături cu inelul de logodnă. Scumpe mi erau aceste obiecte; acuma aș da jumătate din viața mea ca să le recapăt; — dar atunci, cu o indiferență rece, le scosei și ășieși să-mi aducă un giuvaeriu ca să le vând.

Numai pe inel prinses 150 florini, peste așteptarea mea. Cerceii îi pusei bine pentru altă ocaziune. Rochia mea de mătase încă o schimbai pe o roche de lână grosă. Imi cumpărai câte-va rufării albe și o manta grosă de iernă.

Detei jidovului ce mă culesese de pe drum cinci-șase de florini, de care rămase prea mulțumit. După rugămințile mele, el imi găsi un arabiu spre a mă duce la Stanislau. Ajungându aici, cercetai despre moșia lui Gustav Guretzki, carele ținea pe soră-mea Cati. Aflându despre acesta, mă dusei acolo. A trebuit însă să aflu că cumnatul meu și soră-mea, cu totă casa lor, avură aceeași sortă ca și familia noastră. Țărani făcuseră asemenea excesuri și măcelării în totă întinderea Galiei. Rămăsă singură pe lume, fără părinți, fără frați, fără surori, fără amici, zdrobită în toate afecțiunile inimii mele, mă determinai a mă duce ori în cotro, spre a mă perde pentru tot-d'a-una.

Intorcându-mă la Stanislau, cu puținele parale ce mai aveam, venii în Bucovina la Cernăuți. Aci vându și cerceii. Apoi venii la Iași.

D'aci înainte nu mă întreba: istoria mea s'a scris pe o pagină neagră, pe care numai mânele profane o pot atinge.

XXV.

— Tristă, și în adevăr durerosă, este istoria ta, Olimpio. Dar după toate lovirile ce ai primit, după toate durerile ce te-au sfâșiat, tu merita o sortă mai bună.

— Imi place a crede că vorba asta mî-o ȃicî din inimă. Dar dacă Dumneȃeu a voitî ast-felî cu mine!

— Nu blestema, Olimpio! Multe lucrurî pe pămîntî se facî fîră de scirea și fîră de voia lui Dumneȃeu. Cruȃimile din Galiȃia s'au făcutî cu amesteculî infernului, cu voia lui Satan. Cu durere cată sî-ȃi spuiî că numai Satan ȃi-a insuflatî hotărireă desperată de a...

Nu apucasemî a încheia frasa, și Olimpia isbucni în plânsete nemăngăiate.

— Sciî... sciî ce vrei sî ȃicî, imî rîspunse ea; sciî, căcî am avutî o mumă modelî de virtute; sciî, căcî am fost crescută în principiî de onore și de virtute. Dar acuma, spune mî, spune unei nenorocite ceea ce încă nimenî nu ȃi-a spusî; spune-mî: o femeie care a căȃutî o-dată, pôte a se mai scula ore din tina care a coplesitî esistenȃa ei? spune-mî: pôte-se găsi unî burete care sî șteargă o pată așă de neȃră, o vieȃă devergondată, unî corpî stigmatizatî de infamie?

— Recunoscî tu, Olimpio, ororea vieȃei ce ducî?

— O Dumneȃeule! pôte-se sî nu o recunoscî? Dintru începutî, mî crede, aveam ore-care iluzinî pentru acîstă ticălôsă meserie. Sensualismulî mî adusese într'unî felî de beȃie; mî făcuse a uita și onore și virtute, și tôte simȃimintele nobile care inima mea fusese deprinsă a cultiva. Dar apoi vîȃdîndu-mî condamnată a deschide braȃele celui întîiî venitî, a mî lipi de orî-ce corpî diformî sau putredî de desfrî-nare, a mî deștepta adesea din somnî spre a lua parte la orgîi și la poște infame, în curîndî m'amî încredinȃatî că este sôrta cea mai ticălôsă a unei existenȃe pe pămîntî. Vîȃdî prea bine viitorulî meî. Peste puȃinî anî frumuseȃea mea o sî se vesteȃiască; atunci o sî fiî abandonată de cei carî acuma frecuentîză casa mea; mai curînd pôte sî morî într'unî spitalî, ca cea de pe urmă cerșitîore. Infamia o sî lucîscă purerea pe fruntea mea: n'o sî fiî primită nicî într'o casă onestă; n'o sî-mî potî scôte pănea de tôte ȃilele nicî cu unî felî de muncă onestă: o sî caulî sau sî comitî crime.

saŭ sã mã sinucidũ ; ŝi astã de pe urmã hotãrire este încã o idee fixã pentru mine.

— Esci foarte rãtãcitã, Olimpio ; ŝi, dupã a mea pãrere, este încã timpũ ca sã te rãdicã din cãderea ta ; este mijlocũ ca sã eŝi din tina în care te-ai târitũ, spre a intra într'o viêtã nouã ŝi onorabilã.

— Spune-mi, spune-mi, Domnulũ meu, ŝi-ți voiũ fi cu viêtã recunoscãtore.

— Dacă este adevãrũ cã viêtã asta îți-aduce desgustũ ŝi oróre ; dacă este adevãrũ cã voesci a te pocãi, sã-ți arëtũ ca-lea care catã sã apuci.

— Care ?

— Tu 'mi ñiseŝi cã ai douã surori în Posen, mi se pare ?

— Da.

— Trãescũ ele ? Sciã ceva de ele ?

— Vai ! nu sciũ nimica. Din ñiua când m'am decisũ a mã perde, m'am decisũ tot o-datã a uita ŝi suvenirea lor.

— Cu tôte acestea, Olimpio, tu catã sã te întorci la ele : sã te informezi despre starea în care se aflã, sã le scriã cã dupã catastrofa familieĩ, vânturile te-aũ dusũ în țeri strãine, cã esci nenorocitã, ŝi cã ai nevoie de sprijinulũ lor. Ca surori, ele nu vor putea refusa de a-ți da asilũ în casa lor. Pe urmã tu te vei duce la vre-una din ele. Vei putea trece ca vãduvã ; ŝi în fine, vei putea saũ sã te mãriți, saũ sã trãesci ca o orfanã pe lângã surorile tale, într'o viêtã onorabilã ŝi respectabilã.

XXVI.

Olimpia îmbrãțiŝã consiliulũ acesta ca o inspirațiune salutarie. Ea scrise îndatã ambelorũ sale surori, cerându-le asilũ ŝi protecțiune. Vãdënd'o decisã a intra pe calea acãsta, îi propuseiũ sã se retragã de îndatã la via mea, unde sã trãiascã nesupãratã de ochii coruptori ai desfrãnãrei. Ea primi cu re-

cunoștință. Puse îndată să-și vîndă mobilele, sculele și obiectele de toaletă, oprindu numai cele neapărate pentru o călătorie.

Olimpia cercă trei zile de-a rîndul la locul unde recomandasem ca să-mi trimită frate-meu scrisorile. A patra și imi aduse scrisoarea următoare :

«Badiță,

«A doua și după venirea mea aici, m'am pomenit asediat de o trupă ca de două-zeci de Slujitori (1) inarmați, avînd în frunte pe Privighitorul de ocol (2). Spuindu-le că nu esci acasă, ei nu mă crezură. Apoi se puseră a te căuta prin pod, prin cămări, prin pivnițe, prin grajdii; în fine prin toate părțile. După acesta au spart ușa de la oada D-tale, sub cuvînt că pôte să fi acolo; au spart și garde-roba de te-au căutat.

«Vedîndu armele în cuierii, le luară pe toate, în număr de 8 puscă, trei perechi de pistole și o sabie. După acesta îți sparseră scrinul, din care ți-au luat toate hărțile, până și albumul D-tale cu versuri; luară și o pungă cu bani de argint, ce avea D-ta acolo. Eu țipai, sbierai, dar în deșert. M'am dus după acesta la moșu Antohi carele a venit alaltă-ieri de la Iași. D lui m'a sfătuit să-ți trimit trăsura, căci pôte să-ți fie trebuitoare; veți găsi-o la via, unde am disu visitiului să tragă. D-șeu să te ție cu bine!

N. S.

«*Postscriptum.* Uitamă să-ți spun că, după ce nu-te-au găsit prin casă, Slujitorii au intrat călări prin vie și prin livadă, de te căutară. După acesta am aușit că s'au pus pază la toate drumurile pe unde ai putea veni la moșie. Pe bietul Costan, aușind că a fost cu D-ta la Iași, după ce

(1) Slujitorii în anul 1850 se organizară în gendarmii.

(2) Sub-prefectul de plasă.

«l'au bătut în trei răspintenî prin sat, l'au dus jumătate mortu și legatu într'unu caru la Vasluiu la Isprăvnicia. Dar cu tôte schingiurile ce a suferitu sërmanulu omu, n'a voitü «së spue nimica despre D-ta ; elü n'a arătatü de cât că de la «Iași l'ai trimis îndërët cu mine.»

Impreună cu acéstă scrisóre, viindü-mî și vizitiulü, îi dîseiü ca së aștepte la viă.

După acésta începuiü a më gândi mai întâiü cum së esü din Capitală, și apoi cum së më strecorü peste hotarü.

Terorismulü, perchisițiunile, persecutările, arestările încă domniaü în Iași. Atät ziua cât și nóptea, ulițele erau neincetatü frequentate de Slujitorî, de soldați, și de Arnăuți. Barierele erau pădite cu o mare severitate : pe lângă căpitanî, mai erau câte cincî soldați și câte duoî Arnăuți. Vizitiulü ce-mî aduse scrisóra imî spuse că a fostü căutatü și prin cisme ; dar elü avuse inspirațiunea a ascunde scrisóra în fundulü indoitu alü căciulei, unde nu venise în gândü nimëruî ca së caute.

Dar este sciutü că omulü când vrea póte. Pe lângă aceste, este o vorbă vechie : Românulü nu pierë ; din orî-ce nevoie elü scapă. Așa dară cugetaiü, cugetaiü, și iar cugetaiü, și în fine imî făcuiü planulü.

XXVII.

Planulü D-tale e de minune, dîse Olimpia. Acuma Arnăuți sunt singuriî ómenî cari nu mai sunt suspexți. Transformatü în Arnăutu, poți eși ziua mare pe uliță și pe barieră, fără së-ți dîcă măcar cine-va că nu-ți șede bine.

— Bine. Dar unde dracu së găsescü fustanelă, fesü și celelalte ?

— Asta e tréba mea, dîse Olimpia. O poloneză se pricepe în ast-feliü de lucruri. D-ta șeđi acasă, și-ți fă toaleta.

— Ce feliü de toaletă ?

— Cum ? nu înțelegî că unü Arnăutu cu barbă nu póte së fie ?

— Să-mi taiu barba ?

— Negreșitū. Sciū că ții la ea ; dar s'o sacrifici.

— Dar n'am brice.

— Nu e nevoie. Eată fórfecele mele.

Olimpia după acésta își puse pălăria, își luă umbrela și eși.

Eū mă apucaiu de operațiunea barbei. Mă costa în adevărū să mă desfacū de ea, mai alesū că până atunci fusese ver-gură ; ea nu făcuse cunoscința nici cu briciulū nici cu fór-feca ; și apoi era o barbă frumósă de culóre castanie închisă care contrasta cu părulū meū celū albū. Aice cată să vă spuiū că și la 1848 eramū surū, de și nu aveamū de cât două-deci și cincī de ani. Acestū sacrificiū mă puse într'unū felū de furie nervósă ; imī venia să esū în uliță, să puiū mâna pe cel întâiū Arnăutū ce ași întâlni și să-lū strângū de gâtū ; nu aveam astêmpêrū ; cântam, plângeam, rideam, mă trântiam pe patū, pe scaune, pe parchetū.

Din fericire intră Olimpia cu o mare boccea în mână. Ve-derea ei mă liniști.

— Lucru s'a pusū la cale. Fustanela, fesulū și tôte cele trebuinciose s'au găsitū. Este o oră, cum va apune sórele, vom putea eși.

— Cum ai făcutū. Olimpio, de ai găsitū vestmintele a-
ceste ?

— E heī ! precum se vede și D-ta ești cu noroc, și eū sunt
făcută pentru trebī de aceste.

— Ce felū ?

— M'am dusū întinsū la Consululū grecescū, fiindū-că vē-
dusemū la el în serviciū Arnăuți. Ii ceruiū unū rëndū de haine,
spuindu-i anume că sunt pentru d-ta. Chiemă îndată pe Ar-
năutulū seū și-i dīse să mi le dea. Dar pe când acesta inde-
plinīa ordinulū domnului seū, imī veni o idee. Mă înturnaiū
căt-re el și-i ceruiū două costume.

— Pentru ce ?

— Pentru ca să mergū și eū cu d-ta.

— Ce felū ?

— Prea bine : imbrăcată ca unū arnăuțelū.

-- Până unde ?

— Până la vițe. Nu mî-aî promisū acolo ospitalitate ?

-- Olimpio ! asta e copilărie. Rămâi acasă ; nu te expune.

— Nu e nici o grijă de expunere. Suntem mai mult de cât siguri de reușire. Voiū sē facū cea de pe urmă partidă de plăcere. Nu m'am imbrăcatū așa nici în carnavalū la bal-mascat. Voiū sē vĕdū cum o sē-mī mĕrgă.

— Renunță, te rogū, Olimpio, de la acēsta. Pōte sē ne compromitem amāndouī.

— Nu se pōte. Ceea ce mī-a intratū în capū, cată sē o facū. Voiū sē te insoțescū până te voiū vedea plecatū de la viță în siguranță. Voiū sē-ți dīcū adio cānd veī pleca ; căcī cine scie dacā ne vom mai vedea.

Și Olimpia începū a plānge cu suspine.

XXVIII.

Abia sōrele cu razele sale scāpĕtase după munți, și o lună splendidă și plină îi luă loculū în firmamentū. Timpulū era așa de seninū, natura așa de frumōsă, în cât muritorii preferīau splendōrea acestei nopți maiestății dīlei ce trecuse.

Într'o birjă mică de unū calū și descoperită, de care numai în Iași pōte vedea cine-va, duoī Arnăuți treceaū rāpede prin bariera poduluī Lung despre Mōnăstirea-Frumōsa. Căpitanulū de barieră, cu soldații și cu Arnăuții de pază cercetaū răvașele de drumū și bagajele unor trecători. Arnăuții din birja mică trecură rāpede pe podulū de la barieră, făcēndū o salutare orientală către cei ce semēnaū a fi confrății lorū de arme.

Dupē ce eșiră din barieră, cei duoī Arnăuți din birja mică, se uitară unulū la altulū și riseră până nu mai putură. Ei trecură pe lângă cerdaculū luī Ferenț, și apoī dīseră birjarulū sē apuce la drĕpta.

Birjarulū, vĕdēndū că Arnăuții vor a se depărta, începū a-ī

întreba unde mergă, spuindu-le că elă nu pôte merge mai departe, căci calulă este obosită.

— Colo la cărciuma de la Galata, țise unulă din Arnăuți.

Birjarulă, împăcându-se cu vorba acésta, dete biciulă calulă.

— Departe ți-e viea ? mă întrebă șoptindă Olimpia.

— Am trecută jumătate cale, îi respunsei.

— Ei, dacă-î așa, e mai bine să ne ducemă pe josă până acolo. Cu chipulă acesta, și birjarulă nu va putea avea celă mai mică prepusă.

Până a nu ajunge la cărciuma de la Galata: — Apropos, imi țice Olimpia, pentru ce se chiamă aice Cerdaculu lui Ferent ?

— Îți voiă spune îndată când vom rămânea singură. Dar étă-ne ajunsă ; să dăm drumulă birjei ! Ne coborărămă din trăsura, și deterămă birjarulă plata cuvenită. După acésta, în locă să intrămă în cărciumă, apucarămă pe o cărare la stânga printre ogóre, care sciamă că duce dreptă la via mea. Fiind-că cărarea era îngustă, Olimpia mergea înainte. Eă, care o urmamă, admiramă aerulă ei cel marțială, talia ei cea mlădiósă ; iar când cugetamă la ideea sa de a face acéstă copilărie și mai alesă la curagiulă de a o essecuta, eramă răpită de entusiasmu.

— Dreptă să-ți spună, Olimpio, dacă nu ar fi timpurile așa cum sunt ; dacă n'ăși fi în pozițiunea de proscrisă, și dacăăși fi atâta de avută în cât să pot răspândi fericirea cu amândouă mâinele....

— Ce vreă să țici ?

— Voiă să țică căăși face celă mai frumosă romanță cu tine : m'ăși sili să te iubescă, te-ăși face să mă iubescă ; și din asta cine scie ce pôte să resulte.

— Sciuă că ai inspirațiuni câte odată. Închipuesce-ți că eramă mai totă într'ună cugetă.

— Ce felă, Olimpio ?

— Eă tocmai acuma țiceamă în mintea mea : cum de nu sunt o milionară ?

— Ei ș'apoă ?

- Cetit'ăi pe secretarulă intimă de Georges Sand ?

— Da.

— Eî bine. te-aşî face unû secretariû intimû, şi atunci, împreună, amû face celû mai poeticû romanţu din lume. Dar nu. De când amû venitû la hotărîrea de a nu mai face romanţurî, nu voiû sê mai amû ast-feliû de cugetărî. Te rogû, spune-mî mai bine istoria ce mî-aî promisû despre cerdaculû lui Ferent.

O luaiû la braţu şi începuiû sê-î spuî istoria cerdacului.

XXIX.

Cu 130 de anî în urmă, Moldova era într'o stare de ticăloşie, aprópe comparabilă cu cea de astăđî. Ea căduse de totû din puterea şi din gloria sa de mai înainte. Turculû pusese genunchiulû pe peptulû ei, şi cârmuirea sa o încredinţase Domnilor Fanarioî.

Cetăţile atătû despre Nistru cât şi despre Dunăre căduseră în puterea Turcilorû; iar pe cele din lăuntru le arseseră şi le desfiinţaseră. Oscirea pământénă se desorganizase, şi Domniî nu erau de cât nisce satrapî, alû căroro tronû şi vieţă depindeau de satrapîi din Stambul.

Boîrimea ţereî despreţuită, cădută şi înlocuită de Grecîi din Fanariû, nu avea unde-şî pleca capulû şi nu mai sciea ce sê facă pentru ca sê rădicesc ţera din ticăloşia în care se afla.

În Moldova pe la anulû 1716 domnia Michai Vodă Racoviţă. De duoë orî mai fusese elû Domnû, (în anulû 1704 şi 1708) dar domnise numai câte unû anû după intrigele Fanariului. În cele întâiû duoë domniî elû se arătase bunû, blândû, dreptû, şi cu dragoste către ţeră.

Dar în domnia a treia, după legăturile de rudire ce contractase cu Grecîi din Fanariû, se arătă cu totulû alt-feliû din ceea-ce fusese mai dinainte.

Elû aduse cu sine o mulţime de Grecî, cari ca nisce corbî flămândî puseră mâna pe tóte posturile publice şi încărcară ţera cu diverse dărî şi angărîi. Pe lângă acêsta, chiar ele-

mentele păreau ordonate de D-zeu a biciui țera acesta nenorocită. În anul acesta (1716) de ploii și de revărsării de ape se făcuse o mare fomete: «Nu s'aă făcutu (dicu Cronicarii) de cât fână, orză și pușintele mere.»

Pe atuncea Pôrta otomană se afla în răsboi cu Austria. Câmpul răsboiului era pe Dunărea din sus, și Austriacii câstigaseră câte-va bătălii.

Boierii țerei, desprețuiți și batjocoriți de Michai Vodă și de rudele sale, creșură în posibilitatea de a se mântui de el și de Turci prin Nemți. Ei complotară a pune mâna pe Michai Vodă și a-lu da pe mâna Nemților. Stolnicul Vasile Ceauru (ce se trăgea din familia lui Stefan cel Mare,) Slugeriul George Velicu, Căpitanul Conțescu, Serdarul Miron Aslan, și alți boieri, trecură în Ardeal și comunicară planul lor guvernatorului de la Sibiu ce se numia Stainvile. Acesta primi pe conjurați cu mare bucurie și onoră cu titlul de graf pe Vasile Ceauru, pe care boierii îl destinau pentru domnie, în privirea sufletului bun și a capacității ce avea.

După acesta, cerându de la împăratul se, ordonă unui căpitan numit Franț (sau Ferent, după cum îl numiau Moldovenii) de la Lorena, ca să trecă cu ostirea ce el comanda în Moldova și să susțină revoluțiunea.

Boierii intraseră în țară înainte de Ferent, și, sub comanda lui Velicu, recrutându o ostire destulă de numerosă din Seimenii și Aprozii licențiați, rădicară stindardul rebeliunei. Ei se ținură în monastirile fortificate dintre Siret și Carpați, puind mâna pe toate orașele, și aretându pe pușinii partizanii ai lui Michai Vodă.

Domnul aușind de acesta, chemă pe Cuza Spătarul și-lu trimise, cu Seimenii și cu Lefegii ce avea pentru serviciul țerei, în contra rebelilor; și, spre a fi mai sigur despre credința acestuia, puse la închisore pe un fii al se, după sistema turcescă. Maniera acesta însă amări pe Cuza, și-lu făcu a se arunca în partidul rebelilor. De aceea când se întâlnea cu ei, făcea numai loviri prefăcute, și apoi se retrăgea ca invins raportând la Domnie despre înfrângerile sale.

Michai Vodă, vădându-se amenințat de un pericol iminent, care putea să-i coste chiar viața, se grăbi a trimite la Constantinopole spre a cere ajutor. Sultanul ordonă îndată Hanul de la Crimă și comandanților de la Ismail și Chilia ca să trimită oște tătarască și turcască.

Cu toate acestea Domnul era spăimântat dintr-o dată în alta de progresele rebelilor. Teama sa era ca să nu lă surprindă. De aceea, cum însera, eșia din oraș și dormia sa în pădurile despre Prut, sa în monastirea Cetățuia (1). Între acestea, conjurații înaintă cu pași răpedi. Ceauru după ce co-prinse totă țera de jos până în Siret, călcă Galații, robi mai mulți turci și chiar pe o soră a lui Michai Vodă. După această sumetă lovire, de și se vădă amenințat de Turcii din Brăila, însă, după cuvântul ce-și dedese cu Velicu, înaintă răpede spre Iași, ca să taiă drumul lui Michai Vodă în casă când ar fi voit să fugă spre Dunăre.

Pe de altă parte Velicu, carele se ținuse mult timp în cetatea Neamțului, eși cu omenii se și se cobori la Roman. Acolo se întâlne cu căpitanul Ferent și cu cei-l-alti conjurați și plecară cu toții asupra Capitalei. Domnul aușia despre aceste mișcări, dar nu avea științe positive. Vedetele ce erau puse în direcțiunea Romanului, fraternisându cu rebelii, nu veniau să aducă sciri despre mișcările lor. Dar sosind un curier de peste Prut cu scirea că Tătarii și Turcii se apropie, Domnul mai prinse ceva la inimă.

În ziua de 9 Ianuarie pe la ameață-zi, Domnul ședea la masă împreună cu mai mulți boieri și Turci neguștorii, și apoi se culcă după datina sa, ordonând ca calul de călărie să stea gata la scară. Ostașii domnesci încă se duseseră pe la casele

(1) Acestă monastire este în partea meridională a Iașilor, pe un picior de munte înalt, de unde se poate domina tot orașul. Este probabil că aici a fost o cetățuia veche, și de aceea când Duca Vodă și-a făcut un palat de plăcere și o biserică, a lăsat-o cu numele de Cetățuia. Zidurile și acuma sunt în bună stare, dar palatul lui Duca Vodă s'a prefăcut în ruine la 1821. El este cu două rânduri și chiar rândul de sus este construit în holte colosale de cărămidă.

lorū ca sē se restaureze fiindū-că de diminéță stătuseră împreună cu Domnulū mai multe ore pe delulū Copoulū într'unū gerū infricoșatū. O negură négră domnīa pe valea Bahluiulū, in cât nu se vedea în depărtare și nici se auđia despre venirea inemicilorū.

Aga Conaki, unulū din partisanīi Domnului, după ce mănca la curte, voi a se duce acasă la familia sa. Dar pe când se apropia de casa sa ce era în extremitatea orașului, de odată aude strigările poporului ȳicēndū: Catanele, Catanele! Elū a-lergā îndatā la curte călare.

Domnulū, desteptāndu-se din somnū cu cei-l'alți boīeri, se scobori și încălecā pe calū, strigāndū sē se adune Călārașii și Copiīi din Casā. Eși împreună cu boīerīi seī și cu căți-va ostași, apucānd spre ulița Pēcurarilorū. Acolo se vēđū in față cu ante-guarda lui Ferent, ce se compunea din vre-o 50 Hus-sari cālāri. Aceștia, fără a perde timpū, se aruncarā asupra grupeī de omēni ce încunjuraū pe Domnu, și omorirā vre-o patru Copii din casā. Michaī-Vodā, nefiindū omū de arme, nu mai avū curagiulū de a-și face altī planū de cât a fugi. Elū se întorse rāpede cu toți ai seī, și traversāndū orașulū, trecu pe la Frumōsa și se urcā in Cetățuia.

Ante-guarda lui Ferent, lovi dreptū la curtea Domnēscā, cređēndū a pune mână pe Domnū. Acolo Cuza Spătarulū deschise porțile fără nici o resistință și priimi cēta de Ungurī, ca pe nisce óspeți bine voitorī. Aventurariī ce o compuneaū, beți de dorulū prādeī, comiserā o mulțime de excese: liberarā pe toți vinovații și criminalīi din inchisorī, omorirā mai mulți turci ce le căđurā in mână pe strade, și jefuirā mai multe case boīeresci. Velicu cu căpitanulū Ferent, nu întârđiarā a veni cu tōte ostile lorū. Cum se incredințarā că Mihaī Vodā s'a inchisū in Cetățuia, nu perdurā timpū și se luarā după elū. Ajungēndū sub pōla dealului Cetățueī, lāsarā caii de vale, și se urcarā pe josū sē ia cetatea cu asaltū. Ideea era realizabilā, fiindū-că cetatea nu avea ca întārire de cât nisce ziduri șubrede: in lăuntru nu era de cât unū tunū și vre-o

600 ostași pe a căroră fidelitate Domnul nu putea să comp-
teze vre-ună devotamentă mare.

Michai Vodă era în desperare. Dar din norocire vădă pe
dealulă Ciricului călărimă tătărăscă care înaintă asupra ora-
șului. Elă atunci aședă la pörta cetăței spre pază căți-va Ar-
năuți ce avea mai de credință ; totă odată puse să tragă clo-
potele și să sloböză mereu din tună, spre a da a înțelege Tă-
tarilor să viă mai curëndü.

Tătarii, cari se vedeă, erau în numără de 2,000 și mai
bine, sub comanda lui Cantemir-Mărza. La auzirea clopo-
teloră și a pușcăturilor din Cetățuia, ei auză înțelesă că încăie-
rarea s'a începută. Atunce s'auză grăbită a trece podulă Bahu-
liului și a înaintă către loculă de luptă. Fără greutate mare,
ei puseră mâna pe caii Unguriloră.

Acéstă surprindere însă nu desiniună pe Ungurii. Ei lăsară
indată assediulă cetăței, se realiară, și se puseră în bătăe re-
gulată cu Tătarii. Atunce eși și Michai Vodă cu cei 600 de
ömenii din cetate și începü a-i lovi pe din dërëtü.

Cu tôte că inoptase, bătălia se prelungi, la lumina lună,
mai multă de cincii ore. Victoria se disputa când de o parte
când de alta. Dar lipsa de munițiuni, în care se aflaă conju-
rații Moldovenii, determină situațiunea. Velicu cu ai seii, ne mai
avëndü cu ce-și încărca puscele, căutară a fugi care în cotro.
Ungurii, rămăindü singurii între duoë focurii și în față cu pu-
terii de patru orii mai numeröse, în fine nu mai putură re-
sista : începură a fugi și ei, risipindu-se prin pădurea Hlinceii,
care era în apropiere. Căpitanulă Ferenț însuși cădă în mâna
unui Tătară. Până a doua și dimineța, Tătarii și cu ostașii
lui Michai Vodă goniră pe Ungurii prin pădurii și prin ripii, și
mai pe toți îi prinseră și-i uciseră.

A doua și în pörta Curței domnescii poporu'ü se uita cu in-
fiorare la corpulă Spătaruluiă Cuza. Michai Vodă, incredințân-
du-se de înțelegerea ce avusese cu conjurații, îlă pedepsi cu
spanđurătoreă. Mai mulți afidații de ai seii avură aceeași sörtă.
Căpitanulă Ferenț fu cumpărată de la Tătarulă ce-lă prinsese
pentru 200 lei. Domnulă îlă aduse înaintea sa și-lă puse să

ingenucheze : după ce-lă mustră cu vorba, se răpeși asupra-î și-lă bătù cu însăși mâna sa; apoi îlù dete pe mâna unui turcù, carele-lă scöse la scara Curței și-î tăia capulù.

Michaï Vodă ordonă ca să se adune cadavrele tuturorù un-gurilorù căduți în bă:ăliă. Cadavrele acele se făcură grămadă și se coperiră cu pământù în cât se făcu movila care se vede, iar deasupra movilei s'a pusù o cruce pe care se vede scrisă totă istoria acésta. Acolo s'a făcutù și unù cerdacù (pavilionù) carele s'a numitù cerdaculù lui Ferent (1), după numele a-cestui căpitanù, alù căruia cadavru zace aci împreună cu alù soldațilorù seî.

XXX.

Narațiunea istoriei Ceardaculù lui Ferent, cam prea seriósă pentru înțelegerea unei femeî, fu ascultată de Olimpia cu o tăcere solemnă. Sufletulù eî părea transportatù, împreună cu al meu, în regiuni mai înalte și nici o cugetare profană nu trecea prin imaginațiunea sa.

Eșindù din cărarea lăturașă prin care veniamù, intrarămù într'unù drumù îngustù care trecea printre nisce garduri im-pênate de arbori roditori. Locurile mî-eraù bine cunoscute, fiind-că pe acolo imî petrecusemù copilăria. Luna se apropia măreață de orizonte, pre cât noi inaintamù pe cale. Ne cobo-ramù în Valea-adâncă, — așa se numesce valea podgoriei unde se afla via mea. Privighetorile, care-și spărgeaù gușa în cân-tece, grieriî câmpului, și brôștele cari orăcăiaù cu mare sgo-motù în vale, făceaù o solemnitate misteriosă în natură. Apro-priindu ne de casa vișerului meu, trei căni cu gura mare incepură a lătra, și, sârindù peste pörtă, a veni la noi. Dar

(1) În copilăria mea amù apucatù cerdaculù acesta. Elù a fostù între-ținutù cu îngrijire mai bine de unù secolù de către guvernele care s'au succedatù ca unù monumentù comemorativù. Astăzi însă s'a desființatù cu totulù. Există însă crucea, coperită cu nisce scânduri prin îngrijirea răposatului (în anulù 1857) Mihalacki Pășcanu (Cantacuzen).

abia începui să a-î striga pe nume, și ei veniră a-mî linge hainele și a se gudura pe lângă picioarele mele și ale Olimpiei. Oamenii mei se deșteptară și se sculară cu toții spre a mă întâmpina.

Era miezul nopții. Cu toate acestea nu eram determinat să mă culc. Deseu îndată vizitului să gătiască trăsura și să inhame caii. Pe când eu mă ocupam de lucrurile acestea, Olimpia intrase în casă și, aprinzînd lumina, observa mica cămăruță ce era destinată pentru ospitalitatea sa. Dar peste puțin eși afară și veni acolo unde mă aușia vorbind. Vădînd preparativele cari arătau curînda mea plecare, ea apucă mîna mea și o strînsă cu mîinile ei ce tremurau; și apoi simții, cu bătaie de inimă, lacrimile ei curgînd și rîde peste mîna mea. Pentru ca să risipesc tristețile ei cugetări, strigai pe Carol, ajutorul vișerului meu, și-î ordonai ca să fie la ordinele Olimpiei. Acesta era un bătrîn Galițian, care, după massacrurile de la 1846, acompaniasse pe un nobil emigrat politic. Stăpînul se, după evenimentele acelea, venise în Moldova și cea întâiu cunoscîndă ce făcuse fusei eu. După ce ședuse mai mult timp ascuns la via mea, unde spionii austriaci nu putuseră răbata, nobilul fugar primise ospitalitate în cursu de un an și mai bine la moșia unui amic al meu unde-l recomandasem. Dar acolo aușind despre revoluțiunea din Paris și despre speranța entusiasmata a naționalităților, fu lovit de un fel de nebunie, care peste cîte-va zile îl puse în mormînt. Servitorul se rîmase la mine încă din început, și, după mîrtea stăpînului se, nu voi a mă mai părăsi. Eu îl întrebuiam la miclele lucrări de la via, unde se ocupa mai cu sîmă de curățitul și altoitul arborilor, trîbă la care se aplica cu pasiune și pricepere.

Olimpia, fericita de a putea vorbi limba părinților se cu omul ce-î recomandam, uitase pentru un moment simțimintele dureroase ce avea pentru apropierea orei plecării mele. După acesta, cînd caii erau inhamați, și trăsura gata de plecare, intrai cu Olimpia în casă, pentru ca să-î dică adio.

— Aşa dar plecî? imî dîse ea.

— Plecî, Olimpio, şi sî ajute D-deu ca sî ne vedemî in nîsce dîle maî bune.

— Sî ne vedemî? dar dacî nu ne vom maî vedea?

— Cel puţin sî ne auđimî de bine! dupî ce veî priimi rîspunsî de la sorî-ta, nu uita consiliulî meî. Olimpio. Du-te acolo şi trîesce ca o fatî onestî. Cînd veî-auđi cî lucrurile in ţerile nîstre s'au aŝedatî, imî veî scrie şi mie. Alt-felî, nu, cîcî pînî atuncî nu cređu sî maî vîđu laŝî şi vii-ŝora asta, care cu mulţumire o puî la dispoziţiunea ta.

Mî des-brîcamî de costumulî meî arnîuŝescî şi-mî fîceam toaleta mea ordinarî.

— Aşa dar nu simţî nimica? omî de ghiaţî ce escî!

— Olimpio, nu fî copilî; simţî, dar simţî nîsce datorî sacre cître patria mea; simţî o durere sfîŝietîre, cî mî de-pîrtetzî de ea. Şi dacî aŝî sci cî inima ta pîrtî alt-felî de simţîrî, te-aŝî despreţui.

Olimpia astî-datî plîngea cu hohotî. Eî nu-mî aducî a-mînte ce simţîam; sciî numai atîta cî simţîiî trebuînţî a-mî lua inima in dinţî, a-î dîce incî o-datî adio şi a eŝi din casî.

XXXI.

Mî suiî in trî-surî şi dîseiî vizitiulî sî misce maî rîpede. Nu putuiî inŝî a mî domîna, şi a nu întîrce capulî spre a mî uita cître cîsuţa vieî mele, unde se concentraî atîtea su-venire scumpe inimei mele.

Cel intîiî obiectî ce fîcea durerîsî plecarea mea, era de-pîrtarea de loculî acesta in care petrecusemî atîtea dîle frumîse şi unde cunosceam cea maî micî ramurî de arbore. Din cauza nopţei ce domnîa, a luneî ce dispîruse, şi a Olimpieî care incepuse a se face unî obiectî de simţîmentî pentru mine, nu avuseiî mîcarî timpulî ca sî daî unî ocolî prin ea, sî mî bucurî de vederea plantelorî şi a arborilorî ce

plantasemă cu însăși mâna mea ! Al duoilea subiectă care-mă strânga inima, era pozițiunea acei nenorocite ființe ce lăsamă în urma mea. Sărmana fată ! nu era destulă istoria și pătimirile sale durerose din trecută ; nu era destulă mustrarea de cugetă care o rodea pentru nevrednica meserie la care s'a fostă dedată ; trebuia să vie împrejurarea relațiunilor ei cu mine, care se-î mai amețiască încă capulă și se-î mai striviască inima !

Cine scie ? Olimpia pôte mă iubă ; pôte speră să fie iubită de mine ; pôte că eă meritamă să fiă iubită ; pôte că ea merita să fie iubită. Alt-felă, nu-mă potă explica devotamentulă acela ce-mă arătase de la cea întâiă vedere, nici lacrimile ce curgeau din ochii săi pe mâinele mele, nici plângerile acelea sfâșietore la despărțirea noastră.

Dar, o, inimă omenescă ! Misteră ai fost tot d'auna și misteră ai să rămăi pentru lumea asta deșertă !

Eă insumă, care mă mândriam a fi solidară cu inima mea, de câte ori nu am roșită de neconsecințele ei ! De câte ori am venită în pozițiunea a o vedea șovăindă în împrejurările cele mai solemne, și renegându-și simțimintele cele mai tinere ! Cu ce nepăsare, cu ce cruțime lăsamă pe Olimpia ! După ce vădusemă atâtea lacrimi, după ce ascultasemă atâtea cuvinte durerose, o lăsamă leșinată și fără simțire !

— Dar nu, nu ! asta nu se pôte, pentru toți Dumneșei ! Vizitiă, întorce la viă !

Vizitiulă se uită la mine ; nu putea crede ce aușia.

— Dar ce ? ai uitată ceva ?

— Da, întorce iute.

Mă intorseiă, după ce făcusemă cale mai de ună pătrară de oră. Olimpia era încă în pozițiunea care o lăsasemă. După îngrijirile femeii viăerului mă, își revenise ceva în fire : deschise ochii, dar îi ținea țintiți spre tavanulă casei ; gura ei nu proferă nici o vorbă. Femeea ce era lângă ea, era desperată ; aușindă de vocea mea, eși și-mă spuse despre starea ei alarmantă. Intraiă în lăuntru ; mă duseiă lângă patulă ei ; o apucaii de mână ; nici o simțire ! — incepuiă a-î vorbi. După

cât-va timpŭ ea întorce asupra mea ochii seî stinși și de odată dete unŭ țipetŭ înfricoșatŭ. O luaiŭ în brațe și o rădicaîŭ în susŭ. Ea mă apucă cu mâinele de după gâtŭ, strângându-mă în convulsioni, și ȃicându-mă : *merci!* — După acēsta incepuîŭ iarăși a-î vorbi, a cerca sē o liniștescŭ, sē o consolezŭ. Ea însă plânga cu hohote. Aflându-mă cu mai mult sânge rece de cât ea, înțelesēiŭ că plânsul acesta avea sē-î facă bine în adevērŭ a plânsŭ ca junătate oră în brațele mele : apoi de o-dată a tăcutŭ. Îi deteiŭ apă rece sē bea. După acēsta liniștindu-se cu totulŭ, ȃise cu unŭ surisŭ sarcasticŭ :

— Ce nebună am fost ! nu sciŭ eŭ singură ce am avutŭ. Ce faci, dragulŭ meu ? n'ai plecatŭ încă ?

— Plecasem, dar m'am întorsŭ, fiind-că inima-mă ȃicea că pōte nu-ți e bine...

— Cu tōte acestea trebuie sē plecŭ. Dute. Acuma nu mai am nimicŭ. Merci!

— Adio, Olimpio.

— Adio ! și Dumneȃeŭ cu tine !

Ne îmbrățișarămŭ ca frații și, ne despărțirăm cu linisce.

XXXII.

Plecaiŭ de a doua oră, fericitŭ că am terminatŭ accidentulŭ acesta cu pace, mulțămitŭ că evenimentulŭ n'a luatŭ unŭ desnodământŭ mai dramaticŭ.

Cerulŭ cel mohorâtŭ al nopțēi începea a-și schimba culōrea. Stelele se făceau din ce în ce mai palide. Negurele se lăsaŭ pe văi ca nisce aburi apesați de aerŭ, saŭ ca nisce pânze mari de păiajenŭ. Aurora, numită în limba poporului zorile, se desfășuraŭ despre resărit în culorŭ purpurii ; după ȃisa poețilorŭ, ea părea că desmeardă cerulŭ și pământulŭ cu degetele sale de crinŭ și cu buzele sale de rosă. Splendida lumină a ȃilei se manifesta cu o măreție dumneȃească. Iar eŭ eșiamŭ dintre viile Văei-Adâncŭ și intramŭ în dru-

mulu celu vechiu al postei, coborându-mă la Valea Iezărenilor.

Acolo, oprindu-mă puțin la unu puțu ca să bea apă, vechiului venindu în urma mea, despre Iași, două trăsuri cu câte patru cai. De o-dată imi veni în gându ca să mă dau în lături, să nu fiu văditu, inchipuindu-mi că pôte să fie ceva ómeni oficiali ; căci auđisemú că guvernulu trimisese în tóte părțile spioní, pentru ca să urmăriascá și să pue mâna pe ómenii trecuți în registrulu seú ca periculoși, și mai alesú pe acei cari luaserá parte în mișcarea de la 29 Martie. Dar pe urmă imi inchipuiiú că, cercarea de a dosi, ar fi fost nefolositoare, fiind-cá era ھیua mare și ei aveaú cai mai mulți de cât mine. Apropiându-se trásurile, recunosciú familia unui scumpú amicú al meú, Nicolae Negruți. Cum mă vedură, se opriră, și-mi arătară mare fericire incredințându-se că am scăpatú neprinsú.

Amiculu Negruți mergea la moșia sa, ce era în depártare ca patru poste de Iași, hotáritú a petrece acolo vara, și mai alesú a fi departe de intrigele și miseriile ce se petrecuserá în capitală.

Fusese și el bányitú, și n'a scăpatú de arestú și maltratári de cât după mijlocirea unor rude ce erau bine cu Curtea. Spuindu-í decisiunea mea de a mă expatria, el mă aprobá cu totulú ; dar imi observá că facú mare imprudență de a pleca ast felú cu trásura mea, cu care mă espuneamú a fi recunoscutú. El mă consultá să dau drumulu trásurei, să o trimitú acasă, și să mă ducú cu el la moșia sa, de unde promise a-mi inchipui mijlóce spre a trece peste hotarú.

Consiliulu amiculuí meú imi páru prea înțeleptú. Primiiú cu recunoscință idea și propunerea sa, și ھیseiú vizitiuluí meú să mérgá cu trásura acasă la moșie, și să spue frateluí meú ca să nu se îngrijiască de mine, căci de unde voiú ajunge íl voiú scie. După acésta mă puseiú în trásura amiculuí meú, sigurú și fára nici o grijă.

Trecusemú dealuri și văi, ornate de dumbrávi și locuri de-

liciöse, narându amicalui meu aventurile mele seriose și romantice, și el spuindu-mi despre scenele la cari assistase in parte după evenimentele cunoscute.

XXXIII.

La o mică și miseră cărciumă, ce era pe la jumătatea drumului nostru, ne oprirăm spre a răsufla caii. Se scoseră merindele de mâncare din trăsuri, pentru ca să ne restaurăm fomea; căci la cărciumă, atât era de mare miseria, în cât nu puturăm afla nici măcar oue de fiertu. Profitarăm cu toate acestea de o cămăruță ce avea mai curată, fiind-că afară nu era nici măcar un arbore de umbră, și era o căldură apăsătoare.

Abia incepusem a mânca, și un fecior vine de ne spune că o trăsura se vede viindă din urma noastră. Ne uitarăm pe ferestre și vedurăm și noi în adevăr trăsura, care, după ce sosi, se opri la pörta cărciunei.

Era o căruță mică la care era inhămat un cal la hlube, și un altul la praștie. Unul din companiile mei, apucându-mă de mână, imi dișe că bine ar fi să mă cobor în piniță, sau să sui în pod.

Omul din căruță era voinicesce ințorțonat cu toate tacămurile de vânătoare, cu deosebire că, pe lângă o pușcă cu două țevi, avea și două pistole la brâu, o sabie atârnată și un hanger de cele persiene. Mai întâiu el se cobori la pörtă, și vorbi cu viziti și ómenii noștri, și apoi intră în curte, înaintându-se către noi. Mărturisesc că atunci mă coprinsese spaima; credeam de sigur că e vre-un sbiru, sau vre-un sub-cărmuitor. De aceea eșiiu răpede în tindă și, din două sărituri ce făcu pe o scară ce era aședată în tindă, mă urcai în pod, unde mă vedui în societate cu o turmă de șoreci ce căutau, fără s'o pötă ajunge, o bucată de cöstă de porc afumată, spânzurată într'un cui.

Noul venit intrându în tindă, până a nu intra în cameră

își scose pălăria și, oprindu-se, întrebă cu ună aeră cavalerescă dacă onorabila companie îi permite a se recomanda cine este și a-î face complimentele sale.

Eū atunci, întindându-mî gâtul și plecându-mî capul, zării figura voinicului cavalerū ; și îndată recunoscuî că este unul din acei grozavî revoluționari, carele în seara de 29 Martie striga maî tare : la arme, la arme ! De aceea, pe când el intra în camera de ôspeți, eū, coborându-mă, intraiū după dînsul.

— Nu mă cunôsceți, dîse el, nu-î așa ?

Iar eū, pentru ca să scotū pe toți din confusiune, dîseiū cu ună aerū cam teatralū.

— D-luî este fiulū Logofătului Lupu Balș !

Tênêrulū se uită la mine, și mă întreba de unde-l cunôsceū. După ce-î spuseiū, mă maî rugă să-l fac cunoscutū cu compania în care se afla, lucru ce-mî fu prea ușorū de făcutū.

— Dar dă-mî voe, domnulū meū, să te întrebū ceva, dîseiū eū. La vênatū. sau la bătălie te duci ?

— Nicî la una, nicî la alta, respunse cavalerulū rîdêndū. Gândescū să trecū peste Siret. Nu mă îngrijescū de a vê mărturisi că, după evenimentele de la Iași, sunt persecutatū și urmăritū de sbiriî guvernului. Așa dară gândescū să cautū chipū sê trecū peste hotarū.

— Dă mâna încôce, dîseiū eū ; suntem tot pe o cale.

-- Cum se pôte ? Dar d-ta, cine escî ?

Junele aristocratū nu-mî fusese cunoscutū de cât din vedere. De și cu răposatulū tată-sêū avusesem maî veche cunôscință, cu tôte aeestea când îi spuseiū de numele meū, el nu avea nicî o idee despre mine. El fusese din copilărie trimisū în țêri străine la studii ; își făcuse debitulū în diplomație pe lângă ambassada turcêscă din Viena, și de curênd venise de acolo, ca să ia parte în trebile publice ale patriei. După evenimentele de la 29 Martie, el sê strecurase cu multă grețutate afară de barieră, și trecuse la Codăescî moșie a unchiului sêū dupe mamă, Vasilică Ghica. Acolo venise și unchiulū seū, carele scăpase pe bariera Socolei điuva mare într'o caretă îmbrăcatū femeesce ca o damă bêtrână. Dar după ce ajunsese la moșie,

află că s'au dat ordine în sat să se-l aresteze. Țăranii însă, care în Moldova au mai mult respect pentru proprietari de cât către ocărnuire, se mărginiseră a-i spune. El atunci își luă vre-o două omeni credincioși, cu care se retrase prin păduri; iar nepotul său, decidându-se a emigra, apucă drumul Romanului, cu scop să treacă la moșia sa Bozienii.

Camaradul meu de fugă aprobă planul ce-mi dedese amicului Negruți. Arătând însă că vitele sale sunt foarte obosite și că nu poate merge mai departe, amicului meu îi oferii și lui loc în trăsură. Atunci junele Balș liberă trăsura sa.

Ast-fel plecaram cu toții, și seara de timpuriu ajunserăm la Buciumi, moșia bunului nostru amic.

PARTEA A DOUA

I.

Ajunserăm la moșia Buciumii pe la cincă ore după ameață zi. Cea întâiu îngrijire a noastră fu să găsim o căruță de sat care să ne ducă de aci. Făcuserăm plan să trecem în Ardél pe la Plaiul Grozescilor prin munți. Dificultățile erau însă mari. Pasporturi nu aveam; dar cât pentru acesta, speram în ajutorul unui amic ce aveam la Grozesci, îngrijitorul moșiei acesteia. Dar ca să ajungem până acolo, era de făcut cale ca de șese poste, și de traversat sate și orașe; apoi drumuri erau mai multe, și urma să cugetăm a alege pe cel mai lăturaș, pentru ca să fim mai siguri.

Noul meu amic voia a mă îndupleca să mergem întins la moșia sa Bozienii, trecându prin orașul Romanului, de unde

mai era cale ca de o oră. De acolo urma să găsim trăsura cu cai mai buni, și un călăuz de confiență, carele să ne ducă peste frânturi, până să ne scotă la Grozesci.

Tocmirăm dară o trăsură țărănească cu doi cai și ne deciserăm a pleca îndată ce va răsări luna, adică pe la 10 ore de noapte. Pentru ca să evităm bănuiele ce am fi putut atrage, în casă de a ne întâlni cu cine-va, ne căpuiăm cu nisce haine ordinare ca să ne diguisăm. Camaradul meu juă o manta de panură neagră cu glugă; iar eu un contășel blănit cam vechiu, ce mi-l dete arendașul de la Buciumi. Ast-fel, am fi putut trece drept ore-cari Mazilă ce merg să-și caute procesele pe la tribunale.

Luna începuse a lumina orizontele. Țăranul nostru trăsesese la scară. Preparativele noastre erau gata. Incepusem a ne lua adio de la familia ospetătoare. Dar pe când ne coboram ca să ne suim în trăsura, eală că pe lângă gardurile curței auzim duruitura unei trăsuri ce trecea. După trépădul sgototos al cailor, și după sunetul clopotului ce se auzea de la oiștea trăsorei, înțeleserăm că nu era un trecător ordinar. Toți intrară în diverse bănuiele; iar noi ne oprirăm puțin ca să ascultăm în cotro apucă trăsura. Acesta apucă drept la vale. Portarul veni și ne spuse că s'a oprit la han. El fu trimis îndată să cerceteze cine este; ne aduse în curând răspunsul că este Sub-cărnuitorul ocular.

II.

Amicul nostru Negruți ne duse ca să mai stăm puțin, până se va duce el însuși să vorbască cu dânsul ceva. Acesta o și făcu. Peste o jumătate oră, se întorse și ne spuse că Sub-cărnuitorul se află în urmărirea persecutaților politici.

Pe la trecătorile Siretului se aședaseră vedete cu ordine ca să aresteze pe orî-ce trecători fără răvaș de drum, sau sus-

pecti. Prin sate se aşezaseră asemenea străji cu porunci straşnice ca să nu scape, sau să se dosască *buntuşnicii* ce se sculară în contra Domniei. Terorismul se organiza din ce în ce mai viguros.

În asemenea poziţiune, ce era de făcut? Dacă plecăm, eram expuşi a fi prinşi la trecătorea Siretului. Dacă mai stam, espuneam casa amicului nostru la persecuţiunile guvernului, şi noi totu nu scăpăm.

— Cum o vrea Dumnezeu, duse ospetătorul nostru, rămăneţi aici. Mai staţi până mâine sêră în casa mea. Speru că nu veţi fi descoperiţi. Sub-cârmuitorul este unu bravu băiatu, căruia i-am făcutu bine o dată; şi nu cređu că va avea inimă sê-mi calce casa.

Vêdendû neputinţa de a face alt-lelu, ne deciserăm a rămănea. Ne culcarăm, dar cugetările nu ne lăsară sê dormim până aprôpe de diuă.

A doua-zi, Sub-cârmuitorul veni la casa amicului meû, pof-titû la dejunû. Eû şi cu camaradul meû de nenorocire, şedurăm închişi într'o cameră, de unde puteam auđi convorbirile agentului autorităţii.

— Grele timpuri am ajunsu, Domnule, dicese el. Vaî de acela care are pécatele a fi funcţionarû astă-zi. Este silitu adesea sê facă şi lucruri în contra inimei sale.

Cuvintele acestea ne cădură ca unu plumbu pe inimă. Credeam, de bună sêmă, că ele sunt introducerea unui pasu agresivû din partea sa. Ne inchipuiam că va fi simţitû ceva despre noi, şi că era decisu a face o percuisiţiune.

— Şi cine sunt acei pe cari-i mai caută guvernul? Eû nu sciû sê mai fi rămasu vre unulu din acei ce au luatû parte la 29 Martie. Sciû că i-a prinsu mai pe toţi; i-a prinsu, i-a legatû, i-a bătutû, i-a surgunitû... Ce dracu? vrea sê-şi bată jocu de totă ţera?

Sub-cârmuitorul scose din buzunarû o listă, şi citi numele a vre-o trei-şeci de persóne, între cari erau şi ale nóstre. Dupê acêsta amicul nostru îi spuse şi lui numele acelorû prinşi la Iaşi, şi-i descrise pe scurtu cele petrecute.

— Mulțămescă lui Dumnezeu că nu m'am întemplată și eu în Iași, ăise Sub-cărmuitorul. Pote m'amestecamă și eu în trebile acestea. Mai alesă că asta, precum vėdă, era o manifestare spontană și pacifică, fără arme și fără sumeția. Gătescă că Măria Sa Vodă a făcută o barbarie de cele mai uriciose, chiar o nelegiuire.

— Lucru cu atăta mai crudă, ăise ospetătorul nostru, că găsesce instrumente în țără cu cari se facă asemenea neomenii. De! acuma D-ta, de exemplu, cu ce inimă ai prinde pe cei din listă și i-ai trimete la locul torturilor?

— Căt despre mine, ar putea se dormă în pace. Numai se simțu eu unde-va asemenea suflete generose, și m'ași duce singur se le inlesnescă călătorie bună.

— Greă imi vine a crede, adăogă amicul nostru.

— Ce? Se n'am parte de copii mei și de ce am mai scumpă în lume, dacă nu-ți vorbescă în curățenia inimii.

— Cum! Dacă de exemplu, ai simți că sunt nisce ast-felă de omeni la mine, nu m'i-ai călca casa?

— Asta este curată insultă ce-mi faci. Dar eu în așa casă te-ași ruga se mă presinți la ei, și m'ași crede muritorul celă mai fericit că se-i potă servi cu ceva.

— Eă însă, dreptă se-ți spună, n'ași avea curagiulă ca se te compromită.

— Mulțămescă de neîncredere, și rogă pe D-deu se-mi dea ocaziune se-ți dovedescă sinceritatea mea.

Convorbirea acăsta o ascultarămă cu mare atențiune; dar inimele ne bătea de tēmă că nu cum-va amicul nostru se vie la bizara idee de a-i spune adevărul, fiind-că, cu totă francheța ce arăta Sub-cărmuitorul nostru, tot nu ne-am fi putută încrede într'ensulă.

După dejună, el plecă, asigurandă pe toți despre lealele sale intențiuni.

III.

Pe valea Siretului, la o postă și jumătate mai în jos de Bacău, este moșia Răcăciunii a regretatului Vasile Sturza (1).

Acestu bărbatu, cu tôte că era dintr'o ramură cam depărtată de familia Domnului, era reputatu însă pentru patriotismul și caracterul seü liberalü. De aceea el și era mai tot dea-una disgrăiatü de Curtea Domnului și trăia isolatü cu familia sa la moșie, departe de sgomotulü capitalei și de amestecăturile politice.

Dupë mai multă chibzuire, ne hotărîrămü a merge acolo. Douë motive ne îndemnaü la acësta : äntëiü că camaradulü meu Balș era cumnatü cu el și voia se-l întâlniască ; al douilea că daca ne coboramü pe lângä malulü stängü al Siretului pâna în dreptulü Racaciunilorü, fiindü drumulü mai isolatü de drumulü mare, am fi datü de o trecëtore fără sträjü. Apoi mai sciamü că de la Răcăciuni pâna la Grozesci, nu am fi avutü de făcutü de cât ca douë poste, iar de acolo avëndü a trece totü locurü läturase, nu eramü expuși a fi prinși.

— Frate, ñiseiü amiculuiü meu, fiind-cä plecarea nösträ a rëmasü pe desërä, voiü se profitü de ñiua acësta. Dä-mü unü calü ca se më räpeđü la Giurgeni, se-mü vëđü surorile.

Calulü de cälärie se aduse ; säriü pe elü, și sburaiü ca vëntulü.

IV.

Fuseiü nevoitü în curëndn se mai oprescü göna calului, pentru că, îndată ce am eșitü de pe moșia amiculuiü meu, avuiü

(1) Fostulü membru al guvernului interimarü de la Moldova, care împreunä cu Anastasie Panu preparärä triumfulü de la 5—24 Ianuarie 1858, mai apoi Prim-Președinte la Cassașiune.

a cobori o vale răpede, pe care este aşezat un sat numit Valea-Ursului. Dar cum ajunsei de vale, mă urcai ca fulgerul pe delul Giurgenilor. După ce mă suiui pe coma muntelui, mă coborii pe coasta cea-laltă şi intrai în Mănăstire.

V.

Sub cuvântul de Mănăstire în genere se înţelege locaşul acela care cuprinde o comunitate de călugări sau călugăriţe mai numerosă; iar acela care are numai servitorii bisericeşti, sau un număr de monachi foarte restrâns, se numeşte Skit sau Metoc.

Giurgenii poartă numele de Mănăstire, fiind-că are o comunitate de trei sute şi mai bine de Maici (1).

Apropiându-mă de chiliile surorilor mele, ele imi eşiră înainte cu braţele deschise şi cu ochii plini de lacrimi de bucurie. O! dulce amor de frăţie! O dulci suvenir de copilărie! pentru de-apurarea voii veii rămănea întipărite în inima mea, şi mă veii însoţi până la mormânt!

Surorile mele auşiseră, din gurile trecătorilor, despre evenimentele de la Iaşi; şi cât despre mine, avea scirile cele mai confuse. Ipotezele, temerile, îngrijirile lor erau alarmante. Una din ele işi făcuse pregătirile ca să plece la Iaşi spre a se îndrepta despre sorta mea. Pote dar ori-cine să-şi închipuiască ce impresiune şi ce surprindere le-a cauzat neaşteptata mea venire. Ele rideau, plângeau, mă îmbrăţişau, şi mă întrebau mereu, dacă în adevăr eram eu, sau vre-o fantasmă care se juca cu ele. Le spusei toate aventurile mele, şi ele ingenu-chiară la icóna îmbrăcată în argint a Maicei Domnului, moştenire rămasă lor de la mama noastră, mulţămindu că au ascultat rugăciunile ce făcuseră pentru mine.

(1) Actualmente este un simplu Schit tolerat, iar numărul Maicilor abia se urc la 40.

Mă delectai în petrecerea cea mai duiosă cu surorile mele până în desără. Mă ferii în să a le spune despre intențiunea mea de a emigra, voind a evita nouă sfâșieră în inimele lor; căci aceste biete surori, în mine vedeau nu numai un frate de inimă, dar chiar un părinte protector, — și afară de mine în nimeni altul nu sperau! Le spusei, cu toate acestea, că nu am curajul a merge și a șede la moșie, că sunt decis a trăi retras cât-va timp și că, de ori unde voi fi, le voi scrie și voi face ce voi putea pentru ele.

După ce am prânzit, am încălecat și am plecat lăsând pe amăritele surori cu lacrimile în ochi.

VI.

Intorcându-mă la Buciumi, nu avii a întârzi mult, căci făcându-se seră, trebuia să plecăm după planul ce făcusem de dimineață. Căruța sosi. Bagajele noastre nu cereau multă bătaie de cap: al meu se mărginea într'o geantă de vânătoare, în care aveam două rënduri de primenele albe ce-mi dedese amicul meu Negruți, (fiind-că eu nu putusem lua nimica din ale mele); iar al camaradului meu ce era ceva mai bogat, se mărginea într'un mic sac de voiagi.

Când eram să ne suim în trăsură, întrebai pe amicul meu dacă era scump tocmit omul ce avea să ne ducă. Întrebarea era foarte înțeleptă, pentru cuvinte raționabile, care nu puteau trece din vederea bunului meu amic. Acesta mă întrebă în ce stare se află finanțele mele. Îi arătai punga, în care din întâmplare nu se află de cât bieți doi galbeni austriaci, și aceia încă foarte roși de pila zarafilor ovrei din Iași. Când vădui acesta, întrebai pe camaradul meu de cum-va este el mai bogat. El imi răspunse afirmativ, arătându-mi trei jumătăți de irmilici (icosari) turcești de aur, de care riseram cu toți. Negruți atunci imi ceru să fac schimb cu punga sa, lucru la care mă supusei cu ama-

bilitate; mai alesă că, puindumă-o el singură în buzunară, o simțămă mai țeapănă în greutate de cât a mea.

Ne luarăm adio, și, suindu-ne în cărucioră, plecarămă cu inimile pline de încredere în stéua sub care ne-am fostă născută.

VII.

Apucarămă pe sub pölele munțiloră ripoșă ce sunt despre malulă stângă al Siretului. Avurămă a trece mai multe sate și pădură. Călătoria noastră de și, ce e dreptulă, era destulă de romantică, dar somnulă nu ne prea lăsa să admirămă locurile pitoresce pe unde treceamă. Camaradulă meă dormă dusă, cum țică Moldovenă, fără a gândă nică la pericolulă de a fi prinșă, nică la frumusețile cerului de nópte, nică la scuturătura căruței. Eă, ceva mai poetică de natura mea, eram transportată de fantasie prin océnulă azuriă al firmamentului, și mă ocupamă a impleti ghirlande din stelele ce culegeamă de pe bolta cerescă. Cu tóte acestea despre țiuă, moțaiamă ca toții prosaiciă, tocmai când natura era mai încântătoare, când lumina țilei se lupta să spargă întunereculă, și când cerulă despre răsărită arăta Aurora, căreia nemuritorulă Omer îi da degete de crină, și căreia Română îi țică *zorii*.

Nu vă superați, scumpi lectori, despre lungimea ce facă, prin descrițiunile acestea, opere meale. Sciă că aveți nerăbdarea de a mă vedea ajungendă mai iute la capetulă suveniriloră meale. Eă însumă aș dori să vă indetuleză dorința; dar de! ca muritoră, nu potă merge de cât pe fața pământului, nu potă sbura nică ca ângeră, nică ca șoimă. Inchipuiți vă, pe lângă acestea, cât timpă coprinde o nópte întregă, petrecută în căruță, câtă distanță de locă am avută a trece până în țiuă, și judecați dacă timpulă acesta și distanța acesta nu sunt măi lungi de cât frasele ce le vedeți aici.

VIII.

A doua zi, pe la nouă ore de dimineață, trecurăm Siretul pe podul de pe moșia Răcăciunii. Până aici nu furăm supărați, ba nici măcar întrebați de nimeni. Eram ca în timpurile de pace: pote din neglijența sub-prefecților, prin sate nu erau puse nici un fel de străji.

Ajunserăm cu fericire la așezarea cumnatului camaradului meu, onorabilul D. Vasile Sturza.

Acesta ne întâmpină cu toată mulțămirea unui suflet generos. Ne opri acolo la dejun și la prânz, iar după acesta puse la dispozițiunea noastră o trăsurică cu trei cai, mititei dar ageri, spre a urma călătoria noastră. Aici camaradul meu se căpui cu o sumșoră de bani; care îl făcea de zece ori mai bogat de cât mine; după care-mi propuse să facem o casă comună, lucru ce primiți fără nici o opunere.

Ast-fel plecarăm de la Răcăciuni pe la patru ore după prânz. De aici, până să ajungem în valea Troțușului, avurăm a trece mai multe șiruri de dealuri, pe nise drumuri nu destul de practicabile.

Din norocire vizitiul nostru cunoscea calea; alt-fel eram expuși a ne rătăci prin mulțimea văilor variate și a drumurilor încălcite prin care am trecut.

Ajunserăm, cu ziua încă în valea Troțușului, în dreptul satului Slobozia, unde riul Taslăului se împreună cu riul Troțușului. Trecurăm amândouă riurile acestea, unul prin vad, altul pe pod, și pe la zece ore de noapte sosirăm la moșia Grozesci ce este sub patele Carpaților.

Trecându pe lângă un han ce nu era departe de curtea boierescă, vedurăm o mare mișcare și aușirăm voci sgomotoase. Nu înțelegem ce putea să fie, și nici voirăm a sta ca să întrebăm, judecându a fi mai înțelept ca să trecem în tăcere, pentru ca să nu insufăm prepusuri.

Pörta curței hoïerescï se deschise și intrarămü în casă. Ingrijitorulü moșiei, cu carele aveamü veche cunoscință, se afla la masă împreună cu vre-o alte patru persóne necunoscute. El, cum më vëđü, se sculă și ne salută franțuzesce, spun-du-mï a ne arăta că nu scimü romănesce. Ca omü inteligent, el înțelesese că în ast-felü de timpï și împrejurări, eü nu aveam ce căuta pe aici fără unü motivü extra-ordinarü. Așa dară indată și lurăm presentați către asistenții necunoscuți, ca maestri la fabrica de sticlărie, ce se afla pe moșia acésta. Ne pofti după acésta la masă, unde mâncarămü cu tóte că nu prea aveam poftă.

Ospëtătorulü nostru cu tóte acestea părea fórté ingrijitü. Noi nu eram mai liniștiți, ne putëndü înțelege nici causa pentru care el ne recomandase ca străini, nici caracterulü ómenilor ce erau cu noi la masă.

IX.

Cum ne scularămü de la cină, ospëtătorulü nostru cerü permisiunea de la cel-l'alți óspeți ca să mérgă să ne indice camera de culcare.

Indată ce ne băgă într'o cameră laterară, ne întrebă ce împrejurări ne aduceau. Ii spuserămü pe scurtü că voimü să ne înlesniască mijlócele de trecere în Ardeal.

— Pentru numele lui Dumneđeü, ñise el, trebuie să vë faceți nevăđuți indată de aici.

— Cum, ce felü ? de ce ?

— Vëđut'ați ómenii cu carï ați ședutü la masă ?

— Ș'apoï ?

— Aceștia sunt douï Sub-cărmuitoři cu ajutórele lor. Totü satulü e în picióre. Toți Slujitorii de la douë sub-cărmuirü și o mulțime de Plăășei și Mazilü armați sunt aici în satü.

— Pentru ce ?

— Pentru că s'a întâmplat o mare posnă.

— Ce întâmplare ?

— Patru tineri de la Paris, Mălinescu, Leca, Cozadin și Chinezu, viind din Ardeal, după ce au trecut frontiera, au venit astă-zi dimineță aici la han. Sub-ofițerul de graniță, carele staționa în sat, viind la ei și cerându-le pasporțele, îndată ce văd că sunt veniți de la Paris, după ordinele ce avea. îi invită să treacă granița îndărăt. Ei se opuseră. Sub-ofițerul atunci le declară că sunt arestați, și că după ordinele ce are trebuia să-i trimită la Iași. El și eși din camera în care tinerii se aflau, închidându ușa pe din afară. După acesta veni în curând cu patru Slujitori ce avea la dispozițiunea sa, și cu câți-va săteni. Dar îndată ce aceștia se arătară la porța hanului, două glonțe șuerară pe una din ferestrele camerei arestaților ; un glonte lovi pe un Slujitor în pept și-l culcă mort pe clipă ; cel-l'alt lovi pe sub-ofițer în falcă, și-l culcă și pe acesta la pământ. Slujitorii și sătenii se făcură îndată nevăduți, împreună cu toți ómenii din han. Tinerii atunci sparseră ușa, și lăsându-și bagagele în cameră, plecară prin mijlocul satului cu puscele (două din ei aveau puscă) pe umere, și intrară în munți. Amândouă Sub-cărmuitorii cei mai apropiați au venit cu toate puterile lor îndată. S'au împenat toate drumurile, toate potecile, pentru ca să-i potă prinde. Sub-ofițerul trăesce încă, cu toate că glonțul i-a sfărămat falca stângă și a trecut prin vinele gâtului pe sub ureche. Pote cu ajutorul doctorului de la Tergul Ocnei, care-l caută, să scape. Judecați dară în ce pozițiune ne aflăm și ce putem să facem.

— Așa dară ce este de făcut ? întrebai eu.

— D-vóstră, să vă odihniți până dimineță. Sub numele de Nemți, precum v'au vădută Sub-cărmuitorii, de o cam dată nu însuflăi nici un prepus ; sunteți în totă siguranța. Dacă voiți să ședeți câte-va zile la fabrica de sticle, pot să vă aședă fără nici o temere. Nu vă pot însă garanta de va putea

trece peste hotarū. De voiți a face acēsta mai curēndū, altū chipū nu sciū de cât sē vē duceți pe drumuri lăturașe, până la Focșani; și de acolo sē treceți in țera Muntenescă.

X.

Ne culcarămū in camera ce ni se destinase.

Ospētătorulū nostru se numīa Costake Bălășescu; D-șeu sē-i facū țerēna ușorā! căci nu târșiū a muritū sērmanulū de epidemia holerei!

— Până aci ne-am strecuratū bine, șiseiū amiculūi meū. Dacă norocolū ne va fi tot așa de favoritorū până in capētulū odiseei nōstre, vom putea șice că suntem nășcuți intr'o zodie fericită.

— Sē nu ne felicitāmū așa de curēndū. Cine scie caprițiu-rile hazardulū. Până nu ne vom vedea trecuți peste Milcov, de pericolū nu suntem scāpați.

— Eū sperū că vom scāpa prea bine. Avemū sē trecemū prin locuri totū nebāgate in sēmă. Dar pe mine mē in- incurcă numai unū lucru: nu cunoscū drumulū până la Panciū.

— Până acolo il cunoscū eū, șise amiculū meū Balș. M'am dusū de multe ori la Panciū, căci tatălū meū avea vie acolo, și mergeamū mai in tot anulū.

— Dacă e așa, mergemū bine; căci de la Panciū la Focșani cunoscū eū drumulū.

Convorbirea căta s'o scurtezū. Căci aușindū sgomotū in odaia de alături, cunoscurāmū vocile iubișilorū noștri Subcārmuitori.

— Ei, ai draculū pehlivanī! șicea unulū din ei. Aușit'ai curagiū la dēnșii? sē tragă ei cu pușca chiar in mijloculū satulū!

— Și astea tōte, pentru ca sē ne dea de lucru. Dar, adecă, intre noi fie vorba! cam avea și dreptate bieți bāeți. Subofiterulū s'a purtatū cam rēū. Intāiū că el, dacă avea ordine

ca să nu lase pe tinerii de la Paris să vie în țără, trebuia să-și fi oprită chiar la graniță, și să fi stată să-și oprească chiar de acolo. Al doilea că, dacă a vedută că se opună de a se întorče, trebuia să cumpăniască poziția unor caractere hotărâte; mai ales că pentru nisce asseminea ómenii, cari nu puteau fi considerații ca făcători de rele, trebuiau luate alt-fel de măsurii.

— Dar să lăsăm asta de-o parte. Haide să facem catagrafia lucrurilor lor. Eată două geamantane și trei săcușori de voiagiū. Nevoe mare nu avem ca să vedem ce coprindū; cheițele lor sunt aici. Bieții băeți, n'au avută timpū să-și ia nici cheile!

— Să vizităm întâi sacii... A! eată nisce hărtii. Bună!... Eacă chiar paspórttele lor; despre numele lor suntem asigurați acuma. Putem dice că-și avem ca prinși. Fără paspórt, Nemții, cum i-ar prinde, i-ar pune la dubă.... O! fórt sigurū. Măine dimineață să dăm de scire la vama Nemțescă.

— Adecă, 'dēu! n'ar fi óre mai bine să-și lăsăm cu D-deū? Cine scie! Póte că sunt băeți bunii. Adecă de ce să punem atăta dușmănie și stăruință ca numai de cât să-și prindem?

— Esci nebunū. Dar creți tu că dacă i-am prinde, n'am căpeta mulțămită de la guvernū?

— Ce mulțămită? O să ne facă Pitarii, cel mult Medelnicerii. Ce mai lucru!

— Măcar atăta; atunci avem dreptū să intrăm între alegătorii de deputații.

— Dă-o la dracu de oinste. Eū dreptū să-și spunū, nu puiū nici unū temeiū pe rangurii. Pe lângă asta, sunt sigurū că peste dece anii cu decretale de boferie avem să ne lipim fe. restrele.

— Asta e vorbă... dar ian să mai vedem ce mai au domnișorii în borfele lor.

Incepură după acesta a numera veste, pantalonii, cămăși, și alte mărunțurii ce puteau să aihă nisce studenții. Apoi o-

norabiliî Sub-cârmuitoří gásiră cu cale a le împărți între ei, pentru ca sė nu mai osteniască curierii a le duce pe la Iași; lucru ce li s'a părutů fórtē legitimů.

XI.

Abia se crėpase de diuă, și auđiũ bătėndũ fu ferėstră. Eũ, celũ întăiũ, mė deșteptaiũ, și vėđuiũ că era ospėtătorulũ nostru, carele ne indemna sė plecămũ.

Sculaiũ pe camaradulũ meũ, carele avea poftă sė se mai le-gene în visurĩ. În mai puținũ de ęce minute furămũ gata. Luarămũ dulcėřă și cafea nėgră dupė tabietulũ boferescũ, eři-rămũ afară, ęiserămũ adio d-luĩ Bălășescu, și ne urcarămũ în echipagiulũ nostru.

Era o ęi fórtē frumósă. Dacă nu ne-am fi aflatũ în condi-țiunea de proscřiși, am fi ęisũ că facemũ o călătorie senti-mentală, o partidă de plăcere. Afară de frumusețea cea veselă a ęilei, apoi ne bucuram și de o cale desfătătore: treceam nisce delurele și nisce vălcele adornate cu pădurĩ saũ cu dumbrăvi, care înfățișau nisce adevėrate grădinĩ naturale. Eũ adesea că-deam în estasea încântămėntuluĩ; și une-orĩ așa eram de cu-fundatũ în meditațiunile mele poetice, în căt uitamũ că mė aflu lângă unũ amicũ prosaicũ, și de o natură cu totul di-ferită de mea.

Pe aprópe de apusulũ sóreluĩ, am ajunsũ în Panciũ.

Acesta este unũ orășelũ, ca și Odobesciĩ, situatũ între dė-lurĩ coperite cu vii. Locuitorii seĩ sunt în genere proprietari ai viilorũ carĩ le cultivă. Orașulũ acesta este prea veselũ, nu numai pentru posițiunea luĩ cea pitorescă, dar și prin locui-torii seĩ. În adevėrũ vinulũ care sė varsă pe acolo cu atăta îmbilșugare, care se găsescē atăt de estinũ, a comunicatũ lo-cuitorilorũ o umóre de-a pururea veselă. Orĩ în cotro de in-torcĩ. auđi lăutarĩ cāntāndũ și ómenĩ jucāndũ; melancolia saũ in-tristarea n'aũ locũ de ospėtare pe aici. — chiar de se a-rată cāte o-dată, trecũ ca cālătore, — trecũ precum tre-

ceamă noi atunci. Cu dreptă cuvântă s'ar crede cine-va intr'ună orașă mitologică, între Satiră, Faună și fii ai zeului Bacchu.

Am trasă la o cărciumă, care avea o odăe comună pentru trecători, cu tôte că în ironie se numă *Otelulă Veseliă*.

Cărciumarulă ca omă de omenie, ne oferă o cămăruță care o păstra pentru persône de considerațiune. O mesuță albă, două scaune de teiă, două patură rustice asternute cu scôrțe, forma totă mobilămentulă camerei năstre.

După cât ne informărămă de la ună băiată inteligentă al otelului nostru, în Panciă locuescă și cățî-va boeră bogățî. Cunosceamă câte-va nume de ale persóneloră ce-mă numise, și voiamă să mă ducă să le daă visită; dar amiculă meă, cu o prea dreaptă înțelepciune, mă opră, pentru ca să nu dămă bănuelă.

Ne închiserămă în camera năstră. Găsină cu cale a ne face toaleta pentru a dona-ăi, așa precum hotărisemă să plecămă prea de diminéță, — ne puseserămă ca să ne rademă. Camaradulă meă, pentru ca să se facă necunoscută, își rase mustățile; și, ce e dreptulă D-ăeă, se făcuse fôrte urită. Băiatulă care ne aduse apă caldă rîdea de nu măl putea; rîdeamă și eă ca să-ă facă plăcere.

XII.

Dar, eă, din când în când iscodăamă pe băiată.

— Cine este Polițaiă aici? îl întrebaiă.

— Polițaiă? dar ce mănăcare e asta?

Și diavolulă de băiată începe a rîde, țîindu-se cu mână de inimă. El nu scia ce va să ăică polițaiă, și nică auădise asemenea cuvântă. După ce-ă explicaiă, imă spuse curată că de asemenea slujbașă primejdioșă ă-a ferită Dumneăeă.

— Dar măcar Privighetoră (sub-cărmuitoră) nu aveăi?

— Ba, Privighetoră avemă. El șede chiar peste drumă. Dar acuma nu este acasă. E dusă ca să ridice Plăășeiă.

- Ce se facă cu Plăieșii ?
- Ca să păzească țera de buntușnicii.
- Și iarăși începe a ride, scărpinându-se la cefă.
- Ce buntușnicii, măi băete ?
- Sciū eū ce mîncare or fi ? Póte că sunt boierii de cei care-și radū mustățile.
- Și iar ridea diavolul de băiatū.
- Și sunt pe aici buntușnicii de aceia ?
- Ba ne-o feritū Dumneđeū ! Ei sunt numaī la orașe mari... Aici n'aū ce căuta.
- Și ce-or să facă Plăieșii aici ?
- Așa... o să-ī ducă la Focșani, póte că să vie pe acolo buntușnicii.

În mijlocul glumelor acestora noi ne raserămū. După acésta điseiū băiatului că : până ce-or veni Plăieșii, să ne păzească de buntușnicii, pentru ca să-ī dămū unū bacșișū bunū a doua đi.

Iar diavolul de băietū eși hohotindū.

Cu chipul acesta, aflarămū că suntem în față cu reședința sub-cărmuirei, și că se concentraū Plăieșii la Focșani.

Avurămū subiectū destulū de importantū, pentru ca să conversămū o bună parte din nópte. Îngrijiri și temeri destul de naturale ne cuprinseseră. Cu tóte acestea, încređuți în zodia noastră cea fericită, adormirămū în fine cu cea măi mare lînise sufletéscă.

Pe la međulū nopței, mă deșteptaiū într'unū răcnetū. Deschiseiū ochii, și vėđuiū pe camaradulū meū în picióre, în mijlocul camerei.

- Ce este, frate ?
- O secătură... am visatū că mă băteamū cu Plăieșii ; și am săritū, fără să sciū cum, în mijlocul casei.
- Pėcatū că nu e băiatulū aici, ca să aibă de ce ride.
- Nu-ī nimica : ū-om spune mâine diminėța și l'om face să rīđă.

Ne culcarămū iarăși și ne legănamū după acésta în visuri deliciose.

Când a răsărit stéoa dimineţei, băietul otelului după ordinul ce-î dădusem, veni de ne deşteptă. Ne spălarăm, ne gătirăm, băurăm câte un pahar de apă cu zahăr în loc de dulcţă, şi plecarăm puind un sorocovăţ (sfanţ) în mâna băiatului nostru. El sărută moneda, şi rise cu o poftă nespasă.

XIII.

Trecurăm încă câte va deluri şi vâlcele, până se eşim din podgoria Panciului. La cea de pe urmă vale ce aveam a trece, ne coborîrăm, fiind-că era prea răpede. De acolo se desvălia înaintea ochilor o panoramă de cele mai grandioase.

Şesul Siretului, împreună cu şesul Putnei, înfăţişai o câmpie nemărginită, prin care se vedea licărind riurile acestea ca ni-ce şerp de argint.

Satele, presărate pe ici pe colea; turmele de vite, risipite în toate părţile: plugurile date pe brazdă prin locurile cele mai mănose; splendorea în care toate păreau a străluci sub raşele aurite ale sórelui de primă-vară; toate acestea înălţau sufletul măreţ al poetului şi al omului de inimă. Iar departe spre miadă-qi, departe ca la două poste, se zăria un punct distinctiv, un glob scânteietor ce eşia dintr'o negură subţire ce ploua peste orizont; acesta părea a fi unu ce cu totul fenomenal. Intrebându pe un ăran trecător, aslarăm că ceea ce se vedea era turnul unei biserici din Focşani. Prin urmare de aci vedeam distanţa ce aveam de făcut.

După ce ne coborîrăm de vale, apucarăm calea Focşanilor peste şesul întins şi nemărginit, pe care-l admirasem de pe deal.

Caii noştri mititei şi iuţi, ne duceau în trépădul cel mare, ca când aveam nerăbdare de a ajunge mai curând la locul destinat, pentru ca să scăpe de noi. Nică căldura, nică praf, nu ne supăra: admirarea naturei, risetele şi glumele

acompaniaŭ sufletele noastre. Ne credeamŭ într'o adevărată călătorie poetică, într'o adevărată preumblare de petrecere; uitarămŭ că eram proscrisi, dacă o împrejurare ne-aşteptată nu ar fi venitŭ să ne aducă aminte de situaŭiunea noastră.

Se vedea Focşaniŭ ca la o jumătate poştă înaintea noastră. Ne opriserămŭ pentru câte-va momente, ca să mai resuflămŭ caiŭ, sub o salcie mare şi pletosă ce era în marginea drumului. Atunci, uŭtându-ne înderptŭ, vedemŭ o trupă de călăreŭi cari veniaŭ desulŭ de tare. Nu ne închipuiamŭ ce putea să fie, şi nici cutezamŭ a întreba pe unŭ trecătorŭ ce se oprise o-dată cu noi sub salcie.

— Ce sont, des hommes armés, ŭise camaradulŭ meŭ, care avea vederea mai bună.

— Nu cređŭ, ŭiseiŭ eu.

— Fără nici o îndouelă, adaogă elŭ totŭ în limba franceză. Eată se vedŭ puscele lor lucindŭ la rađele sórelui.

— Dar ce dracu, respunseiŭ, de unde să fie cavalerie pe aici?

— Plăieşii.... eaca Plăieşii, ŭise trecătorulŭ nostru necunoscutŭ.... Breee! da mulŭi sunt: par-că trecŭ peste sută

— Ce Plăieşii, ne spuŭi, fârtate?

— La Focşaniŭ de aseară încă se aştepta să vie nisce Plăieşii de la munte... pentru buntuşniciŭ.

— *Partons!* ŭise camaradiulŭ meŭ.

Ne aruncarăm în trăsura, şi deterămŭ biciulŭ cailor, cu tóte că eu stăruiamŭ să mai stămŭ ca să mă pot uita la cavaleria plăieşescă.

— Fuga e ruşinosă, dar e sănătósă; ŭise camaradulŭ meŭ. Nu e timpŭ de făcut poezie. Cine scie? Póte că aceştia vinŭ chiar dupě noi; mai alesŭ că scim încă de le Panciŭ despre întrunirea Plăieşilor.

— Dar óre nu cum-va se petrecŭ în ţeră încă ceva lucruri serióse? Nu cum-va a proruptŭ ceva rěscóle prin districte? N'ar fi mai bine óre, ca în locŭ de a căuta să fugimŭ, să ne

mai oprim?... Eū nu-mī potū explica : Cum așa fără de cuvântū, aceste rădicări de ómenī armați? Póte că este ceva.

— Orī-ce și orī cum se fie, trebuie să grăbimū să ajungem în Focșani.

XIV.

În ast-felū de convorbiri și ipotese, mergēndū rāpede și uitāndu-ne mereū îndēréptū la călārimea care părea a se ținea de urmele nóstre, intrāram în Focșani.

Cu tóte că nu aveam nicī unū felū de rēvașū de drumū, nu întēmpinarāmū însă nicī o impedicare ; fiind-că Focșaniī, ca tóte orașele Moldovei, nu aveaū (nicī aū până acuma) bariere.

Traserāmū la o cărciumă pēcătósă, pentru ca să fim mai puținū expuși de a fi luați la ochi de Poliție, saū de spioniī sēi. Într'o mică cămēruță mobilată cu unū singurū pătuțū, așternutū cu o singură rogojină, aduserāmū tóte bagagele nóstre.

Dupē o jumătate de oră, timpū pe care-l întrebuintāramū ca să ne facem toaleta, eșirāmū ca să mergemū să vedemū în cotro vom apuca. Nu eșirāmū încă pe pórtă, și eată că vedem mulțime de poporū grāmādindu-se la pórtă. Cauza acestei grāmādirī era ca să vadă venirea Plăieșilorū, carī intraū în orașū.

Acestia erau simpli țeranī, vēnātorī de la munte. Armătura lor consista în flinte țērānescī, care de și próste și cu cremenī, însă sciū a culca ursulū cel puternicū și șoimulū cel iute. Costumulū lor era mai uniformū : sucmane saū zeghī albe, nādragī saū ițari de lână albī, căciulī de óie saū pālāriī. Caii lor, de tóte culorile, erau în genere mici dar iuți și petroși. La oblāncul fie-cāruia, atārna o traistă cu merinde. Scopulū intrunirēi lor era, precum aflāramū, pentru ca să dea mână de ajutorū Prefectulū spre a comprima orī-ce revoltă s'ar arāta unde-va.

Trupa care o vedusemă era ca de o sută de inși tot unul și unul, voinici și spetoși, gata și buni pentru orî-ce treabă mai bună.

XV.

După ce asistarămă la acest spectacolă, eșirămă pe uliță, fără a sci în cotro apucămă și fără a cuteza să întrebăm pe cineva.

În adevără camaradulă meu nu venise nică o-dată prin Focșani. Eă cu vre-o două-spre-șce ani în urmă trecusemă o-dată pe aici, dar nu-mă rămăsese în memorie mai nimica. Sciamă numai că este o gârliță, care se chiamă Milcovul, care făcea hotară între ambele Principate, și că pe acolo trebuia să trecemă la Munteni.

Eă avuseă negligența a eși fără schimbare de toaletă : eram într'ună surtucă negru și cu nisce botforți lungi, care cam bătea la ochi. Vedeam că se cam uita lumea la mine, dar nu-mă închipuiamă că m'ar fi putută recunoscă cine-va ; mai alesă că nu sciamă pe atunci să fi avută cunoscințe prin acest orașă.

După ce am trecută mai multe strade în dreapta și în stânga, căutândă mereă ca să dămă peste gârla Milcovului, ne pomenirămă într'o stradă, care după bogăția prăvăliilor ce avea, dam cu socotélă că este strada principală a orașului. Ne îndouiamă însă dacă pe aici puteam da de Milcov. În nerăbdarea mea de a mă informa mai curêndă, intraiă într'o prăvălie, lăsândă pe camaradulă meu în stradă.

Uitându-mă prin prăvălie, mă gândiă îndată ce ași putea să târguescă, ca să mă potă da în vorbă cu băeții ce-mă recomandaă marfa lor. Ceriă o pereche de mânuși.

- Alt nimica, domnișorule ?
- Nimica, rêsponseiă.
- Pofțiți mânuși glacés ?
- Nu, frățiore ; mânuși de voiagiă.

— Poștiți mănuși de vizită sau de bal ?

— Nu știu juca, răspunsei.

— Domnul e străin ?

— Dă-mi mănuși, măi frate, și nu-mi totu lua *doprosu*.

— Domnișorule, dacă-ți trece la Munteni și-ți vedea că-ți ia doprosu, se ști că se chiamă *tacrir*.

Poftim mănuși.... de mătasa minunată.... trei stanți pe-rechea.

— Fôrte bine.. poftim paralele.

— Mulțămim, domnișorule.

— Ascultă, frățiore ? Văduț'ai pe căpitanul Șonțu astă-ți pe aici ?

— Da, domnișorule ; adineaori a trecut spre casă.

— Departe e casa ?

— Vă voi arăta-o îndată.

Eșind cu mine până în scara prăvăliei, imi spuse să merg tot la vale, și după ce voi trece podețul Milcovului, să apuc la stânga. După aceste indicațiuni găsind pe camaradul meu, apucaram calea arătată.

Cum trecurăm podețul, ca când simții un aer de răcore, cu tôte că sôrele era destul de ferbinte.

— A ! acum putem răsufila în siguranță.

— De ce ? mă întrebă camaradul meu.

— Fiind-că am trecut în țera Muntenescă.

— Cum ? unde e hotarul ?

— Podețul care l'am trecut. Acuma se întrebăm do omul care ne trebuie ?

XVI.

Fără multă bătae de cap, nimerirăm casa căpitanului Șonțu.

Cu acéstă onorabilă persoană, eu avusem vechi relațiuni, dar nu ne cunosceam de cât prin corespondență.

Intrând în casă și spunându-și de numele meu, ne îmbră-

țișarămă ca nisce vechi amici. In scurte vorbe îi spusei îm-
prejurarea ce mă aducea, și se felicita de ocasiunea ce venia
a mă putea îndatora. El mă incredință că cât de curându
vom căpeta pasporturi și trăsura ca să apucămă calea spre
Ardeal.

Amabila sa consortă, incredințându-se că noi nu mâncasemă,
cu tôte că era pe dupe ora prânzului Focșenienilor, ne im-
provisă foarte răpede ună prânză deliciosă.

Ne aflam într'o expansiune de fericire cu toții. Eă, și cu
camaradulă meă, uitaserămă tôte temerile, îngrijirile și bătăile
de inimă ce le suferisemă până aci. Ospetătorii noștrii, din
partea lor, ne mărturisiaă tótă fericirea lor că ne-aă putulă
vedea in casa lor. Convorbirile, de o parte și de alta. in-
tre risete și glume, curgeaă mai mult asupra evenimentelor
politice.

☞ Dar in mijloculă veseliei care ne delecta, vedă de o-dată pe
Dómna Șonțu sculându-se cu fața schimbată și mergendă ră-
pede spre ferestră.

— Vaă de mine ? ce să fie ore ? dăse ea. Ce caută ore
Dorobanțiiăștia ?

— Bună ! dăseiă eă. Te mai miră ? se înțelege, că pe noi ne
caută. Dar spunele, te rogă, cucónă, să nu ne supere, căci șe-
demă la masă.

Atât camaradulă meă, cât și ospetătorulă nostru, se scu-
lară răpede de la masă, paliđi la față și deconcertați. Eă însă,
nu mă mișcaiă până nu terminaiă de mâncată piciorulă unui
puiă friptă, cu care mă ocupamă.

Căpitanulă Șonțu și cu soția sa eșiră afară, și se puseră in
vorbă cu Tistulă de dorobanți, carele era la scară. Eă imă
aruncaă ochii și vedăiă, de pe ferestră, tótă curtea ocolită,
pe din afară, cu Dorobanți armați cu puscă și cu pistole
la brăă.

Dómna Șonțu, palidă la față, intră in casă și, frângendu-și
măinele, cu lacrimile in ochi, ne spuse că Dorobanțiiă aă or-
dină să ne prindă.

XVII.

— Și de ce atâta supărare. dómna mea? Te rogü poruncește o cafea négră, căci e cam de mult de când n'am mirositü acéstă bętură.

Cât despre Dorobanți, nu vę supęrați. Eü voiü face ca îndată se vę scutęscă de a-f vedea.

Dómna Șonțu eși ca se dică se aducă cafea.

— Eï lucru draculuï! dize D. Șonțu intrândü.

— Ce spune Tistulü de Dorobanți? il întrebaiü.

— Spune că Ispravniculü de la Moldova, urmărindu-vę până la casa mea, a venitü la Ispravniculü nostru și a mijlocitü ca se vę prindă.

Camaradulü meü, luändü de o-dată unü curagiü demnü pentru împrejurări extra-ordinare, scóse capulü pe feręstră și strigă pe Tistulü de Dorobanți înlăuntru.

Eü îi dizeiü : bravo!

Tistulü intră și ne salută cu politeță.

— Pe cine căutați voi? il întrebă camaradulü meü.

— Pe D-v., Domnilor.

— Dar cine suntem noi? Sciï D-ta?

— Tocmai fiind-că nu vę scimü, domnilor, voimü se facem cunoscință.

— Escï unü obrasnicü. Nu sciï tu că ai a face cu unü omü care e rudă cu Vodă al tēü?

— Nu sciü, Domnișorule, dar mă bucurü că aflu de acésta. Porunca mea este asta : Sę rădicü pe douï boțeri ce aü venitü la D. căpitanü Șonțu, și se-ï ducü la D. Ispravnic.

— Cine este Ispravniculü vostru?

— D. Scarlat Filipescu.

— Eï bine, dute și-ï spune că aici este unü Balș..... Balș. auđitu-m'ai?

— Am auđitü, domnișorule.

— Ei, dacă ai audită, dute și-î spune ca să vie D-lui aici, de are poftă să facă cunoscintă Eși afară.

Tistul se întorse milităresce la stânga împrejur și eși. Eū începuiū a ride cu hohotū, fiind-că in intervalulū acesta, imī bēusemū cafeaua și eram prea mulțămītū de mine. Astă dată faceam haz.

— Bravo, amiculū meū Balș ! bravo ! Așa-mī place să te vėdū : mare la inimă, mărețū in nenorocire.

— Ha, ha, ha !

Ast-felū ridea camaradulū meū.

Nu trecū unū pătrarū de oră, și vėdurāmū pe Tistulū de Dorobanți întorcēndu-se. Dupē ce intrā in casă, amiculū Balș il intrăbā :

— Ei ! vine Ispravniculū ?

— Nu pōte veni, domnule. A đisū că nu te cunōsce ; și cu tōte că dorește să te vađă, dar đice că mai bucurosū ar vrea să te vađă pe D-ta mergēndū la D-lui ; mai alesū că e dupē masă, și încă nu e imbrăcatū.

— Este unū omū obrasnicū ispravniculū D-tale, ințele-su-m'ai ?

— Domnule, mī-a poruncitū ca să nu mă despartū de D-v., până nu veți merge acolo.

— Cu atât mai multū ! Te poftescū să mă aștepti.

— Dupē acēsta ne consultarāmū ce trebuie facem.

— Ei, lucru dracului ! điseiū. Intrarāmū in cursă tocmai când ne credeamū mai siguri.

— Asta e vina D-tale, imī đise camaradulū meū. Dacă nu ești in hotforți pe uliță ; dacă nu te duceaī să-ți cumperi mănusi ; dacă nu te puneai cu lumea la vorbă, nu ne-ar fi simțitū nimeni. Poftim : acum ce facem ?

— Il faut avaler la pilule.

Camaradulū meū se făcuse roșu ca unū racū fertū fiind-că avusese poftă să se mănue pe mine. Il lāsaiū să se mai liniștēscă. Dupē acēsta il făcuī să ințelēgă că vocea ințelepciunei ne dictēzā să ne supunemū sōrtei. El era de idee că să ne opunemū ; ba încă, cu unū pistolașū ce avea in buzunarū,

ședea că-î vine să dea în Dorobanți, pentru ca să facă pe ispravnicul să vie la noi, să vadă că nu suntem hoți.

După ce însă îi demonstrei că cu pistolașul acela era cu neputință să extermineze trei-șeci de Dorobanți ce impresurau casa ; că în fine, și Dorobanții avea pistole și puscă cu cari ar fi fost nevoiți a se servi, amicul meu înțelese că eu eram mai înțelept. Cu toate acestea nu se putea împăca cu ideea ca să mergă până la Ispravnicu escortat de Dorobanți ca un criminal: asta nu-î venia nici de cum la socotelă. Dar, în cele de pe urmă, îl luai de braț, și eșirăm amândouă în curtea Căpitanului Șonțului, după ce ne luarăm adio de la consorta sa.

XVIII.

După ordinul Tistului ce era lângă noi, toți Dorobanții se întruniră la poartă, și acolo se împărțiră în două linii, puindu-ne pe noi la mijloc.

Se adunase o mulțime de lume, ca la un spectacol. Mai pe toate fețele celor ce se uita la noi se vedea întipărit un aer de compătimire. De o dată îmi veni ideea că această lume ce ne privia, necunoscându împrejurările noastre, putea să se-și închipuiască că suntem nisce hoți. De aceea mă adresai către cei ce erau mai de aproape, și șisei în glas tare.

— Nu suntem criminali, omeni buni ! Suntem nisce culpabili că ne iubim prea mult patria.

— Suntem boieri și fi de boieri, adaogă camaradul meu.

Tistul ne șise cu binișorul că ar fi mai bine să tăcem, căci alt-fel ne punem în pozițiune ridicolă. Cam avea dreptate bietul om ; dar cu toate acestea, în aprinderea noastră, îl trataram de un om rău crescut, de brutal, — mi se pare încă că camaradul meu îi dăru și căi-va măgar —

fiind-că dacă punea temeiū pe cuvântulū nostru de onore, noi ne-am fi dusū la Ispravnicū și fără de escortă.

Certându-ne ast-fel cu Tistulū de Dorobanți, intrarămū in curtea domnului Administrator.

XIX.

Casa, in care locuia acest importantū personagiū, era o casă cu douē rëndurī. Introducându-ne pe ușa de intrare a rëndului de josū, vëdurămū la stānga scara care urca susū. La capëtulū de susū și la cel de josū al scārei, eraū postați câte doui Dorobanți armați. Acestia, la infățișarea nōstră, intinseră puscele spre noi, și strigară ca sē stāmū pe locū. Nu așteptarāmū multū, și de o dată ni se aratā in capulū de susū al scārei unū omū 'naltū, carele, de și imbrăcatū intr'unū halatū lungū, dar dupē figurā imi aduse aminte de tipulū faimosului Don-Chișot de la Manșa.

— Ce căutați D-v., domnilor, aici ?

— Suntem aduși de Dorobanții D-tale.

— De unde sunteți ?

— De la Moldova.

— Aveți pasporțe ?

— Nu avemū.

— Dacă nu aveți, sunt silitū sē vē spunū că trebuie sē vē întorceți in țera de unde ați venitū.

— Asta este o infamie, și se camaradulū meū. Gāndesce la ce faci, domnule Administratorū. Noi nu suntem omeni de rëndū. Noi fugimū din Moldova de terorismulū guvernului de acolo.

— Guvernulū Moldovei vē reclamă, și noi, dupē Convenție, suntem datorī a vē trăda.

— Convențiunea este pentru făcători de rele, adăogaiū eū. Și protestāmū in numele M. Sale Domnitorului Bibescu, fiind-că noi nu suntem de cât nisce emigranți politici, pe cari nu-i prevede Convențiunea.

— Poftiți jos în cancelarie, și mai așteptați acolo.

Tistulul de Dorobanți ne arată o cameră. Intrărăm. O masă de lemn alb și necoperită, cu un călimariu fără condee, două lavițe lungi, și două dulapuri închise, formau totă mobila camerei noastre. Două ferestre despre grădină, care dau puțină lumină camerei, erau îngrădite cu nisce gratii de feră foarte solide.

Asta semăna mai multă a închisore, de cât a cancelarie.

XX.

În critica pozițiune în care ne aflăm, nu ne trebuia de cât speranță și curagiū, două calități sufletesci pe care D-șeu nu le-a împărțit în aceeași dosă între muritorii.

Ei bine! Țicea camaradul meu, de voru veni lucrurile ori cât de rău, crețu că lungu timpu nu vomu suferi; și apoi vomu avea drepturi către patriă.

— Ce feliu! Țiceamă eu, se ne măgulimă cu ideea de a ne face martiri? Merci! eu unul pentru așa titlu nu amă poftă, și la așa onore nu ambiționez; iar ideea de a-mă căpeta drepturi, o gustu și mai puțin. Asemine patriotismă, eu dreptu se-țu spunu nu-lu înțelegu. A servi patriei, sau a face cui-va bine, este lucru prea frumos; dar a le face acestea cu scopu de profitu privatu, este egoismă. Asta aru fi totu una cu ideea că, dacă 'mi place a'mi ținea mâna tot-d'a-una în mânuși albe profumate, apoi se preințu de la mâna acesta a-mi face versuri frumoșe, fără se-mi bată capulu cu cugetarea.

Acestu paralelismă parabolică de morală făcu asupra amicului meu unu efectu mare; căci urmă a ride cu unu hohotu de cele mai voișe. Dar pe când cugetamă a prelungi convorbirea într'unu tonu mai seriosu, ne pomenirămă cu Tistulul de Dorobanți intrând.

— Aveți arme? Domnilorū. Vă poftescă se le depuneți.

Camaradul meu, carele avea unu pistolașu de buzunariu,

se adresă la mine și mă întrebă în limba franceză ce trebuia să facă. Eu îi spusei să dea arma.

Elu era de idee contrariă : nu-i venia la socotelă să se lase cu totul desarmat. În fine îi demonstrei că arma ce avea nu-i putea fi de nici un folos ; și că dacă n'a făcut nimic cu ea înainte de a veni la închisoare, apoi după toate legile lumii, ca prizonier, nu puteam sta cu armele în buzunar. El atunci îmi dete Tistului și-i recomandă să nu-luă părădă, căci îl are suveniru. Iar eu făcui precum făcu mai târziu humoristul Saphir când Vinditzgretz a declarat Viena în stare de asediu ; scosei un condei de plumb ce aveam în portofoliul meu de buzunariu și-luă detei Tistului zicend : asta este arma mea

XXI.

Tistul luă armele noastre, și eși ridend. Peste câte-va minute, intră la noi însuși administratorul, ne mai avend frică de pornirile noastre helicoase. Cu mare mirare îl vedurăm deschidend brațele sale, lungi și uscate, și întindend-le asupra noastră ca să ne imbrățișeze. Ne ceru mi de scuse pentru maniera brutală cu care fuserăm priimiți până aci. Ne spuse că pozițiunea sa este dificilă și critică ; că ispravnicul de la Moldova stăruie pentru estradarea noastră, — că ordinele sale sunt aspre, — că responsabilitatea sa e mare, — că-l dore inima de pozițiunea noastră, — și că...

— Bine ; dar până ce s'o hotări cu noi, în temnița asta ai să ne ții ? întrebai eu.

— Allons donc ! quelle idée ! poftim susu ! Sunteți oșpeți iar nu prizonieri mei.

Eșirăm din închisoarea arătată, și trecend printre două rânduri de Dorobanți, ce erau de la ușa noastră până la capul scării, ne urcarăm susu. În capul scării de susu mai erau doi Dorobanți, și la ușa salonului alți doi.

Administratorul ne pofti, și intrarăm în salonu.

Acolo găsirămă pe ospetătorulă nostru de măi nainte, pe Căpitanul Șonțu, pe administratorulă din partea Moldovei, care îmi era cunoscută, o damă tinără care părea a fi de casă și alte câte-va individe.

După ce făcurămă o salutare generală în drepta și în stânga, precum se cuvine la nisce ómenii de societate, administratorulă ne presentă la soția sa, la dama despre care vorbiu măi susă. Dar de odată i se opri vorba pe buze, căci nu scia care din noi era Sion și care era Balș. Eă ilă scoseiă din ametițură: îi presentaiă pe camaradulă meă Balș; și administratorulă atunce meă presintă pe mine.

Până a nu face cunoscință măi intimă cu persónele din salonă, administratorulă din Moldova veni la mine și meă îmbrățișă. Ne arăta părerea sa de rău, pentru pasulă ce a fost silită să facă. Ne spuse că numele nóstre nu-î erau cunoscute într'ună modă oficială; că nu are nici ună feliă de instrucțiune relativă la persónele nóstre; că ne putemă întórece fără nici o grijă în Moldova, și că garantéză pentru nesupărarea nóstră.

— Dar atuncă, țiseiă eă, pentru ce stăruesci aici? lasă-ne în pace.

— A! asta nu se póte. D-vóstră ați trecută granița lără pasportă, și acesta este ună pasă osândită de lege.

Moldova vă reclamă ca supuși ai seii, și nu puteți eși de cât cu voie și cu formalitățile cerute. Istețulă administratoră ne lua de copii; credea că cu atăta ușurință ne va face să ne întórcemă în Moldova. Dar vedându-ne îndărătnică, declară cu solemnitate administratorulă Muntenescă că cere estradarea nóstră după Convenția ce este între ambele țeri, și că-lă face responsabilă pentru oră-ce urmare contrarie.

Administratorulă muntenescă, fără a țice nimica, se uita în drepta și stânga, ștergându-se mereă de sudóre. Dar dómna consórtia sa, trăgându pe administratorulă Moldovenă de-o parte, îi șopti ceva și-lă făcú să iasă din salonă.

XXII.

Trecuseră mai toți din salon într'o odă laterală. Rămăseserăm numai noi și cu doamna de casă. Amicul meu se preumbla confus și cu mari și deși pași prin salon; iar eu mă pusesem să fac cunoscință mai de aproape cu doamna de casă.

Acastă persoană, de și nu prea frumoasă, avea o figură simpatică, cu o expresiune angelică. Destul de jună pentru ca să se bucure încă de fericirile vieții, cu toate acestea pe fața ei, pe fruntea ei, în căutătura ochilor săi dulci și scântetori, întrevedeam ore-care suferință sufletescă, care-mi făcea o întipărire durerosă.

Abia avusei timp a-i adresa câte-va vorbe, și de odată fusei întrerupt de soțul seii, care intră în salon.

Acest om era de o natură curiosă; caracterul seii era atât de indecis, în cât nu putea cine-va conta pe sinceritatea sa pe buna credința sa; cu toate acestea avea un suflet preabun, și în naivitatea sa mărturisă că nu sciea ce să facă cu noi.

Împrejurarea noastră atât de tare îl pusese în față cu datoriele sale de funcționar și cu acele de om de societate, în cât făcuse din el o ființă confusă și nenorocită. Spre a-l face ca să se linișcă, înainte de a-l lăsa să vorbească ceva, luai o vioră ce vedeam pe piano și i-o pusei în mână, spuindu-i că am mare poftă să aud un vals de ale lui Straus sau vre o simfoniă de ale lui Mozart. El luă viora machinalicesc, uitându-se în ochii mei, și, cu un suris straniu pe buze, intonă o arie delirantă din Somnambula.

Atunci figura sa cea lungăreță luase o formă atât de patetică și de ciudată, în cât persoana sa pentru un poet părea fantastică, de acelea care le descrie Hoffman în povestile sale. Dar shăărrn.... pocnesce o cordă!... Eu atunci luai

vióra, și o puseiú la loculú eí. Dar... ce efectú minunatú face musica asupra sufletului! Omulú nostru atunce se părú mai liniscitú și mai veselú. Elú se adresà la noi și ne spuse că e gata să facă totú ce-í vomú cere, numai să fie așa în cât să nu se compromilă în ochií guvernului; căci, ne mărturisí că nu voesce să-și pérđă postulú pentru noi. Noi îi cerurăm ca pentru unú casú așa excepționalú să facă un raportú specialú la ministerú, și să urmeze apoi după deslegarea ce va priimi. Elú priimi în fine propunerea nóstră; dar ne cerú cuvântulú de onóre că nu vomú cerca a ne evada din casa sa, pe cât timpú vomú fi prisionierií seí; și pentru acésta, elú ne promise a ne trata ca pe nisce óspeți, iar nici de cum ca pe nisce arestanți.

După acésta administratorulú nostru pregăti a trimite o stafetă la Departamentulú din lăuntru printr'unú curierú extraordinarú.

Eú, aducându-mí aminte de óre-care cunoscințe ce avémú mai de multú în Bucurescî, făcuiú o scrisóre către unú amicú, amintindu-í posiíiunea mea și rugându-lú să facă ce va putea. Rugaiú pe administratorulú ca să trimiță și scrisórea mea împreună cu stafeta. Administratorulú, luândú scrisórea mea și vedëndu-í adresa, mă întrebà dacá cunoscú în adevěrú pe acela căruia o adresamú. După ce-í răspunseiú afirmativú, elú mă îmbrățișà, dicëndu-mí că suntemú scăpați.

— Pentru ce cređi asta? Ílú întrebaiú eú.

— Pentru că Costăchiță Filipescu este unú favoritú alú lui Vodă.

După acésta, administratorulú recomandà curierulú ca să ducă mai întâiú scrisórea privată după adresă și apoi stafeta la ministerú.

XXIII.

Cu tóte că dăduserămú cuvântulú de onóre că nu vomú cerca a ne evada; cu tóte că eramú în adevěrú tratați cu tóte politețele și afabilitățile putinciose; cu tóte că în tóte mi-

nutele ascultamă declarațiunile cele mai înfocate de dragoste de la administratorul nostru : cu toate acestea, adeseori simțiam starea noastră de prizonier. Libertatea de care credeam a ne bucura, era mai multă iluzorie de cât reală. Dacă voiam să deschidem noaptea ușa camerei noastre de culcare, trebuia să găsim, aproape de pragul nostru câte două Dorobanți culcați dar destepți, cari ne întrebau cu politeță ce poftim, și ne spuneau că sunt puși spre serviciul nostru. Dacă iarăși deschideam ferestra despre grădină, ca să respirăm aerul său să admirăm luna și stelele, — zăream jos, printre arbori, lucind ore-cari baionete ce păreau a fi purtate de nise umbre de Dorobanți, cari se preumblau sa nise somnambul. Dacă peste di aveam poftă a eși la preumblare, trăsura ispravnicescă ne ducea ori unde, dar un Dorobanț împistolat ne acompania pe capră; dacă eram pe jos câte două sau mai mulți, se ținea pe departe de pașii noștri.

Camaradul meu atât era de indignat, în cât imi comuniquea ideea de a cerca să fugim.

— Dar ce vom face cu cuvântul de onoare care l'am dat ispravnicului?

— Dar ce face el cu cuvântul nostru de onoare? Ce însemneză acești Dorobanți pe la ușele și ferestrele noastre? Ce însemneză acești ochi de Argus neincetat țintii asupra noastră? Asta este o insultă, un despreț, către cuvântul nostru de onoare.

Camaradul meu avea cuvântul, în curând mă încredințai și eu că cuvântul de onoare ce dedeserăm nu mai eram dator să-l ținem, pre cât nimeni n'a pus credință în el. Dar mărturisii că eu nu aveam curajul a pune în lucrare asemenea cercare. Camaradul meu atunci mai diise ca să lasă treba acosta asupra lui.

XXIV.

Eu, unul, începusem a simți o plăcere în starea mea de prizonier. Totă ziua primiam vizite de la onorabili foșe-

neni, cunoscuți și necunoscuți, ce veniau să ne vadă. Afară de vizitele aceste, de care începusem a mă sătura, aflam o deosebită plăcere în societatea ospetătorilor noștri. Administratorul, cu tot caracterul său de om blasat, posac și pessimist, avea însă un talent minunat pentru vioră; adeseori îmi transporta sufletul în regiuni poetice, cu tonurile ce eșiau de sub degetele sale. Amabila sa consortă, când nu era chemată spre a-l acompania cu clavierul, prea rare ori cânta singură, cu toate că era destul de forte în instrumentul acesta. Dar când degetele sale încetau de a atinge cordele, când mă dam în convorbire cu ea, mă punea tot d'a-una în poziție de a o admira. Educațiunea ei distinsă, instrucțiunea solidă cu care era dotată, inteligența sa superioară, ideile liberali, simțimintele sale patriotice și liberale, delicatețea manierelor, dulceața expresiunilor în care se reflecta sufletul său, făceau din ea o ființă poetică și o femeie foarte distinsă. Dar mai cu seamă cu îngrijirile sale minuțioase, cu interesul, compătimirea și temerile ce arăta pentru pozițiunea noastră, ajunsese a mă face să o privesc ca un adevărat inger de mângâere pentru sufletele întristate de pe acest pământ. Și putea oare să fie alt-feliu o nepotă a fraților Golești, cărora cu drept cuvânt le se dase numele de Gracchi România? Fia ca, cetind rândurile aceste, se-și aducă aminte cu fericire de zilele acele cari au făcut o neuitată pentru sufletul meu! (1).

(1) E timpul și locul să spun aice că Administratorul, sau prefectul despre care am vorbit, era răposatul Scarlat (sau după cum îi dicea lumea Charlot) Filipescu. Când au apărut suvenirile mele în 1860, el creșându-se ridicat prin calificativele ce dau figurei sale, a trimis să-mi ceară satisfacțiune. L'am făcut însă să se convingă că nu avea dreptate, mai ales că nici pomenisem numele său.

XXV.

Mergeamă mai în toate zilele (se înțelege că cu Dorobanții după noi) la grădina publică din Focșani. Această grădină, situată chiar pe marginea hotarului ce despărțea Moldova de Muntenia, era, precum e și astăzi, locul de întâlnire al societății focșenene din ambele provincii. Acolo se dau reprezentațiunile artiștilor ambulanzii ce se întâmplă a trece prin acest oraș. Acolo, la sunetul muzicii lăutarilor, în seriile de vară, societatea merge de iea aer și se răcoresce cu înghețată sau cu cafea. Acolo, într'un mic foisor, există și un biliard struncinat (acuma) de loviturile bilelor a sute de ofițeri ai oscirilor străine ce le-a plăcut a se preumbla prin țările noastre.

Deosebita plăcere, pentru care ne duceam mai cu dinadinsul în grădină, era pentru că se ne ocupăm de politica zilei. Acolo găsim oameni de felurite culori, și prin urmare aveam ocaziunea a asculta sau a lua parte în felurite convorbiri. Afară de chestiunea noastră, care pentru moment atrăgea curiozitatea focșenilor, la ordinea zilei era și chestiunea celor exilați peste Dunăre.

Lectorii își aduc aminte, de bună seamă, din cele ce am spus în prima parte a suvenirilor acestora, că un-spre-zece tineri fuseseră expediați din Iași în căruțe de poștă, legați și ferecați, sub escortă de soldați, ca să fie expulsați peste Dunăre. Istoria acestor martiri merită a fi urmărită.

XXVI.

Din Iași până în Galați, ei avură a suferi mult din cauza brutalității soldaților ce compunea escorta lor. Ei nu fură tratați cu mai multă atențiune de cât criminalii ordinari, când se trimit la muncile publice. Unii, bătuți și stâlciți încă

în casarma din Iași, avură mai multă a suferi pe cale din cauza legăturilor ce le strângeau mânele în dărăpt, din cauza căldurii de peste zi și a recelelor de peste noapte. În asemenea stare ajungându în Galați, ei fură încarcerați iarăși în casarmă pentru două trei zile, până să se înțelgă administrațiunea cu autoritățile turcesce. Acesta făcându-se, ora pornirii se determină, cu marea fericire a arestaților, cari doriau cât mai curând să vadă că li se schimbă sorta, sperând că brutalitatea turcescă va fi mai suferită ca cea românească.

O barcă militară, din acele instituite pentru paza marginilor Dunărei, cu o companie de soldați, fu destinată a transporta pe arestați la Măcin. Prisonierii fură aduși între două șiruri de soldați de la casarmă până la port, și acolo săriră voioși în barcă. Polcovnicul Mișinca, care comanda garnisona din Galați, fuse însărcinat cu comanda bărcii.

Prisonierii cerură voie a lua ore care merinde, lucru ce le se acordă fără nici o greutate. Amicii bine-voitori din Galați se grăbiră a aduce ce găsiră mai la îndemână: pâini, șuncă, mezelicuri, și chiar o ladă cu vinuri străine, pe cari vedându-le Polcovnicul Mișinca, își răsucia mustățile, fiind că-i plăcea să tragă la măsca ca toți conaționali săi Ruși.

Publicul numeros de dame și de orășeni ce era pe mal, cea mai mare parte cu lacrimile în ochi, assista la această imbarcare; căci în adevăr nimeni nu scia care va fi sorta acestor fii iubiți ai Moldovei; nimeni nu scia unde erau să fie trimiși și ce sortă le era destinată; ba încă un șgomot surd se răspândise că au să fie împușcați chiar pe barcă sau aruncați cu mânele legate, în mijlocul Dunărei. Pe timpul de absolutism și de terore de atunci, lumea credea puțințioasă toate infamiile și nelegiuirile.

Dar când se dete ordinul pentru plecare, când barca se deslipi de mal, se auziră o mie de voci dicându un adio, care semăna cu un șipet de durere. Iar proscrisii se depărtară intonându cântecul de mângăere al Girondinilor,

«Mourir pour la patrie,

«C'est le sort le plus beau, le plus digne d'envie».

XXVII.

După ce se depărtară mai mult de Gialăi, proscrisii veniră la un feliu de veselie. Lada cu vinuri se deschise; câte-va butilce se destupară, și toți ridicară câte un toast pentru fericirea patriei din alii căreia sină se vedeau expulsați. Polcovnicul, invitat să lua și el parte la acest toast, luă cu mulțămire o butilcă, care se întâmplase a fi cu Madera, și, puind-o la buze, o lăsă să se scurgă totă pe gâttejul său cel însetat. Nică odată Polcovnicul nu bese mai cu poftă bătură mai delicioasă!

Dar după toast veni și pofta de mâncare: începură a se sfășia franzelele, salamurile și jambonurile. Unul din proscrisi, rumpendă o pâine, găsi, cu marea sa mirare, o bucată de hârtie. Nu apucase însă a o deschide, și Polcovnicul puse mâna pe ea. El se însărcină a o ceti. Cuprinsul ei era:

«La Măcină or să vă ducă. Curagiū!»

-- Aha! țise el. Asta este adevărat. Acolo vă asteptă pilaf și cușchebac de cele mai bune și mai gustose.

Aceste țicendă, el sorbi o butilcă de șampană.

Proscrisii aflară cu cale a utiliza pofta de bătură a Polcovnicul ce-l conducea, și începură a-l îndesa cu butilcele, care se vrsaă în gâttejul său ca în vasul Danaidelor. După ce-l aduseră în stare de a-l pune să cante ca cucul, ei începură a delecta și pe soldați. Aceștia negreșit că erau prea bucuroși ca să imite pe căpitanul lor. Ocupați cu destupatul butilcelor, vislași făceau a lene datorria lor. Orele treceau pe nesimțite, și barca mai multă retrograda în loc de a înainta.

Ună vântă ce începuse a sufla despre apus, se opunea și mai tare la înaintarea bărcii. Polcovnicul, cu tôte că era trecut cu deochiul de multe butilce ce deșertase, totuși vedea serea viindă, fără a-și putea da cu socotela de ce n'a ajuns încă la locul destinat.

De aceea începù a striga cu injurăturī muscălescī ca sē tragă mai tare din lopeți.

Barca mergea pe lângă malulū stângū alū Dunărei.

Proscrișiī puteau saluta încă de aprópe pichetele de grăniceri români, cari le întorceau salutarile cu pușca la umărū, vėdendū epoletele ofițerescī și bandiera militară Moldovėnă.

XXVIII.

Macinulū este situatū in față cu Brăila.

Acestū orașū începuse a se vedea ; dar ca sē ajungă acolo, trebuia sē traverseze nu numai Dunărea, dar și o matcă vechie pe alū căreia malū se află Măcinulū ; și pentru acesta trebuiau celū puținū douē ore, lucru ce nu-lū putuse calcula Polcovniculū, carele deșertase atâte butilce nenumērate. Pe lângă acesta, lucrulū era fórte greū, căci valurile se făceau din ce în ce mai amenințátore, și vėntulū se schimbasese într'o adevėrata vijelie. Soldațiī declarară că nu au curagiulū a se depărta de malū, și a se hasarda in albia Dunărei, fără a se espune la unū pericolū neapėratū. Ast-feliū barca se apropiase de Brăila, pe când sórele da locū vėlului negru alū noptiī.

Atunce Polcovniculū nu vedea altū chipū de cât sē se oprėscă peste nópte in Brăila, și de acolo a doua ți sē trecă pe prisionieri la Macinū.

Elū se înțelese cu autoritățile din Brăila pentru acesta ; și desbarcându-și prisionieriī, iī luă intre puscī ca sē-i ducă sē-i inchidă la casarmă.

Intunecase de totū. Ceriulū, coperitu de nori, amenința a plóie.

Prisionieriī urmau cu bătăi de inimă pașiī neregulați ai soldaților cari iī incunjurau. Cu tóte aceste ei iși dedeseră cuvėntulū ca sē se strecóre dintre păzitoriī lorū. Uniī din soldațiī, după cum se crede, erau chiar inițiați inru acesta ; alțiī, ametiți de hėtură, mergeau machinalmente, după ordinulū

capului lor. Când convoiul se îndrepta pe ulița Carantinei care ducea și la casarmă, prizonierii, făcându-și semn, de o dată se debandară; eșind din mijlocul soldaților, apucară fugind, unii în dreapta, alții în stânga, care încotro, pe ulițele laterale ce le veniau înainte.

Acésta se făcu cu atéta iuțelă și cu atâta dibăcie, în cât mai nici nu băgaseră de sémă soldații. Un sub-oficeriu însă, observându lipsa prizonierilor, comandă soldaților să stea.

— Ce este? întrebă Polcovnicul.

— Aă scăpată arestanții, dăse sub-oficerul.

— Ce! cum?... cum? După dênșii, băeți!... să-î prindeți; sau de nu, vă impușcu!

Soldații, după acestă ordină, începură și ei a alerga pe ulițe, făcendă alarmă pentru prinderea fugarilor.

Se dele îndată de scire la casarmă, și ostașii munteni aă începută a împăna tóte ulițele, și a căuta să pună mâna pe Moldoveni.

Fugarii noș'ri își făcuseră planulă ca să năvălescă la locuința consulatului Engleză, și să se pună sub protecțiunea sa. Dar necunoscendă nici unulă casa consulatului, alergău resleții, care încotro, cercetăndă, întrebăndă, bătendă pe la porți necunoscute, fugindă îndărăptă când da cu ochii de patrulă, și fără a se putea întâlni ei între ei. Soldații, cari-î urmăriaă, aă fostă pusă mâna pe șése din ei; iar cincă, unulă după altulă, nimerindă casa consulatului care o căutaă, intrară acolo și găsiră mântuirea.

Cei prinși, a doua dă fură transportați peste Dunăre și dați în primirea Aianului de Macin, carele, după instrucțiunile ce avea, îi trimise sub pază la Stambulă. Iar cei-l-aiți rămaseră în casa consulatului Englezescă. Autoritățile locală, ne putend călca domiciliulă consulatului, nu putură de cât a pune pază de jură împrejură.

XXIX.

Patru zile trecuseră de când ne aflam sub arestul Administratorului de Focșani. Era Sămbăta Pascelorū, și cea mai strălucită și mai frumoasă zi de primă-vară. Eū mă sculasem de dimineță și coborându-mă în grădina ce era în dosul casei, mă desfătam în admirarea frumoșei naturi și a brândușelor ce răsăria sub picioarele mele. Îmi veni pofta să fac versuri, căci asta e hola celor ce s'au deprins a rima și le-a intrat în cap nebunia de a se face autori. Nu mă întâlnisem de demult cu Musa mea, fiindu-că ea îmi eșia înainte numai când eram în singurătate și izolat. Atunce o vădii viind, cu pași rari și cu fața melancolică. Dar pe când credeam că mă apropiu de ea, pe când mă gătam să mă arunc în brațele ei, de odată mă lovesc cu nasul de ceva... Ce era? Un Dorobanțu ce căta să mă-o dispute!

— Fire-ai alū naibeī! țiseiū eū, dar ce dracu cauți p'aci?

— Veniū și eū să te vėđū cum te preumbli.

— Eī, ce naiba! gāndiți c'o să fugū?

— Ba nu; sciū eū că asta n'o poți face D-ta fără de mine.

— Eī, prea bine. Du-te, și lasă mă în pace; voiū să rămāiū singurū, căci amū să scriū ceva.

— Ce să mă scrii, Domnule? Acuma nu-ī vreme de scris. Nu sciī D-ta că astăđi trebui să vie curierulū de la București?

— Eī, ș'apoī?

— Ș'apoī cum socoī D-ta c'o să fie trėbă, dacā te-omū duce dincolo, și te-omū da pe māna celui cu gulerū roșu?

— Fōrte bine, dar lasă-mă în pace acuma.

Și ca cum voiamū a mă desface de elū, îi întorseiū spina, și apucaī spre fundulū grădinei. Cu tōte că vorbele acestui glumețu de o camdată mă puseseră pe cugete, dar în curėndū căđuiū în reveriele mele poetice și mă afundaiū într'o lume imaginară de poesie și de fericire.

Nu mă bucuraiū multū de această desfētare, și de odată ia-răși daū peste Dorobanțulū meū cu ochi de Argus.

— Ei bine, ce dracu ! totū în calea mea ? Nu te poți uita de departe la mine, și sē mă lași în pace ?

— Veđi D-ta, domnișorule, adecă nu te supēra : mă uitamū la ulucele astea.

— Ei, ce ai cu ulucele ?

— Vēđēndū ulucele astea,— adecă nu te supēra,— đicēmū în gāndulū meū : n'ai de cât sē daī cu piciorulū și sē-ți deschiđi drumulū afarā.

— N'ai nici o grijă, afurisitule ! că nu fugū eū ; ci du-te la dracu !

— Nu fugi, asta-i vorbă. Adecă nu te supēra : dacā eū ași deschide ulucele astea, D-ta nu te-ai duce ?

— Nici de cum, fiind-cā amū datū cuvēntū stăpānului tēū sē staū pe locū.

— Dar, adecă nu te supēra, dacā arū fi nōptea și ți-ași đice că : eaca o trāsură te ascēptă ca sē te ducī unde-i vrea ?...

XXX.

Nu apucase Dorobanțulū a termina frasa, și de odată-lū vēđiū că fuge răpede, ca când l'arū fi chematū cine-va.

Imi întorseiū capulū, și mă uitaiū dupē elū. Ilū vēđniū întâlindu-se cu camaradulū meū Balș ; și dupē câte-va cuvinte ce schimbā cu elū, eși din grādinā.

Dupā obicīnuita bună diminēță a camaradului meū, iī spusēiū scena comică ce avuseiū cu Dorobanțulū. Elū rise de odată cu o plăcere nespūsă. Apoi luāndū unū tonū seriosū și misteriosū, imi spuse în limba francezā că elū s'a înțeleșt și a cumpēratū pe Dorobanți, ca sē ne înlesniāscā scāparea.

Atātū fuiū de surprinsū, în cât nu sciamū ce sē ripostezū. Điseiū numai atāta că eū nu amū curagiū. Camaradulū meū atuncea se făcū focū de mānie, și cu o mie de cuvinte mă conjurā ca sē nu facū nebunia a mă opune.

— Ei bine, ce felu? Cum o să fie asta?

— Celu mai ușor lucru. Deseră or să se culce toți de vreme, fiind-că mâine e Pascele. Atunci ne coborim în grădină; și eată, prin colțul acesta, dăm două scânduri la o parte, și eșim afară.

— Bine, frățiore; dar gândește-te bine. Asta aru semăna o mișeliă intrégă. Numaî galerieniî caută să scape cu chipul acesta.

— Allons donc, lasă poesia la o parte. Ce e'n mână nu-î minciună. Mâine vine curierul de la București; cine scie cu ce deslegare se întorce? Și ce-o să fie de noi, dacă vom intra pe mâna gișiloru? Celu mai cu minte lucru este ca în astă noapte, numaî de cât să scăpăm.

— Bine, dar unde să ne ducem? încotro să apucăm? cum să mergem?

— Ascultă. Dorobanțul cu care ai vorbit, este unu craiu și jumătate. Elu mî-a promis că ne întovărășesce ori unde aru fi. Elu a și pregătit o frânghie cu care să ne coborim pe ferestră. Acuma ne trebuie o trăsura, sau nisce ca și unu pasport.

— Va să dîcă ne trebuiesce totul.

— Să mă erți D-ta, totul era ca să avem pe Dorobanțu în discrețiunea noastră. Cât despre trăsura și pasportu, creșu că le vom putea căpeta mai ușor.

— Ce felu?

— Nu-ți pasă. Veî vedea.

În momentul acesta, unu fecioru ne anunță dejunul.

XXXI.

La dejun luă parte și unu Italianu negușitoru din Focșani, carele venia foarte desu să ne vadă. Acesta era totu odată și reprezentantul consulului Englezu din Iași, fiind-că în Focșeni mai erau vr'o două supuși ai Marei Britanii, cari nu puteau trăi fără protecțiune. D. Calcani era originalu ca unu En-

gleză și revoluționară ca un Italian; de aceea elă căpătase o mare afecțiune pentru noi, creșându-ne revoluționari para focului.

După ce ne scularăm de la masă, trecurăm în salon. Societatea se făcuse numerosă prin sosirea unor persoane cari venia mai în toate zilele să ne viziteze.

— Ce faceți? imi diise D. Calcani. Aice aveți să petreceți Pascele? Când vine curierul de la București?

— Ilu asceptăm pe mâine. După venirea lui, vom sci ce vom face și unde vom petrece Pascele.

— Camaradul d-tale este mai întrepid. Pe d-ta te vedu cam indiferent de pozițiunea asta. În ast-fel de timpuri, crede-mă, nu e bine să fi așa.

— Vorbesci prea emigmatic, raspunsei eu.

— Eu credu însă că enigmele mele d-ta le deslegi prea bine. Dacă socoți cu nu ai amici pe aice, te inșeli. Vinu imprejurării multu mai critice: omul scapă când voesce.

— Dar când nu vede posibilitatea?

— Acesta stă în curagiul și tăria de caracteru a omului. Cuteză și vei putea.

Vorba acesta mă cam puse pe gânduri. Imi trecu îndată prin minte ideea și planul camaradului meu. De aceea după câte-va momente de continență:

— Ascultă-mă, diisei Englesului meu, s'ar putea ore găsi o trăsură și un pasportu pe desera?

— Bravo! răspunse Englezul îmbrățișându-mă, așa imi place să te ascult; și când Englesul îți spune un cuventu, să-l credu. Eu sunt omul. Spune-mi la câte ore?

— Pe la zece ore.

— Unde?

— În colțul grădinei, unde se vede o uliță.

— Potu spera pe siguru?

— Cuventul de Englesu! Adio!

— Ne mai vedem?

— De-seră, la colțul grădinei, în respntia uliței.

D. Calcani plecă plinu de veselie.

XXXII.

Trecu ziua cu o iuțelă nespasă. Dómna de casă era într'ună neastêmpêrî nespasă în asteptarea depeșei ce trebuia să sosiască de la București. Cu curierul trimis, scrisese și ea, în nesciința soțului său, la óre-carî persoane influente în favórea noastră: avea tótă speranța într'o reușită bună, cu tóte aceste era fórte îngrijită.

Era patru ore. Așteptamă să ne se vestiască prânđul. Administratorul, amabila sa consórtă, vre-o doui amici de casă, eă și camaradul meu, ne aflamă conversândă pentru ca să trecă timpul. De odată se audă nisce plesnituri de bice de surugi. Administratorul sare și ese afară. Consórtă sa se răpede către feréstră dicéndu: curierul trebuî să fie!

La aceste vorbe uitându-mă la camaradul meu, ilú vėđuiú galbenú ca cėra, cu tóte că de natura sa era roșu ca sfecla. Eă nu sciú ce mină voiú fi făcutú, dar simțiamă că mi se bătea inima. Dómna de casă însă, după ce se uită pe feréstră, diše: Nu e curierul trimis de aici; dar și acesta este unú curierú... eată că scóte o depeșă... o dá barbătu-meú.

Nu trecură cincî minute, și vėđurămă pe Administratorul reviidú în salonú și voidú să ne imbrățișeze.

— Asta e imbrățișarea de adio? întrebaiú eă.

— Pentru d-lor este depeșă? întrebă consórtă sa.

— S'a sfârșitú cu noi? întrebă camaradul meu.

— O... nu .. linisciți-vė... asta e alt-ceva... răspunse elú, uitându-se împrejurú, și cu jumătate voce.

După acésta trágėndu-mă într'o cameră laterală, imí arătă scrisórea ce priimise de la București, dicėndu-mí: vous ętes sauvés!

Cuprinsulú acéstei scrisóri era în înțelesulú următor:

«Până la venirea răspunsului oficialú la depeșă ce ai trimisú, fă scăpați pe prisionierii cari-ți ai. Să nu simți nimeni.

«Acésta, după ordine înalte. Dă-le tóte înlesnirile, și chiar
 «banî de cheltuélă, de vorú avea nevoie. Dar sê nu vie la
 «Bucurescí.»

XXXIII.

Acesta nu era unú ordinú oficialú. Era o simplă scrisóre particulară de la fratele Prefectuluî, fericitulú întru memorie Costachi Filipescu, carele, pentru caracterulú seú loialú și generosú și pentru virtuțile sale patriotice, este încă neuitatú pentru ceî ce l'aú cunoscutú.

Cu vre-o trei ani mai înainte cunoscusemú puținú pe bărbatulú acesta. Era unú omú cu unú sufletú poeticú, cu inimă deschisă, voiosú, veselú, expansivú, plinú de dulcétă și de bunățate, de spiritú și modestie. Elú atunci ocupa o pozițiune respectabilă; stimatú și iubitú de toți, nu era mai puținú consideratú și de Vodă Bibescu. Cu tóte că la Curte nu intra nicî cu umilire, nicî cu interese meschine, nicî cu ambițiunî, lumea însă credea că are fórte mare trecere la Domnú, și-l atribuía mare putere. După cum aflaiú mai târziu, elú îndată ce priimi scirea despre întâmplarea nóstră, alergá la Domnú și interveni pentru cauza nóstră.

Domnulú, carele sciea prea bine evenimentele mișcării din Moldova, și se accepta la agitațiunî identice și în țera de sub sceptrulú seú, nu arătá nicî o repulsiune pentru noi; din contră dișe că doresce sê nu se pue nicî o pedicá liberării nóstre.

Ast-felú se espediá curierulú estra-ordinarú, înaintea răspunsuluî oficialú ce trebuia sê vie Administratoruluî după raportulú seú.

XXXIV.

După acésta, noi eramú tolerați, pe sub mână a ne căuta scăparea. Nu puteamú însă eși diua și fățișú, din arestulú Ad-

ministratorului. Trebuea totu cam pe furişu şi cu chipu misteriosu, a ne duce de aici. Ne concertarăm dară ca, îndată ce va înopta, să ne facem nevăduşi. Administratorul, voiosu şi veselū de isbutirea mântuirii noastre, la care ne ajutase atât de multu, puse îndată în lucrare pregătirea paspórtelorū şi a mijlócelorū noastre de plecare. Elū se înțelese îndată cu amicii noştri intimi şi ne inchipui tóte înlesnirile. Séra a venitū la noi mai multă lume spre petrecere. Calcani încă veni pentru câte-va momente, ca să ne şoptiască că o trăsura cu patru cai sdraveni este la dispoziţiunea noastră. Pe la 10 ore, casa fu deşertată de óspeţi. Trebuea tóta lumea să dormă mai de timpuriu, pentru ca să se pótă seula la ora Invierii. Ne luarăm adio de la Administratorulū şi demna sa consórtă, şi trecurăm în apartamentulū nostru.

Acolo ne făcurăm bagajele, şi ne gătirăm de cale. După acésta Dorobanţulū care se devotase pentru noi aduse o frânghie pe care trebuea să ne scobórimu în grădină, căci trece-rea prin curte era neputinciosă din cauza mulţimeii Dorobanţilorū ce staţionau acolo. Legarăm frânghia de unū patū de feru solidū ce era despre feréstră. După acésta stinserăm lumânarea, şi aruncarăm sacii noştri de călétoriai şi mantalele. Dorobanţulū se lăsă înainte cu o agilitate de pisică. După ce făcu o alergătură în dreapta şi în stânga, după ce se incredinţă că nu e nimeni, elū flueră ca o pasere, dându-ne semnū ca să ne cobórim şi noi. Camaradulū meu avea mare frică ca să nu se rumpă frânghia, căci înălţimea fiindū mare, putea să se pericoleze; câte-va minute se codi, dar în fine pofta ce avea de a pleca ilū împinse: se lăsă şi elū pe frânghie, după ce mă rugă multū ca să o ţinū şi eū cu mâna. După ce-lū vădui că a atinsū pământulū, mă aruncaii şi eū cu tóta siguranţa, ca unulū ce eramū essercitatū cu gimnastica, şi într'o clipă fuseiū josū.

Cu Dorobanţulū înainte, mersem dreptū la colţulū grădinei, unde avusesemū scena de diminéţă.

Două scânduri din uluce erau rădicate. În dreptulū locului deschisū însē, se vedea o formă de omū ca o fantasmă. Do-

robanțului, cum o vedu, se întorse răpede și ne șopti cu spaimă că este unu omu.

— Tăci nu ai grijă, îi disei eu. Vino după mine.

Caușa era că eu sciam cum că fantasma aceea trebuia să fie devotatul nostru Calcani.

În adevăr elu era : de și dominia unu întunerec compactu, dar în zarea orizontului recunosci aproiindu-mă, statura și pălăria lui cea mare. Cum ne simți, ne șopti ca să-l urmăm. Ne conduse totu prin nisce ulicioare laterale până în marginea orașului. Trecurăm pe sub barieră, fără a fi văduți sau întrebați de nimeni; căci căpitanulu de barieră, ca și Dorobanțulu de sentinelă, dormia. De aci apucarăm, drumulu celu mare. Era însă așa de întunerec, în cât nu se vedea unu pasu înaintea ochiloru. Căutam trăsura, dar nici o vedeam, nici o auđiam; pe lângă aceste, simțiam că nu mai călcăm pe bătătură, și înțeleserăm că amu perduțu drumulu. Amicul nostru Calcani, întocmai ca sălbaticii din America, se culca din când în când și pune urechla la pământu. În fine ne spune că aude sforăiturile cailoru. Pusaserăm și noi urechea la pământu, dar urechile noastre nu ne spuneau nimică.

— Veniți după mine, ne disse elu; vă potu spune cu siguranță că amu găsițu direcțiunea trăsurei, de și e cam departe.

Merserăm după elu, mai multu de jumătate oră.

Când elu, când noi, puneam urechile la pământu și ascultam. Elu totu dicea că aude sforăiturile cailoru; noi nu puteam crede. În fine eată și trăsura!

XXXV.

Era în adevăr lucru prea curiosu. Trăsura nu fusese mai departe de barieră de cât ca țece minute. Ea stătuse pe locu, unde o lăsase cu două ore mai nainte bravulu nostru Calcani. Dar noi umblarăm mai bine de o oră împrejurulu ei, până să o nemerim.

Atunci ne luarăm adio de la Italianul nostru, arătându-î gratitudinea noastră pentru serviciul ce ne-a făcut. El îmi dete o hârtie recomandându-mi se nu o perđu, și spuindu-mi că este itinerariul după care trebuia se călătorim până se trecem în Ardeal. Dorobanșul, carele credea că o se vie și el cu noi, fu foarte uimit când vedu că-î puneam câte-va monede în mână, ȳicându-î ca se se întorcă. El ū avea poftă, bietul flăcău, de aventuri: voia se vagabondeze; ȳicea că ar merge cu noi și în *pétra-sécă*, cum ȳice proverbul. Noi însé îl consultarăm se se întorcă la postul se și se se fie credincios patriei și filor se celor adevărați.

ȳiserăm surugiul se dea biciu cailor.

— Pe care drum? întrebă el.

— Pe drumul Buzăului.

Trăsura noastră era o căruță ordinară, lungă și coperită, dar largă și comodă. Drept asternut ū avea paie multe, un covor și o perină lungă de perete. Cu tóte că nu era pe resorturi englezesci, ea nu struncina. De aceea, simțindu-ne osteniți, găsirăm cu cale a ne culca spre a fi mai în comoditate. Camaradul me ū îndată și adormi. E ū încă cercai se-l ū imitez, dar nu putui; căci inotându în rememorarea întâmplărilor prin care am fost trecut, me simțiam emoționat de ilusiuni și de speranțele cele mai fericite.

Dulce fericire! de puține ori te-am ū întâlnit în viața mea. Dar numai când călătoresc, nóptea, singur, cu stelele și pământul împrejurul me, numai atunci fantasma ta imi apare mai radiósă și mai sublimă!

XXXVI.

Calea era minunată. Nică noroiu nică praf. Trăsura părea că uneori nu atinge de pământ. Cail era ū iuși, mar și vârtos; biciul surugiul mai nu lucra asupra lor, și ei sbura ca vântul. Nu voi ū uita nică odată mulțămirea și plăcerea acei călătorii!

Dar eată-ne ajunsî într'unŭ satŭ. Surugiulŭ se opresce sŭ-ŝi rŕesufle caiŭ. La depărtare ca o sută de paŝi se vedea o biserică, ŝi se auđia unŭ clopotŭ dogitŭ sunăndŭ. Era chiemarea poporului la serbarea Învierei Mântuitorului. Unŭ simțimentŭ religiosŭ mă cuprinse. Desteptăndŭ pe camaradulŭ meŭ din somnŭ, îlŭ îndemnaiŭ sŭ mergemŭ la biserică. Elŭ preferi sŭ dŕornă. Eŭ mă duseiŭ ŝi ajunseiŭ tocmai cand preoții, împreună cu poporulŭ, eŝiau afară cu lumănarile aprinse ŝi cântău : *«Cristosŭ a învialŭ din morții.»*

Eramŭ transportatŭ cu imaginaținea în cei întăi ani ai vieței mele. Mi se părea că mă aflamŭ la moșia părintescă. Incongiuratŭ de părinții, frații ŝi surorii, ŝi că asceptamŭ cu nerăbdare terminarea liturgiei ca sŭ ne întŕorcemŭ acasă, sŭ gustămŭ zéma de claponŭ obicînuită. Dar, o dulcŭ suvenir ! cum nu vŕe măi întŕorceții voi cu realitatea ! cum de nu puteții voi sŭ aduceții trecutulŭ în presinte pentru fericirea bietului muritorŭ care vŕe invŕcă !

După ce se termină serviciulŭ religiosŭ afară, processiunea intră cu cântările obicînuite în biserică. Atuncŭi mă desceptaiŭ din visările mele, ŝi mă vŕđuiŭ singurŭ într'o lume necunoscută, ca unŭ meteorŭ căđutŭ pe pământŭ ! Înŭ făcuiŭ inchinăciunile cele din urmă la icŕnele altaruluiŭ, ŝi eŝiŭ.

Unŭ cântărețŭ se luă după mine, ŝi eșindŭ din biserică mă întrebă cu politeță din partea preotuluiŭ sŕ-ŭ spuiŭ numele ca sŕ mi lŭ trecă la pomelnicŭ. În deteiŭ unŭ sfanțŭ ŝi-ŭ recomandaŭ ca sŕ pomeniască pe toții cei ce călŕtorescŭ fără de voe, goniții ŝi urmăriții de sbiriŭ nedreptății. Cântărețuluŭ înŭ oferi o basma cu ouŕe ŝi unŭ colacŭ din cele aduse de poporŭ spre sfințire. Elŭ mă insoții până la trăsura. După acŕsta plecarăm.

XXXVII.

În curêndŭ se făcŭ điuă. Sŕrele era atăt de frumosŭ, cerulŭ atăt de seninŭ, în căt părea că natura întrêgă serba điuă de Pascŕi, sŕrbătŕrea comemorativă a Omului-Dumneđeu, a Revo-

luționarului celui mare, pe care noi păcătoșii căutam a-lă imita. Earba și frunzele tremurau dezmerdate de zefir; florile deschidea boboceii lor; paserile își spârgeau gusele în cântări; totul părea a respira viață și fericire.

Ne mai oprim.

Surugiulă frică cai la ochi.

— Ai cui sunt cai și trăsura asta? îl întrebai eu.

— Ce felii? D-văstră nu știți? răspuse el, holbându ochii.

— Ba știu, dișei eu fără a ști cum se coperă nesciința mea; dar.... adevă.... voi să ști dacă iubesc tu pe stăpănul tău.

— Auți vorbă! cuconul Costică este un boțer, cum nu s'a mai vădută mai bună, și mai de omenie; e omul lui Dumnezeu.

Cine să fie acest Costică? diceam în mine.

Cum se pôte să fiu atăta de zăpăcitu în cât se nu mă informează măcar cu ce trăsura mă duc?

Îmi adusei aminte îndată că în buzunariu aveam un itinerariu. Îl căutai și-l găsi.

Celă întâi loc unde ne se recomanda să ne oprim era satul Sibiciu. Pe lângă însemnarea locurilor pe unde aveam a trece, era și o scrisore alăturată către D. C. Sibiceanu. De la cine însă era acea scrisore, și ce cuprindea, nu sciam nimeni, căci nu avusesem prevederea de a mă informa.

Deșteptai pe camaradul meu și-l întrebai de nu cum-va scia el ceva despre împrejurările acestea. El nu scia mai mult de cât mine. Ce era dar de făcut? Complotarm a face un abuz de încredere. Deschiserm scrisorea.

Acăsta era o recomandațiune amicală în favoarea noastră. Din ea înțeleserm și pe proprietarul trăsuri. Era a unui brav amic, Costică Robescu, cu carele făcusem cunoscință în timpul arestului nostru.

— Hei, surugi! strigai atunci. Multă mai avem până la Sibiciu?

— Dar cum? nu mergem la Buză?

— Nu nu; la Sibiciu!

— Iha! dar de ce nu-mi spuserăți? éță unu sferțu de postă de când amū trecutū de drumulū Sibiciuluī.

— Eī, bine că nu e mai multū. Sē întórcemū.

Surugiulū încălecă iarășī, clătīnându din capū ca cum avea aerulū a se scutura de necazū.

XXXVIII.

Lăsarāmū drumulū mare și apucarāmū unū drumū lateralū pe vaea desfătátóre a Buzēuluī. Trecurāmū prin mai multe sate. Voirāmū sē ne mai oprimū undeva; dar în miserabilele cărciume ce întálnirāmū în calea nóstră nu găsirāmū de măn-care, nicī pentru cai nicī pentru noi. Dacă nu amū fi avutū ouele și colaculū ce-mī dedese cântărețulū, despre care amū vorbitū, amū fi petrecutū prea răī cu fómea; și dacă n'amū fi avutū mai multū finū în trășură, ne-arū fi căđutū caiī.

Pe la 4 ore ajunserāmū în Sibiciū. Acesta este unū mare satū de moșnenī, saū, precum se đice la Moldova, răzași. D. Sibiceanu, către care fusesemū recomandați, ne priimi cu o amabilitate care nu voiū uita-o. Amabila sa consórtă și fiica sa, o jună și frumósă copilă (1) de vre-o patru-spre-đece anī pe atunci, ne înconjurară cu politețele cele mai cordiale. Aici vėđurāmū unū adevėratū tablou de familie patriarcală. D. Sibiceanu, de și bogatu, de și intratū în clasa privilegiatā a boīerilorī (căci mi se pare era Serdarū), nu se depărta însă de relațiunile naturalī ale rudelorū sale ce păreaū a fi în clasa onorabilă a cultivatorilorū de pământū.

În đīua de Pascī era mai totū satulū adunatū în curtea d-luī Sibiceanu. La sunetulū musiceī de lăutarī tótă lumea se desfăta în horă și în veselie. Iar pe la 5 ore, la o masă mare și lungă, tóte rudele (saū rubedeniile, cum đicū Muntenī) fură

(1) Actuala dómna Maria St. Borănescu, atâtū de bine cunoscutā în Bucuresci.

invitate, împreună cu noi, a prânzi împreună și a se împărțși de vesela și a serbătorei Mântuitorului.

A doua zi, lăsând trăsura d-lui Robescu ca să se întorcă, încălecarăm pe caii ce ne-a procurat D. Sibiceanu, și, însoțși de un călăuz ce cunoscea calea, apucarăm prin munți către Brașov.

Trecerăm prin locuri deliciose, deluri, văi și sate cu pozițiuni foarte pitoresci. Nu-mi trebuia de cât un talent și un penel de pictor, pentru ca să fac albumul cel mai interesant. Când treceam prin sate și vedeam horele incinse de flăcăi și fete, jucându la scârțitura unei viore, uitam sorta mea de proscris, — mă opriam ca admirator și adesea mă prindeam în horă, între fetele muntence cu tipuri răpitoare, pismuind sorta celor ce n'aș eșit încă din statul primitiv al omenei.

Am mas la Vălenii de Munte. A doua zi am cam întârziat cu vizarea paspórtelor; dar de și târziu, am apucat spre Virful lui Craiu.

Muntele care pórtă aseminea numire se socóte ca unul din cele mai înalte puncturi ale Carpaților. Conducătorul nostru ne încredința că, dacă nu ar fi fost ceta, am fi vedit Bucureșci, cu tóte că era la o distanță de dece poste și mai bine. Noi îl crederăm dar nu voiram a aștepta să se ridice ceta; ci, după ce répausarăm puțin caii, plecarăm înainte, mai ales că inopta și nisce nori depărtași ne amenințau cu o plóie neapérată.

Ajunserăm la granița austriacă cu jumătate oră după ce s'a închis bariera. După tóte cercările ce făcurăm, ne-a fost cu neputință să căpétăm grația ca să trecem dincolo. Ploa tare. Furăm nevoiși a cere ospitalitate la o miserabilă cârciumă ce ne se arată de către unul din soldași de la barieră.

XXXIX.

Amă trebuită să facemă vuetă mare și să batemă multă la ușă, până să fimă auđiți din lăuntru. În fine ușa se deschise, și o Evreică murdură ni se infățișă.

— Aveți o odae ?

— Avem ; numai v'o fi cam strimță, căci este numai ună pată. Postiți de vedeți.

Introducându-ne într'o cămăruță, deterămă cu ochii de o damă, care ședea pe ună scaună privindă la o servitoare ce se încerca să aprinđă foculă. Atunci întorcându-mă către Evreică :

— Ce felă ? Aici o să dormimă noi ?

— Nu vă place ?

— Dar Dómna ?

— Dómna se va culca pe ună pată, și D-vóstră pe altulă. Ce să facemă ? N'avemă măi multă de cât o cameră de óspeți.

— Ce felă ? nu se póte asta.

— Cum pofiiți ; aiurea n'am unde.

Eșirămă afară plini de necază. Ne uitarămă în drépta și în stânga, și nu vedeamă nici o locuință alta pe aprópe. Pe din dosă nici ună bordeiă : numai o cameră puturosă măi era, în care ședea evreica cu căți-va copii ce miorlăiau în plânsete. Atunci intrarămă în camera ce ni se arătase când amă venită. După ce salutarămă pe dama ce era acolo, îi cerurămă scuse pentru nevoia ce ne făcea ca s'o incomodămă.

Acésta era o femee înaltă și cu trăsuri caracteristice. De și nu era în primăvara vârstei, de și părea a avea trei-đeci ani bătuți, dar era încă frumósă și plăcută. Ea se arată îngăduitoare, și nu se părú tocmai centrariată de ciudata ocaziune ce adusese lucrurile ast-felă. După ce ne recomandarămă cine suntem (ferindu-ne însă de a-i spune numele nóstre cele ade-

vărate), ea ne spuse că e Bucurescenă și că trece la Brașov, pentru apele de la Elepatac. Ea era jumătate măritată, fiind-că de cât-va timp se cam certase cu bărbatulul seü. Venise cu câte-va momente înaintea noastră, și de aceea se vedea osândită, ca și noi, a petrece în această miserabilă cărciumă.

Dama noastră scose dintr'o lădiță ce avea, unü micü servițü, și îndată făcu ceaiulü. Vêdëndü o singură cêșcă, noi ne lingeamü buzele. Ea însă fü atâtü de delicată, în cât ne trată pe amëndouï, unulü după altulü, și apoi bëu porțiunea sa. După ce petrecurămü într'o convorbire destulü de veselă până pe la 10 ore, începurămü a ne întreba cum o së ne culcămü ?

— Eü voiü pune condițiunile mele, ñise amabila damă.

— Noi sperămü că le vom priimi, răspunseü eü ; numai së fie ecuitabile.

— Eată cum së facemü, ñise ea. P'ână ce eü më voiü desbrăca, d-vöstră së faceți bine së treceți în tindă. Eü voiü despărți patulü meü de alü d-vöstre cu unü cearșafü. Dar dacă cearșafulü va fi transparinte, D-vöstre së-mï dați cuvêntulü de onöre că nu veți cerca a vē uita prin elü.

— Acceptămü, ñiserămü riðëndü amândouï.

— După ce vē veți culca, së fiți obligați a nu conversa și apoi a dormi fără a sforăi.

— Primimü, ñiserămü iarăși riðëndü.

— Afară de acêsta, së-mï promiteți că veți dormi binișorü, că nu veți da nici din mâinï nici din piciorë; căci fiindü patulü meü prea apröpe, puteți së-mï turburați somnulü.

— Prea bine. Primimü și acêsta.

— Afară de acêsta së-mï promiteți că nu veți visa, și că nici veți vorbi prin somnü.

— O, o ! asta e cam greü, ñiseü eü. Atunci trebuï ca și d-ta së ne promiți că nu ne veți face së visămü.

După mai multe tocmele, condițiunea din urmă se înlătură și, supuindu-ne la tôte cele-l-alte, le și urmarămü ad-literam.

A doua ñi de dimineță më desceptaiü la cânteculü cocoșilorü, în zorï de ñiuă. Nu cutezamü însă së më mișcu, de témă

să nu desteptă pe camarada noastră. Fusese o neprevădere din parte-ne, că nu ficsaserăm ora sculărei. Amiculă meă, carele dormia totă într'ună pată cu mine, deschise și elă ochiă; voi să se scóle; eă îl opriă, făcându-ă semnă cu degetulă să nu facă sgomotă. Ast-felă dară ședemă amëndouă nemișcaă, ne sciindă ce să facemă.

Cerșafulă, de și pôte era transparinte, dar număi dama năstră ar fi putută profita de tentaăiunea indiscreăiunii, căci ferestrele erau despre partea năstră, iar despre partea ei era întunereculă. Uitându-mă lungă asupra cerșafului, vēquiă cu siguranăă că, pe o găuriă ce era tocmai în mijlocă, lucăa o lumină năgră, ce semăna a scăntefe de diamantă negru. Tu-șiiă și lumina peri. Atunci înțeleseiă că era ochiulă indiscretă ală damei năstre.

— A, domnișoră, te-amă prinsă cu ocaua mică.

— Ce felă? răsponse ea.

— Te-ai uitată prin cearșafă.

Ea ne spuse riăndă că de o oră era desteptă, dar nu se scula de témă (ca și noi) să nu ne strice somnulă.

— Acuma să stămă la tocmelă nouă, dișeiă. D-ta, saă noi, înainte la sculare?

— D-văstră aveăă întâietatea, fiind-că sunteăă două.

— Ba d-ta, fiind-că escă damă.

— Ba, vē rogă.

— Bine, dar cu condiăiune să nu te uiăă la noi pe găuriă cerșafului, până ce ne vomă îmbrăca, căci ne tememă de deochă.

Ea ne promise că nu se va uita; și ast-felă ne îmbrăcărămă și eșirămă ca să ne căutămă de cale, promiăndă damei năstre că din aventura acăsta voiă face odată o comedie pentru teatru.

Dar étă o promisiune care am uitată a o pune în lucrare.

PARTEA A TREIA

I.

De dimineață, la optă ore, bariera frontierei austriace se deschise.

Trecurăm fără nici o dificultate. Vameșul austriac, carele era un bătrân căpitan în congediu, ne primi cu multă amabilitate; el nici voi să ne caute de nu cum-va avem ceva de supus la vamă. Rigórea vămilor austriace, care era proverbială ca și aceea a vămilor văzduhului din Apocalips, dispăruse. Acesta ne puse în atâta uimire, în cât întrebăm pe Vameș de este Neamț. El ne respuse cu câte-va teremetem pe socotela Nemților, care ne incredințară că omul nostru era Ungur, fanatic inamic al Nemților.

După ce ni se vizară pasporțele, bătrânul Vameș ne pofti la căsuța sa. Acolo avu amabilitatea a ne trata cu șuncă și slănină ungurescă, care ne incredința că era de șapte ani. Terminându dejunul, voiam să arăta recunoscința noastră unei nepóte a Vameșului, care făcea onorile casei, depuind câte-va monede de argint bine sunătoare pe o mică toaletă ce era într'un colț al camerei. Dar, după ce ne luarăm adio, când voiam să încălecăm, vedem pe bătrânul Vameș strigându se ne oprim. El stăruie de noi ca să luăm

indărătă monedele ce lăsasem, nevoindă nică într'ună chipă să ne lase a pleca înainte de a le lua.

Ast-felă, cu tôte că ploua cu neincetare, încălecarămă și apucarămă calea Brașovului.

Trecurămă mai multe văi și deluri ce forméză cōsta septentrională a Carpaților. Admirămă pădurile imense pe sub cară umblamă, și sēlbătăcia ce domnăa pe acolo. In adevără, făcurămă mai multe ore de cale, fără să dămă peste vre-ună sată saă o căsuță omenescă. Infricoșata sete, care ne-o causeră slănina ce măncașemă de dimineță, trebuia să o potolim, bēndă apă din riușorele ce le treceamă, din urmele copiteloră cailoră, saă din streșinele pălăriiloră nōstre. Nică o cărciumă, nică ună puță, nu se arăta in calea nōstră. Nu ne puteam explica cum se făcea că in Transilvania, care o sciamă atât de impoporată, să fie atâtea locuri pustii și nelocuite. Ună trecătoră pe care l întrebarămă, ne explică cauza: acēsta provine din cauza asprimei ce domnesce in clima cōstei nordice a munțiloră, ca una care impedică și puterea vegetațiunii planteloră nutritive. Acēstă fenomenă mai târđiă ni se infățișă și in alte părți ale Carpaților. Când trecurămă prin Nordulă Transilvaniei in Bucovina, pe la cetatea Bistriței, găsirămă o climă dulce și o vegetațiune fericită până aprōpe de vērfulă Carpațiloră, in tocinaă ca in cōstele acestor munți despre România; iar când începurămă a ne coboră spre Bucovina, pe cōsta nord-vestică a Carpaților, vēđurămă aceeași asprime de climă și lipsă de vegetațiune până aprōpe de Gura-Homorului.

II.

Pe după ameață-đi, indata ce eșirămă din munți, cerulă se însenină, plōia incetă și ună sōre frumosă inveli orizontele și natura. Atuncea simțirămă fericirea care negreșită o simte marinarulă după incetarea unei furtune pe mare. Șubredele nōstre vestminte nu mai puteauă intimpina pētrunderea plōiei, și începuserămă a simți udela până aprōpe de epidermă.

Pe la patru ore începurăm a zări turnurile bisericelor și ale cetății Brașovului, ale căror coperișuri de feră albă saū de olane smălțuite scânteiaū la rațele sorelui. Grăbimū mer-sulū obositelorū nōstre glōbe, care ca și noi aveau necesitate de repaosū și mănecare, și in mai puținū de o oră facurāmū intrarea nōstră triumfală in orașū. Pentru intēia datā vedeam unū orașū afară din țera mea ; și mărturisescū cā, de cum am inceputū sē mē apropiiū de Brașovū, am rēmasū incāntat de curățenia stradelorū, de ordinea ce vedeamū domināndū in tōte, de stilulū ingrijitū alū construcțiunilorū, și de aerulū de civilizațiune ce părea intipăritū pe totū ce mi se infățisa inaintea ochilorū.

Brașovulū, dupē severa sa fisiognomie, pōrtā trāsurile ca-caracteristice ale unū orașū german. El este situatū in unghiulū a duoi munți care-lū dominā, și fortificatū cu ziduri inalte cari aratā a fi fostū o adevēratā cetate tare odiniōrā. Anticitatea acesteī cetățī se urcā pānā la doui-spre-dece secolī. Pe timpulū cānd s'a fondatū, negreșitū cā nu erau cunoscute armele de focū ; cāci astā-đi douē baterii de tunuri, puse pe dealurile apropiate ce o dominā, o potū reduce in cāte-va ore. Pe o movilā ce este in peptulū acestūi triunghiū, este o cetățue mai modernā, ce pare făcutā mai multū spre a impune puterea sa asupra cetăței din vale, de cāt spre a o apēra. Aici, de bunā sēmā, Sașiī cari aū colonisatū Transilvania, aū făcutū prima lor descālecātōre ; și cetățiī i-aū datū numele Cronstadt, (burg, saū orașū de corōnā), spre a indica dominațiunea germanā. Biserica catedralā sāsescā, monumentū imposantū in stilulū anticū goticū, privilegiurile municipale esclusive ce și-aū păstratū Sașiī din timpurile cele mai vechi, sunt o dovadā vie a caracterulū de stabilitate cu care acești coloniști s'aū implāntatū in țera acēsta. Intr'adevērū cetatea este curatū sāsescā ; cu rarā excepțiune, ómenī de altā naționalitate aū pututū cāpēta dreptū ca sē aibā proprietățī in lāuntru. Numai suburbiele sunt locuite de Romāni, locuitorii au-toctoni ai Daciei superiōre.

III.

Intrându în oraş, întrebaiu pe celū întâiū individū ce întâlniū despre vre-unū otelū. Individulū nostru, cu tôte că se întâmplase a fi românū, nu înţelese vorba de *otelū*. Îi spuseră rămū *hanū*; nu înţelese nici atâta. In fine îi spuserămū *ospătărie*; atunci ne înţelese, dar ne spuse că acesta se numesce *făgădūū*.

După indicarea acestuia, trăserămū la hotelulū numitū *Coróna*. Acolo, din fericire, aflărămū comodităţile şi liniştea de care eramū doritorī.

A doua-ţi diminéţă alergaiū sē aflu pe redactorulū *Gazetēi de Transilvania*. Numele lui G. Bariţū imī era cunoscutū, căci fōia sa de multe orī deschisese colōnele sale încercărilor mele poetice şi corespondenţelorū mele. Acestū nume, scumpū pentru toţi Românīi din Ardeal, nu era mai puţin preţuitū de Românīi din Moldova. Până la acea epocă, *Gazeta de Transilvania* fusese uniculū organū politicū al naţionalităţei românilorū. Pe când în Principate domnia terorismulū protectoratului, carele ţinea în lanţurī aspirările nōstre de progresū şi de naţionalitate, acéstă fōie singurā reproducea suspinele nōstre şi rădica vocea sa liberalā în contra apēsărilor ce înduramū.

Pentru asemena motive, cu dreptū cuvēntū acéstă gazetă se bucura de o mare popularitate între Românī, şi numele redactorului seū era veneratu atât de Muntenī cât şi de Moldovenī.

D. Bariţ, îndată ce-mī află numele, mă primi cu braţele deschise ca pe unū vechiū amicū. Îi spuseiū amănuntele evenimentelorū din Moldova, despre care avea încă sciinţe confuze, şi fōia sa se grăbi a le reproduce.

In aceeaşi ăi făcuū cunoscinţă şi cu colaboratorulū lui Bariţū, Andrei Mureşianu, ale căruia lucrări poetice începuse a se

semnala în literatura de dincolo de Carpați. El scrisese până atunci puține versuri, dar bune. Bucata cea mai însemnată, publicată în anul 1844 sub titlul : *O privire de pe Carpați* (1) electricisase multe inimi române. În adevăr pe atunci, când în Principate nu se putea scrie de cât sub alegorii și unde ideile de naționalitate, independență, libertate, erau persecutate ca crime, cu câtă sete și amorți citeau Românii versuri ca acestea :

«Fagî înclinați de dîle, voi martori câte rele
 «Trecură peste țeră a cărei pompă-ați fostî !
 «Pređiceți-mî în taină : mai vinî furtune grele
 «Pe fiî vechei Rome ? mai ceru-v'adăpostî ?

«Prespuneți-mî, stâncî mute ! ce sórtă aî s'aștepte
 «Acele țeri române, înscrise 'n istorî !
 «Veni-va vre-unî ângerî din cerî să le deștepte ?
 «Orî că imperiulî silei le-a ștersî din cele viî ?

«Când cugetî în tăcere la vremile trecute,
 «Ah, lacrimi sângerânde se scurgî din ochimî-josî,
 «Vedîndî c'am ajunsî sórtea Cassandreî celei mute :
 «Să cânt, să strigî în lume, dară fără de folosî !»

Prin asemenea accente, Mureșeanu reproducea gemetele tuturor Românilor de pe atunci ; căci tirania și despotismul erau sistematizate și în Austria ca și în Principate. Românii nu puteau cugeta la trecutul și viitorul lor de cât în tăcere și în durere. Apoi cu o strofă mai jos, Mureșeanu desvluia situațiunea spiritelor prin aceste cuvinte :

«La noi e putredî mărul, nu-l modî de curățire,
 «Și totî ce se mai speră sunt simburî din elî ;
 «Aceștia cer plantare, silință și unire.
 «Atunci va cresce cedrulî din ramulî tinerelî.

(1) Veđi Fôia sciințifică și literară ce eșia sub redacțiunea D-lui V. Alexandri No. 35. anulî 1844.

În aceste puține cuvinte scânteie aspirările către un viitor mai bun. Dar poetul, ca cum nu s'ar încrede în destinatele patriei, ca cum ar vedea fantasma nefericirii neîncetată înaintea sa, se întorce răpede și țice :

- Dar norii cei de gheață, colo, ce vin spre țără!
- Privesce... ce 'ntunecă!... Cum scapără de deșă!!
- Nu vor atinge planta ce-acum vrea să resară?
- Ah, vai! ce rosă crudă de pradă și-a ales!

Acésta în adevăr era profeția unor evenimente apropiate, pe cari poetul singur le întrevădea. Nu mai târziu, de cât peste patru ani, *norii de gheață* ai poetului au adus oștile de invasiune de la Nord peste Principate și cataclismul resboiului civil în Ardél. Poetul în prevederea evenimentelor adaoage :

- Atunci dați glas, voi, codri! spre semn de pomenire
  - Că genul ce-a tras secol prin mil nefericiri,
  - Acum când rața țilei îl puse în simțire
  - Se face jertfă crudă viclenei uneltiri.
-
- Vedea-vor sclavi lacom, ce-au preferit perire
  - Unei năciuni orfane, cum judele de sus
  - Va cere să-și dea sémă de-a lor neleguire;
  - Atunci va cădea crima pe cei ce-o au prdusă.

Mureșeanu mai târziu, în timpul evenimentelor de la 1848, făcu încă o poezie : *Descéptă-te Române!* care pôte întrece în classicitate chiar *Marselieza* franceză. Vom vorbi despre acésta altă-dată și mai pe larg. (1)

(1) Pe la anul 1865 nefericitul poet, amărât de îngenuchiarea compatrioților săi sub jugul unguresc și de ingratitudea cu care au fost tratați ei drept atâtea sacrificii ce făcuseră în devotamentul lor pentru cauza imperială, s'a alienat și în urmă a murit.

IV.

În câte-va zile vizitaiū mai tôte imprejurimile Braşovului, destulū de pitorescī şi interesante. Imprejurulū cetăţei din vale este o alee minunată, care ţine locū de grădină publică. Acolo într'unū locū este o rotondă, care se numesce masa lui Ţepeş. O legendă spune că acestū Domnū al ţerei Romănescī, într'o invasiune ce a făcutū, pentru ca să mânânce mai cu poftă, a pusū de aū trasū în ţepă duoī-spre-dece burgezī Saşī, şi a ǒis de I-aū pusū masa în mijloculū lorū ; în adevărū, originală şi bizară manie de a-şī deştepta pofta de mâncare !

Am făcutū o excursiune pe jos până la Săcelele, unū şirū de sate aşedate pe pōla unūi munte, carī, fiind-că prin crescerea populaţiuei aū ajunsū a se împreuna, aū căpētatū numele de *Săcelele*, prescurtare din *Sătucelele*. Aceste sate, saū mai bine acestū satū, este într'o rânduială cu totulū europēnă ; are strade pavate, pârae canalisate, case aliniate şi coperite cu olane saū şindrilă. Locuitorīi sunt Saşī şi Romānī ; aceştī din urmă sunt în maioritate. Făcurămū mai multe cunoşcinţe aci, şi avuiū ocaşiune a vedea de aproape felulū de vieţă şi de cultură a Romānilorū. Locuitorīi de aci trăescū cu agricultura, dar mai multū cu industria şi cu comerţulū vitelorū. Din cauza ingu-stimei locurilorū, Romāniī aū fost împinşi la cele douē din urmă întreprinderī. În ramura industriei ei aū începutū a rivalisa cu Saşīi carī, cei întâiū aū datū impulsuinea. Apoi comerţulū vitelorū Romāniī il facū pe piciorū mare : nenumēratele turme, carī păşunēză în munţiī şi câmpiile Romāniei şi ai Moldovei, precum şi acele care trecū peste Prutū şi peste Dunăre, sunt ale Romānilorū locuitorī de pe aicea. Unīi din ei aū stări însemnate. Copiīi lor, junimea ce se rădică, mergū de invēţă până prin scolile Vienei. Dar adesea se vedū licen-ţiaī doctorī în dreptū saū în filosofie, încălţându opincele şi purtându oile prin munţi saū mânuindū plugulū pe câmpie.

Am cunoscutu mulți tineri instruiți, numiți pe acolo *intelenți*, ai cărora părinți sunt simpli plugari sau ciobani; căci nicăiri, credu, ca în Ardealu, Români nu au instinctulu dezvoltatu pentru învățatură și cultură.

V.

După starea în care vedeamu satele din prejurulu Brașovului, judecamu că Transilvania este o țară din cele mai fericite. Dar făcendu excursiuni mai departe, veduți și sate ce semănau cu cele din Principate — respirându o miserie desolantă. Acest contrastu mă uimi, și mă puse a urmări cauza acesteia mari diferențe.

Transilvania era împărțită în mai multe provincii, și fie care se afla în diferite pozițiuni sociale. Provinciile din Fundulu Regiului, în care se aflau cele 12 scaune (județe) săsesci, erau în stare înfloritoare: se bucurau de instituțiuni comunale și municipale foarte democratice; pământulu era împărțitu în proprietăți mici, ca locurile răzășesci din Principatele noastre: iobăgia, (claca, boeresculu), nu erau cunoscute, fiind-că pe aici *feudii*, sau proprietari mari nu erau. Români locuitori în aceste părți, se bucurau ca și Sașii de o viață mai fericită cu toate că prin statute nu erau recunoscuți ca națiune între cele-lalte popore. Provinciile însă coprinse în Comitate aveau aspectul provinciilor noastre: proprietari mari, grafi și baroni (în genere unguri) exercitau drepturi feudali asupra locuitorilor. Aceștia, în cea mai mare parte Români, erau supuși unei iobăgii multu mai aspre de cât aceea din țările noastre.

Este curiosu de observatu că populațiunea săsescă din Transilvania, în locu să se înmulțescă, din ce în ce scade. Clima, temperatura, sau o combinațiune providențială, contribue la decrepitudinea acesteia stirpe, pe când Români crescū într'o proporțiune nemăsurată.

Se dice că ideile lui Malthus, atât de tare au prinsu rădă-

cină în moravurile sale, în cât mulțimea copiilor într'o familie se crede ca o nenorocire, și se întrebuintează chiar mijloce criminale pentru împuținarea lor. De aceea se observă că Sașii foarte sporadică au mai mult de două copii. Chiar pe când eram în Brașov, s'a găsit, în pădurea de lângă această cetate, într'o dimineță, un burghez destul de avut, spânzurat și lovit totu o-dată în inimă cu un pumnar, care s'a găsit în mâna sa înțepenită. Iar în busunarul acestui nefericit s'a aflat testamentul său autograf, în care dicea că : «ne mai putându suferi pedepsa lui D-zeu, carele l-a dat patru copii, se sinucide!...» Dar la Români este cu totul din contra : acela ce nu are copii, se crede cel mai nefericit ; iar acela ce are o duzină, mai fericit de cât un patriarh, mai bine-cuvântat de cât un împărat.

VI.

Aici e timpul să spui că în otelul în care traserăm, afluăm pe D. N. Ionescu. Acesta era unul din cei patru actori ai episodului de la Grozesci. El ne nară întâmplarea aceea mai pre larg, și merită să o recapitulăm.

Acești patru tineri, auzind de revoluțiunea de la Viena, se sculară din Paris, împreună cu mai mulți alți români, ca să vie în Principate să ia parte la mișcarea națională ce se prepara. Ei, viind prin Transilvania, trecuseră frontiera pe la Oituz. Acolo, ofițerul respectiv, avea ordin să nu lase să intre în țară nici un student de la Paris ; căci guvernul din Iași, prin emissarii săi din Paris, scia că o sémă de tineri erau să vie cu veleități revoluționare. Ofițerul însă neavându reședința sa chiar la frontieră, ședea la Grozesci, într'o depărtare de două ore aprópe. Călătorii, neimpedicați, veniră până aci și traseră la cărciuma satului, căci trăsura ce nămiseră din Ardélu era tocmită numai până aci. Atuncea se pomeniră cu un sub-ofițer, însoțit de un soldat. Acesta, cerându-le pasporțele, și vădându numele lor, le spuse că are ordin a

nu-î lăsa să intre în țară. Studenții îi observară cu dreptă cuvânt, că asemenea ordină trebuia să le fi comunicat la frontieră, iar nu după ce au intrat în țară, cale de o postă ; și în fine îi declarară că ei nu vedă cuvântul legiuit după care să fie opriți a intra în căminul părinților lor. Sub-ofițerul insistă cu brutalitate, și le declară că, dacă nu vor să se întorcă, el îi lăgă și-i trimite la Iași ; după acesta eșind afară, trase ușa după dânsul și o închise ; începî apoi să strige la ómenii satului, să sară ca să prinđă nisce hoți. Hangiul, spăimântat, o rupse la fugă. Tinerii călători sparseră ușa, și, luându-și ărmele în mână, eșiră afară. Soldatul atunci întinse pușca asupra lor. Unul din aceștia însă îl apucă înainte, și, trăgîndu, culcă pe soldat la pământ. O a doua descărcătură fu îndreptată asupra sub-ofițerului, carele asemenea căđu. Atunci tinerii, lăsându-și bagagele acolo, îmbrăcați numai în bluze subțiri, plecară prin mijlocul satului și intrară în pădure, care nu era departe. Sătenii îi priviră trecîndu, și nici unul nu se puse a le opri calea. Ei, după ce intrară în munți luară calea Brașovului ; temîndu-se însă de fi urmăriți, apucară pe alături cu drumul, prin munți de-a dreptul. În cele din urmă, ei perdură cu totul calea : umblară rătăcindu, cincî zile și cincî nopți, osteniți și nemâncăți, fără de a da peste nici un bordei, fără a întâlni nici un muritor. Cu tóte că era în luna lui Aprilie, nopțile erau umeđose și reci ; își póte prin urmare închipui cine-va cât avură a suferi acești junî, deprinși cu o creștere delicată. Dar fómee ?... teribila fómee, care-î făcea să leșine !

Providența în fine îi scóse la lumină : ei deteră peste un soldat austriac, păđitor la frontieră, carele-î duse la satul cel mai apropiat, de unde aflară o căruță care să-î ducă la Brașov.

Mălinescu, Leca (Enaki) și Chinezu avîndu ceva mijlóce se întorsese la Paris. Ionescu nu-î putuse urma.

VII.

A treia saŭ a patra ȃi ne pomenirămŭ cu alȃi trei ȃspeȃi neașteptaȃi. Aceștia aŭ fost : V. Alexandri, G. Cantacuzen, și unŭ unchiŭ al meŭ, Tȃder.

În districtu'ŭ Neamȃlu'ŭ, în munȃii ce se ȃinŭ de pȃla Carpaȃilor este moșia Băltăȃescă, unŭ mare și frumosŭ domenŭ al familie'ŭ Cantacuzinescă (1). Acăstă familie, compusă din cincă fraȃi, unŭ însuraȃi și alȃi încă tineri, locuia pe acăstă moșie, și petrecea mai mult la țără, precuin petrecŭ mai multe familii boțerescă din Moldova. Pe o poziȃiune înălȃată, este casa Cantacuzinescă, unŭ adevăratŭ palatŭ domnescŭ care dacă stilulŭ modernŭ al arhitecturēi nu l'ar trăda, ar avea aerŭ de unŭ castelŭ din secolulŭ de mijlocŭ. Cu căȃi-va anŭ în urmă, am petrecutŭ în acăstă frumosă reședinȃ câte-va ȃile plăcute ; și nu voiŭ uita nică o-dată amabilitatea și gracia cu care am fost înconjuraȃi în acăstă nobilă familie. Tatălŭ acestor fraȃi, Knézulŭ George Cantacuzen, servise mult timpŭ în oștirea rusescă, încă pe la începutulŭ secolulu'ŭ.

După el, și fiii seŭ se bucurăŭ de protecȃiunea particulară a guvernulu'ŭ russescŭ. De aceea, cu tȃte că de origină erau Moldoveni, dar erau priviȃi mai mult ca străini în faȃă cu cauza naȃională.

Cu tȃte acestea, precum am arătatŭ și în partea întâia a acestor suvenire, Cantacuzinescăi luaseră o parte fȃrte activă în mișcarea de la 30 Martie. Precum arătaȃi, erau bănueli marȃ că aceștia, împreună cu Muruzeștii și alȃi din coteriele politice, ar fi fost instrumente ale politice'ŭ moscovite, — care, pentru ca să legitimeze invasiunea în Principate, aŭ contribuitŭ la mișcarea aceea sub masca de patrioȃi romăni. Dar cele pe-

(1) În urma evenimentelorŭ de cari vorbimŭ, acăstă moșie a trecutŭ prin vȃndare în proprietatea fostulu'ŭ Doamnŭ M. Sturza.

trecute la Iași părea că nu erau de ajuns; și frații Cantacuzinesci, după ce vădură arestările și esecutiunile teroristice ale guvernului, se duseră la moșia lor, și acolo adunară Plăteșii de pe moșiile lor până în număr de trei sute ómení, organizându-í milităresce și răspândindú vorba că au să mērgă asupra capitalei pentru ca să rēsbune cruđimele guvernului. Acēstă vorbă se răspandi până la Iași, și mulți din nemulțamiți începură a alerga și a se concentra la Bălățesci. Ast-fel se duse acolo unchiulú meu despre care vorbiu și V. Alecsandri. Planulú acesta ar fi fost realizabilú póte, dacá Cantacuzinescií ar fi fost ómení mai populari, și mai cu sinceritate devotați ca să-lú esecute. Dar într'o đi veni acolo unú funcționarú de la Consulatulú rusescú; șopti ceva cu unii din frații Cantacuzinesci, și îndată Plăteșii se risipiră. Al treilea din frați, G. Cantacuzen, luà asupra-și responsabilitatea, și se decise să emigreze. Ast-fel, cei l alți frați rēmaseră nesupērați din partea guvernului, aruncându numai asupra Knezuluiú George culpa resculărei. Ast fel veniră în emigrațiune persoanele de care vorbiu mai susú.

VIII.

Revoluțiunea maghiară luase proporțiuní întin-e. Tronulú Austriei se sguđuía în teleniele sale. Naționalitățile diverse ce compunú acestú mare imperiú se aflau într'o confusiune de idei și dorințe: fie-care în parte căuta să-și facă o pozițiune mai bună. Maghiarii începură a se pronunța limpede că vor să se deslipescă de Austria, și să formeze unú mare regatú Ungurescú, în care să coprinđă Croația, Dalmația, Banatul și Transilvania. Ajutați de puteri imense, de castele, de cetăți, de ostiri numeroase, de entusiasmulú poporului maghiarú, și de aventurarii Italiani și Poloni ce alergaseră în Ungaria din tóte părțile, ei se credeaú siguri pe întreprinderea lor. Cu cuvintele de libertate și fraternitate ei credeaú că vor putea momi

populațiunile eterogene din țările arătate. Dar aceste populațiuni avuseră mai multe probe despre sinceritatea Ungurilor, a căroră devisă era : *supremația maghiară, și desnaționalizarea celor-l-alte națiuni*. De aceea, pe când la Pesta se institua un guvern național și independent, Croații, sub Banul lor Ielacic și sub Patriarchul lor Raiacic, rădicau stindardul spre apărarea tronului austriac, în care vedeau mai multă garanție pentru drepturile lor naționale.

În Transilvania, — unde elementul maghiar era întărit de o populațiune robustă ca de 600 mii Săcuți, și unde Dieta (adunarea reprezentativă) era compusă mai mult de grafi și baroni Unguri, — se pregătea să se decrete Unirea cu Ungaria pe ori-ce preț. Acesta era o cestiune foarte importantă pentru Români, pe cari nimeni nu voia a i întreba, și din contra părea a-i desprețui; căci foile periodice și toate organele politice ale Ungurilor cântau pe un singur diapason că nu cunosc națiune Romană în Transilvania. Români, după legile de până atunci, nu se bucură de nici un drept politic: mereu persecutați de maghiari pentru tendințele lor naționale, — considerați numai ca o a patra națiune tolerată între cele-l-alte națiuni ale Transilvaniei, — de astă-dată simțiră că e timpul ca să dea semne de viață și să capete drepturile la cari aspira. Se propuse ideea de a se face o adunare națională, spre a se consulta în împrejurările de față, și această idee ca fulgerul se răspândi și se aprobă de totă româniimea. Ziua și locul se determină: la Blaj, la 3 (15) Mai!

Mă îndemnă și eu a merge la această adunare. Mă urcai în diligență cu N. Ionescu, însuflețit și el de asemenea dorință, și plecarăm cu vre-o patru zile înainte de ziua desfiată pentru Adunare.

IX.

La prima stațiune a diligenței, intrându la unŃ otelŃ ca sŃ mŃ restaurezŃ, mŃ puseiŃ in vorbă cu unŃ individŃ, calătoriuŃ ca și mine. IŃ adressaiŃ cunoscința, și cu mare fericire imbrățișaiŃ pentru prima oră pe Laurianu, cu carele am legatŃ o amicie intimă. Acesta, auđindŃ de mișcările din patria sa natală, părăsise catedra de filosofie din Bucuresci și sŃ grăbise a trece in Transilvania ; de aceea el se afla ca și mine, pe cale de a merge la BlajŃ.

Sera am fost in SibiuŃ.

A doua-đi dimineța visitaiŃ orașuluŃ, pe care-l aflaiŃ mai mare, mai luxosŃ și mai animatŃ de cât BrașovuluŃ. CređuiŃ de cuviința a face o vizită EpiscopuluŃ românescŃ din SibiuŃ. AcelŃ prelatŃ care numia AndreiŃ Șaguna, mŃ primi cu multă bunŃ-voința.

Pe figura aceluŃ bărbatŃ se insemna o cuvioșie impunătoare ; pe fruntea sa părea intipărită cugetarea și grija, ca in nisce momente supreme. Abia eșiŃ de la elŃ și, sosindŃ la oteluluŃ unde trăsese mŃ, găsiŃ unŃ biletŃ prin care eram invitatŃ sŃ prânzescŃ la Episcopie.

InsoțitŃ de amiculŃ meŃ Ionescu, mŃ plimbaiŃ pe stradele SibiuŃuluŃ admirândŃ bisericile și diversele edificii frumose ale orașuluŃ. TrecendŃ pe lângă unŃ otelŃ, pe a căruia frontespițŃ era desemnatŃ unŃ mare sŃre de aurŃ, vŃđuiŃ unŃ hăiétŃ sub gangŃ, și-mŃ veni ideea sŃ-Ń adresezŃ vorba :

— Ei, fărțate ! sunt pe aicea ceva români ?

— Da, Domnule, sunt nisce domni din Bucuresci.

— Cum îi chiană ?

— No, đeuŃ, nu sciŃ ; că abia sosisă, și sunt mai mulți.

Intr'adeverŃ se vorbă că la adunarea de la BlajŃ erau sŃ vie români din tŃte părțile României, și chiar din Bucovina. Cu tŃte că nu aveamŃ cunoscințe prin Bucuresci, avuiŃ curioși-

tatea însă de a sci măcar cine sunt acei români, și voiam să mă informez. Amicul meu nu prea era de părerea acesta, eu însă îl tirtii, și ne urcarăm pe scări.

Abia urcați în vestibulul de sus, de odată auzirăm într-un apartament vorba mai multor voci. Ușa fiind deschisă, ne îndreptarăm într'acolo, și rămaserăm incremeniți vădând că acei oșpeți erau toți de ai noștri, toți Moldoveni, toți cunoscuți; toți frați ai cauzei ce ne făcuse a emigra!

Indată ce intrarăm, furăm asediați de imbrățișări, și de mi de întrebări. Nu voi uita nici odată fericirea ce am simțită în momentele acelea; și o asemenea fericire nu o poate înțelege cine va de cât în asemenea timp și în asemenea împrejurări.

X.

Aceștia erau: C. Negri, Lascar Rosetti, M. Costachi (Iepureanu), I. Alexandri, A. Russu și Z. Moldovanu.

Negri, Alexandri și Russu veniseră din Paris la Bucuresci. Guvernul de aici fusese avisat de guvernul Moldovei că ei vin pentru o mișcare națională; de aceea li se făcu cunoscut că nu le este ertat a sta prin Bucuresci. Planul lor era să treacă la Moldova; auzind însă de cele petrecute după 30 Martie, și închipuindu-și că, chiar dacă intrarea nu le-ar fi oprită, totuși persoanele lor n'ar fi în siguranță, se deciseră a se întorce la Giurgiu și a se sui pe vapor pentru ca să meargă iarăși la Paris. Pe vapor însă se întâlniră cu Iepureanu, Moldoveanu, Rosetti și A. Moruzi, cari scăpaseră de la Brăila prin ajutorul Consului englezesc.

Atuncea se deciseră a nu se depărta de frontiera Moldovei debarcară la Lugoș și veniră în Ardél, unde vedeau simptomele unei mișcări.

După ce le spusei amăruntelor întâmplărilor mele, și amicului Ionescu pe ale sale, fură transportați de fericire când auziră că V. Alexandri se află la Brașov; căci nici frate-său, nici

cei alți amici ai sei, nu sciaŭ nimicŭ despre el. Dupě aceea, spuindu-le cã mergemŭ la Blajŭ, unulŭ din ei, Lascar Roseti, se decise a ne însoŭi ; iar cei-l-alți a se duce la Brașov, unde ne deterãmŭ cuvântŭ a ne întruni dupě ce vom termina cu Blajulŭ.

XI.

Maŭ steterãmŭ douě zile in Sibiiŭ. Fãcureãmŭ maŭ multe cu-noscințe intre Româniŭ de acolo. Unŭ simțimântŭ extraordinar de frățietate, care era chiar in atmosfera anului 1848, ne făcea entusiastŭ pentru Ardeleni. Noi, Moldovenii, crescuți maŭ mult saŭ maŭ puținŭ cu idei și cu deprinderi aristocratice in țera năstră, nu aveamŭ o adevărată idee de națiunea și poporulŭ românŭ ; afectamŭ popularitatea ca o idee a secolului, ca o fantasie, ca o idee abstractă cãpătată din cãrțile strãine. Cu tôte cã tot-d'auna (póte) am fost in relațiuni cu poporulŭ nostru, dar poporulŭ a fost (pe atunci ca și astã-zi) departe de noi ; abrutisatŭ de împilare, intr'o condițiune pururea ticãlósă și inferióră, ne cultivatŭ, ne invětatŭ, fãrã conoscița drepturilorŭ și demnitãței sale, poporulŭ nostru (din Moldova) il consideramŭ compusŭ cu totulŭ din alte elemente ; el in noi vedea tot-d'a-una nisce ființe superióre, nisce ómeni predestinați a fi stãpâniŭ saŭ tiraniŭ sei. In noi, ori cãt de umanŭ, ori cãt de filosofŭ, ori cãt de patrioțŭ, ori cãt de naționalistŭ saŭ liberalŭ eram, nu puteamŭ vedea in acel poporŭ de cãt nisce ființe ce ne însufla mila și de care nu ne puteam apropria, cu tótă bunã-voința ce am fi avutŭ.

In Transilvania însă, gãsiamŭ poporulŭ cu totulŭ in alte condițiuni.

Aici preoții, invětațiŭ, poeții, profesoriŭ, toți eșiți din popor, toți sunt ai popcrului. Ferice de acela cãruia natura și invěțatura i-aŭ datŭ maŭ multă inteligență ! acela se bucură de o adevărată popularitate ; acela e iubitŭ, adoratŭ, stimatŭ, cunoscutŭ de tótă națiunea.

Acolo pentru prima oră auzirăm vorbindu se de Barnuț, unul din cei mai învățați și mai populari bărbați ai Ardealului. Meraserăm mai mulți Moldoveni la el și făcurăm cunoștința lui. De odată rămaserăm estasiați: nu ne puteam da seamă cum se putea ca un asemenea om să se bucure de un nume atât de mare. În adevărul acest om avea un aer de totu comunu: vorba lui îngăimată, natura lui timidă, manierele lui ordinare, fiziognomia lui liniștită, nu esprima mai nimica; din contra, părea a fi o jumătate de om, o fantasmă ce ar fi abandonat Purgatoriul ca să se mai întorcă odată pe lume. Dar după ce ne mai lipirăm de el, după ce ne lăsarăm în convorbiri mai intime, recunoscurăm în el un bărbat în adevărul superioru: la cuvintele de *patrie, națiune, românismu*, el se entusiasma ca un poetu; figura lui lua un aer de om inspirat, de profetu; vorba lui, un accentu simpaticu și durerosu; căutătura sa svârliă scântei de curagiu și de terorismu.

Bărnutu se bucura de o popularitate imensă și bine meritată. El s'a arătat adevăratu atletu al românismului în contra maghiarismului. Ca preotu și profesoru în Seminarialu de la Blaj, el, cel întâiu, introduse prelecțiunile în limba română; înaintea lui învățăturile se preda în limba latină și în cea maghiară.

Dar cât nu avuse a suferi pentru acesta! Episcopul Lemeni, de și român, dar mare filomaghiar, îl persecuta cu felurite măsuri și mijloce înjosite. El resistă luptei mai mulți ani, dar în fine lepădă rasa călugărescă și se retrase în viața civilă.

XII.

Înainte de a se face adunarea de la Blaj, se strânseră în Sibiu Românii de prin mai multe părți ale Transilvaniei. În mijlocul comuțiunilor politice de atunci, capi Românilor voiau să aibă o înțelegere prealabilă și sigură cu Episcopul

confesiunii resăritene. Acestu motivu causase concentrarea mai multor Români în Sibiiu. Era o credință în generalu răspândită că episcopulu Șaguna n'ar fi cu sinceritate devotatu dorințelorū naționale ; lumea îl credea mai mult aplecatu către politica maghiară ; și pre când unulu din episcopi, cel de la Blajū, era fățișu declaratū antinaționalistū, era mare interesū pertru Români ca sē aibă măcar pe unulu din prelați în par-tea lor.

Cu scopū de a manifesta mai tare și mai bine simțimintele și dorințele lorū, saū cu scopū de a atrage pe numitulū Episcopū prin adulațiune, Români se deciseră a-ī face o serenadă. Timpulu se părū favorabilū ca, cu ocasiunea acēsta, Români sē rădicesi și stindardulu lor naționalū. Se făcū o colectă de bani, la care cu mulțămire luarămū și noi Moldovenii parte ; se cumpēră materialulu trebuinciosū, și se improvisă unū stindardū minunatū, represintândū cele treī culori (albastru, galbenū și roșū) naționale. Dupē acēsta, unū numărū ca de o mie Români se adunară pe o piață, aprinseră unū numărū mare de torțe, se puseră în douē șiruri ; și, cu stindardulu înainte, încunjuratū de o bandă de musică, merseră la locuința Episcopuluī. La acēstă manifestațiune luarămū și noi parte. Dupē ce se arătă Episcopulu în balconū, unū june îi recită o odă, și unū altulū unū discursū prin care îl invoca sē bine-cuvinteze stindardulu naționalū și sē se pue în capulu națiunei în împrejurările în care se afla.

Episcopulu mulțumi poporulu într'unū limbăgiū convingător și elocuentū, ce fu urmatū de strigări entusiastice de bucurie. Torțele se stinseră, și toți se duseră pe la casele lorū.

XIII.

Năimirămū trăsuri și plecarămū de dimineță ca sē putemū ajunge sēra la Blajū. Eū mă puseiū într'o trăsură cu D. Lascar Rosetti, oferindū unū locū și unū tēnērū Ardelean, pe care eū îl cunoscusemū la Săcele. Acesta se numīa Nicolae Boerū ;

nu era însă nici de cum boieru ; ast-felū de denumiri nu sunt prin Ardealū. El era unū june forte inteligentū și cu destulă învățatură. In timpulū călătoriei, el ne dete relațiuni multe asupra lucrurilor Transilvaniei, destulū de instructive și interesante. Eū, care-l cunoscusemū mai de multū, nu sciamū nimica detpre originea lui. Dar apropiându-ne de unū satū, el de o-dată ne țise :

— Eată loculū nascerei mele !

— A ! țise camaradulū meū. D-ta esci de aici ?

— Ba, nu ; eū sunt funcționariū in Săcele, dar părinții mei sunt aici.

— Așa dar ai părinți ?

— Cum nu ? am tată, mamă, unū frate, și o soră. Sunt cincī ani de când nu i-am văduț. Serviciulū care-lū am nu m'a ertatū sē viu.

— Așa dar o sē ne oprimū ?

— Dacă nu v'ar fi cu supărare...

Primirămū că totă mulțumirea.

Satulū in care intramū avea, pe aprōpe, aspectulū satelorū din Moldova. Casele semănaū mai mult a bordeie ; unele erau fără curte ; altele pe jumătate dsscoverite de vânturi. Miseria cea mai mare se vedea predomindu in tōte părțile.

— Dar in adevēru săraci sunt ōmenii in satulū acesta ? intrebă camaradulū meū.

— O ! da.

— Și parintele D-tale este proprietarulū moșiei aceștia ?

— O ! nu. Asta e moșia unū graf Ungurū. Tatăl meū este iobagū, țeranū ca toți țeraniī. Dar étă că ne-am și apropiatū de casa lui !

Mānaciulū primindū ordinū sē stea, se opri... O fetiță ce trecea pe lângă drumū cu douē donițe ce le umpluse cu apă de la unū puțū, se opri vedēndū trāsura nōstră. Camaradulū nostru Ardelean o strigă și sări din trāsură in gātulū ei. Era sora lui, care plāngea de bucurie !

Ne deterămū și noi josū din trāsură. Copila își culesse co-fele ce i căduse din mână la vederea fratelui seū, și alergă

iute spre casă, ca să vestescă venirea noastră. Acolo mersem și noi. Casa era o simplă locuință țărănească : confortabilul din lăuntru era cât se poate de rustic și modest ; nici o mobilă, nici un obiect, nici o haină, care să ateste avuția sa luxul de orașe. Bătrânul Boer era un simplu iobag, clăcaș, atât după port, cât și după creștere ; soția sa ascenea.

Fata, despre care vorbii mai sus era ca de opt-spre-zece ani, înaltă, frumoasă, modestă și sficioasă : cu fota ce purta, cu cămașa ei cusută, cu codelle ei lăsate pe spinare și impletite cu nise panglici multi-culore. putea fi un ideal grațios pentru o baladă populară.

Furăm tratați cu faguri de miere, cu apă rece și cu cașă proaspătă. Camaradul meu Rosetti strecură în mâna fetei, cu învoirea fratelui său, câți-va galbeni, cari de bună seamă au prins bun loc în sinul și în casa acestei familii strimtorate. După acesta plecarăm.

XIV.

Nu voi uita o scenă caracteristică ce mi s'a întâmplat să mai văd la o cârciumă într'un alt sat, unde a trebuit să facem o pauză pentru noi și pentru caii ce ne duceau. Un țeran care avea aerul de călător după traista ce o avea aruncată pe un umăr, se opri la cârciumă, se puse pe prispă la umbră, se întinse puțin cu fața în sus, ca cum voia să-și răsipască osteneala ; apoi deschise traista și scose de acolo o bucată de mămăligă rece, din care încep să mănca cu poftă nespasă. Abia se apucase de operațiunea aceasta, și un alt trecător tot de condițiunea lui, vine de se pune alături cu el ; își deschide traista și scote, o dată cu mămăliga, și o bucată de slănină, din care s'a pus să mănânce.

— Ce dracu ! ȳice cel întâiu ; păgân esci tu de mănânci astă-ȳi, Vinerea, slănină ?

· No, ȕeũ, eũ maghiar !
 — Măgarũ ?
 — Ungurũ ! ȕice acesta plinũ de mândrie.
 — A !... mẽ miramũ eũ sã fiĩ creștinũ.
 — Cum ? Eu ? Eu, creștinũ ; și Christos fost Ungur.
 — Mări ce ȕicĩ ! Nu te temĩ cã te-o trãsni Dumneȕeũ ?
 — Nu ; D-ȕeũ Ungurũ este ; și Adam Ungurũ fostũ, cum Atila, cum Arpad, cum Coșut !...

Romãnulũ atunci incepũ a ride cu hohotũ desprețitorũ. Ungurulũ incepũ sã-l injure, cu sbierete asurȕitoare. Eraũ cãt pe ce sã se incafere. Eũ merseiũ în mijloculũ lorũ, și-ĩ împãcaiũ, dãndu-le o oca de vinũ, din care aũ bẽutũ amẽndouĩ. Prãnȕulũ acestora tot urma. Ungurulũ tãcuse de totũ, și se pãrea preocupatũ de plecare. Dar Romãnulũ, carele avea poștã de vorbã, incepũ iarãși :

— Mãi, ce dracu, voi Unguriĩ sunteĩ așa de fudulĩ ? O mãnã de ómenĩ, și gãndiĩ cã mare lucru sunteĩ !

— Noĩ ? șese spre-dece milióne.

— Minĩĩ ; numaĩ abia patru milióne.

— Nu ; așa ȕice Coșut.

— Coșut vã înșalã ; e unũ lunatecũ. Noĩ, Romãniĩ, suntem de trei orĩ mãi mulĩ de cãt voi.

— Unde ?

— Aicĩ, și dincolo în țerã.

— Nu ; aicĩ voi Unguriĩ sunteĩ, nu Romãniĩ. Ardealul, Ungaria, una este... *Eljen union!*

— Ba sã fiĩ aĩ draculuĩ ! Ardealulũ e al nostru, nu e a vostru.

— Ba al nostru...

— Ba al nostru...

Cãt pe ce iarãși sã se inhațe ; iar eũ rideamũ de nu mãi puteamũ ascultãndu-ĩ. Cãnd insã vȕeȕuĩ cã se infierbãntã, intraiũ iarãși între ei, și-ĩ împãcaiũ. În fine Ungurulũ se duse dondãnindũ. Romãnulũ mãi rãmase. Elũ imĩ spuse cã se duce la Blajũ, ca sã vadã ce se face cu dreptatea romãnescã.

— Dar D-ta, imi ȑise el, de ai noştri esci ?

— Da ; eu sunt Român, rĂspunseiĂ.

— Din cotro ?

— De peste munġi, din Moldova.

— Dar creştin esci ?

— Firesce.

— Postesci Mercurea, Vinerea, posturile ?

— Firesce.

— Apoi dacĂ-i aŐa, esci curat Român.

— Cred ői eu !

— Am auġitĂ eu despre Moldova. BunĂ ţerĂ ; acolo nu sunt Unguri, nici SaŐi ; nu-i aŐa ?

— Ne-o feritĂ D-ġeu.

— Ei, ce bine sunteŐi ! Dar veŐi aici avemĂ multe nagode : Unguri, SĂcut, SaŐi, NemŐi ; apoi biruri mari, iobĂgie grea, flĂcĂi de oste, ői dreptate prea puŐinĂ. Mai bine, ġeu, nu ne aducea Traian pe aici. Cine scie, pĂte cĂ acolo, in Italia, eram mai bine. Ce folosĂ cĂ suntem mulŐi ? Eaca... numai in šera NeamŐului vre-o cincĂ milioane ői parcĂ nici ne vede, nici ne-aude D-ġeu. Acuma vom vedea. Ne adunĂmĂ mulŐi la BlajĂ ca sĂ ne sfĂtuimĂ... Nu mergi ői d-ta ?

— SĂ vedemĂ... pĂte...

— No, vino, ġeu, Domnule, ca sĂ fim mai mulŐi ; pentru cĂ scii ġicĂtoarea : *unde mai mulŐi se adunĂ, esc isprava mai bunĂ*. SĂ ne vedemĂ sĂnĂtoŐi, Domnule !

Cu aceste cuvinte omulĂ meu plecĂ. Iar eu rĂmĂseiĂ uititĂ de progresulĂ spirituluiĂ publicĂ ce vedeamĂ rĂspĂnditĂ in clasa poporuluiĂ ardeleanĂ.

XV.

Sera pe la nouĂ ore ajunserĂmĂ in BlajĂ. AveamĂ adresa unui preotĂ de acolo cĂruia i se recomandase cu douĂ ġile mai inainte ca sĂ ne dea ospitalitate. IntrĂndĂ in piaŐa cea mare a Blajului, abia resbĂturĂmĂ cu trĂsurele printre poporĂ.

Aflându locuința preotului recomandat, ne oprirăm, și furăm introduși într'o cameră unde erau numai două paturi. Ospetătorul nostru ne ceru mi de scuse dîcîndu că ȳ-a fost peste putință sē ne reserve mai mult de cāt o cameră; cāci viindu-ȳ o mulțime de persōne respectabile, n'a putut sē le refuze ospitalitatea, mai alesu cā ploase și nu era chipu ca sē dōrmă cine-va afară.

Acceptarăm, cu abnegațiunea ca doui din noi sē se culce josu pe scāndurī. Eū eșiiu afară, cu scopu de a căuta ceea-ce doriām; străbătui prin mulțimea poporului, întrebāndu de vre-unu făgădău. Mi se arătă unul: intraiu și întrebaiu dacā aū vre-o cămăruță cu unu patu, disponibile pentru nopte.

— Numai o singurā cămăruță mai aveām, imi dīse unu servitoru, și ne-a luat'o *mintenașu* (1) unu domnu ce a venitū din Bucovina.

— Aratā-mi acea cămăruță, dīseiū.

Aveām în adevēru mare curiositate sē aflu cine era domnul din Bucovina, carele vine la Blajū pentru asemine împrejurārī. Fūseiū introdusu într'o sală mare, plină de omenī. Abia străbătui pānā sē ajungū la ușa care ducea la cămăruța indicatā de băiatul otelului. Deschidēndu ușa, ce sē vėdū?... amiculū meū Petrachi Casimir! (2)

Nu potū descrie bucuria și esaltațiunea mea la vederea acestui amicū, despre a căruia sōrtă, dupā evenimentele de la 30 Martie, nu sciamū nimica. Elū imi spuse cā în adevēru fū, împreună cu frate-seū, legatū și bātutū în închisōrea casarmei,

(1) Dupā ungerie, care înseamnă: îndată.

(2) Familia Casimirū este una din cele mai vechi și mai nobile din Moldova. Cantemirū istoricul dīce cā se trage din urmașii regelui Casimirū. Junele de care e vorba era fiulū hatmanului Răducanu Casimirū. Dupā ce și-a făcutū învėțăturile elementare în țērā, elū împreună cu alți doui frați, aū fostū trimiși sē studieze la Atena: trecuse apoi de acolo în Germania. Studiānd dreptul; cāpėtāndū doctoratulū, elū mai merse în Franca spre a se perfecționa. În Paris, unulū din frații sei muri de o consomptiune de creeri. La 1847 elū se întōrse în țērā cu inima înflăcărātā și cu mintea pregătītā spre a lua parte la regenerarea națională. Dupā evenimentele de la 1818, la 1849 schimbāndu-se domnia în Mol-

în'ocmai precum îl vădusem în teribilul vis ce avuse în casa Olimpiei. După acesta el fusese liberat prin mijlocirile unui unchiu al său, partisan al regimului guvernamental; dar amândouă frații fură espulși peste hotărî în Bucovina. Acolo ei fură mai multe zile bolnavi, în urmă torturilor ce suferiseră. Când se auzi despre convocarea adunării de la Blaj, Petrachi Casimiru alergă ca să vadă ce se face acolo.

Petrecui cu amicul meu vre-o două ore, spuindu-și și eu aventurile mele; și, cu toate că în sala vecină era un vuet infernal, ne culcărăm amândouă într'un pat și adormirăm ca unii ce eram foarte oboșiți de struncinătura trăsurilor.

După un somn de două ore, m'am deșteptat în armonia unui concert încântător. În sala vecină se auzea un cor care essecuta un cântec ce simțiam că-mi mișcă și mintea și inima. Voiam să mă scol, ca să vedu cine făcea concertul acesta; dar nu voiam să smintesc somnul camaradului meu. El încă se sculase; și, ca și mine, nu se mișca de teamă ca să nu mă deștepte pe mine. În fine, el simțindu că eu eram emoționat, mă scutura încetisor și mă întreba de dormi.

Când ne vedurăm amândouă deștepți, ne scularăm și deschiserăm ușa sălei. Erau vre-o trei-deci de preoți și cântăreți de biserică cari intonau cântecul de care e vorba. Mulțimea din sală asculta cu o tăcere religioasă. Versurile care se cântau nu erau de o poezie înaltă, nici de o artă îngrijită; dar cu toată rusticitatea și simplitatea lor, ele făceau un

dova, el revni în patrie, unde îndată i s'a deschis calea spre a-și utiliza cunoștințele. El fu numit Director la Ministerul Cultelor, unde de îndată dezvoltă o capacitate și un zel de totă lauda. N'a fost însă predestinat nici Moldovei ca să se bucure mult timp de un asemenea fiu iubit, nici lui de un viitor care-i surde, nici amicilor săi de inimă nobilă și generoasă cu care era inzestrat. La 1850 el muri de o apostimă la mațe, care în opt zile i-a răpit viața. Am plâns mărtașă acestui june, ca o pierdere a unui bun român și a unui bun amic. Veți poeziile mele la pag. 110).

efectū estraordinarū, ca cum ar fi fostū inspirate de o cugutare ultra-lumescă. Aria (saū musica), originală cu totulū, mă făcea să-mī inchipuescū cātecele acele druidice care le descriū cronicariī ceī vechī. Unulū din preoīī de faşă părea a fi trubadurulū ce improvisa versurile şi aria : vocea sa de baritonū domina şi părea a comanda vocile cele-l-alte. Eată câte-va strofe din acestū cāntecū originalū şi durerosū :

•Sub o culme de cetate,
 •Plāngū întru singurătate, (bis)
 •Şi oftāndū cu amarū strigū
 •Cātre sōrte cu val dīcū : (bis)
 •Saltă şi te'nsufleţesce
     Diri, diri, diri....
 •Servilismulū părăsesce,
     Diri, diri, diri....
 •Măi Romāne, măi!

•Multū tirană esci tu, sōrte ;
 •Şi cumplită 'n fapte fōrte ;
 •Căci pe naşia romānă
 •AI pus'o sub crudă mână. (bis)
 •Însă te iusufleţesce
     Diri, diri, diri....
 •Sōrta bună îţi zimbesce,
     Diri, diri, diri....
 •Măi Romāne. măi!

Asemine cātece esprimaū ideile şi simţimintele de carī era insufleţitū poporul Ardelēnū in epoca aceea. Religiositatea cu care concertanşii cāntaū, entusiasmulū ce se vedea pe figurele asistenşilorū la accentele apēsate ale refrenului, represinta în adevērū o sceră de cele măi pătrunşetōre.

XVI.

A doua zi, deșteptându-mă prea de dimineță, eșiiu afară.

Pe sub streșine, pe sub soprone, o mulțime de oameni dormia încă. Mă-arancaii ochii spre o căruță coperită, și vedui un om care se deșteptase și contempla răsărirea soarelui. Figura lui delicată, barbișă lui lungă, croită *à la française*, deșteptă un interes în mine.

-- Bună dimineță, domnule! îi zisei; dar bine trebui să fi dormit d-ta acolo.

-- Nu prea: e cam rece de dimineță.

-- După vorbă nu prea semeni Ardeleanu.

-- Nu prea; dar cum vedu, nici d-ta.

-- Credu însă că suntem români amândouă; și dacă nu ești de pe aici, trebuie să fii Muntenu. Află dar că și eu sunt Moldovenu.

După aceste scurte vorbe, ne făcurăm cunoscuți unul altuia.

Acesta era Dimitrie Brătianu. Elu de la Pitești, auzindu de mișcările naționale din Transilvania, a trecut munții și a venit ca și mine, la adunarea de la Blaj.

XVII.

Din câte am spus până aci, lectorii de bună seamă nu și-au putut închipui ce e Blajul. În adevăr nici eu singur, care am vizitat locul acesta, nu știu ce numire i-aș da. Nu se poate dice că e sat, fiind-că aci este o biserică mare catedrală, un așezământ seminarial, o piață înconjurată cu edificii de diferite arhitecturi, o spițerie (sau cum îi dic țeranii pe acolo *potecă*, de la apotecă) și un otel. Nu se poate dice că e oraș, fiind-că nu sunt magazine, nici Ma-

gistratū, nici nimica care sē ne dea idee despre unū oraşū. Nu e nici satū, fiind-că pe lângă aşedământulū acesta, nu sunt de cât forte puține case de locuitorī agricultorī. Aşa dară voiū putea ōice mai cu nemerire că Blajulū este o comună de unū caracterū *sui-generis*. N'a scrisū nimenī o istorie specială a Blajului. Cu tōte aceste, in loculū acesta s'aū petrecutū evenimente memorabile pentru istoria Romānilorū de dincolo.

Tradițiunea spune că aice cu treī secolī in urmă era o mică Mōnăstire de ritulū și confesiunea nōtră, carī, de și avea proprietăți imense, era insē nebăgată in sēmă pe atunci. Douī treī călugărași, carī trăiaū aici, erau sub ascultarea unū starețū rinduitū de Mitropolitulū Românū din Belgradū, saū Alba-lulia. Eată că din intēmplare a trecutū pe aici unū Principe alū Ardealului (numele lui nu-lū țiiū minte), carele făcea o excursiune vânătorēscă prin intinsele și virginele pădurī ce co-periaū locurile aceste. Nōptea viindū, Principele dormi in chiliața bētrānului starețū, carele fu mulțāmitū sē petrecă nōptea in biserica, făcēndū rugăciunī pentru sănătatea suveranului țereī. Principele avū visurī deliciōse in somnulū seū. Acele visurī, inspirate de bună sēmă prin rugăciunile starețului, făcură pe Principe forte veselū. De aceea a doua ȗi, când se sculă de pe somnū, elū eși afară și rēmase incāntatū de posițiunile romantice ale loculū, pe care le vedea cu ochiī in tocmai cum le visase. Principele chiemā indatā pe starețū și-ī spuse ca sē și ia călugărași, și sē se duduēscă de acolo. Călugărulū avū curagiulū a protesta in numele dreptăței și alū legei; dar Principele, carele nu scia glumi, făcū unū semnū carneficilorū seī, și capulū starețului sburā sub lovitura seurei maghiare. După acēsta, Principele ōise și se făcū, in loculū umilitei stareții, unū castelū princiarū, destinatū pentru recreațiunile sale. Elū aice făcea vânătorī și banchete cu sateliții seī favoriți, și serba nunțile membrilorū familieī sale. Ast-felū apoī, Blajulū fu mai multū de unū secolū apanagiulū favoritū alū urmașilorū Principelui.

Să nu se mire cine-va de monstruositatea unor asemenea Principii. Românii și clerul din Ardeal, după ce au perdut pe Principii seî naționalii și după ce au cădută sub dominațiunea maghiară, suferia un mult mai cumplite nedreptăți și asupririi. Maghiarii, cu toate că erau mai barbari de cât Românii pe atunci, dar se pricepură a veni la ideea infernală de a desnaționalisa pe Români. Prin diferite mijloce tiranice, cari puterea le ofere dominatorilor, ei în fine isbutiră a atrage pe Mitropolitul din Belgrad în politica acesta, și prin el a aduce schismă în ritul. Ast-fel pe la capătul secolului al 17-lea, Mitropolitul Atanasie, cu căi-va protopopi vânduți, atraseră vre-o 20.000 suflete de Români la Uniune cu biserica Romei. Acesta însă nu era un curat catolicism: religiunea nu se alteră de cât în patru puncte rituale, și anume: recunoscerea Papei de capăt al bisericei — recunoscerea sântei cuminecături cu pâine dospită și cu azimă, — recunoscerea purcederei Sântului Spiritu de la Tatăl și de la Fiul, și recunoscerea Purgatoriului. Afară de aceste puncte, biserica rămase în formele și canoanele ei primitive, cu cântările, cu cărțile, și cu toate ceremoniile cari sunt astăzi la biserica greco-răsăritană.

Acastă Uniune da Românilor, apăsă și persecuții de Nemți și de Unguri, ore-cari drepturi și privilegiuri cari le mai ușura sorta. Ea însă nu servi inamicilor noștri la planurile ce le aveau; căci departe de a desnaționalisa pe Români, mai tare i-a întărit. Uniții, favorizați de mijloce materiale, putură a se cultiva și a-și desvolta germeii naționalității lor mai cu tărie. Apoi, mulți din capi bisericei lor, făcură serviciuri reale poporului prin zelul lor către binele națiunii. Preoții lor, luminați și învățați, au dat adese probe de demniții ai Românilor, și au fost cei întâi apostoli ai regenerării naționale. Într'un cuvânt, cei mai însemnați români, învățați și naționaliști, au eșit dintre Uniți.

Pe la 1736, Mănăstirea Blajului se reconstitu în drepturile sale. Acolo se aședă o Episcopie, care astăzi s'a rădăcat la grad. de Mitropolie, — și, cu veniturile imenselor sale moși, s'a fun-

dată ună gimnasiu seminarială pentru crescerea junimei devotată carierei clericale.

Eată în scurtă descrierea Blajului, unde se făcea adunarea Românilor la 1848.

XVIII.

Episcopul unită de la Blaj, Lemeni, cu tôte că era român, nu simpatiza cu ideile poporului și ale inteligenței române din Ardeal. Elă era mare filomaghiar, vorbea mai multă ungresce și arăta chiar ună despreț pentru limba română. Adunarea Românilor de la Blaj, lui nu-î plăcea nici de cum și cercase multe chipuri pentru ca să o paralizeze. La acesta ar fi reușit, fiind-că guvernulă era în mâna Unguriloră (1). Nu putu însă face nimica, căci guvernulă superioră din Viena, carele prevedea în această adunare o manifestațiune în contra tendințeloră maghiarismului, o tolera, și mai alesă o încuragia. De aceea câteva bataliōne de Români grăniceră priimiră ordină a veni și asista pentru paza bunei orândue.

Ar fi ăisă cine-va, că în adevără trebuia o putere armată aici. Aglomerațiunea era fōrte mare. Se calcula la 100 de miă numărulă Româniloră adunați. Aceștia nu dōr că venise cu grămada de prin satele învecinate: sa'ele cele mai depărtate trimiseseră din dece omeni unulă, împreună cu preoții loră. Dar tōtă această mulțime era atât de bine disciplinată, în cât nimeni nu putea să observe cea mai mică desordine.

La vocea inteligințiloră (2), ca după o baghetă magică, po-

(1) Mai târziu, când Revoluțiunea Maghiară luă proporțiunile de rebeliune în contra dinastiei Habsburgice, Episcopulă Lemeni se aruncă cu totulă și fătiș în brațele Unguriloră. După căderea Revoluțiunei însă, elă fu destituită și relegată la închisōre, unde plăti cu mōrtea necredința sa către interesele turmei sale spirituale.

(2) Așa se numia în Ardeală tinerii eșiți din scōle și omenii învățați, pe cari poporulă îi ascultă ca pe prof.ți.

porul se îndrepta în şiruri, se răria, se înlătura, se depărta, în tăcere religioasă şi cu promptitudine.

Inteligenţii, cari organisaseră şi propagaseră ideea acestei adunări erau vre-o trei sute. Mai mulţi din ei aveau talentul de oratori; ei se puneau pe câte o scară sau un scaun, şi improvisau discursuri, mai tot-d'a-una urmate de urări. Istoria Românilor, cu suferinţele trecutului şi ale prezentului, drepturile lor naţionale, amorul patriei, mândria numelui de Român, erau temele principale asupra cărora oratorii peroraau. Entuziasmul auditorilor se essalta uneori atât de tare, în cât se manifesta prin gemete şi lacrimi.

XIX.

Era 15 Maiu. Acesta şi fusese destinată pentru deschiderea adunării. De dimineţă pe la nouă ore, se făcu un *tedcum* în biserică. Poporul manifestă dorinţa de a vedea pe amândouă Episcopii, pe cel Unit şi pe cel neunit, celebrând sânta liturgiă împreună în aceeaşi biserică. Acesta însă nu se putu: Canónele bisericesci, se dicea că nu permiteau; pe lângă acesta Episcopii, pentru motive foarte naturale, nu se iubiau unul pe altul, nu se suferiau. Servitul religios se celebră de câţiva protopopi Uniţi. Episcopii asistară în biserică pe strane anume aşezate pentru ei.

În biserică amu răsbit şi eu. Eram curios să vedu şi să ascultu liturgia într'o biserică Unită; nu observaiu însă nici cea mai mică diferenţă în cântări, în costume sau în ordinea ceremonialului.

După terminarea liturgiei, Episcopul Unitu luă cuvântul, şi făcu un discurs lung, cu frase multe şi încălcite, dar fără nici o idee limpede asupra împrejurărilor de faţă. Simeon Bărnau, luă cuvântul în numele poporului şi desvoltă, ca un inspirat, suferinţele trecutului, credinţele şi dorinţele Românilor în principiu.

Ast-felú adunarea se declară constituită.

Diua întâia s'a petrecut în conferințe private, între capiî inteligenții Române, spre a formula dorințele naționale. Se dete și unû banchetû la Episcopie, la care furâmû invitați și noi Moldovenii. Noi însê nu ne duserâmû, ci ne mulțămîrâmû a prândi sub șopronulû unei case țărănesci cu o mâncare foarte frugală, compusă din mămăliguță, brânză, lapte și ouê. Mai spre sêră avurâmû unû spectacolû originalû. Vre-o sută de flecăi dănțuiră joculû Călușarilorû, cu o agilitate admirabilă.

În diua acêsta făcuiû mai multe cunoscințe interesante. Vi-sitaiû pe Canoniculû Timoteiu Cipariu, unulû din cei mai crudiți filologi ai Ardealului; asemine pe Aron Pumnulû, discipolulû și emululû seû în filologie.

Aceștia amêndouî erau redactorii unei foi sêptemânale, intitulată *Organulû Luminării*, și destinată a propaga cultura rațională a limbei și a moralei. Acêstă foie, în urma adunăreî de la Blajû, își schimbă titlulû și se numi *Organulû Naționalû*, imbrățîșândû în columnele sale și ideile politiceî militante de actualitate.

După ce înoptă, piața Blajului se înlumină într'unû modû feericû. Douê transparente, aședate susû pe pórta despre bise-rică, represintaû pe Traian învingătorulû Daciei și aducătorulû coloniilor romane, și pe Ferdinandû Impêratulû Austriei care era și Principe alû Ardealului. În mijloculû acestorû transparente, era înălțatû stindardulû naționalû alû Românilorû făcut la Sibiiû, sub care flutura o banderolă (jumătate négră și jumătate galbenă) ce represinta flamura Austriei.

Mulțimea poporului se învêrtia în valurî rătăcite împrejurulû acestorû transparente, narândû diverse fabule și istorii, întonândû cântece vesele saû durerose. Episcopilorû și altorû bărbați meritoși, adresându-le orațiunî și ode improvizate. De acêstă onóre nu scăparâmû nici noi, cari acolo represintamû țerile surorî ale Transilvaniei.

XX.

Așî fi pututŭ prea bine sŭ mă abținŭ de a da o relațiune mai prelargŭ lectorilorŭ mei despre Adunarea de la Blajŭ și despre memorabilele evenimente ale anului 1848 din Transilvania. Ar fi fostŭ de ajunsŭ, pŭte, sŭ le recomandŭ Istoria Românilor din Dacia superiŭră, publicată în Viena la 1852 și scrisă de A. Papiu Ilarian, unŭ june care, încă în adolescența sa de atunci, promitea erudițiunea și valŭrea unui mare scriitorŭ. Dar convinsŭ că, după tŭtă recomandațiunea mea, puținŭ vorŭ alerga sŭ caute cartea citată, voiŭ urma narațiunea suvenirilorŭ și impressiunilorŭ mele, până a nu mă depărta încă de Blajŭ.

Cată sŭ mă mai intorcŭ încă odată la originea Adunărei de care e vorba, căci acŕsta a fostŭ cea mai mare manifestațiune de vieță națională și politică a Românilorŭ, celŭ mai mare evenimentŭ în istoria modernă a lorŭ, și care din nefericire a avutŭ rezultate atătŭ de negative.

XXI.

Româniŭ se aflaŭ în pozițiunea cea mai teribilă și în confusiunea cea mai mare. Pe de o parte se vedeă în fața unei monarhii, care se sguduia de revoluțiunii interioare; pe de alta, în fața națiunei Maghiare, care, după aceste amestecături, părea favorisată de ursită a predomina situațiunea. Împărătia Austriacă era deja mai multŭ desmembrată. Ungaria ajunsese a fi numai cu numele regatŭ austriacŭ: ea prin revoluțiune, se declarase de faptŭ independentă; avea Constituțiunea sa, ministerulŭ seŭ și guvernulŭ seŭ separatŭ. Totŭ ce se mai nevoia a căpŕta, era regularea saŭ întinderea confiniilorŭ sale. Poporulŭ maghiarŭ, de la nobilŭ până la opincă, de cincŭ-

spre-dece anī era fanatisatū de propagandele pan-maghiarismului. Apoi elū avea la dispozițiunea sa puteri imense; cetăți, ostiri organizate, arme, bani, omenī politici, poeți mari, oratori, tribuni,—nimică nu-i lipsia. Trufia maghiară ajunsese mare. Programă sa era cunoscută și pe față: a face o Ungarie mare, de la Adriatica până la Marea Neagră, cu asservirea și stingerea celor-l-alte naționalități!

Românii în totū chipulū vedeau pericolulū. Organele inteligenței lor, *Gazeta de Transilvania* din Brașovū, *Orgonulū Luminărei* din Blajū, cu precauțare de a nu arunca patria în furiile unui rășoiū civilū, începuseră a propaga idei împăciuitoare. Până la ore-care punctū, ele admiteau idea unirei Transilvaniei cu Ungaria; nu aveau curagiulū a se pronunța din contra; nu aveau credință nici în țaria poporului, nici în puterea împărăției, nici în destinatele providenței. Dar masele poporului alt-felū simțiau, alt-felū cugetau: ele nu mai ascultau consiliile gazetelorū, ci vocea conștiinței și instinctulū lorū, care le dicea: *Unirea e fatală; ea e peirea națiunei române!* Ele nu-și formulară însă programă de conduită, așteptându se le-o șoptiască cine va; nu-și aleseră pe capii mișcării, așteptându ca ei se se înfățișeze.

XXII.

Atunci se găsi unū omū cu curagiū, carele avū geniulū se intrupescă și se formuleze aspirațiunile sufletului națiunei. Elū scrisse la 25 Martie o proclamațiune concisă, în care resumă programă națională. Acesta propunea: *Congresu naționalū-românū; libertate individuală prin suprimerea iobăgiei; libertate politică prin reșeșdarea națiunei în drepturile sale de a avea deregători și reprezentanți în dieta țerei; nici o uniune cu Unguriū, până ce nu se va trata cu ei ca națiune liberă, cu națiune liberă.*

Proclamațiunea acesta cu data memorabilă din 25 Martie, era anonimă. Autorulū află prudinte a nu-și espune numele

în timpî atât de criticî, unde terorismul maghiarî începuse a se pronunța. Dar ast-felû, anonimă, ea a electrisatû pe toți Româniî; cuprinsulû ei s'a făcutû îndată decalogulû națiunii. Fôia de la Brașovû atunci, ca eșită din letargiă, a începutû să întrebe: cine este autorulû acestei proclamațiunii? «Să pășiască, dicea ea, între noi, să ne arate calea dréptă și mântuitoare, să ne ia de mână și să ne dică: *veniți în cóce, aci să stați, de aci să porniți, culare să voiți, acestea să pretin-deți.*»

Inteligînța Română, studențiî saû absolvențiî seminariului de la Blajû, recunoscură în circulara aceea péna și sufletulû lui Bărnuțû. Unû entusiasmû unanimû cuprinsese tôte inimele și tôte sufletele. Circulara, copiată în miî de esemplare manuscrise, sbură prin tôte colțurile Ardealului cu răpejunea fulgerului. Ideile lui Bărnuț se făcură într'o clipă idei fixe pentru toți Româniî. Nicî unû silogismû, nicî o putere alta, nu mai erau în stare a impedi ca torentulû opiniunii publice.

În orășelulû Oșorheiu, ca în mai multe alte orașe, junimea română începû a se aduna și a comenta circulara lui Bărnuțû. Câți-va canceliști și studenți ce veniseră de la Blajû cu ocașiunea serbătorilorû Pascelorû, în numărû ca de trei-deci însî, ținură o conferință între ei, și deciseră a pune în lucrare programa trasă de proclamațiunea lui Bărnuțû. Celû întâiû punctû ce aflară cu cale a pune în lucrare a fostû: Congresulû naționalû, adică o adunare mare de Români din totû cuprinsulû Ardealului și chiar din Banatû. Ideea acésta însă, orî cât de frumósă și nimerită în sine, presenta dificultăți la essecuțiune. Se făceaû obiecțiunii ca accstea: Tolera-va guvernulû o asemenea adunare? Veni-vorû Româniî bucuroși și cu curagiû la acésta? Cine, și în numele cui să se facă apelulû pentru convocarea ei? Eată întrebările cari-și făceaû de bună sémă între sine, acești tineri patrioți, zeloși de titlurile națiunii lorû.

Atunci unulû din acei tineri eși cu ideea ca ei să ficseze ziua de Dumineca Tomei, și să se anunțe acésta în tôte părțile cu mijlocele cele mai espeditive. Acéstă idee, orî cât de

cutezătoare, orî cât de hazardosă, însufleși toate inimile. Toți o adoptară în unanimitate, jurându ca să o realizeze, cu orî-ce mijlôce, cu orî-ce sacrificii.

XXIII.

Acésta era la 26 Martie. Duminica Tomei cădea în 30 Aprilie. Tinerii din Oșorheiu scriseră îndată în toate părțile, pe la amicii și confrății lor de prin toate cele-l-alte orașe ale Transilvaniei și-l conjurară ca, fie-care în parte, să propage ideea propusă. Apoi și aceștia, întocmai ca nisce fanaticii apostoli, plecară care încotro, călare saii pe jos, cutrierându toate satele și invitându pe popor la Blaj, de Dumineca Tomei.

Ară fi lungă ca să descriu entuziasmul cu care Românii au primită această invitare, pe care o considerau ca un mesagiu divin. Ară fi prea lungă să mai descriu impresiunea ce a făcutu asupra Ungurilor și temerile ce le-au insuflatu, precum și intrigele ce s'au jucat spre a impedi Adunarea Românilor. Din aceste orî-cine pôte vedea că o idee fericită, o idee mântuitoare, nu pôte să nu aibă răsnetu în inima unei națiuni, măcaru orî cât de apăsată orî cât de abrutisată să fie.

Românii în unanimitate se grăbiră a se prepara și a alerge la Blaj, ca la un locu predestinat de oracolii. Ei sciau că acolo era cuibul inteligenței lor, învățații și binevoitorii lor cei sinceri.

Ast-felū, din locurile cele mai depărtate, se duseră numai preoții și fruntașii satelor, iar din cele mai apropiete să rădicară satele întregi.

Guvernul central austriac vedea aceste preparative cu nemulțămire. Elu voia să impedi adunarea; dar vădendū ne-resistibila pornire a Românilor, află prudentu a nu risca o opunere nefolositoare și chiar anti-națională, mai alesu că se

interesa a cruța simpatiele populațiilororū pentru ori-ce eventualitate. De aceea elū, pe de o parte făcū cunoscutū Episcopilorū că tolerază pe Românī a se aduna și a petiționa către Împēratulū, insē în ziua în care ei (Episcopii) vorū defige-o, iar nu în Dumineca Tomei; pe de altă parte, elū regulā a trimite oștirī spre a imprăstia pe cei cari s'ar aduna în ziua precitatā.

Episcopii, de și pōte nu eraū cu sinceritate dispuși pentru cestiunea naționalā ast-felū cum o înțelegea poporulū, totuși căutaū sē armonizeze atātū susceptibilitatea guvernului cât și neimpedcabila plecarea a națiunii. Așa dar ei determinārā ziua de $\frac{3}{15}$ Maiū.

Dar publicarea acesteī despozițiunii întârziindu-se, și timpulū fiindū înaintatū, poporulū, carele nu scia de cât de Dumineca Tomei, veni în acestā zi în numărū ca de 30 mii. Atunci fu mare anevoință sē se răspândiască mulțimea. Cele 5—6 mii baionete imperiale nu aveaū curagiulū a veni la extremitatea vērșărei de sânge. Poporulū nu voia a se risipi. Vocea Episcopului Lemeni era neascultatā, și urmatā de murmure amenințātore. Tōte cercările tribunilorū eraū nefolosītore; ce dicū? însuși tribunii nu sciaū dacā arū face bine sē se risipiască adunarea saū ba; ei se temeaū ca nu cumva acēsta sē fie o cursă; se îngrijfaū că poporulū se putea duce pe acasă și apoi nu va mai veni la ziua de $\frac{3}{15}$ Maiū. În fine, pe după prānđu, veni omulū poporului, Bārnuțū Acesta asigurā spiritele atātū ale tribunilorū cât și ale poporului, indemnāndū pe toți a se retrage în satele învecinate până la ziua însemnatā de Episcopii.

XXIV.

Ast-felū s'aū urmatū evēnimentele care aū precesū Adunarea de la Blajū. Amū creșutū cuviinciosū a le descrie aice în compendii, numai pentru ca sē aducū aminte cât de tare

era desvoltatū spiritulū publicū in poporulū românū din Ardealū, cât era elū de inițiatū in interesele generale și in ideile politice, câtă fermitate și perseveranță a arătatū, câtă bună judecată a desvoltatū, și cu câtă abnegațiune și devotamentū s'a ocupatū de cauza națională.

Cu tôte amenințările, persecuțiunile și împedecările ce se făceau din partea Ungurilorū și a guvernului, pentru ziua destinată a adunării, Româniī curgeau ca torente din tôte părțile. Peste riurile cele mai mari, pe unde Unguriī rădicaseră inadinsū podurile, Româniī treceau prin ape până in peptū, sau in notū, numai și numai ca să mērgă și să ajungă, la loculū ce se făcuse unū idealū de mântuire pentru dēnșiī. In ziua de 3 Maiū, poporulū adunatū ajungea la cifra de o sută de miī

Vēdēndū cine-va acestă mare mulțime de poporū, adunată pentru afacerī publice, își putea face cea mai essactă idee despre comițiile și forurile vecheī Rome. Pe unū câmpū deschisū, in marginea din sus a Blajului, se improvisă o tribună înaltă; josū, imprejurulū acesteī tribune, se puseră câte-va mese și scaune, destinate pentru Episcopī, pentru secretari și pentru persoanele cele mai alese. Acolo poporulū, după comandamentulū junilorū juriști, făcū unū mare cercū, in cât se rēmână loculū liberū de circulatū la mijlocū. Apoi se făcură linii deschise și largi până la biserică, pentru ca, de acolo și până la tribună, să fie calea liberă. Afară din cerculū centralū, se improvisară încă vre-o 4—5 tribune mai micī, destinate pentru tribuniī populari destinați ca să transmiță poporulū, ce se afla depărtatū de centru, decisiunile conferințelorū.

Semnalulū deschiderei adunării se dete prin tragerea clopotului celui mare. Atunci Episcopii, urmași de clerū, de profesori și de inteliginți, se sculară și plecară către loculū preparatū. Inainte mergea flamura cea mare națională pe care sta inscripțiunea aurie: *Virtutea Română reînviată*, flamură improvisată, precum arătaii mai susū, la Sibiiū.

Acestă flamură era tricoloră; represinta prin vênătū, albū

și roșu culorile îmbrăcămintei poporului. Ungurii neroși diceau că este flamura răsărită! Afară de această flamură, se mai improvisară și altele mai mici cu diferite inscripțiuni cari arătau dorințele națiunii; pe una se vedea scrisu: «*libertatea și independința națională*», pe alta se citia: «*credința neînfrântă către națiune și tron*», pe alta «*nică o Uniune cu țera Ungurască*».

Cu ocaziunea acestei adunări veniseră mai mulți Unguri nobili de prin provinciile învecinate, parte cu scopu de a studia lucrurile, parte atrași de curiositate. Mulți din aceștia erau de origine români: strămoșii lor își renegaseră limba, națiunea și religiunea, pentru diferite interese politice. Aceștia, de astă dată, vădându măreția și religiositatea acestei impo-sante Adunări, simțiră inimele lor entusiasmata pentru onó-rea numelui de român, și începură a îmbrățișa pe conducătorii poporului numindu-i frații lor, roșind de rătăcirile lor trecute.

XXV.

Adunarea, deschisă sub președința ambilor Episcopi, proclamă de vice-președinți pe Sim. Bărnățu și G. Barițu; mai proclamă și dece secretari, între cari mă-adeu aminte de canonicul Cipariu, Laurianu, protopopu Popasu și Dim. Boeru. Episcopul Șaguna făcu o rugăciune către D-zeu ca să lumineze mintea națiunii și să o indrepteze spre dragoste către patrie și spre credință către împăratul. După acesta, Bărnățu, idolul poporului, înaintă către tribună. În acel momentu o tăcere religioasă se făcu în popor: cea de pe urmă suflare părea că amuțise. Poporul părea că astéptă să audă vorbindu oracolul se. Vocea cea jumătate stinsă a oratorului atunci luă unu timbru ângeresc, ce resbătea până în fundul inimelor. El făcu cinc propunerii însemnate:

1. Ca adunarea să se proclame de adunare generală a națiunii.

2. Câmpul pe care se ține adunarea să se numiască Câmpul Libertății.

3. Națiunea să se declare credincioasă împăratului.

4. Națiunea să se proclame națiune de sine stătătoare și de parte întregitoare a Transilvaniei.

5. Națiunea să depue jurământul de credință către împăratul, către patrie și către națiunea română.

Aceste propuneri, repercutate și transmise poporului prin vocea tribunilor, se adoptară cu aclamațiuni și cu aplauze. Atunci Bărnuțiu cetii formula jurământului, care, după ce se adoptă, se recită de către popor cu o solemnitate religioasă.

Cu aceste s'a încheiatu ședința din ³/₁₅ Maiu.

XXVI.

Secretarii se consultară între sine cum să termine mai curând lucrările, pentru ca să pôtă libera poporul a se duce pe acasă. Lucrarea cea mai esențială fu petițiunea către împăratul în care să se arate dorințele națiunii. Laurianu se însărcină și o făcu. A doua zi redeschidându-se adunarea, elu se sui pe tribună și cetii proiectul petițiunei. Acesta cuprindea 16 puncte memorabile :

1) Cererea unei diete reprezentative, la care Români să fie chemați a trimite deputați în proporțiunea numărului lor. Români să aibă dregători lor naționali în toate ramurile. Limba română să serve ca oficială în față cu Români.

2) Independința Bisericeii române fără distincțiune de confesiune. Restabilirea Mitropoliei Române și a unui sinod generalu anualu.

3) Desființarea iobăgiei (clăcei) și a decimelor, fără despăgubire.

4) Libertatea industrială și comercială.

5) Desființarea dăreii asupra vitelor.

- 6) Desființarea deciuielei metalelor ce se exploatează în coperinsul țerei.
- 7) Libertatea de a vorbi, a scrie și a tipări.
- 8) Libertatea individuală și dreptul adunărilor.
- 9) Tribunale de jurați cu publicitate, în care apărările se se facă verbale.
- 10) Guarda națională. Miliția română se aibă ofițeri români.
- 11) Regularea miczuinelor (hotărnicilor) prin comisuni mixte.
- 12) Dotarea clerului român din casa Statului, ca cele-l-alte cleruri.
- 13) Intinderea instrucțiunii publice, prin scoli primare sătesci, gimnasil, institute militare și tehnice, seminarii, universități, și altele.
- 14) Egalitate de dări și ștergerea privilegiilor.
- 15) O Constituțiune nouă făcută prin o Adunare Constituantă a tuturor națiunilor (țerei), pe basele libertății, egalității și frațietății; codici nouă de legi civile, penale, comerciale.
- 16) Causa Uniunii cu Ungaria se nu se tolereze a se desbata până când Români nu vor lua parte în camera legislativă ca națiune constitutivă; alt-felū de s'arū urma, Români protestă cu solemnitate.
- Poporul priimi proiectul de petițiune cu strigări unanime de entusiasm. Laurian, Bărnuț, Bariț, fură purtați în triumf și aclamați ca capi și conducători ai națiunii. Entusiasmul general era la culme. Insuși cerul părea impresionat de fericirea generală, căci în momentele acele începū a ploua, și picăturile de ploie poporul le asemăna cu lacrimi de bucurie.

XXVII.

A treia zi se ținū încă o conferință. Astă dată însă nu se făcu de cât verificarea protocolului ședinței II și defigerea

deputațiunii ce lua misiunea a duce petițiunea la împăratul. După această, Adunarea declarându-se terminată, poporul începù a se duce pe la vetrele sale, plinù de iluziuni și de speranțe într'unù viitorù mai fericitù. Dar va! cât de amarù se arată viitorulù acela, atât de dulce visatù atunci!

După plecarea poporului mai rămaseră în Blajù până pe a doua ȃi: cei mai mulți din protopopi, tinerii juriști și studenți, și pușinii Moldoveni și Munteni emigrați, cari prin o întâmplare accidentală avuserămù fericirea a lua parte la o ȃi așa de mare pentru națiunea noastră. Cu inimile noastre tinere și inflăcărare de idealuri frumoșe, împărtășiamù toate emoțiunile frașiloròr Ardeleni, și cu sufletele noastre de români îmbrățișamù aspirațiunile și credințele lorù, identificându-ne sòrta noastră cu a lorù. O dulce ȃi și frumoșă! tu vei fi cea mai prețiosă din suvenirile mele!

La sunetulù unei muzice de lăutarì ce se rătăciseră pe aici, o cétă de vre-o trei-deci de părechì tinere esecutà joculù *călușerilorù*, acelù jocù care a perpetuatù până astăȃi în poporul nostru legenda răpirei Sabinencelorù de către strămoșii noștri Romani. Sèra se făcură serenade pe la cei mai mulți din bărbații iubiți ai poporului. De onórea această ne împărtășirămù și noi Moldovenii.

A doua ȃi ne căpuirămù de trăsuri și plecarămù ca sè ne întórcemù la Brașov.

PARTEA A PATRA

I.

Numărul emigrațiilor noastre se mărise. Eram deja vre-o două-deci. Mai toți ajunseserăm fără bani de cheltuială. Pozițiunea era cam critică, mai ales că, după cum se croia lucrurile, vedeam că n'o să putem sta mult pe aici. Ne făcuserăm suspecti. Nemții se îngrijău tare de ideile pan-românismului, și pe noi ne luaă de apostoli propagatori ai acestor idei; diarele lor buciumaă susă și tare că Români la Blajă numai proforma aă făcută jurământul de credință pentru împăratul; în realitate însă s'ar fi plănuită înfițarea unei împărații daco-romane! — Pe de altă parte Ungurii ne luaă dreptă emissari russesci, și insinuaă că noi am fi organizată Adunarea de la Blajă. și că jurământul de acolo s'a făcută pentru Impăratul Nicolae!

Adunarea de la Blajă făcuse o revoluțiune mare între Ungurii.

Se vorbea că Săcuii grăniceri aă se se pogore de la munții și se vie ca se trecă sub sabie pe toți Români. Sciri din ce în ce mai sinistre se răspândiaă în tôte țilele. Chiar în Brașov se vorbea că Săcuii din satele vecine era se calce orașul fără veste, se măcelăriaă pe Sași și pe Români.

Intr'o séră eă, cu Lascar Roseti, ne dusesemă la ună casină

român. Acolo cetiamă gazete și convorbiamă cu câți-va cunoscuți.

De o-dată aușimă bătendă tobe de alarmă. Eșimă în balcon și vedemă o mișcare mare pe uliță; apoi impușcături în partea meridională a cetății. Ceī din prejurul nostru începură îndată a dice: *Săcui! Săcui! la arme, la arme, băcți!* Intr'o clipă casinul se deșertă, și noi, plini de grijă, ne scoborirăm. Eșindă în uliță, vedemă câți-va civili cu armele în mână, alergândă în direcțiunea porții de la vale a cetății. Aceștia erau soldații gardei naționale. Intălnimă pe un ofițer: îl întrebămă ce este? elă ne răspunde, grăbită, că se ne ducemă pe acasă, se nu stămă pe uliță căci pôte să ne ajungă glonțele. În adevără impușcăturile se îndesău. Atuncea am începută și noi a îndesi pașii. Ajunserămă la otelă. Acolo găsiu pe ai noștri pregătindu-și armele. Nimenă din otelă nu sciea ce este; nimenă nu avea curagiulă se éșă ca se ne încredințeze ce este. Eă luaiă o pușcă și eșiu răpede în stradă. De acolo mă îndreptaiă către loculă unde se aușia impușcăturile.

Porța cetății nu era departe. O găsiu deschisă. Treciui pe sub dănsa, și acolo vădui scănteierile impușcăturilor de aproape: vedeamă chiar glonțele care vijia în drépta și în stânga ca stele cădătoare. Aușiamă mai la vale o strigare de comandă militară, apoi sbierăte, urlete, văierări. Cu tôte acestea nu înțelegeamă nimica. În fine mă aventuraiă se ieu direcțiunea la drépta pe marginea șoselei. Intălniui o companie de guardă națională. Cunosciui ună român. Intrebaiă ce este. În spuse că se bată soldații între ei: o companie de Galicieni ce venise să schimbe garnisona din Brașov compusă din Italieni, se luase la cértă pentru amantele loră, și ast-fel eșiseră la bătaie. Un ofițeră ce eșise ca se le comande a se retrage, fuse străpunsă cu baioneta. Se uciseră vre-o trei-șeci de inși; câți-va se răniră. Generalulă comandantă al cetății, aducendă tunurile și îndreptându-le în contra loră, cu mare greă reuși a-i face se supună.

II.

Cât despre greutatea lipsei de bani, în curând ne puserăm la cale. Negri, al căruia nume avea creditul între Români, găsi de se împrumută cu o sumă bunisôră.

Indată ce elu avu bani, avurămă toți: punga lui generosă ca și inima-î frumôsă, se deschise pentru toți cei ce aveau lipsă. Cu asemenea sacrificiuri, cu asemenea liberalități, prodigate prin Franția și prin alte locuri, acestu nobilă bărbatu își perduse frumôsă avere ce moștenise de la părinți.

Dar în zilele acele de efervescință politică, nu ne puteamă opri de a nu cugeta la afacerile din lăuntru ale țerei noastre. Făceamă consiliabile îndesite, și ne formulamă bazele pe cari să reorganizămă țera, după ce vom reuși a intra în ea. Încheiarămă ună actă prin care ne obligamă a lucra pentru Unirea Principatelor, pentru emanciparea țiganilor, pentru împrôpietărirea țeranilor, pentru armarea poporului, și alte reforme frumose ce aveau de scopă rădicarea Românismului din miseria în care se afla.

Cei mai mulți din noi sciau cu încredințare că în țera Românescă trebuia să prorumpă o revoluțiune politică și socială. În așa alternativă, ne credeamă și noi moralicesce îndatorați a lucra ceva. Ceea ve vedeamă mai înainte de tôte că trebuia de făcută, era o nouă mișcare în Moldova spre a răsturna guvernul: lucruri prea cutezătore, ce e dreptul, dar care vedeamă că se făceau pe atunci în tôte părțile, mai în tôte zilele, căci ne aflamă în anulă revoluțiunilor. Ne ocuparămă până și de guvernulă provisoriu ce trebuia să proclamămă. Pentru ca să reușimă însă, ne trebuia brațe multe și arme. Cum să facemă? Atuncea ne veni ideea să organizămă o oștire de Transilvăneni, Bănățeni și Bucovineni, și să intrămă în Moldova pe trei părți diferite. Cu așa plană chimerică, M. Iepureanu și L. Roseti, se duseră în Banat; alții se deciseră

a merge să se înțeleagă cu Româniî de pe la Abrud ; iar alții să trecă în Bucovina ca să lucreze în întelesulă acesta.

Între acești din urmă mă alăturaiu și eu. Găsiamă mai sigură să mă ducă în Bucovina, ca să mă depărteză de Transilvania, unde lucrurile se înfierbântău din și în și mai tare.

III.

Plecaiă într'o trăsură cu amiculă meu Casimir, cu vechiulă meu camaradă Balș și cu Zaharia Moldoveanu.

Ni s'a întemplată să trecemă prin Cluj chiar a doua și de 17 (29) Maiă, când se deschise Dieta Transilvană. Totă orașulă era într'o sêrbătore. Pe tôte casele se vedeau fluturândă stindardele maghiare, pe cari se vedea scrisă : Unirea cu Ungaria.

Dieta, sau Adunarea provincială a Transilvaniei, compusă după vechile legi ale țerei pe bazele regimului aristocratică, represinta mai în unanimitate elementulă maghiaro-secuiă ; prea puțină Sași, și numai clerul din partea Româniloră, luaș parte în această Adunare.

Ast-felă compusă, Dieta, de la cea întâi ședință, proclamă Unirea Ardealului cu Ungaria, fără a da ascultare protestărilor legitime ale Româniloră, ce i s'au transmis prin Episcopulă Șaguna și prin o deputațiune de la Blajă.

Dieta Transilvaniei, după Constituțiunea de până atunci, se compunea din 310 reprezentanți, repărțiți în modulă următoră :

1) După religione .	}	Catolic	141
		Reformași	119
		Evangelic	34
		Unitari	14
			310

2) După națiunii . . .	<table> <tbody> <tr> <td>Ungurî . . . . .</td> <td>161</td> </tr> <tr> <td>Secuî . . . . .</td> <td>114</td> </tr> <tr> <td>Saşi . . . . .</td> <td>35</td> </tr> <tr> <td></td> <td><u>310</u></td> </tr> </tbody> </table>	Ungurî	161	Secuî	114	Saşi	35		<u>310</u>
Ungurî	161								
Secuî	114								
Saşi	35								
	<u>310</u>								
3) După staturî sau caste	<table> <tbody> <tr> <td>Nobili (aristocraŃi) . . . . .</td> <td>245</td> </tr> <tr> <td>Burgari (cetăŃeni) . . . . .</td> <td>65</td> </tr> <tr> <td></td> <td><u>310</u></td> </tr> </tbody> </table>	Nobili (aristocraŃi)	245	Burgari (cetăŃeni)	65		<u>310</u>		
Nobili (aristocraŃi)	245								
Burgari (cetăŃeni)	65								
	<u>310</u>								
4) După titluri şi ranguri sau nascere	<table> <tbody> <tr> <td>Ca oficiali . . . . .</td> <td>62</td> </tr> <tr> <td>Ca notabili sau regalişti . . . . .</td> <td>153</td> </tr> <tr> <td>DeputaŃi . . . . .</td> <td>96</td> </tr> <tr> <td></td> <td><u>310</u></td> </tr> </tbody> </table>	Ca oficiali	62	Ca notabili sau regalişti	153	DeputaŃi	96		<u>310</u>
Ca oficiali	62								
Ca notabili sau regalişti	153								
DeputaŃi	96								
	<u>310</u>								
5) După cum sunt chemaŃi sau aleşi	<table> <tbody> <tr> <td>ChemaŃi de Domnitor . . . . .</td> <td>198</td> </tr> <tr> <td>Aleşi . . . . .</td> <td>96</td> </tr> <tr> <td>Chem. şi tot odată al. . . . .</td> <td>16</td> </tr> <tr> <td></td> <td><u>310</u></td> </tr> </tbody> </table>	ChemaŃi de Domnitor	198	Aleşi	96	Chem. şi tot odată al.	16		<u>310</u>
ChemaŃi de Domnitor	198								
Aleşi	96								
Chem. şi tot odată al.	16								
	<u>310</u>								

Numai după acestu tablou se pôte vedea ce monstruoasă ConstituŃiune avea Ardealul. Ei bine, cu toate acestea, Ungurii ce au ameŃitŃ lumea cu liberalismul lorŃ, şi astăzi susŃinŃ legalitatea votului din 1848 al Dietei aceŃsteia.

IV.

Ne aflamŃ în ClujŃ pe la 17 (29) MaiŃ. Era unŃ timpŃ frumosŃ; si mai alesŃ cŃ aceste locuri sunt favorisate de naturŃ cu cea mai frumoasă climă. ClujulŃ este mare şi destulŃ de plăcutŃ: uliŃe regulate, arhitectură modernă şi elegantă; rânduiele bune, curăŃenie, miŃcare multă industrială şi comercială. În majoritate locuitŃ de Ungurii, elŃ represintă fanatismul maghiarŃ în totă puterea cuvântului: nu vedeai de cât costume naŃionale; auŃiaŃ la toŃi opincarii şi bocâncarii zuruindŃ pîntenii; urechile-Ńi erau lovite neîncetatŃ de *teremtetem* şi alte

cuvinte aspre, cari sunt in natura limbei Unguresci. Apoi pe toate casele, pe toate edificiurile publice, la toate ferestrele se vedea fluturand stindardele maghiare; in toate partile, pe stindarde, pe pereti, se vedea inscriptiunea *Unio*, sau *Eljen unio*. Acesta se explica prea bine: caci Ungurii cu majoritatea lor in Dieta, cu influenta guvernului ce le era in mana, proclamasera Unirea Transilvaniei cu Ungaria. Acesta urmare arbitrara si nedrepta, invilita cu forma legalitatii, fu cauza infri-coșatelor vearsari de sange ale nenorocitului resboiu civilu ce irupse nu tarziu intre Romani si Unguri; calamitate care a costat aproape o sută de mii de capete de Romani si Unguri, perdute fara nici un folos!

Dupa ce prandiseram la ospetaria unde traseseram, camaradii mei, obosei de excursiunile ce facuseram, simtira trebuinta a se repausa. Eu insa, setos de a mai vedea aceste locuri straine pentru mine, ma aventuram pe ulite, si din strada in strada, me pomeniiu afara din bariera. Acolo deteiu cu ochii de o gradina intinsa. Adoratoru al umbrei si al verdetei, intraiu in launtru si me afundaiu in nisce aleie frumoșe, boltite cu ramurile arborilor ce erau imprejurulu lor. Nu era mai nimeni care se-mi intrerupa admirarea acestei frumoșe gradini; nu mai vedeam nici sorele ce scapeta catre apusul se; nu ascultam ne cat fasiitulu frunzeloru batute de un vantuletu ușor si cantarile privighetorilor de prin cranguri, cu cari doriama a rivalisa, daca natura mi-ar fi datu dorulu cantarii.

V.

Umblandu prin aleiele acelea, de odata zarescu pe o banca izolata, o dama imbracata in negru si fiindu o carte in mana. Cand me apropiaiu, o salutaiu fara se voiu; caci uitandu-me la ea, veduiu o frumusețe rapitoare. Ea se inclina puțin la salutarea mea; si atunci me intelniu cu nisce ochi in care eram gata a me ineca, daca m'asi fi pututu transforma intr'o

rață de sóre saú într'o musculiță aeriană. Simțiiú picióarele mele slăbindú de sub genuchí, pașii mei rărindu-se fără de voie, și tēemplele mele sbătēndu-se. «De, drace! țiseiú in sinemí; sē nu cum-va sē mē ímpingí la vre-o aventură!»

Mē mai înturnaiú. Trecuiú íarășí pe lângă acēstă damă. Íarășí o salutaiú. Ea, fără a se mai mișca, se uită lungú la mine.

Dupē ce făcuiú vre-o cincí pași înainte, íarășí mē înturnaiú, astă-dată decisú a o acosta.

— Imí permiteți a vē întreba, dómna mea...

— *Ncmtudum*, respunse ea.

Înțelegēndú că nu scie romānesce, cercaiú a-í vorbi nemțesce, grescesce, italianesce. Ea însă imí răspunse totú cu *nemtudum*. In fine íi adresaiú cuvēntulú in limba franceză. Acēstă limbă, de și cu greutate, totú o vorbia puținú. O întrebaiú dacá e dómna acestei frumóse grădiní. Ea imí respunse afirmativú. O întrebaiú dacá e măritată; ea puse batista la ochí, și părú a suspina. Íi mai făcuiú câte-va întrebări, dupē care înțeseiú că am a face cu o persónă de distincțiune și cu o ființă ce suferia de o mare nenorocire.

Incepú, dupē aceste, și ea sē-mí facă felurite întrebări. Vēdēndú că am a face cu o maghiară, mē feriú de a-í spune că sunt romānú, sciindú inverșunata ură ce aveau Maghiaríi in contra Romānilorú din invecchite timpurí; íi spuseiú că sunt unú cālētorú francesú, venitú cu misiuní archeologice prin Transilvania.

Ea mi se arătá atuncea prea mulțamită: mē întrebá de câte țile mē aflu in Clujú, unde sunt la otelú, cum mi se pare țera, cât am sē mai staú pe aci, — și alte întrebări mărunte de carí nu-mí mai aducú aminte. In mijloculú întrevorbirií, ea se sculá. Íi oferíú brațulú. Ea însă mē refusá, dicēndú că e tărđiú, și că catá sē reintre in casá. Cutezarea mea merse páná a-í cere voie de a o visita. Ea imí respunse cu unú surisú graciosú că francesíi sunt tot-d'a-una bine-veniți in casa Maghiarului.

Dupē acēsta mē ținuiú de ea, și trecēndú prin câte-va co-

tituri și cărări, mă văduii sub peristilul unei case cu două caturi, mică dar frumoasă și bine îngrijită. Conduș de ea, intrai într'o mică sală din catul de jos, care după mobila-mentul se părea a fi cameră de recreațiune. O lampă era aprinsă pe o masă rotundă. Un bătrân se înfățișă. Ea îi adresă câte-va vorbe, după tonul cărora înțelesei că vorbesce cu un servitor.

În curând, după ce ne aședarăm pe scaune, veni o bătrână, pe care mi-o recomandă de mamă a sa, și care nu scia nici o limbă altă de cât cea maghiară.

VI.

Aci juna și frumoasa maghiară, după ore-carî convorbiri trecătoare, mi spuse mai multe lucruri despre ea și familia sa.

Tatăl se era adevărat maghiar, nobil magnat, cu un arbore genealogic de mai mulți secol, aristocrat în totă puterea cuvântului, și mare proprietar de feude în Transilvania. Bărbatul ei, cu care se măritase de vre-o șapte ani, se trăgea diutr'o familie românească ; dar părinții părinților se încă, renegaseră naționalitatea lor și îmbrățișaseră naționalitatea maghiară, ajungându prin acesta la demnitățile și privilegiurile nobililor de sânge. În marea mișcare națională a Maghiarilor, socrul și ginerele, se aruncară cu tot entuziasmul și devotamentului caracteristic rasei Avarilor și Hunilor. Amândoi aceștia depuseră tesaurile lor pe altarul patriei, și lăsându-și femeile la Cluj, incinseră săbiile și alergară la războiul ce se declarase de curând între Croați și Unguri. În fruntea cetelor lor de voluntari Honved, ei luară parte la mai multe lupte, și căpătaseră mai multe succese ; dar în cele de pe urmă, plătiră impetuositatea lor cu mare preț ; într'o bună dimineață cadavrele lor se găsiră gole pe un câmp de bătălie, unde cu o zi mai înainte îelacici triumfaseră. Ast-fel, aceste

două văduve purtau doliul cu resignațiunea și cu mândria de martiri ai cauzei naționale.

Abia tânăra maghiară apucase a-mi da aceste puține relațiuni, intrerupte adese de lacrimi și suspine, dominate însă cu o putere în adevăr eroică, — și mă vedui de o-dată inconjurat de o societate numerosă. Mai multe rude și amici ai domnei de casă, umplură salonul. Fusei la toți presintat, dar numai cu vre-o trei putuți abia conversa, fiind-că limba franceză nu prea era în uzanță pe atunci între familiile maghiare; și fiind-că maghiarul, în genere, este din natura sa atât de mândru de limba și naționalitatea sa, în cât limbele străine le desprețuesce și prea rară care învață câte una. Mai toți noii veniți erau oameni politici: deputați, demagogi, diaristi, funcționari. Nu era vorba de cât despre marea faptă a proclamării Unirei. Entusiasmul era general: chiar în ochii văduvelor maghiare scânteia atât de tare veselia și fericirea, în cât păreau a-și fi uitat de doliul lor.

În mijlocul acestor oameni fanatici, numai eu singur eram fără voia mea trist, îngrijit și deconcertat, căci de unde pornisem ca să mă înfig într'o aventură de femeie, mă vedeam incurcat într'o societate patriotică cu sentimente oposite.

— De ce nu te bucuri și d-ta ca noi? mă întrebă unul ce era deputat.

— Imi pare rău, răspunsei, că nu pot să fiu vesel. Pre cât admir entusiasmul vostru, pre atâta mă întristez că nu-l vedu pentru o cauză mai justă.

— Ce vrei să dici?

— Voi să dici că prevădu mari nenorociri, atât pentru țera acesta, cât și pentru națiunea voastră. Fapta de astă-zi, cu al căreia triumf vă glorificați, o să tragă după sine calamitățile războiului civil, și Dumnezeu știe câte nenorociri...

— Pentru ce?

— Pentru că proclamați Unirea, fără consimțământul și înțelegerea prealabilă a Românilor, populațiunea cea mai nume-

rósă din Ardeală ; și nu prevedea la ce extreme de desperare potă să ajungă acestă poporă insultaă ast-felă !

Dómna de cacă distribuia ceaiulă, și cu ocupaăinea acésta nu băgase de sémă vorbele mele. Iar Maghiară ce erau aci începură a se uăta de o-dată ună la alăi ; și, încetândă de a maă vorbi cu mine, începură a vorbi între eă unguresce, arătândă mă mereă cu degetulă.

Atuncea înăleseiă efectulă imprudenăei mele. Eă lovisemă pe Ungură in buba care-ă durezza : vorbele mele fură ca nisce trăsne'e pentru eă ; și indată înăleseiă că persóna mea era aci ca ună scandală. Imă luaiă pălăria, pretestândă că e târăiă, și điseiă adio dameloră din casă. După acésta, făcendă o reverinăă către ceă-l-ală domnă, eăiă.

VII.

Credeamă că ast-felă aventura mea era terminată. De unde intrasemă in casa acésta cu cugete amoróse, eăiamă cu sufletulă indignată de ideă politice. De unde intrasemă cu itusiună de fericire, eăiamă cu ingrijire.

Traversândă grădina, mi se pără că două ómenă mă urmărescă. Indesaiă paăiă. După ce eăiă din aleele cele întunecóse, mă opriă puăină, și vėđuiă, la lumina luneă, că aceă două ómenă erau chiar dintre persónele cu care întrevorbisemă cu o oră maă 'nainte. Eăiă din grădină, și intraiă in cetate. Imă aruncaiă ochiă înderėptă, și vėđuiă că acele două persóne tot mă urmăriaă.

Ună orologă de la o barieră bătea đece ore și ună pătrară. Prăvăliile erau închise. Pe strade nu circula de cât soldaăi și garda naăională. Oamenă ce mă urmăriaă indesiseră paăiă, ună eăiseră inainte. Í vėđuiă schimbândă câte-va vorbe cu o companie de gardiăi, și apoi depărtându-se.

Când am venită in dreptulă gardiătiloră, mă vėđuiă inconjurată de eă ; începură a-mă vorbi unguresce și nemăesce. Le

spuseiū romānesce cā nu înțelegū. Unulū din ei atunci imi vorbi în limba mea.

— Cine esci ?

— Omū bunū.

— De unde vii ?

— De la contesa... unde am petrecutū sēra.

— Dar de la Țece cēsuri, nu mai e slobodū sē umble nimeni pe ulițe.

— N'am sciutū ; sunt străinū.

— Pasportū ai ?

— Am ; e la făgădăū.

— Vino după noi.

— Aide.

Inconjuratū de acești omeni inarmați, credeamū cā o sē mergū la otelū, de unde nu mē indouiamū cā o sē mē mântuiū de dēnșii fără nici o supērare. Dar sosindū la o rēspāntie, vȃdșuiū cā sinistrii mei companioni mē impingū la drepta, direcțiune de totū opusā cu calea otelului mēu.

— Ehe! dar unde apucați ?

— La Poliție.

— Dar ce sē facū eū la Poliție ? ce ? mē luați de hoțū ? Ce felū de omeni sunteți D-v. pe aici ? Ce felū de legi aveți ? De voiți sē vȃ încredințați despre mine, veniți la făgădăū, sē vȃ arătū pasportulū, sē vedeți și pe camaradūi mei...

— De prisosū, domnișorule. Porunca este cā cine se va prinde după Țece cēsuri, șē fie dusū la poliție : este *belagerungzustand* (stare de asediū) !

Vȃdșendū cā nu e chipū de opunere, mē supuseiū, ȃicendū în mine : « a dracului aventurā ! » Cu tȃte acestea rȃmāseiū încredințatū cā acēsta era consecința ideilorū politice ce mē hasardasemū a le da pe față în salonulū Contesei ; și cā era o cursā pregătită de cei doui Unguri ce se luaseră după mine.

VIII.

La Poliție, fuseia introdusă într'o cameră mică, unde nu era de cât un pat așternut cu o rogojină.

Păzitorul, îndată ce mă puse aci, eși și încuiă ușa pe diu afară. Protestai cu un țipet, dicându că eu nu sunt hoț ; dar drept răspuns nu auzii de cât câte-va *teremtete*. Din nefericire, în dreptul grilei mele ferestre era un felinar : astfel aveam fericirea de a nu mă vedea în întunecă. Dar necazul meu fu mai mare când căutai în stivă și vădui că nu luasem portofoliul cu mine. Dacă l'ași fi avut, negreșit că ași fi făcut o meditațiune dureră, prin care ași fi blestemat și Unguri, și contese, și Cluj, și tot neamul maghiarilor.

Ca să mă distra, măsuram camera mea în tot sensul, și cu pași, și cu palma, și în larg și în lung. Nu mi venia să mă culc, căci rogojina nu era prea elastică. De necaz mă suiam pe pat și umblam pe el. Singurul lucru ce mă incomoda erau nise insecte mărunte cari se urcău mereu pe mine și mă pișcău ; dar după ce înțelesei că aceste nu erau de cât purici, mă mângăiam cu poetica cântare a grierilor. De atunci, vă mărturisesc, am căpătat o mare dragoste pentru grieri : cea mai plăcută mulțămire a mea este ca să am în camera mea unde dorm un grier.

Nici odată n'am așteptat ziua cu mai mare nerăbdare.

Când am văduț răsărind aurora, mi am adus aminte de frumoșele gene ale primei mele amante când le deschidea deșteptându-se din somn la strigarea mea amoră. Iar când am văduț răsărind soarele, mi s'a părut mai dulce de cât prima zi când am văduț lumina, (cu toată că pe acesta, drept să spun, nu o țiu minte).

IX.

Camarașii mei, după ce mă căutaseră totă seara, vădându că nici a doua și dimineță nu venimă la oțel, intraseră în miș de bănuiele ; mai ales că fusese vorba să plecăm de dimineță. Unul din ei merse la capul Poliției. Acesta nu scia încă nimica ; cu toate acestea îi promise că va da ordine de cercetare. Acastă împrejurare aduse pe capul Poliției mai de dimineță la postulă seă.

Pe la 8 ore, aușii deschidându-se închisorea mea. Fuiă poftită afară și condusă inaintea Polișaiului. Fără a sci cine era omulă către care eramă infățiată, când vădui în aceeași cameră pe camaradulă meă Casimir, mă aruncaii pe dată în brațele sale.

După ce fuiă expusă la ună mică interogatoriă ; după ce mi se examină pasportulă, care se găsi în bună rânduială, Polișaiulă, ună Ungură cu mustăți lungi și ceruite, ne spuse că sunt mară băntele asupra noastră. Elă imi aduse aminte de vorbele ce avusemă în seara precedentă la contesa L... Eă încă nu ascunseiă adevărulă, și spuseiă că ast-felă sunt și acuma convincțiunile mele și că nu înțelegă pentru ce așă putea fi bănuită.

— Aă doră nu pôte omulă să se bucure (șiseiă) de atăta libertate în țera acăsta, ca să spue cu franchețe ideile sale politice ? Aă doră asta e legalitatea Ungurască ? Aă doră ast-fel înțelegă Ungurii ospitalitatea ce sunt datoră a da emigranșilor din țerile lor vecine ?

Nu-mă mai aducă aminte ce mai spuseiă mustăciosului meă Ungură ; dar sciă că mă aprinsesemă tare, și-î vorbisemă cuvinte aspre. Elă ne spuse cu francheță că Ungurii se temă de Panslavismă, că s'aă prinsă în mai multe părți emissari rusesci cari aă fost impușcați.

Dar după ce spuserămă Ungurului motivulă emigrărei noastre,

adică mișcarea din Moldova, care nu era de cât o protesta-
 țione în contra protectoratului rusesc, el părù a se convinge
 de adevărù. Ne spuse că suntem liberi, cu cuvântù de onóre
 că vom pleca îndată din Clujù, și că nu ne vom mai ocupa de
 politică.

El ne spuse că sunt ordine foarte aspre de la Ministerul din
 Pesta pentru emissariii politici; și că, dacă ne-am apuca de
 politică și în alte părți, potù se se găsiască funcționari cari se
 nu voiască a ne înțelege; și ast-fel ne-am espune a fi escor-
 tați la Pesta, saù.... și mai răi.

X.

Eșindù de la Poliție, merșerămù la otelù; mâncarămù câte
 ceva, huarămù și câte o cafea cu lapte parfumată cu stă-
 nină după maniera Ungurescă, și apoi plecarămù, fericiți că
 am scăpatù numai cu atâtă din terorismulù ungurescù.

Trecurămù prin mai multe sate legate între ele cu șosele
 minunate.

Satele unguresci se cunosceaù după aspectulù lor teatralù;
 căci la fie-care bordeiù se vedea câte douè-trei stindarde ma-
 ghiare cu inscripțiuni *unio* saù *éljen Coșut*. Pe unele locuri,
 eraù și inscripțiuni scrise românesce, ca se le înțelegeă și Ro-
 mâniil; *unire saù mörte*, *unire saù furci*; și în adevărù că
 în curëndù s'au pusù furci pe tóte drumurile, și Româniil ce
 cutezaù a se pronunța contra Uniriil eraù spânzurați fără nici
 o judecată!

Dupé vre-o patru ore de călătorie, ne oprirămù la cârciuma
 unui satù, ca se rësufilămù caii. Acestù satù, după locuințele
 sale miserabile, se cunoscea că era locuitù de Români, și pro-
 prietate a unui magnatù Ungurù, al căruia castelù se vedea
 albindù nu departe, aședatù pe o cóstă de dealù, ocolitù
 de ziduri și de o grădină întinsă. Comandaserămù ceva de
 mâncare; și până se se gătiască, ne preambulămù la umbra
 unei șandramale ce era în fața cârciumei. Ne puseserămù la

vorbă cu vre-o trei români trecători, cărora le oferisem și de băut. În intervalul acesta, vedeam din când în când intrând și ășind din cârciumă câte un Ungur cu pipa în gură și cu pușca pe umere. Ni se spuse că erau gardiști naționali sătesci: că se dedeseră arme și pe la sate, însă numai Ungurilor, iar Românilor nu. Acești gardiști se tot uita la noi, și părea a trage cu urechia întrevorbirile noastre cu țeranii români. De o-dată ne pomenirăm cu vre-o zece din aceștia, viind și întrebându-ne de unde venim, unde ne ducem și ce fel de oameni suntem. Nemulțumiți de răspunsurile noastre, ne cerură paspoartele. Neputându-le ceti, ne spuseră că suntem arestați, și că trebuie să ne ducă la Graful.

Nu era nici un mod de înțelegere cu acești oameni sălbateci și fioroși. Trebuia să ne supune. Escortați între puști, câte-și patru, furăm duși la castelul Grafului. Norocire că nu era departe.

După ce traversarăm grădina, furăm aduși sub balconul palatului, și ținuți în sora, ale căruia rațe ne frigea ca în frigare. Mai mult de douăzeci de minute stăturăm acolo, așteptându venirea Grafului. În fine acesta se arătă în balcon. Ne adresă vorba unguresce; apoi vedându că nu-i putem răspunde, ne vorbi românește. Ne întrebă ce fel de oameni, și de unde suntem. Îi răspunserăm că suntem Moldoveni, și că dacă ar fi venit și el în Moldova, nu ar fi fost tratat astfel. Îndată ordonă gardiștilor să se ducă, iar el ne pofti sus.

XI.

Graful era un om ca de 70 ani, robust, și cu o fiziognomie plăcută și veselă. El ne eși înainte până la jumătatea treptelor scării, pre când ne urcam. Ne ceru mi de scuse pentru supărarea ce din neînțelegere ni s'a făcut, promițând a ne ținea totă ziua la el, spre a ne arăta ce fel Ungurii

daŭ ospitalitate străinilorŭ. Ne spuse de îndată că suntem oșpeții lui bine-veniți; și că dacă ne face plăcere, putemŭ să ședemŭ mai multe zile la elŭ, să petrecemŭ, să vînmŭ, să ne preumblămŭ. Îndată începŭ a răcni unguresce, și o mulțime de servitorŭ fură ordonați a grăbi cu prânzulŭ.

Refusarămŭ tôte, afară de prânzŭ; căci în adevărŭ de mult nu prânșiserămŭ cum se cade; bucatele de la oteluri se lucra mai mult în sosuri de slănină rîncedă, cu care stomacurile romănesci cam greu se împăca.

Grafulŭ vorbea romănesc destulŭ de bine; numai după accent putea cine-va să cunoscă că e Ungurŭ. Acastă limbă îi era familiară din copilărie, fiind-că satele moșilor sale sunt locuite mai mult de români. Apoi ne mai lămurî, pôte spre a fiata sentimentele noastre naționale, că cu vre-o sută cincî-deci de ani în urmă strămoșii săi erau Români, că are mare dragoste pentru Români, și că cu durere de inimă îi vede rătăciți de missionarii germanismului și ai panslivismului. Graful își trimisese familia la Clujŭ, mărturisindu-ne că că-î e frică, de o jăcherie romănescă.

Ne spuse că unulŭ din fiii săi e depulatŭ la Dietă, ca și densusulŭ; iar că alții trei sunt în oștire la Pesta. El singur rămăsese la moșie, ca să-și păzească casa.

Prânzulŭ care ne dete Grafulŭ, fu splendidŭ. El se arăta transportatŭ de mulțămire pentru întemplarea ce ne adusese în casa sa. În timpulŭ prânzului convorbirea noastră cu el fusese cu totul expansivă; căci era de o bonomie nespusă, și de unŭ caracterŭ foarte veselŭ. Când venia vorba despre politica zilei, el ne ruga să schimbămŭ vorba. Ne afirma că politica nu-î place; dar cu tôte acestea era adoratorulŭ mișcării naționale. Pentru elŭ, Coșut era unŭ semi-șeș, și Göergöei unŭ Achile. Când însă voiamŭ a-î demonstra că politica maghiară în contra celor-l'alte naționalități este fatală, — elŭ nu se opunea, da iarăși ținea că Coșut știe ce face, că acesta nu pôte să greșescă, și că D-șeș ține cu Ungurulŭ.

După prânzŭ, luarămŭ cafeaoa într'unŭ pavilionŭ în grădină, unde admirarămŭ o galerie de tablouri destulŭ de frumoșe.

Ne spunea Ungurul că acesta îl costa peste două mii de galbeni, și că era gustul unuia din fiii săi. Aceste erau toate tablourile istorice, lucrate de pictori maghiari. După acesta ne luarăm ziua bună de la venerabilul Grafit, carele cu multă părere de rău ne petrecu până la eşirea grădinei.

Imi pare rău că între hârtiele mele nu mai găsiu însemnarea despre numele și moșia acestui nobil ungar. Nu târziu însă, după ce trecui în Bucovina, când irumpse războiul civil, imi aducă aminte că am cetit în ziarele după atâtea că castelul în care furăm ospetați fu prefăcut în cenușă cu toată strălucirea sa, și că bătrânul Grafit însuși cădu victimă furiei populare a Românilor ce rădicaseră o cruciată binecuvântată asupra Maghiarilor.

După această romantică și serioasă întâmplare, plecarăm.

XII.

Nu voi mai spune tracaseriele care am mai avut în timpul acestei călătorii mai prin toate satele și orașele ce am trecut. Voi spune însă cele mai principale.

Sera am ajuns într'un oraș care se cheamă Deșu (Déés). Acesta este locuit mai cu totul de Unguri: poate să fie și ceva Români prin suburbi, dar nu ni s'a întâmplat să auzim nici un om vorbind armonioasa noastră limbă.

Furăm duși la un otel miserabil, unde abia găsirăm două păcătoase camere în etagiul de sus. Mă învoiiu cu camarazi mei, ca ei să dormă câteși trei într'o cameră, unde erau trei paturi, iar eu să rămân singur într'una, fiindcă deriam să mă apuc de scris ceva.

Pentru ca să cinăm puțin, ne coborîrăm într'o sală din etagiul de jos, unde era birtul, traversând o mare sală de cafea p'ntre o mulțime de oameni ce se ocupa cu biliardul și alte jocuri obișnuite pe la asemenea locuri. Ne puserăm în curând la o masă lungă, unde în fața noastră locurile erau ocupate de alte persoane. S'a întâmplat ca eu să

mă pună în față cu unu omū ce avea o figură și o căutătură sinistră, și care își răsucia mereu mustățile, după care putea orî-cine să cunoscă că e Ungurū. O pipă mare unгурescă atârna de buzele acestu omū, carele învârtia mereu un paharū cu vinū între degete, uitându-se cu impertinență la noi. Acéstă căutătură, nu sciū de ce, mi se părea insultătoare, și-mi venia să-î observū că nu-lū potū suferi, dar uniforma și sabia ce purta mă ținea în respectū.

După o lungă tăcere, acestū omū imi adresă vorba, pe când scoteamū banii din pungă ca să plătescū socotela mîncărei. Elū imi vorbi românesce, dar după accentū cunoscuī că e Ungurū. Elū încă cunoscū că nu suntemū indigeni. Îi răspunsei la câte-va întrebări cu indiferență, cu rucelă și cu laco-nismū.

-- Sunteți trecători, Domnilorū ?

— Da.

— Veniți din Ungaria ?

— Da.

— Ați vîndutū boi acolo ?

— Da.

— Treceți în Moldova ?

— Da.

— Frumosū trebuie să fie în țera D-vostre.

— Da.

Ast-felū, răspundeamū totū cu *da*, numai ca să mă scapū de acéstă mutră nesuferită, și mai alesū să nu mă aventurezū a vorbi de politică. În fine, fără a-î dice măcarū nópte bună, flū lăsaiū și mă urcaiū cu camaradii mei, de cari mă despăr-țiiū îndată, trecendū în camera mea.

Citiū și scriseiū ca vre-o două ore. Apoi, simțindū că som-nulū mă învinge, stinseiū luminarea și în culcaiū. O ferestră ce era alături cu ușa, despre galeria comună, avuseiū impru-dința să o lasū deschisă, pentru ca să mă uitū cu libertate la lună, și pentru ca să între recorea în cameră, fiind-că era o căldură foarte simțitoare.

XIII.

Mă culcaiî. Nu apucasemî însă a închide ochiî, și de odată auđu ore-carî pași de omî despre galerie. Deschiđu ochiî și vęđu silueta unui omî la feręstră. Atunci puiî mîna pe unî pistolî care-lî aveamî sub perină. Individulî meî, după ce se uită lungî pe feręstră, sări în lăuntrulî camereî mele; se duse întinsî la unî patî ce era aprópe de feręstră, și se culcă. De îndată, îl auđiiî sforăindî. Aprinseiî lumânarea, și cu pistolulî în mână, mă duseiî la elî. Îmî fu peste puțină se-lî deșteptî. Era unî june ca de 20 anî, îmbrăcatî unguresce cu haine fine; era roșu la față ca o sfeclă și puția a holercă ca o bute. Înțeleseiî de îndată că trebuia se fie vre-unî nenorocitî de beivî; și în simjimintele mele filantropice și umanitare, găsiiî că mai bine făceamî se-lî lasî se dormă, de cât se facî gălăgie chemândî pe ómeniî otelului ca se-lî dea afară.

Mă culcaiî de a doua óră; însă astă dată mă îngrijiiî a închide și ușa și feręstra despre galerie, lăsândî deschisă o altă feręstră care da într'o uliță strimă și întunecósă. Dar pe când mă fura somnulî, simțiî iarăși o mișcare pe lângă feręstra deschisă și pe lângă peretele despre uliță. Mă sculaiî, îmî aruncaiî ochiî pe feręstră, și vęđuiî că unî omî pusese o scară, și se gătia se se urce.

«La dracu! țiiseiî în sine-mî, asta e seriosî. Negreșitî că acesta e unî hoțî. Dar se vedemî ce comedie o se mi se mai întemple.»

Iaî în mână pistolulî cu douę focuri ce aveamî, și mă virî răpede sub patulî beivului care dormia, decisî a mă servi de arma mea numaî la cea din urmă extremitate.

Hoțulî, îndată ce sări pe feręstră, merse întâiî la patulî meî; neaflându-mę acolo, merse la patulî cel-altî. Simțiî o sguduitură în patî; apoi o mugire surdă; apoi auđiiî o cel-

căire ca dintr'o victimă injunghiată ;... apoi o tăcere profundă. După acesta, vedui că hoțul, luându ceva de pe pat, sări pe ferăstră inderăptu cu iuțelă.

Atunce eșii răpede de sub pat ; alergaiu la ferăstră, și o închisei.

Eșiiu apoi afară, și începui a țipa ca un nebun, strigându : hoții și tilharii !

Totul otelul se ridică în picioare. Camarații mei eșiră ; și eram atăt de confus, în cât nu sciam ce să le spun. În fine intrară mai mulți omeni în camera mea, și se constată faptul. Victima era cunoscută : era un fiu al Polițaiului din cetate, cunoscut de toți ca om cădutu la beție. Oamenii din otel spunea că acesta bese până după međul nopții în circiuma din rindul de jos ; și că adeseori avea obicei a se urca furișu prin camerele de sus și a se culca unde găsia deschis. Nenorocitul era lovit cu un pumnariu la inimă, în peptu și în git. Se căută cu deamăruntul și nu se găsi asemenea armă la mine. Apoi, după spusa mea căutându-se, se găsiră câte-va picături de sânge pe marginea din afară a peretului despre ferăstră. Pe lângă aceste, se constată că lipsia un mic sac de voiagi al meu, sac cu care mă veduseră mai mulți când am venit în otel, și pe care-l pusesem în patul pe care se culcase bețivul meu.

XIV.

Cu turburarea și vuetul acestei afaceri, trecură mai multe ore. Se făcuse chiar ziua. Fie-cine își pte închipui spaima și îngrijirile mele. Eu strigam mereu să vie Poliția, pentru că încă nu vedeam omeni de ai Poliției. În fine, cu mare bucurie vedu pe Ungurul cu mustățile răsucite, care ședuse de cu serea la locandă în fața mea. Cum vedu pe omul acesta, alergu și m'apucu de gatul lui. El de o dată începă a țipa, pronunțându câte-va vorbe unguresci care eu nu le înțelesei ;

apoi leșină și cădă jos. Rămăseii uimită; nu mai sciamă ce se petrece în jurul meu.

Ce se mai lungesc descrițiunea? Ucigașul era chiar acesta, și victima era fiul său! El, de și în serviciul Poliției, avea deprinderea faptelor criminale. I se păruse că puna mea este grea; și fiind sigur că vëndusem boi la Pesta, își închipuia că voi fi având bani mai mulți. El se vede că aflase camera mea, și ast-fel venise să măucidă. Tipetului și leșinului său era căci credea că vede în mine o fantasmă, a căreia realitate creșuse că a ucis. Apoi când vedă pe fiul său mort, mărturisi de îndată crima sa, dicându că degetul lui D-șeu l'a pedepsit cu însuși sângele său!

Alți agenți de ai Poliției aduseră îndată de la casa ucigașului sacul meu de călătorie, pe care lă găsii neatins. După acesta ne grăbirăm a pune cai și a pleca, cu dorința de a ne depărta cât mai curând de acest loc ce ne însuflase atâta spaimă și îngrijire.

XV.

A doua zi am ajuns, cam pe la amiaza-și la Bistrița. Fiind-că de aci înainte nu mai era vre-un oraș la care se putem ajunge seara, și fiind-că minaciul nostru avea trebuință să-și repauseze cai mai bine, ne deciserăm a mânca aice.

Îndată ce ne restaurarăm stomahurile cu o mâncare mai multă sa mai puțin mistuibilă, eșirăm pe jos ca să vedem orașul, și împrejurimile sale.

Acastă localitate, chiar după numele său, ne însuflă un deosebit interes. În Moldova avem riul Bistrița, ale căruia sorginți le sciam că vin din Transilvania; apoi mai avem o Mănăstire numită Bistrița; apoi în țera soră, în Muntenia, mai era încă o apă și o Mănăstire cu asemine numire. Pentru ce aceste riuri, aceste monastiri și această cetate, să fi

luatū unū singurū nume? Eată în adevărū, materie care ar fi bine sē o exploateze archeologii, căroră Statulū le dă banī de cheltuielă pentru misiuni sciințifice fără sē facă adesea mai nimica; ei arū putea sē ne lămurescă dacă vechia numire *Bistertia* de prin cronicile latine se cuvine a se da cetății, riurilor săū Monastirilorū. Eū însă, acuma voiū veni la lucruri mai ușorū de naratū, și mai lesne de cercetatū.

Acéstă cetate, situată la confiniile Maramureșului, din învechite timpuri a fost disputată de Domniī Moldovenī. Pe aicea își făcuse cale Dragoș-Vodă când a emigratū din Transilvania și și-a fundatū unū tronū în Moldova; și apoi aici era unū punctū strategicū, de unde Moldoveniī puteau împedica năvălirea Ungurilorū în secolulū de mijlocū. Ast felū, Bistrița ca și Ciceulū, ca și cetatea de Baltă, de mai multe ori cucerite și pierdute, aū fostū mai multū timpū feude ale Domnilor Moldovenī. Acestea serviau totū odată de asilū Domnilorū romāni în casuri estraordinare când se vedeaū respinși de incursiunile tartare săū alungați de resbóiele civile. Aice se țineaū garnisóne moldovene, și erau palate domnesci, ale căroră urme, vai! s'aū stersū de cruđimea timpurilorū. Acuma (adecă la 1848), numai de-asupra unei porți se vede săpatū în petró unū capū de zimbru ce memorează de bună seamă cea din urmă cucerire a lui Pe'ru Rareș la 1530.

Bistrița, odinióră ocupată și stăpinită de Romāni, astăzi este unū orași străinū, ca tóte orașele și cetățile din Transilvania. Sași și Ungro-Săcuii luară loculū Romānilorū; căci după decodența domniilor romāne din Principate, și Romāni din Ardélū aū căđutū sub tirania celorū trei națiunī, secundate de Unguri și de Austriaci.

A doua și de diminetă điserămū adio Bistriței, întristați de suvenirile și de decăđința sa.

XVI.

Cum trece cineva de Bistrița înainte, și se afundă în Carpați, este lovită la fiă-care pasău de vederea locurilor celor mai pitorești și mai desfătătoare. Natura este atât de bogată, în cât poate dice că a descălecată D-șeu pentru fericirea celor ce locuescū aice. Clima pe aice face unū contrastū fōrte vederatū cu acea care domnesce în sudulū Transilvaniei despre Brașov : ea se asemănă prea multū cu clima munțilorū Munteniei care se uilă cătră Dunăre.

Satele în genere sunt locuite de grănicerī. E o plăcere ca sē trecă cineva prin aceste sate. Organisațiunea lorū, disciplina și vieța locuitorilorū, merită a le studia orī-ce bărbatū de Statū.

Pământulū este proprietate a grănicerilorū : ei sunt usufructierī perpetuī ; și pentru acēsta aū sarcina de a purta armele cu toți, părinți și fiī, din tinerețe până la bătrânețe.

Eī păzescū granițele : altū serviciū nu facū, și din liniile granițelorū nu essū de câtū la întâmplări de invasiuni și de pericolī mari pentru monarhie.

Oprindu-ne la unū satū mare, alū căruia nume cu părere de rău l'am uitatū, avuiū curiositatea a visita scōla care se vedea la ore-care distanță. Era tocmai în orele de prelecțiune. Îndată ce-mī spuseiū nmele, profesoriī mă înconjurară cu ceremoniele cele mai măgulitoare : ca unī carī cetiseră câte ceva din scrierile mele în Gazeta de Transilvania, imī arătară o mare considerațiune. În scōlă, erau peste trei sute de scolarī de tōte vârstele. Studiele se făceaī după metoda mutuală, în limba română și germană. Din aceste scoli, Austria recrutēză pe căprari și mai pe toți funcționariī ce-ī trimite în serviciulū agențielorū consulare din Principate.

Scolariī sunt toți esternī ; cu tōte aceste, de la celū mai micū până la celū mai mare, toți sunt supuși disciplinei mi-

litare. La scôlă, fie-care vine cu pușculița sa de lemnă pe umăr. Profesorii mă făcură să vëdă manevrele lor. Într'o clipă toți copiii se împărțiră în cete și în companii, aședându se cei înalți în frunte și cei mai scurți în urmă ; căci erau de tôte virstele și de tôte taliele.

Ei aveaă dintre ei ofițeri de tôte gradele, și făcură cu o precisiune admirabilă, o mulțime de evoluțiuni militare. A fostă o adevărată plăcere pentru mine, ca să vëdă aceste lucruri, și cugetamă mereu la organizarea unoră ast-felă de instituțiuni și pe la noi.

XVII.

Calea ce străbate Carpații în trecerea din Ardeală spre Bucovina, este minunată. Șoseua este lucrată totă din cremene pisată, și săpată în massivulă munților. Se uimesce mintea omulă de mărimea acestoră lucrări gigantice : în adevăr, vëdëndă acele văi prăpăstioșe umplute, acele stânci uriașe sfărâmate, și traversândă văile și delurile în trépădulă cailoră, nu pôte a nu se minuna cineva de geniulă și puterea omenescă. Trecerea Carpaților era o călătorie feerică pentru mine : la totă pasulă vedeamă peisagiuri noue, și aș fi dorită ca o asemenea cale să nu se mai termine.

Cum trece cineva de vârfulă munților, se vede într'o climă cu totulă diferită. Arborii chiar aă o expresiune mai severă și mai posomorită. Verdeța e mai négră și mai tristă. Plantele sunt mai mică și mai aspre. Aerulă e mai umedă, mai rece, și mai pëtrunțătoră. Codrii sunt mai sëlbaticii și mai mațestoși.

Ajunserămă la frontiera ce desparte Ardealulă de Bucovina. Aice furămă supuși la revisiunea vameșiloră și la essaminarea paspörteloră, intocmai ca cum amă fi intrată într'o țeră străină, de și ne aflamă totă în imperiulă Austriei. Obiectulă principală de care vameșii se interesaă, era tutunulă : să nu cumva

să ne scape vre-o lulea saŭ vre-o țigară de tutunŭ care să nu fiă austriacŭ ! Causa era că în Ardealŭ tutunulŭ turcescŭ nu era prohibitŭ, pre când în Bucovina era supusŭ unei mari taese.

Nu voiŭ mai vorbi despre băile de ferŭ și de aramă, nici despre alte fabrice ce amŭ visitatŭ în cursulŭ acestei călătorii ; acéstă lucrare o recomandŭ mineralogilorŭ, industrialilorŭ, și economiștilorŭ noștri. Voiŭ trece ca unŭ turistŭ pe lângă toate aceste ; voiŭ traversa mai întâiŭ valea desfătătoare a Câmpu-lunguluŭ, impopulată de sate frumoșe și de români necorupți, vale care servia tot d'a-una de Termopile Domnilorŭ Moldoveni în contra năvălirilorŭ ungurești. După acésta voiŭ mai traversa Gura-Homoruluŭ, celŭ întâiŭ orașelŭ ce este pe pôlele Carpațilorŭ Bucovinei, și de aci voiŭ trece răpede înainte. Dar cu toate că drumulŭ mare duce dreptŭ la Cernăuți, voiŭ face unŭ micŭ ocolŭ, pentru ca să vizitezŭ Suceva, vechia capitală a Moldovei, care are atâte suvenirŭ mari și frumoșe în istoria noastră.

XVIII.

Dar și aice nu mă voiŭ opri multŭ. Voiŭ arunca numa ochii asupra ruinelorŭ vechei cetăți ale Sucevei : voiŭ lăsa numa câteva lacrimi pe ele, și mă voiŭ întorce altă dată caŭ să le vizitezŭ mai de aproape și mai bine. Fosta capitală a Moldovei astăzi nu mai e unŭ orașŭ românŭ : locuitorii sei în genere sunt Israeliți, Șvabi și alte seminții austriace ; abia într'o mahala aŭ mai rămasŭ câțiva lăutari bătrâni, cari prin cântecele lorŭ întreținŭ suvenirile naționale !

Mă voiŭ grăbi darŭ să ajungŭ mai curândŭ la Cernăuți, capitala actuală a provincieiŭ Bucovinei

Dar ori cât durerea imi strângea inima călcândŭ pe acéstă țără, pe caare părinții mei aŭ apucat'o nedeslipită încă de tulpina sa, mintea mea se uimia, vădendŭ frumuseța șoselelorŭ

regularitatea și curățenia orașelor, progresele agriculturii și rânduela, domnind pretutindeni în perfectă regulă că în mașina unei locomotive.

Amă trasă la unu otelū, unde amă găsitū încă căți-va emigranți din Moldova. Ei ne informară despre starea lucrurilor din Moldova.

Escesele guvernului se făceau din zi în zi mai nesuferite : violări de domiciliu, arestări, maltratări, persecuțiuni de tot felul, se făceau în toate zilele, fără cruțare și fără teamă de răspundere. Oamenii cei mai neprisabili formaū guvernul lui Michai Sturza ; ciocoii cei mai nerușinați, mai corupți și mai venali, își băteau jocu de totu ce era nobilū și onestū în țeră.

După cum relataū faptele de la începutul suvenirilor mele, s'a văduț că, din manifestațiunea spontanee și sinceră a spiritelor liberale, sateliții politici ai Rusiei voră să facă o rescoală, pentru ca să legitimeze invasiunea Muscalilor. Era și Vodă Sturza inițiatū în complotul acesta ? Escesele lui de putere le făcea elū cu consimțimintul Rusiei ? Nu : cată să mărturisimū adevărulū. Dacă arū fi fostū inițiatū, elū arū fi lăsatū ca mișcarea să ia caracterulū unei revoluțiuni, și n'ar fi sugrumat'o de îndată, precum a făcutū în urma celor petrecute după 29 Martie. Generalulū Duhamelū, întorcându-se de la Bucuresci la Iași, se dice că arū fi propusū lui Sturza ca să cēră intrarea unui corpū de oștire russescū, pentru ca să menție ordinea. Acesta însă arū fi refusatū, după toate amenințările ce i s'arū fi făcutū, răspundendū că elū este în stare a înfrana ori-ce rebeliune și a ținea buna ordine în țeră. Pentru acēsta se afirma că elū își perduse favōrea puterei protectrice, care l'a fostū susținutū până aice. Acēsta simțindu-se în țeră, opozițiunea, represintată de astă dată numai de elementulū aristocraticū, se făcuse amenințătoare : numai mijloacele și curagiulū lipsiaū, pentru ca Vodă să fie resturnatū și gonitū de pe tronū.

Acesta însă se ținea cu puțină oscire de care dispunea și cu curagiulū ce i insufla fiul-seu și sateliții ce-lū incenjuraū :

credea că, după complicațiunea lucrurilor din Europa, va putea încă să-și mai țină tronul chiar fără protecțiunea Rusiei, și cu desprețul opiniunii publice din țără.

XIX.

Pe lângă terorismul guvernamental carele bântuia Moldova în zilele acelea, venise și flagelul holerei cu o furie spăimântătoare. În Iași muriau până la 300 persoane pe zi : prin orașele și satele din provincii ravagiurile erau nu mai puțin furioase. Capitala ajunsese mai pustie : boerii, și toți acei ce aveau vre un colț de proprietate pe afară, se retrăseseră pe la țără ; Evreimea cea numeroasă și totu poporul de jos se tăbărise prin colibe pe la marginile Iașilor. Cu toate aceste mortalitatea nu era mai puțin teribilă.

În toate zilele primiam scriori cari ne anunța câte o nenorocire, câte o pierdere printre amicii și rudele noastre. De aceea, pe lângă emigranții politici, în Cernăuți veniseră și mai mulți Moldoveni ce fugiau de holeră ; ast-felul colonia noastră ajunsese în curândul destul de numeroasă.

Bucovinenii ne primiră în genere cu ospitalitatea cea mai afectuoasă. Era epoca deșteptării naționalităților ; și românismul, care până atunci era un simțiment necunoscut în Bucovina, atunci începuse a mișca inimele.

În această provincie, orașele au degenerat cu totul. Comerțul e cuprins de străini : Nemți, Poloni și Evrei. Românii sunt infundați pe la moși, și dedați mai mult cu agricultura ; căci cariera funcțiunilor publice nu e deschisă de cât Nemților, sau acelor ce se devotază culturei și politice austriace. Ceea ce ne-a surprins și ne-a intristat mai mult eră căci în această țără vedeam o corupțiune infrișată : desnaționalizarea făcuse progresele cele mai mari în favoarea sistemului austriac. Educațiunea publică prin școli reușise a strivi elementul român. Numai poporul

de jos, muncitorii de câmp, țerani, și-au păstrat intacte limba și datinele străbune (1). Dar ce folos! când întreba un țăran de e Român, el răspundea: «Să mă ferescă Dumnezeu! sunt Moldovan.» Până într'atâta erau spiritele de înapoiete!

Proprietarii, oameni avuți, vechi familii Moldovene, erau în genere desnaționalizați: limba românească, bătrânii abia o mai vorbeau, iar tinerii nu șeau de cât Nemțesce, Russesce și Leșesce.

Când întreba cine-va pe acești oameni ce sunt, spuneau că sunt boieri; și acesta o dovedeau cu aceea că au dreptul de a pune un *von* înaintea numelui lor (von Grigorcea, von Tabără, von Vasilco!); când îi mai întreba de ce națiune sunt, abia înțelegea asemenea vorbă, și în fine răspundea că sunt Bucovineni! Cea mai mică idee despre istoria, limba sau literatura română, nu aveau! Spiritele, cu totul materializate, nu puteau concepe cea mai elementară idee de patriotism sau naționalitate. Numai în trei patru familii se conservase, ca într'un tabernacol, tradițiunile, datinele, limba și simțimintele naționale. Una din aceste era familia Hurmuzachi. Capul acestei familii anume Eudocsie, un bătrân octogenar, plin de virtuți antice, soția sa venerabilă ca și el, reprezenta în adevăr tipul patriarhilor Biblic. Casa acestora era casa lui Avraam: tot-d'a-una deschisă și gata a îmbrățișa pe orîce trecător sau emigrat, care ar fi purtat numele de român. Cinci frați, fii ai acestora, toți tineri cu instrucțiune solidă, cu inime generoase, erau adevărați emuli ai părinților lor sub toate privirile (2).

În această familie, mai cu seamă, toți emigrații găsirăm ospitalitate, îmbrățișare, ajutoare și mângâieri la durerile și lacrimile esilului.

(1) De la 1848 încôce inamicii naționalității române au ajuns, a corump și poporul, făcându-l să îmbrățișeze limba rutenă.

(2) Acești frați se numiau: Constantin, George, Eudoxiu, Alexandru și Nicolae. În timpul când tipăresc cartea acesta, numai cel din urmă trăiesc! Mai trăiesc încă două surori ale lor: D-na Barona Eufrosina P. Petrino (mama poetului) și D-na Elisa Sturza de la Dulcesci.

XX.

Trecură vre-o trei săptămâni după sosirea noastră în Cernăuți; și întru una din zile primirăm scire că câți-va din partizanii causei naționale voru să ne vadă și să aibă o înțelegere cu noi. Locul de întâlnire se însemnă pe una din moșiile Muruzescilor, a căreia margine venia chiar pe frontiera Bucovinei, și în vecinătate cu moșia unui proprietariu român din Bucovina, cu care unul din emigrații noștri era rudă.

Ne îmbărcărăm în vre o șapte trăsuri, și, după o cale de jumătate de aproape. reshăturăm pe jos prin o pădure mare și desă, până la șanțul ce făcea frontiera țerei. Acolo găsirăm câți va soldați austriaci: le deterăm câți-va fiorini, și-i făcurăm să se facă că nu ne vedu. Câți-va păzitori ce erau pe linia de frontieră a Moldovei fiindu inițiați de către ai noștri, îndată ce ne vedură, ne arătară unde trebuia să așteptăm. Nu trecu multu, și vre-o două-șeci de partizani ai causei noastre veniră. Ară fi disu cine-va că suntem nise conspirători grozavi și periculoși. Cu toate aceste eram în genere foarte pacifici, și nu cugetam de cât la fericirea de a vedea pe rudele și amicii noștri.

Scopul acestei întâlniri fuse pentru ca să fim puși în curent cu cele ce se petrecu în țară, pentru ca să ne consultăm asupra acțiunii noastre în viitoru.

După ce ne îmbrășișărăm, și ne spuserăm unii altora patinele și întâmplările, ne constituirăm în conferință, ne improvisărăm un președinte, tologindu-ne pe erbă verde la umbra unor stejari bătrâni.

Relațiunea cea mai frumoasă a fostu despre evenimentul de la 11 Iuniu. În această zi, când la București se făcea o revoluțiune care a făcutu epocă în viața Românilor, la Iași se făcea o manifestațiune destul de impositantă. Duhamel, comisarul Rusescu despre care am vorbitu pe la incepu-

tulă acestorŃ suvenirŃ, se întorsese de la BucurescŃ la IaşŃ împreună cu Talaat Efendi, ComisarulŃ trimisŃ de Pörtă, avënd de astă dată misiunea formală de a se încredinţa despre starea lucrurilor din ţerile noastre după manifestaţiunile rădicate în contra guvernelorŃ.

XXI.

AceştŃ Comissari veniseră tocmai când holera era mai în furie, şi când capitala era mai multŃ desertă. Cu tôte aceste, boierŃ carŃ se raliaseră în opoziţiune, îndată ce auđiră despre venirea acestorŃ Comissari, alergară din tôte părţile şi se întruniră la IaşŃ. Ei făcură de îndată unŃ MemorialŃ, în care espuseră violărilor de legŃ, arbitrarităţile, jefuirile, cruđimile şi crimele lui Michai Sturza. OmulŃ care se purta cu mai multŃ curagiŃ, energie, inteligenţă şi devotamentŃ în aceste đile nefaste, şi carele pentru acęsta era capulŃ opoziţiunii, a fostŃ neuitatulŃ Alecu Sturza Miclăuşanu.

BoierŃ de tôte stărilor, mari şi mici, işŃ dedeseră mâna, şi unŃ strigătŃ unanimŃ se făcuse în contra Domnului. Dar vai! multŃ plătiră scumpŃ acestŃ devotamentŃ! PostelniculŃ IoanŃ Cuza (tatălŃ viitorului DomnŃ care a făcutŃ Unirea), SpătarulŃ Antohie Sion (unchiu alŃ celui ce scrie aceste rëndurŃ) şi alţi bărbaţi iubiţi şi respectaţi de ţera întregă, fură loviţi de holera şi muriră! Nu târđiŃ şi Miclăuşanu, atăcatŃ şi elŃ, (saŃ, după cum spuneau unŃ, inveninatŃ de sicariŃ lui Michai Vodă), se duse din lumea acęsta, victimă patriotismului seŃ!... Dar se lăsămŃ aceste nenorocirŃ, şi se venimŃ la fapte.

În điuva de 11 IuniŃ, pe la ameađăđi, palatulŃ Vornicului Alecu Ghica, în care era găsduitŃ ComissarulŃ OtomanŃ, se umplu de mulţimea boierilorŃ ce formaŃ opoziţiunea. În fruntea acestora era însuşŃ MitropolitulŃ Meletie. Talaat-Efendi, întrândŃ în salonŃ, priimi din mâna Mitropolitului MemorialulŃ ce se făcuse şi care se subscriesese de mai bine de o mie per-

sone. Dar fără a deschide această hârtie, elă întrebă ce cuprinde ea.

Îi esplicară că sunt plângerile țerei în contra Domnului.

Turculă atunce întorse hârtia în mâna Mitropolitului, și-i spuse că elă n'a venită ca să primescă petițiunii în contra Domnului, că înalta Pörtă a recunoscută ca bune măsurile luate de elă spre a înăbuși revolta ce începuse a se urzi în țeră.

Ună țipătă de indignațiune generală se ridică în totă sala. Alecu Sturza Miclăușanu, luândă cuvântul în numele tuturor celor de față, espuse Turcului, cu vorbele cele mai amare, greșela sa de a nu priimi plângerile țerei. Talaat-Efendi, de și mișcată la narațiunea sa, totuși nu voi să reprimăscă hârtia ce i se dedese; prin acestă refusă elă afirma rumorea ce circula că în ȕioa aceea de dimineață primise ună peșcheșă de câte va mi de galbeni. Cu tôte aceste, opozițiunea nu se lăsa numai cu atăta. Cei adunați se îndreptară cătră Comissarulă Russescă. Acesta, îndată ce văđă mulțimea viindă spre locuința sa. (care era în casele Logofetului Costachi Sturza, chiar acolo unde se subscrisese actulă din 29 Martie,) trimise răspunsă că nu pôte priimi această mulțime; și că, cel multă, va priimi o deputațiune. Șese persone se aleseră prin aclamațiune, și intrară la generalulă Diuhamelă.

Acesta, desesperată de prostulă rezultată ce căpătase unissiunea sa la București, priimi deputațiunea moldovenă după datina calmucă, în papuci și în halată. Elă întrebă ce cere, și fără a aștepta respunsulă, începă a țipa și a sbiera ca ună turbată, tratândă totă țara de revoluționară și acuzândă chiar pe colegulă seă turcă că s'a înjosită a primi această mulțime de canală. Deputațiunea înmărmurită de ună limbagiă atătă de aspru și de barbară, eși, fără a riposta.

Între reprezentanțilă puteriloră străine cari vedeau de aproape aceste fapte și eveneminte, era unulă singură carele avea o adevărată compătimire de miseriele și nenorocirile țerei. Acesta era Baronulă Richthofen, consululă Prussiei. Elă se interesa să alle tôte, și de tôte raporta guvernulă seă. Așa dară cerendă

de la capii opozițiunei Memorialulū pregătitū pentru Comisarii ruso-turci, și cerēnd permissiune de la guvernulū seū, se oferi sē mērgă la Constantinopole, spre a duce acolo plāngerele țerei.

XXII.

Aceste amănunte și fapte le aflarămū de la compatrioții noștri. În țēră nemulțămirea creșcea. Chiar puțina oștire ce de la începutū se arătase credinciosă Domnului tiranū, de astă dată începuse a murmura : flagelulū holerei care o bāntuia cu furie, era interpretatū ca blestemū Dumneșcescū pentru că se făcuse instrumentulū orbū alū tiraniei. Funcționarii din tōte părțile își da demisiunile. Guvernulū perduse orī-ce prestigiū. Unii din ai noștri veniseră la ideea ca sē organizămū în Bucovina unū pumnū de oameni armați, sē intrămū în țēră, sē facemū o lovitură fără veste asupra capitalei, sē prindemū pe Domnū și sē prochiāmămū unū guvernū provisorii : unulū încă găsindū unū tunū își bătea capulū cum sē-i facă rōte și cum sē găsească ghiulele potrivite pe calibrulū seū. Dar asemenea idei belicoșe nu putură afla aderenți în majoritatea noastră. De aceea gāsirămū cu cale a mai răbda și a aștepta efectulū Memorialului trimisū prin baronulū Richthofen (1).

Māncarămū pe erbă verde unū bunū prāndū care ne-lū pregătiră frații noștri de dincolo. Înecarămū multe suspine și necasuri în vinū bunū de Cotnariu, și inchinarămū multe toaste pentru căderea tiraniei ce apēsa patria noastră și pentru fericirea sa viitoare. După acēsta, fiindū țiuva înaintată, ne îmbrățișarămū și ne despărțirămū. Colonia noastră atunci mai crescū cu câteva persōne, cari, temēndu se de persecuțiunii și voindū a emigra, profitară de ocașiune spre a trece granița fără paspōrte.

(1) Acestū importantū documentū, cel ce se ocupū cu studiū istorice llă potū găsi publicatū în estenso în Revista Carpaților, în numerele din 15 Noembre și 1 Decembre 1861.

XXIII.

În urma măcelurilor urmate în Galiția la 1846, și despre care am mai vorbit în aceste suvenirî, bieții patrioți Poloni, căutându-și scăparea vieții, alergară în Moldova. Guvernul de atunci al patriei mele avea sistema de a se face gendarmul tuturoră guverneloră despotice. Dacă deserta ună soldatū din oștirea russească și trecea Prutulū, elū era îndată prinsū, garotatū și datū înderăptū în mână autoritățiloră russesci. Dacă emigra vre-unū Polonū compromisū în ochii guvernului austriacū, Poliția locală îlū urmăria, îlū prindea și-lū da pe mână căprariiloră austriaci: sute de asemenea nenorociți ce căutaū asilū pe pământulū ospitalierū al Moldovei fură prinși și trecuți peste frontieră în Bucovina, unde cădură saū sub securea călăiloră. saū în carcerile de la Șpilbergū.

Avusemū fericirea a fi mântuitorulū unui Polonū, tocmai în momentulă când Poliția din Iași pusese mână pe elū ; îlū scăpase mū chiar din mână unui agentū care-l prinsese. Acesta era unū june ca de 30 anī, naltū, bine-făcutū, și cu o figură nobilă. După ce-lū ținuū mai multū timpū ascunsū la mine acasă și la via mea, îlū triniseiū mai departe la moșia unui amicū alū meū, unde mergeamū adesea de-l vedeamū. Elū se numia Carlū, dar în confidență imī spunea că acestū nume era pseudonimū. După maniere, după cunoștințele ce avea, după sufletulū celū mare care se manifesta prin vorbele sale, se cunoștea că era dintr'o familie nobilă. Atāt de multū compătimiamū cu sōrta sa, atātū de multū veneramū nenorocirea sa, în cât nici elū, nici amiculū meū, nu cotezamū sē-lū întrebămū despre numele sēū celū adevăratū. La moșia amicului meū elū făcea pe grădinarulū, căci trebuia sē trecă sub titlulū unei profesiuni : acēstă ocupațiune îi făcea plăcere căci avea predilecțiune pentru istoria naturală ; și, ca unulū ce avea idee și de medicina populară, se făcuse iubitū chiar de sătenī, dāndu-le ușore medicamente la bōlele lorū cele ușore.

XXIV.

De vre-o cincî luni nu vădusem pe emigratul meu. Nu mai sciam unde se afla și ce mai făcea. Dar într'o zi preumbându-mă pe stradele Cernăuților, văd că în dreptul meu se opresce o căruță : un om plin de praf sare din ea, și se aruncă în gâtul meu. Era Carl.

— Nu ; nu-mi mai dice Carl ; și-mi Leon Polaski. Acesta este numele meu adevărat. Acuma nu mă mai tem de persecuțiunile austriace : ora mântuirii pare că a sosit ; naționalitățile par a învia la vocea libertății ; patria mea... o ! sper, că patria mea se va rădica ca Sfinxul din cenușa sa !

— Dar despre familia Polaski mi-a vorbit și țiiile acestea un profesor de aici ; ai un nume cunoscut, dacă nu mă înșel, iubitul meu ?

— Cunoscut, iubitul meu ! Mă trag din o familie ce numără câte-va sute de ani de noblețe, câte-va sute de grafi și de baroni, și câte-va sute de moși și palaturi. Am încă o avere însemnată. Dar eată două ani de când nu știu nimica, nici de averea mea, nici de rudele mele ; am trăit, precum ști, din mila ta și altor suflete generose cari nu m'au lăsat să mor de foame, sau să cad în mâna Nemților. Indată ce am auzit despre revoluțiunea din Viena, am trecut granița pe la Oituz și m'am dus la Pesta, să mă înțeleg cu comitetul nostru de propagandă națională. De acolo m'am dus la București. Am văzut și acolo frumoșe lucruri. Îți aduc un suvenir care știu că o să-ți placă.

El mi dete o hârtie, și, întrebându-mă la ce oțel sunt, se duse spre a căuta o cameră acolo, ca să mă petrecem câte-va ore împreună.

După ce s'a depărtat, deschid hârtia ce-mi dăduse, și....

ce se vădă ! proclamațiunea Guvernului provisoriu din Bucurescî !

Alergaiu îndată la camaradii mei de esilü, adunaiu mai mulți din ei la casa amicului nostru Alecu Hurmuzaki, unde era cartierul nostru generalü, și cetirămü în lacrimi de entusiasmü acestü actü însemnatü în istoria noastră.

Atunci se făcü între noi propunerea ca să trecemü prin Austria în țera Românescă : acolo să lucrămü ca să se dispue guvernulü a face o invasiune în Moldova, și ast-felü să proclamămü Unirea Principatelorü, Republica, și mai nu sciü ce. Asemenea ideï, pe atunci erau în aerulü atmosferei ; căci toate naționalitățile se deșteptaseră ; în toate părțile se făceau revoluțiunï, și nu lipsia de cât înțelegerea între popore pentru ca să se facă o Republică universală în Europa. Numai în Russia vârtejulü revoluțiunei nu răshătuse ; numai această putere se părea amenințatore pentru noi ; dar după calculele ce le făcea totă lumea, și după unü manifestü al Impëratului Nicolae, în care dicea că va sta spectatorü la toate aceste mișcări, nu ne îngrijiamü că va face o invasiune în țerile nostre ; cu atâta mai alesü că, prin mișcarea de la Iași și prin revoluțiunea de la Bucurescî, credeamü că amü interesalü pe totă Europa pentru noi, că ne am ruditü chiar cu Francia pe care o imitaserămü : că ast-felü, ne aflamü intraï în concertulü poporelorü europene, și prin urmare o invasiune din partea Russei ar fi respinsă de totă Europa.

Lipsa de banï ne impedeca mai pe toți de a pune în lucrare escursiunea aventurösă ce o meditamü ; și acesta ne făcu ca să fimü atât de prudentï, în cât să stămü pe locü, și să lăsămü pe alții să facă toate. Prea puținï din noi, cari căpëtaseră mijloce din țeră, plecară pentru Viena, Paris, și țera Românescă ; maioritatea se decise a rămânea în Bucovina.

XXV.

Cholera era în furie : ea începuse a face ravagiuri însemnate și în Cernăuți. Chiar unul din camaraziții noștri de exil, C. Negri, fu atacat, și numai prin stăruitorile noastre îngrijiri scăpase. Mica noastră colonie atunci vedu că nu mai e chip de ședut în acest loc. Mai toți se deciseră a merge la Cernăuca, moșia familiei Hurmuzaki, și a sta acolo până va trece furia epidemiei. Se duseseră mai toți. Rămăseiu numai eu și cu Manolaki Iepureanu, cu care conlocuiam într'un apartament închiriat la o văduvă germană. Camaradul meu avea o frică grozavă de choleră ; în toate buzunarele purta flacone cu medicamente, și, mai riguros de cât un doctor Nēmțu, se pădia de mâncare, de băutură, de răceală, de ostenelă, și de orice escese, ceea ce ne făcea multă a ride.

Cu totul din contra, eu nu aveam cea mai mică temere sa în îngrijire. Eram fatalist ca și un turc ; credeam că, de-mi va fi scris să mor de choleră, nu voi scăpa, măcar orî cât m'ași păzi. De aceea nu urmam nici o dietă ; nu mă feriam de nimica. Eșiam serele și diminețele la preumblare afară din oraș. Trecend prin mahalale, vedeam mai în toate țiile scene de durere : credeam că mă aflu în valea plângerilor. În toate părțile vedeam nenorociri cari imi sfășiau inima. Aci la o casă, bărbatul mort întins pe masă și femeea, atacată și ea de choleră, plângend de pierderea lui. Aci la altă casă, patru cinci copii cari se boceau peste corpurile neinsuflețite ale părinților lor. Aci o mumă care-și bocea fiul unic ce pierduse. Aci un tată carele, urlând de desperare, aședa într'un cosciug două copii ce-i muriseră. Aci un bătrân, rămas singur sub streșina casei sale, atacat de holă, și fără a se putea mișca ca să ia măcar un pahar de apă. Aci o paraltică, ale căreia rude din casă muriseră,

și ea murindă la rëndulă eî de fόμε și de sete. Vëdëndă asemena nenorocirî, îmî impuneamă adesea nisce datorîi care-mî mulțămîa sufletulă : la mulțî nenorocițî am închisă ochîi cu mâna mea ; la mulțî neputincioșî, carî se află în momentele din urmă, le-amă dată ajutóarele de care aveaă nevoie ; pe mulțî am mângaiată prin cuvinte și alte mijlóce ; dar... D-đeū le scie ; ce sě-mî mai aducă aminte ?

XXVI.

În tóte nopțîle, morțîi se rădicaă prin căruțe anume regulate de Poliție, și se transportău afară din orașă, la ună locă destinată pentru îngropăciunea celoră căđuțî de cholera. Într'ó diminéță îmî venî ideea sě mă ducă la acelu cimitiră. Când ajunseseamă acolo, încă nu svirliseră țérina de asupra. D-đeule ! ce spectacolă cumplită și fiorosă ! Eraă patru gropî. În fie-care din ele eraă câte 20—25 cadavre : bărbațî, femeî, tinerî, bētrânî, copii, toțî în pieile góle, aruncațî, fără nici ună respectă pentru omenirea ce represintaă, în tocmaî cu gunóele cele mai necurate !

Intorcëndu-mă acasă, tristă și infiorată, treceamă pe lângă otelulă la care trăseseamă întâia dată când venisemă la Cernăuțî. Vëdëndă pe chiriașulă otelului, îl întrebaiă de sănătate. Elă îmî răspunse mulțămîndă lui D-đeū ; dar îmî spuse că e fórte îngrijată căcî vre-o cățî-va passagerî aă murită în otelulă seă atacațî de cholera.

— Chiar erî, adaoase elă, a venită o damă de la Moldova ; și aseară cholera a lovit'ó.

— Cum se póte ? ce damă ?

— Nu scîi cum o chiamă ; nici pasportulă n'a avută timpă sě mi-l dea.

— Dar adus'ațî vre-ună medică ?

— Așa ! unde găsescî acuma medicî ? Am trimisă de trei orî la doctorulă ***, și nu l'am putută găsi nicăirî.

— Spunemî, mă rogă, la ce numără este ea ?

— La 13, chiar in camera unde ai fost trasă D-ta când ai venit.

M'am urcatu iute ca fulgerul. Deschiseu uşa. Moribunda era întorsă spre perete, in patu, cu faţa infundată in perine. Părul ei blondu castaniu, era despletit şi aruncat in neorânduială peste umerii sei. Unu fioru grozavu imi trecu prin inimă; ast-felu in cât nu putui de-o-camdată se mă apropiu de patu, şi mă pusei pe unu scaunu. Peste puţin luându-mi inima in dinţi, mă dusei la ea şi o mişcai. Ea se întorse răpede. Cum mă vedu dete unu ţipetu şi leşină. Eu inmărmuriu de uimire. Pe cine vedeam? ... Pe Olimpia!

Câte-va momente rămăsei in starea unu omu lovit de trăsnetu. Nu sciam ce se petrece in mine. Nu-mi veni in minte nici o decisiune. Suspinele mă inecau, şi abia puteam să mă stăpănesc de a nu ţipa.

Din norocire imi adusei aminte că luasem in ziua aceea unu flaconaşu de eteru, pe care-l aveam in busunarū. Il pusei la nasul Olimpiei. Ea se deşteptă.

— Cum te simţi, Olimpio?

— Mulţumesc lui D-şeu.

— Pentru ce?

— Pentru că la mortea mea elu te aduce ca să te mai vedu.

— Dar ce vorbesci tu de morte? Nu; asta nu se poate. D-şeu e bun; speră in elu. Nu, nu se poate să mori tu, Olimpio!

— Oh! nu; steaua mea apune: o vedu... nu e cu putinţă. Ingerul morţii e aproape.. elu vine... Eată-lu... Oprese-l daca poţi... ah!

Ea cădu iarăşi in leşinu. O mai deşteptai iarăşi; şi, dându-i flaconul in mână, îi recomandai să-l pue la nasu, de câte ori va simţi că-î vine rău până mă voiu întorce. Imi lual indată pălăria, şi alergai ca să aduc unu medicu.

Alegai mai bine de o oră, căutându pe medicu cunoscuţi pe la casele lorū, fără să-î potă afla. In fine întâlni pe unu intr'o stradă; ilu luai, şi mersei la Olimpia.

Nenorocita era în deliriu. Fața ei era ruginită de sudorile care i o coprinseseră, și se părea mai frumoasă de cât tot-deauna. Dar ochii seî erau fără de foc și mai de totu neînsuflețiți. Cum mă vedu, ea îinse mâna la mine. Eu o apucaîu de amândouă mâinele, cu tôte că mediculî îmi recomandase sê mă ferescu de contactulî ei. În fine mediculî dupê ce o examina, scriso o rețetă, și-și luă pălăria. Dupê ce a eșitû, m'an luatû dupê elî, și l'amû întrebâtû de este speranță sê scape. Îmi spuso că rețeta ce î-a rânduitû este de mângăere; că ajutorulî ca î ar fi pututû da, este prea întărziatû. și că numai o întemplan providențială o pôte mântui.

XXUI.

Mê întorseîu la Olimpia, dupê ce trimeseîu unû servitorû de la otelû la farmacie că sê aducă medicamentele. O găsiîu tot în starea în care o lăsasemû. dar cu surisulû pe buze, și cu o espresiune de fericire pe față.

— Gândescî sê mă scapî?... O D-deule! mai bine stai aprôpe de mine, ca sê morû mai fericitâ avându-te înaintea ochilorû mei. O! asta îmi face bine: ședî în fața mea.. sê te privescû!

— Olimpio!

— O! nu mă mai mângăia. Cređî că sunt speriatâ de môrte? Nicî de cum. O nenorocitâ ca mine, nu mai avea ce astepta de la viață. Dar sê nu mai vorbimû de asta. Timpulû e scurt.. Voî sê-ți mulțumescû pentru ospitalitatea ce am avutû la via D-tale. Amû trăitû prea bine acolo, și ara fostû mai fericitâ de cât tot-deauna. Dacă nu primiamû răspunsû de la soră-mea ca sê mă ducû la ea, așî fi ședutû acolo până te-aî fi întorsû în țeră. Te întorcî curendû? când? Dacă n'ar fi sê morû, — cum m'așî întorce cu D-ta!

— Trea multû vorbescî, Olimpio! Gâdesce te că eșcî slabă..

— Trebue sê vorbescû, căcî trebue sê-ți spunû totulî, până

sunt în lumea celor vii. Nu am timp de perdut. Ascultă : să scrii surorii mele, și să-î trimiți cruciulița care o am la gât : s'o aibă suvenir de la mine. Înțelesu-m'ai ? În geamandanul meu vei găsi o scrisore a ei, din care vei afla adresa sa.

— Dar, Olimpio, rău faci de te gândești la morțe. Uită-te : doctoriile au venit. Să-ți dau să ieși.

— Bine ; eată că le iaș, fiind-că voiți să-ți faci plăcerea ; dar crede-mă e de prisos. Eu simț că mă duc. Lumea nouă pôte va fi mai bună. De aceea, ziua de astă-ți mi se pare o frumoasă sərbătore.

— Olimpio !

— Ascultă. Sciū că esci bun, și-mi vei face bine chiar și după morțe.

— Ce vrei să dici ?

— Te rog să nu mă lași să mă arunce în șanțul comun al choleriștilor. Sunt femeie, și am mândria mea. Sunt nobilă, și nu voi să fie batjocorit corpul meu. Căci uită-te : mi se pare că am un corp nobil...

— Dar linisteste-te, Olimpio ! lasă aceste gânduri sinistre.

— Ba nu. Nu e timp de perdut. Ține cheea de la sacul meu de călătorie. Acolo este o pungă cu câțiva galbeni. Vor fi de ajuns ca să-mi faci un mormânt separat la un cimitir, și să-mi pu o mică cruce de-asupra.

— Pentru D-șeu, Olimpio ! alină-te ; nu-ți turbura sufletul.

— Sufletul ? O, sufletul ! Ce este ore sufletul ? Eu nu sciū ce este ; dar dacă e adevărat că eu am un suflet, te încredințez că acuma e foarte liniscit. Ași fi murit în sbuciumări grozave, dacă în aceste momente supreme nu te-ar fi scos D-șeu înaintea mea ; și dacă n'ași fi sciut că este o fință compătimitore cari se-mi închiță ochii.

— Olimpio !

— O, dar ; te încredințez : sunt foarte liniscită. Acum mi se pare că mă duc la nunta mea. Eu sunt acuma mireasă ; nu-î așa ? Eată altarul... Dar unde este mirele meu ? Mirele meu !

A ! elū rămâne în urmă... și eū sunt la altarū !... O, ce dureri ! ține-mē... cađū...

În cuvintele acestea, s'a rădicatū de-odată în susū ; m'a apucatū cu amēdouē brațele de după gātū, și strāngēndu-mē cu totā puterea sa, a cađutū iarășī pe perinā, tārindu-mē și pe mine. Cu o voce de totū slābitā, gura ei pronunță la urechea mea vorba *adio* ; și după acēsta simțiiū că brațele ce mē strāngeaū eraū reci ca marinora. Dedeiū mānele ei în lāturi. Vēđuiū că peptulū ei nu mai bătea. Ochiū seī deschiși încă, mē lāsaū în ilusiunea că era leșinatā. Îi puseiū flaconulū la nasū : nici o mișcare. Cercaiū sē vēđū daca inima i se mai bate. În deșertū... Olimpia murise !

Plāuseiū ; îi închiseiū ochiū cu însăși māna mea ; o inmormēntaiū, și împliniū dispozițiunile ei testamentare cu religiozitate.

XXVIII.

Vre-o trei ȃile după acēstā intēmplare, o servitore din casa unde locuiamū fu lovitā de cholerā ca de trāsnetū, și muri.

Camaradulū mēu lepureauu atunci se spāimēntā de totū, și imi declarā că nu mai șede în Cernāuți, și că se duce la Cernauca. S'ar fi dusū mai departe, dar paralele nu-i venise încă din țerā. Elū iusistā de mine sē-i urmeđū esemplulū. Așu darā plecă elū într'o parte, și eū în alta, ca sē găsimū o trāsura sē ne transporte. Abia găsiū unū evreū cu o căruță cu unū calū inhāmatū la oiște, după maniera galițianā. Luarāmū cāte unū sacū de călătorie, și plecarāmū.

Cānd treceāmū pe podulū Siretului, camaradulū mēu întrebā pe Evreū ce cāștiga pe ȃi. Acesta afirma că de cānd cu cholera cāștigā ceva mai bine ; căci transportāndū morți la cimitirū cāpētā cāte 25 crețari de cadavru de la Magistratū (primărie). Cu ocasiunea acēsta, el spunea că încarcā cāte 10—12 cadavre ; apoi ne arātā sāngele care mājise carāmbii căruți. Amiculū lepureauu atuncea începū a rācni ca sē stea și sāri

din căruță, strigându și la mine să mă coborū mai curēndū : căci căruța fiindū molipsită, puteamū să ne pomenimū cu cholera.

N'am pututū combate logica amicului meu : trebuia să recunoscū că avea dreptate. Așa dar ne luarămū sacii, plătirămū căruțașului și luarămū pe josū drumulū spre Cernauca, ducēnd în părăngă bagagele nōstre. Dupē o călătorie de trei ore am ajunsū. Acolo, în satū nu ne lăsară să intrămū, până mai întâiū nu amū făcutū o carantină de câte-va ore, afumāndu-ne prin fumū de băligarū în tocmai ca nisce jambōne. Cu venirea nōstră la Cernauca, numărulū emigraților nōștri ajunse la 18. Toți avēmū tōte ce ne trebuia : māncare, așternuturi, grije despre ori-ce ; nimica nu ne lipsia. Tōtă familia Hurmuzaki era acolo, și avea pentru noi tōte prevenințele putinciōse. Nu ne mai aduceamū aminte că suntem în essilū ; credeamū că ne aflāmū la o petrecere de țeră. Eramū tōtă ziua în veselie. O grădină mare și frumōsă, ne procura umbră dēsă și largi alei pentru preumblare, precum și bănci pentru repaosū. O casă mare și confortabilă ca unū palatū, ne oferia camere indestule pentru culcare și unū salonū comunū. Acolo ne adunāmū, cetiamū, studiamū, scriamū, discutāmū, saū ne dedamū în convorbiri și glume interminabile.

Dupē vre-o dece zile, cholera s'a ivitū și în Cernauca. Acesta aduse spaima între noi. Atunci atât ospetătorii nōștri, cât și noi, luarămū decisiunea ca să mergemū spre munții Dornei. Fără a perde cât de puținū timpū, ne făcurāmū preparativele și plecarāmū. Până la Cernăuți venirāmū cu toții. De aci ne despărțirāmū : ne făcurāmū mai multe cete, ne inchipuirāmū trāsuri și plecarāmū către munții. Unii din noi, cari avurā mijloce mai mari, plecarā spre Viena, alții spre Paris. Eū insoțindu-mē cu pianistulū Carlū Miculi, mē duseiū la Lăpușna.

La loculū acesta era unū stabilimentū de băi de aburi, dupē sistemā lui Prisnițū. Moșia era a unui Român Bucuvineanū, D. Iordaki Vasilco, cu care mē cunosceamū. Ea este sub pōlele Carpaților cari se întindū spre Galiția. De aici porcede Siretulū,

carele din riușorū micū, intrunindu-se cu mai multe ape, traversază Moldova de-alungulū, și ajunge în Dunăre ca unū fluviiū.

La Lăpușna natura este aspră ; dar pe la luna lui Iuliū era de o frumusețe grandioasă. Mai tôte apartamentele stabilimentului erau pline ; căci afară de cei ce făceau cură pentru motive de hălă, erau mulți cari fugiaū, ca și noi, de choleră. Camaradulū meu își oprise de mai nainte apartamentulū, și ast-felū eramū asigurați despre locuință. Vre-o țece zile petrecurāmū fôrte bine : ne desfătarāmū în preumblări și în treceri. Camaradulū meu își adusese clavirulū, și în tôte serele societatea de la Lăpușna se desfăta în concerte musicale. Dar de o-dată începură ploile. Acesta ne incomoda fôrte ; mai alesū că camaradulū meu la auđirea tunetelorū, pe care nu le putea suferi, se simția apucatū de atacuri de nervi, în cât, fără a fi bolnavū, petrecea nopțile fôrte turmentatū : acesta mē su-păra și pe mine, carele dormiamū totū într'o cameră cu elū. Cu tôte acestea, de și ploile s'au mai prelungitū, amū statū șese săptămāni în Lăpușna.

XXIX.

Nu voiū pleca din Lăpușna înainte de a vorbi ceva și despre locuitorii seși.

În această parte a Bucovinei, adevă începēndū de la sorgințile Siretului și urmāndū pōlele Carpaților spre Galiția, locuescū unū soiū de omeni cari se chiamă Hușani. Etnografii aū uitatū a se ocupa de originea acestui poporū, cu tôte că sub multe privințe este interesantū.

Dacă va căuta cine-va prin cronicile vechi, cari puțin le mai citescū, va găsi că între Barbarii cari făceau incursiuni în țērile nōstre și nāvālindū asupra Occidentului își căutaū adese-orī peirea, a fostū o seminție cari se numia Hușii, și cari erau totū din familia Geților și a Sarmaților, din cari es tragū Slavii de astăzi. Hușii de bună seamă sunt strămo-

și Huțanilor actuali : după peirea lor, câte-va familii au găsit azil în acești munți, cari pe atunci erau nelocuiți; și ast-fel din secol în secol s'au înmulțit, și s'au perpetuat până astă-zi. Acesta o indică dialectul lor, carele, de și are ore-care diferență de cele-alte dialecte slavice, totuși se vede că are afinitate cu ele.

Huțanii sunt ca 40 miș suflete în munții Bucovinei. Se poate dice că ei sunt încă barbari : limba lor nu este scrisă ; cultură intelectuală nu au. De și au îmbrățișat religiunea creștină, dar credința lor este încă bazată pe superstițiuni, cu la toate popoarele primitive. Tipul lor este de rasă caucasiană : atât bărbații, cât și femeile, sunt în genere de statură athletică și de o frumusețe rară. Portul lor este foarte original și pitoresc.

Bărbații poartă un fel de cămășă imitată după tunica romană : peste cămășă un fel de hondă fără de mânici în formă de giletă, făcută de piele de oie care se incheie pe din dreapta : pe de-asupra, un fel de mantale negre fără mânici și lungi, nădragi sau pantalon largi până la genuchi, și de aci în jos ștrimți, făcuți dintr'un fel de postav fabricat de ei și văpsit roșu. Căciula și opincele pare că le-ău împrumutat de la Români. Afară de acesta, atât bărbații cât și femeile, poartă la gât câte cinci șese rënduri de salbe, compuse din monede și alte obiecte cari lucesc. Femeile au un port mai variat : unele se vedă îmbrăcate ca Românele ; altele ca Ungricele, și altele ca Polonezele.

Moralitatea între acești oameni este esemplară ; reaoa credință, felonie, furtisagul, adulterul, nu sunt cunoscute ; un Huțan ucide pe un inamic al său, dar nu pentru ca să luie prade, ci pentru ca să-și răsbune.

Amă asistat într'o zi de sărbătoare la un danț huțanesc, care se făcuse înaintea unei cârciume. Orchestra era compusă din două cimpoșeri Români. Jucau vre-o cinci-spre-dece perechi, flăcăi și fete ; căci bărbații și femeile, dacă o-dată se mărită, nu mai intră în danț. Flăcăii purta după cap, la ceafă, câte o secure, a căreia codă era virită pe lângă piele

sub bondă. Jocul lor era acompaniat de cântece, pe care le recita în cor cu toții. Aria cântecului era monotonă, dar bine cadentată, originală și plină de vivacitate. Danțul semăna cu alți Călușarilor; în intervaluri se opriă, chiind; și, lăsându fetele de mână, luau securele de după cap, le asvârliă în sus, și apoi le prindea iarăși cu o adresă extraordinară. Acela ce din nedibăcie ar fi scăpatu securea, era datu afară din danț, și nu mai avea voia să jöce în ziua aceea. Dar ceea ce era curios în jocul acesta, era că fetele nu se îngrijau nici de cum de pericolul ce le-ar fi pututu amenința jocul securelor: atât de sigure se părea că nu voru fi lovite, în cât nici se uita măcar în sus la securele cavalerilor lor.

XXX.

După Constituțiunea ce Impăratul Austriei promulgase pentru poporele Monarchiei, silitu de revoluțiune, urma să se adune o Adunare generală la Viena, compusă din reprezentanții tuturor provinciilor. Bucovina avu să trimită opt deputați. Aceștia se alăseră prin votu universal; și astfel, eșiră toți din rândul opincărilor: cinci erau Români, doi Ruteni și unul Huțan. Când se întruniră spre a pleca la Viena, proprietarii și neguțitorii din Cernăuți îi tratară cu un banchet, și îi petrecură cu ceremonie până afară din oraș.

Dintre toți aceștia, Români erau cei mai inteligenți: ei sciau și ceva carte; unul încă vorbă bine și limba germană, cu tôte că era un simplu păstoru de munte. Dar acela ce atrăgea atențiunea publică, era deputatul huțan, carele se numă Cobelță. Acesta era un bărbatu ca de 32 ani, naltu frumosu, în cât un pictor l'ar fi pututu lua de modelu pentru ca să facă un Christu de adorațiune. Elu avea o căutătură curiosă: se uita tot-d'a-una în sus, în cât părea că eugela totu la D-deu. Elu, după cum se dicea, trecea între Huțani ca

profetă, și se bucura de o mare popularitate ; de aceea și fusese alesă cu unanimitate.

După uneltirile reacțiunei din Viena, Adunarea generală în curându se desființă, și deputații se înturnară, fără a fi lăsați pe urma lor de cât câte-va discursuri și câte-va pagine în istorie. Cobeliță, cu capul plin de idei și de utopii revoluționare, se întorse în munții seși, și se decise a juca un mare rol. Arătându Hușanilor medalia de recunoșcere ce i se dedese lui, ca tuturor celorlaltă deputați, se servi cu ea ca cu un talisman, spre a-și ajunge scopul. Elu le spuse că Impăratul l'a făcută duce de Bucovina, și le comandă ca să nu mai asculte de autoritățile din Cernăuți, ci toate dările lor să le aducă la elu, pentru ca să le întrebuinteze cum l'a spusă împăratul. Hușanii credulă nu se îndoiră, și se grupară împrejurul seș. De astă-dată elu trecea ca trimisul lui D țeș. Preoții il primău în altare pe ușa cea mare, ca pe împărați. Elu se cumineca în toate țilele, căci pretindea că nu mănăncă nici o-dată nimic, și că nu trăiesce de cât cu apă. Bolnavi și neputincioși alergă la elu, și credea că se facă sănătoși, îndată ce Cobeliță il atingea cu pōla hainei sale, cu vērful opincei sale, sau cu suflarea sa.

Atunci Hușanii se puseră în stare de adevărată revoltă. Ei refuseră de a plăti dările ; și îndată ce un funcționară austriac, civil, fiscal sau militar, se înțăișa într'un sat Hușănescu, era prins și dus la Cobeliță, de unde se făcea nevăduț, ca cum il inghiția pământul. Aceste fapte răspândiră groza în guvernul din Cernăuți. Se țicea că Cobeliță s'ar fi înțeles cu Ungurii revoluționari, pentru ca să facă diversiune în armeele austriace. În adevăr a trebuit să se trimiță trupe numeroase ca să supue pe rebelii Hușani ; căci ei, cu puscele lor cu cremene și cu securele lor, în munții lor răpoși cari erau disputați numai de șoimi, de urși, de cerbi și de căprioare, se făcuseră spăimântători ; într'un cătun de 50 de familii, trebuia să se ducă 500 de soldați pentru ca să fie în siguranță. Dar bieții Hușani, nearmați, nedisciplinați și neorganizați, în curându se învinsă de carabinele gendar-

meriei austriace, care totu o-dată îi convinseră că Cobeliță nu era în adevăr Duce.

Cu toate acestea, ori câtă anevoință își deteră Austriacii, ori cât de mare prețu puseseră pe capul seî, nu putură pune mâna pe Cobeliță. Nicî până în ziua de astă-đî nu se scie ce s'a făcutu omul acesta. Huțanii dicu că elu trăesce în stâncele munților ca liliicii, nutritu și adăpatu de ângerî; și că. la ziua mântuirii, elu se va arăta plinu de mărire și de strălucire, pentru ca să îndeplinescă misiunea ce I-a incredințatu D-đeu pe pămîntu pentru conaționalii seî. Se bănuie ce însă că elu ar fi trecut peste munții la Ungurî, și că în resbelulu civilu ar fi muritu. Mulți țarêși credu că elu este și astă-đî în munții seî, și că Huțanii îl ținu ascunsu cu religiositate ca se nu cađă în mâinile Nemților.

XXXI.

Colonia emigraților dintr'o đî într'alta se făcea mai numeroasă. Persecuțiunile guvernulu din Moldova, care voia să loviască în totă lumea care arăta cât de puțin spiritu de independență, silia pe mulți să emigreze. Guvernulu din Bucovina dedese ordine ca celoru ce voru voi să trecă printre cerdacurile (picheturile) de graniță să nu le ceră pasporțe, ci numai declarațiuni despre numele lor. Ca persoane mai mărcante voiu nota pe unu Episcopu Iustinu, pe Anastasie Panu, în fine pe Cogălniceanu, care a tipăritu în Cernăuți *Dorințele partidei naționale din Moldova*, broșură care a făcutu senzațiune și multu sânge negru luî Michai Sturza. Ast-felū că pe la începutulu luî Septembrie mai toate otelurile din Cernăuți erau pline de Moldoveni.

Lumea însă era preocupată de evenimentele cele mari din Europa, și mai alesu din Austria. Ungurii rădicaseră stindardulu revoltei, și făceau progrese mari: cetățile Ungariei capitulasera înainte lor, și în resboiulu cu Croații repurtaseră mai multe biruințe. În Transilvania lucrurile erau într'o stare

forțe curioasă : guvernul și guarda națională erau în mâna Ungurilor, iar oștirea în mâna generalilor Austriaci ; bine înțelegându-se că, din această oștire Ungurii și Secuții trecuseră sub stindardul Unguresc. Guvernul din Cluj, auzind că în Sibii rezida comitetul național al Românilor care se numise în adunarea de la Blaj și carele dirigea spiritul național, trimise pe la jumătatea lui August ca să puie mâna pe membrii săi. Se prinde mai întâi Barnuț care, ca prin minune, scăpă sărind pe o ferăstră. După acesta se arestează Laurian și Bălășescu ; hârtiele lor se sequestră și se trimite la Pesta. Atunci Români din satele vecine se rădică cu mițele, veni la Sibii, și, sprijiniți de un regiment de grăniceri Români ce erau acolo, eliberă pe arestați, și-și purtară în triumf.

Guvernul Transilvaniei încă nu rupsesse relațiile cu Austria ; de și compus din Unguri (ca astăzi), dar încă guvernă în numele Impăratului, cu toate că propaganda revoluționară el însuși o făcea pe față cu impunitate. Această stare de lucruri însă nu se prelunge. Pe la începutul lui Septembrie, guvernul dă ordine ca să se pue în lucrare legea de recrutație ce o lucrase Adunarea revoluționară din Pesta, și care apucase de o întărire Impăratului. Această măsură alarmă toată țera. Români se vedeau în dilema cea mai dificilă : să se supună acestei legi, și ast-fel să mărească oștirea maghiară care trebuia să bată pe Români, să se refuze, și să rădice stindardul războiului civil. Spre a se putea decide într'un fel sau în altul, Comitetul propuse ca să se facă iarăși o adunare generală la Blaj pe Câmpul Libertății. La 16 Septembrie se și adună peste 20,000 oameni ; în cursul de o săptămână Adunarea se făcu mult mai numerosă : se ținură mai multe consilii, și în fine se așternură deciziunile poporului într'un protocol. Cel mai însemnat punct din acest protocol a fost organizarea gardei naționale, și cererea de arme de la comanda militară austriacă. Se trimise pentru acesta o deputație la Sibii ; iar pe de alta, Români se și organizează chiar acolo pe loc. Axentiu Severu, Jovianu Bradu, și

Avramă Iancu, proclamându-se capî militarî, îşi organiza-seră fie-care cadrele necesarii spre a improvisa o sută de mîi de oşteni.

Dar sê lăşămŭ ale Ūrdealului, care de aci înainte intră în partea seriósă a istoriei.

XXXII.

Pe la începutulŭ lui Octombre, mare parte din emigraţiî nostri se adunase la Cernăuţi. Furia cholerei încetându, cei ce nu putură merge mai departe se întórseră la gasdele ce aveau prinse de cu vară. Eŭ de astă-dată eramŭ singurŭ: tovarăşulŭ meŭ Epurenu căpătându parale din ţeră se dusesese la Viena, unde împreună cu Vasilică Ghica aŭ făcutŭ pe baricade discursurî incendiare în contra lui Windisgreţ şi a reacţiunii guvernamentale. Locuianŭ în casa unui ceasornicarŭ, ocupându două mici cămêruţe, simplu, dar curatŭ mobilate. Cartierulŭ generalŭ, adecă casa în care ne făcémŭ véculŭ, unde adese-orî mâncamŭ şi ne adunamŭ, era casa fericitulŭ întru memorie Doxaki Hurmuzaki, singura casă particulară în care se păstra limba şi datinele vechei vieţi patriarhale românesci.

Intr'una din zile eşindŭ şi apucându sê mă ducŭ spre baia de aburî, când treceamŭ peste uuŭ podŭ de pêtră védŭ unŭ omŭ îmbrăcatŭ în sdrenţe, negru la faţă, pletosŭ, murdarŭ, cu opincî în picioare şi cu o pălărie mare mocănescă în capŭ. Acelŭ om se opresce în dreptulŭ meŭ şi-şi scôte pălăria. Luându-lŭ dreptŭ cerşitorŭ, scoseiŭ o monetă de aramă şi-î oferiiŭ. Elŭ însă în locŭ de a întinde mâna spre a o primi, dice:

— Mulţumescŭ; dar mai nainte aşi întreba pe domnulŭ, dacă memoria nu mă înşală. Sunteţi D. Sion?

-- Da, domnule, nu te înşeli; dar de unde mă cunoscŭ?

— Aŭ dormitŭ o nópte în casa mea.

— Unde? Când? Cine eşci? Adu-mŭ aminte, căci eŭ nu sciŭ sê te fi védŭtŭ unde-va.

— La Blajă... Pumnulă...?

— A ! ce ! D-ta ? Pumnulă... Aronă Pumnulă....

— Da, domnule Sion. Iată în ce stare mă aflu !

— Cum se pôte ? pentru ce ?

— Țî-oii spune pe scurtă. După isbucnirea revoluțiunei în București, amă trecută în România. Guvernulă provisoriu m'a însărcinată să predică și să explică poporulu spiritulă Constituțiunei și ală principiiloră liberale. Amă fostă în cele din urmă surprinsă la Focșani de invasiunea Muscaliloră.... abia amă scăpată, și, sub acestă portă, m'amă strecurată până acilea.

— O, sermane omule ! dar nu poți să 'e arăți așa în lume. Așteptă-mă în acestă locă ; într'ună pătrară de oră mă veți revedea.

Mă întorseă răpede la gasda mea, luaiă ună rândă de primenele într'o pânzătură, apoi revenindă la nobilulă apostolă ală libertăței, îlă duseă la baie, îlă scăldaiă, îlă răsaiă, îlă tunseă, îlă îmbrăcaiă, și ast-felă îlă introduseă în familia Hurmuzaki și în societatea Cernăuțenă.

Venirea acestui martiră ală libertăței a fostă ună adevărată evenimentă. Cernăuțeniă în curendă se incredințară că elă avea mari merite, care îlă făceau demnă de afecțiunea loră. Căpătândă permissiune ca să ție câte-va conferințe literare, și cu ocasiunea acésta vorbindă despre limba și originile națiunei române, în curendă își făcū o popularitate imensă între toate clasele societăței, cari până atunci, în ce privesce studiulă limbei naționale, erau foarte inapoiate. Elă în curendă fu consolată de suferințele ce îndurase : toți acei ce făceau cunoscința lui se întreceă a-î trimite ajutore și daruri, ca ofrande cuvenite venerațiunei ce insufla persóna sa. Popularitatea lui Pumnulă se mări și măi tare când, abjurandă confessiunea Uniunei, a trecută la confessiunea greco-resăritenă. După aceea favorisată de titlurile sale academice și de acela de vechiă professoră ală Seminarulu de la Blajă, elă în curendă căpătă o catedră de limba română în gimnasiulă din Cernăuți ; și

ast-felū luându-și missiunea de apostolū alū naționalității în provincia acesta, amenințată de desnaționalizare atât de Ruteni cât și de Germani, se stabili pentru tot-d'a-una acolo, și cu apostolatulū seū își făcū unū mare nume în istorie.

XXXVII.

Dar sē reviu la ale Moldovei.

Indată ce Muscalii s'aū înțelesū cu Turcii ca sē restabileze regimulū Regulamentului în țera Românească, o dublă ocupațiune s'a decisū pentru ambele Principate. Peste 100 miī oștiri russo-turcesci aū inundatū țerele noastre, tratându-le ca cucerite. După lovirile simultanee ce suferise Moldova de la tirania Domnului, de la flagelulū cholerei, de la lăcuste și seceta din anulū acela, aū trebuitū sē suferi și calamitatea unei ocupațiuni atâtū de apăsătoare. Vodă Sturza, cândū a primitū depeșă că Muscalii aū trecutū peste Milcovū și că Turcii aū ocupatū Bucureștiū, întorcându-se către sateliții ce-lū inconjura, le-a dīsū : «Puteți sē rēsufiați, boeri, și sē vē heretisiți, căci s'a sfârșitū cu dreptatea și cu frăția Muntenilorū.»—Aga de orașū, Vorniculū Iordachi Pruncu, în entuziasmulū seū, rădică cuvântulū și dīsē : «Sē trăești, Măria Ta ! de astădī innainte mē «declarū țiganū alū Măriei Tale !» Cu ocupațiunea Rușilorū, tirania lui Michai Sturza nu era mai puținū apăsătoare. Din contra, elū profita de ocaziune pentru ca sē-și rēsbune mai bine pe inemiciū seī, pe cari-ī numia revoluționari. Sateliții seī cari erau însărcinați cu casernarea și aprovizionarea Muscalilorū, loviaū fără mēsură mai multū în locuințele, în productele și în satele acestora. Apoi se deschisese o cale nesăcată pentru abuzuri : acolo unde se cereaū, de exemplu, 1000 de kile, se lua 3000, din care 2000 se escamotaū ; asemenea cu lemnele ; asemenea cu carele de beilicuri, și altele. Abuzurile se făceaū cu atăta nerușinare, în cătū chiarū Rușii le simțiră și siliră pe Domnū a da unū ofisū prin care sē se publice

ca produse să nu se mai libereze de nimeni, de câtă pe cuitanțe rusești : umilire și degradare a guvernului național !

Afară de aceasta, sub felurite preteste se continua persecutarea oamenilor de omenie. Profitându de inverșunarea Muscalilor în contra spiritului revoluționar, se acusa astă-felă oamenii nevinovați : le se călca casele, se arestaă și se torturaă în diferite moduri. De la asemenea persecuțiunii nu se cruțaă nici supușii străină cari se bănuăă că compătinescă cu țera ; însuși casa Episcopului Catolică fu călcată și maltratată.

În timpul acesta, nefiindă nici ună mijlocă de publicitate în țără, acei ce aveaă a-și espune păsurile saă a arăta miseriile și ticăloșiele guvernului, publicaă foă volante și broșuri în Cernăuți. Michai Sturza atunci prinr'ună ofisă promulgă o lege de presă draconiană, cu tôte că pe lângă guvernulă seă era cea mai aspră censură. După acăstă lege, se pedepsiaă și acei ce ară fi cutezată a primi, a ceti și a răspândi serieră tipărite în alte părți. Pe lângă acăsta, sub auspiciile baioneteloră rusești, elă ceră de la Agenția austriacă ca să oprească intrarea în țără a gazeteloră din Transilvania și din Bucovina, saă celă puțină, când sosescă cu posta austriacă, să le trimiță la censura guvernului. Acăstă miserabilă măsura, cu tôte împotrivirile de momentă ale agentului austriacă, în cele din urmă se și puse în lucrare. Cu toate aceste, Gazeta de Bucovina, fundată la 4 Octombre de frați Hurmuzachi în colaborare cu mulți din emigrați noștri, și alte publicațiunii volante, totă găsia mijloace a răsbate, trimise sub plicuri ca scrisori saă în pachete prin contrabandieră ovrei.

Acăstă stare de lucruri răspândise desolațiunea cea mai mare. Ei nu mai sciaă la ce să se aștepte, vălândă pe de o parte tirania care se esercita asupra țerei Românești, iar pe de alta toleranța Rușiloră asupra fapteloră lui Michai Sturza, fără a le se lua în băgare de sēmă atâtea plāngeră și atâtea demonstrațiunii legale.

Pe la capetulă lui Noembre, ne veni știrea că ună ordină de la Petersburgă adressată Domnului opria deschiderea Adu-

nărei generale. Acesta a răspândit în țară o rază de speranță: căci se întvedea efectul Memorialului din luna lui Iuniu.

XXXIV.

Petrecurămă erna în Cernăuți, saū pe la moșiile amiciloră ce făcuserămă în Bucovina. În tôte ȃilele ne surprindeau evenimentele cele mari din Europa. Teribila revoluțiune din Octombree de la Viena, abdicarea lui Franț-Carl împăratulă Austriei și suirea pe tronă a lui Franț-Iosif, turburările și revoluțiunile ce isbucniău mai în tôte provinciile Austriei, erau fapte atâtă de mari, în câtă nu se putea să nu ne impresioneze.

Dar evenimentele ce făceaă mai mare senzațiune pintre noi, erau acele ce se petreaă în Ardeală, a căruia sôrtă se identifica cu a nôstră. Acolo Unguriă purtaă un reshel de esterminațiune atât cu Româniă cât și cu oștirile austriace, fiind-că proclamase Republica și detronarea dinastiei Habsburgilor. Corpul de armată din Sibiă, înfrântă de Unguri, rămășițele lui își aflară scăparea în România. Între acestea aū fost nevoiți să se strecóre și căiă va din capiă Românilor ardeleni.

Într'o ȃi aflând că la Comanda Pieței din Cernăuți s'a adus ună Română ferecată în lanțuri, alergaiă ca să aflu cine este. Cu mare greă, prin intermediul ună oșteră de origină polonă, ce cunoscămă, căpătaiă permisiunea a merge ca să vedă pe acelă prisonieră. Care fu surprinderea mea de a vedea în carcerea austriacă pe Bariță, redactorulă Gazetei de Transilvania, vechiulă meă amică! Acesta făcuse parte ca membru în Comitetulă de Pacificațiune care era instalată în Sibiă sub auspiciile armatei austriace. Cândă acestă armată s'a vȃdăulă risipită, Româniă aū trebuit să fugă care încotro: cei mai tineri s'aū hăgată în glótele cari apucase cósă și securea spre a lupta cu Unguri; cei mai puțină helicoși, căiă aū putută, aū apucată peste munți în România. Bariță, de la frontieră,

insoțitu de sentinele fu escortatū la Bucurescī. Aci, poliția fiindū sub ordinele severe ale armatei de ocupațiune ruse, și numele lui Bărițū fiindū notatū in registrulū revoluționarilorū periculoși pentru esistența statelorū monarchice, luā măsura a-lū aresta și a-lū espulsa peste hotarū in Bucovina, spre a fi datū in primirea autoritățilorū austriace.

Aci după garanția cător-va notabilī carī din nume îl cunosceaū, cu mare greū fu liberatū.

XXXV.

Cunoscemū trei frați Stârcea, proprietari marī din Bucovina carī veniaū adesea prin Moldova, unde aveaū rude. Unulū din aceștia, pe care 'lū numiamū Cuconulū Manolaki fiindcā multū ținea la originea lui de boierū și la suvenirile strămoșesci, intr'o ȃi, prin postulū Crăciunului, întâlنيudu-mē in Cernăuți și apucându-mē in brațe cu vechia lui familiaritate, imī ȃice : «De aȃi diminēȃ te cautū : bine că te găsecū. De acuma nu te mai lasū. Ai sē mergi cu mine.

— Deū... ? dar unde ?

— La Crasna, la moșia mea. Nevasta mea auȃindū că esci pe aice, m'a însărcinatū sē te găsecū și sē te ducū acolo.

— D'apoī bine, Dumniaei nioī mē cunosce.

— Nu te cunosce, dar te scie, și te ascēptă. Haide ! Ai sē ne faci mare plăcere.

— Bine, dar veȃi e ȃrnă și... scii... e cam frigū...

— N'ai grijă : amū blane, sē te faci s'asuȃi.

— E departe, dar vomū scurta drumulū cu graiulū și cu gluma, daca nu cu biciulū vizitiulū.

Cu tȃte că ȃre-carī imprejurări trebuie sē mē mai reȃie in Cernăuți, stăruinȃtele acestui bunū amicū mē făcură a-lū urma. A doua ȃi diminēȃ veni cu trăsura la gasda mea și stărui sē-mī ia totū bagagiulū, declarându-mī că pȃte imprejurările mē vorū ținea mai multū timpū la Crasna. Mī-a fostū cu ne-

putință de a mai rezista. Amă plătită chiria apartamentului meu și amă plecată.

La Crasna găsiu o a doua familie patriarcală, care o puteamă asemăna cu aceea a lui Hurmuzaki. Dómna Stírcea, care pe atuncea avea peste 40 de anī, era o damă cu o educațiune distinsă, cu suflet ingerescă și cu inima plină de nobile sentimente. Venirea mea, in starea maladivă in care trăia, părea că fusese de bunū augurū. Ea de mai multū timpū suferia tare de stomachū, și atuncea credea că se simte mai alinată : nu sciea ce să mai facă pentru ca să-mī facă petrecerea la țeră mai plăcută și să-mī mulțămescă de sacrificiulū ce credea că amă făcutū venindū la Crasna. Eū însă eramū foarte mulțămitū : făceamū adesse excursiunī și vânători prin muntī, iar serele petreceamū spuindū anecdote care făceau să ridă pe óspeții mei, sau jucēndu-mē cu copiī lor, cariī erau foarte drăgălași. In adevēr Eugenī care atuncea era de 15 anī, și Victorū care venia după dēnsulū, erau plini de spiritū și de înteligență ; iar domnișóra Victoria, care era numai de șapte anī, avea atâtea drăgănele, in cât mă silia să-ī facū versuri.

Pe cândū mă delectamū in această plăcută societate, in ajunulū Bobotezei séra, se respāndesce scierea că Bem sfărāmase oștirea austriacă la granița despre Transilvania, și că inaintēză cu armata maghiară in Bucovina, puindū tóte satele sub focū și jefuindū totū ce-ī eșia in cale. Acestă aduse mare spaimă in familia ospēțatorilorū mei. Tótă nóptea se pregătiră ca să-și rădicesc ce vorū putea, și a doua zi să plece spre a emigra in Moldova. Acestă spaimă nu era fără cuvēntū ; căci ómenī vēdēndū că guvernulū rădica grajdurile de prășilă ce era in vecinătate, vēdēndū că frânturile de ostire austriacă fugiaū spre Cernăuți ; nu aveaū la ce se aștepta. Plecaū și eū a doua zi cu familia ospēțatorilorū mei imbārcați in mai multe sání, cu decisiunea ca eī să trecă in Moldova iar eū să mă intorcū la Cernăuți. Ne oprirāmū vre-o douē zile la o moșie aproape de frontieră : dar pe urmă ne întorserāmū, incredințāndu-ne că Unguriī nu inaintēdă. Bemū in adevērū bătuse pe Urbanū la Dorna, dar se mulțāmi numai cu luarea cātorva

tunurî și munițiunii de răsboiî; după acêsta se întorse în Transilvania. Eû mai stătuiî în Crasna până pe la finele lui Februarie apoi mă înturnaiî la Cernăuți.

Dar voiî lăsa descrierea acestorî eveneminte, fiindû că ele s'au înscrisû în cronicile timpului, și fiindû că trebuie sê scurtezî periodulî acestorî Suvenire. Voiî reveni la ale Moldovei.

XXXVI.

Domnia lui Michaiî Sturza se prelungi până în primăvară. În tîine după multe și îndelungate discussiuni urmate la Constantinopole între ambasadorulî Rusescû și Poarta Otomană, la care luară parte și represintanțiî celor-l-alte puteri, se făcu Convențiunea numită de Balta Liman. Se decise destituirea lui Michaiî Sturza, și numirea lui Grigori Ghica Domnû pentru Moldova și a Domnului Barbu Știrbeiî pentru țera Românească.

La 13 Maiî 1849, pe la 3 ore după prândû plecă Sturza Vodă din Iași cu totă casa sa, apucându calea spre țera Românească, unde cugeta sê se așede sub protecțiunea baionetelorî rusesci. Acêstă cădere era atâtû de neașteptată și nerecêdută pentru satelițiî și creaturele sale, în câtû unî boierû ce se numia Bălșucă, carele credea și interpreta visurile, când primi scirea că M. Sa Dòmna în adevêrû își desface perdelele i-sî gătește geamandanulî, a cădutu lovitû de apoplexie. Toți funcționariî cei credincioși ai lui Michaiî Sturza își deteră tremurându demisiunile în mâna Domnului lorî, carele în ultimele momente ale puterei sale răspândia decrete de laude și mulțămiri pentru merite mincinoșe și infame.

Ministerulî lui M. Sturza priimi ordinulî de la Vizirulî Portii Otomane ca sê administreze țera după legi până la venirea noului Domnû. Acêsta se prelungi până pe la jumătatea lui Augustû.

Atunci ne pregătirăm și noi emigrații ca să intrăm în țară, ale căreia frontiere erau deja deschise pentru noi.

Dragostea și imbrățișarea ce vădusem de la familia Hurmuzachi, respectul și venerațiunea ce aveam către bătrânii acestei familii, amicitia ce contractasem cu fiii lor, imi puneau sacra datorie de a merge la Cernauca, unde se afla ca să-mi iaș diua bună. Așa dară mai vădui încă odată această casă a lui Avraam, în care cu un an mai înainte cătam refugiu de téma cholerei; mai vădui încă odată acea familie bine cuvântată de Dumnezeu căreia îi eram datorii atâta recunoscință; și mă despărții de ea cu lacrimi.

Trecui frontiera pe la Michăileni. Găsiu administratoru nou numit pe D-nu N. Pistochi, vechiu cunoscut și amic, carele mă primi cu o inimă de frate. De acolo, înainte de a pleca spre Iași, uitându-mă încă o dată asupra pământului Bucovinei, îi adresai ultimul meu adio prin strofele următoare :

O, dulce Bucovină! te las, și înc'o dată
Mă 'ntorc și'a ta țărăniță sărutu înduioșat.
Eu mă despart de tine cu inima 'ncântată
De multe suvenire ce'n tine-amă căpătat.

Nu este istoria ce-mi vine-acum în minte :
Eu ultu acuma toate ce știu și-amă aușit.
Eu nu mai plângu eroii ce ai tu în morminte,
Nici tristele lor ôse ce-acumă s'au risipit.

Nu plângu eu templuri sacre de densi înălțate
Pentru gloriificarea lui Dumnezeu celu bun,—
Nici triste monuminte de seculi ruinate,
Ce gloria română acuma încă spunu.

Românii știu prea bine că țermurile tale
De multe ori pre Ștefanu-celu-Mare au legănatu
Căci vechea capitală preste-a Sucevei vale
Și-acumă șoptesce imnuri ce Ștefanu le-a cântat.

Triumfele Române și gloria trecută,
O! nu, nu sunt uitate de neamul Românesc.
De-or fi sub ori-ce juguri, de-or fi cu gura mută,
Bătrânii le vor spune la pruncii care cresc.

Când ora mântuirii va mai suna odată;
Când tuțul libertății semnalul va mai da,
Va sci, va sci Românul să-și ștergă a sa pată!
Și gloria română se va redeștepta.

Nu plâng eu nici ursita ce prin diplomația
Te-a smuls de lângă mama ce-o dată ai avut;
Acum și tu cu lumea scăpași de o tiranie
Ce-avea de plan să facă poporul tău perdut.

De-acum se schimbă timpul, și în viitorime
Dreptatea, libertatea, nu se vor mai zugruma.
Pe tine, Bucovino, nu te va plânge nime:
Căci viitoriul ferice e scris în cartea ta.

Naționalitatea, care-ți era răpită,
Acuma se deșteaptă; și tinerii tăi fi
La gloria Română, de ani îndușită,
Gândind, și-aduc aminte că ei sunt încă vii.

Eu plâng, o Bucovino, căci îmi aduc aminte
Că pe-ale tale țermuri am plâns de multe ori:
Am plâns după mea țară cu lacrimi ferbinte
Căci o vedeam sub jugul de mil de-apăsător.

Moldova, bântuită de-un Domn fără de lege,
Mă alungă din sinu-și și 'n lume-am rătăcit;
Și cum un flutură locul pe-o roză își alege,
Așa și eu în tine un lăgan m-am găsit.

Ah! cinci-spre-dece secol – căci secol mi se pare
Că fostă fiă-ce lună trecută în dureri—
Nu mi-am vădută părinții ce iarăși cu 'ntristare
În țera lor sărmanii ei n'au gustat plăceri

Coșul fără de mumă, aveam eu frați a plânge,
 Și mulți amici ce pôte ca frații mă iubi;
 Sărmanu svărlit în lume, cu lacrimi de sânge
 Priviamu nenorocirea acelu ce cerșia !

Român, curat la sufletu, a țerei mele sôrtă
 Plângeam întru suspine, plângeam neîncetat;
 Plângeam, plângeam poporul care lă vedeam că pôrtă
 Âtâtea lanțuri grele ce l'au martirisat.

Plângeam ființe scumpe de môrte secerate.
 Alu căroru adio, vai! n'amă pututu lua.
 Plângeam din curăția familii intristate
 De seceru holerii ce țera 'mi svântura !

Plângeam !... și cine ôre mă asculta pe mine ?
 Cu care mângăere durerea-mi s'alina ?
 O, dulce Bucovină ! de nu eram în tine,
 Ce-ași fi făcutu eu ôre ? ce țile m'aștepta ?

Ah ! după grele valuri o navă sfărâmată
 Ajunge fără scire la portulu ce-a dorit !
 Așa o providență trimite câte-odată
 Scântei de mângăere la celu nenorocit.

Când vântu de miază-ziuă bătea, simțiam că vine
 Cu dulcele adio alu celoru ce iubiam;
 Eu aușțiam o șoptă care venia la mine
 De la aceea care în visuri o doriam !

Când vre-o păsărică venia în primă-vară.
 Eu o 'ntreham de scie ceva din țera mea :
 Aflam o mângăere la patima-mi amară ;
 Cuvinte de speranță credeam că-mi spune ea.

Iar când durerea, dorul, mă alunga din lume,
 Și mă ducea 'n ascunsuri să plângu nemângălat;
 Când m'arunca 'n delirul, dureri fără de nume !
 Când peptu-mi de suspine părea că-l sfășiat ;

Atunci, atunci, ah Doamne! ce dulce suvenire!
Putea-voi să uit ore? O, nu, nu voi uita!
Mă urmărea pe mine chiar o dumnezeire,
Ce nu lasă pe omul de tot a despera.

Vedeam ca'n panoramă, vedeam pe lângă mine,
Părinți, amici ce cerul din cer mi-l trimitea:
Simțiam pe nesimțite că-mi peru ori-ce suspine,
Și omu ferice éráși ursita mă făcea.

Erau ființe scumpe cu sufletul de ingeri
Ce cu-ale mele patini multu mă compătimitu.
Care-aș privitu cu lacrimi la ale mele plânger
Și tot'a mea durere cu vorbe-aș măgulitu.

Erau copii cu sufletu, cu inima 'nalțată,
Cari sperău ca mine unu dulce viitoru;
Cari plângea ca mine o patrie lăsată
În voia întâmplărei, cu sufletul în doru.

O, dulce Bucovină! te lasu, și înc'o dată
Mă 'ntorcă ș'a ta țărână sărutu înduioșatu.
Eu mă despartu de tine cu inima 'ncântată
De multu suvenire ce 'n tine-amu căpătat.

DIN COPILARIE

Digitized by Google

DIN COPILĂRIE

I.

Maî mulţi publicişti, negăsindū pôte subiecte maî importante de tractatū, s'aū ocupatū şi de biografia mea ; şi cu acēsta aū găsitū ocaziune a îndruga, — cum se întēplă maî tot-d'a-una în asemenea casurī, — felū de felū de anecdote, maî multū saū maî puţinū adevērate. Decī vĕdēndū cā mica mea personalitate nū este de totū indiferentă pe lumca acēsta, nu credū a face rĕū, cu ocaziunea publicării suvenirilorū mele, a spune şi eū o serie de anecdote relative la biografia mea.

Unī aū voitū a mĕ face coboritorū dintr'o familie cu strămoşi nobilī, cu unū arbore genealogicū de maî mulţi secolī, luādu-se negreşitū dupĕ spusa unora din membrii familiei dominaşi de slābiciunea grandomaniei. Anū avutū în adevĕrū unū membru în familie, — D-deū sĕ-lū erte ! — care dapĕ rĕsboiulū din urmā alū Orientului a făcutū mare tapagiū la Constanti-nopole, printre culisele porţii Otomane, cu o pretenţiune curiōsă : basatū pe nisce documente ce proba cā se trage dintr'unū Hanū Ghereiū ōre-care, cāndū a vĕdūtū cā Ruşii aū mân-catū bātac la Sevastopole, a socotitū cā era timpulū sĕ solice revindicarea legitimă a frumōsei peninsule tātăresci, spre a restabili dinastia perdută, dinestie care (vaī !) unū altū Gherei

în cele din urmă o caută în penitenciarele de la Văcăresci !

Deci fiindu-că c'amă ajunsă într'ună stadiu de civilizațiune când asemenea deșertăciuni sunt nu numai nefolositoare dar și ridicole, credă că este timpul să restabilească adevărul. Vechimea originii nobile a familiei mele, care astă-đi nici scutire de dări nu acordă nimenui, nici dreptul de a possede robă, mi se pare absurdă de a se invoca. Boșerismul nostru, de va fi existat în vécurile trecute, astă-đi e bine să stea în întunerecul trecutului cu toate pergamentele cele ruginite. În timp mai apropiat, adecă cam cu un secol în urmă, este certă că a essitată bunul meu Iordachi Sion, care a fostă *Bimbașa*, sau cum s'ar đice astă-đi *Colonelă*, în mica armată a Moldovei pe atuncea. Nu știu de se va fi mândrită cu boeria sau cu rangul său bunul meu, fiindu-că nu l'amă apucată ; bar bunică-mea, care a trăit până m'a văđută de 10 ani, fudulă și mândră ca toate femeile, o auđiamă lăudându-se că se trage din faimosul Tăutu, care a tractată prima Capitulatiune a Moldovei cu Pórta Otomană, care a bėută prima cafea turcescă inaintea Vizirului fără să știe ce e, și care a scuipat-o când a văđută că-lă frige cu ferbințeala ei. Este certă apoi, că bunul meu era un voinic și jumătate ; căci fără a căuta moștenirea prin țera lui Han-tătară, a știut să-și facă mai multe moși pe valea Racovei, în districtul Vasluiului, fiindu-că amă apucată pe cei șese fi ai săi certându se pentru împărțela loră. Mai este certă, apoi că acei șese fi. (între cari era și tatăl meu). eșiți în lume pe la începutul secolului curenț. căpătându ore-care cultură, pe cât se putea căpeta în scólele grecesci de pe atuncea, au ajunsă în adevăr la ranguri de boerie, luându parte activă atât în serviciile publice cât și în evenimentele politice ce s'au preurmată până aproape de đilele noastre.

II.

În timpul domniei lui Scarlatu Vodă Calinachă, care a venit la tronul Moldovei după pacea de la 1812 și după retragerea Rușilor, tatăl meu, ca Diac de Visterie (1), fu onorat cu caftanul de Serdar. El a ajuns la asemenea onoare nu numai prin capacitate și inteligență, dar și prin farmecul mustăților sale frumoase; acestea, în adevăr, atrăseseră atenția coconei marelui Vistieru Petraki Starza, sub al căruia ministeru servia; și dacă pe atunci s'ar fi ocupat cineva de cronica scandalosă a timpului, cine știe ce ar mai fi scris despre intrigele și vicemele ce au făcut mustățile tale!

Aci e locul, pare-mi-se, se spun cum s'a înșurat tatăl meu, fiindcă și în actul căsătoriei lui au jucat rolă năprasnicile lui mustăți.

Sub domnia lui Suțu, care a succedat pe Calinachă, se introdusese obiceiul că: în toate Duminicile, după ășirea din biserică, la o oră fixă, toți funcționarii se meargă la Curte, în costume de sărbătoare, călări sau în trăsuri, fie care după rangul ce avea în archondologie.

Acolo, în salonul de gală, după ce se adună toți, se înșirau în grupe după cum îi orindua Postelnicul al douălea, care era un fel de maestru de ceremonie al Curții. După ce venia Vodă și Dămna, cari se aședau pe tronurile lor, suita lor lua locurile designate: ieș-oglanii (pagii) despre partea lui Vodă, iar fetele de onoare (copile orfane, aduse din Constantinopol spre căpătuire) despre partea Dămnei, formând un semiceru. Atunci după ce începea să cânte Meterhanela domnească, se duceau toți de sărutat mâna lui Vodă și a Dămnei, făcându mai întâi câte o metanie până la pământ.

(1) Vorba *diac* corespunde cu aceea de funcționar sau impiegat.

Dupe ceremonia acésta, Vodă se scula și vorbîia câte ceva cu persoanele notabile, prin cari făcea și cunoscînța celorlî inferiore; iar cînd Vodă se întorcea spre Dómna, și cînd acésta se rădica dupé tronû, visitoriî se retrăgeaû și plecaû.

Dómna lui Suțu, în cursulî acestorû visite, se uita tot-d'ă-una cu o privire admirativă la mustăjile tatălui meu, care din cînd în cînd părea că o făceaû sê suridă. Într'una din zile, dupé terminarea ceremoniei, cînd se coborise la scară și striga ca sê-î aducă calulî de călărie (1), se pomenesce cu unû *di-clîu* care vine de-î spune că M. Sa Vodă îl chiamă susû. Bietulî tatălî meu, aducîndu-și aminte de ochiadele ce-î aruncase Dómna în maî multe rîndurî, și inchipuindu-și că pôte periculósele sale mastăjî vor fi aruncatû vre-o bănuială de scandalû, s'a speriatû așa de tare de acésta chemare subită, în cât maî că nu-lî țineaû picióarele ca sê se urce susû. Cu tóte acestea, luându-și inima în dinți, s'a urcatû. Se strecurase toți visitoriî: Vodă se afla în mijloculî salonulî în picióre, iar Dómna, încă pe tronû, se afla inconjurată de harumulî ei, compusû din vre-o duzină de fete. Înaintîndû spre tatălî meu cu căjî-va pașî, Vodă îlî întrebă de cie ș de vorbesce grecesce. Rîspunsulî fiindû afirmativû, atuncea cu surisulî pe buze, îi dice că M. Sa Dómna voesce sê-î vorbescă. Cînd a înaintatû tatălî meu spre Dómna, fetele ei s'aû cam depărtatû spre unû colțû alî salonulî. Vîdîndû că Dómna îi suride, tatălî meu a prinsû la inimă; se apropiă și-î maî surătă mîna. Dómna adresîndu-î vorba în limba grecescă, îl face sê-și decline numele și pronumele; apoi cu o grajî particulară, îi spune că ar trebui sê-și dică și *mustacas* (care în grecesce însemnăză *mustuciosû*). Dupe maî multe întrebări glumețe, Dómna aflîndû că tatălî meu e flăcăû, îi spune că ar face bine sê se însóre; apoi fără lungî comentariî, îi propuse

(1) Pe atuncea toți tineriî umblaû călare: acésta era moda cea mare și toți se întreceaû care de care sê aibă cai maî bunî și sele maî luxóse. Număi holeriî însurați umblaû în trăsuri cu femeile lorû. Sêra, pe timpul preumblării la Copoû, era o adevêrată petrecere vederea caracoladelorî cu care se întreceaû cavaleriî

să ia o fată din haremul ei, asigurându-lă că cu acesta va căpăta nu numai favorile domnesci și protecțiunea ei, dar totu o dată o onestă și dulcică îngrijitoare pentru mustățile sale. De o cam dată, timiditatea nu-lă lăsa să se pronunțe categoric : duse numai, cu aeru respectuos, că ar dori să implinescă dorința M. Sale, dacă ar ști că în frumoasa turmă de fete ce ea patronază ar găsi o inimă care să se potrivească cu a sa. Dar în intervalul convorbirei, tatăl meu nu înceta de ași îndrepta privirile asupra drăei de fete ce avea înaintea sa.

Dăma atunci strigă ca una din fete să se apropie : înaintă una din ele ; îi făcu o întrebare fără importanță, mai mult pentru ca s'o facă a vorbi, apoi îi făcu drumu cu pretextu de a-i aduce o batistă.

Pe când fata se depărta, Dăma, observându că tatăl meu o fixase cu privirile și că, după ce plecase, se uita lungu la ea, îl întrebă : nu cum va i-ar conveni ? Tatăl meu răspunse cam îngăimat, dar din puținele sale vorbe, M. Sale Dămei i a plăcutu a conchide la o afirmațiune ; iar când fata se întorșe cu batista, Dăma o întrebă dacă-i place înustățile julelui ce era înaintea ei. Amândou tinerii se uită unul la altul roșindu se la față. Atunci Dăma făcu semnu fetelor să se apropie, strigându și pe Vodă, care se uita pe o ferestru în fundulu salonului, și cu voce solemnă anunță că Frossa Schina este logodită cu serdarulu Sion.

Vodă atunci felicită pe tineri și le urază viața fericită ; iar tatălui meu îi spuse că fata se trage dintr'o nobilă familie constantinopolitană, că tatăl ei a murit ca martiru pentru patrie și libertate (1), și că, pe lângă dota domnescă obișnuită, ginerele va măi căpăta înaintare la rangu și la funcțiune.

(1) Tatăl meu mamei mele, George Schina, fusese unul din fondatorii Eteriei falmose ce avea de scopu liberarea Grecilor și gonirea Turcilor din Europa. Descoperindu-se firele acestei conjurațiuni, elu fu prinsu, împreună cu alți 50 de conșoți și decapitat pe piața numită At-meidan, la 1816.

III.

Cu această narațiune amău voită, nu numai se vorbescă despre origina maiceî mele, dar se și arătă molulă originală cu care se măritaă fetele orfane pe care Dómnele grece le aduceaă din Constantinopole. E inutilă de a maî spune, pôte, că după aceea tatălă meă avă ordină se prânzescă în tôte dîlele la masa domnescă, alătură cu promissa sa, pe care, în adeveră, cu cât o cunoscea maî bine și maî de aprópe, cu atăta se felicita că a dată peste o bună parte pentru fericirea vieței sale. Inutilă iarăși este, pôte, de a maî spune că Vodă, voindă a înainta pe tatălă meă în rangă, l-a oferită se-lă facă *Bană* saă *Spătară*; consultându-se însă cu mirésa, și acésta, avendă în vedere că cu asemenea rangură trebuia se între în protipendadă și prin urmare trebuia ca, pe lângă cheltuiala *ighe-moniconului*, se-și lase barba, l'a conjurată se se mulțânescă cu Păhărnicia, care se representa destulă de frumosă prin înfățișarea bătătóre la ochi a mustășiloră sale.

Logodna viitóreî mele mame a fostă de bună augură pentru haremulă Dómneî. În Dumineca următóre ună altă Diacă de Visterie, Ión Cuza (tatălă viitorulă Domnitoră, sub care s'a făcută Unirea), se logodi cu o altă fată; și așa, totă într'o dî, s'aă celebrată cu paradă mare domnescă, nunțile ambeloră fete venite totă pe o corabie din Tarigradă, nași fiind-le Beizadé Iorgu Suțu cu o soră a sa, fiî aî Domnitorulă. Apoi ambiloră miră, pe lângă castanele de înaintare în rangă, dându-le și funcțiunile promise în districtulă Fălciulă, Cuza se făcă Ispravnică iară tatălă meă Sameșă (Cassieră). dușe care plecară amëndouă ca se se bucare de fericirea conjugală.

IV.

Nu târziu însă veniră evenimentele de la 1821, cari aduseră țera într'unu felu de anarhie. Vodă Șuțu, când Eteriștii aū rădicalu stindardul revoltei uciđendū pe Turciū din Iași și din Galați, neavendū curagiulū a se pronunța nicī in favoera Grecilorū pentru cari ar fi fostū cu inima, nicī in favoera Turcilorū pe cari credea că o sē-ī nimicēscā Greciū ajutați de Muscali, — vėđendū că Principele Cantacuzino, fostū generalū in armata russēscā, venīa sē se pue in capulū revoluțiunii, — elū, ca unulū ce nu era nicī omū de luptā, a socotitū că este mai prudentū a părăsi tronulū și a se retrage in Russia.

Turciū venindū in mare numērū, aū distrusū mai intēiū pe cei 200 eteriști cari se fortificase in Galați, apoi aū inaintatū spre Iași, unde domnīa, ca locotenentū alū luī Cantacuzino, unū grecū deșuchiațū numitū Pentedeca. Atuncea, se ințelege, că toți greciū din tōte unghiurile, tineri saū bētrāni, cānta sē se ascundā și in gāuri de șerpī; iar administrațiunea generalā a țerei cāđuse in paralisia cea mai mare. Boierii cei mai mari fugiserā peste hotar; iar cei mai mici, remāindū fără cārmā, orbecaū intr'o parte saū intr'alta. Funcționariū părăsiserā posturile lorū. Tatālū meū lāsă Cassieria sa in plata Domnului și se trase la Iași. Aicea se aflaū incā resturi din ómenii Curțiū luī Vodă Șuțu; chiar unulū din ministriū seī, Postelniculū Rizu, (care se numīa și Nerulosū) se invērtīa printre Eteriști, ca unulū care avea simpatii adevērate pentru cauza grecēscā, decisū însă a trece peste Prutū la cea din urmā extremitate. Unū frate alū mamei mele, Cupariulū Iancu Schina, cāsătoritū și așeđatū mai de multū in Bassarabia, afiliatū și elū cu cauza grecēscā, se afla venitū in Iași. Când se vėđū că Turciū se apropie, maicā-mea cu lacrimi amare, cerū ca sē trecā in Bassarabia. Tatālū meū, care nu simpatisa cu Greciū, nu prea voia s'o lasse; dar in cele din urmā n'o putū ținea și o in-

credința fratelui ei, ca să trecă dincolo. Plecarea însă, din diferite cauze, și mai ales din aceea că Eteriștii voiau să împedice emigrațiunea, întârziă; astu-fel că, când a putut să plece, drumul l-au găsit cu totul imbuldit, mai ales de mișcările Eteriștilor. Acestia, vădend că nu se pot măsura cu numărul cel mare al Turcilor, începuseră a părăsi lași și a se retrage în diferite direcții. Corpul care se numea *Legiunea sacră* (ἱερός λόχος), și care rămăsese în urmă, își luase de misiune ca, în retragerea sa, să protégă pe conaționali Greci ce voiau să trecă peste Prut. Mai înteu avusese hărțuiră cu Turcii la Stânca, moșia Rosnovanului, care vine la jumătate cale între Iași și Sculenă, apoi la podul de pe Jijia, ce este între Stânca și Prut; în cele din urmă chiar la Sculenă, unde era vama și podul de trecătoare.

V.

Trecerea se făcea cu anevoie, fiindcă era prea multă lume ce voia să se serve de micul pod ce făcea serviciul. Podul nu era stabil: compus din nisce grinzi puse pe șăici, nu putea primi pe el de cât 50—60 persoane și era tras printr'ură scripete, pe un odgon fixat pe ambele maluri ale riului; apoi apa fiind foarte mare și riul larg, se perdea foarte mult timp până să mergă și să se întorcă.

O și intră aproape a trebuit să aștepte biată maică-mea, în anxietatea cea mai mare, până să-i vie rândul. Groza era cu atât mai mare, că bătălia Eteriștilor cu Turcii se urma cu neîntrerupere, și glonțele șuerau pe la urechile mulțimei ce voia să se vadă pe malul de dincolo; acesta s'a făcut mai înfrătoare când s'a vădit că bombele tunurilor turcesci transformase în ruine puținele case ce erau pe malul drept al Prutului.

Eteriști sub comanda lui Atanasie și a lui Condu-Ipirotul, plecase din Iași în număr de o mie și mai bine. Dar mulți din aceștia vădend că Turcii ce-i urmăreau aveau 6,000 de

infanterie și 200 de cavalerie, și că prin urmare persistența de a se bate (mai ales în câmp deschis) era o încăpăținare nebună, a găsit mai prudent să se strecore peste Prut pînă la emigranții cei l-alți. Rămînd în cele din urmă numai 485 credincioși jurămîntului lor, se fortificară în șanțuri și suportară sorta martiriului, luptându-se cu fanatism pînă și-au găsit mórtea, omorîndu însă și ei Turcilor peste 2,000 de ómeni.

La cel din urmă transport al podului venise rîndul maicei mele. Spaîma era mai teribilă de cât tot-d'a-una în momentele acelea; căci Turcii băteau, cu tunurile, cele din urmă șanțuri în care se adăpostiau Grecii, și ghiulelele lor se îndreptau chiar asupra podului. Un moment fatal a voit atunci ca o ghiulea, rătăcită pöte, să nemerescă drept în odgonul pe care se trăgea podul, și drept în mijlocul Prutului. Podul, mînat de apele rapeđi ale riului, apucă la vale învîrtindu-se cu o răpejune vertiginösă și ishindu-se când de un mal, când de altul. Pöte orî-cine să-și inchipuiască țipetele și spaîma tuturor, și mai ales a femeilor. În fine, dupe un percurs de mai bine de trei ore, podul fu apucat și tras la mal de locuitorii unui sat bassarabian; și ast-fel, ca prin minune, a putut scäpa cei ce se aflau pe el, expuși la o peire sigură. Acea catastrofă, de natură a înfiora și a spăimănta bărbații cei mai curajoși, pentru femei a fost teribilă: unele a leșinat, altele s'a essaltat pînă la nebunie, iar maică-mea a cădut într'un fel de prostrațiune din care nu s'a putut rădica de cât a doua și prin îngrijirile unor bētrane caritabile din satul unde s'a prins pluta.

VI.

După restabilirea lucrurilor, și după venirea la domnie a lui Ioniță Sturza, prinul domn pămēntean după domnia de un secol și jumătate a Fanariotilor, tatăl meu a fost numit ispravnic la Herța, care pe atunci forma un județ

mică la nordul Moldovei. Măică-mea simțindu-se apröpe de a nasce, a plecată să mergă la Cernăuți; dar când se trecă granița la vama de la Mamornița, a fostă apucată de durerile facerei. N'a fostă chipă a merge înainte, măi departe. Abia a fostă timpă să vie o babă din apropiere ca să o assiste; și cum din norocire era cu o trăsură mare cu covertiri, vechilul i-a servită de cameră și de pată, și în ziua de 22 Maiă 1822, pe la amică-ăi. amă venită pe lumca acesta, în care trăsescă până astă-ăi când scriă aceste rânduri.

VII.

Tatălă meu vädëndă că familia i se împovărăză, se grăbesce a părăsi cariera serviciilor publice spre a se da la agricultură. Partea de moșie ce i-a venită moștenire de la părinți, situată pe valea Hirsovei, la distanță de o oră de la Valea Racovei, era înțelenită și coperită de păduri seculare cari nu aduceau nici ună venită. Trebuia dar să pună multă muncă și stăruință ca să deschidă locuri de cultură. Spre a ajunge la acesta, a trebuită să călătorească și spre Transilvania pentru ca să-și aducă ceva ömeni: găsindă acolo vre o patru-ăeci de familii, gata de a emigra din cauza unei mari lipse de bucate, le aduse la moșia sa spre a funda satulă Hirsova, care există și până astă-ăi. Până să-și facă însă la Hirsova o aședare, a luată în arendă o moșie în apropiere, numită Laza, proprietate a unei monastiri grecesci. Acolo aședându-ne familia, amă petrecută o copilărie förte darcrosă: nu scită de ce bolă amă fostă coprinsă, dar înainte de trei ani n'amă putută vorbi, și pe piciorö nu m'amă putută ținea de cât în anulă ală cincilea. La țără lipsindă medicăi, eramă dată pe mână vracilor și a babeloră, de mă cãntău dupë manierele loră tradiționale: unele mă duceau pe la biserică, unde mă puneau josă pentru ca să pãșescă popa (când oficia liturgia) peste corpulă meă. De și nu puteamă vorbi, dar când vedeamă că Popa mă încălcea, țipamă ca din gură de șarpe. Alte babe

iarăși mă purtau în dorii de dină pe la nisce șipote de isvóre, unde mă desbrăcau și mă stropiau cu apă neincepută în momentul când se arătau primele rațe solare; și numai sfântului sóre a vădutu înfiorările mele și a auditu șipetele și răcnetele ce eșiau din gura mea! Până a nu putea umbla, mă purtau cu unu cărușu pe care-lu trăgeau nisce băieți din țigănimea noastră: avemú patru strengari de câte 10—12 ani cărora le ordonamú în cotro să mă ducă și cât să mă porțe. Imi plăcea să mă vedú dunsú departe de casă, și chiar afară diu satú, la câmpú; și țigănușii trebuia să mă ducă, căci de cuteza să nu mă asculte, erau pedepsiți de Vătafulú curții. O dată mi-a venitú fantasia ca să prú: să írb: me la cărușulú meu nisce căni. Așa dar amú poruncitú țiganilorú mei ca să facă hamurú de cânepă scibatică sau de funii de teiu, și să inhame patru lătrători la róte, în tocmai cum se inhama caii la trăsura tatei când se ducea la Vasluiú. Băieții și au pusú tótá silința ca să mi satisfacú gustulú; dar fiindú-cá nu erau hămurari, unulú din ei a rugatú pe tatálú seú, care era vizitiú, de a venitú și le a ajutoratú ca să incropescú harnașamentulú. Dupé acésta cu vai nevoie au adusú patru cani, trăgându-i de gátú și de codá, și í-au băgatú în hamurú. S'a suitú unú băiatú pe caprá, ca de acolo să máte cani, cu tóte cá hățuri nu aveaú. Nu voiau bieții lătrători să tragá, nefindú deprinși sernanii cu asemenea serviții; dar, dupé porunca mea, punéndu-se se-í batá cu nuele și se-í tragá de urechi, au inceputú cu incetulú a se deprinde a merge dupe sforile care-í țineaú legați. A doua și a treia di repetându-se aceste exerciții, cani s'au fostú datú pe brasdá și mergeau binișorú, în cât ocoliamú tótá curtea și trăgeamú la scară, unde, când mă opriamú, cani se puneau josú și gáfăiau cu limbele scóse. Acesta imi făcea o plăcere nespúsá; de aceea țiceamú să le dea mămălizá multá și apă de beutú, ceea ce se essecuta numai de cât.

VIII.

Părinții mei, vădându jocurile acestea, făceau mare haz, plăcându-le să vadă că, neputincios cum eram de picioare, sciam să mă consolez în infirmitatea. Intr'o zi însă, am pățit o rău, eșind cu căruțul afară din curte, am cerut să mă ducă la arie. Drumul se făcea pe lângă muchia unui deal care avea o coastă foarte răpede, presărată cu buturugi de rădăcini uscate, cu holovan și cu mărăcină ghimpoși. Eată că ea năprasna, se rădică un mîgar care dormise tologit până atunci în pulbere pe drum; la vederea urechiatului, lătrătorii mei se sperie; cîrmesc la stînga spre vale; căruțul se restornă; eu, cădîndu, mă duc de-a berbeleacul, isbindu-mă cînd de o buturugă, cînd de o pîtră, cînd de un mărăcină, până în fine m'am oprit de vale strivit, plin de sînge și în nesimțire. Oamenii de la arie vădîndu catastrofa, alergă, mă ridică și mă duc acasă leșinat și fără semne de viață.

Din în tîmplare se pripășise la noi un grec lătrănu, care s'a băgat chelar în curte la tatăl meu. Acela essercitase messeria de *girală* (așa se chîmă în Orientu hirurgii empiriei său practiciani, în Macedonia de unde venise). Fui încredințat în grijirilor lui, care, vădîndu mă, asigură că nu va fi nimica. Intru adevăr, după diverse băi și masajuri, la săptămîna, nu numai că revenii la viață și mă simții bine, dar, o, minune a minunilor! mă ridică singur în picioare! Nu pot uita bucuria ce am simții cînd am vădit că pot face aceea ce alți copii, cu patru ani mai mici, puteau face, eu, care mă credeam olog și fără speranță de a mă ridica! Strigam cît imi ținea gura: «Tată! mamă! umblu!.. vedeți... am picioare... sunt om... am să fiu bărbat!...»

Bucuria în casa noastră a fost mare: mama, tata, fratele-surorile cele mai mici, oamenii casei, cînd mă vedea în pi-

ciore își făceau cruce, mă săruta, mă pipăia, ridea, plângea, juca, nu scia ce să mă facă și ce să-mi mă dăca! iar seara a fost adus popa de la biserică, pentru ca să citească un paraclis, spre a mulțami lui Dumnezeu pentru miraculoasa mea vindecare. La această ceremonie, eu assistam culcat în așternutul meu, căci atâta de mult umblasem în cât mă simșisem ostenit. Ascultându psalmodiile popei și ale l'saltului, și uitându-mă la toți ai casei cum făceau la cruci, (căci, pe lângă ai familie, assistau și lôte slugile), somnul începu a-mi pănjini ochii: din ce în ce simșiam că se închid, și din ce în ce vedeam mă mic lucrurile și omenii din casă; la facerea metaniilor, părea că să mă măresc ceva, dar apoi îi vedui iarăși micșorându-se, și ajungându în fine așa de mic, în cât îi perdui din ochi. Se înțelege că adormisem.

IX.

După acest eveniment, însemnat în copilăria mea, n'am mă voit să fiu tras cu căruțul: locomoțiunea aceea o consideram ca de rău augur. Cercam să merg călare; dar fiind că mi se observa, și cu drept cuvânt, că la vârsta de cinci ani n'as putea să mă țin pe cal fără să cad, încălecăm pe grumajii celor patru țigănuși ce-mi erau dați spre serviciu; și în curând ajunsesem a-mi ținea atât de bine echilibrul, în cât nu mă aveam nevoie a mă ținea de chicalor, ci luam câte o nuia pe care o învrtiam surugiesce și loviam în cel pe care încălecăm cu toate puterile; apoi când îl vedeam că plânge, rideam până nu mă puteam. Tatăl meu însă vedându într'o di acest exercițiu, mă chemă în casă, și imi spuse să nu mă bat așa băteț, căci ei sunt omeni iar nu vite; spre a mă convinge, imi cel într'o carte câte va maxime de morală precum: «Nu face altuia ceea ce ție nu-ți place. Fă bine, iar nici o-dată rău. Iubesc pe aproapele tău ca pe tine însuși.» Apoi spre a mă convinge că bătaia e lucru rău, și că lovitura face durere și usturime, imi

trase o vargă bună pe partea de nderăptu care nu se prea chîmă pe nume, ceca ce mă făcî să țipî și să plîngî cu lacrimi ferbinți. După acêsta n'amî mai rădicatî vîrga. saî bî-țulî, asupra țigănușilorî mei, nicî n'amî mai voitî sî-i incalecî, ci puindu-le nisce storî la gurî in formă de hățurî, îi luamî la gônă, și-î făceamî sî mîrgă in trîpîdî și in fuga mare după căt mî țineaî și pe mine picîorele.

Tatălî meî, in fine, observândî iresistibila plăcere ce aveam pentru călărie, mă dete pe mâna lui Chir Dumitru greculî, chelarulî nostru, ca sî mă pue pe unulî din caiî cîi mai bî-trăni și mai blândî ce craî in grajdiî. La începutî, chir Dumitru, de frică sî nu cațî, mă lega cu nisce șîstorî pe șea, și ast-felî mă purta prin curte. După patru cincî lecțîmî de ecuitațîone insă, declaraiî că nu mai simțî nevoia de a fi legatî, numai sî potrivîscă scărirele dupe picîorele mele, ca sî mă sprîjinî in ele. Făcî experîența Chir Dumitru, și se convinse că-mî țînî echilibrulî chiar fără sî mă țînî de oblănculî șelei. Până in douî treî țîle după acêsta, putulî chiar sî conducî eî insumî calulî, mîrgîndî de la grajdiî până la scară, in aclamațîionile tuturorî din casă.

X.

Intr'o dimînîță, pe cînd dormîamî încă, m'a luatî Dădaca in brațe și m'a trecutî in camera de alățurî. Acolo m'amî simțîlî strînsî de nasî: forte supîeratî, amî începutî a scāncî, gata de a plānge și a țipa, dar deschîdîndî ochîi și vîdîndî că aceea ce mă strîngea de nasî era mama care mă sāruta cu dragoste, m'amî sculatî și amî întrebātî de ce mî-aî strîcatî somnulî?

— Mîrgemî cu caiî, țîce mama. Scōlă-te de te spală și te imbracă.

Mai plăcută surprîndere nu putea fi pentru mine, flîndî-că trāsura și caiî îmî făcea o plăcere nespusă. Forte rāpede fuî gata. Eșîiî îndatā afarā, și atuncea vîțuî resārîrea sōrelîi.

Primele lui rațe cari se iviau de dupe ună delă, nu sciu de ce, mă uimira. Pentru prina oră ochii mei se vedeau loviți de așa spectacolă. Stamă cu ochii fixați și cu gura căscată de mă uitamă la sóre, așa că nică hăgasemă de sémă că trăsura trăsese la scară. Atuncea veni tatălă meu și, vędându-mă în extasă, imă dăce : «Hei, nătărăule, unde te uiți ? haide ! Ori ț-e somnă ? întorce-te de te culcă dacă nu mergă.»

Ne urcarămă în trăsura, tată meu, mama și eu. Se inhămasă patru căi la rôte, pe care-î mâna vizitiulă de pe capră, și patru înainte, cu ună surugiă călare. Eramă cu rădvanulă celă mare, care lă primise mama de zestre de la Dómua lui Vodă Suțu : o trăsura spëndurată, prin nisce curele gróse de piele, de nisce arcuři massive de feră, imbrăcată cu mătase și văpsită cu ăleiu de culóre galbenă, așa că părea a fi aurită. Multă timpă încă dupe plecarea, eu mă totă uitamă la sóre și eramă așa de așurită, în cât tată-meu m'a apucată iarăși de nasă, ca să mă facă să mă uilă la elă.

— Unde te uiți așa lungă, nătărăule ? N'ai mai vędută delurile astea ?

— Mă uitamă la sóre. Nică o-dată nu l'amă vędută așa de frumosă. Cine a făcută sórele, tată ?

— Totă acelu ce-a făcută și pământulă, și tóte cele de pe fața pământulă : Dumneđeu !

Apoi începuiă a face ună interogatoriă neintreruptă : unde șede Dumneđeu ? ce felă e ? cine l'a vędută ? cum de mișcă el sórele și luna ? și câte și mai câte !

Vędându că în urma noastră veniaă mai multe căruțe, cu femeı și copii din sată, pe cari mai multă saă mai puțină îi cunosceamă, amă întreată : de ce se țină de noi ?

— Fiindă-că mergă totă acolo unde ne ducemă și noi, dăse tata. Astă-đi este serbătórea Sfințiloră Impérați : se face hramă la Monastírea Floresci, acolo unde ne ducemă. Avemă să vedemă și să sărutamă icóna făcétóre de minună a Maiceı Domnului, pentru ca să ne dea sănătate și vieță lungă.

După ce trecurămă girla și lunca Racovei, trebuia să ur-

cămă unu dealu foarte înalt și răpede, învălitu cu o pădure de copaci foarte groși, pe cari sburau, pe lângă felurite păsări, și nisce alte animale în forma pisiciloru, mici, cu coșile tufose și foarte drăgălașe, cari mi s'a spusu că se chiamă verife. Cereamă ca să pue pe vizitiu să-mi prindă una. Dar fiindu-că vizitiu erau ocupați cu caii, mi s'a rospunsu că nu se pôte. Posta mea însă era așa de mare, că m'amă pusu pe plânsu, și nu m'amă potolitu de cât după ce m'a incredințatu mama că verifele mușcă reu și că, după ce le prinde omulu, se prefacū în vircolaci cari mănâncă soarele și luna. Atuncea însă m'amă pusu să întrebū: de ce sunt pe pământu văi și deluri? Cine le-a făcutu? pentru ce? și alte de acestea, întrebări la cari tatălū meu respundea cam alene, fiindu ocupatu cu mersulū cailorū și cu împedicatulū rôtelorū la vale.

XI.

Ajunserămū la Floresci tocmai când trăgeau clopotele de liturgie. Era mi de omenī și sute de trăsuri de totu felulu. Abia respirămū în biserică, căci erau o mulțime de boieri cu cocone și țeranī cu țerance. Tatălū meu cu maică-mea fură poștiți în strane, la locuri de onore. Eū, cam ghemuitu lângă picioarele mamei, pe pragulū stranei, ascultându cântările popilorū și ale cântăreților, amă adormitu ca unu fericitu, pentru ca să-mi împlinescū somnulū ce perdusemū de dimineață.

La ora eșirei din biserică deșteptându-mē, merseiū cu tata și cu mama la Egumenulū. Acolo era o sală mare, plină de boieri și de cocone, care se regalaū cu dulceața tradițională. Tatălū meu, vechiū cunoscuū alū Egumenulūi, sărutându-i mâna îi prezentă pe maică-mea, de a căreia cunoscință se păru foarte voosū, fiindu-că elū fusese amicū alū tatălūi ei. Pe mine, Egumenulū mă bine-cuvēntă, iar când vedū că la întrebările lui respundēmū în limba nemuritoare a Țeilorū gre-

cesci, remase încântată, mă puse pe genuchi și mă sărută cu dragoste.

Pe la amădă-đi urmă prânđulă, servită la o masă întinsă sub ună umbrară de frunze făcută în fața Bisericeii, sub care încăpeau peste o sută de persoane. Două alte mese întinse de o parte și de alta a bisericeii pe nisce scânduri albe, josă pe erbă verde, erau pentru ca să regaleze poporulă de rëndă, care căpeta câte ună felă de bucate și o olă de vină. După mănecare, ne retraserămă într'o cameră, unde părintele Egu-menulă ne a oferită o ospitalitate particulară și mai cordială de cât la altă lume. În desără mai tătă lumea a plecată ; nu-mai familia năstră fu reținută până a doua đe de amabilitatea hunulă Egu-menă, a căruia figură frumăsă și imposantă pare că și acuma înă stă întipărită în memorie. Bietulă bē-trănă nu înceta de a întreba pe maica-mea despre sorta frađiloră și a suroriloră sale, despre venirea ei în Moldova, despre căsătoria și vieța ei. Aceste subiecte erau fôrte interesante pentru elă, ca unulă care purta încă vie suvenire și adorațiune pentru tatălă ei, despre a cărnă môrte lăcrăma și suspina mai tare de cât maica-mea.

A doua đe după ce luarămă ună dejună copiosă, pre când așteptamă să ne vie trăsura ca să plecămă, hunulă Egu-menă dărui tatălăuă meă o gîubea frumăsă de samură, mamei mele ună șală bogală de Persia, iar mie, aflândă că-mă placă caii, imă dete ună căluță mititelă, de o frumusețe nedescriabilă : șargă, cu cōma și cōda negre, gătulă grosă și încordată, rotundă la corpă ca ună pepene. Când l'amă vedută, m'amă uimită totă așa de tare ca în ajună de rēsărirca sōrelui ; apoi m'amă apropiată de elă și amă cerută ca să-mă aplece capulă pentru ca să-mă sărută ochii și să-mă desmierdă urechile ; și nu sciă, nici credă eu să fi sărutată și să fi desmierdată mai cu dragoste pe prima amantă ce mă a fostă dată să întelnescă în furia tinereței mele. Acestă dobitocă în adevără m'a făcută să gustă cele întăi mulțămiri în vieță. Ilă încălecamă în tōte đilele de două ori, însoțită de câte două din cei patru adăutanți negri ce aveamă, cară alergău găfăindă după umbletulă calului,

ținându' fie-care câte o pînă de la căpăstrulă ce purta de de-subtulă frêului, de frică ca să nu scape și să apuce peste câmp. După ce însă mă convinseîi despre blândetea și înțelepciunea dobitocului, care părea că-mă gicesce gustulă și mergea mai tare saîi mai încetă după cum mișcamă dirlogiî saîi îi spuneamă din gură, n'a mai fostă trebuință de precauțiunii: mergeamă singură, fără nief ună însoțitoră, la arie, la vie, la livadă, la bostănărie, în tôte părțile. De aceea și afecțiunea mea pentru acestă dobitocă era așa de mare, în căl nu se putea să trecă o oră, fără să mergă să-lă vedă, ducându-î tot-d'auna câte ceva bună de mănecare, sărutându-lă. desmerdându lă și îngrijindu ca totă-d'ău una să aibă fină de celă mai bună și grăunțe de cele mai curate și mai succulente. Cereamă să mă mute patulă chiar în grajdă, ca să dormă lângă dănsulă, dar oră și căl eramă dragulă Nenecăi. maicămea n'a voită să consimță a-mă face acestă pofă.

XII.

Dar călă că într'una din zile, tatălă meă, întorcându-se de la Iași, vine însoțită de ună individă, care a cam pusă capetă sburdălniciiloră mele nemăsurate și pofțeloră mele de jochei. Acestă era Gospodin Arșeni, care trebuia să mă pună la carte, să învăță russesce și franțuzesce, limbă ce erau la modă fiind-că veniseră Ruși în țeră. Ce urită era Gospodin Arșeni! Era roșu la față, rasă peste totă, cu ochi galbeni și mică infundați în capulă lă celă cât banița, gura strănsă de părea că n'are buze, iar ună nasă așa de mare și borbănosă, cum nu mai vedăsemă. În diu d'ânteiă mă a dată mică și la cele două sororă ce venău după mine, nohotă și stafide negre ce purta în buzunară; și numă căl ne a arătată cărțile pe care trebuia să învățămă. Aceste erau două: ună abecedariă francesă și unulă russescă, dar nu sēmănau nief de cum eu alfavitarulă. care mi-lă arăta mama căte o-dată: mi se păreau literele mai prostă făcute și mai urite. Eă, în adevără, aveamă predilecțiune

pentru limba grecească. Când, la etatea de trei ani, mi s'a deslegat limba, vorbiamu și grecesce și românesce în perfecțiune : de și nu putusem vorbi până atunci, urechile mele se desprinsese cu sunetele și cu vorbele acestor limbă, pe care le aușiamă împrejurul meu mereu ; căci pe când totă lumea în casă vorbăia limba românească, mama și dadaca, cari mă iubăiau și mă desmierdău, mai multu imi vorbăiau grecesce, și simultaneu amă învățatū ambele limbă. Apoi grecesca chiar atunci imi fusese de folosū : acēsta făcuse pe Egumenulū de la Floresci de-mi dete calulū celū minunatū, deliciulū visurilorū mele de copilū.

Dascălulū nostru era muscalū, dar vorbăia puținū și românesce, fiindū-că essercitase messeria acēsta vre-o ȳce ani în Bassarabia, unde a avutū a face cu Moldoveniī. Câte-va ȳile nu ne-a pusū la carte, mărginindu-se numai a ne învăța câte 10 – 15 cuvinte russesci pe ȳi. Intre aceste esserciȳi, vȳdendū cā totū-d'a-una la masă cerea usturoiū, intr'o ȳi l'amū întrebātū cum se chīamă franȳuzesce acēstū plantă ; după ce ne-a spus'o, l'amū mai întreatū : dar russesce ? Când ne spuse cā se chīamă *cīasnocū*, nu sciū de ce ni s'a părutū așā de curiosū, cā toȳi am începutū a ride ; iar eū amū opinātū cā luī trebue sē-ȳi ȳicemū Gospodin Cīasnocū, ceea ce l'a făcutū și pe dēnsulū de o-cam-datā a ride. Când a vȳdūtū insē cā a doua ȳi și a treia ȳi slugile din casă il număiau Gospodin Cīasnocū, fōrte multū s'a supēratū dascălulū nostru și s'a plānsū tatălulū meū, care a fostū nevoitū sē dea poruncā strașnicā cā sē înceteze de a-lū mai numi ast-felū.

XIII.

Intr'o zi ne pomenirăm că vine la noi Ocolaşul (1) de pe Racova, însoţit de vre-o două ofiţeri ruşi. Acestia erau urmaşii de vre-o sută de Cazaci călări, cari însă s'au oprit la poartă. Spre a se putea înţelege mai bine cu ofiţerii, Ocolaşul nostru venise să roge pe Gospodin Arseni ca să-i serve de dragoman. Era vorba de a se recuiziţiona vite de tăiere pentru trebuinţa armatei rusesce. Mare larmă a făcută această măsură. Peste puţin veniă Vornicul (2) şi Vătămăni (3) satului cu o mulţime de locuitori. Se cereau 200 de boi. Ţărani tipău şi se văitau că voru rămănea peritori de fome, de le vor lua vitele. Tatălul meu, interesat de a nu ajunge locuitorii la sapă de lemn, căci atunci n'ar fi avută nici un folos de la moşie, a intervenit prin Gospodin Arseni la ofiţerii muscali ca să se mulţămescă cu 100 de capete, pe care le-a dat el din vitele sale proprii, rămăind ca apoi să se împace cu ţărani pentru această sarcină de care 'i-a uşurat.

XIV.

Recuiziţionarea însă, atât de vite cât şi de produse, se vede că mai apoi s'a organizat într'o sistemă întregă de spoliaţune şi de mănătorie, între funcţionarii moldoveni şi muscali. Nu trecea săptămăna, şi ne visita fel de fel de oameni, in-

(1) Sub-administratorul de plasă în Moldova din vechime se chema *Ocolaş*. Sub Regulamentul organic s'a numit *Pririghctoriu*; în timp modern a luat numele de *sub prefect*.

(2) Aşa se numia Primarul Comunei.

(3) Consilierii comunali.

sofiți de călăi-va Cazaci, cari dânduși nume de essecutori trimiși de guvernă, cereau ba vite, ba podvode, ba produse. Tatălău-meu îi împăca pe unii cum putea, numai să scape de ei, iar pe alții îi gonă mai cu inbrânceli, mai cu amenințări, une-orî chiar cu pumnueli. In cele din urmă însă, denunțat fiind de turburătorul său rebelu, într'o zi s'a veditu inconjurat de o sbtnie de Cazaci, legat ca unu criminalu, și rădicat într'o chibiteă négră russescă, coperită cu unu covertiru sub care nu putea să ședă de cât culcatu. Dusu la Iași, acolo fu inchis la Poliție și supus la unu lungu interogatoriu de către unu Polițmaistru bassarabianu russificat, care din limba românescă nu ținea minte de cât injurăturile. Era vorba de o conspirațiune politică. Atuncea se lucra Regulamentul Organicu sub Presedița Generalulu Kiselefă la Bucuresci, de către o Comissiune de boieri moldoveni in care era Vorniculă Mihaï Sturza (care pe urmă s'a făcutu Domnă) și G. Assaki. In Moldova aflându-se că schița acelu Regulamentu, care urma să fie basa Constituțiunii viitoare a țerei, favorisază clasa de susu a Boieriloru, cu scopu de a întemeia oligarchia cător-va familii privilegiate, s'a suggerat idea de a protesta, pe motivul că aristocrație hereditară n'a existat in țera nici o-dată și nici pôte intra assemenea sistemă in firea și caracterul Moldoveniloru. Se făcuseră și proclamațiuni prin care se deșteptău proprietari și boierii de clasele inferiore, spre a se aduna in fie-care districtu și a alege câte doui delegați cu missiunea de a se intruni in Iași, și aci a decide forma și modulă protestațiunii. La unul din unchii mei, Spătarulă Antohi Sion, se găsiseră proclamațiunile acelea, inainte de a se espedia, și, cu mare urgie, il porniră într'o chibiteă cu escortă de Cozaci. Se credea, fiindu-că anume se respindise vorba de Poliție, că-lu voru trimite la Camceatca in Siberia ; dar după ce-lu scoseră pe bariera despre Sculenă, — ca ast-felă să se acroăiteze vorba in orașu — chibitea, după ce eși din orașu, fu îndreptat pe după morile de vântu ale Tătarășiloru, pe drumulă mare spre Bucuresci, unde era sediulă lu Kiselef. Pentru acosta s'a fostu găsit cu cale ca să se

aresteze toți frații Sionesci, ca capi ai complotului. Cât pentru tatăl meu, acușarea era absurdă, fiindcă după cea mai minuțioasă percușiune ce i-au făcut, atât la țară cât și în casa de la Iași, nu găsiseră nimic. Cu toate acestea Poliția voia să-l trimită și pe el după frate-seu, dacă nu intervenea pentru el o veche adoratoare a mustăților lui-ajunsă favorită a unui general. Acel general îl luă pe garanție, dar îl obligă ca să meargă să escorteze nisce transporturi cu suchari și cu potcove peste Dunăre pentru trebuințele armatei care asediașe Șumla. Ast-fel bîetul tatăl meu abia căpeta voie să vie pentru trei zile să-și ia ziua bună de la familie, și se întorse la Iași spre a și îndeplini misiunea cu care-l însăreinau, cu promisiune că până într'o lună se va putea întorce. Dar trecu jumătate de an și despre tatăl meu nu se sciea nimica; iar maică-mea, auzind că peste Dunăre cîuma seceră omeni cu miile, ducea zilele cele mai negre, cu lacrimile totu-d'a-una pe obraz, fără speranță de a-l mai vedea. Eu singur măream să-mă consolez, spunându-mi în toate diminețile că am visat pe tata, și că trebuie să vie.

XV.

Spre toamnă, întru adevăr, pe când începuse a ninge, am vădit întrînd pe poartă un om călare viind în galop spre scară. Eă fui cel înteu care m'am răpedit afară spre întempinarea lui. Nu sciu cum se făcu, dar o presimțire neînțeleasă imi spuse îndată că acela era tatăl meu; îndată am început a striga: *tata! tata!* Mama eși afară după strigarea mea: se uită lung la el, pe când se scutura de noroi, iar când după voce îl recunoscu, a cădutu jos leșinat. El o luă în brațe, o duse în casă, și o lăsă pe mîna femeilor din casă, spre a se retrage ca să se spele și să se primenească. Întru adevăr tatăl meu era necunoscut: purta nisce haîne

grose bulgăresci, fiindu-că toate ale lui se rupsese și putredise ; își lăsase barba, fiindu-că nu avea nici timp și nici mijloc să se se rață ; era slab și ofticos, fiindu-că mult răbdase de fome și beutură ; era negru și părțit, fiindu-că stătuse atâta timp cu fața deschisă înaintea intemperiilor. O săptămână întregă ne-a povestit, fără a termina, suferințele, privațiunile îndurate și pericolele de tot felul la care au fost expus. Din toate pericolele însă, cel mai teribil a fost flahelul asiatic, ciuma. Nu trecea și se nu vădă alături cu el cădându decim de omeni fără a se mai putea scula. Din trei mii de moldoveni care cu trei mii de care au fost trecuți Dunărea, nu s'au întors nici cincisute ! Duoă mii cincisute de care au ramas acolo, fără a se mai ști de urma lor sau a vitelor ce le purtase ! Tatăl meu a fost reținut acolo pentru ca să primescă provizanturile ce veniau din țară și pentru ca să le predea intendenței militare rusesce. Munca lui era ore-cum remunerată cu bune apunamente, dar mulțami lui Dumnezeu când se vedu liberat. Când plecă de acolo, Generalul comandant al Corpului îi dete un bun certificat ; și, vedându, că și perdue caii și căruța cu care se dusesse, îi dăruie un cal cu o șea din prădile luate de la turcii căduți în bătălie.

XVI.

Pre când tatăl meu își ruina sănătatea în Bulgaria, averea lui mai tare se ruina la Laza. Maică-mea lipsită și de experiență și de protecțiune, vedea risipindu-se vitele și produsele fără a ști cum să se opue : cu motiv de recuisițiune, veniau fel de fel de individe cu titlu de agenți ai cărmuirii și rădicau vite, grâne, păpușoi, lăsându chitanțe subscrise cu nume fictive, pe care tatăl meu nu le-a mai putut urmări ! Struncinarea a fost completă ; tatăl meu, nema avându vite cu care să facă plugărie, nici capitală cu care să exploateze mo-

șia și să plătească arenda, a trebuit să părăsescă țara și să se retragă la Hirsova, la răzașia sa, unde din furtună avuse buna inspirațiune de a-și construi o casă destul de bună și încăpătoare pentru numeroasa sa familie.

Intre acestea, Gospodin Ciăsnocă își dedese arama pe față. Era un bătrân și jumătate; dorea că nu era hărăzgaș când se îmbăta. Cu învățătura nu făceam nici un progres. El ne servia mai mult ca pedagog, și intru acesta școala. Câte-va frase rusesco și câte-va franceze, pe care ne făcea să le recităm și să le repetăm cu dănsul, abia făceau pe părinții noștri să credă că noi profităm de dascălia lui; în realitate, nu șiam nimic. Profitam mai mult de lecțiunile ce ni le da mama pe apucate; ajunsesem a citi grecesce fără împedcare și bine, chiar și a serie puțin. Tata țărășii când dispunea de timp mă chema și mă învăța romănesce pe Psaltire și pe Ceaslov. Dupe ce am învățat a ceti, mă puse și la scris: mai întâi cu degetul pe nisip, apoi pe o tablă ceruită pe care scriam cu un cui ascuțit la vârf; iar după ce umplea tabla, o trecea puțin prin flacăra focului de se netedea și se făcea proprie țărășii pentru scris. Această metodă dascălul Arseni ținea că a inventat-o el, pentru ca să nu facă cheltuială cu hârtia. Incelul cu incetul făcusem așa progrese, în cât citiam nu numai scriptura tatei pe care o avusem de model, dar și scripturi de documente vechi câte cu două și trei catură, cu elisiuni și forme de litere capricioase și încărligate. La etatea de 10—12 ani eram pot să ține un paleograf; căci tatăl meu, spre a-și descurca hotarele moșiei, cutropite în multe părți de răzași, a trebuit să recurgă la calea judecării și să studieze mereu documentele vechi și prăfuite ce-î rămăsesse de la părinți. Cu acea ocaziune mă chema și pe mine ca să mă inițieze în misterele criptografiei.

XVII.

Într-o dimineață ne pomenirăm că tata plecă la Iași, luându și pe dascălul Arseni cu sine. Bietulă Gospodin Ciasnocu ne sărută cu lacrimile în ochi, plângându și plin de jale că părăsă casa noastră din a căreia piniță bēuse multe sute de vedre de vinu și avusese atât de bunu traiu ! Cu tō'e că nu era omu pe care sē-lu fi pututu iubi, dar nu sciu cum, cu duiosia lui m'a făcutu și pe mine sē plângu ; și pare-mi se că de atunci amu rămas cu păcatul că, îndată ce vēđu pe cine-va plângendū, mă punu de plângu și eu.

Când s'a întorsu tatălui meu de la Iași, l'amu vēđutu aducendū unū altū individū, pe care ni l'a recomandatū de dascālū grecū.

Acesta se numia Dumitraki Logadi ; venise nu de multū de la Constantinopole, cu recomandațiuni de omū învățatū, spre a propaga cultura limbei elene.

Atuncea a începutū partea serioasă a copilăriei mele. Dascālulū Logadi în curēndū m'a făcutū sē înțelegū că a sci carte nu era ceea ce învățasemū de la Gospodin Ciasnocu. Acesta adusese cu sine o ladă plină de cărți, cu care amū trebuitū sē facū cunoscință : gramatică, dicționare, aritmetică, tractate de geografie și de istorie. Magasinulū copiilorū, care se numia *'Αποθήκη τῶν παιδῶν*, și multe altele, tōte scrise grecesce. Atuncea russesca și franțuzesca lui Gospodin Ciasnocu amū trebuitū sē le punemū în cuțu, fiindū-că, după preceptele nou-lui nostru preceptorū, limba elenū este singura limbă nobilă care trebe sē o învețe cine-va spre a se face omū ; căci era limba Zeilorū din Olimpū, limba Bisericeii Rēsăritului, limba lui Omerū, a lui Euripide, a lui Socrate, și a mulțime de omenī mari cât nisce dumneđei, despre cari în tōte serile ne vorbīa cu multū entusiasmū dascālulū Dumitraki, la gura sobei, și chiar după ce ne culcamū, până adormiamū.

Venirea dascălului grecu a coincidat cu o tristă ^{su}venire. A doua sau a treia zi mi-a murit Zmeul, așa numiam eu căluțul cel frumos, care legăna copilăria mea cu atâtea dragoste șese ani și mai bine! Mărtea lui a fost prima pierdere pentru care am purtat doliu și regrete înconsolabile. Doliul meu însă nu dură mai mult de cât vre-o două luni. Pentru ziua hramului de la Floresci cerându-se dascălul Logadi ca să mergă spre a face și el cunoscință cu Grecii de acolo, mă dusei și eu cu el. Bătrânul Egumen, cum mă vedu, mă recunoscu, fiindu-că în intervalul acesta venise și el de vre-o două ori pe la noi, pre când ședeam la Laza. Deci, după ce făcu cunoscința dascălului meu, care i-a făcut mare mulțămire, m'a întrebat ce face căluțul. Ca răspuns, am început a plânge cu lacrimi de foc. Bietul bătrân îndușându-se, s'a silit să mă consoleze spuindu-mi că voi avea altul; și în adevăr, când am plecat mi-a oferit un alt cal roib, brăz, cu coma albă, destul de frumos, însă ceva mai mare de cât Zmeul, tocmai potrivit cu statura mea, care atuncea, la 12 ani, atingeam talia unui bărbat de mijloc. Acestuia îi dedei numele de *Puiu*, și după ce-l adusei acasă și-l cercai, rămăsei deplin mulțămit ca de cel l'alt, fiind și acesta tot așa de blând, cu minte, iute, inteligent, fără nici un defect.

XVIII.

Intr'o zi întorcându-se de la Vaslui, unde se dusesse pentru afaceri, tatăl meu aduse scirea că pe a treia zi trebuia să trecă pe la posta Oncei (drumul mare de la Vaslui la Iași) nouă Domnitor, Michai Sturza. De la noi fiindu cale de două ore, tatăl meu se decise a merge întru întâmpinarea lui, spre a-i ura buna-venire.

Mă luă și pe mine. Luă însă totu o-dată și vre-o 12 flăcăi călări, îmbrăcați în haîne de serbătore, cu panglici și cu flori la pălării.

La Postă, unde trebuia să schimbe caii la trăsurile domnesce, era făcutul unu umbrarū mare și unu arcū de triumfū. O mulțime de boierī și boiernași, veniți ca și noi, aducendū fie-care câte o cētă de călăreți, așteptați sosirea noului Domnū. După o așteptare de vre-o trei patru ore, mai înteiū sosi unū Lipcanū într'o căruță mică de postă, anunțandū că M. Sa sosesce, recomandând ca caii să fie gata spre a-ī inhăma in loculū celorū osteniți ce veniāū ; totū o-dată diise ca să se găsească apă rece și dulcētă pentru setea Mărilorū lorū. Nu trecū multū după plecarea Lipcanului, și eti că se vedura și trăsurile domnesce: in cea d'antetiū era Ispravniculū din Vasluiū cu unū ofiterū care se dicea că este adiutantū ; imediatū după prima trăsură, era o carētă mare cu geamuri, cum nu mai vedusemū până atunci. Se deschise carēta, și se cobori Vodă, care avea barbă roșie și purta uniformă cu epolete mari, fesū pe capū și sabie. Dómna de lângă elū nu s'a coboritū. Vodă s'a datū in vorbă cu proprietariū ce eșise inaintea lui, primi de la căi-va petițiunī și luā dulcētă. Când unū Ocolașū ducea tava cu dulcētă la Dómna ce sta in trăsură, talālū meū mē impinse și mē dusseiū de-ī oferiū unū buchetū de flori ce luasemū de acasă spuindu-ī : « *Ex μέρος της μητρος μ.* » Dómna era fica lui Stefan Vogoride, Principele de Samos. Ca grēcă, când m'a auđitū vorbindū in limba ei, a remasū încântată, a risū, m'a intreatū cum mē chiamă, cum de sciū grecesce, și imī spunea să arătū mamei să vie la ea. N'apucā a-și termina frasa, și Vodă venindū, s'a urcatū lângă ea, iar trăsură a plecatū in góna cailorū, escortată de flăcāi călăreți, rinduiți a o insoți până la jumătata postă.

XIX.

Vre-o trei ani următori i-amū petrecutū cu destulă monotonie. Dascālulū Logadi se ocupa cu o particulară assiduitate de mine. De și mai lua lecțiunī la elū o soră și unū frate mai micī de cat mine, dar nu sciū de ce, numai cu mine se ocupa

mai seriosă : mie îmi da lecțiunile cele mai mari și themele cele mai grele. Afară de sarcina lecțiunilor mele, mai aveam sarcina de a face clasă cu trei surori mai mici, pe care eu trebuia să le învăț a citi și a scrie românește. Sciea destulă carte dascălul Logadi, dar nu avea metodă pentru ca să-mi comunice mai răpede cunoștințele sale. Prin urmare mă chinaiam mult cu gramatica și cu ortografia, pe care după trei ani de muncă continuă încă nu reușisem să le cunosc perfect. Ce folos că ajunsesem să citi și chiar a traduce pe Omer și alți autori clasici în limba comună vorbită, dacă încă nu puteam să-mi dau seama de regulile și de secretele sintacticei ! Din fericire se încheară anii ce se tocmise dascălul Logadi ca să îmi petrecă la noi ; cine scie dacă, mai prelungindu-se șederea lui, nu cădeam în vre un fel de idiotism, de multă aplicațiune și muncă ce mi dădău cu sintactica limbii elene ! Intr'o bună dimineață dascălul Logadi, ca și dascălul Ciasnoc, ne-a părăsit cu lacrimile în ochi pentru tot-d'auna. Atunci resuflai ; și de unde la trei zile o dată aveam voie să fac câte o cavalcadă, acum în toate zilele călăream pe Puiu câte 2—3 ore.

XX.

Tatăl meu, de și cunoscusea prea puțin, și mai mult din practică, limba greacă, totuși aprecia în destulă progresele ce făcusem sub dascălul Logadi. Auzindu-mă vorbind limba în mod mai corect, după preceptele propagate de faimosul Corai, vedându-mă că eram în stare să traduc, pe orice pagină, pe Omer, a căruia limbă lui i se părea ca și chineză, își făcu socotela că cu atâte cunoștințe eram deja capabil să-mi croiesc o carieră, de și abia împlinisem cinci-sprezece ani. El mă întrebă pe mine ce ce aș dori să mă fac ; căci maică-mea, de și exprimase dorința să mă fac doctor, dar ideea ar fi fost nerealizabilă, fiind că nu aveam mijloc să mă trimită la școli în străinătate. Eu, ca

unul că nu aveam idei și dorințe determinate, răspundeam că nu șciam ce să dic, dar că sunt gata a face ce mă va sfătui el.

Intr-o zi avându a merge la Iași, mă luă cu el. Pe drum se puse a-mi spune și a mă capacita că cea mai bună carieră la care ar trebui să țintesă în viața mea, ar fi aceea de Mitropolit.

— Mitropolit! exclamă el, cu ochii holbați.

— Da, dragă. Mitropolitul este ca un al doilea Vodă în țară. El face popi și călugări, preoți, Archimandriți și Vlădiei, Stariți și Egumeni. Pe mâna lui sunt toate monastirile cu moștile lor cele mari și multe. Apoi el are venituri nesecate de la Egumeni, de la Stariți, de la cununii, de la hotezurii, de la inmormântări, în fine de la morți și de la vii.

— Dacă e așa, prea bine, tată, fă-mă Mitropolit. Eu nu mă opun. Atuncea voi putea ajuta și pe voi, și pe frați, și pe surori. Nu-i așa?

— Negreșit.

A doua zi fiindă Duminică, merserăm să ascultăm liturgia la Mitropolie. După ășirea din biserică, împreună cu alți notabili, traverserăm grădinița ce este chiar în dreptul ușei bisericei, și ne urcarăm toți ca să facem visita noastră de venerațiune capului bisericeii, a căruia pozițiune ambiționam să o moștenesc în viitor. Era în sala de primire mai mulți călugări, îmbrăcați mai tot într'un fel și cu camelafce pe deasupra potcapilor, dar dintre toți se distingea acela care se numea Mitropolitul Veniamin. Cu talia lui cea înaltă, cu ochii lui cei albaștri mari, cu căutătura lui cea candidă, cu barba lui albă și lungă, părea un om îndumnețit ce impunea venerațiunea și respectul. După ce s'a strecurat mușafirii, el întrăbă pe tatăl meu dacă are să mă stea în Iași. Tatăl meu răspunde că va sta pene va vedea rezultatul cererii ce voesc a face înalt-Prea-Sânției sale. Apoi arătându-i că eu doresc a mă consacra călugăriei, a scosă chiar în ziua aceea o scrisore prin care se ordona ca să fiu ad-

misă și înscrisă ca rasoforă în Monastirea Neamțului. Apoi în două zile mi făcui haine călugăresc, cu care să mă pot îmbrăca, îndată ce voi ajunge la Sânta Monastire.

XXI.

După ce ne-am întors la Hirșova însă, lucrurile au luat o altă întorsătură. Maică mea, estasiată de bizara idee a călugăriei mele, a început să plângă și să se lamenta, zicând că la acesta nu va consimți nicădată, și amenințându-mă că va merge la Mitropolitul și chiar la Vodă să se plângă de această măsură, pe care o considera ca contrară legilor umane și divine. În fine se ceru să mă duc la București să-mi vadă frații, ca să se și consulte cu ei pentru acesta. Tatăl meu, deși convins că era pe cale să facă treaba cea mai bine cugelată, totuși vădându-mi furiile mamei, își mai opri avântul: de aceea nu numai că se învoi la călătoria mamei, dar mă dăde și pe mine ca să o întovărășesc la București, pentru că să nu facă singură un drum așa de lung.

Acosta era în vara anului 1837.

Frații mamei mele, Eustațiu și Alecu Schina, în București exercitau profesiunea de avocați. Vederea subită a surorii lor de care se despărțise de mai bine de douăzeci de ani, pentru densă a fost o surprindere cu atât mai vie cu cât nu fusese avertisită despre acesta. Pe atunci nefiind un serviciu postal pentru corespondența privată între ambele țări, și acestea ținându-se înadinsă isolate una de alta pentru că să nu se potă urzi vre o înțelegere politică între ele, scrisori nu se puteau trimite de cât cu ocaziuni eventuale de la Iași la București, sau prin curierii ruscă ce treceau la Constantinople.

Unchiul meu Eustațiu la care am fost în gazdă, nu numai că a desaprobată ideea ciudată de a mă consacra călugăriei, dar stăruie de maica mea să mă lase la el în București, pentru că nu cumva întorcându-mă să mă facă victimă călugărilor. Când mi s'a comunicată această părere, de o dată

n'am prea gustat'o, fiindu-că imi era gândul mereu la Puiul și la viața plăcută de la țără, în sinul părinților și a surorilor pe cari le iubiam. Dar în timpu de o lună, cât a stat maică mea în Bucuresci, deprindându-mă cu atrăgătoarele mulțămiri ce se puteau gusta în această veselă capitală, unde făcusem și câte-va cunoscințe plăcute, m'am pronunțat pentru ideea de a rămănea aici spre a frecuenta școlile publice. Decî maică mea, după ce s'a bocițu cu mine de gătū o ȕi întregă, a plecatū spre a se întorce acasă unde numeroasa sa familie o aștepta cu dorū. Ea, plecându, m'a lăsatū ea zestre unū băetū de țiganū, din vechii mei adiutanți, formatū prin practică foarte bunū servitoriu.

XXII.

Pe-atuncea încă tēnērū, unchiulū meū după perderea primei sale soții, se însurase pentru a doua oară cu Smaragda, una din multele fete ale Serdarululuī Marcu, unū Macedonēnū însemnatū nu numai prin frumoasa avere ce-și făcuse, dar și prin rolulū ce jucase în timpulū evenimentelorū de la 1821, ca partisanū alū Eteriei grecesci. Casa unchiuluī meū, — care ca avocatū ducea unū traiū foarte modestū — era cu tōte acestea plină de viață, și în ea avēmū ocaziune ca sē vedū și sē invēțū multe. În ȕile de sērbători vedeamū vizite de la persoanele cele mai marcante, de la boierii cei mai mari, de la profesorii și omenii cei mai instruiți, cari-și făceau onōre cu intimitatea unū bārbatū atātū de instruitū și respectabilū ca unchiulū meū. Societatea luī erā foarte agreabilă: totū deauna veselū, blāndū, afectuosu, glumețū, spiritualū, bun amicū, bunā rudā, era precāt de stimatū, pre atāta și iubitū Petrecerile de sērā, în casa luī, erau din cele mai desfātătoare fiindū cā elū posedā o adevēratā sciinȕă spre a face pe lume sē petrecā.

Cānd se ducea unde-va, de cum intra în casā, uritulū și monotonia fugiau pe ferēstrā. Cāte odatā în timpulū verei, pre

când musafirii și amicii eșiau într'ună pavilionă mare ce avea casa de-asupra scării spre a se delecta de frumusețea lunii, unchiulă meă eșia cu tambura (1) și se punea să cânte manele turcesci (2), de acele ce din copilărie învățase la Constantinopole. Nu trecea jumătate oră și sute de omeni, trecători saă vecini, se adună în dreptulă casei, ca să asculte acea musică răpitoare care numai în Orientă se mai pôte concepe și asculta cu mare plăcere, fiindă-că unchiulă meă posseda o voce minunată de baritonă. Ună singură omă era pe atuncea în Bucuresci care mai cunoseea musica orientală, profană și religioasă, cu unchiulă : acesta era Anton Pan, care se distingea prin aceea că elă scia a și scrie musica, și mai sciea a compune cântece de lume cari ajungeau populare. Și Anton Pan venia adesea și lua parte la concertele familiare ale unchiulă meă, ale căroră accente și deliciuri nu le voiă uita cât voiă trăi.

XXIII.

Nu târziu după plecarea mamei, fiindă timpulă deschiderii scoliloră, unchiulă meă stăruă și mă înscrie în scola de la Sântulă Sava. Mă dete pe mâna lui C. Aristia, care-i era amică inimă ; și acesta, în considerațiunea etății mele și a cunoștințeloră înaintate ce vădă că amă în limba elenă, mă trecă în classa a doua umanioră ca externă. Aci avuiă de profesori : pe astronomulă Genilie, pentru Geografie și Cosmografie, pe Aristia, pentru limba francesă și grăcă, — pe Ioniță Popp, pentru gramatică și sintaxă, — pe Valenstein, pentru desenă. Aflaiă între camaradii de classă mai multe inimă cu care legaiă frăție și amicitie forte intime. O, bunii mei amici, Xenovică, Nafe Manolescu, Al. Crețescu, Ioranu, Bolintineanu, Zane, voi cu care mă luptamă și mă trântiamă prin classă și

(1) Ună felă de mandolină cu gatulă forte lungă și cu coră de de metală.
 (2) Cântece ce esprimă tristeță. amorulă și melancolia.

prin pridvorul Sântului Sava, — voi cu cari făceamă atât de plăcute nebunii pe delul Mitropoliei și pe câmpul Filaretului, — voi cu cari mai târziu, peste 20 și 30 de ani, cât ați trăit, am fost totu-d'auna amic bun, sincer și desinteresat, — voi, care ați părăsit mă înainte de cât trebuia lumea acosta și patria, în care ați lăsat atâtea visuri patriotice realizate prin concursul vostru cu alți luptători cari au făcut Unirea și regenerarea României, — ne mai întelni-vom ore în regiunile necunoscute în cari v'ați dus, spre a ne da înbrățișările și sărutările acele dulci cu cari eram deprimși ?

XIV.

Cu toate că, dacă nu venia tătani-meu estravaganta poftă de a mă face Mitropolit, eu ar fi trebuit să fiu așezat în Academia Mihailenă de la Iași, — unde, ca fiu de boier, aveam chiar dreptul să intru intern, — cu toate acestea și în scola Sântului Sava de la Bucuresci aveam ocaziunea să învăț ceva pentru ca să ajung să mă fac ceva sau cine-va. Profesorii mă iubiau cu preferință. În clasă eram Ședator (așa se dicea pe atunci Monitorul) fiindu-că mă numiau « moldovenul cel cu minte ». Unii din profesori mă chemau adesea la ei acasă și-mi dedeau explicații suplimentare asupra lecțiilor, așa că eram totu-d'auna superioru celorlalți camarazi de clasă. Am petrecut classa a doua și a treia cu mare succes, cu eminență la toate obiectele, și cu premii la essamenele generale. Dar la vacanța mare a anului 1839 m'am pomenit cu serisore de la parinți că mă doresc foarte mult și că să vii să petrec la Hirsova până la timpul deschiderei cursurilor. Motivul de opunere nu puteam avea. Mai ales că-mi trimisese și bani pentru cheltucla drumului. Am trebuit să mă despart cu mare jindu de Bucuresci, unde, pe lângă alte plăceri, începusem a gusta și deliciul primului amor platic pentru o fată din vecinătate, ce mi se părea mai frumoasă de

cât Elena lui Menelaŭ din Iliada și de cât Iléna Cosinzéna din istoria lui Arghir. Dar ceea ce-mi făcea plecarea mai tristă era despărțirea de unchiul meu, pentru care aveam o adevărată idolatrie, recunoscându că de la elu primăiam în toate dăilele esemplele cele mai frumoșe și noțiunile cele mai utile cară au formatu fondulu sentimenteloru, caracterulu, și educațiunii mele, și totu-odată probele celei mai sincere afecțiuni. care mă făcea să uitu de dorulu familiei mele (1).

XXV.

După ce-mi îmbrățișaiu părinții și surorile, pe care acum le găsisem sporite cu încă două la număr, alergai și la grajdă de-mi sărutai bidiviulu, care pără a mă recunoșce, căci îndată ce mă vedă începă a rînceza și a bate din picioru. Spre a-l completa mulțămirea, pe lângă fălia de pâine ce-l adusei, îi dedui și promisiunea că-lu voiu încă-leca de câte două oră pe zi, ceea ce și făcui cu strictă punctualitate.

Cu puținele idei și cunoștințe ce apucaseră a-mi nutri spiritulu cât stătusem în București, simții o mare frângere de inimă vedându pe surorile mele crescându fără a frecuenta vre-o școlă. Pe frate-meu, care venă al treilea după mine, l-am găsit așezat în Academia Mihăilénă, iar pentru surori nu se luase nici o măsură spre a le scote din ignoranță. Ne-fiind mijloce materiale spre a le da o instrucțiune ore-care, mai ales că pe atunci chiar în Capitală nu erau școle publice sau pensionate pentru fete, iar maică-mea, prea multă împovărată de

(1) Unchiulu meu, după plecarea mea s'a mutat la Brăila ca director ală Carantinei. Elu fu apoi înaintat în diferite funcțiuni: sub domnia lui Stirbei a fost Prefect și Președinte de tribunal; sub a lui Cuza, membru la Curtea de Apel, Președinte, și apoi membru la Curtea de Cassațiune. Elu a reposat în anul 1862, lăsându o fiică și patru fi, din cară celă mai mare, demn urmaș ală tatălui său este: ctualmente Primu-Președinte la Cassațiune.

grijile a două-spre-dece copii, ne-avându răgazul a le da lecțiuni de limba grecă, surorile mele creșeau ocupându-se numai de lucrările manuale cari se învăț în casă. Prima mea grijă a fost să ea, împreună cu fratele meu, să ținem clase și să dăm lecțiuni la cele mai mari din ele, spre a le putea învăța a ceti și serie, măcar cât de puțin.

XXVI.

Orî câtă ocupațiune însă îmi dădă atât cu dăscălia cât și cu cavalcada, care era cea mai mare din plăcerile mele, dorul de București nu putea să-mi trecă. Camaraderiile scolare de la Sântul Sava, petrecerile multiple ce le gustam în vasa și sgomotoasa capitală a Munteniei, se formă mănunchi, mănunchi, și treceau mereu pe dinaintea mea, nu numai nopțile prin visele mele, dar și chiar ziua în orele de lucru. Ceea ce însă mă turmenta mai tare și mă făcea să suspin până în adâncul sufletului, era aducerea aminte a Dulcineei mele, care, de și nici o-dată nu-mi rostise vorba «te iubesc», de astă-dată părea că, îndurându-se de suspinele mele care o făceau să se convingă că o iubesc, îmi adresa (bine înțeles prin vis) buzele de pe ferestra din catul de sus unde ședea, ba une-orî îmi întindea o scară de mătășă pentru ca să mă duc la ea, la idolul fericirii și adorațiunii mele! Aceste doruri au format în mine preludele poeziei. În adevăr m'am apucat să fac versuri: să spun cu vorbe rimate iubitei mele focul ce mă consuma și imensitatea dragostei ce-i păstram în sufletul și inima mea pentru dânsa. Scrisesem o duzină de acrostice pe numele «Luxița» — căci așa se numea idolul meu — după modelul unei colecțiuni de versuri grecești ce mă făcuse să citesc maică-mea. Aceste prime inspirațiuni ale unei Muse nenorocite le scriam cu o îngrijită caligrafie pe hârtie vânăată (căci hârtie mai de lux pe atunci nu se găsea), le puneam într'un plic făcut cu forfecă, și, prin prima ocaziune ce mi se presenta, le trimiteam la Con-

sulatulă russescă din Iași spre a se espedia la Bucuresei, la adresa ei, pe Podul Beilicului. N'a trecut însă mult și, ducându-mă o dată eu insumă la Iași ca să-i mai trimit un mănuchi de acrostichide, găsesc la cancelaria Consulatului o scrisore către mine. O deschid eu o nerăbdare febrilă, și.... ce să vezi!... toate acrostichurile mele inapoiate! Atuncea n'am putut (așa de mult mă prostise amorul) înțelege altă-ceva, de cât că Luxiței nu-i plăcu versurile sub forma aceea. Deci întorcându-mă acasă, mă pusei să scriu sonete, elegii, ode, toate pline de înflăcărare, repetându și respirându în fie-care strofă vorbele *amoră, iubire, dragoste*. Dar pe când mă credeam asigurată că de astă dată producerile musei mele vor fi apreciate (mai ales că le scrisesem pe hârtie albă și subțire), m'am pomenit cu un alt pachet de la Bucuresei în care mi se inapoa iarăși, cu un post-scriptum scris de mână femeiască (negreșit a ei) cu următoarele cuvinte: «slăbesc-mă, prostule!»

Vedându-mi amorul ofensat cu atâta cruțime, m'am jurat că am să mă răsbun, adresându-i, când mă voi întorce, o ploie de satire și de epigrame mușcătore. De aceea și așteptam ca să se încheie vacanța mai curând, spre a mă putea întorce la Bucuresei, ca să mă răfuesc ca Dumniaei. Fatalitatea însă se puse în calea mea, tocmai când imi gătiam bagajele! Tatală meu cade greu bolnav, și rața mea nu voesce să mă lasse să plec. Bôla tătani-meu prelungindu-se până la Crăciun, am trebuit să mă însărcinez cu direcțiunea economică, cu arăturile, cu velnița (povarna), cu grija vitelor, cu eulesul viilor, cu administrarea în fine a tuturor intereselor multiple ale casei. În cele din urmă, orî cât de desolat mă vedea tată-meu că nu mă puteam întorce la școlă, a încheiat prin a mi declara că se simte prea slab spre a mă munci, și că trebuie să rămân acasă spre a conduce economia moșiei, singura sorginte pentru susținerea numeroasei noastre familii. Trebuca să acceptu situațiunea, căci n'aveam în cotro face: conștiința mă făcea sclavul datoriei; egoismul nu-și putea face loc în inima mea.

XXVII.

Obiceiul fiindu pe atuncea în Moldova ca boterii cari aveaŭ fete mai multe sã dea câte-va și la călugărie, și assemine dorință repetându-se adese-ori prin casă de către tatălui meu, a dona soră a mea. Smaragda, arătã, de la vârsta de 12 ani, predilecțiunea de a merge la monastire. Ea fu reținută însă încă vre-o două ani, fiindu-cã cea mai mare se măritase și ea trebuia sã ajute la menagiul cassei. Se întâmplã ca a treia soră, Ana, care era și cea mai frumoasă din toate, sã cadã bolnavã de tifos, după care a ramasã surdã. Atuncea vëndându preparativele Smaragdei, ea dîsse mamei cã daca sorã-sa se duce, și ea trebuie s'o urmeze, căci unŭ ângeru i s'a arãtat în vis cãre i-a spus cã ea nu trebuie sã se mărite. Mãicã-mea nu voia, dar ea se cerea cu lacrimi. În cele din urmă, fiindu eã însărcinatã sã le ducã la Monastirea Agapiei, plecaiũ cu ele într'o trãsurã numitã *Brașovancã*, și cu recomandăni pentru o nepotã a tatălui meu, Maica Taresta Ursaki, călugăriã la acea monastire.

Ajungându la monastire după o călătorie de două zile, am trasã la Archondarieu: așa se numescũ apartamentele în care se primescũ, se gãsduescũ și se ospetézã ôspeșii ce vizitezã monastirile. Merseiũ cu surorile mele la Maica Ursaki (1), care conlocuã afarã din Monastire cu o altã maicã din familia Canta. Furãmũ primiũ cu multã dragoste și afabilitate. La buna nostrã rudã aflându-se în vizitã o mãicã tẽnără numitã Agafia Canta, eum a auđitũ cã mã-amũ adusũ surorile cu destinașine

(1) Acestã mãi târziu a ajunsũ Stariã, și în acestã demnitate a pãsoritũ mai trei-deci de ani monastirea, cu o inteligență și o înșelepciune care au făcutũ nenitã de toșii cei ce au cunoscut-o. Mitropolitul Moldovei Iosifó, îi conferise unã rangũ excepșionalã de Armandritã, precum se și cuvcuã înaltelor ei merite.

ca să se călugărească, numai de cât imi ceru pe soră-mea cea mare; iar pe cea mai mică, Ana, mi-o ceru o altă maică din Varaticu, numită Fevronia Cuza (1), care asemine se întâmplase acolo.

Aducerea surorilor mele fiindu un evenimentu însemnatu pentru comunitatea sântulu locașu, fiindu-că ele se distinau a mai mări turma de mirese ale lui Christosū, mai tôte maicele de distincțiune alergară ca să le vadă, să le cunoască și, la casă de a le vedea triste, să le încurageze. Chilia Maicei Agafiei, la a căreia metanie se închinase soră-mea, era alături cu Archondariculū, cu două etagiuri, și mobilată cu unū confortū lucosū ce arăta că slăpăna era adevăratū fată de boierū mare. Acesta în adevărū era fiica Mareluī Logofetū Neculaī Canta, boierū puternicū și influentū pe timpulū acela.

În curēndū cunosciū tōtă societatea agapiană. Nu voiū dice tōte maicele, (căci atuncea Agapia numēra mai o mie), dar pe acelea care erau fete de boieri, și cari se distingeau prin creșterea și prin nobleța lorū. Printre acestea se putea aduna unū mănuchiū care ar fi pututū face onore chīar Paradisuluī lui Mahometū, dacă portulū lorū cel negru nu le-ar fi destinatū a se face mirese ale lui Christosū. Eraū unele atât de frumoșe, ba (Dōmne ertă-mē!) chīar cochete, în cât, dacă nu m'așī fi gânditū la păcatū și dacă nu așī fi fostū inocentū și timidū (cum eram atuncea), cine scie cu câte păcate m'așī fi împovăratū sufletulū! Dar eată jumătate secolū de atuncea și încă nu pot uita delicioșele petreceri ce am gustatū în cele trei patru zile cât am statū acolo. Zilele le petreceamū în vizite în care, pe lângă dulcēță, cafele, dejunuri și prânzuri cu care eramū regalatū, mă simțiamū scaldatū în ochiade fermecătore și legănatū în visuri de voluptate.

De la Agapia trecēndū la Varatecū cu soră-mea Ana, acolo amū făcutū noue cunoscințe și amū gustatū noue plăceri sufletesci, de cari cu mare jindū amū fostū nevoitū să mă despartū.

(1) O mătușă a fostuluī Domnū Cuza.

XXVIII.

Intorcându-mă spre casă, m'amă oprită la ună hană, numită Răteşulă lui Cuza, ea se resflu caii şi se mănăncă. În sala de cărciumă se auşia sbîrnăitulă unei cobze, care acompănia două voci, una de bărbatū şi alta de femeie, şi cari cântău alternativă câte o strofă de cântece de jale. Eşiiu din camera unde stamă de mănăncă, şi mă uitău să vădă pe cei ce cântă, fiindă-că melodia ce ascultasemă mă încântase. Vădău că cobzarulă era ună űigană orbă şi ciupitū de vĕrsatū, iar vocea de femeie care-lă insoţia era a unei persăne ce nu părea a avea măi multă de 17 ană, şi care, cum mă vădă mă fixă într'ună modă aşa de curiosă, ca cum cum ar fi cădută în extasă.

Fără a intra înlăuntru, unde eraă măi mulţi ómenă de rĕndă, chemău pe hangiu şi-lă întrebău de unde e lăutarulă acesta. Mi se spuse că e ună űigană din Cordon (1) care se hrănesce cântăndă prin sate cu fiica sa. Mă trăsău în camera mea, aşteptăndă să mănănce caii grăanţele, ca apoi să plecă. Auşulă meă însă nu putea să rĕmăte indiferentă la musica ce asculta, măi alesă că din ce în ce se făcea măi simpatică, măi duiosă şi măi răpitore. Nu trecă multă, şi musica încetă ; iar la uşa camerei mele vădău arătăndă-se cobzarulă cu fiica sa. Scoseu ună sorcovĕţă şi dedeu bătrănulă. Atuncea se puse să măi cânte ceva anume pentru mine. De astă dată cântă fata singură, uităndă-se iar fixă la mine. Atuncă amă observatū că nu era urită : părea a fi din nĕmulă celoră cari se chĕamă vĕtraşi ; albă la faţă, cu ochiă verđă, genele lungă, sprincenele şi pĕrulă negri, o mustăcioră pronunţată, gură perfectă, nasulă arcată,

(1) Aşa numesce poporulă din Moldova provinciile de peste frontieră precum Bucovina, sau Transilvania. Vorba probabilă e formată de la *cordoni*, sau linia de graniţă.

figura ovală, mânele și picioarele minuscule. Dar pe când că mă uitasem la amănuntele figurei și corpului ei, ea cânta din ce în ce mai dușos, din ce în ce mai sentimental, așa că, când îmi reurcaii privirile la ea, văduii că din ochii ei picurau lacrimi șiroie. Nu cutezaui s'o întrebă de ce plânge: înteuu fiindu-că era tată-său de față, și alu doilea fiindu-că mă credeam datoru să respectez sentimentele pôte dureroșe ale vre-unei pasiuni secrete. Dar fiindu-că eu, și la tinerete și la bătrânețe, n'amă pututu să vedu lacrimi fără a mă îndușoa, mă simțiiu, cu mare rușine, cu lacrimile pe obrazu. Din fericire vizitiulu mă anunță că caii sunt gata, și amă trebuitu să punu capetu sensibleriei mele absurde. Intinseiu încă unu sorocovățu bătrânulu cobzaru și mă urcaui în trăsură. Tatălău căt și fata îmi sărutară mâna. După ce plecaui, mă siliu să nu mă mai uiiu către cântăreță, cu tôte acestea mi se părea că căutăturile ei mă urmăriaui, și că ele se infieau în spinarea mea ca nisce săgeți răpedite.

XXIX.

Intr'una din zile, către seră, maică-mea se duse, ca după obicei, să viziteze grădina de zarzavatură, ce o aveam de la vale de livedea de prună. Acolo era căsuța unu țiganu bătrănu, a căruia femeie mă dădăcise, și care acuma era ca pădător al grădinei. Pe când bătrânulu culegea castraveți verzi, cu care se regaleze pe copiii ei mici cari se luase după mama, ea auți sbirnăitulă unei cobze. Întrăbă cine este. Bătrânulu îi respunde că a datu ospitalitate unu orbu lăutaru. Maica mea, curiosă de a vedea și a asculta unu asemenea rapsodu, care-i aducea amintea de istoria lui Omeru, dișe să i-lu aducă. Veni orbulu, adusu de fiică-sa. Când i a spusă că și fata cântă cu tatălău ei, maică-mea, care și ea însăși era cântăreță și nu mai auțise până atuncea o lăutarăsă, plină de curiositate, o puse să cânte. Vocea puternică și armonioasă a fetei resonându până în sat, în curându se adunară o mul-

time de femeii și copilii ca să o asculte. Maică mea simți nu numai plăcere, dar și simpatie; de aceea, când s'a întorsă acasă, a spus fetei ca să vie la curte, unde va primi tainii de făină de păpușoi cât va sta în satul nostru. Ea mulțami, iar a doua zi, însoțită de dădaca mea, veni la Curte. Eă cum o văduii, o recunoscuă. Cum a dată eu ochii de mine, ea și-a făcută cruce și a remasă nămită privind-mă. Era în cămașă albă cusută cu alife, prin care să străvelea talia, sinul și toate formele corpului ei voluptosă. De la brău în jos, avea un fel de fotă de lână colorată. La gâtă purta o salbă de banii de argintă de diferite mărimi, monete din diferite țeri.

-- Cum te chăamă, fată?

-- Anca.

-- Tu ești aceea care te-amă văduă acum o săptămână, mi se pare, la Rateșulă lui Cuza?

-- Eă.

-- Mă cunosei?

-- Să pôte să te uită?

-- Ai să stai multă aicea?

-- Până mă veii goni.

-- Cu tatălă tău ești?

-- Cum făși putea lăsa singură?

-- Să diei să-ți dea tainulă. Vino încăce.

O chemăi la celalătă capătă al galeriei. Strigăi pe chelari, și-i ordonăi ca în toate zilele să dea fetei câte două mertice de făină. Când fata eși din hambară cu tăgărța cu făină, două din surorile cele mică îi eșiră înainte, o luară cu ele spre a o duce în casă pe din dos, și o puseră să le cânte, ceea ce ea essecută cu mare plăcere. Când eși din casă, se opri pe pragulă usei spre a mă privi. Eă eramă în balconă ocupată cu cercetarea unoră compturi, aședată la o masă de scrisă. Văduă o pironită în loc, întorsei capulă spre ea. O văduă uitându-se iarăși la mine cu ochii lăcrămași.

-- Ce ai, Anco?

-- Nimica.

- Vrei ceva ?
  - Nimica.
  - Parcă plângi : de ce ?
  - Sciu eu !
- Plecă.

XXX.

Maî totă vara țigancă cântăreță a petrecut în satul nostru. Maî la tôte lucrările câmpului, la prașilă, la secere, la trieriu, o vedeam înlocuind pe câte cine-va din muncitorii, pentru o plată ore-care.

Când nu gășia însă de lucru, și maî ales în zile ploioșe, venia la curte, unde cu mare plăcere își gășia ocupațiune la lucrările manuale. În casa părintescă era o cameră destinată pentru lucru : acolo surorile mele cele maî mari, asistate de 4—5 fete de țigani, pe gherghesuri întinse, brodau cearșafuri, fețe de perine, prosope, și alte pânțeturii, după moda de atunci. Anca, care, în școla de la Bistrița, se perfecționase în asemenea lucrării, se părea măiestră. Maică-mea nu sciea cum să-i mulțămiască vedându că ea era în stare să dea chiar lecțiuni la lucrările manuale, pentru care făcea modeluri admirabile. De aceea totu-d'a-una când o vedea lucrându cu degetele ei fine și delicate, cari păreau a fi făcute anume pentru lucrării de artă, îi dicea totu-d'a-una : «De gēba, Anco, ne amăgesci tu spuindu-ne că ești țigancă... nu, nu se pōte să fii țigancă !» Iar Anca rîdēndu, susținea că e țigancă, că a crescutu sub cortu și că scie țigănesce maî bine ca romănesce.

Anca venia cu preferință acolo unde afla că viu și eu. Atuncea, îndată ce mă vedea, cu același focu mă privia și aceleași lacrimi picurau din ochii ei ; iar când mă depărtam, o audiam cântându ca o privighetore. Intrigat în cele din urmă despre acēsta, dissei dădacei mele, la care ea găzduia, să o ispitescă ca să afle pentru ce se uită ea cu așa focu la mine

și lacriméză. Acesta imi aduse răspuns că numai mie are să-mi spue ea o-dată dorul care o arde și o chinuesce.

Intr'o di, spre sëră, întorcându-mă de la câmp, mă decidî a mă opri la un șipot ce sciam că este nu departe de drum, spre a-mi potoli setea, sciind că acolo apa este foarte bună. Acest șipot, cam depărtat de sat, se afla într'o văgăună, sau surpătură de mal, și nu se vedea de cât când te apropiai. Anea, desbrăcată ca Eva, se scălda la șipot, al căruia murmur o făcea să nu audă pașii calului meu: cum o vedui, fără a descăleca, mă oprii pe loc. Aveam înaintea ochilor un spectacol ce nici prin visuri nu vedusem până atunci: un corp de o frumuseță, pentru care aș fi dorit să am încă o sută de ochi pentru ca să-l pot mai bine admira. Într'un moment când voia să facă ca să-î curgă apa pe spinare, rădicându ochii, mă vedu, sloboși un țipet și puse mânele crucișu ca să-și copere sinul și ochii. Atunci am dat pinteii calului și am fugit, muștrat de cuget că am asitat la scaldătorea unei fete, a căreia pudore mi se părea că am insultat-o cu privirile mele. A doua zi venind la ora când își primia tainul, se întemplantă să mă aflu în calea ei: ea puse mâna la gură și trecu pe lângă mine fără a mă privi. Pentru prima oră, nu-î vedeam căntăturile. Apoi intră pe din dos în casă la maică-mea, care, ca totu-d'a-una când o vedea, o punea să-î cânte și-î dăruia câte ceva. Peste o oră plecând ca să meargă la gazda ei, și avînd a traversa via, mă găsesce la un butuc alegînd și culegînd struguri, cari începuseră a se pargui. O chemai și-î oferi și ei. După câte-va întrebări banale, î spuse că mi s'a părut prea frumos corpul ei. Ea imi sărută mâna, apoi apucînd-o cu amîndouă mânele ei, o lipi de partea inimei ei, care o simții bătîndu-se grozav; iar în ochii ei îarăși am vedu lacrimi.

— Ce ai? esci bolnavă, Anco?

— Da; și voi fi cât voi trăi.

— Pentru ce?

— Of ! bine că te-o adusă Dumneșeă, ca să-ți spună D-tale.

— Ce este ?

— Trupulă acesta, care ți s'a părută frumosă, a fostă urșită să fie fericită. Amă iubită, și... numai trei țile amă trăită cu elă ! Eată foculă meă !

— De unde era elă !

— Din cetatea Bistrișei, de peste Cordun.

— Și ce s'a făcută ?

— A murită !... Ună altă flăcăă, care de două ani mă curteă, gășindu-mă în brațele lui, l'a ucisă pētrunșendu-i inima ca cușitulă ! Sunt ună-spre-șcece lumă.... De aceea mă-amă luată lumea în capă, trăindă cu cerșitulă împreună cu latălă meă.

— Dar ucigașulă ?

— A fostă prinsă, judecată și spânșurată, iară eă amă rămasă cu inima zdrobită !

— Mare nenorocire, Anco. Dar tôte-să trecătore pe lumea asta : va trece și dorulă tēă. Acuma voiă să te rogă de ună lucru : când te vei măi uita la mine, să nu plāngă. Asta imă face răă, căci lacrimelă meă indușeză ; mă facă tristă. Te rogă nu măi plānge.

-- Nu potă.

— De ce ?

--- Pentru că a dată Dumneșeă de semeni cu elă, ca două picături de rouă. Când te vėdă, pare că lă vėdă pe elă. Când te uișă la mine, pare că mă privesce elă !... sprincenelă, mătăciora, buzelă, capulă, pērulă, trupulă... Of !... Of !... toc-mă elă !...

— Ei, bine, toc-mă de aceea țică că trebuă să-ți trecă dorulă. Liniștesce-te, nu măi plānge. Cine șcie ? Pote vei găsi un altă urșitoră care să-ți semene și de a căruia inimă să te poți lipi. Escă tēnșră și frumșă ; o să ți gășescă necroculă.

— Dumneșeă șcie. Până atuncea amă o ferbinte rugămintă.

— Spune.

— Să nu ne goniți. Să ne lăsați să mai stăm pe aici, pre cât ne putem scote pânea de toate zilele. Duminicile și serbătorile ne ducem prin satele vecine, de câștigăm câte ceva pe la cârciume ; în zilele de lucrătoare, totu găsesem pe aici de lucru pe la omeni. Apoi câștigul cel mai mare, pentru sufletul meu, numai aici il pot afla.

— Cum ?

— Ce mă mai întrebă?... te vedu... etă câștigul meu ! Și ce-mi vorbesci d ta de altul ?... unde ași găsi un altul care să-ți semene ?... apoi ce ? daca sorta m'a făcut țigancă, ore țigancă sunt ?... Eă singură nu știu...

— Ce felu ? te indoiesc despre nemul tău ? Dar tatăl tău ?...

— Tatăl meu ? Știu eă cine-i ? Orbul, nu e tatăl meu. Il numesc ast-fel, fiindu-că, după mórtea mamei mele, clu m'a crescută, și de la elu amu învățat să cântu. Dar maică-mea mereu imi spunea că nu e tatăl meu : aci dicea că m'a cumpărat de la nisce trecători pe unu coreț de făină, aci că m'a făcut cu unu olșer nemțu, aci cu unu grafu Unguru. D-deu singuru știe din ce sânge mă trag. Dar... facă-se voia lui ! D-vóstră să trăiți !

— Nu ai nici o grijă, Anco. Nimeni nu te va goni de aici ; mai alesu că maică-mea ține multu la tine. La orice nevoie, să năzuesc la casa noastră. Eă te voi ajuta totu d'a-una cu ce voi putea Cere-mi orice cređi că ț-ași putea da.

— Să fie adevăratu !?

— Prea adevăratu.

— Să-ți ceru ?

— Cere.

— Dă-mi voe să mă mângai, luându-ți o sărutare.

— Bine, țisei, fără a cugeta la consecințe.

La aceste verbe, Anca se răpeși cu unu gestu de nebuună, mă luă de gatu, își infipse buzele pe gura mea, și, intr'unu sărutatu lungu și neîntreruptu urmatu de convulsioni spasm-

tice, simții că leșină în brațele mele. Mă scuturaii de clestele brațelor ei : o vedui că cade jos fără simțiri... mă speriaii închipuindu-mi că a murit, și am rupt'o de fugă.

XXXI.

Imprudenta de a perinite întristatei cântărețe se se mângăie cu persoana mea a fost fatală. Indată pare că am recunoscut greșela mea. Buzele Ancăi, puse în contact cu ale mele, respândiră în tot corpul meu nisce senzațiuni neînțelese. Din tălpi și până în creștet, sângele se urca și se cobora în mine cu o iuțelă nespasă. Peste nopte n'am putut dormi : șirôie de sudori, aci reci ca ghiața, aci fierbinți ca focul, curgeau de pe fruntea mea. Mă credeam vrăjitu. Mă simțiam bolnav. Până în ziua am chemat pe maică-mea, și i-am spus totul. Ea trimise și chemă pe țigancă care mă dădăcise, ca să-mi descante de deochiu ca alte dăți. Cum o vedui, o întrebai dacă Anca e sănătoasă. Imi răspuse că de când i-am dat struguri, e mai veselă și mai sglobie ; că nu vorbește de cât despre mine, și cântă mai frumos de cât tot-d'a-una.

— Se înțelege, dissei eu. Ea cântă : ea e veselă, fiindcă m'a fermecat, fire-ar a dracului !

— A... șă ! cum se pôte să crești una ca acesta ? să-ți faci rău, ea, cari s'ar da și în foc pentru D-ta ?

— De ce dar m'a durat capul ? De ce-mi arde corpul și sufletul ? Ce am ?

— Eă nu scii, dar sunt sigură că dacă te-ar descanta ea, îi ar trece.

— Cum ! Scie ea să descante ?

— Tôte țigancele scii.

— Dacă te prinși tu că nu m'i-a face farmece și că scie să descante de deochiu, spune-i să vie, să vie mai curându !

Peste câte-va minute intră la mine bătrana aducându pe

Anca, care venise să șî ȳea tainulũ. Acęsta, cum mę vędu, mę întrebã ce amũ.

— Tu trebuie sę sciĩ ; eũ credũ cã tu mĩ-ai fãcutũ ceva farmece.

— Nu sciũ dacã eũ ȳi-amũ fãcutũ D-tale, saũ D-ta mie ; cãci de cãnd te-amũ vęduțũ, pace nu mai are suslețelulũ meũ.

— Dacã sciĩ, descãntã-mĩ.

— ȳĩ voiũ descãnta cum sciũ eũ : nu incetũ ca habele de aicĩ, ci tare, in gura mare. — Atuncĩ vocea ei cea argintie incepũ sę resune, netețęndu-mĩ ușurelũ fruntea cu degetele ei :

«Frunzã verde grãũ in spicũ,
Sę descãntũ, dar cum sę ȳicũ ?
Scie numaĩ Dumneȳeũ
Cã bolnavã sunt totũ eũ.
Sãrmãnica inimiórá
Simțũ cã 'n mine o sę mórã.
Sermãnelulũ suslețelũ,
O sę sbóre, vai de elũ !
De-ar muri și de-ar sbura,
Póte m'așĩ mai alina ;
Cãci ai crede 'n dorulũ meũ
Cã in sfãntulũ Dumneȳeũ ;
Cãci eũ nu voiũ sę trãtescũ
De cãt ca sę te iubescũ.»

— Mai cãntã, mai cãntã, strigaiũ cãnd ea incetã. Dar cãnd mę uĩtaiũ la figura ei și o vęduiũ cu ochiĩ lãcrãmaȳi : Iar plãngĩ ? Pentru ce ?

-- Pentru ca sę te faci sãnãtosũ ; mę rogũ luĩ Dumneȳeũ cu lacrimĩ.

-- Cãntarea ta imĩ face bine. Mai cãntã.

Nu mai ținũ minte ce și cum mĩ-a mai cãntatũ, dar sciũ cã m'a incãntatũ, și m'amũ creȳutũ atãtũ de bine descãntatũ, in cãt dupę aceea adesse-orĩ fãrã sę mę dórã capulũ ȳiceamũ

că mă simțu deochiată, pentru ca să mă aducă pe Anca să-mă mai descante.

Sciū că Anca, vădendū că-î tolerezū slăbiciunea, s'a aruncatū cu o pasiune fiorosă asupra inccenței mele virginalc. Sciū că Anca, in tôte ȓilele cāntāndū-mī și vĕrsāndū lacrime pe genuchii meī, m'a făculū a vedea ce este amorulū adevĕratū. Sciū că Anca, prin poetica sa iubire, a sādītū potū ȓice, in sufletulū meū sentimentulū poesiei. Sciū că Anca, țigancă și vagabondă cum era, prin delicateța sentimentelorū și manierelorū sale, prin îngrijirea ce da figurei și corpulū ei, se părea că in tôte ȓilele se făcea mai graciosă și mai voluptosă, imī proba că in vinele ei curgea unū sānge mai nobilū și o origină mai alēsă de cāt aceea ce o afișa. Sciū că Anca, aprețindū condițiunea ei in față cu a mea, douī anī de ȓile cāt a statū in satulū nostru, n'a divulgatū relațiunile nōstre furișate către nimenī. Sciū in fine că Anca m'a făcutū să comitū cea din urmă neroȓie a copilăriei mele, și celū de'ntĕiū episodū din romanțulū tinereței mele, despre care voiū fi silitū a vorbi mai departe.

XXXII.

La 1842 maică mea era pentru a optū spre-ȓecca oră grea Cu cāt se apropia de timpulū ușurinteī, cu atāta părea a avea presimțiri funeste. Incepū ȓar a se prepara, ca bună creștină și mumă. Incepū a da instrucțiuni surorēi mele ceī mai mari, care, după un anū de căsătorie perȓndū-șī bărbatulū prin mōrte, trăia ca vĕduvă la casa părintescă. Surorilorū celorū mai micī le spuse că, cāt vorū trăi, să asculte de mine. Prescrise cum să se distribue lucrurile și puținele scule ce avea. Cu mine avū o lungă conferință, in care mă povățui ce să facū in viitorū pentru surorī, mai alesū cāndū ar rămānea fără avere și protecțiune : a terminalū anunțāndū mă că mai are a-mī spune ceva, dar aceea va fi consiliulū celū din urmă ce va avea a-mī da. Ințelegendū insē că ceea ce voia să-mī

cără are să mă coste, totuși hesită mai multe zile. Când o rugam să mă spue, ea îmi dicea că acesta va fi ultima ei vorbă cu mine.

În fine durerile facerii începându, mă chemă la căpăteliul ei și, după ce depăria pe toți din cameră, îmi disse :

«Pentru binele și viitorul tău, nu face să-ți legi viața de o ligancă. Caută și te desfa de Anca. Pên' acuma, amu scintă a face ca se nu ajungă de svonul publicu. Dă-ți drumul; și când vei găsi o partidă bună, însoră-te.»

Promissei că voiu urma consiliul ei, considerându-l ca unu oracol.

După două zile de agonie, moșa din satu care o assista de clară că facerea este grea, tatăl meu mă trimise cu trăsura cu patru cai ca să aducă pe doctorul de la Huși, cunoscutu ea mamosu. Cale de patru poște o făcui în șese ore. Doctorul aflându-se bolnavu, îmi declară că nu pôte merge, dar îmi dete nisce medicamente. A doua zi diminea amu fostu îndereptu. Era însu prea tertiu! Biata maica mea sucombese! Casa totă urla de bocete, la cari se adăogira și ale mele!

Mortea maicei mele m'a făcutu să cunoscu ce este adevărata durere și să portu jalea pentru perderea unei ființe iubite. Mulți ani amu plâns'o; căci nu puteam să-mi aducă aminte de figura ei cea dulce, de ochii ei cei frumoși albastri, de surisul ei încântătoru, de vocea ei argintie, de noblețea manierelor și sentimentelor ei, fără să uită amorul ce-mi păstra și siguranța cu care prețicea viitorul meu.

După ce mă desmeticiu ceva de durerile ce mă copleșiseră, readunându mi mințile, mi amu pusă înainte datorile și sarcinele ce mă apesau după promisiunile ce dădusem maicei mele. Aveam înainte mea o familie din cele mai grele: aveam 10 surori și 3 frați, de cari trebuca să îngrijesc ca unu al donilea părinte, mai alesu că biletul tatălui meu părea zăpăciut de greutatea nevoilor.

XXXII.

Amă trebuită să începă cu sacrificarea plăcerilor mele. Che-maiă pe Anca și-î declaraiă că, după jurământulă ce făcusemă maiceii mele, trebuca să se ducă de pe la noi. Ea de o-cam-dată îngălbeni, mă făcū să-î mai repetū cele din urmă cuvinte, apoi rise cu hohotū și căđū din picioare leșinată. Veniră surorile mele lângă ea, o stropiră cu apă și o deșteptară. Atuncea ea le spuse că ȳ-a venitū rēū din causă că tată-seū voesce să se întorcă în țera unгурescă. Toți din casă plāserū, fiindă-că pe toți îi desfătase atāta timpū cu cānteele ei. Apoi sārū'āndū māna la toți, eși cāntāndū :

«Haide, suflete, cu mine :
Lasă 'n urmă foculū tēū.
Căci în lacrimi și suspine
M'am ursitū să trāescū eū.
Haide, dorule, departe,
Sē cātāmū ca sē gāsīmū
Māngātere 'n altă parte.
Sāū de jale sē murimū !»

Sgudnitū până în fundulū inimei de cruđimea cu care am congediatū acestă poetică ființă, care m'a ȳbitū atāt de multū și care mă parāsia cu o resignațiune atāt de angelicā, simțindū că-mi curgeāū lacrimile și rōite fără să le potū opri, amū datū fuga de vale la casa Dadaceii mele unde ea gāsduia, decisū ca s'o oprescū. A fostū însă cu neputință.

«Trebuī să te lasū, đisse ea. Nu voiū supēra sufletulū cōcōnei, Dumneđeū s'o ȳerte !»

Puseiū în māna bētrānului orbū o pungă cu o sută lei, iar pe buzele Ancăi o lungă și focōsă sārutare, cu care a plecatū cāntāndū ȳarāși cānteculū ei de susū.

1888 Martie.

DIN TINERETE

DIN TINEREȚE

I.

Până la etatea majorității, am trăit și am lucrat sub direcțiunea tatălui meu; rare ori, sub scutul de dragoste al mamei mele, îmi permiteam a mă emancipa și a face lucruri neaprobrate de dânsul. Acuma venise timpul când credeam că mi se cuvenia a mă emancipa. Tatăl meu însă fără a considera că nu mai eram copil și că trebuia să asculte și avisul meu, din contra din zi în zi se arăta mai nătâng: voia a face toate după caprițul său, și contraria orî-ce părere sau idee manifestam relativă la sôrta intimă a familiei, care mă interesa mai tare ca orî-ce.

Cu vre-o două ani înainte, voind a regula sôrta surorilor date la călugărie, a găsit cu cale să le ție de la Monastirile cele mari unde le aședasem, și să le mute la schituri mai mici și mai apropiate de moșia noastră. Decî unca îi făcu chilie la Giurgeni, în districtul Romanului, iar altele la Bogdănița, în districtul Tutovei. Apoi după môrtea măicei mele, a voit să mă dea patru fete la călugărie, ceea ce eu nu voiam a aproba. Din această cauză, și altele care e de prisos a le mai memora, au venit neînțelegeri între noi. Vedeîndu această, într'o zi i-am declarat că eu nu mă stau acasă, că mă voi duce la Iași, pentru ca să caut sau să intru în vre-o scolară, sau să îmbrățișez cariera funcțiunilor.

II.

Tatăl meu atunci, departe de a se opune, mi-a destinat în plină posesiune via de la Valea-Adâncă, de lângă Iași, două camere în casele ce le aveam lângă sântul Nicolae celu Săracu, și două băieți de țiganii spre a mă servi. Apoi aducându-mă el însuși la Iași, merse cu mine la Spatarul Vasile Pogor, care era Directoru Departamentului Dreptății, prezentându-mă și arătându-i dorința mea de a căpeta vre-o funcțiune. Ca unul care cetisem Henriada lui Voltaire, tradusă de acestu importantu personagi, mă dusesem cu entuziasm la el, siguru fiindu că omeni carî facu versuri — sau așa dîcendū poezi — trebuî să fie bunî, blândî, veselî și expansivî. Nu sciū de ce, dar așa credeam eu că trebuî să fie cei ce se dîcū fiî Muselor, carî se inspiră de Apolon și caută rime pe sub cōstele Olimpului.

În contra așteptării mele însă, viitorul meu superioru, departe de a mă încanta, la prima aparență mi s'a părut mai indigestu de cât versurile Henriadei. Posacu, posomoritu, gravu, seriosu, atata mi se părū de antipaticu, în cât îmi venia să lasu la el pe tatăl meu și s'o rupū de fugă. M'a întreatu ce carte sciū, unde amū învățatū și daca scriū bine. Răspunsei cum mă pricepui, apoi se puse de scrise pe o bucăică de hârtie ceva, și acea hârtie dând'o tatălui meu, îi dîse să mă ducă la Căminarul Dumitraki Cornea, care era capu de divisiune, sau *șef de secție*, cum se dîcea pe atunci.

Acestu personagi era cu totul de altă natură: veselū, surîdătoru, glumețu, după ce a imbrățișatū pe tatăl meu, pe mine m'a sărutatū părintesce și mi-a spusū că, numai să fiu aplicativu, și va face tōte chipurile ca să mă înainteze, adăogendū că suntemū și ceva rude, sau *cimotii*, cum se dîce la Moldova. Decî mă dete sub ordinile Stolonacealnicilor (capî de biuroū) sēi Mataki Lupu, și (i. Papafilu, carî la rēndul lor

mă puseră în comunicațiune cu alți copisti, cu cari trebuia să conlucrez.

Eată-mă căpătuită și intrată într'o viață cu totul nouă, în care a trebuit să facă atâtea experiențe și să încercă atâtea decepțiuni !

III.

Nu scieam de amă lăfă sau nu. La capătul unei inșe mă pomeniiu chemată în cabinetul Directorului, care mă puse să subscriu pe o listă, și apoi imi dete în mână 50, adecă cincî decî lei (vechi se înțelege), ȃicȃndu-mî cȃ acȃsta este de la Excelența sa Domnul Ministru. În adevȃrȃ acea Excelență era atȃta de nobilȃ, în cȃt nu se înjosia sȃ ȃea lȃfa pentru funcțiunea ce ocupa. A servi ca ministru, dupȃ pȃrerile de atuncea, pentru nobilȃ era o datorie, care nu se cuvinea sȃ fie remuneratȃ. De aceea lȃfa de duoȃ miȃ lei pe lunȃ, ce avea ministrulȃ, se distribuȃ la candidaȃii ce nu intrau în statȃ (ca de-al-de mine), și la alȃi funcȃionariȃ din Departamentȃ și chȃr de prin Tribunale, cari se sciau cȃ sunt mai necesitoși.

Ce bogatȃ m'amȃ creȃutȃ cȃnd amȃ primitȃ cei întȃi bani ca lȃfȃ ! Ce mai chefuri amȃ fȃcutȃ cu cei 50 de lei ! Pȃnȃ și luxulȃ de a lua înghȃțatȃ mi l'amȃ permisȃ, o datȃ pe sȃp-tȃmȃnȃ, (de cȃte 20 parale), și mi se pȃrea cȃ facȃ unȃ acȃi de desfrȃnare !

În curȃndȃ mȃ-amȃ fȃcutȃ camaraderii plȃcute, cȃci, nu sciu cum se fȃcea, mai toȃi cei cu cari faceamȃ cunoscȃnȃ mă afecȃionȃu. Pȃnȃ și morocȃnosulȃ de directorulȃ meȃ, într'o ȃi nemerindu-se sȃ ne întȃlnimȃ în scarȃ cȃnd eșiamȃ de la cancelarie, mă pomeniiu cȃ-mȃ spune sȃ mă urcȃ în trȃsura sa, care trȃsesse la scarȃ. Apoi ducȃndu-mȃ acasȃ la elȃ, mȃ-a spusȃ (ceea ce fȃrte multȃ m'a uimitȃ) cȃ amȃ sȃ mȃnȃncȃ la elȃ. Dupȃ ce mă presentȃ la Cocȃna D-sale, acȃsta mȃ-a vorbitȃ cu atȃta bunȃtate și blȃndeȃ în cȃt mȃ-a descleștatȃ

gura ; și nu numai că amănă mâncatului bine (de trei ore pote cât eî amândouă), dar amănă și vorbitului, se vede, ceva care i-a făcutul să ridă ; iar, după masă, când le-amănă sărutatul mână ea să-mi ia adio, cocona m'a invitatul ca în toate joile să viu să mănâncul la eî. Când amănă spusul acêsta la Cancelarie a dona Ți, s'aun minumatul toți, fiindul-că nimeni, nici o dată, nu veduse pe boțerul Pogorul ridendul sau suridendul ; decul eul comisesemul o adevêratul minune, puindu-lul în veselie.

IV.

Era rânduêlă, pe atuncea, la toate ministerele, ca în toate Țilele să stea în permanență câte unulul din scriitorul douê-decê și patru ore în Cancelarie, atât pentru priveghierea cât și pentru primirea corespondențeloră, pe care în casuril de urgență le ducea la Directorulul. Aceștil jurnalierul, carul pe atuncea se numiaul *de jurna*, erau inserișul pe o listă, după care toți, fiecare la rëndulul seul, își făcea datorial. Ca unulul ce fusêul inserișul și eul în acea listă, peste vre-o douê-decê de Țile dupe intrarea mea ia servițiu, amănă trebuitul să-mi facul rëndulul ; sarcina inutilă, absurdă și uricîosă, căreia trebuca să mē supunul.

După ce plecā totā lumea de la Cancelarie, trimiseiul pe unul odagiul (odăiașul) să-mi aducā ceva de mâncare : imbucaiul ceva, nu mai ținul minte ce, dar forte prostul, și apoi mē puseiul să citescul Regulamentulul Organicul și Codical Civilă ce se aflaul pe masa Directorulul. După ce odagiul aul măturatul și aul grijiul toate camerele, m'amănă instalatul în salonul celul mare, unde m'amănă alesul o masă lungă care să-mi serve de patul, și câte-va dossare pe care să-mi facul căpêțaiul în lipsă de perină ; apoi, ca să mē trecā timpulul, mē puseiul să citescul cărțile puținul distractive ce le spuseiul mai susul

Sêra, după ce ascultaiul, din balconul, concertele priveghietorilorul din grădinele învecinate, carul pareca că adoraul strălucirea lunel și frumusețea scânteietore a stelelorul, mē culcail pe masa ce-mi alessessemul, avêndul în față mē șese

ferestre mari pe cari venia lumina lunei până in ochii mei. Eram singur : nu aveam altă tovarăș, de cât dora câte-va duzină de greieri, ale cărora concerte cadențate imi loviau auzul, făcându-mă surd la răcăitul șorecilor numeroși ce nopțile rodeau dossarele de pe mese.

Așteptându ca să vie Morfeu cu visele sale, sau cum dice poporul *Moșu Iene pe la gene*, mi s'a părut a vedea o stranie ceremonie : in mijlocul salonului era o masă cu lumânări de ceară aprinse și cu o cruce, iar alături cu masa o cristelniță, sau căldare de botez, apoi vre-o două popi cu dascăli lor ce cântau, apoi un boier bătrân, îmbrăcat cu haîne foarte bogate, cu ceacșiri roșii, cu meși in picioare, cu fesă in cap, cu o fermenea scurtă de mătasă, purtându un copil in brațe și stându in fața mesei, lângă care popi psalmodiau. Atunci mă apropiu și eu ca să vedă ce copil este ; iar tatăl meu (care părea că venise și el împreună cu o femeie ce negreșit era *mancă*, sau *doică*), vădându-mă cuprins de curiozitate, mă trase și-mi spuse că boierul cel bătrân este Logofetul Toder Balșu, care mă boteză pe mine. Uimit de vorbele tatei, mi se ația curiozitatea și mai tare, mă apropiu cand scotea copilul din cristelniță și in adevăr mă recunoscu pe mine, când eram in etate de șese luni, mitel, slab și pipernicit !

Acastă fantasmagorie n'a întârziat însă a dispărea ca un nor de fum luat de vânturi. Curându apoi se făcea că se strecură, ca intr'o panoramă plutitoare pe o gârlă cu curs răpede, pe dinaintea mea, toate fazele copilăriei mele, de la căruciorul tras de căni până la furia amorului meu pentru Anca, a căreia aducere aminte imi rescolta sângele de la creștetul capului până la tălpile picioarelor. O vedeam aci rițându, aci plângându, aci făcându-mi semn să vii la ea, aci să fug de dânsa. O auțiam cântându, când de jale, când de veselie. Mă răpediam s'o apucă in brațe, ea fugia ; alergam după dânsa cât ce puteam gonind'o pe deluri și pe văi, și tocmai când se apropiu mânele mele de ea, dispărea ca năluca, și mă pomeniam inconjurat de toți camaradi mei din

Ministeru rîdîndu cu hohote de prostiile mele. Simțîndu atunci cea că inima mi se bătea ca o pîrpăriță de móră, gata a sbura de la locul ei, o apucaiu cu dinții ca s'o țînă pe loc, și readunându-mi puterile cădute în lîngedire, mă siliu să adorm.

Dar pe cînd somnul se juca de-a *baba órba* cu mine, rotindu-se mereu împrejurul ochilor mei fără a-mi atinge genele, de o-dată auđiui un felu de fișitură, ce părea că imita tîritura piciorului unei babe bîtrîne pe nisce scîndurî uscate. Mă uitaui în lungul salonului și atuncea, cu mare spaímă, vîdui că din colțulu opus venia, abia mișcându-se, o ființă în chipu de om, înaltă de trei ori cât mine și îmbrăcată în alb de sus pînă jos; și pe lîngă sgomotulu cîdatu al pașilor ei, auđiam încă un sgomotu ce sîmîna cu clăpătura fîlcilor și dinților unui animalu puternicu. De astă-dată nu mai era de glumit: fără dór și pôte, acesta trebuia să fie stafia casei, despre care odagiî Ministerulu spunea cu certitudine ca se arată adese-ori în carne și în óse. Eu însă, care nu credeam în asemenea absurdități, atuncea aducîndu-mi aminte de vitejia eroilor din Mitologia grecă și din Povestile populare, mă decidu să sdrobesc capulu matahalei ce venia asupra mea. Decî de pe masa pe care mă allam culcatu, întinseiu încetișoru mîna și apucaiu de spetéză un fotoliu solidu și greu, pe care lucra șeful de secțiune, iar cînd mi se părú că dihania era numai la distanță de cincî pași, mă sculaiu ca fulgerulu și, rîdicîndu fotoliulu de-asupra capulu meu, îl rîpeđiui asupra ei cu tóte puterile. Și rîpeđitura mea a fostu așa de puternică și violentă, în cât matahala mea a intrat în pămîntu. Iar eu, storsu de puteri și de palpațiuni, căđui pe parchetu fără de simțire.

M'amú deșteptatú, apoi, înconjuratú de odagiî, cari, cu luminările aprinse, mă stropiaui cu apă și mă spălaui de sîngele ce-mi curgea pe nări, în urma loviturii violente ce primisem prin propriile mele porniri.

V.

Dimia incepuse a se îngâna. Cu capul încă turburată de coșmarulă ce avusesemă, amă deschisă ușa despre balconă, și amă eșită afară. Mi se risipiră imediată impressiunile de orăre ce căpătasemă peste năpte, înaintea spectacolului măreșă al naturei, în momentele când lumina țilei desbrăca luceferii de scănteile loră și părea că gonesce cu flacără de focă întuneculă nopții. Căntării plăcute, ce-mă păreaă divine, se revărsăă din gușele miceloră clocărlii cară, cu fălăiră continue, se țineăă în aeră și se urcăă mereă în susă pentru ca ele, cele întâiă, să întempine primele rađe ale sōrelui, și să le aducă în triumfă pe fața globului pământescă, spre a respândi lumina și vieța. După ce sōrele mă-a arătată tōte rađeale sale, mă ascultăă ca jumătate oră concertele răpitōre ale privighitoriloră din crângurile grădineloră vecine; apoi intrăă în salonulă în care petrecusemă năptea atât de urită, și punēdu-mă la o masă, făcuiă conceptulă unei petiționii cam în cuprinsulă următoră :

«Excelență ! (Pe atuncea ministriloră li se da acestă titlu). Fiindă-că casa în care este aședată Departamentulă D-v. este visitată de stafii, cară pe mine se vede că mă urmărescă ca să mă necăjască, și fiindă-că mie nu-mă place societatea de asemenea dobitōce, vă rogă porunciă să mă scutēscă de sarcina *dejernei* ; sau de nu, să primiă demissiunea mea.»

După ce amă decopiată acestă petițione cu cea mă mare îngrijire și cu cele mă frumoșe caractere chirilice în două și trei etagiuri, după cum se scriea pe atuncea, o puseă pe masa Directorului, care primia petiționile în loculă ministrului și care, potă dice, că mă în permanență îl înlocuia ; căci ministrulă titulară mă că nu da pe la Departamentulă sēă ; hărțile curente se espediaă subscrise de Directorulă, și numă pe

cele mai importante le trimitea prin cine va ca să le sub-scrie ministrului.

Până a nu veni ora cancelariei, mă pomeniiu cu tatălui meu. Elui venise de la țără în ajunul și, negăsindu-mă acasă, plecase să-mi dea de urmă la Departamentul. Mi spuseiui, cu lacrimile în ochi, visiunile mele de peste nopțe și-i declaraiui că, de nu va mijloci elui ca să fiu scutitui de *dejurnă*, apoi faciui cauză ministerială.

Tatălui meu, care nu era tocmai incredului la superstițiunii, imi espică că visurile mele aveai rațiunea lorui. Mai înteiui scena botezului era adevărată : căci acolo, în salonul acela, repozatului Toder Balșu mă botezase în anulul 1822 : iar aparițiunea stafiei o credea iarăși adevărată, ca pedeapsă a sufletului lui, pentru că nu și-a ținutui promisiunea de a-mi face parte de moștenire din imensa lui avere și mie, finului săui, ci a lăsatui totă cui nu trebuca.

Cu ocaziunea aceea, tatălui meu imi spuse că bătrânului Balșu, când a venitui cu domnia Michai Sturza Vodă, care-i era nepotui de soră, în avântului săui patrioticui vădândui cu fericire așezată în țără domnia pămentenă, când a mersui să-lui felicite pentru prima oră, i-a spusui : «Prea înălțate Dōmne și nepote, fiindui-că D-dei nu mi-a datui copii, și fiindui-că elui a voitui ca să te înalțe la o treptă așa de slăvită, cată că prin acestui testamentui te faciui moștenitorui pe averea mea, care săiui că covârșescă și pe a lui Rosnovanu, pentru ca să ai mijloce să trăsescui ca unui Domnui falnicui și să poți face bine patriei fără a-ți pângări numele cu catachrisuri (abusuri) ca Domnui veneticui de mai nainte.» După trei patru ani însă, dragostea bătrânului slăbi, fiindui-că chronica scandalosă în tōte dīele îi aducea pe la auzui fapte abusive de notorietate publică : se dīcea că Măria sa făcea ca să-i vie peșcheșuri grase, ba de Vămī, ba de la Oene, ba de la Chrisōve, ba chiar și de la funcțiunile cele mai însemnate. Atuncea se dīcea că bătrânului în câte-va rënduri s'ar li dusui să-lui mustre și să-i spue că, de nu va înceta cu asemenea fapte rușinose, elui își va retrage donațiunea. Intr'ō bună dimineță însă bătrânului Balșu dete or-

tulă popei până a nu apuca să și schimbe testamentul, lăsându-l nepotului său nu numai multe lui moșii și casa (care atunci se închiria pentru ministeru), dar chiar barba lui cea lungă, care, împreună cu mustățile și cu genele, căduse până în ziua înmormântării. Lumea, ciudată cum e totu-d'a-una, șoptea și dicea că boierul ar fi luat, pentru ca să petreacă, arsenicul său șoricică; dar pe atunci nici procurorii nu erau, nici medicii nu se ocupau cu constatări de decesuri nenaturale ca în zilele noastre. Astu-țelu după înmormântare, o mulțime de rude cari se uitau cu jind la averea bătrânului Balșu, și o mulțime de fiii (între cari și eu) cărora le promisese câte ceva, au ramas cu buzele umflate.

VI.

Evenimentul meu a datu motivu de cercetări șgomotose. Bătrânul Pogor, după ce a cetitu petițiunea mea, mai înteu se dice că ar fi risu așa de tare în cât i-au căduțu ochelarii; apoi chemându pe șefii de secțiuni le-a spusu ca să facă o anchetă în tota regula. Decu arătarea mea corespuțendă cu șemnele de loviri ce aveamă pe nasu și pe frunte, precum și cu depozitiunile odagiilor atut ale celoru de susu cât și ale celoru din etagiulu de josu, cari afirmau că și ei adesea se intalnescu cu ștafia șpămăntătoare a casei, s'a decisu ca funcționarii să facă dejurna numai până la ora când se aprindu luminările, iar după aceea să se ducă acasă, ceea ce mie mi-a făcutu o popularitate nășpusă între colegii mei. Mai târdu chiar s'a decisu a se părăsi casa din cauza ștatiei, în cât proprietarul ei, Vodă Sturza, văduțendă că n'o mai pôte închiria, a transformatu în teatru, în care patru-decei de ani și mai bine nise altu felu de ștati, sub nume de artisti, au jucat șarse și comedii, până ce în anul 1888 de o-dată s'a consumat de unu incendiu, ce se crede a se fi pus totu de ștafia cea veche a lui Balșu.

De prisosu a spune că narațiuni mele despre ștafia aceta

aŭ inveselitŭ multă lume, fiindŭ-că mai toți șesii mei mă invitaŭ anume la mesele lorŭ pentru ca să mă asculte și cooŭnelor. Cu această ocaziune amŭ făcutŭ multe cunoscințe plăcute, cari aŭ contribuitŭ la succesele ce le-amŭ avutŭ mai târziu în societate.

VII.

Mai răpede de cât m'ași fi așteptatŭ, m'amŭ vădutŭ intr'o bună dimineță numitŭ în statŭ, adecă scriitorŭ regularŭ. Din-tre vre-o ŭcece practicanți multŭ mai vechi, am fostŭ preferitŭ în considerațiune că scriamŭ mai curatŭ și mai iute de cât toți; amŭ simțitŭ însă că la acesta a contribuitŭ (fără a mi se spune, negreșitŭ) și protecțiunea delicată a nobilei consorte a Directorului meu, la care mâncamŭ de datorie în totă săptămâna și care părea că mă afecționa.

Acastă căpētuire însă de și imi arăta până la ore-care gradŭ perspectiva înaintărilorŭ, nu-mi mulțumia încă sufletulŭ. Simțiamŭ că mă rōde neconținutŭ unŭ ghimpe la inimă, care mă neliniștia. Mă simțiamŭ inferiorŭ în lumea acesta din punctulŭ de vedere intelectualŭ; și mă frământamŭ cu mintea cum să facŭ ca să iesŭ din starea de ignoranță în care mă vedeamŭ. Imi blestemamŭ sorta că nu aveamŭ mijloce de traiŭ indestule, pentru ca să intru iarăși în școle, să potŭ să mă luminezŭ mai bine și să mă facŭ mai folositorŭ în lumea acesta. Ușorulŭ meu bagajŭ de cunoscințe, ce căpētasemŭ în cele două clase din Sântulŭ Sava, se evaporase în timpulŭ celorŭ două trei ani cât stătusemŭ la țeră: nu-mi rămăsese de cât versurile svăpăiate ce făcusemŭ pentru Luxița. De multŭ timpŭ încetasemŭ chīar de a face versuri. Sorbisemŭ cu atâta poftă armonio-sele cantece ale Ancăi, în cât, cupa plăcerilorŭ avēnd'o tot-d'a-una plină înaintea mea, nu mai simțiamŭ nevoie a-mi încorda lira spre a căuta și a găsi armonii mai dulci, fiindŭ-că ea însăși era o armonie suavă și fermecătoare pentru orī-ce sufletŭ poeticŭ. Vechile mele încercări poetice le găsiaŭ ad-

mirabile nădăraii de colegii mei, când le cetiamă din ele; dar laudele lor nu mă îmbătau, căci eu aveam convingiunea că nu erau de cât copilării risibile și fără de nici o valoare. Astă dată doriama, să facă ceva mai bun, mai cu vlagă, mai solid, și la acēsta eram convinsă că n'ași putea ajunge de cât daca m'ași mai freca cincī-șese ani cōtele de băncele scōlelor de atuncea.

Preocupatū mereū de dorulū acesta, mai întâiū de tōte aveamū recursū la lectură: citeamū cu nesatiū orī-ce carte imī cădea sub mână, orī-ce jurnalū, orī-ce publicațiune. Afară de acēsta, amū inceputū a mă roti pe lângă ōmenii ce au-điamū că sunt învățați. In casa unū unchiū alū meu, Spătarulū Antohi Sion, cunosciū cāți-va profesori: fără a fi elevulū lorū, mă duceamū de ascultamū cursurile ce le făceaū la Academia Michailēnă. Ast-felū, cu incetulū, legāndū cunoscințe și chīar intimități atāt cu profesoriī, cât și cu studențiī cei mai mari, mă pusseiū in curentulū mișcării culturale și intelectuale.

Simțindū necesitatea de a cunoște măcar o limbă străină modernă, fiindū-că limba grecescă acum incepuse a eși din usū și nu o vorbīau de cât grecii puținī cāți mai erau in țeră, mă puseiū să învățū limba francesă. Sciindū a ceti puținū, din cât apucasemū de la dascālulū Cīasnocū, căđuiū pe o carte cu Dialoguri, lucrată de T. Codrescu, apoi pe o gramatică și unū Dicționarū (imprumutate de la unū amicū) și incetū, incetū, mereū făcēndū essercițiī cu lectura și cu memorisarea, ajunseiū a pētrunde in secretele acesteī limbī, care din đi in đi se făcea mai de modă in societate. Apoi vēđēndū-mē in stare de a putea și traduce fără greșeli orī-ce citiamū (după cum mă incredințaū unī amicī cu cunoscințe căpēlate in scōle), mi se părū că amū găsitū mijloculū de a ajunge la ținta ce o doriama: de a mă lumina singurū, și de a căpēta, între cei patru pereți ai camerei mele, cunoscințele ce le-ași fi pututū căpēta in scōle.

Urmārindū cu predilecțiune ideea și dorulū de a mă pune in comunicațiune cu ōmenii învățați și cu acei ce se distingēau

prin spiritul său talente, legaiți intimități cu mai mulți din elevii de la Academie. Nicolae Ionescu, feciorul lui Popa Ion din Roman, care până a nu avea barbă, mă făcea a vedea în el, ceea ce în adevăr am apucat cu patru-șase ani mai târziu, un parlamentar din cei mai limbuși ce a putut să producă pământul fertil al Romanului.

Acesta într-adevăr avea un talent extraordinar de improvizare : era în stare ca pentru ori-ce subiect, cu fond sau fără fond, comandat chiar, să vorbească câte o oră sau două și, cu discursuri ciceroniane bine disese și elegantă esprese, să uimască pe ori-care ascultător și gură-cască. fără a spune însă în realitate nimic care să convingă sau să instruiască.

Cu totă inutilitatea și inoportunitatea unui asemenea talent, pe atunci, când nici tribună nici barotă nu exista, mulți tineri se exercitau în frumoasa artă de a vorbi, fiindcă toți nutream speranța unei ere de viață parlamentară și constituțională, fiindcă toți ne credeam chemați a lucra la regenerarea patriei. Experiența însă mai târziu ne-a dat trista decepție de a ne convinge că elecuența parlamentară nu patriei, ci ambițioșilor a servit ca pârghie spre înălțare. Eu, unul, ori cât admiram pe amicul meu Ionescu, aveam încă de atunci assemine convicțiuni pessimiste, și de aceea nici un preț nu puneam pe această frumoasă artă, și nici nu-m băteam capul să fac exerciții de declamație sau de retorică.

Era poate și ceva inherent naturii mele. Arta, care chiar înainte de a o cunoaște bine o simțeam în sufletul meu, era poezia : acesta voiam a cultiva ; în acesta căutam a mă instrui, și pentru acesta căutam a găsi modele pe urma cărora să pot merge. Printre studenții de la Academie ascultam din când în când câte o palidă producție de versuri, dar nu era ceva care să mă mise. Un văr al amicului meu Ionescu, numit Ion Poni, mă mulțămia ceva mai bine ; părea că atinge mai bine cordele simțore : dar el avea o predilecție particulară pentru teatru, și de aceea făcea mai adesea tirade

lungi dramatice, pe care le declama foarte frumos. Acesta, în adevăr, după ce a eșit din școală, s'a devotată artei dramatice și a jucat cu destul succes în drame și tragedii până la capătul vieții sale (1). Mai era un tînăr, care se da de poet dar care fiindu mai în vîrstă de cît mine și profesorul, pe lângă aceste și cum prea încântat de persoana sa, evitam de a-l apropiat. Acesta era Dimitrie Gusti, celîntîiu care și făcuse nume de poet liric. Lirismul lui consista în aceea că făcea strofe multe, versuri lungi, bine cadențate, bine rimate, dar foarte palide, fără sentiment, fără idei, fără gust și într'o limbă foarte încăleată. Acesta fusese celîntîiu și unicul elev al Referendarului școlilor, multu trîmbițatul părinte al literaturii George Assaki.

VIII.

Singularul organu cuasi-literar pe atunci în Moldova era «Albina Românească», fundată de G. Assaki. Eram în curentul acestei publicații, pe care o citam la unchiul meu Antohi Sion. Acestu unchiu vădîndu aptitudinile mele pentru literatură, după unele strofe de versuri ce din cînd în cînd îi recitam, într'o Duminică mă luă în trîsură și mă dusse de mă prezenta la acestu veteran al literaturii.

Ne deprinsu încă bine cu lumea, mi se părea cam ciudată visita acesta, știindu mai ales că mă duc la un om ce mi se dicea că e foarte învățat și care juca un rol așa de mare, fiindu Referendariu, titlu ce mi se părea că ecuivala cu acela de Vodă al școlilor. Când citii pe frontispiciul casei sale cu litere mari «*Pacea și al meu repaus*» mi se părî lucrul așa de sublim, în cît nu mă mai îndoiam că am să mă înfățișez înaintea unui om îndumnețit; un singur lucru însă mă intriga la inscripțiunea acesta, și mă tot

(1) A murit, de nu mă 'nșel, pe la anul 1852.

întrebamă : de ce nu va fi făcută frasa mai naturală ? de ce nu va fi scrisă *«Pacea și repaosul meu?»*.

Fuseiū primitū cu multă bună-voință și supusū la unū ade-văratū interogatoriū. După ce-ī spuseiū pe scurtū fazele copi-lăriei mele, dișse : *«Pecatū că ai părăsitū așa de curēndū scōla ! Nu-ți rēināne de cāt sē te instruesci singurū, prin lec-tură și prin contactū cu invēțațiī. Vino mai desū pe la mine... de sērā, la 7—8 ore !»*

Visita acēsta o făcuseinū cam de diminēță. Assaki, care era îmbrăcatū într'unū halatū și cu o scufie de catifea pe capū, ne primise în camera sa de lucru. Acēstā camerā era destulū de mare : pe de lāturi eraū mai multe dulapurī cu cărți, iar în mijlocū o masă mare pe care eraū requisite de scrisū, mai multe cărți mari deschise, instrumente ingineresci, tablouri li-tografiate, pietre litografice, forme tipografice și altele, care tōte pāreaū a-mi spune că Assaki e și mai invēțatū de cāt au-dișsemū.

După o scurtă convorbire cu unchiulū meū, la care nu prea făceamū atențiune fiindū-cā mē uītamū cu gura că-scatā la tablourile de pe pereți, ne luarāmū diua bună de la marele omū, care, la retragere, imi repetā invitațiunea pe desērā.

Maī tōtā diua amū statū la cumpene : sē mē ducū, saū nu ? Hesitațiunea mea era motivatā pe cuvēntulū că nu s'iamū ce voiū face eū acolo ; apoi mē temeamū că voiū da peste lume prea numerosā și necunoscutā, lucru ce nu-mi prea plă-cea, fiindū-cā aveamū o predilecțiune pentru viēta izolată. Dar pe după prānđū venindū pe la mine vre-o duoī acade-miști și spuindu-mi că și ei sunt invitați acolo, mē luaiū cu dēnșiī.

Furāmū primiți în grādinā. Gāsirāmū căți-va profesori ti-neri, între cari era și Gusti, și mai mulți elevi de cei mai mari. Assaki recomandā pe cei noui veniți la respectabila sa consōrtā, care apoi la rēndulū ei îi recomandā ficei sale, o frumōsā fatā de vre-o douē-șeci de ani, care mi s'a părutū așa de frumōsū, în cāt m'a lovitū unū felū de amețclā ; și pōte

ași fi căzut din picioare, dacă nu aflam arbori de care să mă rezăm.

A fost o adevărată serată literară. Într'un pavilion ce era în grădină, se citiră și se declamară versuri, se făcù și musică. Gusti recitã vre-o două poezii inedite, care Ț atraseră multe aplause, dar care mie nu mă-au plăcut; pôte că erau prea sublime pentru inteligența și priceperea mea. Poni declamã câte-va passagiuri din Saul, care apãruse de curendù în Curierul de Ambe Sexe, tradusù de C. Aristia. Dòmna de casã, Cocóna Helena Assaki, cântã în pianó, așa de frumosù, în cât dacă nu ar fi făcut'o Dumneđeù așa de uritã, negreșitù că m'ași fi inamoratù și de ea. Domnișóra Hermiona, fiica lui Assaki, cântã în harpã, atât singurã cât și acompaniatã de clavierul mãicei sale. Ca unul ce pentru prima órã auđiamù acestù instrumentù, care pãnã atuncea îl vėdusemù numai în Mitologie pusù în mânele lui Orfeù, și în Psaltire pusù în mâna Impèratului Davidù, amù remasù extasiatù și atât de pètrunsù, în cât pôte ași fi improvisatù o odã în onórea încântãtorei cântãrețe. M'amù opritù însè de la poetica mea pornire, vėdendù că imprejurul Divei se invèrtia cu órecare aerù de autoritate unù têuèrù blondù, frumosù, înaltù și bine făcutù, care cânta din gurã cu voce de baritonù bucãři din Norma și alte opere, de care nici auđisemù pãnã atuncea. Cercetãndù, amù aflatù că acela era Beizadea Alecu Moruzi de la Pechea, care în curendù apoï o luã în cãsãtorie (1).

Cu acea ocaziune făcuiù cunoscința cu fiul celù micù al lui Assaki, Alecu, cãci cel mare care se numia Dimitrie, se afla în Russia, unde îi plăcuse sè intre în armatã pentru ca sè omóre Circasieni. Alecu, cu care apoï m'amù pusù în strinsã

(1) Dupd o scurtã conjugalitate și dupã o lungã vėduvie, acestã distinsã persónã, s'a cãsãtoritù de a doua órã cu marele publicistù și filosofù francesù Edgard Quinet. La 1866 amù petrecutù o sérã de érnã la gura sobei, în Elveția, la Chateau Chillon, cu acestù ilustru bãrbatù care trãia proscrisù din patria sa; iar venerabila sa consórtã, care impletia la ciorapi și făcea la ceafuri, farã a lua parte la convorbirile nóstre, pãrea fòrte necãjitã pe vèrtejulù anilorù, care-i albise pèrulù ca și mie!

intimitate, se ocupa puțin cu ingineria, dar mai mult cu desemnului și cu pictura, pentru care arăta predilecțiune, de și cu totă buna-voință, n'a parvenit să ajungă nici pe Apeles, nici pe Rubens. Pe urma lui însă a ramas doctorul Assaki, celebritate medicală care și-a făcut nume mai întâi în Paris și apoi în București, unde actualmente se bucură de o bună reputațiune.

IX.

Fiindcă am venit cu suvenirile la o persoană, căreia acuma i se rădica un monument, cred că este bine să spun și eu câte-va cuvinte, cu atât mai ales că după mórtea lui s'a spus de mulți multe lucruri essagerate.

S'a quis, de esemplu, că Assaki ar fi fost de orgină Arménă, pentru că avea un accent care semăna cu al Armenilor. Acéstă assertiune însă se combate prin aceea că tatăl seü a fost preot ortodox și chiar protopop: am vădit cu ochii mei (într'un dosar din Archivele de la Kișineu) un raport al Consistoriului Mitropoliei din Iași în care figurază *Protoiereul Lazar Assakevicî*; și apoi se scie că acela era tatăl veteranului nostru literat. Se mai scie că Lazar, mai pe urmă rămând văduv și călugărindu-se, a luat numele de Leon. Se mai scie că numele de Assaki s'a format prin prescurtare din Assakevicî, probabil după gustul de italianizare ce avea fiul lui Lazar, ca unul care își completase studiile la Roma. Dacă cum-va Assakevicî va fi având vre un omonim între Armeni, acésta nu e un indice spre a putea confirma armenia lui Assaki. Mi s'a întâmplat a întâlni Israeliți, Armeni, Italieni și Francesi, purtând numele de Sion, fără a se rudi nici de cum cu familia mea, neoșă românescă.

Assertiunea că Assaki se se fi născut la Herța, este iarăși o fabulă. Dacă în adevăr popa Lazar va fi fost din Herța, nici mijloce ar fi avut ca să-și trimită copilul pentru invē-

țatură în străinătate, și atât de departe, nici ar fi alesă Cracovia pentru acesta; mai curând l'ar fi trimisă la Iași ca să învețe la seminariu, de cât în școle papistășesci. E mai probabil dar că Assakevicî, ca Ruteanu, avea relațiunile săi pôte chiar rude la Cracovia, între Rutenii săi Români sporadicî de pe acolo.

Dar urmărirea cercetărilor asupra casului de față ar avea importanța reală numai atunci când ar fi vorba despre un geniu săi talentu extraordinaru. Assaki, în realitate, nu avea (Dumnezeu să-l erte!) asemenea calități; și acele puține lucrări cari i se atribue sunt exagerate. Ca ingineru, arhitectu săi professoru, a fost mediocru: scrierile lui despre cosmografie săi matematică nu i-au făcutu nici unu renume. Ca publicistă, a avutu singurul merit că elu, celu înteu, a scos la 1829 prima gazetă intitulată *Albina Românescă*. Ca omu de litere, de și s'a încumetată a scrie în toate genurile, n'a excelat înse în nici unu: poeziile sale, precum Odele ce făcea Impăratulu rusescu și armatelor sale învingătoare, Fabulele, Sonetele, Baladele istorice, Liricele, nu presinta nici o strofă ca modelu de limbă săi de gustu literaru; piesele de teatru, Numelele săi ori-ce alte produceri în prosă, mai toate serbade și indigeste, nici ne-au desfătat, nici ne-au luminat. Posteritatea nu va putea cita din voluminoasele sale publicațiuni nici două rënduri scrise cu stilu românesc, cu frasă măcar corectă, cu limbă bună, cu spiritu săi cu vre-o înaltă cugetare.

Dar precum în țera orbiloru celu cu unu ochiu ajunge împăratu, așa și Assaki, profitându de starea de înapoiere în care se afla societatea Moldovei și a româniei pe atunci, a știut să speculeze cunoștințele sale enciclopedice, ori cât de superficiale erau. Prin Odele sale slugarnice, s'a insinuat pe lângă Kisșelef și a fostu întrebuințat la redacțiunea Regulamentulu Organicu, săi mai bine disu la traducerea conceptulu scrisu în franțuzesce de reprezentantulu Tzarulu. Apoi totu prin protecțiunea rusescă, sub domnia lui Vodă Sturza, s'a perpetuat ca Referendaru al școleroru, nu cu misiunea de a accelera dezvoltarea instrucțiunei și a progresulu

culturei, ci cu aceea de a o ținea în stagnațiune. Sub aceeași protecțiune, Assaki a cumulat adese-orî și funcțiunea de capî al censurei, pentru ca nu cum-va spiritele libere să manifeste idei și tendințe de naționalitate sau libertate, considerate ca subversive și periculoase pentru siguranța publică, după politica de la Petersburg.

Dar și absurditatea face minunile sale. Ast-felî ea a creatî o sémă de adoratori ai mediocrității, cari nu s'aî mulțămîtu de a funda o Revistă și o societate cu numele de «Assaki», dar a întreprinsî de a-î rădica chîar unî monumentî ! O deșertăciune a deșertăciunilor ! Dar ore cum vomî mai onora memoria lui Beldiman, a lui Conaki, a lui Negruți, a lui Cogălnicenu, a lui Alexandri (vorbindî numai despre Ieșeni), cari aî lăssatî atâtea mărgăritare cari de-apururea vor străluci în literatura romănescă ? Cum vomî mai onora pe unî Grigore Vodă Ghica, care a ruptî lanțurile sclaviei și ale censurei, și cu facla libertății de tiparî a deschisî calea Unirei, a Regalității, și a vieții naționale de care ne bucurămî ?

X.

Moștenisemî de la maică-mea vre-o dece cărți grecesci, pe care le păstramî cu religiozitate ca dulci suvenire despre memoria ei.

Ele în adevărî adese-orî imî aduceau aminte cum, pe cînd eramî micî, imî făcea câte o lectură plăcută, și cum, după ce mă făcusemî mai mare, mă punea să-î citescî cu voce tare. Intre aceste era o broșurică ce coprîdea o tragedie în versuri, intitulată «*Ἀχιλλεύς*» și compusă de Atanasie Christopulo în limba dorico-eolică, limbă care o preconisau unî din scriitorii greci moderni după percepțele celebrului Corai. Cînd mă simțîiî în stare a face versuri, imî veni ideea să traducî acestî opusculî, în memoria maiceî mele care afecționa pe acestî autorî, pe care-l cunoscuse la Constantinople și despre care vorbea cu entusiasmî.

Că-i-va amicii cărora le-amă arătată lucrarea acăsta mă îndemnară s'o tipăresc. Ideea de a mă produce în lume ca autor, și mai alesă ca poetă, se înțelege că-mă surise ; de aceea mă și încercaiă s'o pună în lucrare. Mă duseiă mai înteiă la tipografia «*Foiei Sătesci*» ca să mă informeză de costulă traducerei. Directorulă Tipografiei, Berman, imă dete o notă care mă cam puse pe gânduri : se cerea o sumă de bani, de care n'ași fi putută dispune. Imă veniă să renunță la pofta de a mă vedea tipărită și mă gătiămă să plec. Atunci bătrânulă Berman mă îndemna să mă ducă la D. Cogălnicenu, proprietarulă tipografiei, incredințându-mă că el pôte mă va ajuta la acăsta, chiar daca nu dispună de bani.

Pe Cogălniceanu il cunosceamă din nume. După ce-și terminase studiile în Germania, venise în țeră cu mintea încărcată de cunoscințe și cu sufletulă înflăcărăt de a împinge patria sa pe calea renascerei și pe făgașulă progreselor, în care pășiău poporele occidentale. Elă își făcuse o tipografie, cu plană ca prin acăsta să tipărescă cărți, care să lumineze tinerimea care începuse a se rădica, și mai alesă cărți de acelea cari să essalteze sentimentele și mândria națională. Elă înființase foia publicațiuniloră oficiale care se intitula «*Foia sătescă*», — întreprinsese publicarea Revistei «*Dacia Literară*», care după o scurtă vieță (de ună ană) censura a suprimat'o, — și atuncia începuse a publica Letopsițele, sau Cronicele vechi ale Moldovei, cari se păstraă în manuscrite.

Profitaiă de consiliulă bătrânulă Berman și bătuiă cu sfielă la ușa acestuiă voinică taură al inteligenței, care se arăta pe orizontulă Moldovei, gata a lua în cörne și a răsturna stavilele cari se opuneă luminei și progresulă. Mă primi cu multă afabilitate, imă luă manuscriptulă, citi pe sărite mai multe pagine făcendă gesturi de mulțămire ; apoi oprindu-se, mai întâiă imă spuse că, după construcțiunea versuriloră constată cu plăcere că limba în care scriă, este curată românescă, și nu pare a fi de scōla Referendarulă scōleloră. După acăsta mă întrebă daca amă și comisiuni originale. İi respunseiă că, de și amă comisă și pēcate originale, nu cutezamă însă a

le publica, nefiindă sigură de valărea loră literară. Apăi luândă două cărticele de pe un stelagiă ce avea în camera sa, mi le dete dăcându-mă : « Eată, dragulă meă, două autoră, pe care ți-ă recomandă să-ă ai de modelă, atât pentru limbă cât și pentru concepăiune. »

Cărtăle ce-mă oferă Cogălnicenu erău de curendă eşite de sub téscurile tipografiei sale, și ediăionate de elă. Erău : poesiile lui Grigori Alexandrescu din Bucurescă și ale lui Alexandru Chrisoverghi din Iași.

XI.

Voiă întrerupe, pentru câte-va momente, naraăiunea primei mele întrevederă cu Cogălnicenu, spre a spune ceva relativă la unulă din cei două autoră, la Chrisoverghi, fiindă-că despre celă întâiă voiă vorbi măi târdăi.

De și contimpurană, nu cunoscusemă personală pe acestă ténér : il vėdusemă însă de câte-va oră pe stradă, ca unulă care trăgea atenăiunea prin frumuseăea și eleganăa sa, prin uniforma sa de adiutantă domnescă care-l arăta și măi frumosă ; și apăi prin numele ce-și făcuse cu nisce versură ce adressase ruineloră Cetăăii Némăului, — versură care, nepermise de censură a se tipări, circulaă în societate copiate de mână și se recitaă de rostă până și de copiă. Elă murise cu câte-va luni măi înainte, în împrejurarea unei aventură amorose, care a avută un desnodăméntă tragică.

Acestă june, pe care mulă il numău Adonis, căduse în cursele unei din cele măi frumoșe femeă ce strălucea pe atunci în Iași. Acuma credă că potă să o și numescă, fiindă-că și ea, și nobilulă sėu soă de atunci. nu măi trăescă, Dumnezeu să-ă erte !

Fată a unui boferă mare și bogată, persóna despre care voiă să vorbescă era o fiină foră poetică, nu numai pentru că natura o născuse plină de poesie, dar și pentru cuvéntulă că chăar în pruncie fusese legănată de Muse. Tatălă sėu, con-

timpuranu cu Beldiman și Conaki, era unul din pleiada puținilor omeni de gustu, cari în momente de distrațiune se ocupa cu cultura literelor și cu frumoasa artă a poeziei. În adevăr Vorniculă Dimaki (căci așa se numia tatălă Coconei Catină), scrisese multă, și posteritatea ar fi putut avea după urma talentului seă ună grosă volumă de poezii, dacă elă nu le-ar fi distrusă, către capătulă vieței sale, provocatū de cine scie ce neazuri sufletesă (1).

(1) Vorniculă Nicolae Dimache a lăsatū lumea celoră vii în anulă 1837, când ajunsese la etatea de 59 ani. Pe la 1870 Cocona Catină, după stăruințele mele de a-mi da ceva note despre tatălă ei, pe lângă acestū detaliū, mi-a dictatū următorele două poezii pe care le-a păstrat în memoria sa, care în adevărū era prodigiōsă. Credū a face plăcere lectoriloră reproducându-le aicea, fiind până astă-zi inedite :

O D A

Către Dumnezeū.

O, prea înțelepte și nemărginite !
 Cea ce 'nviă firea, lumea împodobesc !
 Față nevedută în trei fețe sfinite,
 Ce din neființă vécuri isvodesc !
     Duhulă și mișcarea de la tine vine
     Tu începutū nu ai ; te 'ncepi de la sine.
 Nică că te pricepe mintea omenescă.
 Te-afli în tot locul, plinesc lucrulă tēū ;
 Și ai priveghere, nimicū se lipsescă ;
 Totulă te slăvesce ; tu escă Dumnezeū !
 Măcar se se potă vr'unū omū prin ispite
 Să măsore marea, se-i găsescă fundulă,
 Se numere colbulă, stele și planite ;
 Dar a ta măsură n'o ajunge gândulă.
     Căci deșertă este mintea omenescă.
     Ceva luminată din rața cerescă.
 În a ta mărire părerile sale
 Se perdū ca ună aburū ; nimicū nu le 'nchiagă ;
 Nică se afle pôte hotarele tale,
 Ori cât se silesce omulă se 'nțelégă.

Poetica fată, cu mintea inflăcărată pentru poezie, neavându ocaziune să întâlnească în calea ei vre-unu poetu căruia să se dea în sacrificiu, a întâlnitu pe unu fiu al poetului Beldiman (Iordaki) și, în iluziune că-lu va putea poetisa, l'a luat de bărbat. Speranțele ei însă fură vane : cuconul Iordaki, orî cât de nobilul sufletu avea, orî cât de bun patriot și cetățențu era, numai gustu de poezie nu avea ; din contra, era foarte serios și prosaic, ceea ce nu se potrivă cu temperamentul focosei sale consorte. De aceea întâlnindu-se cu Chri-

Cu unu cuvântu numai, ai făcutu tăria :

În a tale faceri slava ta se vede :

A totului lumină tu ești în vecie ;

Rađa 'nțelepțiunei din tine purcede !

Pe sine cu sine te 'nființai, sînte !

Insuși de la tine ești, prea fericite !

Tu ai făcutu crugul, a timpului vërste ;

Să învie firea slórea primăverii ;

Să prefacă zile a ernelor trise ;

Vara să vestescă tóma 'mbelșugării.

Mána ta cu lanțuri pe finți le lógă ;

I-ai chibzuitu cursul ; le misci cu măsură ;

Între ele tóte de la sine 'nchégă

Cu înțelepciune a lor legătură.

Precum scânteii multe năbușese focul,

Se revarsă stele pe ceru în totu locul.

Și cum la geru érna în ziua senină

Fulgii de promorócă scăpărându la sóre,

Lucesc, scântează, în a lui lumină,

Așa 'ți sclipescu ție stele sub picioare !

Luceferii veseli resarú ca s'alerge

În sine se verse clipirii luminoase.

Implinindu-ți voia și sánta ta lege

Și slobođindu lumii rađe priincioase ;

Dar de-ar fi de focuri aceste candile,

De-ar fi de brilianturi ceriurile pline,

De s'ar ivi încă mai strelucitoare

Alte finți noue peste aceste tóte,

Sau lumi și cometuri de focu arđetóre,

Tóte-sú către tine ca și către nópte.

Deci dar către tine din ori-ce tãrie

soverghi, téněrũ, frumosũ, spiritualũ, poeticũ, pe lângã altele dotatũ cu epolete și eguilete de ofișerũ, ceea ce-lũ făcea și mai irezistibilũ, de aceea, ȃicũ, n'a așteptatũ de cãt s'ã audã pe acesta ȃicẽndu-ĩ cã are pãru frumosũ, și ĩndatã s'a dusũ ĩn camera sa de toaletã și tãĩndũ o șuvițã ĩ-o oferi cu o gra-ciositate sentimentalã. Chrisoverghi a doua ȃi gãsi ocaziune de a-ĩ trimite o poesie asupra șuviței sale de pãrũ, ĩar cocõna Catinca, atinsã la cõrda simțibilã, profitãndũ de prima ocaziune de ĩntãlnire ĩntre patru ochĩ, ĩĩ permise a sãruta ĩntregũ pãrulũ

Ca unũ stropũ ĩn mare ce din nuorĩ vine
 Ce remãne lumei cunoscute mie,
 Mai alesũ eũ, omulũ, Dõmne, cãtre tine ?
 Și daca 'n totũ crugulũ ceriurilor 'nalte,
 Ar fi lumi mulțime, miĩ nenumãrate,
 Și ĩnsutitũ ĩncã s'ã se mai sporãscã
 Ar fi ele tõte o punturã micã
 Cutezãndũ cu tine s'ã se potrivãscã,
 Apoi eũ nu-sũ alta de cãt o nimicã !
 Sunt nimica, ĩnsã ĩn mine lucește
 A ta bunãtate fãrã de mãsurã :
 Fața ta ĩn mine se ĩnchipuesce,
 Ca rața din sõre ĩntr'o picãturã.
 Și de sunt nimicã, dar te simțũ ĩn mine ,
 Te cunoscũ, m'ã judecũ, cugetezũ la tine :
 M'ã ĩnalțũ cu mintea mai presusũ de lume ;
 Sufletulũ meu scie c'al tãũ duhũ el este,
 Și cã-mĩ esci tu mie ziditorũ anume
 Și eũ slavei tale martorũ ĩntr'aceste.
 Ca prin mõrte iarãși s'ã m'ã chemi la tine.
 S'ã gustũ ĩn vecie de ceresculũ bine.
 Slaba mea ființã n'ã lãsatũ s'ã pãrã
 De viclẽnulũ șãrpe de multũ otrãvitã
 Prin gustare dulce cu otrav' amarã.
 Luãndũ pe-al tãũ umãrũ õia rãtãcitã,
 Nu ajunge gãndulũ, nu rostescã gura,
 Cãtã țĩ se cade laudã și slavã.
 A ta bunãtate a trecutũ mãsura :
 Nicĩ mai põte omulũ, o zidire slabã,
 Dupã vrednicie s'ã te proslãvãscã,
 De cãt umilite lacrimĩ s'ã țĩ jertvãscã.

eî celū frumosū, pe care elū il cântase cu atâta focū, precum și întregū corpulū eî celū voluptosū. Relațiunile adulterine însă, orî cât de misteriosū fusese organizate, n'aū pututū dura multū. Soțul inșelatū, prevenitū de bună sémă de cine-va dintre servitorî, într'o ȃi plecā la țerā, spuindū cā se duce pe mai multe ȃile, iar in sēra aceleiașî ȃile se întorse și, după ce se asigurā despre lōte eșirile, bātū la ușa camerei de culcare. Tēnērulū Chrisoverghi se îmbrācā cāt mai rāpede putū, deschise ferēstra despre grādinā și spunēndū cocōnei cā pōte sē de-

Și c'unū glasū sē strige : Eū, Dōmne, 'sū zidire
Nemulțumitōre, scumpū rescumpēratā :
Rātācirea ȃrtā-mî și-mî dā fericire,
Raiulū desfātārîi cea dintāiașî datā.

CORABIA PE VALURI

Pe-ale mării luciū valuri cu cārma mințîi înotū
Cātāndū sē zārescū limanuri din primejdii sē mē scotū :
Alergū cu pānzele întinse pe luciulū cel de focū
Pe marea acea aprinsā a viclēnului norocū.
Inainte întunecū, inapoi vēntulū vērtejū.
Cu totulū in spre perȃare furtuna 'mî catā prilejū.
O cerule ! in ce bine ! cum ochii mi s'aū deschisū !
Saū cine trāla ca mine, ōre nu niē aflu 'n visū ?
Așî face o hotārîre sē mē întorcū inapoi,
Dar vēntulū cu 'mpotrivire mē dā iar peste nevoi ;
Ș'așa cu pānzele 'ntinse stihilor mē jertfescū
In stānca acea înaltā ajungū și mē prāpādescū.
— Nicî meștesugulū m'ajutā, și busola a slābitū.
Acea politicā multā viēta mî-a otrāvītū.

schidă ușa ; după aceea se aruncă în spațiu. Coconul lui Iordaki intră, și după ce nu vădă pe amantul care sciea bine că fusese acolo (fiind că chiar întârzierea deschiderii ușei îl încredințase despre acesta), după ce-l căută prin toate colțurile și dulapurile, deschise ferestra și atuncea vădă jos, sub perețele casei un cadavru care abia se mișca. Se întorse către infidela sa consorțată și-i zise : «L'ai mâncat friptă pe bietul băț ! Ești, păcătoasă, din ochii mei.» Apoi împingând-o, aprăpe desbrăcată cum era, o scose afară, o puse în trăsura și o trăsese la părinții săi.

După acesta, rădicându pe bietul Chrisoverghi, mai mort, pe prostiri (cearșafuri), îl duse în camera de culcare de unde sârise și-l îngrijă cu cea mai creștină sollicitudine. Nu fu însă posibil să se-l scape, cu toate ajutoarele ce i s'a dat, căci i se dislocase toate oșele din închieturi și i se frânsese șira spinării. După vre-o zece zile de cumplite dureri, nefericitul se duse din lumea celor vii !

Acosta se petrecuse în casa care actualmente aparține lui Sculi. Cocóna Catinca mai târziu se consolă, mărintându-se cu Th. Balsu, cu care făcu mai mulți copii. Apoi rămându iarăși văduvă, își petrecu bătrânețele după Unire în București, unde muri în anul 1887.

XII.

Chemându pe Berman, Cogălnicenu îi dete ordin să-mi tipărească opusculul pe credit, spuindu-mi că voi răspunde banii când mă voi înlesni. Ceea ce și făcui.

Publicațiunea acelu opuscul imi făcu un mic renume. Literații nu abunda atuncea ca acum : puțină se ocupa de a scrie, și mai ales de a face versuri, care erau gustate cu mare plăcere, dacă erau bine făcute. M'am vădutu culminat de complimente și atras în multe case unde cunoștința mea personală era dorită și așteptată. Câți-va din boierii aristocrați, cari-și făceau glorie de a încuraja literatura, trimiseră să-m

cără câte 50 și chiar câte 100 de esemplare : mă grăbiamă a merge însumi spre a le mulțami, și ei, după ce-mi plătiaă prețulu pe o sută, imi luaă numai două trei esemplare. Astfelu făcuiă cunoscință cu căl-va din fruntașii lașiloru, precum Nicolaki Rosnovanu, Al. Sturza Miclăușenu și frașii săi, frașii Roseti de la Bohotină, Catargiesci, Balșesci, la mesele căroră eramă adesea invitată și tractată cu atenșunile cele mai nobile și mai generose, atât din partea bărbatiloru cât și a cocóneloră, cari câte o-dată mă arătaă ca modelu către tinerii loră copii. Relașunile acestea imi făcură multu bine. Mai în-tăiu mă mai degroșiră : mă desfăcuiă de gesturile și apucăturile mitocănesci saă provinciale, și mă conformaiă maniereloră bunei societășii. Pe lângă aceste, aflaiă ocașione a mă familiarisa mai multu saă mai pușină cu limba francesă, pe care până acuma abia o înșelegeamă din citire. In familiile aristocratice acéstă limbă fiindu obligatorie pe atunceă, eraă case unde ea se vorbă mai multu și mai bine de cât cea romă-nescă ; de aceea, chiar de nu cutezamă a o vorbi (de frică ca să nu faciă greșeli de pronunție), dar profitamă de ocașione spre a mă inișia în literatura ei, în care puteamă găsi instrucșunea și învășamintele care 'mi lipsiaă.

Văđendă succesulu ce pôte dobândi omulă cu ocupașunile spiritulu, mi-amă consacrată orele de distracșione la poesie.

Făceamă și refăceamă la versuri de tôte genurile, pe care citindu-le pe la diferite locuri și persóne, observamă ce impresiune faciă, imitândă pe Molière cu bucătărăsa sa. Căpētândă mai multe încredinșări că nu sunt tocmai rele unele din produșunile mele, mă deciseiă a tipări din ele. Deci adunaiă ună bună mănunchiă din cele ce mi s'aă parută mai reușite, și, cu ajutorulă tipografiei lui Cogălnicenu, la care 'mi făcusemă credită, le tipariă sub titlulă de «*Césurile de mulțamire*», titlu sub care nu de mult apărase poesiile lui C. A. Roseti din Bucuresci, și care mi se pară destulă de modestă și destulă de bine cugetată.

Acéstă publicașione a mai mărită succesele mele. Nu nu-

mai ȃiarele române dar și câte-va străine se ocupară cu mica mea persoană, prodigându-mi laude, care pôte m'ar fi și infumuratū daca eramū mai slabū de āngerū, și daca eū insumī nu-mī valutamū justū slabele mele incercārī. Societatea inșē mi se arāta din ce in ce mai bine-voitōre spre a mē incuragia. Cunoscințele mele se intindeaū din ce in ce mai multū ; mē vedeamū invitatū mai in tōte ȃilele pe la prānȃurī și la partide de veselie ; mē abandonamū câte o datā prea mult plăcerilorū, carī fiindū inherente la etatea in care mē gāsīamū, abīa de-mī remāneaū ore de reculegere, pentru ca sē recunoscū cā acestea imī făceaū mai multū rēū de cāt bine.

XIII.

Alecu Sturza Miclăușēnu, intr'o ȃi intālbindu-mē pe stradā, imī spune cā s'a numitū Directorū la Ministerulū de interne și-mī propune ca, daca imī convine, sē trecū acolo. Primiiū cu mare plăcere, dorindū ca sē facū practicā și in ale administrațiunii. Fuiū trecutū in statū, cu lēfā de o sutā lei vechī cum eraū toȃi copistiī, și totū o-datā insemnatū pe lista privatā a Ministrului ca sē capētū incā unū suplimentū de 50 lei din lēfa Excelenței Sale, care tōtā se distribuīa la impīegaȃiī inferiorī. Fuiū alipitū la secȃiunea criminalā, unde aveamū de superiorū (numitū șefū de secȃie) pe Spatarulū Dim. Ganea, unū omū plinū de bunātate sufletēscā. Acesta cum mē vȃdū imī arātā o dragoste particularā, invitāndu-mē fōrte desū la masa sa. Cu ocasiunea acesteī familiaritāȃi, făcuiū cunoscinȃă cu Costaki Negruzzi, care-ī era ginere. Ce fericire simȃiīū in-tālbindū pe acestū omū, pe care in curēndū l'amū consideratū ca maiștru, vȃdēndū cā possede atāta spiritū, atāta gustū literarū, atāta ideī frumōse și solide in ceea ce privesce literatura in genere, și cultura in specie a limbei și literaturēi romāne. In lașī, elū era uniculū cu care se putea vorbi despre asemenea lucrurī, cācī era unū adevēratū enciclopedistū, vērsatū in cunoscinȃe nu numai literare, dar și istorice și filosofice,

ajutată de o memorie prodigiösă și de cunoștința mai multor limbi străine. Elă în adevără vorbă și sciea grecesce, franțuzesce, nemțesce și russesce, fără a menționa latina și italiana, ale căroră literatură nu-î eră străine. Elă eră judecătoră de Curte, și ar fi putută trece chiar de ȳrisconsultă (judecândă după frumösele sentințe ce redacta), dăca pe atuncea s'ar fi cerută cunoștința dreptulă la judecătoră ce compunea Tribunalele săă Curțile.

Pe atuncă în adevără nu se cerea sciință multă, capacitate, săă învțătură, pentru ca să ajungă cine-va la postură mară. Trebuea să aibă săă protecțiunea lui Vodă, săă numele sonoră al unei familă aristocratice, pentru ca să capete postură săă rangură. Funcțiunile publice, ca și titlurile de boțerie, eră împărțite cam în trei clase distincte. Familiile de boțeri vechi și mară, precum Sturzescă, Ghiculescă, Roseță, Catargă, Cantacuzină, aveă privilegiură asupra funcțiunilor și rangurilor mară : de la acestia nu se cerea nici învțătură, nici capacitate, pentru ca să ajungă membri de Curte săă ministri, săă ca să capete rangură de Logofeță, Vornică, Postelnică și Agă. Familiile de mâna a doua, precum Draghicescă, Pogoră, Grecenă, Coroă, Gănescă, Sionescă, Negruțescă, Cazimirescă, Cuzesă, aveă dreptă să aspire la postură de mâna doua, precum Casieră, membri de Tribunale, Directoră săă capi de secțiună prin Departamente ; numă dăca aveă legătură cu familiile cele mară, săă se impunea prin capacităă marcante, ajungeă la funcțiună alături cu cele mară ; ȳar în archontologie se urcă de la *Pitară* până la *Spătară*. Familiile cele mică, plevușca rădicată dintre neguțitorime, săă dintre Mazilime, eră primită la funcțiunile inferiore și onorată abă cu rangură de Șetrară, Vtori-Lohofetă săă Vtori-Vistă, rangură care abă ȳ distingea din plebe și-ȳ scăpa de contribuțiunile fiscale.

Asemine prejudețe absurde, moștenite de la educațiunea venită din Fanară, oră câtă ȳ ȳinută unele familă și persone la ele, cu timpulă înșă aă începută a se toci. Spiritulă de egalitate ȳșă făcea locă, în măsură cu respândirea ideiloră moderne ale Occidentulă. Boțeriă ceă mară aă începută a postă pe ceă

mică la petrecerile și la mesele lor ; n'au întârziat apoi a se face, mai întâi în mod sporadic iar mai târziu în mod general, și încuscrii, întocmite prin influența averilor ; în cele din urmă, ideile din anul 1848 au adus contopirea mai totală a classelor, precum au adus și căderea privilegiilor.

Costaki Negruți a fost, pe timpul acela, unul din cei întâi care făcuse minunea de a se introduce în societatea boțerilor de classa întâia, de a căpeta funcțiunea de membru de Divan și rangul de Postelnic, funcțiune și rang ce erau ca apanagi pentru familiile aristocratice. El în adevăr cu inteligența sa superioară, cu cultura sa rară pe atunci, cu manierele sale originale dar distinse, era nu numai bine primit, dar chiar invitat și tras cu stăruință în casele cele mari. El apoi, coalitat cu Cogălnicenu și Alexandri, a dat avântu renascerei naționale, prin propagarea gustului literar, prin combaterea prejudețelor absurde și prin poleirea spiritului public.

XIV.

Fiindcă am vorbit de primele mele relațiuni cu Negruți, să spun și o curioasă aventură ce a avut el pe timpul acela, mai ales că acesta poate da o idee mai bună despre epocă.

Se întorseseră din străinătate, unde fuseseră pentru studii, fiii lui Michai Vodă Sturza. Amândoi având ranguri militare, căpătate fără să fi fost vre-o dată sub vre-un stindard sau în vre-o sasarmă, cel mai mare Dimitrie, fu pus în capul armatei, cu nume de Hatman, sau ministru de rebeli. Armata Moldovei avea atunci un tun, două sute de lănceri, vre-o șesă sute de soldați de infanterie, și o barcă canonică (fără tunuri) la Galați. Avea ce comanda Hatmanul !

Fiulul al douilea, Beizadea Grigori, frumos, voinic, spiritual, cu aer și educațiune în adevăr princiara, nu găsi funcțiune care se convie îndestul temperamentului său infocat și spiritului său sburdalnic. Neputându-se pune în perfectă armonie ideile lui moderne cu ideile vechi și ruginite ale tatălui său, negăsind un orizont destul de larg pentru desvolta-rea activității și inteligenței sale, care aspira să domineze peste o lume mai întinsă, neaflându în fine în societatea ȧșenă elemente care se corespundă idealurilor sale, manifestă dorința de a se retrage la țară, pentru ca să-și mai completeze studiile într'o vieță mai multă contemplativă. Vodă îi aprobă dorința și îi și dete în possessiune una din cele mai frumoșe moșii de pe valea Jijiei, numită Perieni, pe care erau case mari domnesci, ocolite cu ziduri masive ca de cetate, grădini, parcuri și altele. Acolo fiulul de Domn, în apartamente splendidu mobilate și într'unu confortu ce nu lăsa nimic de dorit, ducea vieța de anahoretu excentric și de filosofu somptuos. Acolea ședea zile întregi cu capulu între cărți, după ce diminețele făcea câte o oră gimnastică ; iar când se simția cuprinsu de uritu, se scula și, ca un leu ce scapă din colivie, eșia afară, încăleca pe câte unu calu sirépă și pleca peste câmp în fuga mare, trecându deluri și văi, sărindu peste gârle și ponoare, și ucidându, cu unu bunu pistolu ce avea, aci o rândunică, aci o turturică, aci o cîntiță, aci o gâscă, aci unu porcă al vre-unui țeranu, pe care apoi le plătea de cincă ori mai multu de cât făcea.

Intr'una din nebunele sale cavalcade, într'o și s'a pomenit într'unu satu pe care nu-lu mai văduse. Intrebă al cui e satulu : i se spuse că este al lui C. Negrui. Merse la curte, se presintă proprietarulu și astă-felă legă cu elă cunoscința, care apoi ajunse o intimă amicitie. Negrui, care din cauza unei nuvele ce publicase într'o Revistă atuncea, perduse postulu și trăia ca și essilată la țară, nu întârzie de a-i întorce visita. Este primitu în salonu. Acolo dă peste o damă frumôsă și elegantă, care se părea absorbită în lectura unei

cărți ce ținea în mână. Până a nu apuca însă a se apropia de ea și a-î vorbi, intră pe o ușă din dreapta Beizadé Grigori, care numai de cât îl prezentă acei dame declinându-î numele și pronumele, iar lui îi dice : *«J'ai l'honneur de vous presenter Madame la Comtesse Dasch, ma fiancée.»* La auđirea acestuî nume, Negruți a remasă uimită și nu scia ce se credă : era ore romanșiera ale căreia opere le citise ? Eată întrebarea ce mai întâiu făcu (in românesce) princiarului ei logodnicu. Acesta îi răsunde afirmativu.

Comtessa Dasch remase încântată de cunoscința acésta, fiidă-că pentru prima oră da peste unu omu cu care putea vorbi literatură, in loculă unde se vedea ca exilată. Negruți remase nu mai puțin încântat de cunoscința acesteî persone, care 'n societățile cele mai inalte putea se strălucescu cu spiritul și distincțiunea sa. Dar când voi se plece de la Perieni, se uimi auđindă ruga ce-î făcea Beizadé Grigori ca se nu spue nimăruî c'a întâlnit la elu pe Comtessa, fiidă-că Vodă nu scie nimica, și că trebuea mai întâi să-lă prepare pentru ca să-î capete consimțimentulă.

Nu trecură multe zile și, intr'o duminică dimineța, Negruți se pomeni invitată impreună cu dămna la prăndă la Perieni. Nu se putea refusa. Fură primiți cu brațele deschise, dar ceea ce li se pără curiosă era că vedură pe Comtessa in toaletă de mirésă. Beizadé Grigori, care și elu era îmbrăcată de gala, descură lucrulă spuindă lui Negruți că l'au poștită anume pentru ca să-lă cunune ; că inainte de a cerca să capete consimțimentulă tătăni-său, s'a gândită că ar fi mai rău daca ar întâmpina unu refusă, și deci s'a decisă a pune pe Vodă in fața unu faptu implinită. S'a cercată să refuze hietulă Negruți, pe motivă că se temea de urgia lui Vodă, dar in fine n'a putută scăpa ; și fiidă-că erau tôte lucrurile pregătite și mai totă satulă adunată la biserică (din ordinulă Beizadelei), Negruți dăndă brațulă Comtessei și Beizadea dămnei Negruți, se coboră și merșeră la biserică, care era in parculă din dosulă casei. Acolo preotulă, care sta gata investimentată, nu

voi a procedea la cununie până nu i se va da *Peciulă* (1) : dreptul Peciului însă, i se arată o gură de pistol care îl amenința de va stărui în refuz. Așa vădându-l, Preotul își luă inima în dinți, și cu jumătate voce cântă «Issaiea dănțuesce,» după care perechiă princiară mai întâiu assistă la o horă mare de țeranî ce se făcuse în bătătura din fața Castelului, apoi se urcă sus spre a se pune la masă.

Nu dură mult însă fericirea de la Perieni. Popa a doua și se repeși la Mitropolie și raportă despre posna ce a făcut. Mitropolitul era cât pe ce să pue ca să-l rădă și să-l răsopescă, fiindu-că a cununa fără *Peciulă* era o greșelă care cu nici un cuvânt nu se pôte erta unui popă. Cu toate aceste a găsit cu cale ca mai întâiu să aducă la cunoștința lui Vodă faptul.

Acastă noutate pentru Vodă a fost ca o lovitură de trăsnet. Nu se aștepta să vadă pe fiul său rebel până la așa grad. A se însura fără a-i cere consimțimentul, fără a-i spune nimic, era un ce enorm, fără precedente în familia sa. A se însoți, el pravoslavnic cu o străină, de altă lege, era ceva care se împăca și mai puțin cu credințele sale religioase. A se lega apoi cu o femeie care, prin faptulul chiar de a se mărita în mod clandestin, părea a proba mai mult că era o comtesă imaginară, i se părea ceva monstruos și nedemn pentru pozițiunea sa socială. De aceea declarându-l de fiu nesupus și călcător de cele sfinte, prin aceea că a violentat pe preot pentru ca, în contra legei, să celebreze o cununie netolerabilă, ca părinte și ca Domn, decretază anularea căsătoriei, și supunerea sa la o pedepsă disciplinară, care va rămânea să se determine după ce va fi adus la casa părintescă.

După această deciziune, și paternă și domnescă, într'o bună dimineață, în dorî de ziua, palatul de la Perieni se pomenesce asediat de cei două sute de Lănceri ce compuneau cavale-

(1) Așa se numea țidula, sau Cartea Dicasterială care ordona a celebra cununia cuiva.

ria noastră. Servitorii abia avuseseră timp să deștepte pe Beizade, și acesta abia avuse timp să dea ordin să se încuie poarta, spre a defini intrarea asediatorilor. Beizadea după ce se îmbracă merge la poartă. Acolo Prefectul districtului, care venise cu forța armată, îi spune că are ordin să-l rădice și să-l ducă sub pază la M. S. Vodă.

«Mergi de spune, se răspunde Prefectului, că nu s'a născut încă omul care să pue mâna pe Beizadea Grigori, și că el nu se predă pre cât va fi în viață.» Totu o-dată i se făcu cunoscut că cel d'ântăiu om care ar cuteza să treacă peste ziduri, sau să intre pe poartă cu sila, va fi mort.

Castelul stete asediat câte-va zile. Nimeni nu avea voie din afară să intre, dar nici vre-o pornire ofensivă nu se făcea asupra lui. Porțile, închise și încuiate, mai erau păzite de călăi-va Arnăuți și omenii credincioși. Celor din năuntru însă li se permitea să ăssă ; și în adevăr ajungându a se împuțina proviziunile de mâncare, cei mai mulți omenii de-ai casei, câte unul, câte unul, se strecurară afară. Când se vădu în fine că servitorii cei mai indispensabili, precum bucătarii, vizitii; feciori, deserteză, cetatea trebuia să se predea ; forța lucrurilor o silă la acesta. Decă într'o dimineață s'a vădu deschidându-se poarta și Beizadea Grigori, cu o carabină atârnată în bandulieră, cu 4 pistole la cobur și cu sabia golă în mână, călare pe cel mai sălbatec armăsar ce avea, esse în galop, apucându calea spre pădure. Călăi-va Lănceri se făcură că se ăcau după dănsul, dar după ce-l perdură din ochi, se întorseră. Arnăuții din lăuntru se predară. Prefectul intră neimpedat, iar Comtesa Dasch făcându-și bagagele mai răpede de cât ar fi conceput subiectul unui roman, fu urcată cam fără voie într'o Brașovencă, care aștepta această misiune, și, escortată de 12 Lănceri, apucă calea Bucovinei : pe la Marnonița, trecu la Cernăuți, unde a cădu bolnavă din cauza emoțiilor și a scuturăturilor Brașovencei. Acolo nefericita romanțieră a zăcut vre-o trei luni ; și numai vându-și

parte din sculele prețioase și-a inchipuită mijloce spre a se întorce la Paris (1).

E de prissosă, poate, de a spune că Beizadea Grigori s'a dusă întinsă la Iași ca să cerce a căpăta ertarea tatălui său. Vodă i-a acordat'o, însă cu condițiune de a nu se mai gândi la Comtesa și de a merge numai de cât la Bucuresci, unde se întocmise lucrurile pentru ca să se însore cu fata lui Mihalaki Ghica, ceea ce a și făcută.

Rogă pe Beizadea Grigori să mă ierte de orî-ce omisiune sau erori voiă fi comisă în narațiunea acestei nebunii a tinerețelor sale. Dar eu așa amă apucat'o de la reposatulă meu amică Negruți.

XV.

Intr'una din zile, ca copistă în Departamentulă din lăuntru, m'ă venită rëndulă să factă *dejourna* la D. Ministeră, adecă să staă totă ziua acasă la elă pentru afacerile eventuale ale servițiului. Grozavă imă bătea inima când mă urcamă pe scara casei marelui Logofetă Costaki Sturza (unde astă-zi este scola militară); nu sciamă ce figură voiă face eu în fața unui personagiă așa de mare, mai alesă că auădisemă că este foarte severă și cu tóne de omă excentrică. Amă intrată cu tóte aceste în salonulă celă mare, și amă spusă unui servitoră că eu sunt *dejourna* de la Ministeră. N'a trecută multă și m'amă pomenită chîemată în lăuntru. După ce amă traversată ună salonașă și ună mică cabinetă, amă intrată într'o cameră mare, unde am înțelesă că era camera sa de culcare. Ex. Sa era în halată. Ună bărbieră, care il răsese, îi da celă din urmă perdasă. Cum mă vedă, imă arată ună scaună și mă invită să ședă. După ce termină cu bărbierulă, mă întrebă cum mă chîamă și apoi, spuindu-mă că cunósce pe tatălă meu, se aproprie de

(1) Reposatulă Negruți păstra cu religiositate manuscriptulă unui romanț, scrisă la Perieni, ce i l'a dată ca suveniră nobilă sa fină.

mine, mă apucă de barbă și cu un aer desmărdator îmi dice: «frumosă băeți! samenî cu tată-tău, când era ténérü; dar păcatü că te lași netunsü și nerasü, ca Lăieși... Ședî co-lea... Bărbierü, pune-te și taie-î pletele și barba... fă-mi-lü frumosü!». După aceste vorbe, trecü in altă cameră, ca să se imbrace.

Mă aflamü cu unü vrafü de hărtii in mână, pe care trebuia să le subscrie Ex. Sa. De nu aveamü sarcina acésta, prin urmare și responsabilitatea, ași fi rupt'o de fugă ca să scapü de asemine batjocură: țineamü la pletele mele, nu numai fiindü-că imî sta bine cu ele, dar apoi era moda de a le purta așa; fără de plete lungi, n'ași fi avutü aerü de liberalü și patriotü naționalü; barba iarăși imî era prea scumpă, fiindü-că era vergină și nu făcuse cunoscință cu briciulü. Ce n'ași fi datü atuncea să fi găsitü o gaură de șérpe pe care să potü intra, sau o gură de puļu pe care să m'aruncü! Bărbierulü, de și părea a compătimi cu mine, mă sfătui să nu facü cum-va posna ca să mă opunü, căci Coconu Costaki este förte ciudatü când il supără cine-va. Decî cu durere de inimă mă puseü pe scaunü: pletele mele într'o clipă sburără pe josü; iar barba mea cea frumosă, perdută prin clăbucî de săpunü, se rostogoli in li-ghenulü bărbierescü. Când mă uitaiü in oglindă, nu mă cunoscuiü și, cu stringere de inimă, blestemaiü ora care mă aduse in ser-vițulü Departamentului din năuntru.

Abîa terminasemü de a-mî curăți surtuculü de perî, și Ma-rele Logofëtü veni Mă essamină și, cu aerü de satisfac-țiune, disse:

«Eî, veđi? acuma escî bine. Nu te bucurî?»

— Nu prea, cocóne Costaki, căci imî plăcea multü pletele și barba.

— Dar pentru ce, mă rogü?

— Pentru că aceste le considerü ca semnele bărbăției mele; și precum leului și calului, credü că nu le-ar șede bine daca li s'ar tăia cómele, totü așa mi se pare că nicî omulü n'ar trebui să-și tundă aceste ornamente de virilitate. De omulü spanü sau chelü, nu ride totă lumea? Apoi in tóte tablourile

care ne represintă pe strămoșii noștri romani, nu îi vedem cu plete și cu barbe ?

— A, dar multe idei ai D-ta ! Acum vrei să arăți că-mi ești roman ? ha, ha, ha ! romanu ! auți, romanu !

Și hohotele marelui Lohofetiu nu mai incetau ; așa că mă temeam că nu cum-va să-î abată a-mi trage câte-va, sau a mă trimite la Poliție. Pentru ca să-î imblândescă ceva pornirea, dissei cu unu aeru de jale :

— Acum, pe lângă altele, trebuie să am și cheltuelă bieriei.

— De cheltuelă e vorba ? N'ai să cheltuesci nimica. Bărbierul meu nu-ți va lua nici o dată plată. Vino...

Mă trase în cabinetul de lucru, îi citiiu bărtile ce adusesem ; le subscrise ; mă puse să-î citescă nisce jalube ce promise ; mă complimentă că citescă bine ; apoi imi spuse ce felu de rezoluțiuni să punu pe ele. După acesta eși, lăsându-mă ca să punu rezoluțiunile și spuindu-mi ca să viu cu ele în salonul cel mare.

Pusă pentru prima oară la aseminte încercare, amă întârziat mai o oră până să terminu, căci mă temeam să nu facă vre-o greșelă de stilu sau vre-o altă bazaconie. Apoi luându hărtiile, trecii în salonu unde găsiu pe boțeru stându de vorbă cu unu altu boțeru ce ședea peste drumu de porța sa. Acesta era Hatmanul Toderășcu Balș, pe care-l cunoșeam și eu din vedere. Cum mă vedu, imi disse să mă apropiu și să citescă ce amă scrisu.

« Bravo, — imi disse — bine ai înțelesu ce (i-amu spusu, și frumosu ai scrisu. Cum vedu, ai semne de procopselă. Adă condeiulu să iscălescă. »

Ducându-mă să-î aducă condeiulu, îl aușiam povestindu în limba francesă visitorulu seă cum a pusă de m'a tunsu și m'a rasu. După ce m'amă întorsă eu condeiulu, boțerulu Hatmanu a început să ridă și elu de mine.

« Ei apoi ? Ce-a să dăcă *asta ceva* tată-lău ? Are să te cunoșcă ? Ai remasu fără *asta ceva* — barbă și plete. »

Nu sciū ce amă disu, dar eu aușindu-lu repetându la fie-

care cuvântă *îasta ceea*, amă începută a ride infundatū, iar după risulū meū a începutū și ministrulū meū sē ridă cu o voioșie s omot sē.

Când voiū a mē retrace, bătrānulū imī spuse ca sē ducū hārtiile la Departamentū, dar sē mē întorcū îarășī, făcēndu-mī cunoscutū cā, fiindū mulțāmitū de mine, mē opresce ca dejurnā in permanență, cu serviciulū pe lângă elū.

Acēstā notificare, de și avea aerulū de favōre, nu-mī prea plăcū. Mī-amū inchipuitū cā Marele Logofētū voesce sē mē inregistreze între ōmenī caseī sale, ceea ce nu corespondea cu ideile mele liberale și independente. Cu tōte acestea a trebuitū sē mē rezignezū ca și la sacrificarea pletelorū și a barbei.

Când mē întorseiū de la Ministerū, unde amū anunțatū șefulū meū ordinulū Ex. Sale D-luī Ministru și Cavalerū a mai multe ordine, in anticamerā mē vēdūiū întēmpinatū de douī tinerī bine îmbrăcaī și dichissiī, carī mi se recomandā ca ōmenī ai caseī : unulū Dim. Codreanu, comptabilū, iar altulū *Scarlat Clemente* ajutorulū seū. Ei imī spuserā cā Boīerulū ī-a avisatū cum cā eū sunt *dejurna permanentū*, și cā mī a preparatū și o camerā destinată anume pentru locuința mea. Aceșī domnī mē felicitarā de noroculū ce amū avutū ca sē intru in favōrea Boīerulū, asigurāndu-mē cā elū, de și firea il arāta cam severū și fudulū, dar era cel mai bunū sufletū ce pōte avea unū omū pe pāmēntū.

Acuma așteptați-vē, iubiī lectorī, la o lungā narațiune despre acēstā mare casā boīerescā, cu care amū venitū din intēmplare in contactū, și in care amū făcutū atātea cunoscințe și amū vēdūtū atātea lucruri așa de curioșe, in cât s'ar pārea necredute in țilele nōstre.

XVI.

Trei boteri, mai mari între cei mari, avea Moldova pe la începutul acestui secolu. Unul era Canta Deleanu, altul Săndulaki Sturza, și al treilea Iordaki Rosnovanu. E bine să se scie însă că aceștia n'au ajunsu mari prin nisca fapte mari cari să fi ilustratū numele lorū; nici lucrări de geniū n'au eșit din creerii lorū, nici descoperiri de lumī noue au făcutū, nici vre-unū prafū de pușcă au inventatū, nici resboinicī vitejī s'au arătatū, nici monumente neperitōre pe urmele lorū au lăsatū, nici pământulū patriei cu sângele lorū nu l'au stropitū, nici cu vre-o glorie s'au distinsū. Nimica alta n'au făcutū de cât că au apucatū averi mari de la părinții lorū, averi in mare parte dobândite prin moștenire, prin hrăpire, sau prin injuștie. Și erau mari, fiindū-că aveau moșii multe și mari, turme mari de vite și de țigani, case mari și somptuōse, in fine trecere mare in țeră, inaintea Domnilorū și inaintea străinilorū năvălitorī.

Logofētulū Costaki Sturza, fiulū Logofētulū Sandulaki Sturza, avea peste șese-șeci de ani pe când l'amū cunoscutū. Din prima căsătorie avea, pe lângă o fată măritată cu Alecu Sturza Miclăușenu, și trei băeți cari fuseseră trimiși la Paris ca să in-vețe și acum se întorseseră in țeră spre a intra in cariere. Celū mai mare din aceștia, Sandulaki, studiase legile și era atuncea cel întâiū doctorū in dreptū in Moldova. Al douilea, Alexandru, se ocupase cu sciințele diplomatice; iar al treilea, Iorgu, cu arta militară. Acuma însă, marele Logofētū se afla in a doua căsătorie cu o personă a căreia vieță, bogată in peripeții, dacă ar fi fostū urmărită de niscaī cronicari pricepuți, ar fi lăsatū posterității memoriī voluminoșe și pline de interesū.

Cocona Marghiolița, despre care voiți să vorbescū, era fiica marelui Logofētū Dumitraki Ghica, proprietarulū faimōsei moșii

Comănesci din districtul Bacăului, cu întindere colosală de două sute de mii fălcii. Ea de bună seamă s'a născuț pe la începutul secolului, fiindu-că pe când amu avuț fericirea de a o cunoște (1842), lumea țicea că era trecuț de patru-șeci de ani.

Cu tôte acestea frumusețea ei era încă atât de strălucită, în cât nu i s'ar fi putuț determina numărul anilor fără acti de hotez. Tôte Grațiile din Mitologie îi făcuseră parte din darurile lor fermecătoare : figură, corp, talie, spirit, tôte erau în perfecțiune la dēnsa ; se putea țice că reprezenta idealul frumuseței perfecte. Cu aceste daruri dotată de natură, cu educațiunea îngrijită ce căpētase în sinul nobilei sale familii, cu frumoșa zestre ce avea în perspectivă, ea putea aspira la trēpta cea mai înaltă a Ursitei : principi și Regii s'ar fi onorat să facă din ea o soție. Cel mai distins tēnērū ce era în Moldova pe atunci, poetul Alexandru Beldiman, gāsise în ea idolul adorațiunii sale : elu îi consacrase primele și pōte cele mai frumoșe inspirații ale Musei sale, pe care, vai ! a trebuit să le distrugă când a vēduț că preferințele ei s'au întorsă către altul. Nu doră că frumoșa fată era nesimțitoare pentru acestu tēnērū, care avea șanse de a se face chiar Domnū în Moldova (1) ; dar când a vēduț că Domnia (la 1822) s'a dat lui Ioniță Sturza, a preferit mai bine să se facă noră acestuia, în speranță că fiul se pōte să moștenescă tronul. Deci n'a avuț de cât să șoptescă unu cuvēnt, pentru ca simplicissimul Beizadea Costaki, să-ı cēră mâna cu succes. Acesta apoi fiindu ceruț a se duce ca ostatecū (zălog) pen-

(1) Între cei șase boțeri cari în urma evenimentelor Eteriei de la 1821 s'au trimis la Constantinopole pentru ca să cēră a se numi unu Domnū pământēnū, a figurat și poetul Beldiman. Se țice că Vizirul, surprins de frumusețea staturii și chipului său, ar fi spus că el ar fi bun de Domnū. Beldiman însă ar fi refusat țicēnd că se simte născuț pentru viața contemplativă iar nu pentru guvernarea țerei. La 1859 a mai fost unu asemenea essemplu. Poetul Alexandrii se oferla domnia din partea cător-va represintanți ai Moldovei. Elu însă a refusat, ca să facă parte de sorți lui Cuza.

tru asigurarea fidelității părintelui său către Pörtă, Cocóna Marghiolița s'a dusă la Stambul, pentru ca totu o-dată să sperie Orientul cu frumusețile ei. În adevărul succesele ei au fost imense. Cavalerii cei mai străluciți din Legațiunile Puțterilor europene, inșeși unii din ambasadori, se rotăiau împrejurul frumusei moldovence ca albinele împrejurul rosetelor; și se făceau certe mari, chiar săngerose, între cei ce aspirau la amicitia sa și favoritele sale. S'a vorbit că însuși seriosul Sultan Mahmud, care domnea pe atunci, vedând-o într-o zi de paradă la Sânta Sofia, ar fi fost fulgerat de vederea ei și că, aflându cine este, a trimis de a o aduce (împreună cu soțul ei) pentru ca s'o admire de aproape; s'a vorbit chiar că Padișahul, într'ună moment de exaltație, ar fi invitat-o să viziteze haremul imperial; s'a vorbit, căci gura lumii este rea, dar nu s'a crezut nici o dată ca marele Suzeran să cuteze a atenta asupra vasalei sale din Moldova, de și a constatat că așa giuvaeră nu avea între comorile sale.

Ceea ce a fost cert înșe, a fost că Cocóna Marghiolița ne mai putându suferi nici vorbele lumii, nici poziția sa de *zâlcă*, aflându apoi că în curând era să se declare reșoțul între Ruși și Turci, după care ar fi trebuit să fie încarcerată în cele șapte Turnuri, într'o bună dimineață a desertat de la casa Beizadelei și, suindu-se pe o corabie ce pleca spre Galați, s'a întors la Moldova, doritoare de a vedea armatele rusești despre care aușise multe lucruri frumoșe. Dorința acesta n'a întârziat d'a se realiza. Rușii viind într'o sără fără veste, au călcat palatul Domnesc și au rădat pe Vodă, spre a l trimite cu onore căzăcescă ca prisioner în Russia. Cocóna Marghiolița cu modul acesta scăpându și de soțru, precum scăpase de bărbat, s'a pus să cucerească pe Muscali pe calea diplomatică a ochilor ei. Se dice că în adevăr ea a și făcut multe cuceriri printre generalii cei mai de frunte; și ast-fel, ca supusă fidelă a Sultanului, a răsbunat victimele făcute de Ruși asupra Turcilor în atâtea resbele săngerose.

După încheierea păcii de la Andrianopole, a făcută pace și Cocona Marghiolița cu Rușii; s'a decisă chiar a trece în Russia cu un colonel său generală ce se numia Principele Muhanov, care voia s'o ia de soție; dar certându-se și cu acesta la Sculenî, tocmai când era să trecă frontiera, s'a întorsă la Iași, unde mulți adoratori o așteptău spre a se îndulci de bunele ei grații.

Dintre toți adoratorii, celă mai fericit a fostă marele Logofetă C. Sturza, carele a și luat-o întru însoțire. Fericirea acestuia însă în curându se vedă sgduită de marele Vistiernic Nicolaki Rosnovanu, carele, mai multă din încăpăținare și ciudă, s'a pusă să Iea cu assalt pe Cocona Marghiolița. Căci trebuie să spunem: între aceste două familii, a lui Sturza și a lui Rosnovanu, exista o ură seculară, care se lăssa moștenire de la părinții la fiii loră, întocmai ca ura dintre Montechi și Capuleti, descrisă de nemuritorul Schakspeare. Rosnovanu, dominat pôte de acestă sentimentă mai multă de cât de grațiile Coconei Marghioliței, s'a încăpăținată ca s'o possedeze cu oră-ce preț. Si mai alesă să facă lucrulă cu sgomotă cât se pote mai resunătoră.

Marele Logofetă vedându intențiunile lui Rosnovanu, a cređută prudentă să plece din țeră, calculându că prin depărta-rea personei ce era motivă de tentațiune va rēci ostentațiunile lui Rosnovanu. Decă făcându-și bagagele și luându-și pasportă pentru Russia, a trecută, împrenă cu Cocona, peste Prut si apoi a apucată calea spre Odessa. Acolo luându un apartamentă mare, la celă mai însemnată otelă, s'a pusă pe traică ca ună hoier mare, făcendu cunoscințe cu personagiurile cele mai notabile, punendu-se în relațiună cu personele înalte, dăndă prânzură, organizăndă partide de cărți și de petreceri, atât ziua cât și noptea, fără a cruța nici o cheltuelă, nici o ostenelă. Acestea tôte le făcea și cu intențiunea ca să distragă pe Cocona Marghiolița, și s'o facă a nu se gândi la impertinentele stăruințe ale lui Rosnovanu. Dar tocmai când își organizase vieță mai bine, ună personagiă nu mai puțină aristocratică din Moldova, care însă trecea sub nume de franceză, se așeđa,

în catul de jos al otelului, într'unu apartamentu ce da spre Bulevardu, și acolo elu elu primia serile pe o damă pe care o punea chîr pe genunchii sei, fără a lăsa perdelele și fără a se jena de trecători. Chronica scandalosă dicea că acea damă era chîr Cocóna Marghiolița, care se cobora în momentele când marele Logofătü era incurcatü în partide de vistü saü de alte jocuri de cărți; și escentriculü Coconulü Nicolaki o făcea acésta într'adinsü ca döră va vedea lumea cu ochii cum punea elü córne marelü Logofătü. Iar când chronica repercuta assemenea lucruri și le aducea până la auzulü nefericitulü încoronatü, acesta se grăbîa a-și lua consorta și a pleca cu ea spre Moscova; apoi când se vedea iarăși urmăritü de Rosnovanu, care totü cam assemenea farse îi juca, apuca, pe rëndü, spre Kiev, Varșavia și Petersburgü. Aceste peregrinațiunî erau de natură a struccina ecuilibrulü în finanțele marelü boerü: fle-care strămutare il costa prețulü unei moșii, până când s'a pomenitü că din dece moșii ce-î rămăsese de la părinți, îi rămăsese numai Ruginosa și Todireniü, și acelea încă hypotecate!

XVII.

Aicea e loculü sê memorezü că, în mijloculü peregrinațiunilorü acestora, boierii noștri făceau și politică de statü. Atât unulü cât și altulü, introducendu-se în sferile înalte ale societății din Petersburg, cercaü a surpa creditulü lui Vodă Sturza, denunțându-lü că prin abuzurile sale a nemulțămitü țera; așa că ei ineseși ajunseseră a crede că Vodă e disgratiatü de Puterea Protectore, că în curëndü are sê fie resturnatü, și fiecare în parte spera că candidatura sa pôte sê fie agreată de Cabinetulü Russiei. Bêtrănulü Sturza însă, mai bine luminatü prin confidențele amicilorü ce-și făcuse, se asigură că de o cam-dată domnia era o păsșerică pe care nu putea pune mâna fiindü-că Vodă avea proptele tari pe acolo. De aceea vedëndü totü o-dată că situațiunea sa privată mergea către unü debaclu, se decise a se împăca cu Vodă, ca döră va putea sê

se ecuilibreze. Decî găsindû prudentû a lua, de la ôre-carî persône mari, recomandațiunî bune către Consululû russescû și către Vodă, se întôrse în țeră rechiemândû și pe ceî trei fiî ce-î trimisese în străinătate pentru studiî.

Michaî Vodă, care trimisese anume copoiî sêi spre a urmări demersurile celorû douî pretendenți, aflase că acestî douî boîeri mari, ocupându-se mai multû de fustele unei femeî, se făcuseră mai multû ridicolî de cât amenințătorî pentru elû. De aceea, când a vêdutû pe marele Logofêtû reintorsû în țeră, departe de a-î face vre-o muștrare, îi spuse că de multû îl aștepta, fiindû-că patria avea nevoie de capacitatea și esperiența sa : îl chîemă numai de cât la Președiunța Consiliulû de miniștri, oferindû și fiilorû seî posturî și favorî.

Cam pe timpulû acela avusesemû scena cu pletele și cu barba. Ce fericitû era bêtrânulû Logofêtû ! Ce casă mare, bogată și imbelșugată ! Ce strălucite mobile și trăsuri ! Ce splendóre și ce luxû la elû și la tótă familia sa numerosă ! Toți ceî din casă, boîerulû, cocóna, fiî, aveau fie-care ecuipagiurile lorû de gală, de preumblare saû de dirvală. În grajdulû seû nu erau mai puținû de douê-decî cai, plus vacî și bivolițe de lapte. În șoprónenele sale nu erau mai puținû de cincîspre-dece trăsuri. O slugărime incalculabilă : lacheî, feciorî, rêndași, vizitiî, bucătarî, cameristî, cameriste, români, nemți, țiganî, țigance, pentru tôte serviciile, mișunaû pe susû, pe josû, prin curte, în grădină, în tôte părțile. În adevêrû nici casa domnêscă nu desvolta luxulû, largeța și magnificența care se vedea în casa Logofêtulû C. Sturza. Singură casa lui Rosnovanu putea rivalisa cu acêsta !

Când pentru prima ôră amû fostû chîematû la masa mare-lui Logofêtû și amû datû ochiî cu Cocóna Marghiolița, amû remasû trăsnițû la vederea frumuseței și a grațiilorû ei. În adevêrû era ceva care nu mai vêdusemû, ceva ce nici putusemû visa, ceva ce-mî inchipuîa în minte pe Iléna Cosinzéna, pe Elena lui Menelau saû pe Afrodita din Mitologie. De mî ar fi adressatû în minutulû acela vre-o întrebare, ea saû chîar altulû cine va, nu sciû daca buzele mele ar fi pututû

respunde ceva. Norocū pe mine că a fostū lume multă, și nu s'a băgatū de sēmă mina de uimire ce voiū fi făcutū atuncea : atāta sciū că dupe ce s'aū pusū toī la masă, eū încă stamū inlemnitū nesciindū ce se petrece in jurulū meū ; și numai cānd unū sofragiū mī-a impinsū scaunulū sub genunchī, m'am aședatū la masă. Atuncea se vede că amū făcut o mișcare neobičnuită, care a făcutū pe Cocōna sē se uīte la mine. După ce mē vėđū, se plecā cātre boīerulū și-lū intrebā, in limba francesă, cine sunt. Elū îi rėspunse cā sunt unū scriitorū pe care voesce sē-lū facā unū felū de secretarū, fiindū-cā amū stilū și pricepere. L'a mai intreatū dacā eū sciū franțuzesce. I-a rėspunșū cā nu sciū, dar totū o-datā mē intrebā pe mine :

— Sciī limba francesă, Iorgule ?

— Nu sciū, fiindū-cā n'amū invėțatū la Academie ; apoi Boīerī din classa a doua, din carī amū onore a face parte, nu se servescū cu acēstā limbă. Abia sciū ceva grecesce, cāt m'a invėțatū mama.

— A fostū grēcā mama d-tale ? intrebā Cocōna uītāndu-se la mine.

— Constantinopolitană, din Fanarū, venitā cu haremulū lui Vodā Suțu.

Atuncea intorcėndu-se cātre boīerulū, iarāși đisse : « C'est drole ! comme on reconnait tout de suite le sang grec chez quelqu'un, quand on l'en a. »

— Mē ertaī, Cuconiță, đisseiū ; nu sunt grecū, sunt moldovenū. Eū nu sunt vinovatū dacā tatā meū a avutū pofta sē ūea o grēcā.

La aceste vorbe a risū ceva Cocōna Marghīolița, iar Boīerulū a datū nisce hohote care aū resunatū pōte pānā la scara de josū.

Ast-felū, de unde credeamū cā acēstā divină ființa trebuia sē fie māndrā și fudulā ca o đină, vėđuiū cā era bunā și apropiatā. Mai in tōte đilele imī adresa cāte o intrebare binevoitōre și cāte o aruncăturā de ochī care, nu sciū de ce, mē făcea sē mē roșescū pānā la estremitățile urechilorū. Intr'o đī

chiar îmi spuse că a aflat cum că fac versuri, că ei încă îi place poezia română, că a citit multe, și că i-aș face plăcere să-i citească ceva.

Orî cât mă feriiu, dicendû că ceea ce-a auđitû era o calomnie, cu tôte acestea m'amû vëđutû silitû să comitû păcatulû. De aceea a doua ți îi cetiiu o canđonetă satirică, intitulată *Filon*, după numele unui mare zăvodû ce avea Boferulû. Acéstă lectură îi făcû așa mare plăcere, în cât, din fundulû salonulû, unde mă aflamû numai eu, alergă fuga până la celaltû capëtû (unde se afla bărbatu-sëu cu unû grupû numerosû de ôspeși) pentru ca să spue ce a ascultatû. După aceea am fost nevoitû să mă citească canđoneta mea, oprindu-më la fie-care strofă hohotele veselulăi Logofëtû, care atuncea m'a și sãrutatû pe frunte, dicendû-mi că are së-mi dea o recompensă. În adevëru peste câte-va ȓile mă chiamă și-mi dete decretulû de Pitarû. Acësta mă îndemnă să facû o nouă satiră asupra rangulû meû, care a produsû iarăși o nouă hilaritate până la lacrimi marelû Logofëtû.

XVIII.

Intr'o ȓi de 1 Maiû, câți-va tineri se decidû a se întruni la viia unuia din ei spre a face o veselie, cu masă mare, cu bëtură bună, și cu lăutarî. Invitatû fiindû, më duseiû și eu la acea viie, situată pe o fôrte frumôsă cöstă lângă șosëna ce ducea la Răpedea. La umbra unui nucû centenarû se întin-sese o masă de douë-ȓeci persoane. Vesela societate se adunase, dispusă a gusta tôte plăcerile la care era invitată. Intre convivi erau cinci-șese inși cu femeile lorû, tôte tinerele și frumusele, numai să te joci cu ele. Măncarea însă se cam întărȓia în așteptarea lăutarilorû. Se vëđură în fine douë trãsuri venindû în fuga mare : din ele se coboră tarafulû vestitû al lui Anghelulă ; dar între cei ȓeci inși cari compuneaû tarafulû, vedemû și o femeec în cöstumû ungurescû, cu o ghitară în bandulieră, cu pălărie de paie și cu vëlû peste obrazû. Până să-și

instrune lăutarii instrumentele, femeea se duce spre bordeiul unde se făcea bucatele, spre a-și spăla obrazul plin de praful de pe drum, apoi înainteză și se pune între lăutarii.

— Acesta este o surprisă ce vă fac, dice amfitriomul nostru. E o cântăreță unгурoică ce am descoperit-o în Tălărași și pe care am plătit-o scump, fiindu foarte caprițiosă. Cântă rar, dar bine. Nu cântă fără două-țeci de galbeni, dar face. O să vedeți...

Ne puserăm la masă. Atuncea țigani înaintară și începură cu o doină. Cântăreța, care nu-și rădicase vëlul, revêrsa nisce rulate ferneacătoare. Vocea ei părea a-mi deștepta o suvenire plăcută : imi trecea prin inimă și prin minte aceleași senzațiuni care mi le provoca o-dată Anca. Mă simțiam indușoșat și coprins de dorul Ancăi, pe care de două ani n'o vădusem și nici mai scieam de ea.

Dar cu cât mă indușoșam, cu atâta mi se ațita curiozitatea de a vedea pe cântăreță, care părea că înadinsu se feriă de a-mi arăta figura ei. Nu-mi venia însă să mă ridic de la locul meu spre a mă duce la ea ; și ea sta în dosul unui colzar înalt și spetos ca după un paravan. Un comesen din cea-laltă extremitate a mesei, care o vedea, dice în limba francesă : «Cu tôte că nu-și ridică voalul, cântăreța mi se pare că e pré frumoasă.» În totu timpul mesei și a toasturilor, n'am putut-o vedea. Dar când ne gățiam să ne sculam, Angheluță ne rogă să mai ședem, comandându camarășilor seși și dicându-le : «Incă un cântec !» Atuncea s'a cântat un cântec de inimă, iar vocea cântăreței ne-a făcut să auzim o melodie care ne-a pëtruns inimele și ne-a făcut pe toți, tineri și bătrani, bărbați și femei, să vërsăm câte două șiruri de lacrimi.

Când cântecul a încetat, m'am rădicat ca fulgerul, am alergat la ea ca s'o ved. Ea a cercat să-și mai ascundă fața cu un evantaliu ; dar după talie, după brațe, după culore, recunoscând-o, îi dic : «De ce te ascunzi, Anco ?» Ea își împreună mânele, și fără a-mi vorbi, printr'un gest, mă

rugă ca să tacă. Îi respectaiu dorința. Petrecurămă apoi mai totă ziua în veselie : danțărămă pe erbă verde, ne chefurămă, mai făcurămă unū prânđū pe la 4 ore ; apoi în deseră, pe rēcóre, ne urcarămă în trăsuri spre a reintra în orașū.

Când mă gătiămă să mă urcū în trăsură, unulū din lăutari mă trage la o parte și mă intrébă de adressă. Îi spuseiū că mă pôte găsi în totū-d'a-una în deseră, de la 7 la 8 ore în grădina lui C. Sturza.

Nu mai târđiū de cât a doua ți Anca, veni și mă găsi într'o alee cu umbră desă, ce era în dosulū casei. Ea era îmbrăcată ca o damă elegantă. Cum mă vėđū, se aruncă pe gătulū meū, plânse, leșină, apoi, după ce-și veni în simțiri, imi spuse partimele ei. După plecarea ei din Hirsova, apucase drumulū spre Transilvania. Când se apropia de frontieră, tatălū sėu s'a simțitū bolnavū. A trasū în gasdă la o habă vėduvă, care, ori câtă îngrijire a datū bietului orbū, vieța însă nu i-a putut'o salva : neîndurata Morte l'a dusu în altă lume. Anca, după ce l'a îngropatū, n'a avutū curagiulū să se ducă singură în țera ei. S'a decisū a se trage spre Iași. Aci se lipi pe lângă o cetă de lăutari. Vėđendū că cu cānteculū cāștigă, și-a făcutū din acesta o meserie. S'a îmbrăcatū ungresce, ca să-și dea importanță mai mare. Vėđendū apoi că succesele ei devinū din ce în ce mai cāutate, se ducea numai acolo unde i se plătia mai bine : cānta rarū, pentru ca să nu-și useze vocea ; iar timpulū ce-i rămănea îl întrebuița cu lucrulū și cu lectura, cāci învățase a scrie și a citi romănesce fōrte bine. Ast-felū a ajunsū a-și aduna unū capitalū de 250 galbeni. Ședea într'o căsuță în Tătărăși, pentru ca nu cum-va să o ȳea dreptū femeie publică sau să o prade niscai făcētori de rele. Imi oferia punga ei, ca să-și administrezū banii. Refusaiū. Mė rugă să nu mă ducū pe la ea, ca nu cum-va să vorbescă vecinii că nu trăesce ca femeie onestă ; imi cerū însă voie ca să vie ea din când în când la mine. În grădina Sturzescă, care Joile și Duminicele era desehisă ca și o grădină publică, în adevērū am întalnit'o de câte va ori. Relațiunile noastre utfe-

riore însă aū fostū cu totulū platonice, căci eū contractasemū alte legăturī, la care nu voiamū sē renunțū.

Intr'una din zile, ea fu intālinitā de fiilū cel mai micū alū marelui nostru Boierū, unū tēnerū frumosū si cu epolete, fiind adūtantū Domnescū. Acesta fu fermecatū de ea. Anca resistā cāt-va timpū. In cele din urmă deveni amanta lui adorată. Avū casā bine montată și birjā cu luna. Nu mai cānta de cāt amicului sēu, și mie cāte o-datā, căci adūtantulū, care-mī purta o sincerā amicitie, nu putea sē fie gelosū de mine. De aceea desse-orī făceamū partide de plăcere cāte-și trei la cāte o viie, unde, daca se rātācia cāte o cobzā și-o viorā, vocea Ancāi desfēta crāngurile cu pāsārele ca și sufiețele nōstre.

Colonelulū Irgu Sturza ducea cu Anca viēta intr'o fericire neintreruptā. Dupā cāți-va anī însă, tocmai cānd tatālū sēu îi declarase cā averea i s'a compromisū și cā nu mai putea sē compeze în mari venituri, fu lovitū de unū anevrismū și muri. Anca, care în intervalulū concubinagiului acestuia realisase o sumușorā de vre-o trei miī de galbeni, purtā doliū o sēptāmanā, cāte-va ore și nu sciū cāte minute. Dupā aceea, mereū curtenitā de unū altū tēnerū, care era protocolistū la Divanū, terminā, dupā consiliulū meū, prin a se mārta cu elū și a ajunge în societatea burghezā și în rēndulū femeilorū oneste. Ea fu soție și mumā bunā; dupā vre-o douē-șeci de anī de la cāsătorie, muri lāsāndū pe urmă-i doui fiī cu avere și pozițiune respectabilā.

XIX.

Casa marelui Logotētū era frecuentată așa de multū, în cāt avea mai multū aerulū unui otelū de prima ordine. Se vedea o mișcare de trāsuri și unū *dute-vino* neintreruptū. Până la amēdā-qi veniaū omenii carī aveau trebuință la primul ministru al țerei. Dupā amēdā-qi incepeau visitele de amici ale tutulor celor din casā.

Boierul, Cocóna, Coconașii, fie-care în parte, primiau în apartamentele lor, fără a ști unu-lu vizitele care le primiau cei-1-aiți.

Cum se vor fi petrecut lucrurile nu știu, dar între vizitatorii asiduți ai Cucónei, vedeam mai în toate zilele pe Visternicul Rosnovanu : elu venia regulat între 3-5 ore, elegantu, parfumatu, tot d'a-una prospetu rasu ca unu popa nemtescu, în traseru deschisu trasu de patru cai inhamati rusesce, fudulu și mandru ca Peneșu împératulu. Cei din casu și chiar fii marelu Logofétu, cari șcieau că aceste vizite nu sunt de-sinteresate, nu-și puteau esplica lucrulu acesta. Se vorbía însé că se stipulasé o convențiune diplomatică între aceste înalte persoane, neratificate încă de opiniunea publică.

Intr'una din zile Cucóna Marghiolița, în timpul prándulu, declaró venerabilulu ei soțu că se simte prea obosită de sgomotulu capitalei și că ar vrea sé se retragă pe vre-o doué luné la Ruginósa.

— Nimicu nu te opresec, dragă. Poți sé mergi când vrei.

— Ași dori totu o-dată sé se facu rostlu, ca sé nu-mi vie nimeni în vizite. Ași vrea sé nu védu pe nimeni altulu de cât dorá pe vre-unulu din fii tói, care sé-mi fie companie.

— Va putea merge Sándulaki. Ți convine ?

— Prea bine, daca pe elu nu-l contrariéză acésta.

— Nicu de cum, díse gentilulu ténérú. Eú încă așa avea nevoe de a-mi termina nisee studii în liniște și retrasu.

— Ași voi fórté multu, díse cucóna, mai alesu sé scapú de nisee vizite cari mé importunéză și cărora aici nu le potú închide úșa.

Acéstá conversațiune se urmá în limba francesă, pe care toți credeaú că eú nu o cunoscú. După prándu, amú întrebatu pe Iorgu : ce a înțelesu din decisiunea cucónei Marghioliței, și la ce vizite supérátóre făcea alusiune ?

Fleauri ! díse bunulu Iorgu. Cucóna Marghiolița crede că ne póte amági pe toți cum amágescé pe bítetulu papa. Se face că vizitele lui Rosnovanu nu le póte suferi, pe când în realitate ea le provocá.

În două-trei zile se făcură preparativele plecării. Se espediară patru-cinci căruțe mari harabagiesci, încărcate cu articole de proviziuni, cu bagagiuri, baterii de cuhne și slugăriea necesarie. În urma acestora plecă și Cucóna, cu fiulul bărbatului său, într-o calăscă închisă, cu două-spre-zece cai de postă, pe un timp admirabil, care le promiea o vilegiatură de cele mai plăcute.

Casa boierăscă de la Ruginosa, de curând transformată în castel de stil gotic, de curând mobilă dar până atunci nelocuită încă de nimeni, de odată se însufleți ca prin farmec, în stare de a da ospitalitate chiar unui Rege. Ilustra castelană făcu intrarea sa în curte noaptea, la lumina a vre-o zece masalale aprinse și în asistența a vre-o trei sute de oameni, țărani și țărance, aduși anume de arendașul moșiei (un Ungur) pentru ca să-î ureze buna-venire. Afară de acesta, o gardă compusă din zece arnăuți și cinci-deci de Plăieși, aduși de la moștile de munte ale boierului, au fost surpriza cea mai plăcută ce făcuse marele Logofet adorabilei sale soții.

Nimica nu lipsia la confortabilul frumosei locuinți de la Ruginosa. Nobila castelană putea să se bucure de viața contemplativă care o doră, fără să-și obosască mintea cu ceva: avea tot ce i-ar fi trebuit; nu avea nevoie să comandeze nimica. Serviciul în toate amănunțele se făcea cu promptitudine. Dejunurile, prânzurile, îi oferiau tot ce putea pofti. De pe ferestrele castelului, spre câte-și patru puncturile cardinale, avea vederi frumoase și variate spre a-și desfăta privirile și se putea lăsa în reveriile cele mai plăcute: aci deluri cu colnice, aci coste cu crânguri, aci câmpii cu o vegetațiune luxuriantă; iar împrejurul casei o grădină imensă cu alei artificiale, cu arbori roditori, cu partere de flori artistic întocmite; apoi mai depărtător, satul cu locuințele țărănești, biserica, casa arendașăscă, magaziele, porumbarele, și toate acareturile necesarii unei mari gospodării agricole. Ori în care parte ar fi dorit, găsea umbră sau soare, vederi pitorești sau loc de repaos.

Nu petrecuse însă o săptămână în această stare de beatitudine, și eată că primesce o scrisore printr'unu omu călare ce a venit de la Stâncă ; ast-felū se numesce o moșie a casei Rosnovănesci situată în apropiere de o postă de Iași, unde pe unū locū înaltū ce dominéză văile Jijiei și a Prutului se înalță o casă boierescă care s'ar putea numi și regescă. Marele Vistierū Rosnovanu întreba pe Cocóna Marghiolița de sănătate, și o anunța că peste trei zile va veni spre a i supune omagiurile. Cocóna atuncea chîemă pe Sandulaki și-i arată scrisóra, cerendu-i părerea : ce răspunsū sē i dea.

— Rspundeți cum poftiți ; sunteți stăpână.

— Dar nu voiū, dragă sē primescū pe nimeni ; și mai puținū pe acestū omū care mă plictisescce cu curtenirile. Sciū bine că lumea vorbesce, mi se pare, pe comptulū meū. Se șoptescce că ași fi amanta lui. Eū însă amū consciința împăcată că n'amū insultatū onóra casei tatălui tēu. Potū lua de martorū pe D-đeū, că acestū omū nu m'a atinsū.

— Atuncea n'ași înțelege pentru ce l'ați primi.

— Dar nu veți că elū nu-mi cere voie, obrazniculū ! ci mă anunță. Ar avea aerulū că-mi poruncescce sē-l așteptū. Și daca va veni și va stărui sē se urce la mine, trebui-va sē mă incuīū într'o cameră saū sē fugū de a-casă ?

— Daca imi dai voie mie, îi voiū opri intrarea de la pórta cea mare.

— Daca poți face acēsta, spune trimisulū că eū nu primescū pe nimeni și sē nu se ostenescă a veni.

XX.

După conciliambulul ce avu cu arendașulū, unū vechiū omū al casei, de origine ungurū, (care mai târđiū imi spuse aceste amănunte), Bulubașa țiganilorū boieresci fu chîematū și ordonatū ca sē aducă la Curte o sută de ómenī din cei mai voinicī și mai bătătoși.

Ordinul fu essecutatū cu punctualitate. A doua ȝi o sută de Faraonenī voinicī, pletoși și spetoși, gratificați fie-care cu câte douī sorocoveți, și tămâiați cu câte-va vedre de vinū și rachiū, primiră ordinū ca să se inarmeze cu ciomege și măciucī și să mērgă sub ordinele Vătafului de Curte la hotarulū moșiei, unde cu orī-ce prețū să respingă venirea unū boīerū străinū, care s'a aflatū că vine cu dușmănie asupra casei boerescī.

Țiganī auȝindū apoī că daca s'or purta bine, vor avea și cincī buți de vinū, strigară și se jurară într'o unire că vor și mânca friptū pe boīerulū acela, daca nu se va întorce de unde ar veni.

Cu acēstă oște improvisată, vătafulū de Curte, un vechiū omū al casei plinū de devotamentū, se duse la hotarulū moșiei, unde se postă într'unū crângulețū, aprōpe de drumulū cel mare, ce ducea de la Iași spre Botoșanī.

Rosnovanu, care prin omulū ce trimisese cu scrisōrea aflate despre mijlōcele de apărare de la Ruginōsa, care prin urmare se aștepta la eventualitatea unei ostilități, luă cu sine cincī-decī de feciorī boīerescī (1) călări, inarmați cu câte o flintă, și ȝece Arnăuți pe carī îi luase in servițiū când a aflatū că rivalulū seū trimisese ȝece asemenea ōmenī la moșie. Până a nu se apropia de hotarulū Ruginōseī, află de la unū drumețū despre tabăra țigănescă care avea să-ī aȝie calea. Atuncea el ordonă tuturorū ōmenilorū seī ca să-și schimbe încărcăturile de la puscī, inlocuindū glōnțele cu plōie, saū halice micī de turturele, spuindu-le ca, in casū de a vedea ceva țiganī că se obrăsnicescū, să tragă in eī cu plōie de la brăū in josū. Acēsta se și essecută. Când ciomăȝașii se iviră, călăreții îi

(1) Sub regimulū Regulamentului Organicū, proprietarii aveaū privilegiul de a scuti câte unulū din ȝece locuitorī țeranī (după alegere) de orī-ce imposite saū prestațiunī către Statū, sub titlul de *feciorī boīerescī*. Aceștia nu eraū supuși nicī la munca obligatorie a *boīerescului*, fiind-că dreptū orī-ce sarcină aveaū obligațiunea de a secunda pe proprietarū la essecutarea lucrărilor câmpului. Dincōce de Milcov asemenea servitorī se numlău *isprăvnicī*.

primară cu o salvă, descărcată foarte de aproape. Țiganiî, care nu avuseseră vorba ca să se bată în contra puscilor, când s'aũ vădută pãrlitî de alice, aũ începutũ a țipa și a da dosũ in tufe, de unde nu s'aũ mai arãtatũ ; iar Vãtafulũ ceĩ conducea fu prinsũ și legatũ de unũ copaciũ, pentru ca să nu se pótã lua dupã óstea sa.

Intrãndũ triumfãtorũ in satũ, Rosnovanu avũ a întẽmpina rezistența de la castelũ. Cãpetenia Arnãușilorũ seĩ il asigurase cã cu o sutã de galbenĩ va face pe conașionaliĩ seĩ din nãuntru să fie inofensivĩ. Plãșeșĩ, carĩ aveã ordinũ să se pue la metereze și de acolo să tragã asupra assediãtorilorũ, s'aũ servitũ in adevẽrũ cu armele lorũ, dar, de frica pãcatului ca să nu facã mórte de omũ, trãgeãũ in susũ, pe d'asupra capetelorũ ómenilor lui Rosnovanu. Aceștia inșe, pregãtiĩ și de topore, in curẽndũ sfãrãmarã pórta cea mare și nãvãlirã in lãuntru precedãșĩ de Arnãușĩ. Atuncea Plãșeșĩ fugirã prin crãngurile grãdineĩ, iar inșe Arnãușĩ incepũ o luptã inversunatã. Pistólele și șușanele lorũ pocnãũ cu nefintrerupere ; iar dupã o luptã de jumãtate de orã, ceĩ din lãuntru se predarã, iar ceĩ din afarã deterã assaltũ castelului. Acolo, in capulũ scãriĩ, se așinea tẽnẽrulũ Sandulaki cu unũ curagiũ cavalerescũ ca să aperse onórea caseĩ pãrintelui seũ. Se đice cã elũ ar fi datũ mai mult. focurĩ din armele ce le avea, și cã ar fi și rãnitũ vre-o douĩ din Arnãușĩ lui Rosnovanu. Rezistența sa eroicã inșe n'a pututũ de cãt se-ĩ causeze peirea : unulũ din assediãtorĩ il inșipse unũ hangiarũ in pieptũ ! Cadavrulũ fu datũ la o parte. Iar Coconulũ Nicolaki intrãndũ nesupãratũ in casã și gãsindũ (dupã cum s'a đisũ și dupã cum este și probabilũ) pe Cocóna Marghiolița leșinatã, a gãsitũ cu cale se o rãdice și s'o ducã la Stãncã, spre a o deștepta și a o consola.

Dupã acẽsta, Plãșeșĩ vẽnẽndũ grozãvia petrecutã in curtea boĩerescã, se speriarã și apucarã calea spre cãminele lorũ de la munte.

XXI.

În camera ce ocupamă alături cu aceea a adiutantului, abia începuse rațele sorelui ce răsăria a se respândi ; abia mă sculaseam spre a deschide fereastra ca să ascultă ciripirile păsărilor, și de o-dată vădui că intră la mine comptabilul Codreanu urmat de camardinerul boierului (pe jumătate îmbrăcat) și arendașul de la Ruginosa (încă plin de praful de pe drum), cu figurile consternate. Imi spuseră fatala navelă, rugându-mă să merg eu ca s'o comunică sus boierului. Creștii că e mai bine să o comunică mai întâi fiilor lui, pentru ca ei s'o ducă tatălui lor. Era numai lorgu acasă ; petrecise totă noptea la Anca, de la care se întorsese aproape de ziua. Dormia dusă ; abia lă putui deștepta. Îi spusei totul repetându-mă de două-trei ori, aflându-se amețit de somn. După ce m'a ascultat, imi declară că n'are curagiul să mergă la tată-seu. Deci cădu păcatul pe mine.

Mă urcai sus, urmat de cei ce veniseră la mine. Intraii călcându incetișor, pe ușa camerei de culcare, care nu era incuiată. Bătrânul dormia. Nu m'a simțit până l'am mișcat de picioare. Deschidându ochii și vădându-mă, întrebă : ce este ?

- O tristă veste, Excelență.
- Cum ? Ce ? și se sculându-se în sus.
- Cuconu Sandulaki la moșie a avut o întemplantare...
- Ce întemplantare ? spune.
- Nisce Arnăuți l'au ucis.
- Ce ? Cum ? Care Arnăuți ?
- Nisce Arnăuți ai lui Rosnovanu.
- Și Marghiolița...?
- Răpită și dusă la Stâncă...
- Ce ? cum ? răpită ?... Cine a adus vestea ?
- Iancik arendașul...

— Unde-î ?

Alergaiu și introdusei pe lancik. Acesta-î spuse totul. Nu voi face tabloul sfâșietor al durerii și disperării hietului bătrân. Orî-cine își pôte imagina lamentațiunile unui om care suferă de o-dată două lovirî atît de teribile. In adevêrî așteptamî sê-lî vedemî nebunindî pe omulî acesta. A avutî insê o prea mare forțâ creierî și inima lui. Dupê douë ore de plânsete și gemete, părû a se liniști și a se reculege. Ordonâ comptabilului seû ca sê se ducă, împreună cu arendașulî pentru ca sê îngrope pe nenorocitulî Sândulaki. Mê rugâ și pe mine ca sê mergî cu dênșî.

Pe la optî ore, bătrânulî se duse la palatî. Intra la Vodă, pe cînd se îmbrăca ; singurî elî, avea voie a intra ne-anuțatî și la orî ce oră. Căđû la picioarele Domnitorului, strigând : « Dreptate ! dreptate, Măria ta ! »

— Ce dreptate ? pentru ce ? ce ți s'a întemplatî, vere ? Ce ai ? spune-ne... linistesce-ne... fiî hărbat...

Bietulî bătrânî de astă-dată se simți rêu. Plânsetele lui, urmate de unî sughițî neîntreruptî, nu-lî lăsaî sê vorbescă ca sê spue ceea ce voia. Căđû intr'unî felî de sincopă. Doctorulî Basseraux, care ședea peste drumî de palatî, fu adusî. Acesta îi dete nu sciî ce, și în fine îl deșteptă. Domnitorulî îndatâ ce ascultâ cauza care 'lî adusesese, chiemâ pe Colonelulî Scheleti și pe Președintele Curțîi criminale. Celui întâiu îi spuse sê mERGă cu o sută de soldați de cavalerie la Stîncea, sê rădice pe Rosnovanu și sê-l ducă la fața locului unde s'a comisû crima, iar pe Cocóna cu pricina s'o ducă la casa ei. Președintele Curțîi primi ordinî sê mERGă imediatî la Rugînoșa, împreună cu Ispravniculî ținutului, pentru ca sê facă instrucțiunea conform cu legea, fără a cruța pe nimenî. (1)

După aceste dispozițiuni se aștepta ca sê se facă dreptate ; și o crimă care făcuse atîta senzațiune în capitala Moldovei, totă lumea aștepta sê o vadă rêsbnatâ.

(1) În Moldova pe atuncea nu erau procurori. Acestia s'au instituit mai târziu, dupe unificarea legislațiunii judiciare sub Cuza Vodă.

XXII.

Nu era însă tocmai ușor să a pune mâna pe păsărelele de la Stâncă. Orî cât de voinicî era Polcovnicul Scheletî, orî cât de vitejî erau Lănceriî puși sub ordinele lui, nu puteau sări peste zidurile înalte care înconjură castelul lui Rosnovanu, nici puteau sparge pörta cea cumplită ferecată, pe unde putea să intre cine-va. A lua cu assaltă această fortăreța în miniatüră, era cu atăta mai greü, cu cât înăuntru se află vre-o patru-șeci de ómenî armați bine, cari ar fi putut înfrunta și puterile a o mie de năvălitori. De aceea Polcovnicul raportăndü despre dificultățile ce întimpina, cerea ca numai de cât să i se trimită parculü de artilerie pentru ca să facă o spăr-tură în zidü. Vodă însă nu voi a ridiculisa artileria, fiind-că era compusă numai dintr'unü tunü (și acela mititelü), ci trimise ordinü ca să țină assediatü castelulü, până când cei din läuntru, nevoiți de fóme, se vor preda.

Dar orî cât își făcea curagiü și Rosnovanu, după șapte-optü zile de assediü vędëndü : pe de o parte că unî dic servitori incepuseră a deserta sārindü nóptea peste ziduri, iar pe de alta că provisiunile i se impuținau, — vędëndü mai alesü că-i fugise chîar bärbierulü, fără de care se vedea espusü a se face mustăciosü, ceea ce credea că l'ar face risibilü în ochi Cocónei care-i mărturisise că-i placü bärbați rași, — vędëndü, dicü, tóte acestea, începü a vedea că se ingröșă gluma și că în cele din urmă are să fie prinsü. A comunicatü deci Cocónei îngrijirile sale și i-a cerutü avisulü. Cocóna atuncea îi spuse că ea unü singurü modü crede că l'ar scăpa.

— Care modü, ängerulü meü ?

— Unü mare sacrificiü : să mă lași să mă întorcü la elü.

— Și ce voiți face eü fără de tine ?

— Veți răbda puțin, și apoi țarăși voiți fi a ta pentru tot-d'auna.

— Fă ce vrei, sufletul meu!

Cocóna Marghiolița, care sciea să și scrie după cum sciea să farmece lumea, scrisese o epistolă foarte patetică iubitului ei soț. Ea califică de infamă purtarea răpitorului ei. Ea deplânse nenorocita pierdere a lui Săndulaki, cădută victimă devotamentului seî pentru dânsa. Ea în fine îi spune că Rosnovanu, cedând lacrimelor ei, s'a induplecat a-i da drumul spre a se întorce la căminul conjugal, cu condițiune ca să înceteze orî-ce urmărire sau anchetă asupra lui și să trecă cu buretele peste evenimentele de la Ruginósa.

Acéstă epistolă, (stilisată în franțuzesce, bine înțelesu) fu recomandată Polcovnicului Scheletî spre a o trimite imediatu D-lui Ministru din lăuntru. Acesta o primî la ora dejunului. Eram față. Nu mî-ași fi pututu închipui în vieța mea o transfigurare ca aceea ce amu vădutu la omul acela, care, de când cu grozăviile acestea, era neincetat tristu și cu lacrimele în ochi.

De o-dată figura sa s'a înseninatu, gura sa începutu a suride, și, sculându-se răpede de pe scaun, dîsse să-i pue caii. În maî puțin de unu pătrarî de oră, își făcu toaletă, cobori scara și, urcându-se în trăsură, strigă : «La Palatî !»

Michai Vodă cum îl vedu, îl întrebă : Ce maî veste ? Pus'au mâna pe Rosnovanu ? Dusu-l'au la Ruginósa ?

— Încă nu, Măria Ta. Dar pare că lucrul trebuie să ȳea o altă turnură. Marghiolița nu e vinovată. Ea a fostu răpită, și e captivă acolo. Tocmaî voiamu a vă spune că amu primitu o scrisóre de la ea, adusă de unu lănceru. Imi spune că a reusitu a indupleca pe Rosnovanu s'o libereze, dar cu o condițiune....

— Ce condițiune ?

— Ca ancheta să înceteze.

— Cum ? să remăe nepedeptsitá mórtea lui Săndulaki ?

— Va fi greú de doveditú pe vinovatulú în orî-ce casú.

După informările ce amă luatū, Rosnovanu n'a luatū parte la omorū, nici a datū ordinū cuī-va. Lovitura ce i s'a datū a fostū din partea unū Arnăutū, gravū rănitū de unū glonțū al lui Săndulaki, și acelū criminalū și-a luatū pedeapsa, fiindū că a muritū a doua ȓi. A fostū, precum vedeți, unū jocū al fatalităȃii.

— Și ce voesci sē se facă ?

— Sē se întorcă Comissiunea de anchetă ; sē nu se mai facă nici o urmărire. Mē rogū Măriei tale, fă ca sē se trecă cu buretele peste acēstă nenorocită afacere.

— Dar ce va ȓice lumea... opiniunea publică ?

— Care lume ? Bonjuriștii și pantalonarii ? Dac'ar fi sē ȓinemū complū de ce ȓicū nebuniī, ar trebui ca și Măria Ta sē te coborī de pe Tronū. A, nu ! pentru Dumneȓeȓ, nu mai ȓiceti că essistă in seriosū o opiniune publică : acēsta ar fi unū rēu essemplu.

— Bine, fie ! Fă ce vrei, și lasă-mē 'n pace ! termină Vodă întorcēndu-ȓ spetele și trecēndū in altă cameră.

De îndată fu trimisū unū curierū la Ruginosa, cu ordinū ca sē se întorcă Comissiunea de anchetă, și unū altū curierū la Stăncă ca sē se întorcă armata de assediū. Acestū din urmă curierū in aceeași sēră întorcēndu-se, a adusū respunsū că Cocona Marghioȓa va face intrarea sa in lași a doua ȓi la șēpte ore.

La ora indicată, marele Logofētū și ministru din lăuntru urcāndu-se in trăsura sa de gală, trasă de patru caī, insoțitū și de douī-spre-ȓece Slujitorī călări, — de carī avea facultatea ministrulū de interne a se servi la ocașiuni de parade, — apucă spre dēlulă ȓisū Copoulū. Il urmaiū și eū inr'o birjă, insoțitū de comptabilulū Codrénu. Acolo, la o respāntie de unde se face drumulū spre Sculenī, după o așteptare de câte-va minute, se vede venind in galp o trăsură cu patru caī mari negri și apropiāndu-se de trăsura ministerială. Din acea trăsură se coboră Coconulū Niculaki Rosnovanu și, dāndū mână Coconeī Marghioȓeī, o ajutā a se coborī și apoi a o urca in

trăsura Excelenței sale marelui Logofetă. După acesta, trăsura lui Rosnovanu se întorse spre Stânca în galop, iar a Ministrului aduse la domiciliul conjugal pe prea frumoasa Cocóna Marghiolița, spre a respândi fericirea și veselia în casa care de atâtea zile se afla în doliu de lipsa ei.

XXIII.

Trecuseră aproape două luni de la aceste evenimente. Tămna începuse a schimba fața arborilor : foile lor multicolore începeau a cădea. Căldura însă se mănținea : abia dimineța se simțea ceva mai recóre, când cădea câte o ușoră brumă. Acestă stagiune, ca și cea de primă-vară, imi plăcea foarte mult, fiind-că admirarea naturei mă arunca desse ori în reverii deliciose. Mă sculam, ca tot-d'a-una, foarte dimineță ca să privesc răsărirea sórelui. Mă imbrăcam răpede și mă urcam în balconul cel mare despre sud, de unde privind ca într'o panoramă orașul cu turnurile bisericelor și delurile frumoase despre Răpedea și Galata, ascultam fișitura frunzelor ce cădeau de pe arbori într'unu mod aproape cadențat, după suflarea vânturilor.

Intr'una din acele diminețe, pe la orele când încă totă lumea dormia în casă, vedu intrându pe pörtă o trăsura mare închisă. cu doui-spre-dece cai, mânați de trei surugii cari, în contra obiceiului lor tradițional, de astă-dată nici țipa, nici pocniău cu bicele.

Curios de a vedea cine sosese, intru în salonul ca să alergu spre scară. Trebuea să traversezu salonul, care era imens de lung. Dar până să ajungă la estremeitatea unde era ușa de eșire, vedu o femeie învoalată, cu un mic sac de voiagi în mână, mergendu răpede spre eșire, atât de preocupată de plecarea ei, în cât nici și-a întors fața spre mine care mer-

geamă totu în direcțiunea aceea. Indesiū pașii, dar ea era mai agilă de cât mine ; și pe când eu mă coboram pe scară, trăsura pleca, de astă-dată cu plesnete și cu pocnete de bice din partea surugilor. Eramu mistificatū. Din fericire găsescū unū randașū care mătura scara de josū. Il întrebū : cine s'a urcatū in trăsura ? Elū imi dice : o coconă ? - Cine mai era in trăsura ? -- Unū boierū.--Mare minune ! - - Mă reurcaii și apucaii pe unū coridorū, care scieamū că da spre buduarulū Coconei. in fața cărnii era o cămăruță. Acolo găsescū pe cameristă că-și făcea o bocca ea de plecare. O întrebū ce insemneză asta ? Ea imi raspunde, surițendū, că Cocona i-a datū drumulū, fiind-că D-ei s'a dusū. - Unde ? -- Nu scie. - Cu cine ? Nu scie. --Atunci sentimentulū datoriei amū simțitū că-mi dicta să dau alarma.

Alergū la camera de culcare a Boierului, intru, il deșteptū și lū întrebū de scie despre plecarea Coconei. -- «Ha ? Ce ?» și merse iute spre ușa ce da in camera ei de culcare. -- Inchisă. Bate cu amēdouī pumnii. -- Nimeni nu raspunde. -- Atunci o scenă sfășitoare, in cât mă petreceau și pe mine lacrimile. Bietulū bētrānū plāngea, sbiera, se bocia, tāvālin-du-se pe josū ca copiii.

Dupū ce i se mai potoli durerea și se liniști ceva, imi dice ca să trimitū să cheme pe Aga de orașū și pe Privileghe, antreprenorulū Postelorū. Acestia venindū, pe cel întâiū il însărcinā să cerceteze pe ce barieră a eșitū Rosnovanu. In mai puținū de jumătate oră, aduse răspunsū că a eșitū pe bariera Pēcurarilorū, insoțitū de o coconă voalată. Atuncea înțelegendū că a apucatū drumulū mare al Botoșanilorū, dice lui Privileghe că să răpēdā unū curierū cu ordinū către Căpitanii de postā ca nu cum va să-ī slobodā caī ; iar de se va arāta cum-va, să-lū ție pe locū și să raporteze.

Ordinulū se essecutā, curierulū plecā pe urmele răpitorulū. La Posta de la Tērgu-frumosū aflāndū că a luatū caū de postā, s'a luatū dupā elū ; dar orī cât mergea elū de iute, Rosnovanu mergea și mai iute, fiindū-cā da câte unū galbenū de

fie-care surugiū. A doua zi curierulū se întorse cu responsū cā Coconulū Nicolaki a trecutū granița pe la Mihăileni, cu pasportū în tōtā regula.

Peste cāte-va zile, o scrisore anonimă venită de la Cernăuți cu recepisă, anunța pe ministrulū de interne al Moldovei cā soția sa s'a cununatū cu Vistierulū N. Rosnovanu în ziua de... la moșia Cernauca, proprietate a familiei Hurmuzaki.

N'a trecutū o lună după acēsta, și s'au cetitū în tōte bissericele din Iași, o carte de blāstemū fulgerătore asupra lui Rosnovanu și a familiei sale, declarāndū cāsătoria lui de anticanonică și pe dēnsulū de cālcătorū al religiei. Se înțelege cā acēstā carte de blāstemū s'a scosū după intervențiunea guvernului Moldovei către Patriarhie.

XXIV.

După acēstū evenimentū, bătrānulū Sturza își cam perduse ecuilibrulū facultăților intelectuale ; cam căduse în copilărie. Nu tārziū elū fu înlocuitū cu Stefan Catargiu, dar compensatū prin aceea cā fiului seū, s'a datū portofoliulū de externe. Eū încă nu mai eramū funcționarū al ministerului de interne : din cauza unei poesi satirice ce publicasemū în *Fōia de Minte și Inimă* din Transilvania, fuiū destituitū după insistențele Consulatului rusescū. Urmarea evenimentelorū ce mă privescū, le pōte afla cititorulū în seria *Suvenirilor* din anulū 1848. Permițā-mi-se însă sē facū o săritură peste unū hopū de vre-o dece ani și mai bine.

În anulū 1857 însurāndu-mē, amū plecatū cu mirēsa mea sē facū o călătorie în străinătate. Imbarcāndu-mē pe unū vaporū al Companiei de navigațiune Danubiană, aflaiū cā, într'o cabină rezervată, călătorește și N. Rosnovanu spre Viena, ca sē se caute cu medicii afiāndu-se bolnavū de dropicā. La tim-

pulă prânzului, amă vădută în câte-va rânduri pe Cocóna Marghiolița, pe care abia amă recunoscut'o, de tristă, abătută și svântată ce era. Nicī ea nu m'a recunoscută pentru motivul naturală că trecuse atâția ani de când nu mă văduse, și în intervalul acesta mă schimbamă și eă. A doua zi, dându-se în vorbă cu regretatulă Mică Krețulescu, care mergea și elă spre Viena, de la acesta ea a aflată cine eramă eă. După revelațiunea acésta, ea îndată a venită să mă întindă mâna și să mă întrebe dacă sunt vechia eă cunoscință. Apoi, ca cum ar fi avută nevoie de o intimitate, apucă a mă întreba mai întâiă despre viața mea, și apoi a-mă povesti despre a eă. Imi spuse cum, după ce s'a cununată în Bucovina și a audită de blăstemulă Patriarchiei, aă îmbrățișată mai întâiă religiunea catolică; cum, după ce s'a certată cu popii catolici, s'aă făcută luterană; cum apoi, după intervențiunea lui Vodă (ilica (care-ī era vără) deslegându-se de cartea de blăstemă, a revenită la religiunea strămoșescă și după o emigrațiune de șese ani s'a reintorsă în patrie. Acuma bărbatulă e cădendă gravă bolnavă de dropică, il ducea la Viena pentru ca să-l opereze.

Totă drumulă cât amă călătorită până la Pesta, ea nu înceta de a mă aborda și a-mă vorbi cu multă afecțiune: părea a-și rememora cu plăcere viața din casa bătrânului Sturza, și astă dată deplângea sôrta lui, aflândă că a cădută în miserie și că a avută ună atacă de apoplexie. Iar când și eă īī spuneamă despre senzațiunile ce resimțiamă când pentru prima oră amă vădută marea eă frumusețe, nu se putea opri de a mă întinde mâna spre a-mă mulțami.

La Pesta avëndă a mă cobori, mă despărțită de ea, care trebuia să mērgă pe apă până la Viena. De atuncea nu s'a mai întâmplată s'o mai întâlnescă.

Dar eată-mă nevoită să facă o săritură și mai mare.

În anulă 1887 m'amă dusă să assistă la solemnitatea sfințirei Mitropoliei diu Iași, urmată cu mare pompă. A doua zi de Sântul Gheorghe mă aflată la nepôta mea Amelia Ganea (soția Prefectului) unde era Regele în gasdă. Pe la 4 ore amă vădută

intrându în curte o trăsură-călăscă, în care o ființă mică gârbovită și aprópe uscată, ședea ghemuită într'un colț. Tre-buea să-mi spue cine-va că este acea falnică persónă, care se numia Cocóna Marghiolița, singura, unica și necomparabila frumusețe a Moldovei. Ea venise să întórcă visita ce-î făcuse Maifestatea Sa Regele; dar neputându-se cobori, fiindu bolnavă, depuse buchetul său în mânele unui ofițer de ordonanță. În luna Decembre a anului 1887 — nu ținú minte ziua — ga-zetele din Iași anunțară că acéstă nobilă și măreță damă, care a jucatú unú așa mare rolú în țeră, care da tonú socie-tății elegante din Iași, care representa noblețea și fastulú ari-stocrației moldovene, care a sciutú în cele din urmă a se face venerată chîar cu uítarea păcatelorú ei din trecutú, a pără-sitú lumea celorú vii!

1888 Iunie.

EPILOGŮ

EPILOGU

Amă ajunsă a da suveniriloră mele o întindere atât de mare, în cât vëdă că volumulă se face prea greă spre a se purta în mână. Apoi cheltuëla tiparului mi s'a făcută atât de simțitóre, în cât mă vëdă nevoită a mă opri.

Materie de a mă scôte ună volumă așî găsi, dar nu știu de voiă mă urma cu acéstă întreprindere. După experiența ce amă, vëdă că publiculă nu se prea grăbesce a citi la cărți, mulțămindu-se cu literatura jurnaleloră.

În adevëru amă ajunsă la ună stadiu de regenerare care nu știu cum s'ar putea califica. Cu 30—40 de anî în urmă, cărțile găsiău mă mulți cititori de cât acuma. Citeză ună casă. Pe la 1854, Bolintinenu aflându-se în essilă (la Brussa mi se pare), mă-a trimisă prima colecțiune a poeziiloră lui, netipărite încă, cu rugăminte ca să facă ceva cu ele spre a-î trimite ună ajutoră pecuniară. M'amă pusă de le-amă tipărită într'o mișe esemplare cu propriile mele mijlăce, și, după trei luni de la aparițiunea loră, n'amă mă avută ună esemplară. Astă-đî însă, când numărulă lectoriloră a ajunsă de celă puțină o sută de ori mă mare, — astă-đî când amă ajunsă a număra cu miile doctori, licențiați și profesori, — astă-đî, când Facultățile năstre numără cu miile studenți ce le frecuentăză,

—astă-đi, đicŭ, avemŭ lectori mai puđini de cŕt pe atunci! Pe timpulŭ acela, cel din urmŕ scriitorasŭ, Ńefŭ de masŕ saŭ grefier, avea o bibliotecŕ cu celŭ puđinŭ 100 cŕrđi romŕnescŭ. Dar ore astŕ-đi...? m'ŕŝi prinde cŕ la o sutŕ unulŭ nu are o carte romŕnescŕ (de literaturŕ) ũn biblioteca sa! Ce face? cu ce ũŝi lustruesce tinerimea spiritulŭ? Citesce, celŭ puđinŭ, jurnale saŭ reviste prin cafenelele saŭ cluburile ũn care ũŝi perde timpulŭ?

Nu facŭ alusiune la tineriŭ aceia stricađi ŝi corupđi cari nu ũnđelegŭ vieđa de cŕt pentru ca sŭ se bucare de plŕceri; dar ŕŝi ũntreba pe cei mai serioŝi, cari aspirŕ a ne da pe noi bŕtrŕniŭ ũn lŕturi de la ori-ce locŭ de onore, — ŝi ũ-ŕŝi ruga sŭ-mi mai arate o țerŕ, cŕt de puđinŭ cultŕ, ũn care sŭ se vađŕ fenomenulŭ acesta. Eŭ insŕ ũ potŭ ũncredinđa cŕ nici ũn Russia, pe care o calificŕmŭ de inapolatŕ, nu vomŭ vedea acestŭ es-simplu tristŭ de decadenđa socialŕ.

Intru adevŕrŭ: ũn classa mai cultŕ a societŕđiŭ nŕstre lectura distractivŕ mai ocupŕ ceva spiritele. Dar numai romanțurilorŭ strŕine li se face asemenea onore: tineriŭ saŭ damele ce pretindŭ a fi de *bunŭ societate*, afectŕzŕ a nu putea citi, ba nici a se rosti bine ũn limba strŕmoŝescŕ. Acesta este unŭ *bon ton* care la noi predominesce, ŝi care mi se pare cŕ s'a ũmprumutatŭ de la veciniŭ noștri Muscali; ei, cu invasiunile lor armate, ne-aŭ lŕsatŭ de moștenire strŕinomania, ŝi mai alesŭ galomania. Romanțurile scrise saŭ traduse abia de se citescŭ ũn classa mai de josŭ a societŕđiŭ, unde galomania nu ŝi-a fŕcutŭ ũncŕ locŭ, unde se cugetŕ ŝi se simte ceva mai multŭ romŕnesce. Aicea insŕ este o altŕ neșorocire: Se face o speculŕ infectŕ din partea pretiŝilorŭ literađi, cari fŕrŕ a cunosce nici limba din care traducŭ nici limba ũn care scriŭ, stimulađi numai de spiritulŭ mercantilŭ, alegŭ cŕrđile cele mai rele. preferindŭ adesea pe cele pornografice, ca sŭ le dea publiculuŭ; ŝi acestŭ publicŭ, ũndopatŭ mereŭ cu insanitŕđile literaturilorŭ strŕine, departe de a-ŝi polei mintea cu ceva, ũŝi corumpe gustulŭ literarŭ ŝi chiar moravurile.

* * *

Care va fi sorta probabila a acestei cari, care, cu cheltuele atat de simitore (pentru mine) o scotu de sub tescuri ?

Unu domnu (professoru de gramatica mi se pare), venindu la mine ca se-l dau coleciunea veche a poeziiloru mele i spuindu-l ca n'o mai amu, me ntreba de ce nu scotu o noua ediiune. I-amu respunsu ca pote voiu mai face i nebunia aceta, de i mai amu unu caru mocnescu de cari tiparite cari nu se potu vinde ; dar de o cam-data voiu se-mi vedu tiparite Suvenirile.

— Ce ? ve tiparii suvenirile ?... scrise in versuri ?

— Ce felu de suveniri in versuri !... in prosa, domnule, in prosa, i inca forte prosaica prosa.

— Ciudatu ! nu credeamu ca d-ta se scii a scrie i in prosa.

— Cand va ei cartea mea, vei vedea ca me pricepu puinu a scrie i prosa : dar se scii ca prosa mea e cat se pote de simpla : nu me scremu a face spiritu, nici a spinteca aerulu ca se gasescu idei, nici a me arata escentricu, originalu, sau classicu. Din contra, prin prosa mea m'amu silitu se-mi reflectezu modestia i simplitatea cu care m'a dotatu natura, fara nici o afectaiune. Apoi in scrierea suveniriloru am adoptatu genulu anecdoticu...

— Cum ai isu ? anecdoticu ? Ce genu este acesta ?

— Vei vedea ca in naraiunile mele vorbescu i despre mica mea personalitate... aa, scii, ca fuorul popei...

— Fuorul popei ?... Vai de mine ! Ce mai e i asta ?

— Vei vedea, domnule, vei vedea : de prisosu se i spunu mai multe.

Apoi cand cultura literara este aa de superficialu tractata in scole, in cat un profesoru de gramatica se creda ca unu poetu n'ar putea scrie prosa, pasu de mai scrie, sermane omule !

și pune-ți pfelea zălogŭ ca sē te imprumuți și sē mai tipăresci la cărți !

Deci, aflându-mē aprōpe de ultimele douē-trei cōle cu care voiamŭ sē-mi incheiŭ cartea, imi luaŭ decisiunea ca, dupē ce-mi va aduce legătorulŭ cele o miē de exemplare ce le-amŭ tipăritŭ, sē le aruncŭ in podŭ lângă cele alalte vechiturī, sē incuŭ bine podulŭ și sē facŭ ca numai dupē mōrtea mea sē se scōtă cărțile la lumină. Ar fi pōte, pentru liniștea sufletului meŭ, mai bine sē facŭ acēsta, de cāt sē vēdŭ cā marfa nu mi se caută, faptŭ care mi-arŭ da a pricepe cā amŭ făcutŭ o carte fără valōre, ca atâtea altele.

Dar eată cā vine o imprejurare ce mē face a-mi schimba decisiunea.

* * *

Amiculŭ mēŭ V. Alexandri venise dīlele acestea la Bucuresci. Elŭ trebuia sē trecă la Sinaea, unde Curtea regală ilŭ invitase ca sē ia parte la festivitățile ce se organizase in onōrea Principelui de Wales, moștenitorulŭ tronului Angliei, care pentru prima oră onora cu visita sa pământulŭ românescŭ. In scurta sa petrecere in Bucuresci, ilŭ vēdŭ. Mē întrebă, între altele, despre cursulŭ mișcării literare ; cēcī ocupațiunii oficiale și afaceri de familie ilŭ făcuseră a rămānea in urma curentului acestuia, și a ignora mai cu totulŭ ce s'aŭ scrisŭ de unŭ anŭ încōcc.

Nu-mi trebui multŭ ca sē gāndescŭ ce relațiunii sē-i dau. (Gazete și iar gazete, jurnale și iar jurnale, unele cari aparŭ și altele cari disparŭ, ca meteorī saŭ ca efemere ce rēsărŭ din seninŭ și nu sciŭ incotro apucă și incotro se ducŭ, mai fără a lăsa vre-o urmă dupē urma lorŭ ! Ba nu, totŭ este ceva : *Revista nouă*, sub direcțiunea aprōpe obosită a nefericitului nostru colegŭ de la Academie, Hasdeŭ, pe lângă care se vēdŭ ore-care tinere talente.

— Dar ce s'a întâmplat lui Hāsdeŭ ?

— Cum? Nu scii? Şi-a p̄erdutū fata, singurulū copilū ce avea, o stea ce apărea radiósă şi plină de speranţe pentru ilustrarea juneī pleīade literare, şi care s'a stinsū ca unū lucéfērū gonitū de rađele sórelui!

— Te rogū, daca se póte, sē-mī imprumuđi colecđiunea acesteī Reviste, din care numaī unū numērū amū vēdutū... Dar *Convorbirile*? cum maī mergū?

— Traducerea lui Don Chijot... Lascar Viorescu...

— Cum? numaī atāta?

— Pēnē dupē alegeri... Negruđi acuma face discursurī politice la Iaşi; voĕscesē sē impacesē lumea, care nu prea merge in armonie cu politica junimiştilor de la putere. De vrei sē maī scii ceva, iđi voiū adāoga că şi eū imī tipārescū Suvenirile. De aī curiositate sē scii ce sunt ele, voiū regula prin testamentulū meū ca sē-đi vie unū exemplarū dupē mórtea mea.

— Dar imī garanteđi că voiū trăi maī multū de cât tine?

— Escī nemuritorū.

— Lasā glumele şi trimite-mī ce aī tipāritū pēnē acuma. La Sinaea cât voiū sta, in orele de repaosū voiū sē petrecū cu literatura romānā.

— Fie voīa ta, precum in cerū aša şi pre pāmēntū!

Dupē câte-va đile, la 1 Octombre, primescū o epistolā cu scriptura acea finā şi frumósā ce caracterisā sufletulū poetului Alexandri, avēndū finalulū urmātorū :

« Aicea, precum scii, aū fostū festicitāđi in onorulū Prinđului de Wallis, care a plecatū incāntatū dupē o şedere de patru đile. Acele serbāri erau pre cât de strălucite, pre atāt de obositoare, căci in unele đile ne-amū calcatū de abīa la douē ore dupē mieđulū nopđi. Singura odihnū ce am gāsitū in orele de linisce, este in cīlirea Suvenirilorū contimpurane ce publici, şi care m'aū interesatū prea multū. Te îndemnū dar cu totū dinadinsulū sē urmezī inainte, sē le completeđi, căci maī aī multe de scrisū, ca sē laşi astū-fclū unū soiū de chronicā istorico-literarā de mare pređū pentru generađia actualā şi

« *cea viitoare. Bine ar face toți bătrânii să urmeze pilda lui
« Ion Ghica și a D-tale. »*

Da, are dreptate iubitul nostru bard : în adevăr, multe așî mai avea de scris. De acolo unde m'amu oprit cu Suvenirile, așî avea de spicuit și de înmănunchiet un câmp imens de peripeții prin care am trecut ca spectator și ca membru activ. În ultima jumătate a vieții mele, strămutându-mă din Iași în București, într'o societate cu totul alta de cea în mijlocul căreia m'am petrecut copilăria și tinerețea, am fost în contact cu o nouă lume și am trecut prin atâtea evenimente, cari m'ar da subiecte cu isvore bogate și pline de interes pentru posteritate, dar care s'au strecurat fără a fi băgate în seamă de contemporani, ca niște fenomene naturale.

Dar înainte de a merge cu inchipuirea pînă la mulțămirea ce ar gusta generațiunea viitoare din asemenea Suvenire, mărturisesc că nu pot fi indiferent de impresiunile generațiunii actuale. Această generațiune însă nu-mi pune în perspectivă și nu-mi dă altă speranță de cât dără onorea de a-mi face immortalitatea pe socotela Statului. Cu acesta în adevăr ar proba că se trage din strămoșii de pe malurile Tibrului, cari astăfel contribuiau la ilustrarea numelui roman. Dar s'a făcut atâta abuz de asemenea liberalități, pentru atâți reșoși cari nu s'au ilustrat cu nimica, în cât așî ruga o să mă slăbescă cu asemenea parade : onorile la immortalitate se nu mi le arate mai mari de cât mi le-a arătat în viață ; sufletul meu nu-î va fi recunoscător pentru ironia cu care mă va petrece la mormânt, precum nu s'a turburat nici pentru pușina considerațiune ce m'ar arătat cât am trăit.

* * *

Aice credeamŭ sŭ terminŭ cu epilogulŭ meŭ. A trebuitŭ insŭ sŭ-mŭ mai revŭdŭ conceptulŭ ; ŝi, avŭnd a*pleca in provincie pentru alegeri, amŭ lŭsatŭ manuscriptulŭ acasŭ. Peste cincŭ ŝile intorcŭndu-mŭ, pŕnŭ a nu-lŭ da la tiparŭ, credŭ cŭ nu voŭŭ greŝi cŭtre posteritate daca aŝi insemna incŭ ceva ŝi despre evenimentulŭ recentŭ ce m'a fŭcutŭ ca sŭ plecŭ in escursiunea arŭtatŭ.

Sub Ministerulŭ transitoriu, numitŭ alŭ Junimiŝtilorŭ, fiind a se premeni Corpurile Legiuitoare ŝi promiŝtŭndu-se pe tŭte tonurile cŭ alegerile vor fi libere ŝi nici de cum influinŝate de administraŝiune, amŭ avutŭ slŭbiciunea a crede cŭ ar fi momentulŭ ca sŭ mŭ alegŭ ŝi eŭ deputatŭ. De acŕstŭ onŕre nu mŭ bucurasemŭ in ŝera mea nici o datŭ pŕnŭ acuma, fiind-cŭ nu mŭ putusemŭ conforma cu sistema politicianilorŭ, cari, pentru ambiŝiunea de a ajunge la deputŭŝie ŝi apoi la portofoliŭ, recurgŭ la mijlŕcele cele mai umilitŕre : se inregimentŕzŭ la unŭ partitŭ sau la altulŭ, se gudurŭ spre a cŕpŕta protecŝiunii, alŕrgŭ cu rugŕminŝi in drepta ŝi in stŕnga, se jurŭ pe toŝi dumneŝei astŭ-ŝi cŭ este albŭ iar mŕine cŭ este roŝu, sacrificŭ banŭ spre a cumpŕra voturi, ŝi cele-lalte. Cu asemenea sistemŭ incompatibilŭ cu firea ŝi caracterulŭ meŭ, nu m'amŭ pututŭ conforma, ŝi de aceea, precum voŭŭ arŭta mai pre largŭ in altŭ serie de Suvenire, amŭ statŭ mai multŭ ca spectatorŭ la luptele electorale cari aŭ trŕmŕntatŭ ŝera de cŕnd se bucurŭ de regimulŭ electoralŭ. Cu asemenea naturŭ ŝi cu asemenea caracterŭ, apoi, nici putŕmŭ atrage simpatia colegŭrilorŭ in cari votamŭ : alegŕtorii fiind in genere conduŝi mai multŭ de interese de cŕt de principii, corupŝi sau coruptibilŭ, naivŭ sau viclenŭ, tiritorŭ sau tiriŝi, venalŭ sau stupidiŭ, fricoŝi sau linguŝitorŭ, cu convicŝiunii elastice, cu educaŝiune devergondatŭ, fŕrŭ principii, fŕrŭ credinŝa, fŕrŭ demnitate, fŕrŭ patriotismŭ, nu vedeŭ necesitatea de a alege unŭ omŭ care trŕesce cu capulŭ intre cŕrŝi ŝi-ŝi sacrificŭ vieŝta ŝi interesele lucrŕndŭ pentru inavuŝirea literaturŕi, unŭ omŭ devotatŭ ideilorŭ generŕse ŝi binelui publicŭ, unŭ omŭ cu esperienŝe ŝi cunoscŝnŝe, — ci mai adesea aŭ preferitŭ ŝarlatanŭ de meserie, avocaŝi exploataatori

de situațiunii, mediocrității fără vre o mare valoare morală, sau notabilității improvizate după oroscopul schimbător al impresiunilor.

De astă-dată însă am crezut că era timpul să mă adresez la elementul numit cu emfasă *talpa* casei, la poporul rural al Ialomiței, care după Constituțiune are dreptul a trimite un reprezentant. Am crezut că la această clasă, care nu mai târziu de cât astă primăvară a făcut o reșcolă fără să scie pentru ce, care a suferit schingiurii și glonțe spre a se potoli, și care are atâtea și serioase interese de apărare, va avea resunetul vocea unui suflet sincer și devotat. De aceea am făcut următorul apel către Delegații Colegiului III de Ialomiță :

• In puterea relațiilor ce de 30 de ani am avut și am cu locuitorii din Plasa Câmpului, cari au avut ocaziunea să-mi cunoscă persoana și caracterul,—in vederea alegerii ce sunteți chemați in curând a face, vii a vă adresa această scrisoare.

De când Constituțiunea a dat țăranilor dreptul de a trimite un deputat la Cameră, colegiul vostru rar și-a nemerit omenii: mai tot-d'anna s'au ales deputați recomandați de zapcii guvernului, sau omeni cari, pentru rușinea numelui de român, au găsit să cumpere voturile delegațiilor. De aceea colegiul țăranesc s'a numit o *minciună*, sau zestre guvernamentală. De aceea Camerele ajungând a fi compuse din deputați cari speculați voturile lor, in loc de a se ocupa de interesele clasei rurale, se ocupa de interesele lor particulare. De aceea administrațiunea ajungându a fi după chipul și asemănarea Camerelor, venală și coruptibilă, vă lăsa in prada lăcomiei tuturilor răilor, cari trăesc exploitându munca țăranului. De aceea justiția a fost vitregă pentru dreptatea voastră. De aceea bisericile și școlile voastre au fost abandonate de ori-ce solitudine. De aceea preoții și învățătorii voștri pirotescu in miserie. De aceea tinerimea voastră cresce fără învățatură, cădându in viții degradate și trăind in ticăloșie. De aceea astă primăvară țăranii s'au răsculat și cu violență au voit să pedepsescă mai antiu pe Delegații lor cari 'și

aŭ fostŭ vëndutŭ voturile, și apoi sĕ cĕră drepturi carĭ cre-deŭ că se potŭ căpĕta cu puterea. De aceea s'aŭ făcutŭ o mulțime de victime între sătenĭ: pe unĭi glonțele ĭ-au prăpă-ditŭ, pe alțĭi casnele ĭ-au schiloditŭ, pe alțĭi gârbaciul ĭ-au umilitŭ, ajungĕndŭ o mulțime de familĭi la sapă de lemnŭ; iar reprezentanțĭi lor alergăŭ a se ascunde in gaure de șerpĭ.

Tôte aceste nenorocirĭ s'ar fi pututŭ înlătura dacă țĕra avea o Cameră liber alesă, dacă și voi, țĕraniĭ, ațĭ fi trimisŭ depu-tațĭi cu dorŭ de inimă pentru voi.

Căde-vețĭ ore, frațilorŭ, și acuma in greșelele de măi nainte?

Sărui-vețĭ a trimite deputațĭi totŭ omenĭ străinĭ de voi și necunoscețorĭ de nevoile vōstre?

Alege-vețĭ iarășĭ avocațĭ limbuțĭi, carĭ vĕ amĕțescŭ cu vor-bele și carĭ nu se gāndescŭ de cāt la caștigulŭ lorŭ.

Da-vețĭ voturile vōstre iarășĭ celorŭ ce vĕ vorŭ ospĕta saŭ vĕ vorŭ plăti măi bine?

Ajunge-vețĭ ore a vĕ înșela de vorbele frumoșe ale unorŭ omenĭ carĭ aŭ măi fostŭ in Cameră, dar carĭ n'aŭ deschisŭ o dată gura ca sĕ cĕră ceva pentru țĕranĭ?

Băgațĭ bine de sĕmă! Causa țĕranului e mare, și Camera viitōre are sĕ se ocupe de ea. La 1864 ea s'a rezolvitŭ cu dreptate, dar cu neajunsulŭ acela că n'a pregetat la sōrta țĕ-ranului intr'unŭ viitorŭ măi depărtatŭ. După unŭ pătrarŭ de vĕcŭi însă, lumea s'a ĭmmulțitŭ, și plugarilorŭ nouĭ nu le ajun-ge pământulŭ datŭ părințilorŭ lorŭ. Decĭ dreptate este sĕ li se dea (cu despăgubire bine ĭnțelesŭ), căcĭ plugarulŭ fără pā-mĕntŭ e ca pasĕrea fără aerŭ și fără aripĭ, ca vita fără pășune, ca pescele fără apă. Decĭ trebue revisuită in ĭnțelesulŭ acesta legea rurală.

Diferitele partite însă carĭ vorŭ sĕ fie in capulŭ țĕriĭ, acele măi alesŭ carĭ compunŭ colegiurile claselorŭ superioare, nu cu-getă in struna acĕsta. Liberalĭi (pānă măi erĭ la putere) strigă pe tōte tonurile că nu e *cestiane rurală* saŭ *agrara* in țĕră; că, prin urmare, nu pământ ci libertate de muncă trebue țĕ-ranului! Conservatoriĭ nicĭ vorŭ s'andă de legea rurală; eĭ și pe cea de la 1864 ar revoca-o, dacă ar putea; eĭ, nu pământ

ci cerbice de ascultare și supunere vorŭ sē dea țēranului! Singurŭ ministerulŭ interimar, la putere astă-đi, prin o serie de legi (publicate prin *Monitorŭ*) pare cā promite a da ceva țēranilorŭ. Dar modulŭ cu care voesce a da, dupē ce cā e urđitŭ ca abia dupē 20 de anŭ sē se pōtā esecuta, apoŭ nu credŭ cā sē convie din maŭ multe punte de vedere țēranilorŭ.

Trebue dar ca, la desbaterea acestorŭ legi, deputatulŭ vos-tru sē aŭbā nu numai dragoste pentru voi și pricepere, dar și greutate la cuvēntŭ, adecā omŭ cu trecutŭ onorabil și cu fapte cunoscute. Alt-felŭ legile ministerului, așā cum sunt propuse, dacā nu se vorŭ amenda cum se cuvine, nu vorŭ aduce nici o îmbunătățire în sōrta țēranului.

De aceea, domnilorŭ delegați, ca proprietarŭ interesāndu-mē sē vēdŭ resolvitā cestiunea acōsta așā, în cātŭ țēranulŭ sē întindā cu plăcere māna la ōmenii cu haŭne albastre, — ca unul care de 40 de anŭ amŭ nutritŭ sentimente umane și fraterne pentru țēranŭ, — ca județēn care n'așŭ dori sē maŭ vēdŭ rēs-cōle ca cele de astā primāvarā, — vē đic: cānd veți merge la urnā, gāndiți-vē cu inimā curatā și seninā la votulŭ ce voiți a da.

Dacā veți crede cā eŭ însușescŭ calitāțile ce trebue sē aŭbā unŭ reprezentantŭ alŭ țēranului, voiți primi cu plăcere mandatulŭ vos-tru. De veți dori unŭ altulŭ cu maŭ mari merite, vē uređŭ: **Noroc la nemerēlā!** »

* * *

Alegerile s'aŭ făcutŭ cu pace bunā. Administrațiunea localā ca tot-deauna a exercitat influența sa, pe sub mână, cu dibācie, sub aparența celei maŭ stricte legalitāți. Cu tōte aceste, județulŭ Ialomița, care se întrecea a da tot-deauna deputați de culōre liberarā, de astā datā a datŭ junimiști și conservatori, saŭ maŭ bine guvernamentalŭ. Rumōrea publicā afirma cā trei patru persōne bogate aŭ făcutŭ o colectā de fonduri,

cu cari s'aũ cumpãratũ voturile õmenilorũ corruptibili, introduși în listele electorali, grație legeri oportuniste fãcutã de ministerul din 1884, cu intențiune de a se perpetua la putere. Oposițiunea nedispunẽndũ de fondurĩ, nu putea combate cabalele guvernamentalilorũ.

La colegiul III n'aũ urmatũ corupțiunii în modũ brutalũ, adecã cu platã tarifatã, precum s'aũ fãcutũ în alte rândurĩ; apoi era și cam greũ de a corumpe șepte sute de votanși. Dar colegiulũ acesta fiindũ din natura lui conceputũ -- spre batjocora poporului romãnescũ -- a fi zestre guvernamentalã, era fõrte greũ de luatũ din mânele administrațiunii. Candidatura fiindũ promisã unui fostũ directorũ alũ ministerului de Culte (1), demisionatũ numai pentru acẽsta, și acesta, ca Directorũ alũ *Romãniei libere*, organ al partitului de la putere, avẽndũ interesũ a fi în Parlamentũ, totũ aparatulũ administrativũ s'a întrebuiñatũ pentru susținerea lui. Mai întâiũ s'aũ pregãtitũ invẽțătorii și preoții cari aũ voturĩ directe: Revisorulũ scolarũ și Protopopulũ districtualũ n'aũ avutũ de cãtũ șoptindũ sã le spue cã, de nu vorũ alege pe candidatulũ oficialũ, acesta se va întõrce la postulũ ce ocupa și va gãsi acũ pentru cojoculũ lorũ. Cu delegații sãtenilorũ, apoi, a fostũ și mai ușorũ de manevratũ. Primariĩ (dupẽ ordine verbale de la subprefecturĩ) aũ fãcutũ tõte chipurile sã alõgã õmenĩ cãtũ se põte mai docilĩ și fãrã sciinșã de carte; apoi aũ venitũ cu dẽnșii în ajunulũ alegerii sãra pãnã la reședința districtului, unde i-aũ consemnatũ în hanurĩ saũ cãrciune (ce se putẽu închide și pãzi) și-i ținẽu pe mãnecare și pe bẽuturã (în socotela domnului profesorũ de moralã filosoficã) fãrã a putea comunica cu nimenĩ. Acești delegați, aduși cu cheltuella comunẽ, escortați chĩar de primari, a doua ñi la 9 ore erau liberați și aduși, hrãniți și junimesce cinstiți, la urnã, unde unũ invẽțătorũ saũ unũ preotũ (din cei mai bine catechisați) le punea în mãnã buletinele ce trebuie sã depue.

Cãți va invẽțătorĩ și delegați, putẽndu-se strecura dintre strejile care-i pãzõn, venirã sã mĩ spue cã apelulũ meũ a fa-

(1) Dim. Aug. Lanriuanu profesorũ de Filosofie.

natisatŭ pe mai mulŭi cari ar fi deciŭi a vota pentru mine dar mult se temŭ de persecuŭiuni; totŭ odată inŭsē imi spusēră cā rezultatulŭ pentru candidatulŭ stăpanirii este asiguratŭ. Acēsta vędęndŭ, amŭ mulŭămitŭ aderenŭilorŭ mei ŭi le-amŭ declaratŭ cā, dacā lucrurile sunt aŭa, mai bine preferŭ a face ca sē nu aibă supērare din cauza mea. De aceea amŭ trimisŭ de mī-aŭ inapoiatŭ buletinele, retrăgęndu-mi candidatura.

Intorcęndu-mē la Bucuresci, m'amŭ cufundatŭ in lectura foilorŭ ŭi Revistelorŭ ce mē aŭteptatŭ. Aruncāndu-mi ochii pe scōrŭa (coperta) *Convorbirilorŭ Literare*, amŭ remasŭ uimitŭ vędęndŭ ŭi numele meŭ. Amŭ luatŭ in dată condefulŭ ŭi amŭ scrisŭ următōrele rānduri Directoruluiŭ aceŭei publicaŭiuni :

• Cānd v'amŭ oferitŭ, inainte de a eŭi de sub tipariŭ, Suvenerile mele, amŭ cređutŭ a vę servi, gāndu-vę materie pentru o recenziune bibliograficā, precum adesea obiŭnuiŭi a face pentru alte publicaŭiuni in Revista ce dirigeŭi.

Cu mirare inŭsē amŭ vędŭtŭ cā, in numērulŭ de la 1 Oct. al *Convorbirilorŭ Literare*, a inceptutŭ a se reproduce *in extenso* unulŭ din episoadele mele fāră autorisaŭiunea mea specială. Acēstă urmare imi causēză douē neajunsuri, pe cari cu pārerere de rēŭ mē vędŭi nevoitŭ a vi le semnala.

Primulŭ, este materialŭ : cāci dacā tōte revistele periodice ar reproduce ast-felŭ fragmente din cartea mea, apoi ea, cānd se va pune in comerŭ, n'ar mai avea cāutare, cāci cuprinsul ei ar ajunge a fi cunoscutŭ publiculŭ; ŭi nu pentru acēsta amŭ ŭinutŭ eŭ de ce anŭ ŭi mai bine lucrările mele in cartōne, refusāndŭ chiar remuneraŭiuni considerabile ce mi se oferiatŭ de la alte reviste, numai pentru planulŭ de a le tipari pe tōte intr'unŭ singurŭ volumŭ.

Alŭ douilea, este unŭ neajunsŭ moralŭ, nu mai puŭinŭ gravŭ. Dupē urmarea acēsta, publiculŭ (in mare parte) pōte sē credă cā voiŭ sē mē strecorŭ cātre onōrca de a mē numēra inŭre colaboratorii organuluiŭ ilustrei societăŭi *Junimea*, pre cānd in realitate, mai alesŭ de cānd s'a constituitŭ in societatea politicā, cu ea mē allu in cea mai perfectă rācēlă ŭi indife-renŭi. Pe lāngă aceŭea, publiculŭ, care adesea trage conclu-

siunī ciudate și din nimicuri, vędęndũ scrierile mele reproduse cu ortografia *Convorbirilorũ*, ar putea crede cã așī fi capitulatũ inaintea școlei fonetice inauguratã de ea, pentru care (precum vę este cunoscutũ din discuțiunile nștre de la Academie) nu amũ de cãtũ prea puținã stimã și considerațiune ; și, ca unulũ care așī sciutũ acestea, mẽ mirũ cã nu mī așī făcutũ onórea măcar de a mẽ întreba dacã suferũ sę mẽ vędũ tipãritũ cu o altã ortografie, fãrã a-mī face sãnge ręũ.

Pentru aceste neajunsuri, carī potũ sę vę dea subiectũ și pentru vre-o nouã comedie de Zefclemele, — și carī imī place a crede cã le-așī comisũ din distrațiune sau cu intențiune sincerã de a mẽ obliga, — nu voĩũ alerga la tribunale spre a vę cere daune interese, ci mẽ voĩũ mãrgini a vę ruga ca sę încetați cu publicarea urmãrii articolului mẽ. »

18 Octobre 1888.

* * *

Sãnãtate și vote bunã, lubișt lectori !

*In depositul autorial se mai găsesc din
operele sale următoarele :*

ISTORIA FRAȚILOR TUNUSLI, traducere.

HORAȚIU, tragediă de Corneille, trad. în versuri.

ATHALIA, idem, de Racine, idem.

PHEDRA, idem, idem idem.

MISANTROPULŪ, comedie de Moliere, idem.

SOCRATE ȘI FEMEEA SA, comedie de Th. de Banville, trad.

SĂRUTAREA, comedie în versuri.

101 FABULE, a doua edițiune.

DRAMATICE, originale: *La Plevna*, dramă într'un act; *Candidat și Deputat*, comedie. (Operă premiată de
Academia Română).

Pretul 10 lei.

Pentru provincii și străinătate se adaugă portul.

**Depositul la principalele librării, și la autor, Str. Re-
gală, No. 12.**

10

XV 12

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

J
u

2892 D₀

ANTICARIAT
Lei 15

